HISTORISK ARCHIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af

historiske Personer og Begivenheder.

Udgivet af

F. C. Granzow.

1877. Andet Bind.

Kjøbenhavn.

Fr. Wøldikes Forlag.

1877.

I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

Den sidste Stuart.

(Fortsættelse.)

IV. I Højlandene.

I. Hertugen af Cumberland. — Stirling undsættes. — Højskotternes Tilbagetog. — Lady Makintosh. — The routs of Moy. — Inverness tages. — Cumberland fortsætter Forfølgelsen til Aberdeen.

Efter en fire Dages og fire Nætters uafbrudt Rejse var Hertugen af Cumberland den 30te Januar om Morgenen ankommen til Edinburgh. Med hans Overtagelse af Kommandoen over den engelske Hær begyndte den sidste sørgelige Periode for Oprøret, som nu ustandselig gik sin Ende i Møde.

Hertugen, der næsten var af samme Alder som sin fyrstelige Modstander, var en ægte Soldaternatur. Den preussiske Hærs stramme Disciplin var det Mønster, hvorefter han vilde tildanne den engelske Hær, hvis gamle Tugt siden Marlboroughs Tid efterhaanden var svunden bort under de lange Fredsaar. Hertugen havde altsaa her en vid Mark for sin Virksomhed, han var utrættelig og udholdende i sine Bestræbelser, og skjønt hans Strænghed vel undertiden overskred de rette Grænser, havde den engelske Hær

dog ham at takke for den udmærkede Aand, den villige Lydighed og uovertrufne Tapperhed, som den ti Aar senere kunde lægge for Dagen under Syvaarskrigen.

Hertugen var ganske vist ikke i Besiddelse af nogen fremtrædende Feltherre-Begavelse; men i hin Periode, hvor England var mærkelig fattigt paa militære Talenter, udmærkede han sig dog fordelagtig fremfor de andre Generaler, og hvis Lykken havde begunstiget ham noget, vilde man maaske have regnet ham til sin Tids mere betydelige Feltherrer; men var han end ikke et Geni, udfoldede han dog en utrættelig Virksomhed og Energi, og trods sin Strænghed var han afholdt af Soldaterne. Hans personlige Mod imponerede dem, han søgte at være retfærdig, sørgede for dem og delte alle Besværligheder med dem; men det lader sig heller ikke nægte, at hans Dømmekraft ofte blev hæmmet af hans vilde, utæmmelige Lidenskaber.

De to fyrstelige Modstandere vare de fuldstændigste Kontraster. Karls vidunderlig vindende Personlighed, hans slanke Ynglingsskikkelse, hans lette Sind, der ofte gjennemtrængtes af geniale Lynglimt, vandt ham alle deres Hjærter, som kom i Berøring med ham; men lige saa utrættelig han var i Lykkens Stund, lige saa nedslaaet blev han i Modgangens Time.

Hertugen af Cumberland var derimod ikke nogen Personlighed, som kunde erhverve sig en begejstret Kjærlighed, men han tiltvang sig alle sine Omgivelsers Agtelse. Han lagde tillige en moden Mands Alvor og udholdende Energi for Dagen; hans ydre Fremtræden var raa og ubehagelig, hans Legemsydre var klodset, og han havde allerede tidlig Anlæg til Korpulence. Hans Karakter var ikke elskværdig, men han var gjennemgaaende retskaffen, og man kunde ubetinget fæste Lid til hans Ord. Modgang kunde ikke bringe ham til at vakle i sine Planer, lige saa lidt som Medgang kunde forlede ham til at nære Illusioner. Han havde en høj Mening om Ære og Pligt, og Desertioner og Mytterier

vare ham derfor de mest forhadte Forbrydelser; han ansaa sin Faders Herredømme over for hans Undersaatter for ligesaa uindskrænket og uomstødeligt som sit eget Herredømme over Hæren, og det var ham derfor en Skjændsel blot at tænke sig Muligheden af en Underhandling med Oprørerne; efter hans Opfattelse var det endogsaa en Statsforbrydelse at holde sit givne Løfte til Rebellerne, og end ikke et Æresord til dem holdt han for bindende. Til alt dette kom endnu Motiver af politisk, militær og personlig Natur, som særlig skærpede Hertugens Had til Højskotterne.

Han repræsenterede hele det frie protestantiske England over for de katholske Stuarters Tyranni, og han nærede Landets og særlig sin Families hele Had mod den Personlighed, som vovede at gjøre sin Fødsels Legitimitet gjældende over for en Parlaments-Beslutnings Lovmæssighed; men dette Had var derhos stærkt blandet med den Foragt, som en General maa føle, der ser sig og sin gjennem Aaringer uddannede Hær stillet over for en Flok æreløse og tøjlesløse Bjærgboere; men nu havde disse halvvilde ikke blot stadig slaaet de britiske Hære, de vare stadig undslupne hans egen Forfølgelse, hans Foragt gav derfor lidt efter lidt Plads for den heftigste Vrede og Hævntørst, og denne Vrede samlede sig navnlig om den ulykkelige Prætendent, hvis hele Personlighed og franske Manerer vare hans tyske plumpe Natur dobbelt ubehagelige, og som gjentagne Gange havde vovet at vinde Lavrbær i rigt Maal, skjønt han slet ikke var nogen skoleret General.

Oprørerne havde saaledes vanskelig kunnet finde nogen mere forbitret Modstander, og det lader sig ikke nægte, at den ubarmhjærtige Maade, hvorpaa Hertugen optraadte, i den nyere Tid næppe kan opvise andre Sidestykker end enkelte orientalske Despoters eller de franske Voldsmænds Adfærd under den vildeste Revolutionstid. Han nøjedes ikke med at lade de Oprørere, som faldt i hans Hænder, føle Lovens hele Strænghed; men Cumberlands Soldater rasede

med skaanselløs Grusomhed ogsaa mod Oprørernes ulykkelige Kvinder, Familier og Ejendomme, uden at han lagde dem nogen Hindring i Vejen; hvad Hertugen kaldte Retfærdighed, ansaa allerede hans samtidige for Ytringer af et blodtørstigt Had, han følte aldrig en Rørelse af Medlidenhed eller Forbarmelse, og det lader sig ikke nægte, at han gjorde sit for at fortjene det Tilnavn »Slagteren«, som han fik af Datidens Skotter.

Efter sin Ankomst til Edinburgh undte Hertugen sig næppe et Par Timers Ro; derpaa lod han Generalerne Hawley og Husk kalde til en Raadslagning, hvor man skulde aftale de nærmere Operationer. Til Trods for sit Nederlag havde Hawley bevaret hans Agtelse og Tillid; nu skulde han befale Hertugens ene Fløj, medens Jarlen af Albermale fik Kommandoen over den anden. Man besluttede at bryde op den næste Dag for at undsætte Stirling.

Samme Eftermiddag blev der givet en højtidelig Audience i de samme af Paladsets Sale, hvor Karl den foregaaende Oktober havde fejret sine lystige Fester. Alle loyale Indbyggere trængte sig frem for at hylde Kongens Søn; Mændene bleve stedede til Haandkys, medens de faa Whigdamer af nogen Rang, der havde indfundet sig, nøde den Ære at blive omfavnede og kyssede af Hertugen, som gjentagne Gange udtalte sin Tilfredshed med deres Loyalitet og Iver.

Tidlig den 31te Januar brød den engelske Hær op, Hertugen havde kun dvælet tredive Timer i den skotske Hovedstad. Soldaterne vare kamplystne og fulde af Tillid til deres kongelige Fører, som yderligere havde vundet deres Hengivenhed ved at kassere Hawleys grusomme Domme, saa vidt de endnu vare ufuldbyrdede. Denne Nat tilbragte man i Linlithgow, den næste Morgen gik man videre, Hertugen i Spidsen for sine Tropper. Da han naaede Falkirk, spurgte han om det Hus, hvor »hans Fætter« havde været indkvarteret efter Slaget, og med en let Spot over

hans formentlig blødagtige franske Sæder tilføjede han: »Jeg er vis paa, at han har udfundet det bedst indrettede og bedst forsynede Hus i hele Staden;« om Natten sov han i den samme Seng, hvor Karl havde fundet Hvile Natten mellem den 17de og 18de Januar.

Den 2den Februar gik Toget atter fremad, og paa denne Dag haabede man, at Felttogets Skæbne vilde blive afgjort. Hertugen gjorde med Bestemhed Regning paa at træffe den højskotske Hær i Slagorden eller i Lejren ved Bannockburn; men man marcherede videre og videre uden at se noget til Fjenden, man kom i Nærheden af Stirling, og nu var ingen Tvivl mere mulig. St. Ninianskirkens rygende Ruiner, det fornaglede Skyts og Soldater fra det nu befriede Stirling-Slot, alt forkyndte, at Højlænderne allerede vare afmarcherede Dagen forud. Hertugen var rasende, den foragtede Modstander var igjen undsluppen ham, og til Trods for de slette Veje og den barske Aarstid maatte man beslutte sig til at følge Fjenden saa hurtig som mulig, skjønt der kun var ringe Udsigt til at indhente ham, thi den samme Dag var Højskotternes Hær allerede naaet frem til Crieff, hvor de to Hovedveje, den ene til Bjærgene, den anden langs Kysten til Inverness, skilles.

Under Højskotternes Tilbagetog slappedes fuldstændig Disciplinen, der aldrig havde været meget stræng. Karl var aldeles nedslaaet over den skæbnesvangre Vending, som hans Anliggender havde taget; hensunken i sine egne mørke Tanker og ligegyldig for alt, hvad der foregik omkring ham, red han mellem Clanerne; han gav aldeles efter for sin Fortvivlelse og var ikke i Besiddelse af saa megen Energi, at han uden at agte sin egen Ulykke kunde drage Omsorg for de ulykkelige, som vare fulgte hans Fane. Saaledes kom hans Marche snarere til at ligne en Flugt end et Tilbagetog; hans Bagage og Pakheste bleve stikkende i de bundløse Veje, Marodører og Ransmænd fjærnede sig

fra Kolonnerne, og den største Forvirring var indtraadt, da man naaede Crieff.

Under saadanne Omstændigheder var det dobbelt betænkeligt at vove sig ind i de vanskelige Bjærgsnævringer med hele Hæren. Man besluttede at dele sig, Murray skulde med den største Del marchere langs Kysten, hvorimod Prinsen med en mindre Deling, der bestod af Clanerne fra de nordlige Højlande, rykkede frem mod Inverness ad den direkte Vej gjennem Bjærgene. Ad den samme Vej, som General Cope engang slog ind paa til egen Fordærvelse, *) naaede Prinsen efter faa Dages Forløb frem til Slottet Moy; men her erfarede han, at Inverness, som ikke ligger mere end godt to danske Mil fra Slottet, ingenlunde var i nogen forsvarsløs Tilstand, men at Lord Loudon tvært imod til Byens Forsvar havde samlet en Hær paa to Tusende Mand, der dels bestod af hans eget Regiment, dels af de Regeringen hengivne Claner Grant, Monroes, Macdonald fra Skye og Macleod; den med Palissader forsynede Vold, man i al Hast havde opkastet omkring Staden, skulde vel næppe afgive noget stærkt Værn; men det syntes dog under alle Omstændigheder sikrest at oppebie Murrays og hans Kolonnes Ankomst, før man gik over til Angreb.

I nogle Dage nød Karl nu i Ro og Fred den glimrende Gjæstfrihed, som han fandt hos Lorden af Makintoshs Gemalinde, der hørte til hans skjønneste, mest elskværdige og enthusiastiske Tilhængersker. Hendes Mand havde man tidligere anset for en hemmelig Tilhænger af Stuarterne; men ved Oprørets Udbrud havde han modtaget en Officerspost i Lord Loudons Hær, medens hans Hustru ikke lagde noget Dølgsmaal paa sine Sympathier for den unge Prins, ja endog væbnede tre Hundrede Mand af sin Husbonds Clan for hans Sag, og ikke tilfreds med at give dem den tapre Mac-Gillivray fra Drumnaglass til Fører viste hun sig ofte

---

*) Om Sir John Copes Marche, se foregaaende Bind, S. 155—60.

selv til Hest i Spidsen for Clanen, iført en malerisk, rigt broderet Ridedragt med Tartan, skotsk Hue og Pistoler i Hylstret.

Lord Loudon fik snart Nys om Prinsens Ophold i Moy og om det ringe Antal Højskotter, der vare samlede omkring ham. Der syntes her at byde sig en gunstig Lejlighed til at fange Karl Edvard og saaledes med ét Slag gjøre Ende paa Krigen. Femten Hundrede Mand fik den 16de Februar Befaling til ved Mørkets Frembrud at rykke ud for at overfalde Slottet, og da Inverness's Beboere næsten alle uden Undtagelse vare Prinsen hengivne, udstillede man om Eftermiddagen Kl. 3 Skildvagter, som ikke maatte lade nogen passere.

I Dæmringen sade mange Officerer i Mrs. Baillys Gjæstgiversted og talte om det Togt, til hvilket man snart skulde bryde op. Af Herrernes ivrige Fagter og Minespil sluttede Værtindens fjortenaarige Datter, at der var noget særligt i Gjærde; hun lyttede nøjere efter, de faa Ord, hun opsnappede, forraadte den Fare, hvori hendes tilbedte Prins svævede, og hun besluttede øjeblikkelig at forsøge paa hans Redning. Ubemærket sneg hun sig ud af Værelset, nøje bekjendt med Omgivelserne lykkedes det hende at snige sig gjennem Skildvagternes Kjæde, hvorpaa hun trak Sko og Strømper af, der hindrede hende i Gangen, og i den iskolde Februarnat ilede afsted til Moy. Angesten gav hende Vinger og opretholdt hendes svage Legeme; hun fik lykkelig et Forspring for Soldaterne, der imidlertid ogsaa vare rykkede ud, og aandeløs naaede Pigen Slottet om Aftenen Kl. 10. Baade Prinsen og hans Værtinde havde allerede begivet sig til Sengs; men man vækkede dem hurtig, og da Fjenderne kunde ventes hvert Øjeblik, var en skyndsomst Flugt det eneste Middel til Redning; som han kom ud af Sengen, i Slobrok og Tøfler, maatte Prinsen ile ud af Slottet og gjemme sig i en nærliggende Klippekløft i Bjærgene.

Imidlertid havde Lady Makintosh sendt fem, sex af sine Clansmænd under Anførsel af Grovsmedden paa et Spejdertog frem i Dalen mod Inverness. Henved Kl. 11 indtraf virkelig den ventede engelske Kolonne under Lord Loudons egen Anførsel; rask lagde Smedden sine faa Ledsagere i Skjul paa begge Sider af Vejen, medens Soldaterne uden at ane ondt marcherede videre frem; men da de vare komne inden for Skudvidde, oplyste pludselig et Skud fra Smeddens egen Flint den mørke Kløft, og Knaldet, der gav Gjenlyd vidt og bredt, blandede sig med et Dødsskrig fra Macleodsclanens Piber, der gik i Spidsen for Toget. Paa det første Skud fulgte et andet fra højre, og derpaa et tredje fra venstre Side, man hørte en vældig Stemme raabe: »Her komme de Skurke, som ville fange vor Prins, skaan dem ikke,« og rundt omkring lød Cameronernes, Keppochernes og andre jakobittiske Claners velkjendte Krigsskrig. Der kunde ikke være nogen Tvivl om, at man var faldet i et Baghold, de forreste Soldater gjorde i en panisk Skræk omkring, den fortsatte Ild fra den usynlige Fjende forøgede Forvirringen, de, som ikke kunde undkomme, bleve skaanselløst kastede over Ende og ubarmhjærtig traadte under Fødder, og inden faa Øjeblikke var hele Kolonnen forvandlet til en Flok forpustede og sanseløse Flygtninge; saa frygtelig og ubeskrivelig var Rædselen, at man ikke kunde faa Hold paa Tropperne før ved selve Inverness, og de, som deltoge i denne natlige Expedition, forsikrede til deres Livs Ende, at de aldrig havde været i en ynkeligere Sindsstemning end under »Rendet fra Moy.«

Efter at Smedden og hans faa Kammerater saaledes lykkelig og vel havde afvendt den truende Fare, vendte Prinsen tilbage til Slottet; han besluttede at drage Fordel af den Rædsel, som saaledes var fremkaldt i den fjendtlige Lejr, samlede den næste Morgen sine adspredte Skarer og drog ned mod Inverness. Lord Loudon havde imidlertid allerede rømmet Staden og bragt sin hele Styrke i

Sikkerhed hinsides Firth of Murray, og ogsaa Overpræsident Forbes maatte nu forlade sit Slot Cullodenhouse og lade sig ro over til Rosschire.

I det gamle, forfaldne Slot, der paa en Klippetop rager op over Staden, havde Loudon efterladt en lille Besætning, og da Højlænderne droge ind i Inverness, gav den sig først Mine af at ville forsvare sig; men den gamle Pentagon med sine fem sammenstyrtede Bastioner fra Cromwells Tid egnede sig ikke synderlig til Forsvar, og da man først for Alvor begyndte at tage fat paa Belejringsarbejdet, overgav Kommandanten sig uden Betingelser allerede den 20de Februar, og Værket blev sprængt i Luften; her bar man sig atter saa klodset ad, at man ogsaa sprængte en fransk Sergent l'Epine i Luften. Dagen forud var ogsaa Sir George Murrays Kolonne efter en besværlig Marche ad snedækkede Veje naaet frem til Inverness; i de smaa Havnepladser Forres og Nairn var der nylig indtruffet et fransk og et spansk Skib med betydelige Forraad af Penge, Vaaben og Ammunition samt nogle Delinger af det franske Rytterregiment Fitz-James — rigtig nok uden Heste. Under stor Jubel blev den hele Ladning eskorteret til Staden.

Med Inverness's Besættelse, som snart derpaa blev fulgt af det lille Fort Augustus's Fald, indtraadte nu en næsten otte Ugers Pavse i Krigsforetagenderne, en Hviletid, der kun blev afbrudt ved enkelte smaa Expeditioner. Prinsen boede under denne Tid hos Lady Drummuir, der var en Moder til hans Værtinde i Moy; det synes at have været det mest elegante Hus i hele Staden, det omtales i det mindste som det eneste, der havde et Værelse uden Sengested.

Ogsaa Hertugen af Cumberland var efter faa Dages Ophold i Stirling brudt op fra denne By og havde fortsat Forfølgelsen til Perth; det var aabenbart en Umulighed under den barske Vintertid at trænge frem gjennem Højlandenes Snævringer; men den ubarmhjærtige Karakter,

som Krigsførelsen nu antog, traadte allerede her for Dagen; saaledes blev der udsendt Detachementer for at gribe Hertugen af Perths Moder og Viscount Strathallans Hustru, de ulykkelige Damer bleve slæbte til Edinburgh og maatte vansmægte et helt Aar i et usundt Fængsel. Hertugen fortsatte derpaa sin Fremmarche videre ad samme Vej, Lord Murray havde fulgt, og lagde med Ærgrelse Mærke til, hvorledes den ringe Sympathi for det regerende Kongehus efterhaanden aldeles svandt bort. I Forfar hvervede man Rekruter til Prætendenten næsten lige for hans egne Øjne, i Glammis Castle, Jarlen af Strathmores Hovedsæde, skar man om Natten Sadelgjorden itu paa hans og hele hans Følges Heste for at sinke hans Fremmarche, og strax efter at han var taget bort, lod Værten hans Seng tilintetgjøre »for ikke at beholde noget Minde om dette Besøg«; i Brechin var Gaden spærret af en mørk og forbitret Menneskemasse, gjennem hvilken Tropperne kun med Møje kunde bane sig Vej; en overordentlig smuk Pige fængslede Cumberlands Opmærksomhed, han tog sin Hat af og hilste, dog hun besvarede hans Hilsen med en Gebærde, som ikke lader sig beskrive, men ikke lod nogen Tvivl opstaa om hendes Hjærtens Mening. Den 25de Februar naaede Hertugen Aberdeen, hvor han opslog sit Hovedkvarter for de følgende Uger, Forfølgelsen havde her foreløbig en Ende, og Tropperne bleve lagte i vidtstrakte Vinterkvarterer over hele Omegnen.

II. Mordnatten i Atholl. — Blair-Athollls Belejring. — Engelske Officerers Opfattelse af et Æresord. — Højlændernes fortvivlede Stilling. — Den engelske Hær sætter over Spey. — Et mislykket Overfald.

Hertugen af Cumberland holdt sig ingenlunde uvirksom under den ham af Aarstiden paatvungne Vaabenhvile; han udsendte saaledes f. Ex. en Deling Tropper til Grev-

skabet Atholl, som er et af de vildeste Landskaber i Højlandene og opfyldes af Grampiansbjærgenes talrige Sidekjæder. De jakobittiske Baroners gamle massive Slotte bleve indrettede til Forsvar og forsynede med smaa Garnisoner, der skulde holde den fjendtlig sindede Befolkning i Ave. Der fandtes omtrent tredive saadanne Tvangborge, og de engelske Soldater overlode sig her ustraffede til de største Udskejelser; de ulykkelige, som tjente i Prinsens Hær, fik deres Hjorder ranede, deres Hustruer og Døtre skjændede, deres Hytter nedbrændte; Efterretningen om disse Afskyeligheder, som bleve udøvede inden for hans Families gamle Besiddelser, fremkaldte et Hævntog fra Sir George Murrays Side. Hurtig samlede han Mændene fra Atholl, omtrent 700 i Tallet, ved Ruinerne af Fort Augustus; uden at Englænderne havde nogen Anelse om et Angreb, trængte han derpaa over Corry-Arracks Bjærgmasse og naaede den 16de Marts ved Mørkets Frembrud til Dalhwinnie; *) man var nu i det af Fjenden besatte Omraade, og den yderste Forsigtighed var nødvendig; thi et aabent Angreb vilde paa Grund af den fjendtlige Overmagt næppe blive kronet med Held.

Sir Georg besluttede at overfalde samtlige fjendtlige Delinger paa én Gang og endnu selv samme Nat; han delte Clanerne i en Mængde mindre Skarer, og hver Afdeling fik sin Hjemstavn anvist til den blodige Gjengjældelse; selv blev han med en lille Hob tilbage ved Bruar-Bro, hvor alle skulde samles ved Daggry. Maanens blege Lys lyste for de mørke Skarer Højlændinge, som ad velbekjendte Stier stege ned over sneklædte Fjældskrænter; Synet af deres nedbrændte Hytter opflammede deres Raseri, men afpressede dem intet uforsigtigt Raab; sagte snege de sig videre, samtlige Poster bleve overrumplede, og saa fuldstændig bleve de grumme Fjender overraskede, at tre Hundrede bleve myrdede

*) Om disse Lokaliteter er alt talt ved Sir John Copes Marche.

i deres Senge. Før Daggry vare samtlige Slotte paa Blair-Atholl nær i Højlændingernes Hænder.

Kommandanten paa denne Post, Sir Andrew Agnew, var en Soldat af den gamle Skole, stræng i Disciplinen, stiv og formel i sine Manerer og derfor lidt komisk i sin ydre Fremtræden; men hans Tapperhed var hævet over al Tvivl, og hans Daadskraft og Aarvaagenhed var utrættelig; paa en eller anden Maade fik han Nys om, at en højskotsk Deling var under Fremrykning fra Dalhwinnie, og rykkede derfor ved Daggry med nogle Hundrede Mand ud paa en Rekognoscering mod Bruar-Bro, som laa omtrent en halv Mil fra Slottet.

Dagen begyndte lige at gry, da Sir Georg Murray saae den overlegne Styrke rykke frem; de udsendte Delinger vare endnu ikke vendte tilbage; veg han nu, var Tilbagetoget afskaaret for dem; Broen maatte derfor under alle Omstændigheder holdes. De fem og tyve Mand, han havde hos sig, bleve fordelte bag et Stengærde, heldigvis havde han beholdt alle Piberne hos sig, og da den fjendtlige Kolonne nærmede sig, gave Sækkepibernes skingrende Toner Gjenlyd vidt og bredt; i Morgentaagen kunde Englænderne derhos af og til se en vild Højlænder dukke frem bag Klippeblokkene og svinge sit mægtige Sværd; de studsede og ventede allerede i det næste Øjeblik at se de frygtelige Claner styrte frem under vilde Kampraab, man kunde ikke mere haabe paa et heldigt Udfald — men maaske kunde der endnu være Tid til et Tilbagetog; dette blev da ufortøvet tiltraadt, og man skattede sig lykkelig over, at Fjenden ikke forfulgte; undervejs fik Sir Andrew ogsaa Melding om Nattens Begivenheder og maatte befrygte, at Højskotterne under hans Fraværelse havde overfaldet Slottet Blair, og da var alt tabt. Man paaskyndede derfor Marchen og var glad over igjen at gjense den gamle graa Fæstning, fra hvis Tinder Resten af Garnisonen hilste dem med Jubelraab.

Imidlertid havde Højlændernes spredte Skarer samlet sig paa det anviste Punkt, og med den samlede Styrke rykkede Murray nu frem mod sit Stamslot Blair-Athol, som endnu samme Dag blev indesluttet fra alle Kanter. Oprørerne havde ingen Skyts, man maatte afvente Hungerens Virkninger, og den paafølgende fjorten Dages Blokade frembyder derfor ingen Begivenheder af militær Interesse; kun Sir Andrew Agnews bekjendte komiske Personlighed gav begge Partier Stof til Underholdning. De unge engelske Officerer udstoppede saaledes engang en af hans gamle røde Uniformer med Straa og opstillede Dukken med Hat og Kikkert ved et Taarnvindue. Mændene fra Atholl og Badenoch fik aldrig saa snart Øje paa den fjendtlige Anfører, som syntes at ville udspejde deres Stilling, før de aabnede en velrettet Ild mod ham; hele Timer igjennem fortsattes denne Ild uden synligt Held, før Kommandanten selv opdagede den Spøg, man havde tilladt sig med hans Personlighed, og sendte de unge Misgjerningsmænd i Arrest.

Heller ikke Sir George kunde nægte sig den Fornøjelse at ægge den koleriske gamle Herres Vrede til det yderste. Paa et simpelt Blad Papir sendte han ham en Opfordring til at overgive Slottet, men selvfølgelig vilde ingen Højlænding paatage sig at overbringe denne Opfordring, indtil et smukt Pigebarn, som tjente i Mr. Glashams Værtshus i Landsbyen Blair og var velbekjendt med de unge engelske Officerer, erklærede sig beredt hertil. Frygtløs svingede hun Papiret over Hovedet og gik frem mod Porten; man lukkede hende ind, og ganske alvorlig gjentog hun nu for sine gamle Venner Opfordringen med det Tilføjende, at Højlændingerne vare et Par Tusend Mand og inden faa Dages Forløb vilde lægge Slottet i Aske. Budskabet og endnu mere den smukke Budbringerske voldte de unge engelske Officerer en stor Fornøjelse, de svarede Molly, at hun kun skulde sige de Herrer, som havde udsendt hende, at de forhaabentlig inden kort Tid igjen vilde kunne besøge

Glashams Værtshus, og da vilde Rebelskarerne for længst være fordrevne; men Pigen vilde ikke give sig tilfreds hermed og stod fast paa, at hendes Ærende skulde meddeles selve Kommandanten. En ung, lidt beruset Løjtenant paatog sig endelig dette Vovestykke; men næppe havde Sir Andrew læst et Par Ord, før han blev purpurrød af Vrede og brast ud i en Strøm af Skjældsord mod Murray og alle Oprørere; derpaa kastede han Officeren paa Døren med den Besked, at han skulde skaffe Papiret tilbage til det Sted, hvorfra det var kommet, med det Tillæg, at han ufortøvet vilde lade ethvert Bud, Mand eller Kvinde, som igjen bragte ham et saadant Papir, skyde paa Stedet. Molly var glad over, at man uhindret lod hende komme tilbage, og paa Kirkegaarden ved Blair fandt hun Lord Murray og andre højskotske Høvdinger, der toge sig en skraldende Latter ved hendes Melding.

Til Trods for Kommandantens Haardnakkethed vilde Slottet dog næppe have kunnet gjøre en længere Modstand; thi der begyndte allerede at blive følelig Mangel paa Levnedsmidler; men nu nærmede en stærk Deling hessiske Lejetropper sig til Slottets Undsætning, og den 31te Marts saae Sir Murray sig nødt til at drage bort med uforrettet Sag.

De 4—500 engelske Officerer, som vare tagne til Fange af Højskotterne, begyndte nu at være dem til stort Besvær; thi det var umuligt at holde dem under sikker Bevogtning, da man ikke var i Besiddelse af noget fast Punkt. En vis Peter Smith havde rigtig nok fremsat det sarkastiske Forslag, at man skulde hugge den højre Tommelfinger af dem; men dette Forslag vilde man dog ikke ret gaa ind paa, og man havde ladet sig nøje med Officerernes Æresord om ikke at kæmpe mod Prætendenten i de første atten Maaneder. Ingen havde nogen Sinde tidligere næret Tvivl om denne Forpligtelses Gyldighed; men Hertugen af Cumberland var af en anden Anskuelse. Rebeller kunde efter hans Mening aldeles ikke gjøre Fordring paa Tro og Love, enhver,

der holdt sig bunden over for dem ved et aftvunget Løfte, var en Forræder, og han befalede nu ved en Proklamation de fangne Officerer ufortøvet at melde sig ved deres Regimenter, hvis de ikke vilde stryges af Armeens Rækker. Denne Kongesønnens ejendommelige Opfattelse af Ærens Love blev en afgjørende Norm for Hovedmassen af Officererne, som i Overgeneralens Dispensation fandt en Beroligelse for deres Samvittighed og ved en virksom Deltagelse i Rebellernes Tilintetgjørelse søgte at udsone deres Skjændsel; efter Johnstones Angivelse skulle kun fire engelske Officerer have vægret sig ved at lystre Hertugens Befaling.

Karl Edvard tog under sit hele Ophold i Inverness ikke nogen Del i de forefaldne Krigstildragelser; han var kjed af den Tvang, som de trodsige Høvdinger udøvede over ham, og han var træt af alene med Clanerne at skulle kæmpe den haabløse Kamp mod den mægtige britiske Overmagt. Fuld af indædt Vrede trak han sig næsten helt tilbage fra de højlandske Høvdinger, og navnlig var han forbitret over, at Murray alene raadede over Hæren, der i de afgjørende Øjeblikke altid handlede, som han vilde, medens Prinsen selv kun var en Slags levende Fane, der viljeløs havde maattet følge Høvdingerne helt op til det øde Norden. Lord Murrays stolte, egenkjærlige Adfærd maatte indgyde Prinsen en særlig Afsky, han kunde næppe skjule en Slags indre Skadefryd, da han erfarede Lordens Uheld for Blair-Atholl, ja i sin forbitrede Stemning lyttede han endog til sine Omgivelsers Stemme, som vilde indgyde ham Mistillid til Murrays Ærlighed i politisk Henseende. Saaledes vandt Prinsens fremmede Omgivelser større og større Indflydelse hos ham, de berøvede ham den sidste Gnist af Tillid til de højskotske Vaabens Held, og uden virksom Hjælp fra fransk Side holdt han nu sin Sag for redningsløs tabt. Kun i Spidsen for et regulært Troppekorps var han sikker paa at lede Krigsforetagendet efter sit eget Hoved og at kunne bringe de opsætsige Høvdinger tilbage

til Lydighed. Med Forkjærlighed omgav han sig med de nylig indtrufne Rytterdelinger af det franske Regiment Fitz-James, som man, saa godt som muligt, havde søgt at gjøre beredent. Han haabede, at de bebudede Ankomsten af en større Forstærkning; men det slette Vejr og den engelske Flaades Aarvaagenhed tilintetgjorde fra nu af ethvert yderligere Forsøg paa at bringe Hjælp.

Nøden i Prinsens Lejr blev saaledes Dag for Dag større, det rige Lavland var uigjenkaldelig tabt, og de enkelte fattige Bjærgdale, som endnu lystrede hans synkende Stjærne, kunde næppe yde Tropperne behørigt Underhold; deres ringe Forraad af Kvæg og Korn var snart fortæret, og dertil kom, at Prinsens Pengeforraad var udtømt; mod Marts Maaneds Slutning ejede han endnu kun 500 Louisdorer, skjønt man allerede for længst havde grebet til den fortvivlede Udvej at betale Tropperne deres Lønning i Mel, som de stakkels Fyre vare tvungne til at afsætte langt under Prisen for at skaffe sig Penge til deres øvrige Fornødenheder. Under saadanne Omstændigheder maatte der ganske naturlig indtræde Uordener, Soldaterne knurrede over for deres Officerer, og et stort Antal spredte sig uden Tilladelse omkring i Omegnen for at friste Livet ved egen eller Slægtninges Arne.

Til Trods for al den Misstemning, som gjorde sig gjældende mellem Prinsen og Høvdingerne, var det dog endnu kun hans Personlighed, der under disse sørgelige Forhold alligevel holdt Hæren sammen som et Hele. Over for disse simple Naturbørn var han det synlige Hoved for hele Foretagendet, og i højere Grad, end de hovmodige Førere vilde indrømme, var han det eneste Baand, som holdt de tøjlesløse Skarer fra fuldstændig Opløsning. Lige over for Soldaterne fremhyklede han stadig et muntert, tillidsfuldt Ydre, og med rørende Kjærlighed hang de endnu stadig ved deres retmæssige Konges Søn. Ogsaa Kvinderne bleve endnu stadig fængslede af Prinsens fortryllende Elskværdighed; de

ofrede deres Smykker og Kostbarheder for hans romantiske Sag og gjorde deres mulige for at drage Slægtninge og Elskere over paa hans Parti. Om en smuk Dame fortalte man, at hun under Frokosten som af Vanvare hældte en Kjedel varmt Vand over Benene paa sin Mand; han vilde nemlig samle sin Clan og stille den til Regeringens Raadighed, men Hustruen valgte nu en mere føjelig Befalingsmand, der førte Clanen til Prinsens Lejr.

Karl Edvard havde mulig næret det bedrageriske Haab, at han i Ro og Fred vilde kunne holde sig i denne Udkant af sit Rige; men han havde ikke gjort Regning paa Cumberlands energiske Karakter, og næppe begyndte Sneen at smelte, næppe havde de første Foraarsbebudere vist sig, før Hertugen koncentrerede sine Stridskræfter. Macaulay praler af, at England ved denne Lejlighed kastede sin samlede Magt i Vægtskaalen; men det var dog efter vore Forhold kun en ubetydelig Skare, næppe 8000 Mand Fodfolk og 900 Ryttere, som gav Møde ved det endelige Stævne.

Den 8de April 1746 brød Hertugen op fra Aberdeen og fulgte Vejen langs Kysten, hvorved han ikke alene undgik de vanskelige Bjærgsnævringer, men ogsaa sikrede sig Hærens Proviantering ved Hjælp af Flaaden; den 11te April marcherede Hæren frem til Cullen, og den følgende Dag brød man op i den faste Overbevisning, at man vilde støde paa en alvorlig Modstand; thi der havde vist sig højskotske Tropper bag Spey, og man vidste helt vel, at selv en ringere Styrke med Lethed vilde kunne holde en betydelig Overmagt Stangen bag denne opsvulmede Bjærgstrøm. Desto større var derfor Englændernes Forbavselse, da de ved Middagstid naaede Floden og hinsides samme kun fik Øje paa nogle enkelte Rytterdelinger. I Spidsen for sit Rytteri satte Hertugen strax ud i den rivende Strøm og drev efter en let Fægtning de fjendtlige Delinger paa Flugt. Resten af Hæren gik derpaa under larmende Musik og krigerske

Sange over Floden; det iskolde Vand naaede Soldaterne til Bæltestedet, men der druknede dog kun en Dragon og fire Kvinder. Det var Lord Elchos Ryttere, som havde søgt at modsætte sig Overgangen; bag ved dem havde Lord Drummond med sit Regiment alt i flere Uger haft Stilling ved Elgin med det bestemte Paalæg at forsvare Passet under alle Omstændigheder. Drummond havde ganske vist intet Skyts til sin Raadighed, han havde heller ikke kunnet opkaste Skanser paa Grund af den frosne Jordbund, men ikke desto mindre lod han sig fuldstændig overraske; en af Skotlands stærkeste Stillinger faldt saaledes uden Modstand i Fjendens Hænder, og Drummond maatte prise sig lykkelig ved at kunne drage uhindret bort.

Efterretningen om Hertugens Fremrykning kom ogsaa meget overraskende for Karl Edvard; men hans gamle Kamplyst vaktes paa ny, og han vilde strax bryde op og gaa mod Englænderne, naar man blot vilde betro ham tusende Mand; men Høvdingerne vare ikke tilbøjelige til at betro ham en saadan Styrke, vilde, og med rette, først kalde alle deres Tropper sammen, før de indlode sig paa Kamp; man turde gjøre Regning paa, at Lord Drummond vilde kunne opholde Fjenden saa længe bag Spey, til det Mandskab, som var spredt i Omegnen, atter var indtruffet ved deres Claner, og i alle Retninger blev der udsendt Ilbud, som gave de detacherede Afdelinger Befaling til saa hurtig som mulig at samle sig om Inverness. Om faa Dage vilde man da kunne raade over en Styrke, som i det mindste i Tal var Fjenden voxen. Da indtraf det nedslaaende Budskab, at Englænderne allerede vare gaaede over Spey, og at Drummond i al Hast havde maattet rømme Elgin. Nu kunde man ikke tøve længere, man maatte vove den sidste afgjørende Kamp med de faa Tropper, man havde til sin Raadighed.

Den 14de April om Morgenen lød Pibrochernes skingrende Toner og Trommehvirvler gjennem Byens Gader og

kaldte Mandskabet under Vaaben. Karl gjenvandt atter sin gamle Tillidsfuldhed, thi en Kamp i Spidsen for Højlænderne holdt han for enstydig med en Sejr, og var først den engelske Hær slaaet, kunde alt endnu blive godt. At Høvdingerne ikke havde villet kæmpe, først ved Derby og senere ved Falkirk, da han vilde angribe Hertugen af Cumberland, havde været Aarsag til den indtrufne Modgang; men nu var ingen anden Udvej mulig, enhver Fører indsaa, at man maatte kæmpe, og alle Tropper stillede med Begejstring til Kampen, som i det mindste vilde gjøre en Ende paa de sidste Ugers utaalelige Tilstand.

Prinsen red gjennem sine Vaabenfællers Rækker; han mindede dem om de hæderlige Kampe ved Preston og Falkirk og opfordrede dem til at lægge den samme Iver og glimrende Mod for Dagen. »Vi ville berede Hertugen et andet Fontenay«, *) lød det begejstrede Svar, og med flyvende Faner og klingende Spil forlode Skotterne Staden med den ungdommelige Fører forrest blandt Skarerne; men det var kun en ringe Flok, der saaledes satte sig i Marche til den sidste Kamp for Stuarternes ulykkelige Kongeslægt. Man havde ikke kunnet samle mere end 5000 Mand, et Par Hundrede vilde nok støde til under Fremrykningen; men Mackenziernes hele Clan (700 Mand), Macphersonerne fra Cluny og Frasernes Stammer vare ikke mødte.

Den 14de April om Eftermiddagen lejrede Skotterne sig paa den øde Højslette, Culloden-Moor, næppe en dansk Mil fra Inverness. Vejret var raat og barsk, kolde Regnbyger vexlede med isnende Vindstød, Teltene, man engang havde ejet, vare for længst gaaede tabte, og de stakkels Højlændere maatte tilbringe en højst uhyggelig Nat under

---

*) Den 11te Maj 1745 sejrede Marskalk Morits af Sachsen i Spidsen for Franskmændene over den engelske, hollandske og østerrrigske Hær under Hertugen af Cumberland ved Fontenoi i Belgien.

aaben Himmel; den vaade, brune Lyng var deres eneste Leje og det eneste Brændsel, hvorved de kunde vedligeholde deres Vagtild.

Den næste Dag var den hele Hær tidlig om Morgenen opstillet i Slagorden og afventede Fjenden, som Dagen forud havde besat Nairn, men Time paa Time henrandt i den dybeste Ro, og henimod Middag meldte Lord Elcho, at der herskede en usædvanlig Jubel og Larm i den fjendtlige Lejr, men at man ikke mærkede noget Tegn til Opbrud; det var nemlig Hertugens Fødselsdag, og Soldaterne havde faaet en Extra-Ration af Kjød og Brændevin. Højlænderne kunde altsaa uden Fare gaa til deres Maaltid; men Elendigheden i deres Lejr dannede en sørgelig Modsætning til Yppigheden hos deres Modstandere; sort Brød, bagt af usigtet Havremel, var det eneste, man havde kunnet opdrive, og selv heraf fik hver Soldat næppe nok en Kage. Atter strejfede altsaa mange uden Tilladelse omkring i Omegnen, ja løb vel endog tilbage til Inverness for at opdrive nogle Spisevarer.

Saa ynkelig var Tilstanden i den Hær, med hvilken Karl skulde kæmpe den sidste fortvivlede Kamp for sin Sag. Han saae sig skuffet i alle sine Forventninger om et regulært Hjælpekorps; atter beroede Afgjørelsen ene og alene paa de vilde højskotske Skarer, og atter var Prinsen ene og alene henvist til de stolte Høvdingers gode Vilje; men Prinsens fine naturlige Takt og vindende Personlighed vandt ham atter deres Hengivenhed, og i den sidste Kamp fulgte de ham med samme Begejstring som i Lykkens Dage.

Han sammenkaldte for første Gang siden hin skæbnesvangre Dag i Derby et Krigsraad, hvor Lord Elchos Beretning blev meddelt samtlige Høvdinger. Hvad skulde der nu ske? Cumberlands overlegne Styrke stod kun to Mil borte; blev man, hvor man var, kunde man den næste Dag

vente et Angreb; trak man sig tilbage, vare de Delinger afskaarne, som endnu ikke vare indtrufne; man vidste næppe heller, hvor man skulde vende sig hen; kun de mest utilgængelige Kløfter i Norden vilde endnu kunne yde nogen Beskyttelse; men selv her vilde Kampen dog ogsaa snart være forbi. De forskjellige Anskuelser vare meget afvigende, og man kunde ikke komme til nogen Afgjørelse; da tog Lord Murray Ordet:

»Vi kunne ikke længere dølge, at vor Stilling er fortvivlet. Lige over for os staar en erfaren Feltherre med en talrig, vel forsynet Hær. Vore Mænd ere derimod halvt sultede og frosne ihjel, og i Tal ere vi næppe saa stærke som Fjenden. Alligevel maa vi utvivlsomt slaas; thi ellers ere vi uden Redning fortabte. En Sejr kan alene redde vor Sag fra Tilintetgjørelse, og Lord Elchos Beretning giver os en uventet Udsigt til et heldigt Udfald. Naar vi ved Nattens Frembrud bryde ufortøvet op, ville vi kunne naa den fjendtlige Lejr før Solopgang; vi overfalde dem, før det bliver lyst, Mørket skjuler vort ringe Tal, Svireriet i Dag vil gjøre Fjendernes Søvn fastere, og naar de vaagne, vil det kun være til Døden under vore Soldaters Claymores.«

Alle Høvdinger gave jublende deres Bifald; men Karl, der hidindtil havde været en tavs Tilhører, styrtede hen til Sir George, omfavnede ham og raabte: »Det er som talt ud af min Sjæl; jeg havde den samme Tanke, men vilde ikke foregribe en Murrays mere erfarne Dom.« Begges indre Harme var for et Øjeblik forglemt.

Rask traf man nu alle Forberedelser, medens mægtige Baal bleve antændte paa Heden, for at bibringe Fjenden den Tro, at man stod ubevægelig paa den gamle Plads. Soldaterne indskærpede man den dybeste Tavshed, de skulde overhugge Teltlinerne i den fjendtlige Lejr og saaledes begrave Englænderne under de sammenstyrtende Lærredstage; Bevægelsen under samme vilde nok vise dem, hvorhen de skulde rette deres Dolkestød. Man dannede to Kolonner;

Lord Murray kommanderede den første, medens Prinsen selv førte Befalingen over den anden; som Feltraab fik Tropperne »Jakob VIII.«

Henved Kl. 8 om Aftenen satte Hæren sig i Bevægelse; men en Nattemarche er altid en mislig Sag, og særlig under de daværende Forhold var den dobbelt farlig. Uordener vare uundgaaelige; tværs over Markerne kunde man kun komme langsomt fremad; naar Fortravet standsede, maatte alle gjøre Holdt, de trætte Lemmer, som under Gangen kun mekanisk slæbte sig fremad, sank udmattede sammen, og enhver, der blot lagde sig ned, faldt strax i Søvn; thi under den sidste kolde Nat havde kun de færreste kunnet sove. Den udmattede Natur gjorde sin Ret gjældende, Skarerne bleve tyndere og tyndere, jo længere man marcherede, de regulære Troppers Marchdisciplin var ukjendt blandt Højskotterne, og den ringe Myndighed, som Officererne ellers havde over Mandskabet, svandt næsten helt bort i Mørket; mange benyttede særlig Skoven Kilravock for at søge et taaleligt Natteleje, andre snege sig bort for at søge Levnedsmidler, og saa stor var den herskende Fortvivlelse, at enkelte tiggede deres Officerer om at skyde dem ned strax hellere end at lade dem pines ihjel af Hunger og Udmattelse.

Sex Timer havde man allerede været undervejs, Klokken var to, og til denne Tid havde man haabet at kunne udføre Overfaldet, medens man næsten havde en hel dansk Mil tilbage. Det var absolut nødvendigt at unde det udmattede Mandskab en kort Hvile, og Murray førte derfor sine Claner ind paa en Eng og søgte at samle Efternølerne; men Forsøget paa at ordne Kolonnen i Mørket var et sandt Sisyphus-Arbejde; næppe havde Officererne faaet nogle Efternølere bragt til Stede, saa vare andre allerede faldne i en dødlignende Søvn, og dog maatte man befrygte, at Rækkerne vilde udtyndes endnu mere under den lange Vej, der endnu stod tilbage.

Den kostbare Tid svandt saaledes hen, man kunde næppe mere haabe at naa Maalet før Daggry, og hvad skulde man nu gjøre? Murray ansaa den gunstige Lejlighed for tabt og vilde vende om, »thi det er for sent; det vil være helt lyst, før vi naa Lejren.« Enkelte Høvdinger som den gamle, fyrrige Hepburn af Keith gjorde heftige Invendinger herimod. »Saa meget desto bedre, om vi faa lidt Solskin; saa kunne vore brave Folk i det mindste se, hvor de hugge;« Debatten var i fuld Gang, da den alle Høvdinger særlig forhadte Irlænder O'Sullivan kom ridende og i en overmodig Tone overbragte Prinsens Ordre om ufortøvet at angribe. Den stolte Murray blev saaret paa det dybeste ved Befalingen, og da samtidig Reveillens Toner fra den engelske Lejr skingrede ud igjennem den tavse Nat, var Sagen hermed afgjort; man kunde aabenbart ikke længere gjøre Regning paa en Overrumpling, Befaling til Tilbagetog blev given, og Kolonnen rykkede ufortøvet tilbage til Culloden-Moor.

O'Sullivan havde rimeligvis overskredet sine Ordrer; i det mindste har Karl senere forklaret, at han kun vilde meddele Sir Murray sit personlige Ønske, men overlade ham fuld Frihed til at handle efter egen Erfaring og Indsigt. Under alle Omstændigheder var Prinsen ufuldstændig underrettet om, hvad der gik for sig; han troede, at man allerede var ganske nær ved den fjendtlige Lejr, og at man var i Færd med Udførelsen af Overfaldet. Han blev altsaa meget skuffet, da han ankom til det Sted, hvor Murrays Kolonne havde gjort Holdt, og nu fandt denne i fuldt Tilbagetog. Alene kunde han ikke tænke paa at rykke videre, han maatte følge efter, men hans gamle Vrede, hans gamle Mistanke bruste op paa ny; det Udraab: »Lord George Murray har forraadt mig; for Fremtiden vil jeg kommandere alene,« undslap ham i den første Ophidselse, da han galoperede efter Kolonnen. Dog snart veg Harmen for roligere Overlæg; »det gjør intet til Sagen,« tilraabte han opmuntrende

sine Soldater, »vi skulle alligevel angribe dem og vise os som brave Mænd.«

Tilbagetoget gik hurtigere for sig end Fremmarchen, undervejs kunde man tage mange af de styrtede Soldater med sig, og Onsdag Morgen den 16de April Kl. 5 var den dødstrætte højskotske Hær samlet paa samme Sted, hvor den var lejret den foregaaende Aften.

III. Slaget ved Culloden. — Den venstre Fløjs Uvirksomhed. — Prinsen rives med paa Flugten. — Englændernes Forfølgelse og grusomme Adfærd. — Karl Edvard flygter til Vestkysten. — Al videre Modstand opgives.

De krigskyndige Førere fandt det med rette betænkeligt at afvente det fjendtlige Angreb paa de aabne Hedestrækninger ved Culloden; de raadede derfor til et yderligere Tilbagetog, i det mindste til hinsides Floden Nairn, hvis Defileer man havde lige bag sig; her kunde man haabe at faa 24 Timers Hvile, som man trængte saa haardt til, og de stejle Klippeskrænter paa venstre Flodbred kunde maaske ogsaa hindre det fjendtlige Rytteri i at gribe ind i Fægtningen. Karl vilde imidlertid ikke høre noget herom; med sin ungdommelige ridderlige Tænkemaade ansaa han det for lavt at vige fra en Kampplads, hvor den ene Modstander ikke havde nogen Fordel over den anden. Han var maaske ogsaa bange for den nedslaaende Indflydelse, som en yderligere Tilbagegang vilde udøve paa hans Skarer, hvorhos et defensivt Forsvar syntes ham at have liden Udsigt til Held, saa meget mere som man ikke havde noget fast Punkt til sin Raadighed, hvorhen man kunde trække sig tilbage i Tilfælde af et Nederlag; thi Fort Augustus havde man sprængt i Luften. Et Angreb af Højlænderne med Sværd i Haanden var derimod en sikker Sejr, dertil kunde Heden ved Culloden være lige saa passende som enhver anden Kampplads, og hvorfor skulde man da søge en anden?

Uheldigvis bestyrkede de fremmede Officerer i hans Omgivelser ham i denne Opfattelse. Hverken Sheridan eller O'Sullivan havde fattet den dybere Aarsag, som til deres grænseløse Forbavselse havde skaffet Højlændingerne Sejren ved Preston og Falkirk; det havde derimod altid været Karl, som skyndte paa Angreb, og som stedse havde maattet berolige Høvdingernes Betænkeligheder. Hvorfor skulde den engelske Hær da ikke ogsaa blive sprængt denne Gang, naar man blot frisk gik i Kampen uden mange Betænkeligheder? Man blev altsaa, hvor man var, og kort efter Solopgang indtraf Macdonalderne af Keppoch og Frasernes Stammer til Lejren, hvor denne velkomne Forstærkning blev hilset med stor Jubel.

Udmattelsen og Manglen paa Levnedsmidler havde imidlertid naaet den højeste Grad; mange vare til Trods for den isnende Vind og Hungeren styrtede om i en dødlignende Søvn, medens andre paa ny gik paa Jagt i Omegnen efter Levnedsmidler. Selv Officererne udstrakte deres Efterforskninger til Inverness, og naar det lykkedes dem at spise sig mæt, gjorde Trangen til Ro sig dobbelt gjældende, de færreste kunde modstaa den Fristelse under det gjæstfrie Tag at hengive sig til den Hvile, af hvilken de snart skulde blive vakte paa en grusom Maade.

Prinsen med sine Omgivelser nøde nogen Hvile i Cullodenhouse; et Stykke Brød og et Glas Whisky var den eneste Forfriskning, man kunde opdrive til ham. Efter nogle Timers Forløb blev han dog forstyrret ved Efterretningen om, at Fjenden var under Fremmarche, Forspidserne af det britiske Rytteri vare næppe en halv Mil borte, og en halv Mil længere tilbage kunde man allerede se de lange mørke Kolonner af Fodfolk vælte sig frem ad Vejen. Den sidste blodige Afgjørelse var for Haanden, rask stod Karl op, steg til Hest og red tilbage til Lejren, ledsaget af Hertugen af Perth og Lorderne George Murray og Drummond. Et Kanonskud blev affyret som Signal for at samle alle, der

havde fjærnet sig, Sækkepiberne blæste, og Trommerne hvirvlede, men en rum Tid maatte dog gaa hen, før man fik Clanerne samlede om Fanerne; de fleste Marodører manglede endnu, da man begyndte at anvise Delingerne deres Plads i Slagordenen.

En flad Hedebakke med en jævn Skraaning mod Nordost havde man udset til Opstillingen af den højlandske Hær; en svag Fordybning, der begyndte foran venstre Fløj, strakte sig mod Vest og dannede en Adskillelse fra en tilsvarende Høj; i disse kolde vaade Aprildage var Grunden her vaad og fugtig, og navnlig længere frem mod Cullodenhouse havde Vandet intet behørigt Afløb, dannede smaa Vandpytter og Moradser og dækkede saaledes nogenlunde Højlændernes venstre Fløj mod et Rytterangreb; den højre Fløj havde en noget bedre Dækning bag en gammel Parkmur, som trak sig op mod Skrænten af de fjærnere Højder. Her stod Athollerne, Cameronernes og Stuarternes Claner under Lord Murray.

Til al Ulykke havde man i Hastværket glemt at anvise Macdonalderne deres sædvanlige Plads; de bleve opstillede paa venstre Fløj og kommanderedes af Hertugen af Perth. Anden Træfning dannedes af de irske Delinger, Regimentet Royal Scotts og de lavskotske Regimenter, alle under General Stapletons Kommando, medens Rytteriet var fordelt paa Fløjene eller dannede en almindelig Reserve. En lille Høj, der laa bag højre Fløj, og hvorfra man kunde overse Egnen vidt og bredt, dannede Prinsens eget Standkvarter. Klokken blev ti, den blev elleve, og nu kom hele Grupper Højlændere ilende til Fanerne; men endnu vare Clanerne betænkelig tynde, da det engelske Rytteri begyndte at komme frem paa den lige over for liggende Bakke. Ved Synet af Fjenden var al Sult og Udmattelse som glemt, Tusende og atter Tusende Struber istemte det skingrende Krigsraab, men paa Grund af deres ringe Tal kunde Højlænderne ikke strax gaa

over til Angreb, og saaledes gik det gunstige Øjeblik unyttet hen.

Et imponerende Skuespil udviklede sig nu for Højlændernes Øjne. Under Musikkens brusende Toner kronedes Højderne lidt efter lidt af de fjendtlige Batailloner, derpaa svingede de som paa en Exercerplads til begge Sider og marcherede langs Bakkekammen op i tre Linier. Den forreste Linie af Fodfolket var aabenbart tyndere end de andre, og man kunde se anden Linies uafbrudte Bajonetrækker glimte frem gjennem Mellemrummene af første Linie. Som sædvanlig tog Rytteriet derpaa Stilling paa begge Fløje, og Kanonerne bleve kjørte parvis op mellem Bataillonerne i forreste Træfning.

Opmarchen gik for sig med stor Ro og Orden, men der gik dog nogle Timer hen, før den var fuldendt. Straalende af Glæde over endelig at se den forhadte Modstander red Hertugen af Cumberland op og ned mellem Linierne; derpaa forsamlede han de højere Officerer omkring sig og mindede dem i fyrige Ord om den forestaaende vigtige Afgjørelse. »Det er ikke noget almindeligt Slag, I nu gaa i Møde; denne Gang forsvare I ikke blot eders Land; men i eders Haand ligger Hævdelsen af eders Friheder og af eders Tro, for hvilken der allerede er flydt saa meget dyrebart Blod. Blive vi slaaede, vil Pavedømmet og Overtroen igjen herske i det frie England; enhver, som derfor ikke vil sætte sin hele Kraft ind paa denne Kamp, maa fjærne sig fra vore Rækker, saa længe der endnu er Tid dertil, og der skal ikke vederfares ham noget ondt derfor; men jeg vil hellere angribe blot med Tusende, der ere fast bestemte paa at sejre eller dø for vor Sag, end med ti Tusende, som kun nære lunkne Følelser.« Et almindeligt jublende Raab: »Flandern! Flandern!« var Svaret paa denne Tale. Nogle Officerer mente dog, at man først i det mindste maatte give Soldaterne Tid til at spise til Middag; men den energiske Hertug svarede: »Have I allerede glemt den Dessert, I fik

ved Falkirk? For øvrigt kæmpe Soldater bedst med tomme Maver, medens de ere søvnige og mere ubevægelige efter Maaltidet.« Derpaa tog han Plads mellem de to forreste Rækker og gav Tegnet til at begynde Kanonaden.

Klokken var henved to, da de første Kanonkugler bragende sloge ned i Højlændernes Rækker. De ramte kun alt for godt; Karls Tjener, som førte en Haandhest, blev ramt tæt ved sin Herre, som galoperede op og ned mellem Rækkerne, flere af Prinsens Gardister bleve skudte, men Karl Edvard bevarede sin Fatning og red videre til den Høj, som han havde udset til sit Standkvarter.

Højlændernes Kanoner søgte vel at besvare Ilden, men Mandskabet var alt for udøvet, deres Kugler fore højt over Hovedet paa Englænderne og sloge ned langt ude paa Heden uden at volde nogen Skade; desuden bleve snart to af Kanonerne demonterede af den britiske Ild, og de fjendtlige Kugler reve betænkelige Huller i Clanernes Rækker. Dog var der ingen af disse, som følte den ringeste Frygt ved de saaredes Klager eller ved det uvante Syn af disse skrækkelige Lemlæstelser; ingen tænkte blot i fjærneste Maal paa Flugt; men de vilde fremad, de vilde ikke værgeløse lade sig skyde ned, men gaa løs paa Fjenden med deres Sværd. Navnlig Makintosherne, der endnu ikke havde deltaget i noget Slag, forlangte med stormende Voldsomhed at blive førte frem, og Murray sendte Oberst Ker af Gordon til Prinsen og udbad sig Tilladelse til Angreb. De utaalmodige Claner kunde næppe holdes tilbage, til Obersten kom igjen, og nu stormede Centrum og den højre Fløj, med Makintosherne i Spidsen, ned ad Bakkeskrænten, gjennem Dalbunden og opad den modsatte Skraaning. Hverken Fodfolkets Salver eller Kardætskilden paa nært Hold kunde standse dem, de gave sig næppe Tid til under Løbet at afgive en uregelmæssig Salve, og saa voldsom og overraskende var deres Fremstormen, at Englændernes første Linie blev gjennembrudt i et Øjeblik, og tre Kanoner bleve tagne. Det

hjalp ikke, at man havde lært Soldaterne, at de ikke skulde støde med Bajonetterne efter de Modstandere, som de havde lige for sig, men efter disses højre Sidemænd, som ikke vare dækkede bag Skjoldene. Barrels og Monros Regimenter vare sprængte, inden de ret fik besindet sig.

Derpaa gik det voldsomme Stormløb videre; dog Højskotternes højre Fløj havde ikke kunnet følge Centrum hurtig nok, men var blevet noget tilbage, og medens de Claner, som havde sprængt den forreste fjendtlige Linie, allerede stormede frem mod den anden Linie, naaede Clanerne paa højre Fløj først nu frem til Fortræfningen. Aandeløse af det lange Løb og udmattede ved de sidste Dages Anstrængelser saae de sejrrige Claner sig nu lige over for en ny, urokket Linie; i tre Geledder, af hvilke det forreste knælede ned, ventede den anden Linie af det britiske Fodfolk Skotternes Angreb; en heftig Nordøstvind piskede dem Snemasser og en isnende Regn i Ansigtet, saa de næppe kunde se, og nu fik de den tredobbelte engelske Salve fra det nærmeste Hold. Ilden var kun alt for virksom, af de fremstormende Officerer styrtede de fleste, Høvdingen Mac-Lauchlan blev dødelig ramt, og ogsaa den kjække Lochiel blev saaret; med Møje bare to af hans Mænd ham ud af Kampen. Højskotternes fortyndede Skarer standsede, studsede, og nu hævede hele den engelske Linie sig og gik under tordnende Hurraraab selv over til Angreb.

Med en imponerende Ro og en stram Holdning rykkede de ned ad Skrænten som til en Manøvre. En panisk Skræk greb nu Modstanderne; at man kunde holde Stand mod deres Sværd, at man kunde gaa frem mod dem til Angreb, havde de aldrig set før, og i faa Øjeblikke vare de nylig endnu sejrrige Claner forvandlede til en eneste forvirret, uordnet Masse, som i en vild Opløsning flygtede fra Valpladsen.

Trods alt dette er det dog muligt, at Højskotterne ogsaa her som engang ved Preston og Falkirk vilde have

sprængt samtlige engelske Linier; men det var ikke nok, at den højre Fløj blev tilbage, den venstre kom slet ikke frem. Her stode Macdonaldernes Skarer, fulde af Harme over, at man ikke havde givet dem den Plads, som efter deres Mening tilkom dem siden Slaget ved Bannockburn; de holdt sig beskæmmede, da de saae Makintosherne, Stuarterne og Cameronerne fra deres Æresplads storme løs mod de engelske Linier; fulde af Raseri og Misundelse huggede de i Hedejorden med deres Sværd, men intet kunde bevæge dem til ligeledes at angribe. Forgjæves raabte Hertugen af Perth, at det nu stod i deres Magt at skaffe den venstre Fløj lige saa stor en Ære som højre; forgjæves lovede han for Fremtiden at kalde sig en Macdonald, naar de blot vilde følge ham. De rørte sig ikke. Forgjæves stormede Macdonald af Keppoch og nogle andre Førere fremad, Mændenes overtroiske Fordomme vare stærkere end deres Lydighedsfølelse mod Stammehøvdingerne, ingen fulgte, og efter faa Skridt sank den tapre Keppoch til Jorden, dødelig ramt af en Kugle; »min Gud, have da Børnene af min egen Stamme forladt mig?« var den fortvivlede Mands sidste Ord.

Og nu var det aabenbart, at Angrebet ogsaa var slaaet fejl for den højre Fløj, som var ladt alene. Enkelte Flokke og derpaa hele Masser af Højlændere dukkede frem af Krudtrøgen, som endnu indhyllede den lige over for liggende Højdeaas, og stormede ned ad Skrænten. Derpaa dukkede ogsaa den lange uafbrudte Linie af engelske Bajonetter frem af Taagen og steg ned i Dalen. Endnu længere til højre saae man ogsaa Rytteriet og et Korps af Argylls Højlændere, der kom ned ved Højden hinsides den Parkmur, som beskyttede Rebellernes højre Fløj. Ingeniørerne begyndte alt at bryde Aabninger i denne Mur, at tøve længere var unyttigt og farligt, og i faste sluttede Rækker trak Macdonalderne nu bort fra Valpladsen, hen imod Floden Nairn, stadig omsværmet af deres flygtende Landsmænd.

Med en let forstaaelig Bevægelse havde Karl fra sin

Høj betragtet Slagets Gang. Hans Hjærte bankede af glad Forventning, da Clanerne stormede ned ad Skrænten og gjennembrøde den fjendtlige Linie; allerede troede han Sejren vunden, da han saae sine Krigeres dunkle Masser sprænges og fly for Englændernes anden Linie. Først vilde han næppe tro sine egne Øjne; det var jo umuligt, at et højlandsk Angreb kunde blive slaaet tilbage; han havde endnu aldrig set Briterne drive Højlænderne afsted foran sig; dog snart var ingen Tvivl mere mulig, den højre Fløj og Centrum kom allerede tilbage i vild Opløsning, ogsaa venstre Fløj trak sig langsomt bort, og det var øjensynligt, at heller ikke den anden Træfning, som bestod af de lavskotske Regimenter, vilde holde Stand i lang Tid. Taarer af Raseri og Fortvivlelse strømmede ned ad Prinsens Kinder, Slaget var uden Redning tabt, og de Befalinger og Opmuntringer om at holde Stand, som han afsendte til de forskjellige Afdelinger, vare uden Nytte paa Grund af den herskende Forvirring. Maaske kunde han dog hindre det yderste, naar han nu selv stillede sig i Spidsen for de irske og franske Rytterdelinger og styrtede sig over det fjendtlige Rytteri, som netop begyndte at trænge frem gjennem Parkmurens Aabninger.

Dette var sandsynligvis hans Hensigt, da han forlod den Høj, hvorpaa han hidtil havde dvælet, og galoperede ind imellem de forvirrede Masser; men det var vanskeligt for ham at naa frem til de endnu urokkede Reserver og endnu vanskeligere at føre dem frem til et Angreb i rette Tid. Derhos anmodede Officererne i hans Omgivelser ham indstændig om ikke længere at udsætte sig for Faren nu, da dog intet mere stod til at redde; kun saa længe han levede, var der endnu Haab. Man fortæller, at O'Sullivan til sidst greb hans Hest i Tøjlerne og med Magt førte Prinsen bort fra den ulykkelige Skueplads.

Indtil Floden Nairn kunde Tilbagetoget endnu fortsættes uden synderligt Tab; thi de franske og irske Delinger

havde vedligeholdt en fortræffelig Orden og afviste gjentagne Gange ved deres Salver de alt for ivrige Forfølgere; men fra Floden Nairn til Staden Inverness fører Vejen en fuld dansk Mil hen over en jævn Hedestrækning, og her gik Tilbagetoget mere og mere over til en uordnet Flugt. De fleste højlandske Skarer, som nogenlunde havde holdt sammen, bleve indhentede og sprængte af det forfølgende Rytteri. Dragonerne omringede nogle Flokke fra alle Kanter og huggede dem skaanselløst ned; saa frygtelig var Blodbadet, at Heden efter et Øjenvidnes Fortælling var rød af Blod, og at Rytterne pjaskede om deri og med Raahed oversprøjtede hverandre dermed.

Ogsaa enkelte nysgjerrige Tilskuere fra Staden bleve uden videre Snak huggede ned, og det var navnlig de Regimenter, der saa fejgt vare flygtede fra Preston og Falkirk, som særlig udmærkede sig ved deres grusomme Blodtørst. Kun en Del af Flygtningerne, deriblandt de regulære Troppedelinger, naaede lykkelig Inverness, men maatte den næste Dag strække Vaaben. En anden Del vendte sig mod Syd til Badenoch-Bjærgene, i hvis utilgængelige Kløfter og Udørkener de i det mindste i nogle Dage vare beskyttede mod yderligere Forfølgelse. Her traf ogsaa de fleste højskotske Høvdinger sammen; ogsaa mange af Mandskabet, der under Slaget havde gjennemsøgt Omegnen, reddede sig her hen, og allerede den følgende Dag vare omtrent Tusende igjen samlede.

Disse Flygtninge havde i det mindste reddet deres Liv for nogen Tid; men de ulykkelige, som saarede og døende bleve liggende paa Valpladsen, maatte misunde dem, som havde fundet en hurtig Død for Forfølgernes Sværd, og selv de, som snart efter Kampen endte deres Liv ved en britisk Soldats Bajonetstød, kunde endnu prise sig lykkelige; thi ingen af de grusomme Fjender tænkte paa at bringe de saarede af det fjendtlige Parti nogen Lægehjælp, ingen rakte de vansmægtende nogen Læskedrik, kort sagt ingen Sinde

have Soldater fra et civiliseret Land behandlet deres Fjender mere skaanselløst. De britiske Soldater have i vore Dage ikke udvist større Grusomheder i Kampen mod de oprørske Seapoyer eller mod de vilde Asjantier, og dog havde Højlænderne, som man holdt for halvvilde, ingenlunde udæsket Sejrherrerne ved lignende Gjerninger, men havde tvært imod altid udvist Skaansel mod deres Fanger, og man kunde hverken bebrejde dem Brandstiftelser eller andre Voldsgjerninger. At de havde formaaet at sejre, at deres foragtede Skarer havde været nærved at støde deres Anførers Dynasti fra Tronen, det var Bevæggrundene til de britiske Soldaters uædle Hævn.

Det lader sig ikke benægte, at den øverste Feltherre ikke blot ikke afholdt sine Soldater fra alle disse Skjændselsgjerninger, men endogsaa opmuntrede dem. Da han efter Kampen med et talrigt Følge red over den blodige Valplads, lagde han blandt de saarede Mærke til en høj, ungdommelig Krigerskikkelse, som med Besvær rejste sig op paa Albuen, da han red forbi ham. Det var den unge Fraser af Inverallochy, Oberstløjtnant i Masteren af Lovats Clan. Hertugen spurgte ham, hvad Parti han hørte til. »Til Prinsens,« lød det frimodige Svar. Da blev Hertugens Aasyn mørkt, hans Øjne lyste af et indædt Had, og han befalede Major Wolfe, som red ved hans Side, ufortøvet at nedskyde »den frække Karl.« Wolfe var imidlertid en Hædersmand og vægrede sig ved at lystre. »Mit Patent staar til Deres kgl. Højheds Raadighed,« svarede han; »men jeg vil aldrig nedlade mig til at blive en Bøddel.« Ogsaa forskjellige andre Officerer nægtede at efterkomme Befalingen, til en simpel Soldat nedskød den ulykkelige Fraser.

Nitten saarede højskotske Officerer vare tyede ind i en Skov, hvor Soldaterne grebe dem og slæbte dem til Cullodenhouse. Her bleve de uden videre stillede op mod Slotsmuren og skudte ned; de enkelte, som ikke vare blevne

dræbte af Salven, fik Hjærneskallen slaaet itu ved Geværkolberne. Soldaterne stak ogsaa Ild paa en Hytte, hvor tredive Højlændere havde søgt Tilflugt, eller hvor de vare faldne i Søvn under deres Søgen efter Levnedsmidler. De ulykkelige vækkedes af Flammerne og styrtede ud ad Døren for at redde sig; men man drev dem ubarmhjærtig tilbage med Bajonetterne, og med kannibalsk Glæde hørte de umenneskelige Englændere paa de ulykkeliges Jammerskrig, til Hytten endelig styrtede sammen og begravede dem i Luerne. To Dage efter Slaget, Fredagen den 19de April, gav Hertugen Befaling til at dræbe alle de saarede, som man endnu maatte finde liggende paa Valpladsen. Den ubarmhjærtige Dom har dog forhaabentlig kun fundet Anvendelse paa ganske enkelte; thi hvad der ikke allerede var faldet for Soldaternes Bajonetter, maatte vel have mistet Livet efter Forløbet af to kolde Aprilnætter og en Dag under fri Himmel med Skylregn og Snefog. Det lader sig ikke betvivle, at Hertugen virkelig har udstedt denne grusomme Befaling; thi senere bestræbte man sig *ikke* for at *benægte*, men kun for at *undskylde* samme. Man paastod paa en fjendtlig Officers Lig at have fundet en Ordre fra Lord Murray om ikke at give Englænderne Pardon. Originalen er aldrig kommen for Dagens Lys, Lord Georges velbekjendte Karakter gjør en saadan Grusomhed fra hans Side højst usandsynlig, og den hele Fortælling blev ogsaa senere af Lorderne Kilmarnock og Balmerino umiddelbart før deres Henrettelse stemplet som en ondskabsfuld Opdigtelse.

Iblandt de Fanger, som usaarede faldt i Englændernes Hænder, gjenkjendte man sex og tredive Desertører fra den kongelige Hær. De bleve uden lang Betænkning klyngede op. Resten indespærrede man i Inverness's Fængsel, og da dette ikke strakte til, tog man Kirkerne til Hjælp. De Lidelser, som Staklerne maatte udholde, ere ubeskrivelige. Hvis ikke troværdige Vidner havde berettet det, vilde man

ikke tro, at mange af disse ulykkelige bleve piskede, hvorpaa man lod dem ligge nøgne uden Lægehjælp og hele Dage igjennem udsatte for Hungerens Kvaler. Fra Fængslerne bragte man dem om Bord paa Skibe for at transportere dem til London. Man stuvede dem sammen hundredvis i det nederste Skibsrum, som var bestemt for Ballasten; her maatte de ligge paa skarpe Sten, og Søsygen samt Manglen paa frisk Luft gjorde Opholdet til et fuldstændigt Helvede. Og med alt dette var den daglige Kost sat til 20 Lod daarligt Havremel og et Bæger slet Vand, som ikke kunde læske den brændende Tørst.

Negrene paa Slaveskibene kunne ikke have udstaaet større Lidelser end de ulykkelige Højlændere, da man senere hen transporterede dem til den dødbringende Koloni Barbadoes. Slavehandlerne have dog en vis Interesse i, at deres Varer blive i Live; men af 157 Personer, som oprindelig fandtes om Bord paa et af disse Skibe, vare efter otte Maaneders Forløb kun 49 endnu i Live, og af 81 Individer, som virkelig naaede Bestemmelsesstedet, vare efter tre Aars Forløb alle paa 18 nær faldne som Ofre for det pestsvangre Klima.

Af Personer af højere Rang blev den ødsle, vankelmodige Jarl Kilmarnock tagen til Fange paa selve Valpladsen. I Hastværket og Forvirringen under den begyndende Flugt og blændet af Snefoget og Krudtrøgen tog han en af de Rytterdelinger, som joge frem, for en af Fitz-James's Delinger. Han vilde slutte sig til denne og opdagede for sent, at det var kongelige Dragoner, som øjeblikkelig grebe ham og bortførte ham i Triumf. Da han med sin Eskorte red tværs over Valpladsen, stødte man lige paa det fremrykkende engelske Fodfolk, og et tragisk Tilfælde vilde, at Jarlens ældste Søn, Lord Boyd, netop skulde marchere i Spidsen for et af disse Regimenter. Soldaterne betragtede i Tavshed den ulykkelige Adelsmand, hvis graa Haar flagrede for Vinden, thi i Forvirringen havde han tabt sin Hat; men den ulykkelige Yngling maatte se sin kjødelige Fader føres bort

uden at kunne bringe ham Hjælp i hans fornedrede Stilling. Dog det gjorde ham ondt at se hans graanende Hoved saaledes udsat for den kolde Vind, og pludselig sprang han ud af Geleddet, satte ham sin egen Hat paa Hovedet og indtog derpaa igjen sin Plads uden at sige et Ord. Et sidste taknemmeligt Blik fra Fangen lønnede Sønnen for denne Kjærlighedsgjerning, derpaa forsvandt han i Vrimlen, og de saas aldrig mere. Tre Dage efter Slaget faldt ogsaa Lord Balmerino i Regeringens Hænder, og han og Kilmarnock fulgtes senere i Døden.

Foruden Fangerne vare samtlige Kanoner, hele Trosset og 2300 Geværer faldne i Sejrherrernes Hænder. Ogsaa fjorten højlandske Faner bleve gjorte til Bytte, hvorpaa de bleve opbrændte af Bøddelen. Englænderne angave deres eget Tab til 310 døde og saarede; Oprørerne havde derimod mistet over 1000, — en Femtedel af deres samlede Styrke.

Prinsen var med sit Følge lykkelig naaet over Floden Nairn, og i en elendig Hytte hinsides Floden traf Lord Elcho ham en Time senere, fuldstændig modløs og nedslaaet. De Opløsnings- og Rædselsscener, som mødte Karl Edvard under hans Ridt, havde berøvet ham den sidste Rest af Tillid; han holdt alt for tabt og tænkte kun paa at gaa til Frankrig for senere at vende tilbage med en stor Landgangshær. Man raadslog ilsomt om, hvor man bedst kunde flygte hen; ved Skotlands Vestkyst skulde der have vist sig franske Krydsere, og det syntes altsaa raadeligst her at søge en Lejlighed til Overfart; men et større Selskab kunde ikke saa let undgaa at blive opdaget, man skiltes derfor ad, og kun ledsaget af ti Personer red Prinsen videre i Retning af Gortuleg, den gamle Lord Lovats Slot; en tro Højlænder ved Navn Edvard Burke tjente som Fører.

Det var allerede Aften, da Selskabet galoperede ind i Slotsgaarden. Denne første og sidste Sammenkomst, som Prinsen havde med den gamle Høvding, der først efter lang Tøven havde sluttet sig til hans Sag, røbede med ét

Slag for denne, at hans egen Undergang nu ogsaa var uundgaaelig; Samtalen, som maatte være højst pinlig for begge Parter, blev derfor snart afbrudt, og saa snart Karl havde forfrisket sig med noget Mad og drukket et Par Glas Vin, red han bort igjen.

Derpaa gik Flugten videre gjennem den romantiske Dal, som nu gjennembrydes af den caledoniske Kanal. Kl. 2 om Morgenen Torsdag den 17de April galoperede Rytterne forbi Ruinerne af Fort Augustus, og to Timer senere holdt de uden for Invergarry Slotsport ved Loch-Oichs klippefulde Bredder. Her i Macdonald af Glengarrys Stammeslot vare de forholdsvis sikre, Prinsen steg af Hesten, og dødelig udmattet af det lange Ridt og de to gjennemvaagede Nætter segnede han ned ved Dørtærskelen og faldt strax i en dyb Søvn. Slotsherren var uheldigvis ikke til Stede, Forraad vare ikke for Haanden, og da Prinsen vaagnede ved Middagstid, maatte han nøjes med et tarveligt Maaltid, bestaaende af tvende Lax, som den tro Burke havde fanget, og Vand fra Søen.

I Invergarry delte Selskabet sig atter; kun O'Sullivan, O'Neil og Burke bleve hos Prinsen, som nu for at gjøre sig ukjendelig skiftede Klæder med den sidste. Klokken to om Eftermiddagen red man derpaa videre; men at nærme sig yderligere til Fort William, hvor der laa en engelsk Besætning, syntes betænkeligt, man forlod derfor den brede Bjærgdal, vendte sig mod Nordvest ind i den Udørken, som omgiver den lille Loch-Arkaig, og fandt her Husly hos Donald Camerons af Glempean, hvor man ankom Kl. 9 om Aftenen. Karls Udmattelse havde nu naaet den højeste Grad, han faldt i en fast Søvn, medens han klædte sig af, og den næste Morgen kunde man næppe faa ham vækket.

Dog han maatte videre, endnu længere ind i Bjærgensomheden; om Eftermiddagen den 18de April naaede det lille Selskab til Mewboll, hvor de tilbragte Natten. Her ophørte de banede Veje, man maatte nu ogsaa lade Hestene

tilbage og til Fods klavre videre frem ad stejle Bjærgstier; det Pas, som skiller denne Egn fra Kysten, blev overskredet, og den 19de om Aftenen priste man sig lykkelig ved at kunne finde Ly i en ussel Hytte, som anvendtes til Faareklipning og laa ved Bredden af Loch-Moror. Ogsaa den følgende Dag hengik med Vandringer i disse uvejsomme Egne, og først ved Aftens Tid naaede man Stranden ved den lille Landsby Glebiasdale i Landskabet Arisaig. Her, næsten paa den samme Plet, hvor han for ni Maaneder tilbage for første Gang betraadte Skotlands Jord, fik Karl en Opfordring fra Lord George Murray om at begynde Foretagendet paa ny.

Lorden skrev fra Ruthwen i Badenoch, at nogle Tusende allerede havde samlet sig om ham, Macpherson af Cluny var indtruffen med 500 Clansmænd, og talrige Flygtninge vilde yderligere indfinde sig i de nærmeste Dage. Han havde besat samtlige Bjærgpas, hans Stilling var uangribelig, Frygten for Englændernes Ødelæggelser maatte inden kort Frist ogsaa drive de hidtil neutrale Stammer til Vaaben, Granternes Rejsning kunde ventes hver Dag, og inden kort Tid vilde da en Hær paa 8—9000 Højlændere være forenede paa ny. Ogsaa de mest erfarne Høvdinger som Hertugen af Perth, Drummond, Olgivie og andre vare i Ruthwen og længtes med Murray efter at fortsætte Kampen. Nu, i Nødens Stund, indsaa de, at Prinsen, hvem de ofte saa hovmodig havde skubbet til Side, dog var Hovedet og Midtpunktet for Bevægelsen; nu bade de ham indstændig vende tilbage og føre dem, hvorhen han vilde. Karl var dog ikke tilbøjelig til at indlade sig paa disse Planer, som kun syntes indgivne af Fortvivlelse; han følte ingen Lyst til at fortsætte en Kamp nu, da han hverken havde Penge, Vaaben eller Skyts, og da hans faa regulære Tropper vare fangne; men at give sig Høvdingerne i Vold blot for at gaa under sammen med dem, dertil følte han intet Kald. Sit eneste Fremtidshaab byggede han paa en aktiv Hjælp

fra Frankrig, der hen længtes han at naa saa hurtig som mulig, og han sendte derfor Murray et Brev, hvori han takkede ham og alle, der hidtil saa trofast havde fulgt ham, for deres Hengivenhed og glimrende Tapperhed; »men jeg tager nu tilbage til Frankrig, og med Guds Hjælp haaber jeg snart at kunne vende tilbage med en væbnet Styrke, som kan sikre vort Held. Jeg kan derfor kun tilraade enhver at sørge for sin egen Sikkerhed; — den Almægtige beskytte og velsigne eder alle.«

Det Svar, som den unge Macleod overbragte, fremkaldte den største Bestyrtelse i Lejren ved Ruthwen. Mange af de ædle fyrige Naturer havde endnu troet paa Muligheden af et heldigt Udfald! nu maatte man se at sprede sig og at undgaa Cumberlands Krigere. Det var en dyb, gribende Scene, da Førere og Soldater skiltes fra hverandre; Taarer flød i Mængde, thi de fleste skiltes for evig, og ingen vidste, om ikke Skafottet snart vilde blive hans Lod. Høvdingerne maatte se at naa ned til Kysten for at kunne undslippe til Fastlandet; men de fleste ulykkelige Clansmænd havde ingen anden Udvej end at skjule sig i Bjærgenes mest afsides Kløfter; thi i Hjemmets Hytter lurede de grusomme Forfølgere og fortærede deres Forraad og Kvæg.

Hermed var Opstanden definitivt til Ende.

(Sluttes).

F. C. Granzow.

Englænderne i Afghanistan.

(Sidste Artikel.)

III. Det engelske Hævntog 1842.

I. General Pollock. — Den engelske Undsætningshær. — Lord Ellenborough. — Forvirrede Tilstande i Afghanistan. — De engelske Hære forenes i Kabul. — Fangerne befries.

De første Efterretninger om Opstanden i Kabul havde vakt stor Bestyrtelse i Indien, da Macnaghtens Efterretninger om Tilstanden i Afghanistan bestandig havde lydt meget tilfredsstillende, og da der hengik lang Tid, inden man modtog nærmere Efterretninger fra Okkupationskorpset, tiltog Ængstelsen, da man heraf kunde slutte, at Passene vare besatte af Oprørerne. Regeringen kunde dog ikke bestemme sig til at sende Forstærkning til de betrængte Tropper, og Lord Auckland, der oprindelig var bleven overtalt til at begynde Krigen, erkjendte nu aabent, at Toget var en Daarskab og Uretfærdighed, og at det kun ved vedvarende Uretfærdighed kunde føre til Maalet, hvorfor han var mest tilbøjelig til helt at opgive Okkupationen. Efter mange Betænkeligheder blev det imidlertid, navnlig ved Forestillinger fra Guvernøren og Viceguvernøren i de nordvestlige Provinser, besluttet at sende Forstærkning til Afghanistan, for

at hævde Briternes militære Ære, straffe Kabul og undsætte Besætningstropperne.

General Pollock, som fik Kommandoen over denne nye Expedition, havde med Hæder deltaget i mange Expeditioner og var en særdeles retskaffen Mand, der under en i høj Grad beskeden Optræden skjulte stor Klogskab, Ro og Fasthed, og til hvem Tropperne havde fuld Tillid. Udfaldet viste ogsaa, at Regeringen havde truffet et heldigt Valg.

Expeditionskorpset bestod af omtrent 12000 Mand, delte i 3 Brigader under Brigadererne Wild, M'Caskill og England. De to første Brigader skulde under Pollock selv fra Pischawar igjennem Cheiber-Passene og over Dschelalabad gaa til Kabul, den tredje Brigade skulde derimod tage Vejen gjennem Bholan-Passet og over Kandahar.

Wilds Brigade, der ene bestod af Seapoyer og mest af ungt Mandskab, ankom endnu før Nyaar 1842 til Pischawar, hvor Sikherne skulde forsyne dem med Artilleri. Disse ydede imidlertid langt fra den ventede Hjælp og viste sig ogsaa nu som meget upaalidelige allierede; deres Tropper nægtede at gaa mod deres Trosfæller i Afghanistan og indvirkede saaledes paa Seapoyerne, navnlig ved at udmale Cheiber-Passets Rædsler, at da en Del af Brigaden den 19de Januar blev ført frem til Angreb paa Passet, flygtede Seapoyerne ved første Skud fra den ingenlunde stærke Fjende, som havde besat Indgangen. Herefter vilde det være Letsind at rykke frem paa ny, før Forstærkning var indtruffen, hvorfor Wild oppebiede den i Pischawar. Da General Pollock ankom den 5te Februar, fandt han Brigaden svækket ved Desertion og heftige Sygdomme, en nedtrykt Stemning gav sig Luft selv blandt Officererne, og Mandskabet, der nægtede at angribe Cheiber-Passet, var lige ved aabent at gjøre Mytteri. Den faderlige, Tillid vækkende Maade, hvorpaa Pollock strax begyndte at sørge for Folkenes Sundhed og Velvære, samt hans rolige bestemte Optræden bi-

drog dog snart til at forbedre Stemningen i den Grad, at Tropperne senere ikke svigtede. Det Ophold, Generalen var nødt til at gjøre her, hvor meget han end higede fremad, var saaledes ingenlunde tabt.

Under dette Ophold havde Pollock underhandlet med de ved Cheiber-Passet boende Afredier om fri Gjennemmarche og Beskyttelse under denne for de britiske Tropper, og Stammen var ogsaa gaaet ind derpaa for en Betaling af ca. 800,000 Kroner; men i sidste Øjeblik erklærede Høvdingerne, at de ikke kunde holde Overenskomsten, da Akbar Khans Tropper havde besat Passet, hvorfor de tilbøde at tilbagebetale den forud modtagne Del af Pengene.

Efter at ogsaa M'Caskills Brigade var ankommen til Pischawar, brød Pollock den 31te Marts op herfra, medførende et meget stort Train, da man tillige skulde bringe Ammunition og Proviant til Besætningstropperne i Dschelalabad. Forinden Afmarchen havde Generalen udstedt nøjagtige Instruxer for Ordenens Vedligeholdelse under Angrebene paa og Gjennemmarchen i Passene, og blandt andet blev det befalet, at Flankerne bestandig skulde dækkes ved Besættelse af Bjærgskraaningerne langs Vejen, samt at Flankedækningerne skulde søge at omfatte den fjendtlige Stilling. Paa denne Maade lykkedes det uden stort Tab den 3dje April at drive Fjenden bort fra Indgangen til Cheiber-Passet; Angrebet indlededes af de evropæiske Soldater, men ogsaa Seapoyerne gik frem med Raskhed; med en Dristighed og Behændighed, der kunde maale sig med Bjærgboernes, klatrede de op ad Klippeskrænterne ved Siden, saaledes at de toge Fjendens Forskansninger i Ryggen, samtidig med at Hovedstyrken angreb dem for fra. Briternes Tab var meget ringe, medens Afghanerne mistede 6—800 Mand. Uagtet Tropperne plagedes meget af Tørst og Hede om Dagen og af Kulde om Natten, medens de derhos idelig omsværmedes af Fjendens Rytteri, bevarede de dog

under Fremrykningen den bedste Orden, og som alt omtalt, *) naaede Pollock lykkelig Dschelalabad faa Dage efter, at Besætningen her havde sprængt Akbar Khans Styrke. Han overtog nu Kommandoen over den samlede Hær, hvor alle brændte af Begjærlighed efter at hævne deres ulykkelige Vaabenfællers grusomme Død; Macgregor og de andre politiske Officerer traadte tilbage som Adjutanter ved de Stabe, ved hvilke de vare ansatte, og deres Hverv og Ansvar overtoges nu af den højstbefalende selv.

Medens disse Begivenheder foregik, var Lord Auckland som Vicekonge bleven afløst af Lord Ellenborough, der overtog Regeringen den 15de Marts 1842. Hans første Regeringshandling var at sende en, i en værdig og rolig Tone holdt, Instrux til General Pollock, hvem det paalagdes at undsætte Besætningstropperne i Afghanistan, derefter med et kraftigt Slag gjenoprette Englands militære Ære i Landet og saa benytte et belejligt Øjeblik, til atter at trække alle Tropperne bort derfra. Tilfredsheden med denne Instrux var almindelig; men Glæden skulde kun vare kort; thi næppe havde Lorden modtaget Efterretningen om Brigadier Englands Nederlag **), før han, — uagtet der samtidig indløb Efterretning om Pollocks lykkelige Ankomst til Dschelalabad —, blev bange for Expeditionens Udfald og sendte Ordre umiddelbart til General Nott om strax at rømme Kandahar og trække sig tilbage til Ketta (Kota). Samtidig beordrede han General Pollock til, hvis der ikke skulde tilbyde sig nogen særlig gunstig Lejlighed til at tilføje Afghanerne en kraftig Tugtelse, da med alle sine Tropper at trække sig tilbage til Pischawar. Den Mand, der faa Dage før havde udtalt, at Englands Herredømme i Indien kun

---

*) Se foregaaende Bind Side 343.
**) Se foregaaende Bind Side 344.

beroede paa Sværdet, hvorved det var vundet, glemte saaledes nu aldeles at tænke paa Briternes militære Ære, samt paa, at nogle af Landets mest fortjente Mænd endnu vare Fanger i Afghanistan!

Vicekongens Ordre traf begge Generaler som et Lyn fra klar Himmel. Som en lydig Soldat besluttede imidlertid Nott at adlyde; men først maatte der skaffes Train til Veje fra Ketta (Kota). Det samme var Tilfældet i Dschelalabad, hvor Pollock, efter først at have fremhævet for Vicekongen de uheldige Følger af et saa hovedkulds Tilbagetog, udbad sig nærmere Ordre og senere indberettede, at han i alt Fald foreløbig maatte have Tid til at skaffe det fornødne Train til Veje, før han kunde tiltræde Tilbagemarchen. Endelig fik Pollock Bemyndigelse til at forblive i Dschelalabad til i Oktober Maaned, og efter lang Vaklen valgte Vicekongen en i Politiken vistnok enestaaende Maade til at fralægge sig Ansvaret for, hvad Hæren gjorde, i det han under 4de Juli skrev til Pollock og Nott, at han selvfølgelig ikke havde forandret sin Anskuelse om Nødvendigheden af et Tilbagetog; men han tænkte sig Muligheden af, at General Nott kunde foretrække at lægge sin Retraite fra Kandahar over Ghusni, Kabul og Dschelalabad, og at General Pollock i saa Tilfælde vilde beslutte sig til at gaa frem til Kabul for at optage Nott. Han vilde saaledes overlade Generalerne selv at vælge Tilbagetogslinien, men Tilbagetoget maatte og skulde udføres. Tænkte Statsmanden saaledes kun paa at frigjøre sig selv for Ansvar, og omtalte han, i den barnagtige Tro derved at opnaa dette, et Tog ind i Hjærtet af Fjendens Land som et Tilbagetog, saa tænkte Generalerne heldigvis mindre paa egen Sikkerhed og eget Ansvar end paa Storbritanniens Ære, og begge higede de kun efter at rykke fremad. Dog hengik Tiden til Midten af Avgust med at skaffe Transportmidler til Veje, og inden Generalerne kunde faa det fornødne aftalt med Hensyn til fælles Samvirken, hvilket udkrævede Tid paa Grund af den

lange Afstand og det fjendtlige Land, der laa imellem dem. *) Ventetiden benyttede Pollock til i Juli Maaned at foretage en Straffeexpedition til nogle herlige frugtbare Dale nord for Dschelalabad, hvis Beboere havde deltaget i Myrderiet paa Kabul-Styrken. Da Briterne traf Landsbyerne forladte, ødelagde og afbrændte de Byerne og Sæden, de prægtige Frugttræer, Ejernes Glæde og Rigdom, bleve gjennemsavede, og deres Velstand saaledes tilintetgjort for mange Aar.

Imidlertid bleve Tilstandene i Kabul stadig mere og mere anarkiske. Sjah Schudscha var, strax efter at Byen var rømmet af Briterne, af de oprørske Høvdinger bleven anerkjendt som Konge i Landet, saa det er vanskeligt at sige, hvilken Rolle han muligvis hemmelig har spillet lige over for Oprøret; men — rænkefuld, som han var, — er det rimeligt, at han ikke har staaet helt uden for det, og den Omstændighed, at han fik Lov til af Khanen at vedblive at beklæde Tronen, taler jo ogsaa derfor; men selv om han virkelig har været vidende om det forestaaende Oprør, voxede det ham i alt Fald over Hovedet; den Rolle, han senere maatte spille under Høvdingernes Formynderskab, var ham utaalelig, og han gik i stadig Frygt for, at man vilde myrde ham. I sine hemmelige Breve til Briterne forsikrede han dem om sin uforanderlige Hengivenhed; men samtidig maatte han offentlig vise sin Iver for den hellige Krig imod dem, og paa Høvdingernes Forlangende endogsaa stille sig i Spidsen for Hæren. Efter den 5te April at have afholdt Mønstring over denne, drog han i højtideligt Optog

*) Pollock lod engang en vigtig Ordre til Nott gaa igjennem selve Akbar Khans Hænder, i det han imellem Linierne af et Brev af aldeles ligegyldigt Indhold havde skrevet Ordren med Risvand, der først ved Overgydning med Jod kunde blive synlig for Modtageren.

fra Bala Hissar ned i Lejren uden for Byen; men da Optoget nærmede sig Kongeteltet, blev en Geværsalve affyret mod Kongen, der blev dræbt af en Kugle, som gik igjennem hans Bryst, hvorefter Morderen plyndrede Liget og kastede det i en tæt ved værende Grav. Saaledes endte Schudschas i høj Grad urolige og omskiftende Liv. I hans Skatkammer fandtes, foruden Juveler til stor Værdi, 3—4 Millioner Kroner i rede Penge, endskjønt han altid klagede over Pengemangel.

Nogle afghaniske Stammer udnævnte nu Schudschas næstældste Søn Futteh Jung til hans Efterfølger, og efter adskillige blodige Kampe sluttede Akbar Khan Forlig med denne nye Konge mod selv at blive udnævnt til hans Vesir. Den stakkels Skyggekonge troede imidlertid, at Akbar stræbte ham efter Livet, gjorde derfor et mislykket Forsøg paa at flygte og blev nu behandlet som Fange i sit eget Palads, indtil det endelig lykkedes ham at søge Tilflugt hos Briterne, i hvis Lejr han den 1ste September fandt en god og ærefuld Modtagelse.

Kort før, den 20de Avgust, var Pollock med 8000 Soldater og forholdsvis ringe Bagage brudt op fra Dschelalabad; men foreløbig gik han kun til Gundamucks frugtbare Dal, hvor han forblev til den 7de September, og hvor flere af Egnens Høvdinger underkastede sig Briternes Herredømme. Efter at have faaet Meddelelse fra General Nott om, at denne nu ogsaa var færdig til at forlade Kandahar, fortsatte Pollock sin Fremrykning imod Kabul med Sales Division (1ste) foran som Avantgarde, medens 2den Division under M'Caskill tillige med et lille sikhisk Hjælpekorps dannede Hovedstyrken. Paa Grund af den Forudseenhed, hvormed Fremrykningen ledes, og den Behændighed, hvormed Flanketropperne bestege de tilsyneladende utilgængelige Skrænter langs Vejen, bleve Ghilzierne med forholdsvis ringe Tab drevne ud af deres stærke Stillinger i Jugdulluck-Passet.

Akbar Khan, der forgjæves havde forsøgt Underhandlin-

ger med Briterne, forberedte sig nu paa at modtage dem i Kurd-Kabul-Passet; men da han fik at vide, at Pollock var standset i Byen Tesin, hvor Hæren rastede den 12te September paa Grund af Kamelernes Udmattelse, mistydede han denne Standsning som Forsagthed og besluttede derfor at gaa angrebsvis til Værks. Den 13de om Morgenen saae Briterne Højderne besatte af talrige Fjender; men uagtet de engelske Tropper bleve modtagne af en heftig Ild, lykkedes det dem dog efter hidsig Kamp at kaste saa vel Akbars Rytteri som hans Skytter. Største Delen af de slaaede Høvdinger flygtede til Kohistan, men Akbar selv søgte Tilflugt bag Hindukuschs Bjærge.

Den 15de September ankom Pollock til Kabul, hvor han, for at lette Troppernes Forplejning, besluttede at oprette en ordnet Regering. Han gjenindsatte derfor Futteh Jung som Konge, men meddelte ham samtidig, at han ved Briternes Afmarche vilde blive aldeles overladt til sine egne Hjælpemidler, og den 16de holdt den nye Konge sit Indtog i Bala Hissar, hvor det britiske Flag hejsedes under Kongesalut. Imidlertid havde ogsaa General Nott begyndt at »retirere« fra Kandahar til Kabul; den 9de Avgust ødelagdes Kandahars Fæstningsværker, og undervejs hærgede han Landet med Baal og Brand, ødelæggende Byerne, Sæden og Frugthaverne, hvor han kom frem. I Ghusni (Gasna) findes den store gasneviske Sultan Mahmuds Grav, der den Gang prydedes af et Par kunstig udskaarne massive Sandeltræs Porte, som Mahmud paa sit sidste Tog til Indien for ca. 800 Aar siden skal have bortført fra et berømt Tempel i Gusarate. Den eneste bestemte Ordre, som Vicekongen havde udstedt angaaende Krigen, angik disse Porte, som han havde befalet medbragt til Indien. Dette skete ogsaa til stor Sorg og Forbitrelse for Mollaherne, der bevogtede den hellige Grav. For at hævne det mod den tidligere britiske Besætning i Ghusni udviste Forræderi lod Nott derpaa Byen jævne med Jorden og Fæstningsværkerne ødelægge. Den

14de September angreb Generalen derpaa Maidan-Passet; men Afghanerne afbrøde Kampen og flygtede ved Efterretningen om Akbar Khans Nederlag ved Tesin, og den 17de September naaede Nott Kabul, hvor han forenede sig med Pollocks Hær.

For om muligt at befri de i Afghanernes Hænder værende Englændere, som man vidste holdtes i Fangenskab i Nærheden af Bamian, udsendte Pollock en Rytterafdeling, der støttedes af Sales Brigade. Den væsentligste Del af Fangerne bestod af de den 9de Januar til Akbar Khans Beskyttelse overgivne Familier samt af de af ham forlangte Gisler, hvoriblandt Major Pottinger, General Elphinstone og Brigadèr Shelton. I alt fandtes under Akbars Varetægt, foruden 70 Soldater og nogle Soldaterfruentimmer, 9 Damer, 20 Officerer og 14 Børn, der alle nøde en i det hele god og hensynsfuld Behandling. Da Akbar mødtes med Lady Macnaghten og saae hendes Bevægelse ved at staa over for sin Mands Morder, bevidnede han hende sin Sorg over det skete og erklærede, at han vilde give sin højre Arm til, at den Gjerning, der havde bragt hende saa megen Sorg, var ugjort.

Ad besværlige Bjærgveje bleve Fangerne bragte til Fæstningen Budiabad, hvor de forbleve i næsten 3 Maaneder. Her var den gamle syge og sengeliggende General Elphinstone nær bleven slaaet ihjel under det Jordskjælv, der er omtalt under Dschelalabads Belejring, idet Loftet i Værelset, hvor han laa, styrtede ned, saa at han kun blev reddet ved en Soldats Behjærtethed; men rimeligvis fremskyndede det dog hans Død, der paafulgte kort efter i Nærheden af Tesin. Uagtet det var hans Uduelighed som Overgeneral, der havde nedkaldt Ulykken over Briterne, døde han dog beklaget og ikke fordømt, da Hovedskylden falder tilbage paa dem, der satte den gamle svage Mand paa en

vanskelig og ansvarsfuld Post. Hans Lig blev udleveret til Besætningen i Dschelalabad og her begravet med al militær Æresbevisning.

Akbar Khans øvrige Fanger (der bleve noget strængere behandlede, efter at Khanen ved Vaade eller, som han selv troede, ved et af Macgregor fremkaldt Mordattentat var bleven saaret af en af sine Folk) bleve, efter i nogen Tid at være førte om fra et Bjærgfort til et andet, den 22de Maj flyttede til Ali Muhammeds Fort ved Kabul, hvor de nøde en udmærket Behandling og frit kunde omgaas med de i Bala Hissar værende Fanger. De bleve imidlertid ikke ret længe her, og efter at Fangerne fra Ghusni vare forenede med dem, bleve de atter paa Grund af Pollocks stadige Fremtrængen den 25de Avgust førte til Hindukusch under Eskorte af ca. 100 Ryttere. Den 9de September bleve de anbragte i nogle højst uhyggelige og smudsige Rum i et lille Fort i Nærheden af Bamian, og Sirdaren havde givet Ordre til at føre dem til Chulm, hvor der kun kunde vente dem et haabløst Fangenskab. Forinden lykkedes det imidlertid Kaptejn Johnson ved Bestikkelse at vinde Kommandanten for Bevogtningen, en gammel Æventyrer, saaledes at han aabent erklærede sig for Briterne og hejsede det britiske Flag paa Fortet, som de nu belavede sig paa at forsvare. Da de befriede Fanger imidlertid hørte, at Pollock havde bemægtiget sig Kabul og udsendt Tropper, for at frelse dem, forlode de Fortet den 16de September, mødte næste Dag de udsendte Ryttere og den 20de Brigaden under General Sale, som nu var saa lykkelig at kunne gjense sin Hustru og Datter. Den 21de droge Fangerne ind i Pollocks Lejr, hvor Glæden over det heldig udførte Tog nu var ublandet.

II. Istalifs Ødelæggelse. — Tilbagetoget. — Triumfen i Firospur. Senere Begivenheder i Afghanistan. — Slutning.

For at hindre Fjenderne, der atter samledes, i at forurolige Armeen under dens forestaaende Retraite fra Kabul, sendtes M'Caskill med en stærk Kommando til Kohistan, og følgende Kaptejn Havelocks Raad gik han lige imod den for uindtagelig ansete Fæstning Istalif, en By paa ca. 15,000 Indbyggere. Fjenderne havde her samlet deres Skatte og Kvinder og bleve fuldstændig overrumplede af Briterne, der plyndrede og ødelagde Byen med en Grusomhed, som ikke gav Afghanernes noget efter. Et Øjenvidne til Ødelæggelsen fortæller derom: »Flere Dage i Træk blev Byen plyndret, og hvad man ikke kunde føre med sig, blev brændt. Soldaterne, Evropæerne saa vel som Indierne, vare grebne af et sandt Raseri, der blev drevet til den største Yderlighed ved Tanken om deres Kammeraters Lig, som de havde fundet i Bjærgpassene. Ikke en eneste Mand blev skaanet, selv om han var vaabenløs, ikke en eneste Fange blev gjort — alle bleve drevne sammen og traadte ned som Skarn. Ingen tænkte paa at give Pardon. Sandelig, vi ere tilstrækkelig hævnede. Hvor Hinduerne fandt et afghanisk Lig, brændte de det, for at de brændtes Forbandelser skulde falde paa Børnene; det fortaltes endogsaa, at de paa denne Maade brændte endnu levende saarede.«

Da Britens Afmarche fra Kabul nu nærmede sig, vovede Futteh Jung ikke at beholde Regeringen, men bad Pollock om at maatte følge med til Indien, og i hans Sted blev hans yngre Broder Schahpur, en højsindet Dreng, af Generalen indsat til Regent og efterladt i Bala Hissar. Muligvis skete det, fordi Pollock kun derved mente at kunne undgaa at ødelægge det smukke Citadel; men et hævnende Minde skulde efterlades i Kabul, og han bestemte sig derfor til at lade den store Basar, et mægtigt Bygningsværk, hvor Sammensværgelsen mod Briterne var stiftet, og hvor Macnaghtens lemlæstede Lig havde været udstillet til Spot

for Ghazierne, jævne med Jorden. Vagter vare udstillede for at beskytte den øvrige Del af Byen med de 4—5000 Indbyggere, der i Tillid til Pollocks Tilsagn om Beskyttelse vare vendte tilbage til deres Hjem, imod Uordener fra Soldaternes Side; men disse fandt dog Indgang i Byen, hvor de tre Dage i Træk fra den 9de til den 11te Oktober plyndrede, skjændte og brændte og i blindt Raseri dræbte alle Beboerne, Ven med Fjende. Hele Byen med Undtagelse af Bala Hissar ødelagdes fuldstændig.

Den 11te Oktober 1842 blev det britiske Flag paa Citadellet strøget, og næste Dag tiltraadtes Tilbagemarchen. Mange havde med Ængstelse tænkt paa denne; men Afghanerne vare for lammede til at forfølge med Kraft, og der forefaldt kun en enkelt alvorlig Skjærmydsel. — I Dschelalabad gjordes et Par Dage Holdt for at ødelægge Fæstningsværkerne, og her modtog man Tilbud fra Afredierne om at sælge Briterne fri Vej gjennem Cheiber-Passet; men Pollock svarede, at han nok selv skulde sørge derfor. Hans Avantgarde, tredje Brigade under M'Caskill, der havde forsømt at dække sine Flanker, blev imidlertid overfaldet i Passet, kom i Uorden, mistede en Del af sin Bagage og to Kanoner, som Fjenden dog lod staa i Mørket; men Hovedstyrken, der havde anvendt større Forsigtighed, led saa godt som intet Tab, og Armeen naaede lykkelig og vel til Pischawar, hvor den udhvilede i nogen Tid efter den temmelig forcerede Tilbagemarche.

Pollocks og Notts Sejre i Afghanistan og Fangernes Befrielse vakte selvfølgelig stor Glæde hos Briterne i Indien, for hvem det, som en fremragende Statsmand, Oberst Sutherland, ytrede, »var en Vederkvægelse igjen at kunne se de indfødte frit i Øjnene.« I forskjellige, mere eller mindre opstyltede Proklamationer, hvori Vicekongen priste sig selv og Armeen for Krigens lykkelige Udfald, udtaltes det, at den indiske Regering vilde overlade til Afghanistan selv at ordne sine indre Anliggender; og nu, da den tidligere

afghaniske Politik var erkjendt for at hvile paa et falsk Grundlag, bød Retfærdigheden ogsaa at frigive Dost Muhammed og de øvrige Krigsfanger, hvilket skete ved en Proklamation, hvori Ellenborough dog for at forøge sin egen Triumf gjorde den for Dost ydmygende Fordring, at han, før han forlod Indien, skulde fremstille sig for Lorden i Firospur, hvor store militære Festligheder vare forberedte til den hjemvendende Armees højtidelige Modtagelse.

Sir Robert Sales Brigade, Dschelalabads tapre Garnison, med Sales eget Regiment (13de lette) i Spidsen vare de første, som den 17de December holdt deres Indtog igjennem forskjellige Triumfbuer og en dobbelt Række af 250 pragtfuldt udstyrede Elefanter. Den 17de December ankom Hovedstyrken under General Pollock selv, og den 23de Bagtravet under General Nott. Den lange Række af Festligheder sluttedes endelig med en stor Manøvre over en Styrke paa 40,000 Mand. Senere bleve Pollock og Nott hædrede med Bath-Ordenens Storkors, Lord Ellenborough blev udnævnt til Jarl, og en stor Mængde andre Belønninger uddeltes i Anledning af Krigens lykkelige Udfald. De hjemvendende Fanger bleve alle stillede for Forhør og Krigsret, men ingen blev domfældt.

Under Festlighederne i Firospur indtraf Efterretninger fra Kabul om, at den af Briterne til Konge indsatte Prins Schahpur var bleven afsat af Akbar Khan, og at den stakkels Dreng, der med Nød reddede Livet, som Flygtning var ankommen til Pischawar, og senere har han og Schudschas øvrige Slægt levet af en Pension fra den indiske Regering. Akbar Khan havde altsaa bemægtiget sig Regeringen i Kabul, og da Dost Muhammed desuden var paa Vejen hjem, var Tilstanden i Afghanistan næsten som før Krigen, kun at Befolkningens Had imod Englænderne, der havde efterladt Landet som en rygende Brandtomt og op-

fyldt af Dynger af Lig, var voxet til det højeste, og der var næsten ingen Familie i Landet, som ikke havde en af deres kjæres Blod at hævne. Vel vare Sind og Pandsjab blevne afhængige af den indiske Regering; men dette sporede kun Rusland til forøget Virksomhed i Centralasien, og for at aldeles intet skulde være opnaaet ved Krigen, der antages at have kostet Indien den uhyre Sum af 200 Millioner Kroner, manglede det endnu blot, at Perserne skulde bemægtige sig Herat; tyve Aar efter den første Belejring var denne »Nøgle til Indien« virkelig i deres Hænder. Dog nu fandt Dost Muhammed selv det fordelagtig at forlige sig med England, Briterne tilbøde ham Alliance imod Persien og lovede ham betydelige Subsidier, og da Perserne i 1856 besatte Herat, saae han sig foranlediget til at hjælpe Englænderne til at uddrive dem derfra, ligesom han under den store Seapoyopstand i Indien i 1857 forholdt sig rolig. Den Politik, der allerede i 1837 vilde have været den eneste rigtige for England, frembød sig saaledes i 1857 af sig selv.

Ved sin store Energi bragte Dost Muhammed efterhaanden nogenlunde Ro til Veje i Landet, knyttede dets enkelte Dele, navnlig Kandahar, fastere til Kabul, erhvervede sig Overherredømmet over Balck og Badakschan, og i 1862 erobrede han efter en langvarig Belejring Herat, der siden trods Persiens Protest har været en Provins af Afghanistan.

Efter Dosts Død i samme Aar har Landet til den seneste Tid været Skuepladsen for jævnlige Oprør. Understøttet ved russiske Subsidier lykkedes det dog Dosts Søn Schir Ali at hævde sin Stilling i Kabul, uagtet han længe maatte kæmpe med sine oprørske Slægtninge. Blandt disse var hans egen ældste Søn Jakub, hvem Faderen havde forbigaaet ved Valget af sin Efterfølger, hvortil han har bestemt sin yngre Søn Abdullah Khan. Schir Ali har bestandig næret Mistro og Uvilje imod den engelske Regering, der under Tronstridighederne imellem ham og hans Slægt

hemmelig virkede for Oprettelsen af et særligt vestafghanisk Rige, bestaaende af Herat og Kandahar, og som opsatte at anerkjende ham som Landets Regent, indtil hans Magt var befæstet. Han har personlig udtalt sig om den engelske Politik med de Ord: »Englænderne se blot paa egen Fordel, og de slutte sig altid med Glæde til den, der i Øjeblikket synes at være den stærkeste. Jeg vil ikke spilde et kort Liv i bedragerisk Tillid til den engelske Regering, men træde i venskabelig Forbindelse med andre Magter,« hvorved han nærmest har tænkt paa Rusland. Da Russerne imidlertid rykkede ind i Buchara, blev han dog ængstelig for deres Nærhed, og efter forskjellige Underhandlinger med Indien havde han i 1869 en Sammenkomst med Vicekongen, Sir John Lawrence, der vel ikke vilde gaa ind paa et foreslaaet Angrebs- og Forsvarsforbund, men tilstod ham en rundelig Pengeunderstøttelse og strax forærede ham 10,000 Geværer og 2 Batterier.

Ruslands Erobring af Chiva alarmerede paa ny England i høj Grad og foranledigede Underhandlinger med den russiske Regering, hvilke i 1873 førte til en Traktat, hvorved Afghanistan af begge Parter blev erklæret for neutralt Gebet, og Amu-Flodens øvre Løb fastsat som dets Nordgrænse.*) Schir Ali var meget veltilfreds med denne Grænseansættelse; men da England kort efter som Mægler imellem Persien og Afghanistan i en Grænsestrid om Provindsen Seistan dømte imod hans Ønske, kølnedes hans

*) Der var længe Uenighed om, hvor Afghanistans Nordgrænse skulde fastsættes. Paa Forlangende havde nemlig den engelske Regering sendt den russiske et Kort over Landet, hvorpaa Balck og Badakschan ved en Fejltagelse vare kolorerede som uafhængige Lande, og Rusland vilde nu holde sig til dette Kort; men endelig gik Fyrst Gortschakoff som en „acte de courtoisie" ind paa Englands Opfattelse, hvorpaa Amu-darjas øvre Løb blev fastsat som Grænseskjel, endskjønt Badakschan tidligere kun havde svaret Tribut til Dost Muhammed og aldrig været en Provins af Afghanistan.

Forhold til Mæglerne, og uagtet han samme Aar efter nogen Tøven modtog en ny Foræring af England paa over 350,000 Kroner, 10,000 Enfield- og 5000 Snider-Geværer samt Løfte om en langt større Pengesum, er Forholdet dog stadig blevet mere spændt, og Emiren skal behandle den engelske Gesandt i Kabul paa en temmelig krænkende Maade. Hvor stødende Schir Alis Opførsel imod England nu end har været i de senere Aar, bejle Briterne dog stedse paa en næsten uværdig Maade til hans Venskab, og han modtager endnu stadig Penge og Vaaben fra Indien.

Emirens Holdning tilskrives dels berettiget Tvivl om Englands Vilje og Evne til i paakommende Tilfælde virkelig at værne om hans Lands Interesser, dels Frygt for Rusland, til hvilken Magt han ønsker at staa i et venskabeligt Forhold; og Englænderne ere meget alarmerede over, at han staar i personlig Brevvexling med Generalguvernøren i Turkestan.

I Begyndelsen af dette Aar har England endelig gjort et afgjørende Skridt til Befæstelsen af sine indiske Grænser. Det har nemlig sluttet en Traktat med Khanen i Kelat (Balutschistans Hovedstad), i Følge hvilken Khanen aarlig faar 180,000 Kroner og til enhver Tid kan gjøre Fordring paa Englands Beskyttelse mod ydre og indre Fjender, imod at den engelske Regering har Ret til at lægge militær Besætning i Khanatets Hovedstæder, anlægge Jærnbaner og Telegrafer og bygge Fæstningsværker. Denne Overenskomst blev indledet under Khanens Besøg i Delhi ved den store Kejserindeproklamation den 1ste Januar 1877, hvor den engelske Vicekonge Lord Lytton modtog sine halvvilde Gjæster med store Hædersbevisninger, skjønt det hyppig havde sine Vanskeligheder at holde Balutscherne inden for Sømmelighedens Grænser; saaledes vilde de i Reglen stikke Sølvtøjet til sig, naar de havde været til Taffels.

Ved ovenstaaende Overenskomst har den engelske Rege-

ring imødekommet de indtrængende Raad, som mange af de indiske Statsmænd med Rawlinson i Spidsen have givet i den sidste Tid, i det de forlange, at Briterne, for at sikre Indiens Grænse, skulle skyde det indiske Jærnbanenet frem til Pischawar og Bholan-Passet, samt sikre sig dette ved at besætte og og befæste Kota (Ketta) eller, som Englænderne i Reglen skrive, Quettah.*)

At det er et russisk Angreb paa Indien, hvorpaa Englænderne bestandig have deres Tanker rettede, udtales nu aabent. Rawlinson siger saaledes, at »det vilde være den største politiske Blindhed at tro, at Rusland skulde være uvidende om, hvad hele Verden veed, at dersom England har nogen saarlig Hæl, er det i Orienten, og at jo stærkere Ruslands Stilling er i Central-Asien, i desto højere Toner vil det kunne byde under Forhandlingerne med England om evropæisk-politiske Spørgsmaal.« Et andet Sted, hvor han omtaler, hvorledes Rusland stadig Skridt for Skridt nærmer sig mere til Indiens Grænse saavel vest fra, fra det kaspiske Hav langs Atrek-Floden, som nord fra ad Amu-Dalen, omtaler han, at Ruslands Fremrykning i Asien er som en Belejringshærs imod en fjendtlig Fæstning, og at det snart vil kunne aabne den tredje Parallel.

Afghanistan skal altsaa danne en uafhængig, neutral Stat mellem Ruslands og Englands asiatiske Besiddelser; men ville Afghanerne virkelig finde sig i denne, dem tiltænkte Rolle? Ville de ikke snarere søge at nærme sig til

---

*) For at hindre en russisk Besættelse af Herat, anbefaler Rawlinson endogsaa varmt, at Englænderne skulle besætte dette strategisk og politisk vigtige Punkt samt Kandahar som Forværker for Indien, og han anbefaler desuden at føre en Jærnbane gjennem det vestlige Afghanistan ind i Persien, hvilket vilde forøge den britiske Indflydelse i disse Nabolande. At en Krænkelse af Afghanistans Neutralitet vilde være ensbetydende med en Krigserklæring imod Rusland, synes ikke at afskrække Rawlinson.

Rusland? Der er al mulig Fare herfor. Rigtig nok havde den engelske Regering i Slutningen af Januar Maaned dette Aar ogsaa aabnet Underhandlinger med Emiren Schir Alis første Minister, og Emiren skal have forlangt betydelige Summer for at kunne bekrige Russerne; men dette Land skal have tilbudt Emiren en Landudvidelse, og Underhandlingerne ere senere blevne afbrudte ved den kabulske Førsteministers virkelige eller forstilte Sygdom. Maaske vil Emiren som en ivrig Sunnit dog deltage i Muhamedanernes hellige Religionskrig mod Rusland og da være nødsaget til at kaste sig i Armene paa England; men vore Læsere se, hvor indviklede de orientalske Anliggender ere, og hvorledes England og Rusland overalt maa mødes som Fjender i Asien.

Saaledes staa for Tiden Sagerne i Afghanistan, og vi skulle endnu kun fremhæve, at Rusland ved en fremtidig Krig mod dette Land dog næppe vil trænge frem over Bamianpasset, men derimod fra det kaspiske Hav over Oasen Merv; thi her fører en smal, frugtbar Landstrækning langs det venligsindede Persiens Nordgrænse lige til det nordvestlige Hjørne af Afghanistan, der, som alt sagt i Indledningen, her mangler enhver naturlig Forsvarsgrænse.

I Anerkjendelsen af Mervs strategiske Betydning er det officielt udtalt i England, at en russisk Besættelse af dette Punkt rimeligvis vil medføre en engelsk Besættelse af Afghanistan, uagtet det netop er dette Land (uden for hvis Grænser Merv ligger), der efter den engelsk-russiske Overenskomst skulde danne det neutrale Skillerum. Ved en saadan Besættelse vilde England selv uundgaaelig fremkalde den Krig, som det imødeser med saa stor Frygt, og det er derfor rimeligt, at det i paakommende Tilfælde vil respektere Afghanistans Neutralitet, nøjes med at hævde Balutschistans Passer (især Bholan) og kun nærme sine Tropper til Cheiber-Passet, saaledes at de, hvis Rusland skulde overskride Afghanistans Nordgrænse, skyndsomst kunne

lukke Portene til Indien, medens Indus Floden vil blive betragtet som dettes Hovedværn.

Vi skulle ikke fortabe os i nærmere Betragtninger over de kommende Begivenheder i Afghanistan, men tro ogsaa allerede i nærværende Afhandling at have paavist dette Lands store Betydning som en Stødpude for England imod Rusland.

Frode Jürgensen.

Danske Sørøvere i det sextende og syttende Aarhundrede. *)

I.
Mogens Hejnesøn.

Det sextende Aarhundrede, der udmærkede sig ved det stærke aandelige Røre, som fremkaldtes ved Reformationen, ved den alvorlige kristelige Tro og den deraf følgende sædelige Alvor, har paa den anden Side en dertil svarende Modsætning, en Vildhed og Ugudelighed, som næppe havde sin Lige i de foregaaende Hundredaar. I den senere Del af Middelalderen kjendte man godt Stimands-Uvæsenet, især det, der dreves af de vilde Lejetropper, som snart kæmpede under en Fyrstes eller Stats Fane for i det næste Øjeblik at svigte hans eller dens Sag og gaa over til Fjenden; de vare lige saa meget en Svøbe for det Land, de skulde værge, som

*) Dr. Troels Lund: Mogens Hejnesøn. Kjøbenhavn 1877. — L. Daae: Mogens Hejnesøn (i et „Kornbaand til Jul", Christiania 1869). — Rigens Dombog og mange andre Aktstykker (i Geheimearchivet), vedkommende J. Rostrup og Hans Lindenov. — N. Slange: Christian den fjerdes Historie, 1ste Del, S. 74. — Rosenvinge: Gamle danske Domme, 4de Samling, Fortalen, S. 8 flg.

for det, de skulde underkue. Nu derimod lærte man i højere Maal end hidtil at kjende et andet Onde: Sørøveriet, der dreves til en Yderlighed, hvis Mage man ikke havde set siden Vikingetidens Ophør. Hertil vare de mange Krige, der den Gang hærgede Evropa, den vigtigste Grund. I Norden havde saa at sige den ene Krig afløst den anden i den første Tredjedel af det sextende Aarhundrede: Krigene imellem de nordiske Riger og Grevefejden, og i anden Halvdel kom dertil den nordiske Syvaarskrig. I Midten og Syden af Evropa førtes de blodige Krige imellem Kejser Karl den femte og Kong Frans den første af Frankrig, imellem Filip den anden af Spanien og Dronning Elisabeth af England, Religions- og Borgerkrigene i Tyskland og Frankrig og endelig den vældige og langvarige Frihedskamp, hvorved det lykkedes Hollænderne at afkaste det spanske Aag (1568 til 1648, ikkun afbrudt ved Vaabenstilstanden 1609 til 1621); alle disse Krige maatte vække en almindelig Uro, fremkalde stor Nød og Elendighed og avle en mere end sædvanlig Vildhed.

Iblandt de mange Sørøvere, der hjemsøgte de store sydlige og vestlige Farvande, maa især nævnes Hollænderen Simon Danzer, født i Dordrecht. Han havde først været en dygtig og virksom Skibschef i sit Fædrelands Tjeneste; men fjærnet derfra paa Grund af mange Misgjerninger, sejlede han som Kaper under dets Dødsfjendes og senere under fransk Flag, optraadte til sidst aabenbart som Sørøver og havde sit egentlige Hjemsted i Algier. Med fire hurtigsejlende, vel væbnede Skibe krævede han Afgifter lige godt af Protestanter, Papister og Muhamedanere. Den spanske Konge Filip den tredje tilbød ham (1610) Fritagelse for al Straf og et Lejdebrev tillige med gode Indtægter, om han atter vilde gaa i Spaniens Tjeneste, og Henrik den fjerde overbød sin kongelige »Broder« og Fjende og bønfaldt Simon om atter at færdes paa Havet under det hvide Flag. Paa samme Tid lagde den hollandske Sendemand i Paris

Aerssens sine Herrer Generalstaterne paa Hjærte, om denne forfarne og mægtige Sørøver burde have Lov til at tjene Spaniere eller Franskmænd, og om de ikke kunde finde nogen Udvej til at give hans Virksomhed èn anden Retning. Han ligger, skriver Aerssens, nu med sine smukke Skibe i Marseille, og baade Spanierne og Direktørerne for det fransk-ostindiske Handelsselskab (der var Hollænderne en Torn i Øjet) bejle til ham. Pengegridskhed er hans Orm; men han er hverken spansksindet eller Papist, og Brevskriveren ængster sig for, at han skal gaa i det fransk-ostindiske Handelsselskabs Tjeneste. Dersom den hollandske Regering vilde udstede Frifindelsesbreve for ham paa det Vilkaar, at han skulde vende tilbage til sit fædrene Hjem og forlade Havet for stedse, kunde der mulig udrettes noget; ellers vilde han vende tilbage til Marseille og da gjøre sine Landsmænd større Skade end nogen Sinde før. Imedens han fra Algier færdedes om paa Middelhavet, det atlantiske og endog paa det ostindiske Verdenshav, havde hans engelske Fælle Warde især sit Hjemsted i Tunis, og begge vare i Ledtog med de tyrkiske Paschaer i Røverstaterne. De havde til sammen en ikke ringe Flaade, vare en Rædsel især for Middelhavet og solgte Fribreve til de største evropæiske Magter. Efter at have sammenskrabet en stor Rigdom, fik Simon til sidst i Sinde at leve som en »hæderlig« Mand, en Udvej, der altid havde staaet ham aaben; dog synes han ikke at have opnaaet dette Ønske, og han blev i Paris dræbt af en Mand, som han ved sin Røverfærd havde nedsænket i Armod. *)

Saa storslaaede Sørøvere have de danske Farvande ikke at fremvise; det var ikkun Smaafolk, som ejede eet eller et Par smaa Skibe, men som derimod stundum ikke stode tilbage for deres Fæller i Syden med Hensyn til Vildhed og

---

*) Life and death of Barneveld, by J. L. Motley, vol. 1, London 1874.

Grumhed. Efter den nordiske Syvaarskrig (1563—70), der havde vakt megen Lyst til Kaper-Haandværket, dreves Sørøveriet for Alvor, i det mangen en Kaper ikke igjen kunde finde sig i fredelig Søfart. Derfor maatte der stadig i Aarene 1571—88 udsendes mindre danske Flaade-Afdelinger til Vesterhavet og Østersøen for at holde disse Sørøvere i Ave, hvilket ogsaa senere maatte gjentages. I Aaret 1627 have algierske Sørøvere, med engelske Renegater til Vejledere, hærget Færøerne og Island og bortført mange af Indbyggerne i Trældom; det lykkedes vel de danske Orlogsskibe at drive dem bort, men ikke tilbørlig at ave dem. I Farvandet ved Skagen viste sig 1654 Sørøvere, og Rigens Admiral, Hr. Ove Gjedde, vidste ingen bedre Udvej end i Nødstilfælde at flytte det derværende Fyr for at faa Tag i dem.

I Frederik den andens Dage hjemsøgtes Nordhavet dog især af en Sørøver, Færingen Mogens Hejnesøn, der en meget lang Tid har nydt den aldeles ufortjente Hæder at vorde fremstillet som en ypperlig nordisk Helt, om end noget raa og vild, saa at han endog har faaet en Mindestøtte iblandt Danmarks og Norges udmærkede Mænd paa Jægerspris. Først i den sidste Tid er han efterhaanden kommen til at staa i det rette Lys, og al den falske Forgyldning er slidt af »Helten«, saa at ikkun den snedige og grumme Sørøver staar tilbage. Mogens var Søn af Præsten paa Østerøen Hejne, der var født i Norge og senere skal have haft et Præstekald i Bergens Stift. Den unge Præstesøn færdedes tidlig paa Søen og var, inden Faderen drog til Norge igjen, vel kjendt med Farvandet omkring Færøerne. Efter et af de mange Sagn, der endnu leve om ham her, — hvor man aldeles har glemt, hvilken Svøbe han var for sine Landsmænd, som han skulde værge imod udenlandske Sørøvere, men kun mindes det Mod, han udviste i Farens Stund — skal han en Tid i sin Ungdom have været i

hollandsk Krigstjeneste. Hidtil havde Handelen paa Færøerne været bortforpagtet, hvilket havde voldet Indbyggerne stor Uret og Skade, da Christoffer Valkendorf, der som Rentemester (fra 1573) styrede Rigets Finanser, gav Kongen det gode Raad at lade Kronens egne Skibe varetage denne Handel (1578). Mogens Hejnesøn, der havde bosat sig som Kjøbmand i Bergen, attraaede tillige med sine Medredere at overtage Handelen i Forpagtning efter de gamle Regler, og da han nu ikke strax kunde faa kuldkastet den nye Ordning, udbad han sig kun Tilladelse til ikkun én Gang at sejle over til Færøerne for, som han foregav, at indkræve gammel Gjæld. Dette tillod Kongen ham, dog med det Tillæg, at han paa ingen Maade maatte drive Handel med Bønderne. Da han var kommen did, fremkaldte han et sligt Røre hos Færingerne, at de sendte nogle Mænd til Kongen for at udbede sig, at Mogens og hans Medredere i Bergen maatte faa Eneret til Handelen; til sin egen Skade naaede de dette Ønske. Alt det, Kongen modtog i Skat, som Fuglefjer og Tran m. m., skulde disse Kjøbmænd have til den fra gammel Tid fastsatte Pris, og alt, hvad Indbyggerne trængte til, skulde sælges dem i gode Varer til ligeledes fastsatte Priser. Ved Juletider skulde Mogens eller hans Fuldmægtig møde i Rentekammeret, udrede til Kronen det, han var denne skyldig, og aflægge vedbørligt Regnskab, og hvert Aar før han sejlede did, skulde han stille en Sum Penge i Borgen hos Høvedsmanden paa Bergenhus. Bedre Vilkaar kunde han ikke ønske sig. Hans Halvbroder Jon Hejnesøn var Øens Lagmand (Overdommer), paa Øerne havde han mange Kjendinge og Venner, og Lensmanden paa Bergenhus, den uhæderlige Hans Christoffersen Lindenov til Ørslev Kloster, var hans lønlige Medreder. Hvis han var alt for egennyttig, vilde det være en saare vanskelig Sag at faa Ret over ham hos Lagmanden, og vilde saa nogen anke paa højere Steder over hans Uredelighed, da var det ham umuligt at komme

ned til Danmark undtagen paa Mogens Hejnesøns egne Skibe.

Den eneste Mand, der kunde vorde ham farlig, var den kongelige Foged, som han hvert Aar skulde tage med paa sit Skib til Øerne; men ogsaa ham fik han i Ledtog med sig. Allerede før han om Vaaren 1579 første Gang kom til Færøerne, havde en skotsk Sørøver hjemsøgt disse og fra Thorshavn bortført største Delen af de Varer, som havde været udredede i Skat til Kronen, og andre, som tilhørte private Folk. Skjønt ingen kunde vide, hvor meget der var borttaget, fik Mogens sin Broder Lagmanden, Provsten, nogle Præster og andre Mænd til under Ed at udstede et Vidnesbyrd om, hvor meget af Uld, tørrede Fisk m. m. Sørøveren havde taget. Paa den Maade fik Fogden Mads Povelsen sit Regnskab klaret og maatte nu ved Lejlighed vise Gjentjeneste; Mogens selv kunde jo ogsaa godtgjøre, at der ej burde kræves Afgift af ham for mere end det, Røverne havde levnet ham. Den aarvaagne Christoffer Valkendorf lod sig dog ikke daare, da dette Vidnesbyrd forelagdes ham, og hans Skrivelse til Kongen derom havde vist nok til Følge, at denne ikkun delte Tabet halvt med Mogens, i Stedet for at han ellers nok selv vilde have baaret det hele Tab. For Fremtiden fik Mogens tillige Udsættelse med at udrede Afgiften og aflægge Regnskabet indtil den første Maj. Desuden udvirkede han sig Tilladelse til at omdanne sit Handelsskib til et Krigsskib, for at han baade kunde værge sig og gaa imod Sørøvere og føre dem for Retten. Ogsaa skulde han holde Øje med de Hollændere, som fore nord om Vardøhus for at drive Handel med Russerne. Dette var en Sejlads, som Kongen havde saare meget imod, fordi han fandt den stridende imod Norges Højhedsret over Ishavet, og fordi den medførte Tab for Øresundstolden, i det Handelen med Rusland hidtil var gaaet over Havnene ved Østersøen. Det viste sig snart, at denne Tilladelse var en meget farlig Gave til en Mand som Mogens

Hejnesøn, og at det intet nyttede, at han aldeles ikke maatte overfalde »den søfarende Mand, der var paa sin retfærdige Rejse«; thi nu havde han, foruden Eneretten til Handelen paa Færøerne, i Virkeligheden ogsaa faaet »Eneret som Sørøver i Nordhavet.«

I Bergen indrettede han sit Skib til Krigsskib, der samlede sig om ham en Flok vilde Søulke, og i flere Aar laa han i stadig Krig med de uprivilegerede Sørøvere, under hvilken han udfoldede stort Mod og megen Snarraadighed, hvorom der endnu lever mangt et Sagn paa Færøerne. Sit eget Mandskab kunde han ikke stole paa, eftersom det var alskens Udskud fra de nordiske Lande og Nabolandene. Engang, fortælles der, havde det endog i Sinde at myrde ham; men han trængte ind paa de vilde Krabater, hug nogle af dem ned — dog maa det være en meget stor Overdrivelse, naar det hedder, at de dræbtes Tal var tretten — og fik saaledes de andre til at bøje sig. Vist nok rensede han Nordhavet for nogle Sørøvere, men var selv meget værre end disse, saa at baade Nordmænd og Færinger maatte taale langt mere af Vennerne end af Fjenderne. Færingerne havde ogsaa meget imod, at han holdt langt mere af at opsøge Sørøverne ved de norske Kyster end omkring deres Øer; hist var han jo meget nærmere ved Bergen, hvor han solgte sit Rov. Derimod havde han sin Vinterbolig paa Færøerne, og hans Landsmænd vare aldeles værgeløse lige over for ham og hans Mandskab. De brøde sig aldeles ikke om Lov og Ret, saa at de ofte toge, hvad Sørøverne havde levnet, og deres Usædelighed gik over alle Grænser. I de tre Vintre, da hans Skib blev liggende ved Øerne, skulle han og hans Folk efter Sagnet have været udlagte som Fædre til tre Hundrede Slægfredbørn. Da han endelig om Vinteren 1581 kom tilbage til Danmark for at aflægge Regnskab for det forgangne Aar, vidste man her, at han saare ilde havde sørget for Færingernes Nødtørft,

saa at disse havde maattet henvende sig til en hamborgsk Skipper, som af Medynk havde delt sine Fødevarer med dem. Christoffer Valkendorf havde derfor raadet Kongen til at bortforpagte Handelen til nogle Kjøbmænd i Kjøbenhavn, da man helt anderledes kunde have Tilsyn med dem end med Kjøbmændene i Bergen. Deri havde Kongen samtykt, og tillige havde han fremhævet, at Færingerne skulde have Lov til at drage til Kjøbenhavn, naar de havde noget at anke over. Helt anderledes gik det dog, da Mogens havde fremstillet Sagen paa sin Maade for Kongen; thi Handelen fratoges ham ikke, og han fik endog Tilsagn om Krudt og Kugler fra Kronens Oplag i Hovedstaden. Det nyttede intet, at Christoffer Valkendorf paa ny gjorde Kongen alvorlige Forestillinger herimod og mindede ham om, at hin Skipper havde medført et af Færingerne udstedt Vidnesbyrd om, at han havde hjulpet dem med Fødevarer, at dennes Skib, der med Magt var ført til en dansk Havn, atter burde frigives, og Handelen fratages Mogens Hejnesøn. Hvad der især medvirkede til, at disse vel grundede Forestillinger intet nyttede, var, at den snedige Mogens havde lovet Kongen at ville opsøge Grønland.

Ligesom Island og Færøerne endnu den Gang laa til Kongens Fadebur, d. v. s. Indtægterne gik i Kongens egen Kasse, ikke i Kronens, saaledes havde dette ogsaa været Tilfældet med Grønland, indtil Sejladsen did aldeles ophørte ved Midten af det 15de Aarhundrede. Man havde derefter i mange Aar tænkt paa at sejle did, og Frederik den anden havde 1579 sendt Engelskmanden Alday til disse Farvande, men uden Nytte, da Drivis afholdt ham fra at naa Landet, og det ene af hans Skibe drev tilbage til Norge, det andet til Shetlandsøerne. Mogens tilbød sig at bære alle Omkostningerne, men udbad sig et Kongebrev, der værnede om hans Folk, Tyende og Ejendele under hans Fraværelse; dette var ham af største Vigtighed, da ellers de, der havde maattet taale saa megen Uret af ham, let

kunde have faaet i Sinde at volde ham Uro. Denne Grønlandsfærd vedkom aldeles ikke hans Medredere, og han havde paataget sig at bære hele Udgiften alene; men med sin sædvanlige »Redelighed« fremstillede han Sagen helt anderledes for dem, i det han lod dem vide, at det var Kongen, som ligefrem havde paabyrdet ham dette Tog, og at han havde maattet love at udrede to Skibe i dette Øjemed. Inden han afsejlede, kjøbte han to Partier simpelt dansk Øl, som derpaa, under Navn af Rostocker Øl, efter hans Paabud solgtes til Færingerne for den femdobbelte Værdi. Først sejlede han til Færøerne. Her fremførte han det Hværv, han havde paataget sig, og lagde til, at det var Kongens Vilje, at Øboerne paa alle Maader skulde hjælpe ham. Imedens Fogden var fraværende, gik Lagmanden villig sin Broder til Haande, og da Fogden var kommen, gjorde han vel først nogle Indvendinger; men snart randt det ham i Hu, at han skyldte Mogens en Gjentjeneste, og indkrævede nu Bøder af dem, der ikke havde villet følge med; og de, der ikke vare udskrevne, men dog kunde yde noget, maatte give Mogens Oxe- og Lammekjød. Sin Handelsfuldmægtig paalagde denne skriftlig, ej at gjøre Almuen Uret med Vægt og Maal; men til nærmere Forklaring af dette Paabud efterlod han en falsk Alen i Boden tillige med det omtalte Øl. Han havde nu faaet sig et godt Mandskab, der var langt mere medgjørligt end hans egne ustyrlige Folk, og som tillige fik langt mindre Løn; men Grønland naaede han ikke, og efter at have kæmpet med Is og Taage, Strøm og Storme vendte han om og kom imod Enden af Avgust Maaned 1581 til Bergen.

Nogle faa Dage i Forvejen var en Udaad, han for et Par Aar siden havde gjort sig skyldig i, kommen for Dagens Lys. I Bergen boede den norske Adelsmand Axel Gyntersberg eller Gyntelberg, der ejede den gamle Hovedgaard Torget i Helgeland (det nordligste Landskab i det egentlige Norge). Paa et af sine Søtog var Mogens gaaet i

Land ved Torget og havde øvet Vold imod hans Datter Margrete. Sagen neddyssedes, og hun var nu gift med Lagmanden i Nordlandene, Peder Hanssøn, der ligeledes var Adelsmand og boede i Bergen. Paa Hjemvejen fra Grønland synes Mogens at have baaret sig ad paa samme Maade imod hendes yngre Søster, og det synes, at denne Niddingsdaad var kjendt af Fru Margrete, før end Mogens fra Torget havde naaet til Bergen. Hun aabenbarede da for sin Mand, hvorledes Mogens havde baaret sig ad mod hende, og Sagen meldtes for Øvrigheden; men Lensmanden Hans Lindenov, der vilde hjælpe sin Ven Mogens, lod sætte Ægtefællerne i Fængsel. Forbryderen var fræk nok til at paastaa, at det hele var Løgn, Lensmanden var ogsaa her hans Hjælper og modtog Ed af ham med Haanden paa Bibelen, at han aldrig havde staaet i utilbørligt Forhold til Fru Margrete. Han frikjendtes derpaa og drog til Kjøbenhavn for at meddele Udfaldet af sit grønlandske Tog. Her havde Christoffer Valkendorf atter forestillet Kongen, hvor utilbørligt det var at lade en Mand som Mogens Hejnesøn have Eneret til Handelen paa Færøerne. Derved udrettede han dog saa meget, at Kongen paalagde Mogens at indtræde i Bolag (Kompagni) med en Borger i Kjøbenhavn, som Rentemesteren kunde udvælge, og med den kongelige Handelsfaktor i Hamborg. Han tog nu til Bergen for at holde Bryllup med Sofie Gyntersberg, hvis Søster i Mellemtiden af sin egen Broder og ved Hjælp af Lensmanden var bleven tvungen til at tilbagekalde sit Udsagn. Brylluppet stod hos Lensmanden paa Bergenhus, hvor Fru Margrete sad i Fængsel. Denne sidste fik lidt efter atter Mod til at holde fast ved sit gamle Udsagn, saa snart som hendes Mand atter var kommen hjem fra Nordlandene, og aabenbarede tillige, hvorlunde man havde tvunget hende til at aflægge usandfærdigt Vidnesbyrd. Da valgte Mogens den Udvej, selv at udbede sig et Nævn (en Kommission), der i Norge kunde paakjende Sagen. Dette Ønske opnaaede han; men

der var det uheldige herved, at Peder Hanssøn og hans Hustru som adelige i Livs- og Æressager ikkun havde Rigsraadet til rette Værneting. For at undgaa dette, djærvedes Mogens, der atter færdedes i Nordhavet, i Juni 1582 at skrive et Brev til Byfogden i Bergen, hvori det hed, at nu var Christoffer Valkendorf hans Handelsfælle, saa at ingen anden end han selv maatte drive Handel paa Færøerne; dog satte han ikke sit Navn herunder. Brevet havde ikke den ønskede Virkning; hans tidligere Handelsfæller krævede lige fuldt Rede paa Regnskaberne, og da Udflugter ikke længere nyttede, maatte Lensmanden paa Bergenhus fremlægge en Stævning, hvorefter Mogens tillige med Peder Hanssøn og dennes Hustru skulde møde Mortens Dag 1582 for Kongens Domstol i Kjøbenhavn.

Dagen kom, men Mogens mødte ikke; han var gaaet til Hamborg. Kongen skrev da et alvorligt Brev til Hans Lindenov, hvilket virkede saa meget, at den undvegne endelig i Januar 1583 mødte for et Nævn af otte Rigsraader og elleve andre Adelsmænd; iblandt Dommerne var Christoffer Valkendorf. Peder Hanssøn frikjendtes, efter at hans nu dødssyge Hustru for tre af Kjøbenhavns Præster, som Chr. Valkendorf havde sendt til hende for at faa Sagen rettelig oplyst, havde gjentaget sit første Udsagn; men da Lagmandsdommen, hvorved Menederen jo var frikjendt, ikke var indanket for denne Domstol, kunde han selv kræve Sagen paakjendt af det hele Rigsraad. Dette gjorde han, og han udvirkede tillige, at Kongen paalagde Rentemesteren at løsvgive Forbryderens Ejendele, eftersom dennes Regnskab var i Orden; men den utrættelige Christoffer Valkendorf havde nu, ved at forhøre den ny Foged paa Færøerne og to af Mogens's tidligere Kjøbsvende, faaet Vished om al hans Uredelighed som Handelsmand, og hvorlunde han bl. a. imod Loven havde opkjøbt det kongelige Jordegods og derved fraranet Kongen store Summer, havde kjøbt en Mængde Korn, der havde taget Skade ved en Ildebrand i Bergen, og

solgt det som en god Vare og til højere Priser, end godt Korn og Mel skulde sælges for paa Færøerne; ja han havde endog tvunget Færingerne til at underholde en Barbeer (Chirurg) til Gavn for hans Broder Lagmanden, der var syg. Rentemesteren indstævnede Sagen for Raadstue-Retten i Kjøbenhavn; men da undveg Forbryderen atter. Han var sejlet til Bergen. Her modtog han Stævning til at møde paa Tinge for at afgive Forklaring om den falske Alen, han havde nyttet som Handelsmand; men ved Hans Lindenovs Hjælp kom han godt herfra. Al Handel paa Færøerne var ham forbudet; men der var ikke Tale om, at han skulde fængsles. Han tilbagegav vel det Kongebrev, der tillod ham at drive Handel paa Færøerne, men sejlede lige fuldt did, og nu fik baade han og hans Broder et helt andet Skudsmaal af Øboerne end det sidst afgivne. Christoffer Valkendorf havde afsat den uredelige Lagmand; men da Mogens atter var kommen, fik denne nyt Mod og stævnede Bønderne til et stort Møde ved Thorshavn i Juni 1583. Her fik de to værdige Brødre det Vidnesbyrd, at ingen vidste andet end godt om dem, og man takkede dem for deres gode Omgængelse i alle Maader. Da drog Mogens atter bort; men nu fik Piben en anden Lyd. Sidst i Juli stævnede Udsendinge fra Rentemesteren alle de Mænd, der tillige med Jon Hejnesøn havde udstedt hint første, falske Vidnesbyrd om de Ting, hin skotske Sørøver havde taget, og de maatte tilstaa, at de ikke havde vidst, hvor meget der havde været i Forvejen, og hvor meget denne havde levnet. Et Par Uger senere maatte Jon Hejnesøn vedgaa det samme, og da vidnede ogsaa 25 Mænd, at det ikke var de udenlandske Sørøvere, men deres egen Landsmand Mogens, der var Skyld i deres Fattigdom. Disse Mænd alene havde maattet udrede over 1800 Rdlr. (Spec.) til ham. Ej heller i Bergen, hvor han paa denne Tid opholdt sig, havde han Held med sig; hans tidligere Handelsfæller vilde have Rede paa, hvorledes det egentlig hang sammen med hint

kongelige Paabud om Grønlandsfærden, og de vilde ikke indgaa Forlig.

Da Vinteren kom, lykkedes det atter Mogens personlig at indvirke paa Kongen ved at fremvise de gode Vidnesbyrd, han og hans Broder havde fra Færøerne, saa at Frederik den anden skrev til Rentemesteren for at faa Kundskab om, hvi Lagmanden var fjærnet fra sit Embede, og hvi dennes Broder havde mistet Handelen paa Færøerne. Christoffer Valkendorf svarede, at dette var ligefrem en Følge af begges Uredelighed, og han mindede Kongen om, at den færøske Handel nu, efter den svigefulde Handelsmands Fjærnelse derfra, gav Kongen en større Indtægt end hidtil af 1000 Speciesdaler. Paa Herredagen i Odense ved Midsommers Tid 1584 skulde endelig Sagen om Sørøverens Udaad imod de to Søstre paakjendes. Udfaldet var langt bedre for Hans Lindenov, end han fortjente; saa godt kunde han fremstille sin Sag, at Retfærdigheden ikke kunde ramme ham, og det paalagdes ham ikkun at eftergive den Tiltale, han monne have imod Peder Hanssøn og Axel Gyntersberg. Hovedsagen kunde derimod ikke paadømmes, eftersom Hovedpersonen atter havde undveget Retten. Dette havde til Følge, at Skibshøvedsmanden Gillebert Jung den 6te Juli fik Paabud om med en Pinke at forfølge ham, naar og hvor han kunde overkomme ham. Han synes dog nogle Maaneder efter, i Følge et for ham udstedt Lejdebrev, at have været en liden Tid hjemme, hvorom det efter hans Død hedder, at han svarede hver Mand til Rette. Han bosatte sig i Holland, fik af Grev Morits af Nassau et Kaperbrev imod Nederlændernes Fjender, og tre Mænd gik i Borgen for, at han ikke skulde gjøre Nederlænderne selv nogen Skade. Han viste sig atter som en virkelig Sørøver, i det han i Juli 1585 tog et engelsk Skib, ladet med Stykgods og paa Vejen fra London til Hull; Rederne opgave senere Ladningens Værdi til 10,000 Speciesdaler. En af Rederne, Chr. Read, var selv om Bord, og man gjorde

Forsøg paa Modstand; men da Mogens havde hugget et Par af Mandskabet ned og kastet dem over Bord, overgav Skibet sig. Under Orknøerne (d. e. Sælhundeøerne) nord for Skotland tog han hele Ladningen om Bord paa sit Skib, lod derpaa det engelske Skib med sit Mandskab sejle, hvorhen det vilde, og gik selv til Bergen, hvor han solgte sit Rov. Om hans andre Voldsgjerninger fra den Tid veed man intet; men denne Udaad, der var udøvet imod Engelskmænd, som vare Nederlændernes Venner og ikke deres Fjender, kostede senere Sørøveren Livet. Efter paa denne Maade at have tjent Nederlænderne i to Aar, forlod han deres Tjeneste med Vidnesbyrd om Mod og »Troskab«, kom om Vinteren 1587—88) tilbage til Danmark og bosatte sig i Aalborg, hvor han atter levede i Nærheden af sin Ven Hans Lindenov, der nu var Landsdommer i Nørrejylland. Atter fik han af Frederik den anden Tilladelse til at drage til Færøerne for, som det hed, at indkræve gammel Gjæld; men her optraadte han igjen som Sørøver og tog, efter at have hejset hollandsk Flag, et engelsk Skib, som drev ulovlig Handel paa Færøerne. Den 4de April 1588 døde Frederik den anden, og snart brød det længe truende Uvejr løs over Sørøveren. Ved Midsommers Tid kom engelske Sendemænd til Kjøbenhavn, der blandt andet havde det Hværv at fremføre Anker over hin Røverfærd imod Chr. Read. Det lykkedes Mogens for nogle Uger at blænde disse Engelskmænd, saa at han endog med den ene af dem tog til Hven for at se Tyge Brahes Uranienborg; men derfra gik han skyndsomt om Bord paa sit Skib for at flygte til Udlandet.

Fra Helsingør sejlede han til Aalborg, hvor han tog Kone og Børn om Bord tillige med saa meget af sit rørlige Gods, som han kunde, og derfra til Bergen. Her synes han at være greben og førtes derpaa til Kjøbenhavn, hvor Christoffer Valkendorf fik det Hværv at vaage over, at han ikke kom paa fri Fod; denne satte ham i et strængt Fængsel paa Kjøbenhavns Slot og overgav Sagens Paadømmelse til

Raadstue-Retten. Havde nogen Sinde en Voldsmand fortjent Døden, maatte det være denne Sørøver, der havde saa mange Forbrydelser paa sin Samvittighed; alene hin oprørende Udaad imod de to Søstre var nok til at volde ham Døden. I Fængslet var han dog ved godt Mod, i det han svor paa, at hidtil havde han ikkun været Kjøbmand, men vilde for Fremtiden være Sørøver for Alvor. Endnu i Decbr. 1588 fik han 6 Ugers Frist til at lade opsøge nogle Breve og Regnskaber, som laa i Aalborg. Den engelske Fuldmægtig, der førte Sagen imod ham paa hine Rederes Vegne, henvendte sig da til Christoffer Valkendorf og fik af Rentemesteren Paabud til Retten om ikke at tillade yderligere Udsættelse. Den 16de Januar 1589 dømte Retten ham til Døden, og Englænderen gjorde Krav paa, at Dommen skulde udføres. To af de fire Regeringsraader, Niels Kaas og Jørgen Rosenkrands, vare fraværende, og Christoffer Valkendorf paatog sig ene Ansvaret for Fuldbyrdelsen; han paalagde derfor Borgemestere og Raad at lade udføre Dommen snarest mulig, og to Dage efter blev Mogens henrettet paa Slotspladsen. Hans Lig jordedes paa Nikolai Kirkegaard.

Saa snart Hans Lindenov havde faaet Underretning herom, optændtes hans Harme. Selv havde han for at opnaa en yderligere Udsættelse skrevet til Regeringsraaderne og meddelt dem, at han og Mogens i lang Tid havde været fælles om Handelen, men ikke endnu faaet opgjort Regnskabet; derfor maatte der gives Mogens Lejlighed til, ved Hjælp af flere Regnskabsbøger, at opgjøre deres Mellemværende. Dertil havde Christoffer Valkendorf ikke taget Hensyn, da Sørøveren havde svaret paa dette ham forelagte Brev med Udflugter. Hans Lindenov var ikke den Mand, som Christoffer Valkendorf kunde tage Hensyn til. Den snedige Landsdommer, der saa godt kjendte alle juridiske Krogveje, svor at hævne sig, allermest paa Grund af det Pengetab, der var en Følge af de uopgjorte Regnskaber.

Han skrev nu til de to oven nævnte Regeringsraader og ankede over den ulovlige Hurtighed, hvormed Mogens var henrettet, uden Hensyn til hans egen Indsigelse derimod. Sagen maatte opsættes til Sommeren 1590, da der i Aaret 1589 ikke holdtes Herredag. Der fældedes dog ingen Dom; men ved et Forlig afgjordes det, at Dødsdommen skulde være død og magtesløs og ikke komme Sørøveren selv, hans Enke og Børn til Skade paa Ære og gode Navn i nogen Maade. Det skulde være Enken tilladt at lade optage hans Lig og jorde det andet Steds. Rentemesteren skulde give hende 1000 Speciesdaler og Hans Lindenov 2000 Speciesdaler. Han nedlagde tillige sine Embeder og var nu indtil Niels Kaas's Død 1594 ikkun Rigsraad; da indtraadte han atter i Regeringsraadet. Mogens Hejnesøns Lig førtes under megen Højtidelighed til Ørslev Klosters Kirke, hvor en pralende Mindetavle indsattes over denne ugudelige Sørøver. Alt dette vakte megen Harme hos den engelske Regering; men Mindetavlen blev dog staaende. Hans Enke giftede sig ikke længe efter hans Død, man véd ej med hvem.

(Fortsættes).

C. E. Secher.

Smaatiug.

Fra Februar-Revolutionen 1848. Som det vistnok vil være vore Læsere bekjendt, begyndte Februar-Revolutionen først for Alvor Natten til den 24de, og den uventede Salve, som uden for Guizots Ministerpalads blev affyret mod en vaabenløs Mængde, blev den Katastrofe, der gjorde Ende paa Louis Philippes Kongedømme. Hvorledes den egentlige Sammenhæng var ved denne skæbnesvangre Begivenhed, har hidindtil været temmelig uklar; man har endog talt om et af de hemmelige Selskaber med Forsæt fremkaldt Sammenstød og villet udpege Charles Lagrange som den Person, der affyrede det fatale Pistolskud; men nu har Maxime du Camp i sine »Souvenirs de l'année 1848« Paris 1876 oplyst den rette Sammenhæng, og det følgende er en Oversættelse af paagjældende Sted i hans Memoirer.

Det 14de Linieregiment, som laa i Garnison i Courbevoie, havde faaet Ordre til at begive sig til Paris, og den tredje Bataillon, som her alene vedkommer os, havde Kl. 7 om Aftenen taget Stilling uden for Udenrigsministeriets Palads; den bestod af 8 Kompagnier og havde Regimentsmusikken med sig. Oberstens Ordre paalagde ham at beskytte Guizots Bolig og afskære enhver Passage paa Boulevarden, og Kl. 8½ kom en Bataillon af Nationalgarden og opstillede sig med Front mod Bastillen foran Soldaterne, hvem de fuldstændig dækkede; hvis denne Bataillon havde modtaget det første Sammenstød med den Bande, der gjennemstrejfede Boulevarderne for at fremtvinge en Illumination, vilde rimeligvis hele Striden have opløst sig i et Mund-

huggeri, og en saa skæbnesvanger Hændelse være undgaaet. Ulykkeligvis havde en anden Flok Urostiftere begivet sig til Kancellibygningen paa Vendômepladsen under Raabet: »Ned med Hébert,« — han var den Gang Justitsminister og meget upopulær —, medens man samtidig bydende forlangte, at Paladset skulde illumineres og truede i modsat Fald med at sætte Ild paa Bygningen. Der var opstaaet en øjeblikkelig Forvirring blandt de Soldater, som stode paa Vagt ved Generalstabsbygningen, der laa ved Siden af Kancelliet, og man anmodede Nationalgardens Oberst om Hjælp; i Stedet for nu blot at afsende et Par Kompagnier for at holde Mængden i Tømme, der for øvrigt allerede var bleven beroliget ved Synet af nogle Lamper, man i al Hast fik anbragte paa Ministeriets Altan, lod Obersten hele sin Bataillon marchere ad Kapucinergaden til Vendômepladsen, og saaledes blottedes den 14de Liniebataillon, der nu kom til at staa i Spidsen for Kolonnen og syntes at dække de Dragoner, som vare samlede bag Fodfolket.

Kompagnierne vare opstillede i en Bataillons-Karré, i hvis Midte der var et tomt Rum, hvor den største Del af Officererne havde samlet sig omkring Oberstløjtenant Courand, der var til Hest. Soldaterne stode med Gevær ved Foden, og nogle Skildvagter anviste de nysgjerrige og Spaseregængerne Vejen ned ad de tilstødende Gader, man fulgte disse Anvisninger, og ingen tænkte paa at gjøre Modstand.

Kl. 9½ nærmede sig en stor Menneskemasse, deriblandt ogsaa Nationalgardister uden Vaaben; nogle bare Fakler, andre kulørte Lygter; i Spidsen gik en høj Fyr paa en fyrretyve Aar, han havde en Bulehat paa Hovedet, og under samme bølgede hans Haar frem i smukke Lokker, der faldt ned paa hans Blusekrave; hans lange brune Skjæg naaede ned paa Brystet; under Forbimarchen havde jeg betragtet ham med stor Nøjagtighed, da jeg troede i ham at gjenkjende en Kristusmodel fra Ateliererne; han syntes meget

exalteret, og hans Stemme havde en hæs Klang af Anstrængelser, maaske ogsaa af Brændevin; sin Fakkel svingede han med vild Energi. Soldaterne havde imidlertid sluttet Rækkerne og stode med Gevær i Arm. Paa Befalingen: »Her kommer man ikke frem«, gjorde Flokken Holdt, men da de bageste trængte paa de forreste, opstod der nogen Forvirring. Skildvagterne havde imidlertid trukket sig tilbage for Mængden, hvorimod Oberstløjtenanten alene red frem og spurgte: »Hvad ville I?« — »Vi ville have, at Udenrigsministeriet skal illumineres.« — »Det angaar ikke mig.« — »Lad os da passere!« Oberstløjtenanten svarede med megen Sagtmodighed: »Mine Børn, jeg er Soldat og maa altsaa lystre. Jeg har faaet Befaling til ikke at lade nogen passere, og I ville ikke komme til at passere. Hvis I ville videre, kunne I gaa ned ad Gaden Basse-du-Rempart.« Hoben gav sig til raabe: »Leve Linien!« og Hr. Courand svarede: »Jeg er meget glad ved eders Velvilje; men jeg maa lystre mine foresattes Ordre, og jeg kan ikke lade eder komme forbi.«

Den skjæggede Fyr, som holdt Faklen i Haanden og syntes at føre Kolonnen, gjorde imidlertid et Skridt frem mod Obersten og raabte til ham: »De er ikke andet end noget Pak, jeg siger, at vi ville gaa forbi; det er vor Ret.« Der opstod en Knurren mellem Soldaterne, men Oberstløjtenanten udstrakte Haanden som for at berolige dem og svarede uden Forvirring: »Jeg véd ikke, hvad der er eders Ret; men jeg véd, hvad der er min Pligt, og den vil jeg ikke svigte.« Manden svarede da: »Du er ikke andet end en Grønskolling, jeg skal svie dine Mustacher,« og med en hurtig Bevægelse førte han Fakkelen lige op til Ansigtet paa Obersten, som hurtig trak Hovedet tilbage. En Sergent ved Grenadererne, som stod i Rækkerne, sprang frem og lagde an paa Manden, der bar Fakkelen.

Denne Sergent var en Korsikaner ved Navn Giacomoni; det var en fortræffelig Soldat, punktlig, lydig og stræng

disciplineret; han nærede en lidenskabelig Hengivenhed for Oberstløjtenand Courand, skjønt denne var en »kontinental«, som man siger paa Ajaccio-Kanten. Han havde næppe lagt an, før Bøssen med Kraft blev skubbet til Side af Kaptejn de Ventiny, som udbrød: »Er De tosset? Hvad er det, De gjør?« Giacomoni beholdt dog sit Gevær i en truende Stilling og svarede: »Naar man vil gjøre min Oberstløjtenant Fortræd, bør jeg saa ikke forsvare ham?« Tre, fire Gange gjentog den samme Scene sig, og de Ventiny fjærnede Sergentens Bøsse, medens denne vedblev at sige: »Men man vil jo gjøre min Oberst Fortræd.«

De nysgjerrige, som vare samlede paa Fortovene, brølte imidlertid: »De ville passere! Nej, de ville ikke komme til at passere.« Støjen var overordentlig, Raabene blandede sig mellem hverandre: »Ned med Guizot! Leve Reformen! Lad os gaa frem! Leve Linien! Lad os passere! Illuminer! Illuminer!« Alle disse forvirrede Raab krydsede hverandre, og den skjæggede Mand henvendte sig atter til Oberstløjtenanten og raabte: »For sidste Gang, vil De lade os passere?« — »Nej!« — Manden gjorde en ny Anstrængelse for at ramme Courand i Ansigtet med sin Fakkel, og Oberstløjtenanten trak sig nu tilbage bag sin første Deling, der var opstillet i tre Rækker, og kommanderede: »Fæld Bajonetten!« Giacomoni lagde an paa Manden, gav Ild, og denne styrtede sammen, han var skudt med Bøssepiben for Brystet. Det var dette Skud, man hørte før de andre, og som man har antaget for det paagjældende Pistolskud, der skal være blevet affyret af en Oprører.

Sergent Giacomonis Bøsseskud var en Slags Befaling for de stakkels Soldater, som bleve trængte af Mængden og troede sig udsatte for en virkelig Fare; to Kompagnier gave maskinmæssig Ild, og halvtredsindstyve Personer styrtede døde eller saarede til Jorden. Hoben stod tæt sammenpresset og rørte næsten ved den første Række af 14de Liniebataillon. Soldaternes Forvirring var saa stor, at nogle af

dem fyrede paa hverandre. Der herskede en ubeskrivelig Forvirring, alle søgte at redde sig saa hurtig som mulig; de, der vare lettest til Bens, hoppede ned over Rækværket til Basse-du-Rempart, som den Gang laa 6 Fod under Boulevardens Niveau; de besindigste kastede sig plat ned, andre, de mest forvirrede, rendte afsted uden at vide hvorhen.

Efterlignelsesdriften er smitsom; en berettiget Rædsel havde grebet alle de Personer, hvoraf den paagjældende Flok bestod; men hvad skal man tænke om den paniske Skræk, der strax greb Soldaterne; de gave sig til at løbe ned ad Gaderne Sèze og Luxembourg og den nye Kapucinergade; forgjæves rejste Oberstløjtenant Courand sig i Stigbøjlerne og raabte efter dem: »Fjortende Regiment! I vanærer eder selv.« Intet kunde stoppe disse Mennesker i Farten, Dragonerne toge Exempel af dem og fore afsted i stærkt Trav hen mod Concordepladsen.

En meget komisk Hændelse gjorde endelig en Ende paa denne Flugt. En instinktmæssig Følelse driver ethvert Menneske, der tror sig i Fare, til at skjule sig og bringe en Mur som Beskyttelse mellem sig og Faren. Den største Del af Soldaterne søgte altsaa Ly i selve Udenrigsministeriets Palads; men nu var den store Indkjørsel lukket, og kun en eneste Sideport stod aaben. Gjennem denne snævre Aabning trængte de fleste Soldater sig frem, skjønt deres Officerer kaldte dem tilbage og skammede dem ud. Alt gik godt, og Døren var bred nok, til at de menige Soldater kunde styrte gjennem den; men nu kom Turen til Musikanterne, og Manden med den store Tromme kom igjennem for sin egen Person; men Trommen kunde ikke komme ind, den spærrede Indgangen; man halede i den stakkels Djævel forfra, man skubbede paa ham, han brølte som besat, men det Pokkers Instrument var alt for stort og kunde ikke komme gjennem Indgangen. Man gav sig til at le, man saae omkring sig, Boulevarderne vare tomme, man beroligede

sig igjen, og Bataillonen ordnede sine Rækker paa maa og faa. Man samlede Lygterne, Faklerne, Fanerne, Hattene og Kasketterne, Næseklemmerne, Stokkene og Paraplyerne, der laa spredte over Boulevarden, lavede tre Hobe af dem, stak Ild paa dem og søgte at varme sig; thi det var koldt.

Man var for øvrigt i trist Humør; thi alle følte, at det skete var et skæbnesvangert Faktum, som ikke stod til at ændre; man holdt sig paa den anviste Post Natten over, men rømmede ved Daggry efter højere Befaling Pladsen.

Enhver véd, hvad der paafulgte efter denne Salve; sexten Lig bleve opsamlede og anbragte paa en Karre, man hændelsesvis stødte paa, og som skulde transportere en Udvandrerfamilie til Vestbanegaarden; den blev derpaa trukken omkring gjennem hele Paris under Flammernes Skjær og under Raabene: »Hævn, man myrder vore Brødre!« Den Glæde, som havde oplivet hele Byen Kl. 6 om Aftenen, da man erfarede Ministeriet Guizots Afsked, veg hos Magtens Forsvarere Pladsen for en dyb Nedslagenhed og hos deres Modstandere for en ubeskrivelig Ophidselse; Mændene i de hemmelige Selskaber fandt hverandre og besluttede med Kraft at drage Fordel af den sørgelige Begivenhed, som en af deres Medlemmer havde det Mod at kalde »et godt Efterladenskab!« Man ringede med Stormklokkerne i de fleste Kirker, brød Stenbroen op i Gaderne, plyndrede Vaabenudsalgene, og før Natten var forbi, var Byen bedækket med Barrikader; den frembrydende Dag var Julikongedømmets sidste.

Michael Psellos,

byzantinsk Filosof og Statsmand i det ellevte Aarhundrede. *)

Det byzantinske Kejserdommes Historie har, i de sidste tyve Aar eller saa, fra de Begivenheder, der foregik eller forberedes i Orienten, ligesom laant en Slags Nutids-Interesse. Den har været Gjenstand for betydelige Arbejder baade i Frankrig, Tyskland og England; men navnlig i Rusland viser man stor Iver for at studere den, fordi man i Byzanz for en Del maa søge det orthodoxe Ruslands Oprindelse. Siden de forskjellige græske Lande, der høre under det tyrkiske Kejserdømme eller det helleniske Monarki, have gjenvundet Bevidstheden om deres nationale Enhed, have de lærde i Konstantinopel og Athen knyttet sig til det østromerske Riges Historie som til selve det fælles Fædrelands. Navne som Justinian, Heraklius, Komnenerne, Palæologerne ere ikke mindre populære i de græske Skoler, end hos os f. Ex. Karl den store eller Ludvig den hellige. Den sidste Kejser, Konstantin den 11tes Navn har endog bevaret sig i Folkenes Erindring, hvilket en, nylig af Hr. Legrand udgiven, Sang beviser. **)

*) A. Rambaud: Michel Psellos i Revue historique 1877. III. 241—82.

**) Samling af græske Folkesange, Paris, Maisonneuve, S. 74—77. „Og en Tyrk ramte ham i Hovedet, — og den stakkels Konstantin faldt af sin Hoppe — og han blev liggende i Støvet og i sit Blod. — De afhuggede hans Hoved og satte det paa en Lansespids, — og de begravede hans Legeme under Lavrbærtræet.“

Hellenerne have god Grund til at dyrke Kundskaben om deres Middelalder; det er den Overgangsperiode, hvorigjennem det moderne Grækenland knyttes til det antike; det Baand, der forener Nutiden med Fortiden, er endogsaa mere stærkt hos dem end hos nogen anden evropæisk Nation. Intet Folk er, i en Række af mere end tredive Aarhundreder, i den Grad vedblevet at være sig selv. Hvor mange Forvandlinger ere vi ikke undergaaede i et kun halvt saa langt Tidsrum? hvilke Forvandlinger har f. Ex. ikke det franske Folk gjennemgaaet? Franskmændene ere Ny-Latinere, ligesom Kong Georg's Undersaatter ere Ny-Grækere; men en atheniensisk Arbejders Græsk er endnu Græsk; som Rangabé nylig sagde: »Det Sprog, der tales den Dag i Dag, er Xenophons, Plutarks, Lukians og det nye Testamentes.«

Det er ikke alene Grækerne, men alle det østlige Evropas Folkeslag, der føle Interesse for Byzanz's Annaler; Kroatere, Serbere, Bulgarer og Rumænere gjenfinde her deres Forfædres store Bedrifter og deres Rettigheder til den Jordbund, de bebo. Man kan sige, at ved Grækernes, Russernes og de andre slaviske Nationers videnskabelige Arbejder er denne Historie gaaet over fra den rene Lærdoms Enemærker og har faaet Plads blandt de Dele af Historien, der have Interesse for vor Tid. Derhos har endelig ogsaa nationale Lidenskabers Aandepust blæst Liv i dette hensmuldrede Støv og fremkaldt en Gjenopstandelse. Der, hvor vi i saa lang Tid kun have set Opløsning og Forfald, se Arvingerne til Byzanz de moderne Nationers Udspring. Det er ikke nogen Forfaldsperiode, det er den græsk-slaviske Middelalder og lige saa indholdsrig som den latinsk-germanske. Er det desuden ikke et stort Afsnit af Verdenshistorien, der er blevet os gjengivet i sin oprindelige Skikkelse? Byzanz har været et af de vigtigste Redskaber til Menneskeslægtens Udvikling; det har været det nødvendige Forbindelsesled mellem Asien og Evropa, mellem den antike og moderne Verden; gjennem det have Per-

sernes, Arabernes og Kinesernes Ideer og Videnskaber kunnet bane sig Vej til Evropa; gjennem det har det klassiske Grækenlands Traditioner kunnet bevare sig, indtil den Tid kom, da det lykkedes Italienerne og Franskmændene at frigjøre sig for Barbariet. Fra det femte til det sextende Aarhundrede har intet Folk haft en mere ophøjet historisk Mission end Østromerne i Konstantinopel. To Gange i Tiden før Korstogene har det byzantinske Monarki haft en vis Glands; først i det niende og tiende Aarhundrede, det makedoniske Dynastis Regeringsperiode, som er berømt ved Lovgiveren Basilius I, de lærde Fyrster Leo VI. og Konstantin Porphyrogennet,*) Nikephorus Phokas, som gjenoptog Angrebskrigen mod Araberne, Zimisces, Russernes Besejrer, og Basilius II, »Bulgarernes Tilintetgjører«; senere fra det ellevte til det tolvte Aarhundrede regerede Dynastiet Komnenus, hvoraf flere Fyrster med en selv af vore Korsfarere beundret Tapperhed forenede de ægte Helleneres diplomatiske Finhed. Mellem Basilius Bulgardræberen og Alexius Komnenus ligger en dunklere Periode, mere fattig paa store Navne og Bedrifter; og dog selv i dette sørgelige Tidsrum finde vi igjen det østlige Kejserdømme tro mod sin dobbelte Mission, vedligeholdende i det urolige Østen et Skyggebillede af den gamle romerske Fred, en Sikkerhed for den helleniske Civilisations bestandige Vedvaren.

Der levede paa den Tid en Mand, som i sin Person indbefattede den græske Aands Fortjenester og Fejl; det var Michael Psellos, en indflydelsesrig Statsmand og mangesidig frugtbar Skribent. Hans Navn har længe været berømt; men hans Karakter og den Rolle, han spillede i Historien, ere først blevne os rigtig bekjendte gjennem de sidst udkomne Arbejder. De lærde i det syttende Aarhun-

---

*) Den i Purpur fødte eller født i Porfyr-Kammeret ɔ: under sin Faders Regering.

drede kunde ved at se Antallet af de Arbejder, der tilskreves Psellos, stadig fordobles og ved at lægge Mærke til, at de samtidig omhandlede Politik og Astronomi, Medicin og Musik, Theologi og Dæmonologi, saa de dannede en uhyre encyklopædistisk Samling, ikke tænke sig, at alt dette var én Mands Værk; de antoge derfor, at der existerede to, tre, ja endog fire Skribenter af samme Navn; men i Virkeligheden var der to. Vi ville dog her kun beskæftige os med Psellos fra Konstantinopel, som var det ellevte Aarhundredes store lærde. Man har af ham Værker i Hundredvis om de forskjelligste Gjenstande, en Mangfoldighed af Breve, Taler, Digte og endelig en Historie under den ejendommelige Form af Memoirer. Hans uhyre litterære Virksomhed, som dog var forenet med et Liv, der helt igjennem var Handling, leder Tanken hen paa Voltaire. Ganske vist er der et langt Spring mellem den byzantinske Filosof fra det ellevte og den franske Filosof fra det 18de Aarhundrede; kun alt for iøjnefaldende er Forskjellen mellem Racerne, Tidsaldrene og Civilisationen; og dog vil man kunne gribe mer end ét Lighedspunkt imellem dem. Psellos excellerede ligesom Voltaire i at udtrykke sig i smaa Vers saa vel som i at afhandle Fysik; ligesom denne har han befattet sig med alt, han var i Besiddelse af et bidende Vid og alsidige Interesser; han var en for sit Aarhundrede dristig Tænker og en Filosof, der fornemmelig bevægede sig paa nye Omraader. Som Minister eller fortrolig Raadgiver hos fire Kejsere og tre Kejserinder, som berømt Skribent og Taler, staaende i Forbindelse med alle sin Tids Statsmænd og mest begavede Personligheder, danne hans Smaaskrifter, hans offentlige Taler, hans Korrespondance, hans Historie, som jeg vilde kalde »Memoirer bestemte til at være hans Tids Historie,« den vigtigste Kilde til Oplysning om hele den politiske og intellektuelle Bevægelse i det ellevte Aarhundrede. Dette rige Materiale har hidindtil været næsten ubekjendt; fra det syttende til

det nittende Aarhundrede have forskjellige lærde efter hinanden lovet at udgive hans Historie uden at kunne bringe deres Planer i Udførelse, indtil endelig Sathas har brudt Fortryllelsen og helliget Psellos's historiske Skrifter to Bind af sit Bibliothek,*) og saaledes have vi nu et Materiale, ved hvis Hjælp man kan forsøge at gjengive Psellos's og hans Tids Historie i sin Helhed.

I.
Michael Psellos's Barndom og Opdragelse.

Konstantin Psellos — thi først ved sin Indtrædelse i Klosteret antog han Fornavnet Michael — var født i Konstantinopel 1018. Angaaende hans Familie findes værdifulde Oplysninger i den Lovtale, han har helliget sin Moder ved hendes Død. Man ser deraf, at hans Fader nedstammede fra en Slægt, som talte Patriciere og Konsuler i sin Midte; men, som det var Tilfældet med mange adelige Byzantinere, svarede hans Formue ikke til hans Fødsel; de adelige Grækere havde dog ikke de Fordomme, som deres Standsfæller i Vesten, og Faderen søgte derfor at tjene Brødet til sin Familie ved en lille Handel. Psellos har i faa Træk givet os en Skildring af sin Fader.

»Det var en naturlig og retskaffen Mand, som uden at have noget kvindagtigt ved sig var lutter Blidhed og

---

*) Det fjerde Bind af Bibliotheca indeholder en Fortale af Udgiveren Sathas, Psellos's Historie eller Memoirer, hans Ligtaler over Michael Kerularios, Konstantin Likhudis og Johannes Xiphilin, alle tre Patriarker i Konstantinopel. Femte Bind indeholder Ligtaler over Psellos's Moder og nogle andre udmærkede Personligheder, Lovtaler over Konstantin Monomachus og Ærkebiskop Johannes, polemiske Smaaskrifter i Vers og Prosa, hans utrykte Breve og andre mindre Skrifter.

Godhed, utilgængelig for Vrede, rolig under alle Skæbnens Omskiftelser. Aldrig lod han sig henrive til at slaa noget Menneske eller lade det slaa; med et altid mildt og roligt Sind, langsom til Ord, talte han imidlertid paa en behagelig Maade, naar Lejligheden krævede det. Arbejdsom næsten til Overdrivelse, fulgte han i alt kun sit eget Hoved, og naar han havde fattet en Plan, udførte han den selv uden at tage sin Tilflugt til nogen Bistand. Han gik let igjennem Livet, uden at snuble, med jævne, ensformige Skridt ligesom Olien, der flyder lydløst hen. Hans Skikkelse var som en Cypres af smuk Væxt, rank som en Pil, hvis Grene voxe og strække sig regelmæssig. Han havde smukke Øjne med et muntert Blik, et mildt og imødekommende Udtryk, overskyggede af Øjenbryn, der ikke vare optrukne og hovmodige, men fejlfrit tegnede og regelmæssige og vidnede om hans Hjærtes Redelighed. Kun ved at betragte ham, endog før man hørte ham tale, før man havde set ham ved Arbejdet, vilde de, der rose sig af at være Fysiognomer, have kunnet opdage hans skjulte Dyder og erklæret, at han i vort Aarhundrede var som en Gnist af den antike Simpelhed. Hvis man vilde give en Beskrivelse af mig, behøvede man kun at tage denne til Forbillede; thi jeg har mere og mere tabt Ligheden med min Moder, og jeg ligner min Fader, som en Ørneunge ligner Ørnen, som Skyggen ligner Legemet.«

Altsaa skulle vi i Beskrivelsen af hans Fader se Psellos selv. Han havde denne høje og ranke Væxt, disse smukttegnede Øjenbryn, disse Øjne med det klare Blik; lad os tilføje den store krogede Næse, Høgenæbet, som hans Fjender spottende kaldte den. Han havde dette Udtryk af Retskaffenhed og Oprigtighed, der maa have været ham til stor Nytte ved hans Bedragerier og Rænker som Hofmand og Diplomat. Man maa kun undre sig over, at den brave Mand, der vandrede gjennem Livet som »Olien, der flyder lydløst hen,« har haft den mest modige, virksomme

og intrigante Statsmand fra det ellevte Aarhundrede til Søn, og at denne retskafne Borger, der var »lidet hastig til Ord«, har kunnet skjænke den mest talende af alle Talere, den mest frugtbare og alsidige af alle Skribenter, Tilværelsen. Hvis Psellos lignede sin Fader, hvad det fysiske angik, maa han i moralsk Henseende have været sin Moders udtrykte Billede. Denne besad alt det, der manglede hendes Mand. Hun var i Virkeligheden Manden i Huset, og hendes Ægtefælle var kun alt for lykkelig ved at eje en saadan Livsledsagerinde. »Det guddommelige Forsyn havde i hans Hustru skjænket ham ikke en Medhjælper og en Stedfortræder, men en overordnet, som udtænkte og iværksatte alt af Vigtighed.« Det er hende, hvem Psellos for en Del skylder, det han blev; derfor er det ogsaa over sin Moder og ikke over sin Fader, at han har holdt en Sørge-Lovtale, og hvis han deri omtaler sin Fader, gjør han ombyggelig Undskyldning derfor som for en Digression. Psellos's uforbeholdne Meddelelse i denne besynderlige Lovtale tillader os at trænge ind i det indre af det byzantinske Husliv, at sætte os ved en byzantinsk Adelsmands eller snarere en Smaaborgers Arne. Man skulde tro sig henflyttet til et eller andet Hjem i Rue Saint-Denis eller Marais; Manden, en hæderlig Detailhandler, er af en frygtsom, tilbageholdende og træg Karakter; Konen har Bestemthed og Handlekraft for dem begge. Hun er stolt af sine Forfædre, ærgjerrig for sin Søns Vedkommende og har Drømme, der forudsige hende den skjønneste Fremtid for dette Barn. Intet Folk har været mere sangvinsk end Byzantinerne, og undertiden bleve deres fantastiske Forhaabninger til Virkelighed. Mange drømte om det kejserlige Purpur, og Exempler paa Kejsere af ringe Herkomst som Justinian, Leo Isaureren eller Basilius Makedoneren vare ikke skikkede til at betage nogen Haabet. Har Psellos's Moder i sine ærgjerrige Drømme hævet sit Blik saa højt? Hendes Søn siger os intet derom. For øvrigt var der, selv ved Tronens Fod, i det byzantinske

Hierarki smukke Stillinger nok, hvori hun med Tilfredsstillelse kunde have set sin Søn. Da Psellos i en Alder af otte Aar forlod Elementarskolen, vare hans Slægtninge og Paarørende, der vare samlede til et Familieraad, af den Mening, at man skulde lade ham lære et eller andet Haandværk, der kunde sætte ham i Stand til snart at tjene sit Underhold. Hans Moder satte sig heftig herimod, i det hun som Grund anførte sine Drømme, og hvad der var blevet hende spaaet.

De gode Slægtninge, der vare overtroiske som Byzantinere, maatte bøje sig herfor, og Psellos fortsatte sin Skolegang; men med de ringe Hjælpekilder, den magre Indtægt af en lille Handel, hvor mange Savn maatte den ærgjerrige Moder da ikke paalægge sig selv og lade sin føjelige Mand lide? Barnets Fremtid holdt dem skadesløse for alt dette. Det synes, som man har stillet store Fordringer til Elevernes Flid i de sekundære Skoler i Konstantinopel, eftersom Psellos kunde hele Iliaden udenad og kunde forklare Prosodien, Troperne og alle de billedlige Udtryk deri. Naar han kom hjem, paatog hans Moder sig at gjennemgaa Lektierne med ham: »O min Moder«, udbryder Psellos, »Du stod ved min Side, ikke alene som en vis Raadgiverinde, men som min Medarbejderske og den, der inspirerede min Tanke. Du udspurgte mig, om hvad jeg havde foretaget mig i Skolen, om hvad mine Lærere havde undervist mig i, om hvad jeg havde lært af mine Kammerater. Derpaa lod du mig fremsige mine Lektier, og man skulde tro, at intet var behageligere at lytte til end en Lektie i Læren om Retskrivning eller Versebygning, Reglerne for Ordenes Samklang eller Ordfølgen. Jeg ser dig endnu, naar du sad hos mig til langt ud paa Natten, og, overvældet af Søvn, var nær ved at segne om paa dit Leje, med Taarer af Beundring høre mig fremsige mine Lektier, i det du indgød mig Mod og Udholdenhed, mere end Minerva indgød Diomedes.« Der forefaldt da rørende Scener, som man skulde tro vare

laante fra det strænge og arbejdsomme Liv i vor nuværende lavere Borgerstand. Denne Moder havde ikke faaet nogen Undervisning, der satte hende i Stand til at vejlede sit Barn i alle Videnskabens Grene. Hendes gode naturlige Forstand og kvindelige Skarpsindighed fandtes utilstrækkelige over for visse Vanskeligheder, og Høreren og Eleven saae paa hinanden — lige raadvilde; men her begynder Forskjellen mellem Paris og Byzanz. »Da,« vedbliver Psellos, »opløftede du dine Hænder mod Himlen. Du slog dig gjentagne Gange for Brystet og bad Gud om at oplyse min Forstand.« Psellos er ikke ene om at lovprise denne beundringsværdige Kvinde; Kejserens Datter, Anna Komnena, viser os hende ligeledes liggende paa Knæ i Guds Moders Kirke, hvor hun tilbragte lange Aftentimer med at græde og bede for sin Søn. »Jeg staar i en dobbelt Gjæld til dig,« siger Psellos end videre; »ikke alene har du skjænket mig Livet, men du har skjænket min Aand Videnskabens Lys; du har ikke villet forlade dig paa Lærere, hvad dette angik; du har selv villet nedlægge dens Frø i mit Hjærte.«

Fra Discipel skulde Psellos nu være Student. Til Ulykke for ham faldt dette netop sammen med den intellektuelle Forfaldsperiode, der strækker sig fra Konstantin Porphyrogennet til Konstantin Monomachus. De store Læreanstalter, som bleve grundede af den første, vare nedlagte, Regeringen gjorde intet for den højere Undervisning, og Professorerne vare henviste til at leve af deres Forelæsninger. Hverken den unge Elevs glimrende Anlæg, Moderens Bønner eller de store Forudsigelser, som hun beraabte sig paa, kunde hos dem træde i Stedet for Honorar, og til hendes store Fortvivlelse maatte hendes Søn udsætte sine Studeringer. Men hvad var herved at gjøre? Hjemmet var fattigt, og Michael havde en ældre Søster, som han tilbad. Han blev nødt til at modtage en Plads som Skriver hos en højtstaaende Mand, der stod i Begreb med at rejse til en Provins i Vesten, hvor han havde faaet et Dommerembede.

»Og da, for første Gang,« bemærker vor Stadboer, der var Hjemmefødning saa godt som nogen Pariser, — »for første Gang uden for Byen kunde jeg betragte dens Mure og Taarne; for første Gang, kan jeg sige, saae jeg Landet.« Han var den Gang sexten Aar gammel!

Næppe havde han forladt Konstantinopel, før hans Forældre mistede deres Datter. I denne store Sorg var det deres eneste Trøst nu at kunne kalde Sønnen tilbage for at leve i deres Nærhed. De Penge- og Familiehensyn, som havde nødsaget dem til at sende ham bort, existerede ikke mere, der var Plads for ham ved deres sørgende Arne. I det Brev, de tilskreve ham, fandtes der intet, som kunde give ham Formodning om deres Ulykke; hans Søster blev endogsaa omtalt deri som sædvanlig; de forbeholdt sig selv at forberede ham paa den sørgelige Nyhed, men Tilfældet vilde det anderledes. Her lader jeg Psellos tage Ordet; i dette Hjærte, som tørre Studier eller egennyttige politiske Bekymringer synes at have udtørret, vil man med Glæde træffe et saadant Udbrud af oprigtig Smerte. Det gjør godt, under de stive konventionnelle Former og den søgte Aandrighed, der karakteriserede Livet i Byzanz, at gjenfinde den menneskelige Naturs evige Grundtone.

»Jeg havde overskredet Stadmuren, var i Byen og i Nærheden af den Kirkegaard, hvor min Søsters Legeme var bragt til Hvile. Det var netop den syvende Dag efter hendes Begravelse, og mange af vore Slægtninge havde forsamlet sig der for at begræde den afdøde og bringe min Moder deres Trøst. Jeg fik Øje paa en iblandt dem, en brav Mand, i hvem der ikke var ondt, og som ikke var indviet i den fromme List, mine Forældre havde betjent sig af for at kalde mig tilbage. Jeg spurgte ham, hvorledes min Fader, min Moder og nogle af mine Slægtninge levede, og uden at gjøre Omsvøb eller søge Udflugter svarede han mig ganske ligefrem: »Din Fader synger Klagesange ved sin Datters Grav, din Moder er ved hans Side, utrøstelig,

som du véd, over sit Tab.« Det var sagt, og jeg véd ikke mere, hvad jeg da følte. Som ramt af Himlens Lyn, sløv og maalløs faldt jeg af min Hest. Den forvirrede Larm, der opstod omkring mig, naaede mine Forældres Øren og fremkaldte et andet Udbrud af Sorg; Klagerne begyndte med fornyet Heftighed i Anledning af mig, lig daarlig slukkede Gløder, hvilke et Vindpust igjen har blæst i Flammer. De betragtede mig med et forvildet Udtryk, og for første Gang vovede min Moder at slaa sit Slør tilbage, uden at bryde sig om at udsætte sit Ansigt for Mændenes Blikke. De bøjede sig hen over mig, enhver bestræbte sig for at røre ved mig, i det de søgte at kalde mig tilbage til Livet ved deres Klager. De løftede mig halvt død op og førte mig hen til min Søsters Grav.«

Man kan gjøre Bekjendtskab med mange Krønnikeskrivere, før man finder en saa karakteristisk Skildring af de byzantinske Sæder. Man ser deraf, at selv i Konstantinopel, selv blandt de dannede Klasser, vedligeholdt de gamle græske Folkeskikke sig endnu bestandig. Paa visse bestemte Dage samlede Familierne sig for ved de dødes Grave at improvisere disse Klagesange, som Dronningerne og Prinsesserne hos Homer, Æschylus og Sophokles istemme ved Patroklos's eller Polynikes's afsjælede Legemer. Denne Skik træffes nu til Dags kun hos Bønderne i visse Landsdele, og det er mærkeligt at gjenfinde den i det ellevte Aarhundrede i Kejserdømmets Hovedstad. Disse gamle Skikke, som holdt sig til Trods for de romerske Sæders Indflydelse og den strænge Orthodoxi, maa have givet Livet i Byzanz, hvor kunstlet og forfinet det end var, et meget udpræget nationalt, ja selv landligt Stempel. Der var ligesom to Civilisationer føjede til hinanden, den ene kunstlet og kosmopolitisk, den anden folkelig og aldeles hellenisk. Modsætningen mellem disse to Elementer bliver endnu mere levende, naar man ser Psellos, den fremtidige Filosof og tilkommende Minister, selv paatage sig at anføre

Sørgemelodien, som den simpleste Bonde i Peloponnes havde kunnet gjøre, og improvisere en Klagesang, hvori de traditionelle Vendinger og Udtryk gjenindføres, medens de omkringstaaende Slægtninges Sang i Kor danner et vemodigt Akkompagnement til hans rythmiske Klager. Der er unægtelig i hans Improvisation en Smule Higen efter Effekt, men man kan ikke bestemt afgjøre, om det maa tilskrives en studeret Mands søgte Maner eller den oprindelige Digtekunsts sælsomme Smag.

»Da jeg aabnede Øjnene og saae min Søsters Grav, fattede jeg min Ulykke i hele dens Omfang, og i det jeg kom til mig selv igjen, udgød jeg over hendes Aske Strømme af Taarer som et Offer til hendes Ære: »O min søde Veninde!« udraabte jeg, — thi jeg plejede ikke alene at kalde hende Søster, men at give hende de ømmeste og kjærligste Navne, — »O, vidunderlige Skjønhed, uforlignelige Natur, uomtvistede Dyd, skjønne besjælede Statue, uimodstaaelig, naar du vilde overtale, en Sirene i Samtaler, uovertruffen i Ynde! O du, som var alt for mig og mere end min Sjæl! Paa hvad Maade drog du bort, da du forlod din Broder? Hvorledes har du kunnet løsrive dig fra den, som er opvoxet med dig? Hvorledes har du kunnet finde dig i denne grusomme Adskillelse? Sig mig, hvilket Opholdssted har modtaget dig? I hvilke Boliger udhviler du dig? Paa hvilke grønne Enge? Med hvilke Skjønheder, i hvilke Haver kan du vederkvæge dit Blik? Hvilken Lyksalighed har du foretrukket for at se mig? Af hvilke Blomster lokkes du? Af hvilke Roser, hvilke rislende Bække? Hvilke Nattergale henrykke dig med deres søde Sange, hvilke Cikader med deres Musik . . .«

Naar man sammenligner Psellos's sidste Ord med de Klagesange, der nylig ere samlede fra forskjellige Lande i Evropa, hvor denne Skik har bevaret sig, ser man, hvor nøje den studerede Byzantiner har fulgt den folkelige Tradition. I disse penthima synes man ikke at have nogen

anden Forestilling om det hinsidige Liv end de klassiske Digteres; det er endnu bestandig en Slags elysæiske Marker med deres løvrige Skygger, deres Roser, deres Springvand og deres Nattergale. Ved Siden af dette poetiske Hedenskab ses her igjen den orthodoxe Kirkes Indflydelse, den asketiske Kristendom; i den Grad frembød det byzantinske Liv, som overfladiske Skribenter tro at kunne affærdige med et Par Ord, Kontraster, Forskjelligheder og Flersidighed, at ved denne samme Grav, over hvilken disse profane Sange lyde, gjenfinder Psellos sin Moder, som i sin Fortvivlelse har viet sig til Herrens Tjeneste. Hun er iklædt Nonnernes sorte Kappe, hendes smukke blonde Haar er faldet for den indviede Sax, hendes Ansigt dækkes af Sløret. Det havde for øvrigt længe været hendes kjæreste Ønske; hun attraaede kun dette fredelige Liv, i ét og alt indviet til Gud; »hun følte en inderlig Længsel efter Eremittens grønne, pjaltede Klædning og Bælte, hun ønskede at spæge sit Legeme, at gjøre sine Knæ haardhudede ved langvarig og hyppig Knælen, at hærde sine Fingre ved at holde dem foldede under lange Bønner, at leve ganske ren for Renhedens Gud.« Hun opslog sin Bolig i en Eremithytte nær ved sin elskede afdøde, begræd den hedengangne og bønfaldt Helgeninden T h e o t o k o s om at bevare Sønnen, som hun havde tilbage. Hendes Mand fulgte, med sin sædvanlige Eftergivenhed, hendes Exempel. Intet var mere almindeligt i Konstantinopel end den Slags Forsagelser; enhver Byzantiner var som en Lægbroder, der kun ventede paa en Lejlighed til at gaa i Kloster. Efter et mere eller mindre arbejdsomt Liv trak han sig tilbage til Klosteret, ligesom en Borger i Paris efter at have solgt sin Forretning trækker sig tilbage til Landet. Klosteret var det sædvanlige Tilflugtssted for Embedsmænd og Officerer; det var et Asyl for Hofmænd, der vare i Unaade, for faldne Kejsere, Enkekejserinder, kejserlige Prinsesser, der ikke havde fundet nogen Gemal. Man gjorde sig ikke vore

strænge og afskrækkende Forestillinger derom; der var ikke nogen Skranke mellem Livet i Verden og Livet i Klosteret. Man traadte ind i Klosteret, og man traadte ud deraf. Psellos selv vil være os et Exempel herpaa.

Psellos's Moder, som var bleven Nonne, forlod ikke sin Søn, og Michael, der boede i Nærheden af Klosteret, fortsatte sine Studier, besøgte de mest ansete Professorers Forelæsninger og kom om Aftenen tilbage for at arbejde ved hendes Side. Af Mangel paa Penge blev han endnu en Gang nødt til at paatage sig en Plads, nemlig som Skriver hos en Skatteopkræver, der i Embeds Medfør rejste til Mesopotamien; men Konstantinopel øvede en uimodstaaelig Tiltrækning paa ham; for ham, ligesom for mange af vore Parisere, indbefattede Rummet mellem den og den Gade hele Verden. Han var en født Byzantiner, og Provinserne vare for ham et Slags Forvisningssted. Desuden vidste han, at han kun i Byzanz kunde fuldende sine Studeringer, og at kun her kunde Skæbnen holde de Fremtidsløfter, som han havde faaet Forskrivning paa. Han kom tilbage der til efter en kort Fraværelse, og velanset af sine Lærere, beundret af sine Kammerater, opnaaede han snart en vis Autoritet i det lærde Kvarter. Han sluttede sig nøje til adelige medstuderende som Konstantin Dukas, hvis Protektion senere hen skulde blive ham til Nytte, men især til andre lige saa fattige Studenter som han selv, beskedne Burschen som Johannes Xiphilin fra Trapezunt eller Konstantin Likhudis, der ved egne Kræfter skulde hæve sig til de højeste Værdigheder i Staten og i Kirken. I Byzanz som hos os var det ikke altid unge Mænd af fornem Familie, hvem det lykkedes at svinge sig op, men snarere fattige Adelsmænd af Middelklassen, som følte Nødvendigheden af at arbejde og ansporedes dertil af det begjærlige Ønske om at komme frem og af Fattigdommen, der havde taget Sæde ved den fædrene Arne. Psellos havde endt sine Studier i Filosofi og vilde studere Retsvidenskaben, der aabnede ham Adgang

til de mest indbringende Leveveje. Da han ikke kunde betale Professorernes Forelæsninger, traf han en Overenskomst med Studenten Xiphilin, der havde studeret Retsvidenskab og nu ønskede at studere Filosofi. De to Venner indrettede en Slags indbyrdes Undervisning, og Xiphilin som Psellos's Elev i Filosofi og Psellos som Xiphilins Elev i Retsvidenskab skulde i lige høj Grad gjøre deres Lærer Ære. Filosofien tjente til at hæve den ene op til Kirkepatriarkernes Trone, og Retsvidenskaben førte den anden ind i Kejserdømmets Ministerraad. Imidlertid kunde Psellos debutere ved Skranken, hvor hans Lethed i at udtrykke sig, hans Forstand og Snildhed snart skaffede ham et stort Ry. Derpaa gik han inden kort Tid over i Statens Tjeneste.

II.

Psellos som Minister hos Konstantin Monomachus.

Kejserdømmet frembød den Gang et mærkeligt Skue. Siden Basilius Makedonerens Tid havde der ytret sig en vis Fremgang i de politiske Ideer. Som noget paa den Tid uhørt havde man set fem Generationer af Kejsere, fra Fader til Søn, følge efter hinanden uden Tvist og Stridigheder, nemlig Basilius, Leo den vise, Konstantin Porphyrogennet, Romanus II, de to Brødre Basilius II. og Konstantin VIII. Et nyt Princip i Statsretten syntes at ville fæstne sig i Praxis, nemlig det arvelige Monarkis Ukrænkelighed og uforanderlige Varighed. Rigtig nok havde man, selv i denne Periode, set Kejsere regere, der ikke vare af Basilius's Slægt, nemlig Romanus Lekapenos under Konstantin Porphyrogennets Mindreaarighed, og Nikephorus Phokas og Johannes Zimisces under Basilius den andens; men selv deres Usurpation var en Slags Hylding af Legimiteten. De regerede, men i det de respekterede de unge Arvingers Ret til Tronen. De regerede, men paa en Maade i deres Navn og ligesom

delagtige i deres Kongeværdighed; de vare kun deres kronede Formyndere. At Usurpatorerne toge disse samvittighedsfulde Hensyn, havde hos Folket forøget Ærbødigheden for Basilius's Æt og skabt en Slags monarkisk Kultur. Den sidste af de makedoniske Kejsere, Konstantin VIII, efterlod ingen mandlige Arvinger; men Arveligheds-Principet var allerede saa befæstet, at Tronen uden Protest gik over til hans to Døtre, Zoe og Theodora. Theodora forblev bestandig ugift; men Zoe, som i længere Tid havde tilkjendegivet den samme Hensigt, endte sluttelig med at tage sig en Mand; hun tog endogsaa flere efter hinanden til Trods for de kanoniske Forskrifter og de byzantinske Sæders tilsyneladende Strænghed. Man saae nu det makedoniske Dynasti forbinde sig med en ny Slægten uvedkommende Række Kejsere, kun med den Forskjel, at medens Romanus Lekapenos, Phokas og Zimisces havde regeret som Formyndere for unge Fyrster, var det som Zoes Ægtefæller, at Romanus Argyros, Michael Paphlagoneren og Konstantin Monomachus efter hinanden beklædte Tronen. Siden Kronen var gaaet over paa Spindesiden, var det byzantinske Kejserdømme et sandt Skjørteregimente; Fyrstegemalerne styrede; men det var den purpurfødte, som regerede. I Mændenes Del af Paladset var Magten, i Kvindernes Retten og Legitimiteten; det var Skjørteregimentet, der indsatte og afsatte Kejserne. Zoe, hvem de offentlige Sæder tvang til at føre et indesluttet Liv som de atheniensiske Matroner i Oldtiden eller de moskovitiske Bojarinder og Czarinaer i det 16de Aarhundrede, levede der omgivet af Gildinger, Munke og Hofnarre. Dette kristne Harems Mysterier, der var en Forløber for Sultanernes Harem, vare os kun lidet bekjendte før Udgivelsen af Psellos's Memoirer. Indviet som Minister i alle disse Intriger, afslører han dem for os med et Velbehag, der ikke er uden Ondskab. Undertiden giver hans frie Sprog og Raaheden i hans fysiologiske Overblik et nyt Bevis paa, at den antike Tidsalders dristige Naivitet endnu

kunde forliges med den byzantinske Forfinelse og skrømtede Ærbarhed.

Zoe kunde gjælde for en gammel Pige, da hendes Fader, Konstantin VIII, paa sin Dødsseng lod Romanus Argyros kalde til sig og tilbød ham paa én Gang Tronen og denne Fyrstindes Haand. Romanus var i Forvejen gift med en Kvinde, hvem han elskede, og denne purpurfødte paa 45 Aar anstod ham ikke synderlig; han vilde undslaa sig for denne dobbelte Ære, man havde tiltænkt ham; men den døende Kejser gav ham ikke noget andet Valg end at faa Øjnene stukne ud eller at ægte hende, og han ægtede hende. Romanus den tredjes Regering varede kun fem Aar. Næppe havde Zoe taget sig en Mand, før hun tilmed i Kjøbet tog en Elsker, Michael Paphlagoneren; man bibragte Fyrstgemalen en snigende Gift, og da han tæredes hen og tøvede med at dø, kvalte man ham i et Bad. Paphlagoneren efterfulgte ham under Navnet Michael IV, og Alverden bøjede sig for den fuldbyrdede Kjendsgjerning; havde den legitime Arving til Tronen ikke Frihed til at dele den, med hvem hun fandt for godt? Michael lagde snart en vis Kulde for Dagen imod sin Gemalinde og nogen Mistillid; »men,« siger Psellos, »jeg kan hverken rose eller dadle ham derfor; til visse billiger jeg ikke, at man er utaknemmelig imod sin Velgjørerinde; men alligevel kan jeg bebrejde ham, at han frygtede for, at hun vilde lade ham lide den samme Skæbne som hendes første Mand?«

Michael IV havde kaldet Konstantin Likhudis til Minister, og denne banede Vej for sin forrige Kammerat Psellos. Først fik han ham udnævnt til Dommer i Philadelphia, og derpaa kaldte han ham tilbage til hans kjære Konstantinopel og knyttede ham til Paladset i Egenskab af Understatssekretær. I 1041 lod Michael IV, forfulgt af Samvittighedsnag eller af Frygt for Forgiftelse, sit Hoved rage og gik i Kloster, og Zoe samtykkede da i at dele Kro-

nen med en Søstersøn af den fratraadte Kejser, Michael V med Tilnavn Kalfatreren, fordi hans Fader var Arbejder ved Havnen. Denne Gang var det en Søn, som hun antog sig, og Kalfatreren lovede at ære hende som en Moder. Michael lønnede hende imidlertid med Utaknemmelighed; hans Venner udtalte højt og tydelig, at han maatte detronisere den gamle Prinsesse, dersom han ikke vilde martres af en stadig Frygt ligesom hans Onkel. Han proklamerede sin Adoptivmoders Afsættelse og vilde forvise hende til en Ø, men Michael havde gjort Regning uden at betænke Folkets traditionelle Hengivenhed for Basilius Makedonerens Æt; det oprørtes over, at Sønnen af en Haandværker mente at kunne detronisere en purpurfødt. Et skrækkeligt Oprør udbrød i Kejserinderne Zoes og Theodoras Navn; Michael og hans fornemste medskyldige, en Nobilissimus, flygtede til Klosteret Studion og troede at kunne sikre deres Liv ved at anlægge Tonsuren. Det var en vigtig Dag for Understatssekretæren Psellos; fra den tidlige Morgenstund ophørte han ikke at løbe fra Zoes Palads til Theodoras, trængte sig frem, intrigerede og lagde Mærke til, fra hvad Kant Vinden blæste, i det han holdt gode Miner med alle Partier. I lige Maade var han tilstede ved Folkets tumultuariske Opløb; de mindst voldsomme deklamerede paa de offentlige Pladser og havde allerede forfattet tragoudier eller historiske Sange over disse Hændelser i Lighed med de russiske Bylines. Psellos kom til Studion, hvor de to fredløse befandt sig, her var Pøbelen allerede trængt ind i Sanktuariet og truede med at sønderrive dem, hvorfor de omklamrede det hellige Bord.

»Og jeg, jeg befandt mig paa den højre Side af Alteret, i det jeg udgød Taarer. Da de saae, at jeg ikke truede dem som de andre, men at jeg betragtede dem med Deltagelse og var rørt over deres Skæbne, nærmede de sig til mig; i det jeg paa min Side ogsaa gjorde nogle Skridt hen imod dem, dadlede jeg blidt den unge Nobilissimus for den

Del, han havde taget i Kejserens Planer mod Kejserinden, og i det jeg derpaa henvendte mig til denne sidste, spurgte jeg ham, hvad han havde at bebrejde sin Moder, sin Suveræn, eftersom han havde ponset paa et saadant Attentat imod hende. Begge forsøgte at undskylde sig; den tilstedeværende Nobilissimus forsikrede mig, at han ikke havde haft nogen som helst Andel i sin Slægtnings Planer .... Usurpatoren bøjede dernæst Hovedet, klagede, udgød Strømme af Taarer og sagde: »Nej, Gud er ikke uretfærdig! jeg lider Straffen for mine Forbrydelser!« og paa ny klamrede han sig fast til det hellige Bord.«

Hverken deres Anger eller Psellos's prisværdige Raad vare til nogen Hjælp for de ulykkelige. Kejserindens Tilhængere sendte ufortøvet en høj Embedsmand til Klosteret, ledsaget af en stærk Deling Soldater. Psellos navngiver ham ikke; han iagttager denne forsigtige Tilbageholdenhed med Hensyn til alle de fremragende Mænd, hvis Handlinger han fortæller; men det var Bypræfekten Kampanaris. De skyldige bleve revne bort fra Sanktuariet under Pøbelens Hujen og Skrig og allerede paa Gaden overgivne til Bøddelen, der udstak deres Øjne. Psellos var Vidne til deres Pinsler. »Saaledes,« tilføjer han, »endte Usurpatorens Regering.« Zoe, hvem alle hendes Erfaringer ikke havde belært, tænkte allerede paa at give sig selv en ny Herre. I hendes første Mands Levetid havde hun haft Paphlagoneren til Elsker; i dennes Levetid havde hun været en adelig Byzantiner, Konstantin Monomachus's Elskerinde. Michael IV havde forvist Monomachus til Øen Lesbos, og Michael V havde givet Befaling til at lade ham dræbe; men Bøddelen var bleven forsinket paa sin Rejse ved Modvind, og i Mellemtiden havde man kaldt ham tilbage til Konstantinopel for at stikke Øjnene ud paa Michael V selv. Konstantin Monomachus, som beredte sig til at dø, blev pludselig underrettet om, at en Trone ventede ham i Konstantinopel. Saaledes drev Kjærligheden og Skæbnen sit Spil.

Psellos tager af Interregnet Anledning til at fortælle os om de to Kejserinder. Han viser os dem siddende paa den samme Trone, prydede med de kejserlige Insignier, omgivne af Dørvogtere, bevæbnede med Jærnpiker og Slagsværd, og af Soldater, som holdt den tunge Stridsøxe ved højre Skulder. En anden Kreds af Stridsmænd omgav den første, og alle holdt de Blikket fæstet mod Jorden af Agtelse for deres Suveræners Kjøn. Zoe, siger Psellos, var heftig og opfarende, med let Haand raadede hun over Liv og Død som den ustadige Bølge, der afvexlende sænker sig under Skibets Kjøl eller styrter sig over det med Raseri. Hun bestræbte sig ligesom sin Søster for at glimre ved en afsindig Ødselhed, der udtømte Skatkammeret og fremskyndte Byzanz's financielle Ødelæggelse. Det var Haremmet, der, ligesom senere i Stambul, var Kejserdømmets Ruin. Zoe var af Middelhøjde, havde store Øjne, tykke og skrækindjagende Øjenbryn, en svagt kroget Næse, en smuk blond Haarvæxt og en Hud af blændende Hvidhed. Man spørger sig selv, hvorledes Psellos har kunnet give disse nøjagtige Oplysninger, eftersom Kejserinderne vare næsten usynlige i deres særskilte Del af Paladset. Han gaar endogsaa ind paa Enkeltheder af en fortroligere og aldeles medicinsk Karakter. »Naar man kun tog Hensyn til den fuldendte Harmoni i hele hendes Skikkelse,« vedbliver den indiskrete Hofmand, »vilde den, der ikke kjendte hendes Alder, have troet at se en ung Pige. Hendes Kjød havde bevaret hele sin Fasthed; alt var fyldigt og glat; man saae hverken en Rynke eller et forvansket Omrids . . . . Hun var ikke udsøgt i sin Pynt; hun bar hverken guldbroderede Kjoler, Diadem, Halsbaand eller nogen tyngende Prydelse; i en let Klædning indhyllede hun sit skjønne Legeme.*) Det var denne blonde Sultaninde

*) Psellos vender flere Gange i sin Historie tilbage til Skildringen af Zoe og hendes Søster.

med store Øjne og truende Øjenbryn, der raadede over Kejserdømmet.

Konstantin Monomachus, Zoes nye Brudgom, havde holdt sit Triumfindtog i Byzanz. I Begreb med at fordybe sig i »hans Regerings Hav« føler Psellos sig sat en Smule i Forlegenhed. Det var under denne Fyrste, at hans egentlige Indtrædelse i det politiske Liv fandt Sted; indtil da simpel Understatssekretær havde han maattet raade Bod paa sine utilstrækkelige Indtægter ved fremdeles at praktisere som Advokat. Det er ham, hvem han skylder sine første Æresposter og sin Lykke. »Næppe har han besteget Tronen, før han tog mig til Minister; han har hævet mig til en høj Stilling, har ikke ladet mig være uvidende om noget, hverken hvad han foretog sig offentlig, eller hvad han pønsede paa i Hemmelighed; derfor vil jeg tale længere om ham end om nogen af de foregaaende Fyrster.« Vistnok er Psellos en velunderrettet Historieskriver, men er han ogsaa upartisk og selvstændig? Han gjør Fordring paa at være det, og maaske har han, gjennem tusende Fortielser, ladet skimte det virkelige karakteristiske for denne Regeringsperiode. Man ser, at hvad der fremfor alt lægger Baand paa Psellos, naar han i sin Historie tror sig forpligtet til at rette en eller anden retfærdig Bebrejdelse mod Kejseren, er Erindringen om de Lovtaler, hvori han har drevet Forgudelsen af ham til det yderste. En af disse Taler, som Sathas har publiceret, begynder med det Ord: »Kongesol« . . . ., og i denne Tale indlader Taleren sig paa en Sammenligning mellem Solen og Konstantin, en Sammenligning, der ganske falder ud til den sidstes Fordel. Hans Modstandere have ikke undladt at latterliggjøre hans søgte lyriske Stil, der var tilfals for den højst bydende, og hans Kongesol. Det er uden Tvivl for ikke at fornægte sine Ord, at Psellos i sine Memoirer vedbliver at sammenligne den afdøde med Firmamentets Konge; kun er det ikke mere en Sol, som »paa Højden af sit Løb overstrømmer Jorden

med sine Straaler«; men en Sol, som »indhyllet i Skyer nu kun lader et dunkelt Lys falde paa sine Beskuere.«

Psellos føler sig altsaa, ved at skrive hans Historie, en Smule ufri saa vel i sin Ros som i sin Dadel. Til en Begyndelse udbreder han sig over Kejserens legemlig fordelagtige Egenskaber. »Han var smuk som Achillevs og Nero. Han kunde tjene til Model for en Billedhugger, saa velproportionerede vare hans Lemmer, saa harmoniske hans Ansigtstræk . . . . Der var ikke en Mand saa stærk og kraftig, at han jo kunde knuge ham, saa han ikke formaaede at røre sig; hvis han fik i Sinde at forvride Armen paa en Person, kunde den paagjældende vente længe paa sin Helbredelse.« Endelig, — hvad der beviser, at Oldtidens Skikke endnu vedligeholdt sig midt i det byzantinske Liv, — roser Psellos ham for ikke alene at have været en fuldendt Rytter, men at have udmærket sig i Væddeløbene til Fods og i Femkampene. Sluttelig maa han dog nødvendigvis udtale sig om hans Regering. »Undsluppen et heftigt Uvejr var han landet ved de lykkelige og smilende Bredder af Kongeværdighedens rolige Havne, og han skjøttede ikke om at blive kastet tilbage paa det aabne Hav.« Vi finde denne Lignelse med Hensyn til den gode Monomachus meget opbyggelig; altsaa, efter tidligere at have været modig og virksom i underordnede Stillinger, betragtede han nu sin Regeringstid som en Slags Hvile fra al Virksomhed og Magten som et Middel til at skaffe sig gode Dage. Han vilde være lykkelig og i det mindste gjøre dem lykkelige, hvem han saae omkring sig. Han lod de to Kejserinder plyndre Skatkammeret, for at tilfredsstille deres Mani for Parfumer og vellugtende Træsorter, og kunde ikke nægte nogen noget. Sig selv nægtede han heller intet og overlod sig til sin Tilbøjelighed for det smukke Kjøn. Efter at have haft en Kvinderegering, fik man nu som Regent en Mand, der kun søgte at nyde Livet, og som i sorgløs Letsindighed førte Kejserdømmet sin Undergang i Møde.

Paa sit Forvisningssted Lesbos havde han forelsket sig i Romanus Skleros's Søster, den smukke Sklerina. Da han blev Zoes Gemal, glemte han ikke sin første Kjærlighed; han udnævnte Skleros til Magister og Protostrator og viste endogsaa den Snildhed at faa sin Gemalinde til at skrive et Brev til hans Elskerinde, hvori hun indstændig anmodedes om at komme til Konstantinopel. Kejseren vilde lade opføre et Palads, der var hende værdigt; han paatog sig at have Tilsyn med Opførelsen, ansporede Murerne til Arbejde, og dette var et Paaskud for hver Dag at tilbringe hele Timer hos hende. En Tid blev denne Forbindelse holdt nogenlunde hemmelig, og Hofmændene stræbte at sætte sig fast i Kejserens Gunst ved paa denne Maade at lette disse Møder; til sidst brast Hemmeligheden, men Zoe viste megen Filosofi. »Alderen«, siger Psellos, »havde udslukt hendes fordums Lidenskaber og sparede hende for Skinsygens Kvaler . . . . Hun var alt for gammel til at kunne elske.« Konstantin fik sluttelig sin Frihed igjen; Sklerina blev erklæret for Sebasta, det vil sige kejserlig Højhed, og fik sine Værelser i Paladset og Rang efter de to Kejserinder. Psellos, der gjærne vilde staa paa en god Fod med hele Verden, gjorde hende sin Opvartning og blev vel modtagen. Hun forstod at vinde ham gjennem hans Rhetorforfængelighed; hun lyttede til ham. Han har efterladt os et henrivende Portræt af hende: »Hun var just ikke nogen fejlfri Skjønhed; men hun behagede ved sin Samtale, der var fri for Ondskab og Bagtalelse. Saa stor var hendes Karakters Blidhed og Tiltrækningskraft, at hun havde kunnet røre selve Stenene; hun havde en uforlignelig Stemme, smukke og blomstrende Udtryk, et harmonisk og næsten oratorisk Foredrag; der var i hendes Sprog en naturlig Ynde, og naar hun talte, havde det en ubeskrivelig Tillokkelse. Hun udspurgte mig gjærne om de helleniske Myther og blandede i sine Samtaler, hvad hun havde hørt af Videnskabsmænd. Hun besad i en Grad, som ingen

Kvinde endnu har opnaaet, det Talent at kunne være Tilhørerske.«

Af det følgende vil Læseren se, med hvilken naiv Selvforgudelse Psellos fortæller om sit første Møde med Kejseren: »Man har altid forsikret mig, at jeg havde en meget smuk Udtale, der var kjendelig selv i mine simpleste Ord. Alt, hvad jeg sagde uden nogen som helst Forberedelse, var stemplet af en naturlig Ynde. Jeg vilde have været uvidende derom, hvis ikke flere Personer, efter at have hørt mig tale, havde bevidnet mig det. Det var dette, der gav mig Adgang til Hoffet. Den Ynde, der ledsagede min Tale, aabenbarede for Kejseren, hvad der boede i min Sjæl. Den første Gang, jeg blev modtaget af ham, søgte jeg ikke at agere veltalende; alligevel fandt Fyrsten et saa levende Behag i at se og høre mig, at han nær havde omfavnet mig; i den Grad havde mine Ord været efter hans Sind«. *) Psellos burde have tilføjet, at Likhudis bidrog meget til hans Ophøjelse ved at tale om ham til Kejseren og banede Vejen for ham til Æresposterne ved at omordne Administrationen. Indtil da havde man ved Besættelsen af Embeder kun taget Hensyn til Kandidaternes Adel; nu var

*) Se Oversættelsen af et længere Brudstykke ved Miller i „Journal des Savants, Januar 1875." „Lige fra min første Ungdom kunde man gætte, hvad jeg engang vilde blive. Jeg var endnu Kejseren personlig ubekjendt; men hele hans Hof, ved hvilket jeg havde Forbindelser, talte til ham om mig, i det man roste min Veltalenheds Ynde for ham. Denne Egenskab, denne bevægende Kraft om man vil, er os skjænket af Naturen. Ligesom blandt de Legemer, der komme til Verden, nogle ere smukke ved Fødselen, andre have Pletter og Fejl, blive ligeledes blandt Sjælene nogle fødte yndefulde og klare, andre mørke og omtaagede. Hos de første komme snart de tiltalende Egenskaber til Syne; hos de andre derimod mislykkes alt, og deres mangelfulde Organisation sætter sig op imod Fornuftens Love." Man ser, at Psellos just ikke gjør sig skyldig i overdreven Beskedenhed.

der imidlertid et Reformparti, hvis Anfører Likhudis var, og hvis Forsvarer Psellos paa en Maade kunde kaldes, der forlangte, at Embederne skulde gives til de værdigste, ikke til de fornemste af Fødsel, og at kun strænge Examiner skulde aabne Adgang til dem. Dette kinesiske Mandarin-system fik nu Fodfæste i Byzanz; for Fremtiden skulde de lærde have Overherredømmet. Psellos var en af de første, der drog Fordel af den Reform, som han havde lovprist. Han blev udnævnt til vestarchis eller Overkammerherre og proto-asekretis eller Udenrigsminister. Hans Skolekammerat Xiphilin, med Titel af nomophylax, fik Retsplejen overdraget; Likhudis var Førsteminister, og Johannes Byzantios, deres Ven og forrige Lærer, blev Kejserens fortrolige Raadgiver. I lang Tid havde man ikke set en græsk Suveræn omgiven af saa mange Mænd af Talent.

Denne de lærdes Triumf behagede ikke synderlig dem, der havde gjort Regning paa deres Færdighed i Rænker og ikke paa Universitets-Adkomster. Mellem Filosofernes og Hofmændenes Parti begyndte der nu, næret ved idelige Pamfletter og ondskabsfulde Spydigheder, en forbitret Strid. Man tirrede de reformatoriske Ministre ved Bagvaskelser og latterliggjorde deres Legemsfejl. Byzantios blev ikke kaldt andet end Mavropous (med sorte Fødder), Likhudis var Lykudias (Ulvindens Søn), og man spottede over Psellos's Hogenæse. Denne, som den yngste af de fire Ministre, paatog sig at svare herpaa. En vis Ophrys havde angrebet Xiphilin; Psellos kaldte ham »gammelklog uden Dømmekraft og en Gadedreng uden Betydning«; over for sine Modstandere vilde han ikke staa tilbage, ikke engang i Plumphed. Man kan dømme derom efter dette Epigram: »Frøerne kvækkede, men i Kæret; — Hundene gø, men paa Afstand; — Skarnbasserne forlyste sig, men i Gødningen; — er det ikke forbavsende, at Stene tale — og at Træblokke tage til Gjenmæle mod Frøerne?« Ikke desto mindre vakte denne grove Polemik Forargelse, og

Kejseren begyndte, efter at have lét af den, at foruroliges derover. I en af sine Forsvarstaler trækker Psellos sig derfor tilbage i god Orden, og paa en endnu hovmodig Maade foreslaar han sine Fjender at slutte Fred.

»Hvis I angribe mig, værer forvissede om, at det vil fortryde eder mere end mig. Jeg vil ikke engang gjøre mig den Ulejlighed at svare; jeg vil forblive oprejst og uanfægtet, jeg vil forfølge min Sag uden at vende mig om, uden at se hverken til højre eller venstre; I følge mig i Hælene og kvække, ligesom de sladderagtige Ravne, der vilde bringe Pindar til Tavshed, ligesom Markrotterne, der tro at kunne anfalde en Ørn; men jeg, jeg vil hæve mig i Vejret og svæve bestandig højere, og I ville ikke have noget andet Tilflugtssted end eders Rottehuller .... Tænk over det! For at tale et figurligt Sprog: I have udfordret mig til Væddeløb, og jeg har faaet Forspring for eder, til Nævekamp, og min Næve har vist sig at være den tungeste; til Diskuskastning, og jeg har kastet min Diskus højest; jeg har afskudt min Bue og slynget mit Kastespyd med større Kraft, jeg har sejret i Femkampen og i Pankration. Lad være, at jeg har en Høgenæse, og at I have Stumpnæser; hvorfor gaa i Rette med Forsynet, der har skabt os saaledes?«

Denne Fred, som Psellos midt i Stridens Hede vilde foreskrive sine Fjender, maatte han tilkjøbe sig ved Indrømmelser. I en anden Tale bebuder han sin Fratrædelse som proto-asekretis; men han glemmer ikke at prise de Tjenester, han har ydet Staten i dens Forbindelser med Udlandet. Han beholdt sit Embede som Overkammerherre og Titelen Excellence (ὑπερτίμος). Hvilke vare da de Tjenester, Psellos som Minister havde udvist i Bestyrelsen af de udenrigske Anliggender? Blandt de Bebrejdelser, som han retter mod sin Herre, findes den, kun daarlig at have opretholdt Kejserdømmets Værdighed over for Barbarerne og at have tilskrevet dem i en Tone, der undertiden var mere over-

modig og undertiden mere beskeden, end det sømmede sig. Sultanen af Ægypten navnlig havde taget Anledning deraf til at vise sig fræk og anmassende. Nu vel, da Psellos havde paataget sig at opsætte de Skrivelser, der henvendtes til denne musselmanske Fyrste, viste han ham ganske vist alle de ydre Æresbevisninger, der skyldtes hans Rang; men han bragte ham i Forlegenhed ved sin Logik og knuste ham ved sin intellektuelle Overlegenhed. Formen var bestandig høflig og beleven; men den virkelige Mening saa meget mere krænkende, hvad der til alle Tider har været Diplomatiens Triumf. »Han behandlede,« siger han, »sin Herres moralske Svagheder, ligesom der siges, at Hippokrates fra Kos behandlede legemlige Sygdomme.«

Som Overkammerherre og indviet i Kejserens Fortrolighed fandt Psellos Grunde nok til Bekymring. Da Sklerina var død, begyndte Konstantin alle Vegne at knytte sine flygtige Elskovsforbindelser; han forelskede sig i en kavkasisk Prinsesse, der var sendt som Gissel til Konstantinopel af sine Forældre, og som plyndrede Skatkammeret for at berige Cirkassien. Han lod sig beherske af de laveste og foragteligste blandt Hofmændene, i Særdeleshed af en, hvem Psellos efter Sædvane ikke navngiver, og som han aldrig kalder andet end G j ø g l e r e n eller e n v i s B a j a d s. Hans Bajadsstreger kunde tilmed være meget plumpe; da han havde fri Adgang overalt, selv i Kvindernes Del af Paladset, morede han Kejserinderne med at fortælle dem om en foregiven Nedkomst, som Theodora skulde have haft (den kydske Theodora!), i det han med frækt Lune efterlignede snart Barselkvindens Klager, snart den nyfødtes spæde Skrig, og Theodora lo som de andre ved at høre paa ham. Han havde den Dristighed at vække Kejseren midt om Natten, og i det han hjærtelig omfavnede ham, fortalte han ham grædende, at hans Hest var bleven ham frastjaalen, i hvilken Anledning »hans Ven« nødvendigvis maatte give ham en Foræring. Han vovede endogsaa, forsikrer Psellos, at stræbe efter

Kronen; man traf ham ved Døren til Kejserens Værelse med en Dolk skjult under sine Klæder. Alligevel var det ikke ham, men den Mand, der havde angivet dette Anslag, hvem Kejserens Vrede faldt paa, og da den skyldige mødte for Retten, syntes Monomachus saa nedtrykt og skamfuld, at man skulde tro, at han selv var den anklagede. Man vovede ikke at fordømme den elendige, og Kejseren indbød ham til et Festmaaltid i Anledning af hans Frikjendelse. Han havde ligeledes kastet sine Øjne paa en Dame, om hvem det var almindelig bekjendt, at hun var Kejserens Elskerinde, men Monomachus lo kun deraf og gjorde sine Hofmænd opmærksomme paa hans fortabte Mine, naar han maatte ledsage sin kongelige Rival til den elskedes Dør. »Der forefaldt til enhver Tid lignende Scener,« siger Psellos, »og vi vare tvungne til at le, naar der snarere var Grund til at græde.« Man ser, at Psellos forstod at le paa Befaling.

III.
Psellos som Professor ved Universitetet og Munk paa Bjærget Olymp.

Vi have omtalt, at den højere Undervisning var i Forfald siden Basilius den andens Tid, men Konstantin Monomachus's Ministre vidste at overtale ham til igjen at aabne Universitetet i Konstantinopel; at hæve Studierne i Anseelse var at styrke de lærdes Parti. Kejserens Ministre forsmaaede ikke at bestige Kathedret, da Undervisning her næsten var ensbetydende med Regering; man saae paa den Tid Psellos som Professor i Filosofi, Justitsministeren Xiphilin som Professor i Lovkyndighed, den fortrolige Raadgiver Byzantios som Professor i Rhetorik. Psellos antog offentlig Titel af Filosofernes Konsul (*ὕπατος τῶν φιλοσόφων*), som svarer til Titelen Rektor eller Dekanus ved de moderne Universiteter. Han holdt Forelæsninger over De-

mosthenes og Lysias, Aristophanes og Menander, talte ikke alene om Grækenland, men om det gamle Ægypten og Chaldæa efter Historikere, der nu ere gaaede tabte. Sathas har publiceret en Afhandling om Psellos's Forklaringer over Iliaden og meddelt Texten til fire af hans homeriske Allegorier. Der er en forunderlig Fantasi i disse Fortolkninger; snart indrømmer Psellos Trojas og Achæertogets historiske Virkelighed, snart ser han en blot og bar Allegori deri. I dette Tilfælde er Troja den Verden, vi bebo, og som, fordi den ikke ænser den guddommelige Skjønhed, hengiver sig til den jordiske Skjønhed, personificeret i Helene; Træhesten er den List, hvormed Dæmonerne søge at besnære Mennesket under dets Slummer; Jupiter, ledsaget af Guderne foran Troja, er de Kristnes Gud, omgiven af Engle, Keruber og Helgene. Psellos gjenfinder alt dette i Homer lige til Dogmet om Treenigheden. Achillevs's Besynger er ikke mere en hedensk Digter; men under hans henrivende Opdigtelser skjule sig de evige Sandheder. Plato er for ham »den største blandt Filosoferne, en Forgænger for Kristendommen.« — Det er ham, der har formuleret Udødeligheds-Dogmet. Psellos ender en af sine Forelæsninger over Plato med en Slags Krigserklæring til Peripatetikerne. »Hvad dig angaar, Aristoteles, saa vent, til jeg en anden Gang kommer til dig; thi, i det jeg ifører mig Logikens Rustning, vil jeg begynde Striden i Platos Navn.« Denne Begejstring for den vise Athenienser, denne Reaktion imod Aristoteles's Filosofi eller maaske mod den Skole, der laante hans Navn, er det værd at lægge Mærke til. Psellos bebuder allerede den store aandelige Bevægelse i det sextende Aarhundrede. Man kan betragte ham som Forløber for de berømte italienske Platonikere, der gave den første Impuls til Tankens Frigjørelse. Psellos hører næsten til Renaissance-Perioden. Havde i øvrigt ikke ogsaa han paa den gamle helleniske Jordbund at kæmpe mod en Middelalders Barbari? Den græske Middelalder

kan betegnes som Filosofiens Undertrykkelse af Theologien, Hellenismens af Orthodoxien og en Slags Fornægtelse af de store hedenske Forfædre. Hvor forunderligt, at Byzantinerne, der kaldte sig selv Romere, med Foragt tilbageviste Navnet Hellenere, der var blevet enstydigt med vantro. Ved et uforklarligt Misbrug af Ordene gave de Hedningerne i Rusland Navnet Hellenere og kaldte de barbariske Religioner ved Dnjepr og Donau Hellenertro. Psellos vil, dreven af et mægtigt nationalt Instinkt, antage sig disse glorværdige Hedningers Sag, som vare knuste under Kirkens Anathemaer og krænkede af den store Hobs uvidende Foragt; han stiller dem i det rette Lys over for deres Efterkommere og paatager sig at gjenoprette deres Eftermæle; men ved hvilket Middel? Ved det eneste, en orthodox Byzantiner fra det ellevte Aarhundrede kunde tænke sig. Han fremstiller dem som ubevidste Kristne, han gjør Homer til en Slags bibelsk Profet, og Plato til en Kirkefader. Er det ikke paa samme Maade, at Salomon i de legendeagtige Fortællinger fra den græsk-orientalske Middelalder er bleven en kristen Kejser, og Alexander den store en forudanende Tilbeder af Messias, som i det erobrede Jerusalem holder en Trone af massivt Sølv beredt til Guds Søn?

Af Psellos's Forelæsninger gik der et stort Ry. Man finder hos de samtidige eller efterfølgende Historieskrivere ligesom en Gjenlyd af de akademiske Bifaldsytringer. Araberne, som for en Tid havde gjenvundet den videnskabelige Overlegenhed over Byzantinerne, og som sagde, »at der i Konstantinopel ikke var Mulæsler, men virkelige Æsler,« kom for at indtage deres Pladser paa Auditoriets Bænke. Anna Komnena omtalte ogsaa Johannes Italieneren, der var Psellos's Elev og Misunder. »Kelterne og Araberne,« skriver Psellos til Patriarken Kerularios, »holdes nu fængslede hos os; fra Østen og fra Vesten strømmer man til, hidlokket af mit Ry. Nilen vander Ægypternes Jord; men det er min Veltalenhed, som er deres Sjæl. Spørg Perserne

og Æthioperne, og de ville svare dig, at de kjende, beundre og søge hen til mig; nylig er der endogsaa kommen en Babylonier, som dreves af et uovervindeligt Ønske om at vederkvæge sig ved min Veltalenheds Kilder.« Partriarken bifaldt i Begyndelsen Psellos's dristige Ideer og tog ikke videre Anstød af Forbindelsen mellem Iliaden og Evangeliet; men den berømte Professor havde sin Stands Fejl; hans Lethed i at udtrykke sig gjorde ham til Disputator; øvet i sin Skoles Fægtekunst var han en Slags filosofisk Duellant, som higede efter Disputer og var begjærlig efter Klangen af en Ordstrid. Vi finde ham næsten strax indviklet i en Polemik med sin Ven Xiphilin og senere med Patriarken Kerularios, hvem han beskylder for at hælde til den chaldaiske Overtro; Xiphilin blandede den græske Filosofi og de kristelige Dogmer med Astrologi og orientalsk Magi, Psellos, hvorvel han selv hældede til »de chaldaiske Videnskaber,« begyndte derfor Striden i Platos Navn mod den nyplatoniske eller pseudoplatoniske Skole. Det var en Athenienser, der tilkastede en Alexandriner Handsken. Denne filosofiske Krig var samtidig med den Pamfletkrig, som han vedligeholdt med Hofmændenes Parti. Paa Grund af alt dette fandt man uden Tvivl, at Psellos af en Overkammerherre hos Kejseren at være gav for megen Anledning til Omtale; Ministeriets Anseelse led formodentlig Skaar derved, og Kejserens Velvilje mod hans Raadgivere kølnedes. Monomachus lukkede igjen Universitetet.

Ministrene, der fra Skolen kaldtes tilbage til Paladset, bleve snart vaer, at Situationen havde forandret sig. Fyrsten stod under andres Indflydelse, og hans Smigrere opmuntrede ham til den Bortødslen af Statens Midler, der voldte Reformatorerne saa megen Bekymring. Den senere Patriark Likhudis's Aabenhjærtighed og Strænghed var for meget for Konstantin; Psellos og selv Xiphilin forestillede ham forgjæves, at han maatte føre et mindre haardt Sprog for ikke derved at skade selve Reformernes Sag. »Saa længe

jeg er Minister«, ytrede Likhudis, »vil jeg aldrig give mit Samtykke til Handlinger, som vanære Kronen; det staar min Efterfølger frit for at tillade dem.« Han blev nødt til at forlade Paladset, og Konstantin satte i hans Sted en Mand, hvem Psellos ikke navngiver, men som han kalder en Slave og en uvidende Person. »Man regerer os ved Hjælp af elendige, som vi have udløst af Slaveriet; de højeste Embeder blive betroede, ikke til en Perikles og en Themistokles, men til den usleste Spartakus.« Johannes Mavropous og Xiphilin begave sig til det samme Tilflugtssted, som Likhudis havde valgt, og traadte ind i Munkestanden. Kejseren viste ved denne Lejlighed sin sædvanlige Eftergivenhed og Godhjærtethed; han forsøgte ved Bønner og Taarer at holde dem tilbage i sin Tjeneste; men de vidste alt for godt af Erfaring, hvad dette havde at betyde, til at kunne gjøre sig Haab om nogen Forbedring hos ham, og forbleve standhaftige i deres Beslutning. Saaledes var nu Minister-Filosofernes Syvstjærne adsplittet, Psellos blev nogen Tid endnu i Paladset og indvilligede endogsaa i at overtage Retsplejen efter Xiphilin. Kejseren fordoblede sine Smigrerier imod ham og aflagde for hans Skyld sin kejserlige Værdighed, i det han lod ham tage Plads paa Tronen og satte sig selv ved hans Fødder, hvor han som den lærvilligste Student optegnede, hvad han dikterede ham. Psellos følte sig imidlertid ligesom landflygtig blandt sine nye Kolleger, hvoraf enhver, ikke mindre end den først omtalte, kunde kaldes en uvidende Spartakus. Fra de hellige Tilflugtssteder paa Bjærget Olymp tilskrev Xiphilin ham Brev paa Brev, hvori han opfordrede ham til igjen at slutte sig til ham. Psellos betænkte sig længe; en farlig Sygdom, hvoraf han blev angreben, fik ham til at anstille alvorlige Betragtninger. Kejseren viste ham under denne den mest levende Deltagelse og spurgte hvert Øjeblik til hans Befindende ved egenhændige Breve, i det han besvor ham at lade sine Bøger og Studier hvile, for ikke at udmatte

sig end yderligere. Psellos blev helbredet, og uagtet hans Families Bønner, til Trods for Kejserens Forestillinger og Trusler, til Trods for hans Breve, »skrevne ikke med Blæk, men med Taarer,« løsrev han sig fra Verdens Forfængelighed og rejste til Bjærget Olymp i Bithynien.

Den nyomvendtes Hjærte strømmede over af Begejstring, da han hilste det hellige Bjærg, disse grønnende Lunde, »i hvis Skygger saa mange fromme Eneboere sammen med Englene sang til den Højestes Pris.« Uden Tvivl forestillede han sig dem alle som fremmede for Verdens usle Lidenskaber, befriede for jordiske Ufuldkommenheder og Uvidenhed, idet de i deres ophøjede Betragtninger afhandlede den menneskelige Visdoms mest indviklede Spørgsmaal og Religionens guddommelige Mysterier; han gjorde Regning paa at tilbringe lange Timer i sin Ven Xiphilins Selskab med Plato. Hurtig og grundig bleve hans Illusioner forjagede, Psellos var af en selskabelig Natur, og de frommeste blandt Munkene trak sig tavse og sky tilbage til de ensomme Huler og til Klippetoppene. Han havde bevaret sin Smag for Elegance og Fornemhed, og hos en Del af Asketerne fandt han kun Uvidenhed, Plumphed og smaalige Munke-Passioner. Det var hans Hensigt at lade dem læse og beundre Plato; men ved den atheniensiske Filosofs blotte Navn korsede de sig og fremstammede Anathemaer mod »den helleniske Satan.« Han var kommen for at nyde Xiphilins Underholdning, og Xiphilin undflyede denne verdslige nyomvendte for at hengive sig til dybere Betragtninger end Filosofiens. En virksom og modig Natur som Psellos's passede ikke for den ørkesløse og kontemplative Tilværelse i Klosteret; den strænge Faste og Afholdenhed var skadelig for hans svækkede Helbred. Endelig begyndte ogsaa Hjemve efter hans Familie, Staden, ja selv Stenbroen i Konstantinopel at bemægtige sig ham; han kom til den Erkjendelse, at han ikke var skabt til at leve sammen med

disse lykkelige dødelige, opgav Munkestanden og rejste til Byzanz. Dette Slags Frafald vakte Forargelse blandt Bithyniens Klipper, og Eneboerne forfulgte den bortflygtede, mindre med deres Anathemaer end med vittige Satirer. Munken Jakob skrev i denne Anledning et Omkvæd, hvori han sammenlignede ham med Tordneren Jupiter, der ikke har kunnet udholde Opholdet paa Olympen, fordi han ikke her gjenfandt sine skjønne Gudinder. Paa Polemikens og de nærgaaende Beskyldningers Gebet var Psellos i sit rette Element, selv i den pøbelagtige Genre stod han ikke tilbage for nogen. Han svarede med en lang Satire, i hvilken han med denne Mangel paa Ærbødighed over for det hellige, som Middelalderens liberale Religiøsitet tillod, parodierede Messekanonen. Hvert Vers begyndte med et af Bogstaverne i denne Devise: »Jeg vil synge om den Drukkenbolt Fader Jakob.« Det var et Slags Akrostikon i Prosa. Af denne satiriske Hymne skal jeg her hidsætte nogle Linier.

»Jakob, umættelige Dyr! hverken den højt blussende Flamme, som ingen Sprøjte kan slukke, eller den rasende Ildebrand, eller den glødende Sandørken har en Tørst, som kan lignes ved din: ligesom Havet, ligesom Helvede, kan du ikke fylde din antændte Mave. Skaberen har kunnet opfylde Afgrundene, fylde Havets Hulheder med Vand, men din uhyre Bug, o min Fader, kan Gud selv ikke fylde; den er som en gjennembrudt Tønde, altid fyldt og altid tom. — Du falder baglængs om paa dit Leje, dit Bryst er nøgent, din Hals nøgen, dine Ben nøgne til Maven, og du drikker uden Maal og Maade. Du drikker kanonisk, Fader Jakob. Selv fra dit Legeme udstrømme Vindampe. — Klæd dig i Pantherskindet, sving Thyrsusstaven, paakald Bacchus og raab: Evoe! Vi ville krone din Pande med Vinløv, Fader Jakob, gamle Silen. Vi ville hænge Vindrueklaser ved dine Øren, og om din Hals en Krans af Læderflasker, fulde af Vin.«

IV.

Psellos som Minister hos Isak Komnenus og Familien Dukas.

I disse opbyggelige Sindsstemninger kom Psellos tilbage fra det hellige Bjærg. Hans Herre Konstantin var død, og den sidste Descendent af det makedoniske Hus, den gamle purpurfødte Theodora, havde gjenoptaget Scepteret; det romerske Kejserdømme var, i Følge Psellos's Udtryk, paany feminiseret. Theodora lod flere Gange den forhenværende Minister kalde for at drage Fordel af hans Raad; men Gildingerne, der havde Magten under hende, fjærnede snart fra Paladset en Rival, som var alt for farlig for deres Indflydelse.

Da Kejserindens Død nærmede sig, søgte hun blandt sine Omgivelser at finde en Adelsmand, der maatte være værdig til at overtage Basilius Makedonierens Arv. Gildingerne ledede hendes Valg, og det faldt ikke paa den, der var værdigst til at regere, men paa den, der bedst egnede sig til at staa under deres Formynderskab, nemlig den gamle Michael Stratiotikus. Psellos, som bestandig er optagen af sin Sofistik, har dadlet ham for af Forfængelighed at have affekteret videnskabelig Dannelse. Han filosoferede over ufilosofiske Ting; han var ikke en Filosof, men Filosofernes Efteraber. Endelig fornærmede han Generalerne blodig, og disse kom overens om at udstede et Pronunciamento. Snart efter havde den mest berømte iblandt dem, Isak Komnenus, der af de andre med enstemmigt Bifald var udset til Kejser, opslaaet sin Lejr ved den asiatiske Bred af Bosporus i Spidsen for en frygtelig Hær. Da Michael VI saae Uvejret bryde løs, erindrede han sig Psellos, hvem han hidtil ikke havde værdiget nogen Opmærksomhed, og besluttede at betro sin Frelse til hans diplomatiske Talenter. Psellos rejste da tillige med to høje Embedsmænd for at opsøge Komnenus; han lægger ikke

Skjul paa, hvilken Skræk han følte, da han saae sig lige over for denne Forsamling af Generaler, blændet af de utallige Sværds, Stridsøxers og Skjoldes Glans, bedøvet af en hel Hærs Larm og truende Raab. Ligesom Cicero, da han skulde føre Milos Sag, glemte Psellos den Tale, hvorpaa han havde forberedt sig. »Begunstiget af den Forvirring, der omgav mig, fattede jeg mig dog snart og gjenkaldte i Hukommelsen min Tales Grundrids og dens Afdelinger. Om jeg husker ret, var min Indledning glimrende og blev gunstig modtagen . . . . Nogle forsikrede, at min Veltalenhed var uimodstaaelig, andre roste mine Ords Fyndighed, og andre igjen min kraftige Argumentation;« imidlertid frygtede han siden for at have talt med for megen Dristighed. Den sidste Nat, som han tilbragte i Lejren, var fremfor alt skrækkelig. »Medens hans Ledsagere sov, ventede han hvert Øjeblik Bøddelens Komme. Ved den mindste Støj blev han greben af Forfærdelse og troede, at hans sidste Time var kommen. Henimod Morgenstunden blev han en Smule mere rolig. Det syntes ham, som hans Ulykke vilde være mindre frygtelig, hvis han blev ombragt ved Dagen.« Alligevel var han mere tilbøjelig til at undskylde sig hos Usurpatoren end til at fastholde Gjenstanden for sin Sendelse. Medens dette tildrog sig, udbrød Revolutionen i Konstantinopel; Michael VI blev stødt fra Tronen, og Isak Komnenus blev lovmæssig Kejser. Han lod Psellos kalde og underholdt sig med ham om Statens Anliggender. Fra Stratiotikus's Afsending var Psellos ligesom bleven Isak Komnenus's fortrolige og Minister. Det var i dennes Følge, at han vendte tilbage til Konstantinopel; men under sin Triumf vendte den nye Kejser sig til Psellos og sagde: »Vise Filosof, jeg tror, at denne Lykke er fuld af Farer, og jeg véd ikke, om alt dette vil ende lykkelig.« »Din Majestæt rejser der et Spørgsmaal af høj filosofisk Betydning,« svarede Sofisten, »jeg har læst meget lærde Afhandlinger . . . .« og han udbredte sig nu over

de gamle Grækeres Doktrin, de kristelige Dogmer, Gudernes Misundelse, Filosofiens Fortræffelighed og endte med at sige: »Begynd med at bringe Dyden i Udøvelse paa mig; had mig ikke, fordi jeg, kommende til dig i Egenskab af Afsending, har maattet udtrykke mig med Frihed.« — »Medens jeg talte,« vedbliver Fortælleren, »fyldtes Komnenus's Øjne med Taarer, og han svarede mig: »Jeg holder mere af det strænge Sprog, hvori du den Gang sagde mig haarde Sandheder, end af det gyldne Sprog, hvori man i Dag overvælder mig med Ros og Smigrerier. Jeg vil i Virkeligheden begynde Dydens Udøvelse paa dig. Jeg vil gjøre dig til min bedste Ven, og jeg udnævner dig til Præsident for Senatet.«

Psellos er altsaa Minister hos Isak Komnenus; han roser ham i sine Lovtaler og lykønsker ham i Breve i Anledning af hans Krigsheld. Han var ham især til Nytte ved en Lejlighed, hvor der udkrævedes megen Takt og Snildhed, nemlig da Isak Komnenus blev nødt til at stille sig fjendtlig over for Patriarken Kerularios. Denne Kirkefyrste, hvis ærgjerrige Sind lige saa meget som de romerske Pavers Hovmod bidrog til at gjøre Spaltningen fuldstændig mellem den østlige og den vestlige Kirke, synes at have villet forsøge det samme i Østen som Gregor den syvende i Vesten. Ligesom denne opflammede han Striden mellem Præstevælden og Kejserdømmet og bestræbte sig for at grunde et Slags græsk Theokrati i Lighed med det latinske. Denne aandelige Kejser anmassede sig allerede Ret til ligesom den verdslige Kejser at bære Purpur-Snørestøvler. Komnenus stævnede ham for en Domstol, og det blev Psellos overdraget at opsætte Anklageakten, i hvilken han med underfundig Snedighed blandede Beskyldningen for chaldæisk Kjætteri med den for Majestætsforbrydelse. Kerularios ansaa det for under sin Værdighed at forsvare sig; men denne Ydmygelse knækkede hans hovmodige Aand, der var af samme Præg som de store Pavers i Vesten. Han døde, og strax vendte den offentlige

Mening sig til Gunst for ham. Isak begræd ham, hvad der, som Lebeau bemærker, »var lettere end at taale ham.« Der dannede sig blandt Folket en Legende om hans Haand, som i Døden endnu syntes at velsigne; hans Efterfølger Likhudis hyldede hans Minde og indstiftede en aarlig Fest til hans Ære, og Psellos stod Fare for at blive den almindelige Syndebuk; men med sin sædvanlige Behændighed slog han om og fralagde sig »denne ham uværdige Handling, der var bleven ham paalagt som en Tjenestepligt, og hvorom den blotte Erindring bragte hele hans Samvittighed i Oprør.« Strax under den efterfølgende Regering holdt han en Sørge-Lovtale over »denne hellige Prælat, denne Martyr for den sande Tro.«

Isak Komnenus regerede kun to Aar. Betagen af Lede for Verden og for Magten besluttede han at udse en Efterfølger og derpaa træde ind i et Kloster. Psellos har som Øjenvidne berettet den gribende Scene, hvor Komnenus med Forbigaaelse af sin egen Familie tilbyder Kronen til den, hvem han ansaa for værdigst til at bære den, i det han anbefaler i hans Varetægt sin Hustru, sine Børn og sine egne Slægtninge. Fremtiden viste, at Isak Komnenus gjorde Uret i at opofre sin Familie for Konstantin Dukas; det var Komnenernes energiske Slægt, hvem det var forbeholdt at gjenoprejse Kejserdømmet, og ikke Familien Dukas, der, efter at have skjænket Landet store Feltherrer som Pantherios, denne de asiatiske Helleneres besungne Digenis Akritas, allerede syntes at have mistet sin glimrende Dygtighed. En kort Stund synes Komnenus ogsaa at have angret sin Beslutning; han havde betegnet Dukas som sin Efterfølger, men beholdt de kejserlige Insignier i sin Besiddelse, og paa Grund af hans Sygdom og Ubestemthed vedblev alt at være uafgjort. Da tog den samme Psellos, der nylig var saa frygtsom midt i Lejrens Tummel, en dristig Beslutning. Komnenus laa fængslet til sit Smertensleje, da Dukas opsøgte Psellos og med

Taarer i Øjnene bønfaldt ham om at drage ham ud af hans vanskelige Stilling. Han var for vor Historiker en Barndomsven, en af hans første Beskyttere, og Psellos følte, at han ustraffet kunde vove det. Han sammenkaldte de fornemste Mænd til et Møde i Paladset, lod Dukas tage Plads paa den kejserlige Trone og paasatte ham Kronen. Af de polykronia, der gjenlød, forstod Komnenus, at hans Regering var til Ende; han modtog Tonsuren, lod sig føre til Klosteret Studion, og Psellos blev saaledes en Slags Warwick, en Kongemager. Man kan finde det helt overraskende, at han paa denne Maade stjal Magten fra en Fyrste, som havde villet »bringe Dyden i Udøvelse paa ham.«

Psellos var en gammel Tilhænger af Familien Dukas, og da denne kom paa Tronen, vedblev han at tjene den. Han var Konstantin den tiendes Minister, hans Hustrus fortrolige og hans Søns Opdrager. Dette hans Hverv som husligt Faktotum giver sig ogsaa til Kjende i hans Memoirer; indtil da har han bestræbt sig for en vis Uafhængighed som Historieskriver; men herefter maa man ikke vente noget lignende af ham. Han har gjort sig til Opgave at rose Familien Dukas til det yderste og at fornærme og bagvaske dens Fjender. Hans Konstantin den tiendes Historie er bleven forfattet saa at sige under hans Søns Øjne. Psellos ødsler forgjæves med Forsikringer om Upartiskhed; man kan ikke tro ham, især naar man ser, hvorledes han overøser en lad og uvirksom Regent med Lovtaler, under hvem Kejserdømmets Grænser bleve hærgede af Barbarerne. »Jeg florerede den Gang ved min Veltalenhed,« siger han som en Slags Trøst; »det var mine Talegaver mere end min Herkomst, der anbefalede mig; Kejseren yndede lidenskabelig aandrige Samtaler; dette var endogsaa den første Aarsag til vort Venskab og Sammenslutning; naar vi talte sammen, lærte vi gjensidig at skatte hinanden; vi beundrede og bleve beundrede.« Uagtet denne Forening for gjensidig Beundring ønsker Psellos ikke, at dette intime Venskab

skal medføre for megen Ansvarlighed for hans eget Vedkommende. Han ønsker ikke at være medansvarlig for denne Regerings Fejl og dadler den besynderlige Politik, som bestod i ved Guld at tilkjøbe sig Fred med Barbarerne. »Jeg forsøgte vel,« siger han, »at helbrede Kejseren for denne Svaghed; men han var arrogant og umedgjørlig.« Efter dette maa man antage, at Psellos har været den mest beundrende af alle Ordgydere og den mindst paaagtede Raadgiver, et Held, der snarere var en Sofist end en Statsmand værdigt. I Opdragelsen af hans Elev Michael Dukas fejrede hans Ærgjerrighed som Videnskabsmand en Triumf; efter hans Udtalelse at dømme var det som Belønning for glimrende Studier, at hans Fader gjorde ham delagtig i Diademets Glans; som Følge af et Slags Examen, Michael havde været underkastet i Overværelse af Konstantin, blev den unge Mand Kejser. Det var det sidste Maal for Psellos's politiske System, hvormed han tilsigtede et Mandarin-Kejserdømme, hvori paa hinanden følgende Examiner skulde aabne Adgang til de højeste Statsembeder, ja selv til Kongeværdigheden. I det attende Aarhundrede har man set Filosofien sætte sig paa Tronen i en Frederik den andens og en Joseph den andens Person; i det ellevte vilde Psellos sætte Sofisteriet der. Og det lykkedes ham, da hans Elev blev, hvad en saadan Lærer kunde gjøre ham til; han havde alle dennes Forkertheder uden at besidde hans Forstands Dybde og Udstrækning. Michael VII var en underordnet Psellos.

Konstantin X efterlod Tronen til sine Sønner under sin Enke Eudoxia Makrembolitissas Formynderskab. Psellos skulde altsaa for tredje Gang være Støtte for en kvindelig Regering. Det ellevte Aarhundrede i Byzanz er, ligesom det attende i Rusland, Kejserindernes Aarhundrede, fraregnet en Elisabeths eller en Katarina den andens Geni. Regentinden havde, som en Niece af Patriarken Kerularios, baaret betydeligt Nag til Psellos, men i dette Punkt skyndte han sig at gjenvinde hendes Bevaagenhed ved sin Lovtale

over Prælaten. Psellos var en lærd, sin Tids første, og Eudoxia en lærd Dame, en Slags byzantinsk Blaastrømpe. Hun udfyldte sin Fritid i Serailet med at skrive et Digt om Ariadnes Haar, en Instrux til Brug for Kvinderne, en Afhandling om Klosterlivet og en anden om de Beskæftigelser, der passe for Fyrstinder. Muligvis er hun Forfatterinde til det mythologiske Uddrag, betitlet Ionia (Violmarken), en Titel af aldeles orientalsk Farve, der minder om Guldengene af Araberen Maçoudi, eller de skjønt liggende Haver af Bin-Schalna; Sathas tilskriver Psellos Forfatterskabet til det, og Miller bestrider denne Paastand. En saadan Overensstemmelse i Smag for Studier bidrog til at nærme Filosofen og Kejserinden til hinanden. Denne tænkte, til Trods for hendes Gemals Testamente, paa at gifte sig igjen; hun havde kastet sine Øjne paa Romanus Diogenes, der, efter at være greben med Vaaben i Haand i et Oprørsforsøg, var bleven dødsdømt af en Ret og benaadet af hende. »Mennesket,« siger Psellos tungsindig, »er et meget foranderligt Dyr, især naar det finder tilsyneladende gyldige Paaskud for sit forandrede Sind!« I Grunden nærede han kun Hengivenhed for sin Elev, sin aandelige Søn, Arvingen til hans Kundskaber, og vilde ikke i en Stiffader give ham en Herre. Psellos, der altid saa gjærne giver sig Mine af af have ledet alt, vil ved denne Lejlighed hellere tilstaa, at alt foregik imod hans Vilje. En Aften lod Kejserinden ham kalde og meddelte ham paa en officiel Maade sin Hensigt. »Men din Søn og Kejser,« spurgte jeg hende, »er han vidende om, hvad der foregaar?« — »Han har Formodning derom; men maaske véd han det ikke nøjagtig. Jeg takker dig for at have erindret mig om min Søn. Lad os i Forening gaa til ham og tilkjendegive ham min Beslutning.« Psellos ledsagede hende, »urolig og gjennemisnet til Marv og Ben.« Barnet, der blev vækket af sin Moder, betragtede Psellos med et forunderligt Blik, derpaa fulgte han uden at sige et Ord Eudoxia til den nye Kejser.

Man vil bemærke, hvor omhyggelig Historieskriveren i disse for hans Elev bestemte Memoirer afviser enhver Delagtighed ved en Revolution, der berøvede denne Kronen.

Romanus IV Diogenes søgte naturligvis at vinde denne indflydelsesrige Personlighed for sig, og maaske var Psellos ikke ufølsom for hans Forekommenhed. Han paatog sig at forkynde Verden denne Tronbestigelse, som han havde villet forhindre: »Nu er Frelsens Dag kommen,« skrev han til Diogenes, »Befrielsen for alle vore Onder; nu se vi Kraften og Bestyrkelsen for det nye Rom, Kejserdømmets uindtagelige Fæstning, uomstødelige Bolværk, urokkelige Taarn, hvis Grundvolde hvile paa Herrens højre Haand. Hvad er der blevet af Persernes Praleri? Hvor er Medernes Hovmod? Hvor er Skythernes Angrebsplaner? Tyrkernes anmassende Fordringsfuldhed? . . . Vi beskue nu en sand Kejser, en Kejser af Navn og af Gavn; stor som en Kæmpe, med mægtig Skulderbredde, imponerende ved sin Kraft, frygtelig selv uden Vaaben, uovervindelig, naar han er bevæbnet; allerede ved det blotte Syn erkjender man i ham Verdens Herre, han har Profeten Davids tapre Hjærte;« men i hans Memoirer er den samme Diogenes ikke længere andet end en Parvenu, udsprungen af en Slægt af Forrædere og Oprørere, som havde mere Skryderi end Mod.

Da Romanus Diogenes begav sig paa sin første Expedition mod Tyrkerne, førte han Filosofen med sig. Psellos tager sig vel i Agt for at sige, at det var af Mistro, paa Grund af hans Lyst til Rænker; han holder mere af at lade os tro, at man trængte til hans Raad. Efter eget Sigende forbavsede han Kejseren ved en uventet Udfoldelse af militære Kundskaber, i det han udbredte sig over Taktik og Belejringskunst og nu ikke førte andet i Munden end Belejringer af Byer, Maskiner, Batailloner, Eskadroner, som om han ikke havde været den mindst krigerske af alle Byzantinere. For det andet Felttogs Vedkommende omtaler han de forhastede og utilstrækkelige Forberedelser og Roma-

nus's Haardnakkethed i at vælge de sletteste Veje. Disse ofte uretfærdige Anker ere bestemte til at føre os bag Lyset med Hensyn til det Harems Komplot, der anstiftedes mod den tapre Kejser, og som havde sine Forbundsfæller overalt, selv i hans Generalstab. I Nærheden af Mantziciert faldt han, forraadt af sine Generaler og forladt af sine Soldater, som Fange i Tyrkernes Hænder. i det Valerians Ulykke gjentog sig med ham. Med den ridderlige Ædelmodighed, der ofte træffes hos de tyrkiske Helte, viste den selschukiske Sultan Kejserens Mod og Ulykke den skyldige Ære; han behandlede sin Fange som en kjær Gjæst, lod ham helbrede for hans Saar og sendte ham fri og med rige Gaver tilbage. Denne Højmodighed hos en Fjende og en Vantro stiller de byzantinske Hofmænds lave Adfærd i et endnu stærkere Lys, Michael VI og hans Moder Eudoxia havde allerede igjen sat sig i Besiddelse af Magten, som deres Tilhængere gjorde hverandre stridig. Midt iblandt disse Rænker faldt som et Tordenslag Efterretningen om Diogenes's Frigivelse; et Soldateropløb dannede sig i Paladset, og de barbariske Soldater af Garden løftede Michael i Vejret paa et stort Skjold og udraabte ham til Enekejser; Psellos, som først var flygtet bort med den faldne Kejserinde, kom tilbage for at triumfere med sin Elev; han svømmede altid oven paa.

Det øvrige er bekjendt. Diogenes, der blev greben i Asien, fik Øjnene udstukne paa Tronfølgeren Johannes Dukas's Befaling. Enkelthederne ved hans Pinsler vare mer end almindelig forfærdelige; en ubehændig Bøddel stak Instrumentet flere Gange i hans Øjne; der gik Orm i disse skrækkelige Saar, som Tronfølgeren Johannes forbød at lade forbinde, og Diogenes udaandede paa en ynkelig Maade i sin Hustru Eudoxias Arme, hvem en fælles Ulykke havde ført til ham. Den heftige Reaktion, som dette fremkaldte i det byzantinske Folks Samvittighed, giver sig Luft i en af Psellos's samtidige, Michael Attaliotes's Historie.

Han ophober med Harme alle de Omstændigheder, der gjorde denne Misgjerning endnu sortere; der fremstilles en Kejser, som selv begiver sig til det Indre af Asien for at bekæmpe et fjendtligt Indfald, som alene opofrer sig for det fælles Fædrelands Forsvar; han havde ligesom saa mange andre, udbryder han, kunnet føre en ørkesløs Tilværelse i sit Palads's Indre, fjærnt fra Slagenes Larm og Farer; hans Tapperhed, som forraadtes af hans egne Soldater, indgyder selv en Fjende medfølende Højagtelse, og denne Mand, hvem Kejseren burde have æret som værende ham i Faders Sted, forfølger man som en Forbryder; man bedrager ham ved falske Eder; hverken den Munkekutte, han i sidste Øjeblik har iført sig, eller de Løfter, som tre Biskopper ere gaaede i Borgen for, kan unddrage ham en forfærdelig Pinselsstraf. Attaliotes ender med at tilraabe Michael Dukas: »Du har ikke engang agtet din Moders Liv, der har baaret denne Mands Sønner saa vel som dig og dine Brødre! Men der er et frygteligt, evigt Øje, som ser alt, der har set dig, og som forbereder dig en Skæbne, din Ryggesløshed værdig.« Over for dette Udbrud af den offentlige Retsfølelse føler Psellos, at han maa retfærdiggjøre sin Fyrste og sig selv. »Det var imod Kejserens Vidende, at den grusomme Befaling blev given . . . . Jeg skriver ikke denne Historie for at tækkes nogen; Gud er mit Vidne, at jeg kun siger den rene Sandhed. Kejseren har udgydt flere Taarer, da han erfarede det skete, end Offeret selv har kunnet udgyde over sine Pinsler.« Til Forsikringerne i hans Memoirer slutter sig end videre et Brevs Vidnesbyrd, som han skrev til Diogenes selv, kort Tid efter Executionen.

»O du ædelmodigste og bedste af alle Mænd! jeg véd ikke, om jeg i dig skal beklage den ulykkelige dødelige eller lovprise den glorværdige Martyr. Naar jeg betragter de Ulykker, der have ramt dig, ved hvis Mængde og Udstrækning Tanken forvirres, vil jeg henregne dig til de

ulykkeligste blandt Menneskene; naar jeg betragter din Sjæls Uskyldighed, kun hendragen til det gode, vil jeg sætte dig i Klasse med Martyrer. (Her følger en filosofisk Udvikling af det jordiske Lys, der er Diogenes berøvet, og det evige Lys, for hvis Straaleglans han er bevaret). Jeg sværger dig ved alt, hvad der er helligt, for Guds Aasyn, som elsker Sandheden, at Kejserens Sjæl er uskyldig i din Ulykke, uskyldig i, hvad der er foregaaet. Medens han troede sig forvisset om, at der ikke vilde times dig noget ondt, skete alt dette. Da han fik det at vide, blev han greben af Fortvivlelse; han udstødte høje Klager, han hulkede, slog sig for Brystet, udgød Strømme af Taarer og bad, at Jorden maatte opsluge ham. Du kan tro det, jeg skriver dig til; mine Ord ere mig ikke dikterede; det er Sandhed klarere end Dagen. I det mindste har du den Trøst at have til Herre den, som elsker dig, den mest hengivne og kjærlige Søn, den, som har grædt over dig, den, som vil trøste dig, opretholde dig, favne dig og være dig som en Fader. Hvad mig angaar, er det med Taarer og Blod, at jeg har villet skrive dette Brev; da det var umuligt, har jeg skrevet det, som jeg har kunnet bedst, grædende, klagende over, at jeg, uagtet mit Ønske derom og min Iver derfor, ikke har kunnet forebygge din Ulykke.«

Den ulykkelige Diogenes maatte have været dybt nedsunken i Betragtningen af sin sidste Time, for ikke at føle bitter Fortrydelse, da man forelæste ham denne vamle Epistel fra Sofisten, hvis litterære og politiske Talenter vare ham kun alt for bekjendte, og da man fremstillede den fordærvede Yngling, i hvis Navn han var bleven detroniseret og martret, som hans kjærligste Søn. Om ogsaa Michael VI og Psellos vare uskyldige i hans Pinsel, vare de det da i hans Fald? Attentatet mod hans Person vare mindre oprørende end Forbrydelsen mod Kejserdømmet, end det Forræderi, som havde frarevet ham Sejren for at bringe den paa Tyrkernes Side og for i en tapper Mands Sted at sætte

en lille kvindagtig Prins. Det østromerske Rige havde Trang til Krigere og ikke til Frasemagere. Den sofistiske Kløgt, der gav Kejserdømmet til Pris for Selschukerne, maatte i en senere Tid give det til Pris for Osmannerne.

Den værste Straf for Psellos's Rænker var til visse hans Elevs Regering. Medens Tyrkerne lemlæstede Monarkiet, digtede Michael Dukas Vers, hvis Bygning hans gamle Lærer med pædagogisk Affektation finder utilfredsstillende. Den sidste Del af Psellos's Memoirer er kun en Række fade og krybende Smigrerier, der ikke fortjene at beskæftige vor Opmærksomhed. I øvrigt blev Attaliotes's Forbandelse opfyldt: »Det frygtelige, evige Øje« vedblev at være fæstet paa Dukas. Han blev stødt fra Tronen af en Usurpator og gik i Kloster; med den Opdragelse, han havde faaet af Psellos, og de taabelige Dyder, som denne lagde Vægt paa, duede han kun til at blive Munk; Tilnavnet Parapinakes, der mindede om en forhadt Kornspekulation, udført i hans Navn, beholdt han i Historien som et Brændemærke; han var Hungerkontraktens Kejser. Psellos vendte ogsaa tilbage til Klosterlivet, som han ikke mere skal have forladt; fra Udgangen af 1077 erklærer hans lærde Udgiver at have tabt hans Spor.

V.

Michael Psellos's administrative Korrespondance.

Blandt de 205 Breve fra Psellos, som Sathas publicerer, er der nogle, som vise os Filosofen i et fordelagtigere Lys. Han havde alle sin Tids Laster; men han udmærkede sig fremfor sine samtidige ved en højere Stræben. Til Trods for alle de Lavheder og Inkonsekventser, man har at bebrejde ham, var han en Patriot; han var i Virkeligheden, som han roser sig af i sine Memoirer, philopatris og philoromaïos; eller snarere — han var ikke en Romaïos, en Græker-Romer, en Byzantiner; men han var en virkelig

Hellener. Hinsides hele Middelalderen steg hans Slægtregister op til den faldne Races ædle Stamfædre; han var den sidste af de gamle Grækere eller, om man vil, den første af de moderne. Det gamle Hellas var undergaaet besynderlige Forvandlinger, i det nemlig Slægten var bleven fordærvet derved, at der dannede sig slaviske Kolonier i Peloponnes, Boeotien og Attika. En Kejser fra det tiende Aarhundrede, mistænkt i øvrigt for Mangel paa Sympathi for Grækenland, fældede følgende Dødsdom over det: »Det er helt og holdent slaviseret.« Mod denne Dom protesterer Psellos. Trods de indførte slaviske, tyrkiske, vallakiske Elementer gjenkjender han dog Perikles's og Philopømens Hellas. Maaske gjorde han sig en urigtig Forestilling om det paa Grund af Afstanden; muligvis har han ikke set dette Lands Elendigheder og ødelagte Forfatning tilstrækkelig nær ved. Embedsmændene skyndte sig at gjøre Indsigelser mod enhver Udnævnelse til Provinsen Grækenland eller ogsaa, saa snart de vare beskikkede dertil, at søge om Forflyttelse. »Intendanten i Athen,« skriver Psellos, »er lige ankommen til dette fordum saa berømte Grækenland, og allerede beklager han sig over sin Skæbne, som om man havde forvist ham til et eller andet Skythien. Hverken den af Malerier prangende Porticus eller Akademiet eller Piræevs kan glæde hans Sjæl; men Atheniensernes brogede Indfald gjøre ham Livet lige saa broget som den brogede Buegang, og denne stakkels Mand, der ikke som vi er af Musernes Slægt, bryder sit Hoved med at formaa Athenienserne til at betale deres Skatter.« Psellos henvender venskabelige Bebrejdelser til en anden Embedsmand, der afslaar Statholderskabet over Hellas. »Hvis det berømmelige Grækenlands navnkundige og misundte Egne, hvis den ophøjede Jord, hvorfra Kæmperne paa Marathons Sletter, en Philip og en Alexander ere udgaaede, ikke ere tilstrækkelige til din Fornøjelse og din Underholdning, hvilken Del af den

beboede Jord er da værdig til at modtage dig? Vil du maaske paastaa, at alt, hvad Oldtidens vise have skrevet om Athen og Piræevs, kun er Fabler, Løgne og tom Snak?« Han anbefaler nogle fra Grækenland komne Ansøgere til en af sine Kolleger og tilføjer: »Lad det ikke forbavse dig, at jeg er Atheniensernes og Peloponnesernes Ven. Jeg har Grunde til at elske hver enkelt af disse; men jeg elsker dem ogsaa som Folk for Perikles's Skyld, for Kimons Skyld, ved Tanken om Filosoferne og Talerne fra fordums Tid. Skulle vi ikke elske Børnene for deres Forældres Skyld, selv om de ikke gjenkalde os alle deres Træk?« Skulde man ikke tro at læse nogle bevægede Linier af en eller anden glødende Philhellener fra 1825. Ak! hvad var der allerede den Gang tilbage af det gamle Grækenland? En Befolkning, som var sunken tilbage i Barbariet, og beundringsværdige Ruiner? Psellos omfattede med lige varm Interesse disse Levninger af en Nation og disse Rester af Monumenter; man ser, hvorledes han skrev til Ærkebiskoppen af Thessalonika for at bønfalde ham om at udbrede Oplysning blandt disse uvidende Horder, og hvor ivrig han som Samler var beskæftiget med at danne sig et Museum af antike Marmorsager. Til Gjengjæld for den Protektion, han ydede dem, bad han de til Hellas beskikkede Embedsmænd om at sende ham de Statuer, der maatte blive opdagede i Landet. Det er altid det antike Grækenland, hvorom hans inderste Tanker dreje sig, hvad enten han berømmer dets Guder og Helte i Violmarken og i sine Allegorier, eller han forsøger at bringe Platos Filosofi paa ny i Anseelse, eller han fortolker Homer og Menander, eller han foredrager atheniensisk Ret, eller han henvender Afhandlinger til sine Venner om Attikas Topografi, eller han som videbegjærlig Archæolog studerer, hvad der var tilbage af Phidias's Kunst. For andre er det byzantinske Kejserdømme en kosmopolitisk Institution, en abstrakt Stat

uden Nationalitet, hvis Herredømme udstrakte sig over de mest forskjellige Befolkninger og Racer, og som lod sig regere, snart af en armenisk Prins, snart af en Hersker af slavisk eller khazarisk Herkomst. For Psellos var det en national Institution, hvis Grundlag burde være den helleniske Races Storhed og Gjenfødelse; det byzantinske Kejserdømme var for ham et græsk Kejserdømme.

I andre Breve se vi ham antage sig denne eller hin Provins's Sag, patronisere Byer, der havde tilkjendt ham Borgerret, og anbefale sine Klienter til Øjeblikkets Magthavere, medens han paa samme Tid uagtet sine Forretningers Mangfoldighed besvarer Breve fra Biskopper, fra Munke og fra fattige Enker, der havde indgivet Klager. Jeg vil her anføre en ejendommelig Prøve paa hans Anbefalingsbreve. Det drejede sig om en Munk, som syntes noget sindsforvirret, og som paastod at være bleven frataget en lille Eremitbolig af gridske og hadefulde Fjender.

»Kjære og højtærede Ven! jeg véd ikke, om denne fattige og fortvivlede Smule Munk virkelig ejer en Eremithytte dernede eller en Stump Mark; men da hans Tale er mere vidtløftig end hans formodede urørlige Ejendom, og han tror sig forfulgt med Forhaanelser og Uretfærdighed, anbefaler jeg ham til din Domstol. Lad ham finde Retfærdighed hos dig, ikke fordi han er fattig, men fordi han mener at være bleven plyndret. Hvis du opdager, at Eremithytten, Munkene, de misundelige, Undertrykkerne og alt det øvrige kun er et Fantasispil og en Theaterfiktion, saa lad ham faa en Theater-Oprejsning. Befal dine Retsbetjente at lade hans indbildte Fornærmere komme frem, anstil et fingeret Vidneforhør og lad hele Processen blive en Art dramatisk Forestilling; men dersom han virkelig ejer en eller anden Hytte, saa skaf ham paa en god og alvorlig Maade hans Ret.«

For at fremskynde en Kollegas Beslutninger viser han

ham Ansøgerne indkvarterede hos sig, levende paa sin Bekostning, fortærende Husets Forraad, og truer ham spøgende med at lade ham bidrage til denne tvungne Gavmildhed. Det er hans sædvanlige Maade at udtrykke sig paa, hvorved han ofte skjuler en virkelig rørt Følelse under et aandfuldt, skjæmtende Lune; der findes Humor hos denne Byzantiner. Vi ville endnu anføre følgende Brev, hvori han anbefaler en ny Embedsmand til sin foresattes Bevaagenhed.

»Min kjære Kammerherre! Understatholderen, som jeg sender dig, er en ung Plag, uvant med Aaget, og hvem man for første Gang spænder for Forretningslæsset. Han kan behøve en øvet og erfaren Kusk til at indføre ham paa Banen og lære ham at sætte gjentagne Gange over Hippodromens Jordvolde; han er endnu ikke vant til det offentlige Væddeløb; han frygter for Opstigningerne og Omdrejningerne. Læg Tømmen omhyggelig paa ham; giv ham ikke slappe Tøjler, for at han ikke skal følge sit eget Hoved; hold ham ikke alt for stramt for ikke at ødelægge hans Mund og gjøre ham stædig; pas paa, at Vognstangen ikke støder ham; vid at drive ham frem og at standse ham i rette Tid.«

De af Sathas publicerede Dokumenter, som efter den utrættelige Udgivers Mening endnu ere ufuldstændige, tillade imidlertid at vove en Dom over Psellos. Det er hans politiske Liv, der giver mest Anledning til Dadel; som Minister hos flere Kejsere smigrer han dem paa en falsk og krybende Maade i sine Lovtaler og bedømmer dem strængt i sine Memoirer. Man ser intet Steds, at han med behørig Myndighed har modsat sig de Forholdsregler, der syntes ham de mest ulykkebringende for Kejserdømmet. Fremfor alt er det Karakter, som det skorter paa hos ham; i et krigersk Samfund er han alt for udelukkende en Ordets og Pennens Mand og synes at tabe Hovedet ved Kaardernes Klirren. Man kan næppe have Agtelse for en talentfuld

Mand, der saaledes vidste at dreje Kappen efter Vinden, at han med saa kort Mellemrum har kunnet forfatte Anklageskriftet mod Kerularios og en Lovtale over ham. Hvor mange Fyrster har han ikke skiftevis tjent og forraadt! Hvor mange Eder har han ikke aflagt! Afrejst i en Sendelse for Michael Stratiotikos vender han tilbage til Konstantinopel som Minister hos hans Fjende; overøst med Velgjerninger af Isak Komnenus er han utaknemmelig nok til at deltage i den Sammenrottelse, der forjog ham fra Paladset; efter at have sammenlignet Diogenes med Profeten David er han en af Hovedmændene for det Komplot, der overgav en romersk Kejser i Tyrkernes Hænder; han er lige saa rede til at forlade Eudoxia, som til at antage sig hendes Sag. Uagtet han var i Besiddelse af virkelig Patriotisme, var hans politiske Løbebane kun en lang Række Svagheder og Gjenkaldelser af egne Ord; men hvilken litterær Frugtbarhed! Hvilken Mængde dristige Initiativer paa Intelligentsens Omraade! Som Historiker er han et Mønster og en Autoritet for de følgende Aarhundreder; som Filosof er han Forløber for Platonismens Gjenfødelse; som Statsmand bebuder han den helleniske Nationalitets Gjenopvaagnen; som Professor bringer han for en Tid Universitetet i Athen igjen paa Fode; hans Breve røbe undertiden en Attikus, der har forvildet sig ind i det ellevte Aarhundrede. Der er ikke nogen Gren af hans Tids Kundskaber, hvori han ikke har indlagt sig et Navn, og hans lærde Biograf tør endnu ikke afslutte det uhyre Katalog over hans Arbejder, der allerede indeholder 225 Numre. Allatius i det syttende Aarhundrede kalder ham »den uforlignelige Psellos.« »Der er ikke nogen Videnskab«, tilføjer han, »som denne store Aand jo har belyst med sine Iagttagelser, gjort almindelig fattelig ved Udtog, gjenoplivet Interessen for ved en eller anden forbedret Methode.« Med denne encyklopædistiske Intelligents og denne Karakter fra den romerske

Forfaldsperiode havde Byzanz allerede frembragt Tribonian. Man har ogsaa sammenlignet Psellos med Bako, hos hvem Ministeren ligeledes var en Fornægtelse af Filosofen; Allatius troede, at der havde existeret flere berømte Mænd af Navnet Psellos; hvor det er Skade, at man i Virkeligheden ikke kan dele denne Personlighed, beholde den lærde Psellos og forkaste Overkammerherren Psellos!

C. J.

Den sidste Stuart.

V. Karl Edvards Flugt.

1. Cumberland pacificerer Højlandene. — Præsident Forbes's Endeligt. — De skotske Høvdingers Flugt og Endeligt. — Cumberland vender tilbage til London.

Vi have oven for *) berørt de Grusomheder, i hvilke Hertugen af Cumberland og hans Soldater gjorde sig skyldige efter Slaget ved Culloden; de kunde maaske noget undskyldes med Ophidselsen efter den forbitrede Kamp, der saa hyppig blotter det dyriske i Menneskets inderste Natur men hvad vi nu maa fortælle, kaster en uudslettelig Skam paa den engelske Hær, dens Førere og hele den engelske Nation. Da Hertugen af Monmouths taabelige Oprør mod Jakob II blev knust i Aaret 1685, begik Oberst Kirke og »hans Lam« en Række Skjændselsgjerninger i Englands vestlige Provinser; men han kunde dog i det mindste til sin Undskyldning anføre, at han og hans Soldater ved deres lange Garnisonsliv i Tanger vare blevne fremmede for den evropæiske Civilisation. Hertugen af Cumberland og hans

*) Se S. 32 og flg.

Hær fore derimod frem i Skotland, som om de skulde tugte røverske Asjantier paa Guineas Kyster.

Hertugen opslog sit Hovedkvarter i Nærheden af Fort Augustus, og derpaa blev der udsendt Troppedelinger i alle Retninger for at gaa paa Spor efter alle, som havde deltaget i Oprøret. End ikke de fjærneste Dale undgik Soldaternes Ransagninger, og snart betegnede rygende Brandtomter de grusomme Forfølgeres Vej; de fattigste Bjærgboeres Hytter vare lige saa lidt sikrede mod Soldaternes Mord- og Rovlyst som de stolte Baroners Slotte, og de Fanger, som ikke syntes den Ulejlighed værd at komme for de regelmæssige Domstole, bleve uden videre Snak huggede ned. Heller ikke Kvinderne gik fri for Soldaternes Raseri; de, som lykkelig unddroge sig Ransagningerne, maatte søge Ly i Bjærgenes vildeste Kløfter og her hele Maaneder igjennem friste Livet mellem Dødsfarer og Hungersnød. Beboernes Kvæghjorder tjente Soldaterne til Underhold, og Nøden og Elendigheden var saa stor, at Kvinder og Børn for ikke at dø af Hunger kom frem fra deres Skjul og ydmygt tiggede om Blodet og Affaldet af deres egne røvede Dyr. Det er bedst at kaste et Glemselens Slør over den Række gruelige Scener, for hvilke den britiske Lejr var Skuepladsen i hine frygtelige Maaneder; men hvor vildt det gik til, kan man slutte af det sikre Faktum, at man i Lejren ved Fort Augustus med Magt satte nøgne Kvinder op paa Heste og saaledes lod dem ride Væddeløb med hverandre.

General Hawley gjorde utvivlsomt sit for at gjøre Hertugen døv for Højlændernes skrækkelige Lidelser, han bestyrkede ham i den Skaansel, han viste over for Soldaternes Tøjlesløshed; men en stor, om ikke den største Skyld falder dog paa den kongelige Feltherre; thi der findes endnu Breve fra hans Haand, hvori han ytrer, at »den ringe Aareladning, han har givet Landet, vel maa have svækket Beboernes jakobitiske Taabelighed en Smule; men den

var dog ikke tilstrækkelig for at forebygge, at Landet og den regerende Familie ikke engang igjen kunde blive udsat for Fare fra denne fordømte Egn.« Han ansaa Højskotterne for vilde Barbarer, der ikke kunde gjøre Fordring paa en civiliseret Behandling, og det overvejende Flertal af det engelske Folk tænkte som Prinsen.

Præsident Forbes vovede et Par Gange at bede om Skaansel for den ulykkelige Befolkning, hvem ingen kjendte bedre end han; men han talte for døve Øren. De store Tjenester, han havde udvist imod Landet, vare glemte; hans forsonlige Følelser gjaldt for Svaghed, og da han talte om Lovenes Myndighed, for hvilke ogsaa Soldaterne burde bøje sig, svarede Hertugen i Vrede: »Love! jeg vil sende en Brigade derhen at skrive Love.« Forbes's egen Neveu havde ladet sig forlede til at desertere over paa Oprørernes Parti; han blev fangen og hængt paa Torvet i Inverness; og ikke nok hermed, den ulykkelige Onkel maatte endnu erfare, at engelske Officerer, der gik forbi Galgen, haanede den døde. Præsidenten havde derhos ofret en stor Del af sin Formue for at redde Kronen for den Konge, hvis Søn nu behandlede ham saa foragtelig, og han søgte forgjæves at erholde nogen Erstatning; dette var for meget, faa Maaneder senere døde han med knust Hjærte.

Trods de ivrige Forfølgelser lykkedes det dog mange af Oprørernes fremragende Førere at undkomme til Fastlandet. Lord George Murray naaede efter mange Æventyr Kysten og fandt et Skib, som bragte ham til Holland, hvor han levede til Aaret 1760 under Navnet de Valigné. Hertugen af Perth og Sir Thomas Sheridan indskibede sig paa et andet fransk Fartøj; Hertugen, der var af en svagelig Legemsbygning, døde allerede under Overfarten, men Sheridan, Prinsens gamle Lærer, gik til Rom, hvor Prætendenten modtog ham med de heftigste Bebrejdelser, fordi han ikke havde holdt hans Søn tilbage fra et Foretagende, der udsatte ham for saa store Farer, og hvis Udfald allerede forud

maatte betragtes som saare problematisk. Man fortæller, at denne Dadel saarede Sheridan saa haardt, at han blev syg og døde deraf.

Lord Strathallan døde kort efter Slaget af sine Saar, hvorimod den gamle Lord Forbes af Pitsiglo lykkelig undkom til Frankrig. Hans Titler og Ejendomme bleve ham fradømte; men hans talrige Venner understøttede ham med Pengemidler, saa han ikke led nogen Mangel; dog Hjemve nagede stadig hans Hjærte, og i Aaret 1762 lukkede han i Paris sine trætte Øjne.

Den ærværdige Marquis af Tullibardine var ikke saa heldig som de nys nævnte Herrer. Ledsaget af en eneste Tjener hos Prinsen flygtede han fra Valpladsen ved Culloden, da alt var forbi; han vendte sig mod Syd til Badenochs Udørkener, gjennemvandrede lykkelig Bjærgegnene i Perthshire og saae endelig efter mange Dages Forløb Loch-Lomonds blaa Vandflade for sine Fødder; kun en kort Vej var tilbage, da havde han naaet Firth of Clyde, talrige Skibe fra alle Verdensdele plejede at lande her, og hvis han blot kunde holde sig skjult nogle Dage, kunde der maaske nok frembyde sig en Lejlighed til at undslippe til Frankrig. Dog hans gamle Lemmer vare udmattede af den besværlige, uvante Marche, han kunde ikke vinde videre frem og vovede at søge Ly hos en vis Buchanan af Drummakill. Fruen i Huset var hans Slægtning og en ivrig Tilhængerinde af Stuarterne; men ulykkeligvis var Manden en lige saa ivrig Tilhænger af Regeringen og derhos Øvrighedsperson og Militsofficer; han holdt det derfor for sin Pligt at fængsle den gamle Oprører og udlevere ham til Regeringen, hvorpaa man først bragte Marquien til Dunbarton-Castle og senere ud paa Krigsskibet Eltham, som laa uden for Leith. Herfra blev han ført til London for at dømmes; men hans Livskraft var udslukket, og faa Uger senere døde han i Tower og ligger begravet i St. Peterskirken i denne Fæstning; hans Forræder Drummakill var

fra nu af en Gjenstand for sine Naboers Foragt, ingen vilde mere tale eller omgaas med en Person, der havde krænket Ærens og Gjæstfrihedens Love saa haardt.

En af Cumberlands første Handlinger efter Ankomsten til Lejren ved Fort Augustus var at afsende en Deling Soldater, som skulde fængsle den gamle Lord Lovat; de fandt ham ikke mere i Beaufort-Castle, thi han var allerede med tresindstyve Ledsagere undvegen til Invernessshires vildeste Udørkener. Man fortæller, at den gamle Mand fra en nærliggende Bjærgtinde med Raseriets og Fortvivlelsens Taarer maatte se Soldaterne plyndre og opbrænde hans Fædres Borg, bortdrive hans Hjorde og omhugge hans Træer. Længe kunde han dog ikke dvæle ved dette hjærterystende Skuespil, han maatte videre for dog i det mindste at redde Livet; over Bjærg og Dal, gjennem de mest uvejsomme Egne slæbte han sin uformelige Krop for saa snart som mulig at naa en Søhavn; dog hans Forfølgere vare lige i Hælene paa ham, hans Ledsagere forlode ham, og han skjulte sig i et hult Træ paa en lille Ø midt ude i en Indsø; men det var for sent, de forfølgende engelske Ryttere havde alt opdaget ham og trak triumferende den gamle Mand, der rystede af Kulde, frem af hans Skjul; thi et gammelt Tæppe, som han havde kastet om sig, var hans eneste Beskyttelse mod det barske Vejr. Det voldte de største Vanskeligheder at skaffe ham til Hovedkvarteret; hans uhyre Tykkelse og Alderdomssvaghed gjorde ham det umuligt at gaa eller ride, og Soldaterne lavede derfor en Art Bærestol eller rettere et Slags Bur, hvori han blev baaren af Heste. Hans Transport til London gik langsomt fra Haanden, og først den 15de Avgust 1746 naaede han London i en aaben Landauer, trukken af sex Heste. Skafottet var allerede rejst til Lorderne Balmerinos og Kilmarnocks forestaaende Henrettelse, og et Øjeblik tabte han ved Synet heraf sin sædvanlige Selvbeherskelse. »Om faa Dage vil min Skæbne være den samme,« udbrød han; dog

snart fattede han sig igjen og mente: »Hvis jeg ikke var saa gammel og skrøbelig, vilde I finde det vanskeligt at holde mig her.« Kort derpaa begyndte den sælsomme Kamp om et Liv, der var sit Endeligt saa nær, en Kamp, som fra Lord Lovats Side blev ført med en vidunderlig Blanding af Snuhed, Egenkjærlighed og Mod, men som dog sluttelig endte med hans Henrettelse i April det følgende Aar.

Allerede før Lovats Ankomst til London havde Hertugen af Cumberland forladt Højlandene. I Juli 1746 vendte han tilbage til Edinburgh og, efter et kort Ophold her, til Hovedstaden. Ved hans Afrejse kunde de ulykkelige Højlande endelig begynde at aande lidt friere; men i Hovedstaden blev den sejrrige Feltherre hilset som Folkets Befrier, Parlamentet voterede ham Fædrelandets Tak og en aarlig Pension paa 25000 Pund St. for ham og hans Arvinger; efter Datidens Skik og Brug blev han tillige æret med Optagelse i mange Kompagnier, hvad der ligeledes var forbundet med betydelige Indtægter. Dog én Hovedmangel var der ved Hertugens Triumf: Prins Karl var ikke som Fange i hans Hænder.

Karl Edvard færdedes endnu paa Storbritanniens Jord, og dog var det umuligt at fange ham. Forgjæves havde Soldaterne gjennemsøgt de fjærneste Dale, de mest ensomme Klippeøer; undertiden var det lykkedes at finde et Spor af Flygtningen; men snart var dette tabt igjen, og forgjæves udsatte man en Pris af 30,000 Pund for den, der sikkert udleverede ham i Sporhundenes Hænder; Besiddelsen af denne Pengesum, der maatte forekomme de fattige Højlændere som en fabelagtig Formue, gjaldt i disse simple Naturbørns Øjne for et Intet, naar de for at erholde den skulde bryde Troskaben mod deres forgudede Prins. I vore Dage, hvor Jagen efter Gevinst er almindelig herskende, og hvor Guldtørsten har grebet alle Menneskeklasser, maa denne Adfærd vække vor højeste Beundring. Hundreder af Højlændere bleve under Prinsens maanedlange Vandringer

gjennem Nordens Udørkener bekjendte med hans Ophold, og dog tænkte ingen paa at forraade Gjæstevenskabets hellige Love for det usle Gulds Skyld; ingen, hvis Hjælp han paakaldte, vægrede sig ved at skjule ham til Trods for den øjensynlige Dødsfare, han udsatte sig for. En saa ubetinget, uinteresseret Opofrelse fra en hel Befolknings Side over for en ulykkelig Fyrste staar uden Exempel i den nyere Tid, og alene denne Højmodighed kan Georg II takke for, at han ikke kom til at dele den Skam, der klæber ved Dronning Elisabeths og Protektoren Cromwells Minde, at have bragt et Medlem af Stuarternes Kongehus paa Skafottet.

I. Flugten til Long-Island og Lewis. — Paa South-Uist. — Flora Macdonald. — Paa Skye. — Flugten til Fastlandet. — Floras endelige Skæbne.

Vi forlode Karl i den lille Flække Glebiasdale ved Moidarts Kyst, den Gang han sendte Afskedsbudskabet til sine Vaabenfæller. *) Forgjæves skuede han daglig ud over Søen, ingen fransk Krydser vilde komme til Syne, men hvert Øjeblik kunde Forfølgerne vise sig; det syntes derfor raadeligst helt at forlade Fastlandet og søge Ly paa hine afsides Klippeøer, der under Navnet Long-Islands (de sydlige Hebrider) rage frem af Oceanet over for Skotlands sønderrevne nordvestlige Kyst. En gammel trohjærtet Højlænder, Donald Macleod fra Øen Skye, blev udset til at ro Prinsen over den farlige Sø; i Borrodaile, det samme Sted, hvor Karl den foregaaende Sommer begyndte sit Foretagende med glade Forventninger, traf de tvende sammen, og Taarer af Rørelse løb ned ad den gamle Mands Kinder, da han saae, i hvilken ynkværdig Tilstand Prinsen befandt sig; men han var paa Stedet beredt til at gjøre alt for at redde ham, skaffede en otteaaret Baad til Veje, og den 24de April

*) Se oven for S. 39.

om Aftenen indskibede hele Selskabet sig, tolv Personer og Prinsen. Blandt de otte Rorfolk var ogsaa Karls Fører Edvard Burke og Donalds femtenaarige Søn; fuld af ungdommelig Begejstring var Drengen løben bort fra Skolen i Inverness, da den højskotske Hær drog ud til Slaget, det lykkedes ham at skaffe sig Vaaben og fægte med i den sidste afgjørende Kamp. Derpaa fulgte Flugten, dog Ynglingen tænkte ikke paa at skjule sig selv, men kun, hvorledes han skulde kunne hjælpe sin Fyrste bort; han fulgte hans Spor som en Hund og naaede ham lykkelig i Glebiasdale.

Den erfarne Donald førte Roret, og Karl sad paa Bunden af Baaden mellem hans Knæ; de havde ikke været længe undervejs, før der udbrød en Storm, som selv i hine farlige Vande var usædvanlig rasende; Regnen strømmede ned, blændende Lyn og mægtige Tordenskrald fulgte Slag i Slag, Fartøjet fyldtes med Vand, og man havde intet Redskab til at øse; først henimod Morgen sagtnede Uvejret; men endnu hele den følgende Dag maatte Flygtningene ro, før de kunde lande paa den øde Klippeø Benbecula mellem North- og South-Uist.

En elendig forfalden Hytte ydede dem lidt Læ mod Uvejret, som snart brød løs paa ny, og to Dage og to Nætter vare de tvungne til at blive her, før de igjen turde betro sig til Havet; en gammel Ko, som man fangede, udgjorde i denne Tid al deres Næring; Prinsen alene sov paa et gammelt Sejl, den haarde Klippe udgjorde de øvriges Natteleje.

Den lille Havneplads Stornoway paa Østkysten af Øen Lewis er den eneste paa hele Øgruppen, der har tilstrækkelig Ankergrund for større Skibe; her kunde man maaske træffe et fransk Skib, og under alle Omstændigheder gjorde man Regning paa at leje et sødygtigt Skib, hvormed man kunde naa Fastlandet. Den 29de April om Aftenen gik man derhen under Sejl, men næppe havde man tilbagelagt Halvvejen, før der paa ny rejste sig en rasende Storm, og med

Nød og næppe naaede man at lande paa den lille Ø Glass; man vidste, at samme tilhørte Lairden Macleod, som efter lang Vaklen sluttelig havde kastet sig i Armene paa Regeringen; det syntes derfor ikke raadeligt strax at give sig til Kjende, og Flygtningene udgave sig altsaa for skibbrudne; O'Sullivan kaldte sig Sinclair og udgav Prinsen for sin Søn. Disse Forsigtighedsregler viste sig imidlertid snart unyttige, thi David Campbell, der havde Øen i Forpagtning af Macleod, var meget gunstig stemt mod Prinsen og optog ikke alene ham og hans Ledsagere meget gjæstfrit, men laante endog Donald Macleod en lille Baad, hvormed denne alene roede videre til Stornoway.

Fire Dage nød Karl godt af den brave Campbells Gjæstevenskab; men da Donald afsendte det Glædesbudskab, at han havde fundet og lejet et passende Fartøj, tog Prinsen ufortøvet Afsked fra sin venlige Vært og stak igjen i Søen med sin egen Baad. Det var imidlertid stik Modvind, og det var øjensynlig umuligt paa denne Maade at naa Stornoway, hvorfor man besluttede at lande i den dybt indskaarne Loch Seaforth paa Lewis og tilbagelægge Resten til Fods. I den mørke Nat og under den strømmende Regn forfejlede Føreren Vejen, Gangen over de øde, med Lyng og Gyvel bevoxede, Hedestrækninger var anstrængende og langvarig, men henad Morgenstunden var den sidste Højde bestegen, og med ubeskrivelig Glæde saae Prinsen den lille Havneby for sine Fødder; han afsendte sin Fører, og denne vendte snart tilbage med Donald, der medbragte noget Brændevin og Brød til Vederkvægelse for Flygtningene og derpaa indkvarterede dem Natten over hos en vis Mrs. Mackenzie. Allerede troede de at være ved Enden af al Nød og haabede næste Morgen at kunne gaa under Sejl til Fastlandet, men det skulde gaa ganske anderledes; thi Donald fandt ved sin Tilbagekomst den hele Bybefolkning i fuldt Oprør, hans Tjener havde i Drukkenskab sladret af Skole, Rygtet om Prinsens Tilstedeværelse havde med

Lynets Hast udbredt sig, og ikke nok hermed, man fortalte hverandre, at han var landet med fem Hundrede bevæbnede og vilde underkaste sig Øen. Mændene løb til Vaaben, der opstod et ubeskriveligt Virvar, og Donald søgte forgjæves at berolige den ophidsede Mængde. De mere fornuftige indsaa nok, hvor ubegrundet deres Frygt var, og de vilde egentlig heller ikke gjøre den stakkels Flygtning noget ondt; men de forlangte, at han strax skulde forlade deres Ø, og de vilde under ingen Betingelse tilstede, at han benyttede det lejede Skib; thi de vare bange for, at Regeringen vilde lade dem bøde svært, hvis de gave ham Midler til Flugt.

Efterretningen om disse ubehagelige Hændelser nedslog Karls Forhaabninger paa det grusomste, og nogle af hans Ledsagere vilde i deres første Skræk flygte til Bjærgene, men han selv blev endnu ved godt Mod og greb hurtig den eneste Udvej, der var ham tilovers, med sin lille Baad betroede han sig atter til det aabne Hav; hans Følge var nu foruden Rorfolkene indskrænket til O'Sullivan og O'Neil; de andre vare flygtede for at se at naa over til South-Uist.

Den 6te Maj forlod det lille Selskab Øen Lewis; man vidste ikke, hvor man skulde søge Redning og styrede Kursen mod Syd. En Smule Bygmel og Brændevin, som den venlige Mrs. Mackenzie havde foræret dem, udgjorde hele Forraadet af Levnedsmidler, og derhos var Garderoben i en meget sørgelig Tilstand; de tre Flygtninge ejede til sammen kun sex Skjorter, og naar de, drivvaade af de uafbrudte Styrtesøer, vilde skifte Linned, fandt de, at det nye var lige saa gjennemblødt som det aftagne.

Man var næppe kommet en kort Strækning fra Kysten, før man kom i Sigte af fire Krigsskibe, der strax gjorde Jagt paa dem; dog lykkedes det den lille Baad at skjule sig i den Vrimmel af øde Skjær, som i Nærheden af Glass omgiver Halvøen Harris, og man kastede Anker ved den øde Ø Eiurn eller Iffurt. Et lykkeligt Tilfælde vilde, at

nogle Fiskere netop havde opslaaet deres midlertidige Ophold her; de saae til deres Forundring en fremmed Baad nærme sig samt Krigsskibene i det fjærne, de troede derfor, at den var udsendt paa Presgang for at fange Matroser, og flygtede i største Hast; de tørrede Fisk, som de efterlode, vare yderst velkomne for vore rejsende, og endnu større Glæde følte de, da de ogsaa fandt en Lerpotte og rigeligt Drikkevand. Deres Forraad af Brændevin var endnu ikke sluppet op, og de havde altsaa alle Midler til at lave sig et kosteligt Maaltid og varm Punsch. Trods deres sørgelige Stilling vare Flygtningene glade og fornøjede, Bægrene gik lystig rundt, og næppe drømte Frankrigs næstældste Datter i sit prægtige Versailles, at Prinsen paa en af Hebridernes fjærne Klippeøer mindedes hende og med sine vilde Fæller gjentagne Gange drak paa hendes Sundhed. Ogsaa om hendes Fader, Kong Ludvig XV, fortalte han hyppig og anerkjendte med varme Ord hans Interesse for Stuarternes ulykkelige Familie; »men,« plejede han at tilføje: »En Konge og hans Ministre ere to meget forskjellige Ting.«

Fire Dage bleve Flygtningene paa det øde Skjær, endelig den 10de Maj vovede de sig atter ud paa Søen, og efter Prinsens Ønske landede de atter paa Øen Glass for at takke Forpagteren Campbell for hans venlige Modtagelse. Til deres store Skræk traf de ham imidlertid ikke mere; thi Efterretningen om, hvad han havde gjort for dem, havde hurtig udbredt sig videre, og Campbell var herved bleven nødt til selv at tage Flugten. Forfølgerne vare aabenbart i Nærheden, og man sejlede derfor efter et kort Ophold videre mod Syd. Virkelig kom snart et stort engelsk Krigsskib til Syne, og det kom nærmere og nærmere for fulde Sejl; dog til alt Held indtraadte Vindstille, og efter en anstrængende Roning lykkedes det dem at undslippe mellem de talrige Klipper langs Kysten. Endnu en Gang begunstigede Lykken dem, i det de paa lignende Maade heldig undslap fra en anden engelsk Krydser, og derpaa landede de atter paa

Øen Benbecula, hvor de turde haabe i nogen Tid at være sikker. En ensom Hyrdehytte i Øens vilde Indre udgjorde Prinsens Tilflugtssted; den var saa lav, at enhver, som vilde ind, maatte bukke sig dybt, ja Karl maatte endog lægge sig paa Knæ for at kunne passere Døren. Fra Benbecula sendte han strax Donald Macleod til Fastlandet for at opsøge Lochiel og sin Sekretær Murray, om hvem man vidste, at de endnu holdt sig skjulte i de vestlige Højlande.

Derpaa havde Karl den store Glæde, at Macdonald af Clanranald besøgte ham med sin Hustru; de raadede ham til at flytte over til et afsides Sted i Midten af den store Naboø South-Uist, han fulgte deres Raad, og i Nærheden af Glencoradale flyttede han ind i en Hytte, der lignede den, han havde forladt; hans Leje bestod af to udspændte Kohuder, og han befandt sig her forholdsvis behagelig. Clanranald og hans Broder Boisdale besøgte ham hyppig, og Lady Margaret Macdonald, Alexander Macdonald af Sleats Hustru, forsynede ham fra Øen Skye med Levnedsmidler og Nyheder. I alle Retninger var der udstillet Poster for at bringe betimelige Meldinger om fjendtlige Nærmelser, og saaledes levede Prinsen usædvanlig rolig og paa en vis Maade luxuriøs og fordrev Tiden med Jagt- og Fiskepartier. Efter atten Dages Fraværelse vendte Donald tilbage, han havde lykkelig fundet Lochiel og Murray paa deres Skjulesteder ved Loch Arkaig og medbragte Breve, hvori de bekræftede hans Sags fuldstændige Undergang; heller ikke Penge eller Forraad havde Buddet kunnet opdrive og medbragte kun lidt Brændevin. En hel Maaned blev Karl paa South-Uist; men Regeringen havde imidlertid faaet Nys om, at han endnu maatte være skjult paa de vestlige Øer, og henimod Midten af Juni landede talrige Skarer højlandsk Milits; med den uvelkomne Efterretning, at Naboøen Eriscay allerede blev afsøgt, sendte Lady Magaret en vis Hugh Macdonald fra Balshair til Glencoradale; han fandt det lille Selskab Flygtninge ved et lystigt

Lag og lod sig overtale til at gjøre dem Selskab; den sædvanlige Tilbageholdenhed, som de raa Natursønner ogsaa under disse sørgelige Forhold plejede at iagttage over for deres Fyrste, svandt efterhaanden bort, Samtalen blev levende, og man spurgte Karl blandt andet, om han vel vidste, hvad der mest afholdt Englænderne fra at slutte sig til ham. Han benægtede det. »Frygt for vilkaarligt Regimente og Papisteri,« var Svaret. »Og veed I, hvad Religion de fleste af Evropas Fyrster have?« spurgte han; »slet ingen, skal jeg sige eder; men lad os dog nu ikke forny gamle Klager og Besværinger. Kommer jeg nogen Sinde paa Tronen, skal jeg aldrig forglemme mine højlandske Venner; men nu ville vi kun være lystige.«

Tre Dage og Nætter igjennem svirede de saaledes alle med sand Røverlystighed, og selv Boisdale, der ellers var bekjendt som den bedste Drikkebroder i Højlandene, maatte erkjende sig for overvunden af Prinsen. Dette er den første Omtale af denne ulykkelige Lidenskab, der beherskede Karl i hans senere Aar og sluttelig forvandlede ham til den ynkeligste Personlighed.

Den 14de Juni toge Flygtningene Afsked fra Glencoradale, paa maa og faa flakkede de om i deres Baad og fandt endelig nogle Dage et taaleligt Underhold paa den lille Ø Wiay mellem Benbecula og South-Uist. Derpaa holdt de sig heller ikke her mere sikre og skjulte sig i de mest uvejsomme Kløfter paa de nærliggende Øer. Nøden drev dem imidlertid ogsaa nu videre, de gjorde maaske Regning paa, at Ransagningerne vare forbi, og besluttede at trodse Faren og vende tilbage til Glencoradale; men næppe nærmede de sig South-Uist, før de fandt sig i umiddelbar Nærhed af tvende Krigsskibe; dog lykkedes det dem ubemærket at lande i den nærmeste Vig, og Karl flygtede nu med sine tre Kammerater O'Neil, O'Sullivan og O'Burke til Bjærgene, medens Donald Macleod blev tilbage for at sænke Baaden,

der saa længe havde baaret dem. Prinsen agtede senere at søge Beskyttelse hos sin Ven Boisdale; men Dagen efter sin Landgang erfarede han til sin Skræk, at der var 500 Mand regulære Tropper og Militssoldater paa South-Uist, og at de allerede havde fængslet Boisdale. Udvejen at flygte til Søs var dem afskaaren, man syntes fortabt, men maaske kunde det bedre lykkes at undkomme enkeltvis. Ulykkesfællerne besluttede altsaa at skilles for senere igjen at træffe sammen paa det aftalte Punkt, og med Undtagelse af O'Neil, der endnu blev nogle Dage hos Prinsen, skulde de ikke mere gjense hverandre. O'Sullivan alene havde den Lykke at komme om Bord paa en fransk Kutter, der krydsede i Nærheden; men Donald Macleod blev opsnappet og trods sine 68 Aar bragt som Fange til London, og kun Edvard Burke lykkedes det i syv Uger at holde sig skjult i en Klippehule paa Øen, hvor en medlidende Skomagerkone hver Nat forsynede ham med Levnedsmidler; da fandtes han heldigvis blandt deres Tal, hvem Regeringen indrømmede Amnesti, og han vendte tilbage til Edinburgh, hvor han endnu levede mange Aar, beundret og fejret af Hovedstadens Jakobitter.

Karl var imidlertid fuld af Fortvivlelse vandret videre; endnu kun ledsaget af en vis Niels Macdonald, sædvanligvis kaldet Niels Mackechan*), og af O'Neil steg han sørgmodig op paa en Høj for at se sig om; herfra kunde han nede paa Sletten tydelig se sine Forfølgeres Forpostkjæde, krøb op i en Eg, og Træets Løv var det eneste, som skjærmede ham mod Opdagelse; derpaa flakkede de tre forviste uden egentligt Maal videre ad Benbecula til; noget Haab om Frelse nærede de næppe længer.

Uden en ung, smuk Pige, den berømte Flora Macdo-

*) Han var en Slags Lærer i Clanranalds Familie og er særlig mærkelig som Fader til den senere saa berømte franske Marskalk Macdonald, Hertug af Tarent.

nalds Opofrelse havde Karl nu været uigjenkaldelig fortabt. Hun var Datter af en vis Macdonald fra Milton paa South-Uist; men da hendes Moder anden Gang giftede sig med Hugh Macdonald fra Armandale, opholdt hun sig mest hos sin Stiffader paa Øen Skye; hun vedblev imidlertid at staa i intim Venskabsforbindelse med Clanranalds Familie paa sin Fødeø, og Tilfældet vilde, at hun paa denne Tid opholdt sig paa et Besøg hos sin Broder i Nærheden af Clanranaldernes Familiesæde Ormaclade.

Det er ikke tilstrækkelig bekjendt, hvem der først bragte Flora paa den Tanke at forsøge at frelse Prinsen, eller hvem der først har raadet Karl til at henvende sig til hende; men sandsynligvis har hendes egen Stiffader, som befalede en Deling af Skye-Militsen paa Øen, haft en Haand med i Spillet*), og under alle Omstændigheder var det Floras gamle Tilbeder, Niels Mackechan, som indledede de første Forbindelser med hende. De traf sammen i en gammel Hytte, medens Karl holdt sig saa længe skjult, til man var sikker paa, at Soldaterne ikke laa paa Lur i Nærheden. Den ædle Pige var dybt rørt ved Prinsens elendige Tilstand og beredt til at hjælpe ham; dog var Planen ikke strax moden, man aftalte en anden Sammenkomst til næste Dag, og Niels opsøgte derpaa igjen Flora ved det smalle Sund, som adskiler South-Uist fra Benbecula; men næppe nærmede han sig forsigtig det aftalte Punkt, før han pludselig saae sig omringet og fanget af en Deling Militssoldater, man bragte ham ind i Vagtlokalet, og her fandt han til sin Overraskelse ligeledes Miss Flora som Fange; en stræng Befaling, at enhver, der havde til Hensigt at forlade Øen, først skulde føres for den kommanderende Officer,

---

*) Denne Antagelse styrkes ved et Brev, som Macdonald medgav sin Stifdatter, da hun satte over til Øen Skye, og hvori han anbefalede Betty Burke til sin Hustru som en „fortræffelig Spinderske,“ hvem Flora havde fæstet.

havde ogsaa bragt hende i Arrest. Den Nat maatte de tre (Flora havde nemlig en Tjenestepige hos sig) tilbringe i Fængslet, men derpaa udfandt man, at Frøkenens egen Stiffader befalede Militssoldaterne, og han lod dem ikke alene fri, men udstedte endogsaa et Pas for hende, hendes Ven Niels Mackechan og hendes Pige Betty Burke. Nu blev den nærmere Aftale truffen, Flora lovede at skaffe en Baad samt de nødvendige Forraad af Klæder og skulde indtræffe ved det ensomme Forbjærg Rossshiness paa Øen Benbecula; her skulde Karl da træffe sammen med hende og overtage Betty Burkes Rolle.

Den største Vanskelighed bestod i at naa ubemærket over til Benbecula, thi Færgestedet blev strængt bevogtet; men man fandt dog heldigvis en lille Fiskerbaad, hvis Mandskab roede Flygtningene over til den nærmeste Klippespids paa Naboøen. Derpaa vandrede de videre til Fods, Vejen gik over Klipper og sumpige Lavninger til det aftalte Mødested; den hele Dag medgik til Turen, Regnen skyllede ned i Strømme, en frygtelig Orkan blæste de vejfarende i Møde, og først Klokken fem om Eftermiddagen naaede de i en dødelig udmattet Tilstand til Nærheden af Rossshiness. De vovede dog ikke at nærme sig mere, og Niels blev udsendt som Spejder; forsigtig sneg han sig hen til den lille Hytte, hvor man vilde træffe sammen med Flora, og det lykkedes ham ubemærket at faa Malkepigen, der beboede Hytten, i Tale. Til hans største Skræk meddelte hun ham imidlertid, at næppe et Par Tusende Skridt derfra laa der tyve Militssoldater i et Telt for at bevogte Kysten, og ikke nok hermed, han fik tilmed at vide, at Soldaterne hver Morgen plejede at komme til Hytten for at hente Mælk.

Prinsens Stilling var nu i Sandhed fortvivlet; to Dage og to Nætter maatte han holde sig skjult ved Stranden under en ludende Klippe, det regnede og stormede uafbrudt, og Klippen ydede saa godt som intet Læ mod Regnen; et

gammelt Dækken, hvormed Niels tildækkede ham, var snart gjennemblødt, det var ikke til at udholde længere, og Prinsen dristede sig til at søge Ly i Hytten i det mindste for nogle Timer af Natten. Malkepigen holdt imidlertid Vagt uden for, og naar hun opdagede Tegn til, at Soldaterne i deres Telt vare ved at vaagne, maatte Karl atter ombytte sit varme Leje med den vaade Kløft ved Stranden. Historien har ikke opbevaret den ærlige trofaste Piges Navn, og dog turde man vanskelig opvise mange Exempler paa en saa stor Uegennyttighed; det faldt hende ingen Sinde ind, hvor let hun kunde fortjene de 30,000 Pund uden engang at paadrage sig Skin af Forræderi; hun behøvede kun at give Vagten et Vink, og ingen kunde senere bevise, at Prinsen ikke til Trods for hendes Aarvaagenhed dog var falden i Forfølgernes Hænder.

To lange Dage fra Morgen til Aften saae Karl fra sit Skjulested ud over det oprørte Hav, om hans Frelserinde dog ikke vilde komme; den tredje Morgen blev Vejret lidt roligere, og han fik Øje paa en Baad, der rask roede mod Kysten fra South-Uist; snart var den saa nær, at han kunde skjelne tvende Kvinder i samme, da kunde han ikke holde sig længere, og uden at agte paa Faren ilede han ned til Strandbredden, hvor Flora Macdonald og Lady Clanranald snart stege i Land. Med ubeskrivelig Glæde førte Prinsen de to Damer ind i den lille Hytte, Militstropperne vare til alt Held rykkede ud paa et fjærnt Spejdertog, og Flygtningene kunde saaledes uden Fare hengive sig til deres Glæde; rask blev et Maaltid tilberedt af det lidet, man kunde skaffe til Veje; Karl sad mellem de tvende Damer, med Ladyen ved sin højre og Flora ved sin venstre Side, Samtalen gik frit og utvungent, og da Damerne ytrede deres dybe Medlidenhed over hans sørgelige Stilling, svarede Prinsen: »Det vilde være godt, hvis alle Konger maatte have de samme Anstrængelser og Savn at bære.«

Glæden varede dog ikke længe, Selskabet sad endnu

ved Bordet, da en Tjener styrtede ind med den Melding, at et større Antal Tropper var landet paa Øen, og at deres Fortrav under den frygtede Kaptejn Ferguson allerede var tæt i Nærheden. Lady Clanranald nærede ingen Tvivl om, at hendes Stammeslot Ormaclade nu i den nærmeste Tid vilde blive ransaget af disse ubudne Gjæster, hun besluttede derfor at komme Soldaterne i Forkjøbet og brød ufortøvet op; det lykkedes hende lige fuldt ikke at bortvende den Mistanke, som hvilede paa hende, baade hun og hendes Mand bleve fængslede og bragte til London, hvor de bleve holdte fangne til næste Aar.

Imidlertid havde Prinsen hurtig omklædt sig; under mange spøgefulde Ytringer, under vexlende Latter og Graad trak han en broget Lærreds Klædning og en lys, tærnet Underkjole paa, bandt et hvidt Skjørt foran, hængte en tynd Kaabe af Kammelot omkring sig, satte en irsk Hue paa Hovedet — og Betty Burke var færdig.

Den 28de Juni om Aftenen efter Klokken otte indskibede Karl, Niels Mackechan og Flora sig i deres lille Baad; O'Neil maatte trods Prinsens indtrængende Bønner blive tilbage paa Benbecula, hvor han snart faldt i Hænderne paa Soldaterne og blev ført til London.

Natten var stormfuld og kold, det lille Selskab havde det altsaa meget ugemytlig i deres aabne Baad, og Karl sang gaeliske Viser for at opmuntre sine forfrosne og gjennemblødte Ledsagere. Endelig lagde Vinden sig henimod Morgenstunden, og da det blev lyst, fandt Flygtningene sig lige over for den nordvestlige Pynt af den store Ø Skye, der hvor Kap Vaternish's Klipper rage langt ud i den fraadende Sø. Snart kunde Flora skjelne sit fædrene Hus og den skjulte, sikre Landgangsplads tæt ved den næsten utilgængelige Kyst, de roede til og vare allerede ganske nær, da tre Baade, som vare trukne op paa Strandbredden, fængslede deres Opmærksomhed; de skulde ikke længe svæve i Uvished om Betydningen af denne Kjendsgjerning, thi pludselig

stormede en Flok bevæbnede frem fra deres Skjul og befalede dem at overgive sig. Med den yderste Anstrængelse dreve Rorfolkene igjen Baaden bort fra Strandbredden, en uskadelig Salve knaldede omkring Ørerne paa dem, og heldigvis havde Soldaterne intet Ror ved Haanden, hvorfor de ikke kunde forfølge dem med deres Baade; men deres Kugler vedbleve længe at slaa ned i Vandet i en saa betænkelig Nærhed, at Karl og Flora maatte lægge sig ned paa Bunden af Baaden, til de endelig kom uden for Skudvidde. For øvrigt gik Farten rask videre paa det rolige Vand, og tre danske Mil syd for Vaternish vovede Selskabet at lande paa ny i Mugstat, hvor Alexander Macdonald fra Sleat havde sit Stamslot. Flora vidste helt vel, at han var Prinsens Fjende, men ogsaa, at han for Tiden i Regeringens Tjeneste var borte i Fort Augustus; derimod var hans Hustru Margaret Prinsen fuldkommen hengiven, hvad der ogsaa var Flora fuldkommen bekjendt, og hun skjulte derfor sin ulykkelige Rejsefælle i Nærheden af den Bugt, hvor de vare landede. Selv begav hun sig, ledsaget af Niels, op til Slottet for at bede Fruen om Hjælp; i Mugstats Hal traf hun imidlertid tvende Gjæster, en Løjtenant ved Militsen, hvis Mandskab laa i Kvarter i Nærheden, og den gamle, varmhjærtede Macdonald af Kingsburgh, der i Herrens Fraværelse bestyrede hans Gods. Med den største Aandsnærværelse besvarede Flora de mange Spørgsmaal, som Officeren rettede til hende, ingen Mine forraadte, hvilket Ærende hun egentlig havde, men hun sad som paa Naale, thi det var klart, at hun under saadanne Omstændigheder ikke turde betro Lady Margaret sin Hemmelighed. Hun vidste imidlertid, at Kingsburgh var en begejstret Tilhænger af Stuarterne, og benyttede et ubevogtet Øjeblik til at tilhviske ham: »Prinsen er i Nærheden, vi maa se at redde ham.« Kingsburgh kaldte strax Fruen ind i et Sideværelse og meddelte hende denne Nyhed, hun udstødte et

Rædselsskrig og udbrød jamrende: »Jeg og min Familie ere aldeles fortabte.«

Med Møje lykkedes det at berolige hende ved den Forsikring, at Prinsen ikke skulde betræde hendes Hus, Kingsburgh forpligtede sig meget mere til at optage ham i sit Slot. »Jeg har kun ét Liv at miste,« sagde han, »og saa gjør det kun en ringe Forskjel, om jeg skal ende det hurtig med en Strikke om Halsen eller afvente mit naturlige Endeligt, der heller ikke kan være fjærnt.« Efter mange Bønner erklærede Lady Margaret sig endelig beredt til at lade en vis Donald Roy hente, for at han kunde være behjælpelig med Flugten. Denne Mand var bleven saaret ved Culloden, var endnu ikke ganske helbredet og opholdt sig hos en Læge i Nabolavet. Donald kom strax ridende, da hans Saar i Foden ikke tillod ham at gaa, traf Kingsburgh og Ladyen i Haven, og næppe fik hun Øje paa ham, før hendes kvindelige Frygt igjen overvældede hende, og hændervridende udbrød hun: »Donald, vi ere for stedse ruinerede.« Det lykkedes med Møje de tvende Mænd at stille hende tilfreds, og derpaa lagde de Raad op om, hvad man nu skulde gjøre. Det syntes dem raadeligst at skaffe Prinsen over paa den lille langagtige Ø Raasay, der ligger mellem Skye og Fastlandet, Donald tilbød sig at opsøge Ejeren af samme, Macleod af Raasay, og gav sig ufortøvet paa Vejen, medens Kingsburgh lovede imidlertid at føre Karl til sit eget Stamslot paa Østsiden af Skye; thi herfra kunde man let naa den lille Havneplads Portree, hvor man sædvanlig sætter over til Raasay. Imidlertid havde den tro Niels ført Prinsen til et nyt Skjulested og underrettede ham om, at Kingsburgh vilde redde ham, og denne kom ogsaa snart ned til Kysten, men kunde længe ikke finde den, han søgte. Nogle Faar, der stadig flygtede bort fra et bestemt Sted ved Strandkanten, bragte ham sluttelig paa det rette Spor, han rettede sine Skridt derhen, og pludselig traadte et løjerlig klædt, stort Kvindemenneske ham i Møde fra en

Klippehule, svang truende en stor Knortekjæp og rettede med skarp Stemme det Spørgsmaal til ham, om han var Kingsburgh, og først da denne havde bekræftet dette, gav Karl sig til Kjende. De Forfriskninger, den gamle Høvding bragte med sig, vare særdeles velkomne, under muntre Samtaler bleve de serverede paa et Klippestykke og fortærede, og derpaa begave begge sig paa Vejen.

Flora havde imidlertid med en let forstaaelig Utaalmodighed taget Plads ved Lady Margarets Taffel, men for ikke at vække nogen Mistanke maatte hun vente, til Maaltidet var forbi; endelig kunde hun da tage Afsked fra sin Værtinde, der lod, som om hun var stødt over hendes korte Besøg, og gjorde hende Bebrejdelser herover; Miss Macdonald svarede med samme Selvbeherskelse: »For denne Gang maa De have mig undskyldt; men i disse urolige Tider længes jeg virkelig efter at gjense min Moder, saa snart som mulig.«

Derpaa tiltraadte hun til Hest sin Rejse til Slottet Kingsburgh, ledsaget af Niels Mackechan, en vis Mrs. Macdonald af Kirkibost og to Tjenestepiger; de vare ikke redne langt, før de paa en snæver Sti foran sig saae Kingsburgh i Følge med en mærkværdig høj, kluntet Kvindeperson. Kvindens usædvanlig lange Skridt og den klodsede Maade, hvorpaa hun bar sin Kjole, fængslede den ene Tjenestepiges Opmærksomhed; »det maa være en Irlænderinde, hvis det da ikke snarere er en forklædt Mand,« mente hun, og Flora bevarede med Møje sin Fatning saa meget, at hun rolig kunde svare, hun kjendte den Person meget godt, det var virkelig en Irlænderinde, hvem hun oftere havde set. For at forebygge nøjere Undersøgelser skyndede hun paa sit Selskab, og i rask Trav rede de forbi det sælsomme Par.

Kingsburgh selv nærede den største Bekymring for, at hans Ledsagerske skulde vække Opmærksomhed hos andre vejfarende; engang, da de passerede en lille Bjærgstrøm, løftede hun Kjolen i Vejret paa en Maade, der vilde have

været højst uanstændig af et virkeligt Fruentimmer, og da Kingsburgh advarede Karl, lod han næste Gang Kjolen slæbe helt nede i Vandet. Det var saaledes raadeligst saa vidt mulig at undgaa fremmede, man slog derfor ind paa en ensom Sidesti gjennem Bjærgene, og saaledes blev Klokken elleve den 29de Juni om Aftenen, før vore Vandringsmænd naaede Kingsburgh-Slot; Miss Macdonald og hendes Ledsagerske vare nylig indtrufne, men Fruen i Huset var allerede gaaet til Sengs. Pludselig styrtede hendes lille syvaarige Datter ind i hendes Kammer og raabte, at Fader var nede i Hallen med den mest »afskyelige, smudsige og gyselig tiltaklede Kvinde, hun nogen Sinde havde set.« Kort derpaa kom Kingsburgh selv og opfordrede med hemmelighedsfuld Mine hende til at betjene de indtrufne Gjæster. Nu anede hun, at der gik noget overordentligt for sig, stod op og fandt i Hjørnet af Hallen en fremmedagtig Kvindeperson siddende, der strax rejste sig op og omfavnede hende. Hun blev dødelig forfærdet, da hun følte en Mands Skjæg paa sin Kind, men vilde dog først efter gjentagne Forsikringer fra Manden fæste Lid til, at hun virkelig havde Prinsen for sig i denne æventyrlige Forklædning. Det varede længe, før hun kunde blive saa meget Herre over sin Frygt og Forlegenhed, at hun kunde anrette et simpelt Aftensmaaltid, bestaaende af Æg, Smør og Ost, og først efter Prinsens indstændige Anmodninger tog hun Plads ved Bordet med ham og Flora. Dog kunde heller ikke hun længe modstaa hans vindende Personlighed, og muntert udbragte Prinsen i et Glas Brændevin Værtens og Værtindens Skaal; endelig trak han sin gamle Pibe frem, hvis Spids var bleven ganske kort af den langvarige Brug; han vilde, som han sagde, fordrive sin Tandpine, og Damerne toge det for et Vink og trak sig tilbage.

De tvende Herrer bleve imidlertid endnu længe oppe, Kingsburgh bryggede Punsch i et gammelt Porcellænskrus,

og under muntre Samtaler toge begge godt til sig af Drikken; ubemærket flygtede Timerne hen, Klokken blev tre om Natten, og trods de sidste Dages uhørte Anstrængelser vilde Karl blive siddende længere oppe for at sladre og drikke; næsten med Magt maatte hans Vært bringe ham til Ro, men nu gjorde ogsaa den udmattede Natur sin Ret gjældende, og han, der ellers var vant til at nøjes med faa Timers Søvn, sov i sin bløde Seng til Klokken et den følgende Dag.

Saa snart han var staaet op, kom Damerne ind paa hans Værelse for at hjælpe ham ved det usædvanlige Toilette; under Spøg og Latter fik han sit Skjørt og sin Hue paa, og Prinsen tillod, at Flora afklippede en Haarlok, som hun og Lady Kingsburgh delte mellem sig. Værten forærede ham endnu en velkommen Gave, et Par Sko, thi hans egne vare i en sørgelig Forfatning; derpaa begav han sig paa ny paa Vej, ledsaget af Kingsburgh, Flora og Niels. De gamle Sko, han lod blive tilbage, bevaredes som en kostbar Relikvie i Kingsburgh-Hall til Ejerens Død; derpaa bleve de skaarne itu, og de enkelte Stykker fordelte mellem Familien. Af Sengelagenerne, hvori Karl havde hvilet, tog Fruen det ene, og den højhjærtede Flora fik senere det andet; efter begges Ønske fik de dem med som Liglagener i deres Grav; det Stykke, som tilfaldt Flora, vandrede endog med hende til Amerika og atter tilbage; hun vilde i hele sit Liv aldrig skilles fra det.

I en Skov ikke langt fra Kingsburgh-Hall aflagde Karl sin kvindelige Forklædning og iførte sig paa ny den højlandske Dragt; derpaa tog han Afsked fra sin højmodige Beskytter, som vendte tilbage til sit Hjem, hvor han ogsaa forvarede Flygtningens aflagte Klædningsstykker; men senere holdt han det for raadeligst at brænde dem paa Grund af Troppernes Ransagninger, og han opbevarede kun den blomstrede Klædning; en jakobitisk Kræmmer, Carmichael i Leith,

vidste senere at skaffe sig Mønsteret til dette Tøj, og han solgte derpaa til høje Priser en Masse af dette »ægte« Stof til jakobitiske Damer.

Karl vandrede i skyllende Regn videre med Niels Mackechan til Portree, hvor hen Flora ogsaa kom ridende ad en anden Vej. Donald Roy var allerede indtruffen i den lille Havneplads; thi det var snart lykkedes ham at træffe den unge Macleod af Raasay, der erklærede sig villig til det forlangte Vovestykke og roede selv med to af sine Slægtninge over til Skye for at hente Prinsen. Med den Efterretning, at den frelsende Baad var paa Pletten, fandt Donald ham og Flora i Portrees eneste, elendige Værtshus; Karl var aldeles gjennemblødt, og der var saa ringe Plads, at han paa sine Ledsageres Opfordring til Trods for Floras Nærværelse maatte skifte Linned i det eneste disponible Værelse.

Saa kom det Øjeblik, hvor han blev tvungen til at tage Afsked fra alle sine gamle Ledsagere; Skilsmissen fra den højhjærtede Flora var ham navnlig tung. »For alt, hvad De har gjort for mig,« sagde han, »haaber jeg engang at kunne takke Dem i St. James.«

Forgjæves bad Karl Donald Roy at blive hos ham; hans Saars Tilstand tillod ham det ikke. Længe stod Flora ved Strandbredden, indtil Baaden, som førte Prinsen med sig, var forsvunden for hendes Blikke; ledsaget af Niels Mackechan vandrede hun derpaa hjem til sin Moders Hus i Armadale; men den tro Følgesvend fandt til alt Held snart Lejlighed til at undkomme til Frankrig, hvor han paa ny opsøgte sin Fyrste.

Flora bevarede selv over for sin Moder den dybeste Tavshed om alt, hvad hun havde gjort; men snart erfarede hun, at Kaptejn Ferguson, den mest frygtede af Regeringens Sporhunde, var i Kingsburgh, hvor han ransagede Huset paa den raaeste Maade og førte den ædle Herre

bort som Fange. Faa Dage senere blev hun ogsaa selv fængslet og bragt om Bord paa Krigschaluppen »Furnace«, som denne grusomme Person førte; men til alt Held var General Campbell om Bord, og ham havde hun at takke for en mildere Behandling.

Fra Furnace bragte man Fangen om Bord paa »Eltham«, hvor hun traf sammen med O'Neil, sin gamle Fælle fra South-Uist. I flere Uger laa Skibet i Leiths Havn, og her var Flora Gjenstand for den almindeligste Deltagelse og Beundring; endelig blev hun i November 1746 med Skibet »Bridgewater« transporteret til London, hvor hun imidlertid, rimeligvis paa Grund af Prinsen af Wales's Protektion, blev behandlet med ualmindelig Mildhed; man tillod hende endog at bo under et mildt Opsyn i et Privathus. Det følgende Aars Juli fik hun sin fuldstændige Frihed ved den almindelige Amnesti, blev feteret af Medlemmerne af den højeste Stand og vendte derpaa tilbage til sin Hjemstavn Skye. Her ægtede hun i 1750 Alexander Macdonald af Kingsburgh, en Søn af Prinsens Beskytter, hvem hun fødte fem Sønner og to Døtre. Pekuniære Vanskeligheder bragte senere hen Ægtefolkene til at udvandre til Amerika, hvor det dog heller ikke synes at være gaaet dem videre godt, og Udbruddet af Uafhængighedskrigen gjorde dem saa kjede af Opholdet hinsides Verdenshavet, at de igjen vendte hjem til Skye, hvor Flora døde 1790 i en Alder af 70 Aar.

(Sluttes.)

F. C. Granzow.

Smaating.

Lidt fra den gamle, franske Indianerkrig. Det vil vistnok være vore Læsere bekjendt, at der var en Tid, da Franskmændene ejede langt større Strækninger af Nordamerika, end Englænderne, og da det snarest saae ud til, at den franske Nation skulde blive herskende i hele den nordlige Del af den nye Verden; nærværende Tidsskrift har ogsaa indeholdt en Skildring*) af det berømte Slag paa Abrahamssletten 1759, som for stedse gjorde Ende paa alle franske Drømme om et mægtigt Kolonialrige. I disse frygtelige og langvarige Kampe vare samtlige tretten gamle nordamerikanske Stater indviklede, og Indianerne toge Del i samme og gjorde derved Kampen saa meget grueligere. Det var naturligvis ikke underligt, at Indianerne forbitredes paa Evropæerne og særlig paa Englænderne; thi Franskmændene behandlede dem i Reglen langt mere menneskelig. Indianerne saae sig deres fædrene Jord berøvede, og deres Antal smeltede rask sammen, saaledes talte de i Aaret 1675 i alle Ny-Englandsstaterne kun 30,000, medens der den Gang allerede levede 55,000 hvide. Imidlertid vare de hvide Mænd langt bedre rustede, selv efter at Indianerne havde faaet Ildvaaben, og den røde Mand vilde saaledes vistnok have skyet Kampen mod Englænderne, hvis ikke de franske Kolonister i Canada havde været meget beredvillige til at yde dem Hjælp. Ved Freden i Paris 1763 erhvervede England imidlertid hele Canada og alle franske Besiddelser øst for Mississippi, og nu forudsatte man, at alle Indianerstammer med ét skulde underkaste sig det engelske Herredømme og udvise England det samme Ven-

*) Se Hist. Archiv. 1871. I. Side 278 og flg.

skab, som de tidligere havde vist Frankrig; men uheldigvis vare Indianerne ingenlunde saaledes til Sinds, og Krigen blussede mere end én Gang op paa ny, før den lange Række franske og Indianer-Krige fik Ende.

En modig, dygtig og indflydelsesrig Høvding Pontiac herskede paa den Tid over Ottawastammen; han havde set Rødkjolerne flygte for Indianerne, da General Braddock 1755 foretog sit uheldige Tog mod Fortet Du-Quesne, og han mente nu, at hvis Indianerstammerne blot kunde samles til en eneste ny Anstrængelse, kunde de i det mindste fordrive Englænderne fra Landets Indre. De franske Beboere i Canada nærede hemmelig hans Vrede og foregjøglede ham, at Frankrigs Konge kun havde sovet en Stund, og saaledes havde Englænderne vundet Sejr; men nu vilde han vaagne op igjen og »fordrive de indtrængende fremmede fra sine røde Børns Hjem.« Pontiac hørte dette med levende Bevægelse; »jeg er en Franskmand, og som saadan vil jeg dø,« udbrød han og sendte nu Sendemænd gjennem det hele Land; enhver førte med sig et Wampum-Bælte (røde eller sorte Perler, som betød Krig) og en Tomahawk med røde Pletter. I hver Landsby modtog man Bæltet, løftede man Tomahawken fra Jorden, og Høvdingerne erklærede sig beredte til at slutte sig til Krigen. Derpaa blev der udskrevet en Raadsforsamling, og denne besluttede at angribe Fortet Detroit under Pontiacs Ledelse.

Pontiacs Plan var følgende: Til en bestemt Dag vilde han med tredive, fyrretyve Mand begive sig til Fortet og begjære Adgang for at opføre en Indianerdans. Medens dette gik for sig, skulde enkelte af hans Folk ubemærket sprede sig over Fortet og udspejde alt inden for Voldene. Derpaa vilde de igjen besøge Fortet med Vaabnene skjulte under deres Klædninger, udbede sig en Raadslagning med Englænderne og paa et givet Tegn hugge alle Officererne ned. Den første Del af Planen lykkedes, men Resten slog fejl; thi en indiansk Kvinde havde givet den engelske Be-

falingsmand en Advarsel, og da Pontiac med sine halvhundrede Krigere traadte ind i Fortet, fandt de Soldaterne opstillede under Vaaben, indsaa altsaa, at deres Plan var forraadt, og vare glade ved, at man lod dem uhindret drage bort igjen.

Efter disse Begivenheder samlede Pontiac sine Forbundsfæller og belejrede nu i Aaret 1763 Detroit mange Uger igjennem. Dette var den længste Belejring, Indianerne nogen Sinde have foretaget; thi sædvanligvis ventede de kun deres Held af pludselige og hurtige Bevægelser; men denne lange Belejring blev frugtesløs, skjønt flere andre Forter paa samme Tid bleve tagne af Indianerne. Ved Michillimackinac f. Ex. spillede en Festdag flere Hundrede ubevæbnede Indianere Bold uden for Fortet og indbøde Soldaterne til at komme ud og se til, medens deres Kvinder, indhyllede i deres Overstykker, ligeledes stode i Nærheden som Tilskuere ved Spillet. Pludselig blev Bolden slaaet saaledes, at den faldt til Jorden i Nærheden af Fæstningsporten; de vilde forfulgte den, men paa Vejen greb enhver en Øxe, som Kvinderne bare skjult under deres Klædninger, og saaledes bevæbnede styrtede de ind i Fortet, begyndte at nedhugge Garnisonen, og næppe tyve Mand undkom. Paa denne eller hin Maade blev næsten hvert engelsk Fort i Nærheden af Søerne taget af Indianerne; men Detroit holdt sig med stor Tapperhed, skjønt Garnisonen næsten var opreven af Hunger, indtil Indianerne ved Vinterens Frembrud adspredte sig og opgave Belejringen efter fem Maaneders Forløb; ikkun Pontiacs mærkelige Magt og Daadskraft havde kunnet trække den saaledes i Langdrag. Høvdingen saae sig sluttelig dog nødt til at slutte Fred med Englænderne og blev senere dræbt ved et Drikkegilde af en anden Indianer. Hermed endte den lange Række af franske og Indianer-Krige, og de engelske Kolonier havde nu en kort Stund Ro, til den store Frihedskrig tog sin Begyndelse.

Danske Sørøvere i det sextende og syttende Aarhundrede.

II.

Jakob Rostrup.

Faa Aar efter at Mogens Hejnesøn havde faaet sin fortjente Løn, optraadte en anden Sørøver, der vel ikke fik Lejlighed til at udføre saa mange »Bedrifter« som hin, men til Gjengjæld var af en meget højere Byrd, nemlig Jakob Rostrup. Denne Mand hørte til en gammel adelig, oprindelig holstensk Æt (Rastorf), der var en Gren af den store Slægt, som dels fører Navnet Ahlefeld, dels Navnet Rumohr, med hvem den i Hovedsagen har Vaaben til fælles: et delt Skjold med en saa kaldet »Sølv-Ørneflugt« i den første Afdeling (Felt), som er rødt, og en rød Bjælke i den anden, som er af Sølv. Paa Hjælmen fører den en rød Pude med Guldkvaster i Hjørnerne, hvorpaa der sidder en til højre Side vendt Hund med rødt Halsbaand. Slægten har vistnok sit Navn fra Godset Rastorf (i Preetz Sogn i Holsten) og er kommen ind i Danmark senest i første Halvdel af det 14de Hundredaar, da den i Aaret 1335 ejede Herregaarden Sejlstrup i Vendsyssel. Dens første Mand i Danmark, Markvard Rostrup, omtales 1328, da han

i Lybek pantsatte eller solgte nogle Klæder for den fattige Christoffer den anden, og han var mulig Høvedsmand paa Skanderborg Slot, da Niels Ebbesen faldt for dette 1342. Af Ættens Medlemmer har ingen siddet i Rigsraadet; dog hørte den ingenlunde til Smaa-Adelen, da den baade paa Mands- og Kvindesiden indgik Giftermaal med de store Ætter Skeel, Høg, Skram, Brahe, Kaas, Reedtz og Urne. Ingen af Slægten har opnaaet et historisk Navn med Undtagelse af denne Sørøver, og naar andre med ham samtidige Medlemmer mulig have været noget i Omtale, har dette ej heller været for deres Dyds Skyld. I Aaret 1574 var nemlig Albert Rostrup kommen for Skade at ihjelslaa sin Broder Godske; men han godtgjorde, at dette var en Følge af Nødværge, da Broderen havde forbrudt sig imod ham og selv voldet dette »Dødslæt«; og da han ved Bøder havde tilfredsstillet Broderens nærmeste Paarørende, saa at de gik i Forbøn for ham hos Kongen, tillod denne ham (April 1574) at bo trygt i Danmark ligesom andre Adelsmænd. Ætten uddøde 1745 paa Mandssiden med Christoffer Rostrup.

Om Jakob Rostrups Levned, før han opnaaede sin sørgelige Navnkundighed, vides ikkun saare lidet. Han var Søn af Hans Rostrup til Ristrup (i Aarhus-Egnen) og Fru Anne Høg, Datter af Jakob Eskildsen Høg til Vang (i Vendsyssel) og Fru Johanne Krumpen, Søster til Rigsmarsken Hr. (Ridder) Otte Krumpen. Fru Anne Høg var Enke i Aaret 1546 og levede endnu 1552, da hendes Broder Just Høg til Vang paa hendes Vegne mødte i Retten. I Novbr. 1569 fik Jakob Rostrup ved et Kongebrev Tilladelse til at indløse Kronens Hovedgaard Spøtterup (i Salling) med det tilliggende Gods for den Sum Penge, den var pantsat for til Fru Anne Lykke som Enke efter den da nylig hedengangne Hr. Otte Krumpen. I Steden for Spøtterup fik Fru Anne Lykke Ørslev Kloster som Pantelen, og Jakob Rostrup var saalunde Lensmand paa Spøtterup; men ikkun et halvt Aar havde han dette Pantelen, da Kongen

overlod Gaard og Gods til den tyske Grev Günther af Barby. Om Arven efter Hr. Otte Krumpen, der døde barnløs, havde han tillige med sin Broder Lavrids Rostrup til Ristrup og sin Søster Fru Elene Rostrup, som var gift med Ove Skram til Hammergaard (ved Horsens), i Aarene 1572 og 1575 Retstrætter med de andre Arvinger. Selv ejede Jakob Rostrup Herregaarden Lergrav, i Aalum Sogn, Hammerum Herred (ved Holstebro). Denne Gaard, der nu ikke længer er Herregaard, men kun en større Avlsgaard, skal tidligere have ligget paa et andet Sted end nu; han skal have flyttet den, bygget den i et Kær og omgivet den med Grave. Da han ikke var rig, paadrog han sig derved en stor Gjæld, der havde til Følge, at han i Septbr. 1588 var stævnet for Kongens Retterting, som den Gang holdtes paa Kronens Hovedgaard Tryggevelde (i Stevns Herred i Sydsælland), af Kjeld Juel til Stubbergaard (ved Skive), fordi denne var gaaet i Borgen for ham hos Erik Rud til Fuglsang (paa Laaland) for 600 Rdlr. (Spec.) med aarlig Rente 36 Rdlr., en Rente, som Kjeld Juel selv havde maattet udrede sidste Gang. Han havde hverken mødt eller ladet møde ved Herredstinget eller ved Landstinget (den daværende Overret). Dommen tilkjendte Kjeld Juel Ret til at forfølge Sagen videre. Ligeledes dømtes Jakob Rostrup til at udrede 2000 Rdlr. med Renter til Erik Lange til Engelsholm (ved Vejle), Lensmand paa Bygholm (ved Horsens); for denne Sum stod Erik Lange i Forskud for ham hos andre Adelsmænd.

Paa den Tid var Jakob Rostrup ikke hjemme, men færdedes i Udlandet. Efter at have dvælet nogen Tid i Holland drog han til England, for hvis Dronning han foregav, at han af den unge Kong Christian den fjerde og Danmarks Riges Regeringsraad havde faaet et vigtigt Hverv, et Foregivende, som fremkaldte en Skrivelse (af Decbr. 1588) fra Dronningen til Kong Christian, hvori hun udtaler sin Glæde over, at Kongen vil vedligeholde det gamle

Venskab, der har været og er imellem dem. I England henvendte han sig til den store Søhelt Sir Francis Drake og fortalte ham, at Kongen var til Sinds at udrede nogle Skibe til Hjælp imod Kongen af Spanien, som i dette Aar havde udsendt sin store Flaade, »den uovervindelige Armada«, imod England. Samtidig med Dronningen skrev han derfor til Christian den fjerde et Brev, hvori det hedder, at han »efter Kongens tro Tjeners Attraa har tilladt sig at skrive til Kongen og takkede den Almægtige, der havde opvakt hs. Maj. til at tage sig af den kristne Kirke og til at love næste Aar at udsende nogle Krigsskibe til Hjælp for hans Dronning imod den papistiske Voldsherre, »der er Verdens og Pavens øverste Drabant.« Dette vilde være Brevskriveren og Kaptejn Norris meget kjærkomment, da Kongen, efter hins Udsagn, var til Sinds at sende Skibene ud enten til Spanien eller til Portugal, for at de der kunde tøve nogen Tid *), og Brevviseren kunde udførligere meddele Kongen Underretning om denne Udskibning og om de Søtog, der tilforn havde været foretagne. Disse Breve kom ikke den danske Regering i Hænde, før end i April næste Aar, og Jakob Rostrup fulgte ikke med for at give yderligere Oplysninger. Da han fandt, at han her intet mere kunde udrette for sig selv, drog han atter til Nederlandene; i et Brev (af Oktbr. 1589) fra Borgemestere og Raad i Amsterdam til den danske Regering siges der nemlig, at Jakob Rostrup, efter at have været i Kongens Ærende i England, som han selv foregiver, er kommen did tilbage; de havde holdt ham i stor Ære og baaret sig vel ad mod ham paa Grund af dette hans foregivne Ærende. Hos Grev Mo-

---

*) Dermed hentydes til et Tog til Portugal, som Sir Francis Drake og Sir John Norris havde lagt Planen til, men som den engelske Regering saa godt som ikke tog sig af. Øjemedet var at indsætte Don Antonio, der gjorde Krav paa Portugals Trone, men Toget havde et meget uheldigt Udfald (1589).

rits af Nassau, der paa denne Tid udnævntes til Overgeneral for den hollandske Hær, havde han udbedet sig Foretræde; tillige havde han ladet Borgemestere og Raad vide, at han ønskede et Tilskud til sine Udgifter paa 300 Mark lybsk (150 Spec. Daler) af Stadens Kasse, og de havde opfyldt hans Ønske. Allerede inden dette Brev var skrevet, havde han mærket, at han her ikke kunde gjøre flere »Forretninger«, og prøvede derpaa sin Lykke hos Spanierne. Først optraadte han i Antwerpen og derpaa i Bryssel, hvor han meldte sig hos Hertug Alexander Farnese af Parma, den daværende Statholder og Overgeneral i de spanske Nederlande, som en Mand, der var hidkommen i et Ærende fra den danske Konge. Han levede nogen Tid paa Stadens Regning; men da Hertugen paa Grund af Skrøbelighed var fraværende, fik han Foretræde hos Raadet, der regerede i Hertugens Navn. For dette foregav han, at han havde lønlige Sager, som han ikke kunde aabenbare for andre end selve Hertugen. Ved en Tolk lod han da Alexander vide, at han var udsendt fra den danske Regering med det Hverv, mundtlig at love, at der i Danmark, Norge og — Skotland skulde vorde samlet en Flaade til Spaniens Hjælp imod England og dets Forbundsfæller. Hertugen lod ham svare, at sligt var Regeringen meget kjærkomment, saafremt han kunde og vilde fremlægge sin Fuldmagt, og ligeledes gjorde Hertugen Krav paa at se Kongens eller Regeringens forseglede Brev derom.

Da han ikke kunde fremlægge nogen Skrivelse, vilde Hertugen ikke fæste Lid til hans Ord, men henviste ham, eftersom han havde tilbudet sig at tjene den spanske Konge »i alle mulige Ting« og især til Søs, da han mange Aar havde lagt Vind paa den Tjeneste, til den spanske Admiral og Generalkaptejn til Søs, Marquien af Renti, Herre til Montigni. Eftersom der for Tiden, hedder det i et af Hertugen til ham udstedt Kaperbrev, af 1ste Novbr. 1589, ingen Lejlighed er til at nytte ham om Bord paa den

spanske Flaade (denne var jo dels tilintetgjort af Englænderne, dels af Hollænderne hindret i at løbe ud fra de spansk-nederlandske Havne), har han ladet sig nøje med dette Brev, hvorved det tillades ham at gjøre den spanske Konges Fjender og Oprørere Skade paa enhver mulig Maade, uden at han derfor skulde ængstes for nogen Fare. Paa egen Omkostning faar han Lov til at udrede saa stort et Tal Skibe, som han selv kan, og til som øverste Høvedsmand at vælge slige Kaptejner og andre Officerer, som han selv monne synes, og som han kan enes med Marquien af Renti om. Dog maa han først og fremmest intet foretage imod Kongens gode Undersaatter, og han skal aflægge Ed til Marquien. Dette sidste gjorde han, og den 22de s. M. udstedte de Renti sit Kaperbrev til ham, hvori gjentages Tilladelsen til selv at vælge Officerer, det paalægges dem, der vilde tjene under ham, at vise Høvedsmanden vedbørlig Lydighed, og det indskærpes dem alle at vise »Kristelighed« imod de Fjender, de monne tage til Fange. Dette sidste var en Talemaade og intet andet; thi en større Grumhed end den, Spanierne viste imod »Oprørerne«, kan ikke tænkes. I Mellemtiden, inden denne Sag var helt afgjort, laante han hos en Borger i Antwerpen en Sum af 800 Speciesdaler, der skulde godtgjøres denne »i Sundet.« Manden henvendte sig siden til Kongen om Godtgjørelse for dette Udlæg.

Længe dvælede dog Jakob Rostrup ikke i de spanske Nederlande; thi det skortede ham paa Penge til at stille de Skibe, han skulde føre under spansk Flag, og først henimod fire Aar senere optraadte han som Sørøver med et lidet Fartøj, en »Kreiert,« efter at han nogen Tid havde hvervet Mandskab dertil. De, der meldte sig for at tage Tjeneste under ham som spansk Kaper, viste han hint Brev fra Hertugen af Parma (paa Fransk; det findes i Geh. Arkivet); men næsten ingen kunde læse det, og naar de først vare komne om Bord, tvang man dem til at blive;

saaledes paastode i det mindste flere af dem siden, og de lagde til, at de havde haft Modbydelighed mod at være Sørøvere. Fra Wismar stak de i Søen den 17de Juli 1593, eller et Par Dage efter, og toge snart et Fartøj fra Emden, der var ladet med Malt og havde 6 Mand om Bord. Disse kastedes i Søen, af Ladningen sendtes en Del til Marstrand, og for den fik de et Par Stykker Skyts. To hollandske Fartøjer toges derefter imellem Skagen og Læsø; med dette Mandskab bar man sig mere menneskelig ad end med det først nævnte, i det man ikkun indelukkede det i Fartøjerne i nogle Dage. Selv gik Jakob Rostrup med sit Skib til Aarhus, og da han med en Del af sine Folk var kommen i Land, satte disse sig op imod ham og paagrebes. De andre sejlede længer syd paa, og nogle gik i Land i Kolding, hvor de adspredtes og toges til Fange i denne By, i Koldinghus Len og i Haderslev, imedens andre undkom til Midelfart; men her havde de samme Skæbne. Næppe en Maaned varede hele denne Sørøverfærd; thi den 17de Avgust 1593 udstedtes der fra Koldinghus, hvor den unge Konge den Gang var, et Kongebrev til Lensmanden paa Aarhusgaard, Knud Brahe til Engelsholm (ved Vejle.) Denne havde underrettet Regeringen om, at han havde faaet Tag i en »Kaptejn« og 5 Mand, der hørte til Jakob Rostrups Sørøverflok, og spurgte om, hvad han skulde gjøre med disse. Det paalægges ham nu, snarest mulig at sende dem til Kolding under Varetægt af saa mange af Byens Borgere, som dertil monne udkræves, for at hine ikke skulde undløbe paa Vejen, og de selv komme til at undgjælde derfor. Et kongeligt Pas sendes dem, for at de des lettere kunne vorde forsynede med Vogne. Det paalægges end videre Knud Brahe at gjøre sig al mulig Umage for at faa Røvernes Øverste i sine Hænder, og hvis denne skulde komme til Aarhus, da at indlægge ham i et Herberge og ellers at faa at vide, hvor han monne være. Den næste Dag udstedtes et nyt Kongebrev til Knud Brahe og til Lensmanden paa

Skanderborg Slot Rigsraad Manderup Parsberg. Adskillige af hint »Selskab,« der ere grebne i Aarhus, Kolding og andre Byer, have vedgaaet at have taget nogle Fartøjer paa Kongens Strømme. Som en kristen Øvrighed kan Kongen ikke tilstede eller taale, at den søfarende Mand, som retfærdig vil søge sin Næring og Bjærgning, paa den Maade »spoleres«. Derfor paalægges det dem, før de komme hid til Kolding, at drage til Ristrup og der udkræve Sørøveren, om han monne være til Stede, og paa Kongens Vegne at tage hans Haand og skriftlige Løfte paa Ære og Redelighed, at han, uden at tøve, skal give sig ind i et ærligt Herberge i Aarhus og ikke undvige derfra enten ved Nat eller ved Dag, indtil han monne faa yderligere Bud fra Kongen, eller og denne giver ham Tilladelse dertil. Han var dog ikke paa Ristrup, men havde søgt Tilflugt i Assens, hvorfra han vilde over til Aarøsund. I Nærheden af Byen skjulte han sig i nogle Buske, hvor adskillige Borgere fra Assens fandt og grebe ham og førte ham til Koldinghus. Paa samme Tid viste der sig et lidet Sørøverskib i Nærheden af Vejle, hvilket synes at have været Jakob Rostrups. Et Kongebrev til Borgemestere og Raad i denne By, ligeledes af 18de Avgust, paalægger disse, saa snart de have modtaget Brevet, at sende saa mange af Kronens Bøsseskytter (Artillerister) eller Baadsmænd, som ligge i Borgeleje i Byen, eller og af deres egne Medborgere, som kunne udkræves til, paa gode, faste Baade at gaa imod et lidet Sørøverskib med faa Folk om Bord, der har vist sig ved Vejle-Hoved. Dersom nogle af Skibets Folk komme i Land, skulle de fængsle dem og siden indsende Melding derom.

Ugedagen derefter førtes Jakob Rostrup fangen fra Koldinghus til Kjøbenhavn, hvor han fik sit Fængsel i Blaa Taarn paa Slottet. Hans Folk, der i ét og alt vare syv og tyve i Tallet, førtes derimod til Helsingør, hvor de bleve halshugne og lagte paa Stejle; de førtes vistnok did, for at deres Dom og Endeligt skulde virke paa de søfarende, der

kom igjennem Sundet, og afholde dem fra lignende Udaad. Iblandt disse Sørøvere var der tre tyske Adelsmænd, som paastode, at de ved Trusler og Haandgribeligheder havde været tvungne til at blive om Bord; en af disse, Skibets Løjtenant, Ludolf van der Hagn, var endog Domherre (Kannik) i Bremen; han vidnede i Forhøret, at han og hans Fælle, Bertil van Aemen, vare komne til Wismar, en Dags Tid før Sørøverskibet gik i Søen, havde i Land faaet Henvisning til Jakob Rostrup og da set to Fuldmagter, der gave denne Ret til at færdes paa Havet som Kaper; men den ene af Fuldmagterne havde han ikke kunnet læse. Det samme vidnede den tredje Adelsmand, Kurt van Elmensdorf, der havde været »Rumormester« (ved Hæren: et Slags Politimester) paa Skibet. Han havde faaet et Guldstykke og nogle Penge af Rovet fra det første Fartøj, hvilket de havde taget ikke langt fra en Gaard, hvor der boede en Enkefrue. Kurt havde spurgt Høvedsmanden, hvad der skulde gjøres ved Mandskabet, og havde faaet Svaret: kastes over Bord. Da havde Hans Dalle, der baade var Lakej og Profos, bundet de fangne og taget dem paa Brystet, imedens Kurt tog dem paa Halsen, og Skipperen (Navigatøren) bandt Benene paa dem og kastede dem ud. Fire Mand gik om Bord paa det tagne Fartøj og førte det ind til et Sted i Nærheden af Marstrand, hvor Kokken sendtes i Land for at kjøbe de 2 Stykker Skyts, der kostede 106 Tønder Malt. Da de sejlede derfra, fik de Øje paa et andet Fartøj. Nu opstod Lysten til at prøve Kanonerne, hvorfor de skøde efter det, men uden Nytte. Af Mandskabet paa Sørøverskibet vare nogle Soldater, og én var Trommeslager; de havde ogsaa en Barber om Bord. Nogle af Folkene havde gjort Høvedsmanden opmærksom paa, at Emden ikke var en hollandsk By, og at han altsaa efter sit Kaperbrevs Ordlyd ikke havde Lov til at tage et Skib derfra; men denne Indvending brød han sig aldeles ikke om.

Den ene af de hollandske Skippere, hjemmehørende i

Hoorn i Nordholland, vidnede, at han med sit Skib, der havde 60 Læsters Bæreevne, var hans og hans Medrederes Ejendom og ladet med 48 Læster Salt, 7 Tønder Sild og 4½ Skpd. Humle, vilde til Reval eller Viborg i Finland. Da han var kommen imellem Skagen og Læsø, overfaldt Sørøverne ham, toge Fartøjet fra ham og skilte ham af med sine rede Penge 862 Rdlr. (Spec.), foruden Fødevarer, Klæder, Skjorter og andet; ham og hans Folk holdt de fangne i Kabyssen, indtil de naaede Kolding. Den anden Hollænder, som var fra Øen Vlieland ved Indløbet til Zuider-Søen, vidnede, at 3—4 Timer, efter at de havde taget hans Landsmands Skib, kom de til ham imellem Skagen og Læsø med to Baade og tvang ham til at sætte sin Skibsbaad ud. Soldaterne faldt derpaa over Skibet og dreve Mandskabet ned i Rummet, hvorpaa de toge 126 Rdlr. fra ham selv og 12 Rdlr. fra hans Folk tillige med Skibsbaaden, deres Klæder og Skjorter; hans Fartøj var ballastet. I Rummet maatte de sidde, indtil de nærmede sig Aarhus; da toge Røverne Skipperen og to Mand op, for at disse skulde styre Skibet.

I Blaa Taarn sad Jakob Rostrup, indtil Herredagen, Adelens Værneting i Livs- og Æressager, aabnedes den 26de Maj 1594, og den 1ste Juni foretoges hans Sag. Efter Kongens skriftlige Paabud tiltalede Ove Lunge til Odden (i Vendsyssel), Høvedsmand paa Aalborghus, Sørøveren og fremlagde imod ham alt det, der var kommet for Lyset om hans uredelige og røverske Færd. Med Hensyn til den Anke, Dronningen af England og andre havde ført over ham, at han havde fremstillet sig som den, der havde et Hverv fra Kongen, svarede han, at han ikke havde udgivet sig for at være andet end det, han virkelig var, en indfødt dansk Adelsmand, der søgte Tjeneste udenlands; men dette gjendrev Ove Lunge ved at henvise til hine Breve til Kongen og Regeringen. I Dommen nævnes dog ikke denne Sag. Med Hensyn til sin Sørøverfærd vilde den tiltalte

forsvare sig ved at pege paa sit Kaperbrev; men dertil svarede Ove Lunge, at dette var udstedt af Hertugen af Parma, der var død (i Decbr. 1592); ej heller de Renti var i Live, den Gang han gav sig ud paa sine Æventyr, hvorved Kaperbrevet havde mistet alt Værd. Han havde jo desuden røvet, ikke paa Spaniens, men paa den danske Konges Strømme. Efter selve Kaperbrevet maatte han ydermere ikkun overfalde den spanske Konges Fjender, og dertil kunde hin Skipper fra Emden ingenlunde regnes. Endelig paabød dette Brev ham at vise en kristelig Fremgangsmaade imod de Fanger, han tog, og den havde han jo paa ingen Maade udvist imod Mandskabet paa hint Skib. Den Paastand, som den tiltalte fremkom med, at hans Medfølgere imod hans Vilje havde kastet hine Mennesker over Bord, kunde intet gjælde, da han jo var deres »Hovedkaptejn og Øverste« og havde taget slige Folk i sin Tjeneste; han havde solgt af den ranede Malt og havde som deres Høvedsmand taget de røvede Penge, uddelt dem efter sin Lyst og lønnet sine Folk dermed. Sandheden godtgjordes jo desuden ved hans egne Stalbrødres og de to Skipperes Vidnesbyrd, der vare afgivne i Kolding den 21de og 22de Avgust f. A. i Slotsskriverens, Byfogdens og Byraadets Nærværelse. Nu da Stalbrødrene havde mistet Livet, vilde han gjendrive deres for ham oplæste Vidnesbyrd ved at paastaa, at de havde villet fralægge sig de Gjerninger, som netop de havde gjort; ham selv havde de nogle Gange villet kaste over Bord, fordi han ikke samtykte i deres Gjerninger; men da henviste Ove Lunge ham til det, han tidligere havde vedgaaet i »gode Mænds« (Adelsmænds) Nærværelse. Han paastod end videre, at han med sine Folk vilde have været i Hamburg, hvor disse skulde have faaet at vide, hvad de skulde gjøre; hertil svarede Ove Lunge, at de alle havde haft i Sinde at gaa ud igjen som Sørøvere. Af disse Grunde, saa og »fordi hans Parti og Selskab, 27 Personer i Tallet, hvoriblandt tre af Adel og andre fornemme

Folk, for slig ukristelig Gjerning ere blevne aflivede, og til hvis Død og Forførelse han har været »Kaptejn, Pot og Pande,« da kjendes for Ret, at Jakob Rostrup højlig og slemmelig har forset sig og for slig ukristelig Gjerning bør at straffes paa sin Hals.« Dommen er udstedt af alle Rigsraadets sexten Medlemmer, af hvilke Kongens Kansler Niels Kaas er den første og Rigens Kansler Arild Hvitfeld den sidste. Dommen udførtes den 7de Juni paa Slotspladsen.

(Sluttes.)

C. E. Secher.

Den sidste Stuart.

(Sidste Artikel.)

V. Karl Edvards Flugt.

(Slutning.)

III. Atter i Højlandene. — Flugten gjennem Forposterne. — De syv fra Glenmoristan. — Det sidste Farvel. — Freden i Aachen. — Slutning.

Det vilde blive alt for trættende at fortælle Prinsens øvrige Omflakken med samme Udførlighed, som hans første Æventyr, *) og vi skulle derfor indskrænke os til en sammentrængt Oversigt over de tre følgende Maaneders Hændelser. Den 1ste Juli landede Flygtningene paa Raasay, som var skrækkelig ødelagt; Cumberlands Soldater havde nedbrændt alle Huse, saa de med Nød og næppe fandt en halvforfalden Hytte til Skjulested; dog levede de her forholdsvis rolig; thi Tropperne havde allerede forladt Øen igjen. Karls Utaalmodighed lod ham dog ikke længe Ro; han vilde over til Mackenzies-Landing paa Fastlandet, lige over for Skyes Sydspids, thi i Nabolaget af Loch Room eller Rum skulde der krydse et fransk Skib for at optage ham.

Den 3dje Juli roede han altsaa med tre Følgesvende over til Skyes Nordspids, beholdt derpaa kun en vis Malcolm Macleod hos sig, og denne førte ham ad skjulte Veje gjen-

*) Se oven for S. 133 og flg.

nem hele Øen til de Dale, som beboedes af Mackinnonernes Claner. Marchen var anstrængende i en ualmindelig Grad, og Øen gjennemstrejfedes af Militstropper i alle Retninger, saa de rejsende af Forsigtighed skiftede Klæder, og Macleod udgav Prinsen for sin Tjener. De naaede imidlertid lykkelig deres Maal, og nu paatog Mackinnonernes Høvding og en Slægtning af ham, John Mackinnon, sig at føre Karl videre; men Macleod maatte lide den samme Skæbne, som ramte alle den ulykkelige Fyrstes Beskyttere, han blev fængslet og først endelig frigiven igjen den følgende Sommer.

De tvende Mackinnoner bragte Karl over til Fastlandet, hvor han ligesom tidligere paa Skye blev hilset med en Salve fra de ved Kysten posterede Militsmænd og maatte lægge sig ned paa Bunden af Skibet mellem sine Ledsageres Knæ, til det farlige Sted var passeret. Senere kom de lykkelig i Land; men Efterretningen om det franske Skib viste sig fejlagtig, og Karl maatte altsaa atter søge Skjulested hos sine Venner; den første, hvem Mackinnonerne henvendte sig til, var den ældre Clanranald, og han vægrede sig ved at modtage det farlige Hverv — det eneste Exempel af denne Art, som Karl nogen Sinde traf paa.

Hos en vis Macdonald af Morar, hvis Hus laa ved den langstrakte lille Sø af samme Navn, fandt Flygtningene en bedre Modtagelse, saa meget mere som hans Hustru var en Søster til den berømte Lochiel Cameron; af Frygt for Forfølgerne vovede han dog ikke at huse Prinsen længere end en Dag, hvorpaa denne flygtede videre til Angus Macdonalds Stammesæde Borrodaile, hvor Karl en Gang tidligere kort efter sin Landgang havde fundet Gjæstfrihed. Her skiltes Prinsen fra de tvende Mackinnoner, som havde den særlige Ulykke næste Dag at falde i Hænderne paa den grusomme Ferguson selv, der forgjæves søgte at afpresse dem en Tilstaaelse, og skjønt han endog lod en af Rorkarlene binde til et Træ og piske, kunde intet dog formaa disse brave Mænd til at forraade deres Klient; selvfølgelig bleve de

sendte til London, hvor de maatte være i Fængsel til næste Aars Juli.

Heller ikke i Borrodaile turde Prinsen blive længe; thi nu kastede General Campbell med flere Krigsskibe Anker i Loch Newis, og regulære Tropper og Militssoldater fra Argyleshire gjennemstrejfede Egnen i alle Retninger; Forfølgerne vidste aabenbart, at Karl havde forladt Skye, og vare paa det rigtige Spor, og som et jaget Vildt maatte den ulykkelige nu flygte fra Skov til Skov, fra Kløft til Kløft; om Dagen turde han næppe vove sig ud af sit Skjul, de korte Sommernætter bleve benyttede til Vandring.

Om Morgenen den 24de Juli befandt Karl sig i Følge med Cameron af Glenpean, Macdonald af Glenaladale og dennes Broder John Macdonald paa Toppen af et nøgent Bjærg i Nærheden af Loch Arkaig; herfra saae de den fjendtlige Lejr nede i Dalen, og til deres Skræk var en sammenhængende Forpostkjæde trukken rundt om hele Bjærgets Fod. I en let forstaaelig Ophidselse tilbragte de Dagen i deres Gjemmested, endelig blev det mørkt igjen, men Forfølgernes Vagtblus lyste i regelmæssige Afstande gjennem Natten og omgave i en vid Kreds deres Skjulested. Enkelte Poster vare saa nær, at man kunde høre Skildvagternes Anraab, og en Flugt syntes umulig. Dog lod det til, at der var et Hul i Vagtlinien i Retning mod Nordvest, hvor den vilde Bjærgmasse skraaner ned mod Landskabet Knoidart; derhen rettede de fire Flygtninge deres Fjed; men den 25de Kl. to om Morgenen maatte de igjen skjule sig; thi ganske uventet vare de lige i Nærheden af en omstrejfende Patrouille. Atter gik en lang Sommerdag hen, uden at de vovede at forlade deres nye Skjul, atter blev det mørkt, og nu opdagede de, at Bevogtningen paa denne Kant var lige saa omhyggelig som de øvrige Steder; de maatte altsaa gribe til det fortvivlede Forsøg at snige sig gjennem den fjendtlige Forpostkjæde.

Man valgte Skrænten af det stejle Bjærg Drumachosi

til Udførelsen af dette Vovestykke; en dyb Kløft trak sig her i Retning af et Mellemrum mellem to Vagtbaal, og den førte maaske helt ud i det fri. Glenpean tilbød, med beundringsværdig Opofrelse, først at prøve Forsøget alene, krøb videre i Kløften paa alle fire og var snart kommen ud af sine Kammeraters Synsvidde; i den frygteligste Spænding lyttede disse gjennem den tavse Nat, hvert Øjeblik ventede de at høre det skingrende Anraab, men det ene Kvarter forløb efter det andet, Vagtbaalene bleve uforandrede, og Skildvagterne tilraabte hverandre som tidligere; ellers afbrød intet Nattens højtidelige Stilhed. Kort før Dagens Frembrud dukkede Glenpean til almindelig Glæde igjen frem af Krattet, Vovestykket var lykkedes. Morgenen dæmrede, en fugtig Taage hvilede over Jorden, Vagtblussene vare ved at gaa ud, og nu begave Flygtningene sig paa Vejen under Glenpeans Ledelse. Paa Hænder og Fødder krøb den ene bag den anden, pludselig gjorde de Holdt paa et Vink af Føreren, thi de vare nu Vagtposterne saa nær, at de tydelig kunde skjelne Skildvagterne, som marcherede frem og tilbage med afmaalte Skridt. Her krøb de sammen paa Jorden saa længe, til de to nærmeste Poster samtidig vendte dem Ryggen, derpaa gik det i Tavshed videre forbi det farlige Sted, Vovestykket lykkedes, og nu kunde de atter drage Vejret lidt friere.

Endnu en Gang under Vandringen i de følgende Dage kunde de lige i rette Tid skjule sig i en Klippekløft for et Streifkorps af Militssoldater; en anden Gang hørte de fra deres Skjul paa en Højde over Strathcluanie Flinteskuddene knalde op fra Dalen og kunde tydelig skjelne, at Soldaterne holdt en regelmæssig Klapjagt efter de ulykkelige Højlændere, som søgte at flygte til Bjærgene.

Efter at Karl var dragen gjennem Mackenziernes Omraade, naaede han lykkelig til Glenmoristans Udørkener, tog Afsked fra sine hidtidige Førere og søgte nu Beskyttelse hos de saa kaldte »syv Mænd fra Glenmoristan.« Det

var hverken mer eller mindre end Landevejsrøvere, som forfulgtes paa Grund af deres Deltagelse i Oprøret og derfor ikke havde vovet at vende tilbage til deres Hjemstavn, men nu i Bjærgegnenes mest utilgængelige Kløfter fristede Livet som Fribyttere. Efter deres Moral var det kun en Art retfærdig Hævn og Gjengjældelse, naar de overfaldt og dræbte Soldaternes smaa Strejfpartier og fratoge dem det røvede Kvæg og de plyndrede Ejendele. De vare nøje kjendte med deres Hjemstavns Smuthuller, og en frygtelig Troskabsed forbandt dem indbyrdes; det er derfor forstaaeligt, at Efterforskningerne efter dem vare forgjæves, og at de til enhver Tid satte hele Omegnen i Skræk.

Hos disse syv Mænd opholdt Karl sig i hele tre Uger; Glenaladale indførte ham hos dem, og de svore, »at deres Ryg skulde være hjemfalden til Gud, deres Aasyn til Djævelen, og al Forbandelse, hvormed den hellige Skrift truer, komme over dem, hvis de forraadte Prinsen.« Naturligvis vexlede de ofte Skjulested, men i Reglen havde de deres Ophold i hemmelighedsfulde Huler. Prinsen vandt hurtig disse vilde Naturbørns sværmeriske Hengivenhed, og for at forsyne ham med Næring og Klædning skyede de ingen Anstrængelse, ingen Vej, men — heller ikke noget Mord. Saaledes dræbte de en Gang to Officers-Oppassere, som vare paa Vejen til Fort Augustus, og Indholdet af de dræbtes Vadsække var et velkomment Bytte, thi herved kunde Karl igjen noget raade Bod paa sit meget mangelfulde Toilette. *)

*) Ridder Johnstone fortæller, at ved denne Tid blev en vis Robert Mackenzie, tidligere Guldsmed i Edinburgh, som havde tjent i Prinsens Livgarde, greben af Soldaterne i Glenmoristans Udørkener; dødelig saaret skulde han ved sit Udraab: „Skurke, I have dræbt eders Fyrste!“ have fremkaldt den Mening, at de virkelig havde dræbt Karl, saa meget mere som han havde en vis Lighed med Prinsen, og denne Antagelse skulde igjen have bidraget til, at Ransagningerne

Henimod Slutningen af Avgust erfarede Karl, at hans gamle Vaabenfæller, Lochiel af Cameron og Macpherson af Cluny, endnu holdt sig skjulte i Badenochs Udørkener, hvorfor han besluttede ufortøvet at opsøge dem. Dog hans syv Venner vilde aldeles ikke give Slip paa ham. »Bliv hos os,« bade de, »de Dynger af Guld, som Regeringen har sat paa Deres Hoved, kunde forlede andre til at forraade Dem, da de maaske i et fremmed Land kunde fortære Lønnen for deres Forræderi; men vi tale kun vort Modersmaal, det er os derfor umuligt at forlade vor Hjemstavn, og her vilde vi for stedse være æreløse, hvis vi lyttede til Guldets Tillokkelser. Fristelserne angaa os altsaa ikke.« Dog Karl lod sig ikke røre, den 21de Avgust tog han Afsked fra de syv, en af dem førte ham paa Vejen, og i Følge med Macdonald af Lochgarry og Cameron af Cluny tog han nogle Dage sit Ophold i en lille Hytte i Skoven ved Loch Arkaigs Bredder.

En Aften laa han her i dyb Slummer, da hørte hans Ledsagere pludselig en Plasken af Aarer, der kom nærmere og nærmere, paa den mørke Søflade fik de Øje paa en Baad, og til deres Skræk troede de at skjelne bevæbnede Militstropper i samme. De vækkede da Prinsen og opfordrede ham til at flygte til Bjærgene, men han vægrede sig og lagde sig i Baghold med spændt Gevær. Hans Kammerater gjorde ligesaa, og der paafulgte nogle Minutters frygtelig Spænding; allerede var Baaden ganske nær, da saae de først, at den bragte Venner, og under almindelig Jubel stege Lochiels Brødre, Dr. Archibald og hans Velærværdighed John Cameron, i Land. De havde selv været undervejs for at opsøge Prinsen og glædede sig nu over at have naaet deres Maal; men de gjenkjendte næppe Prinsen,

---

i den følgende Tid bleve drevne mindre ivrig. Den hele Historie er imidlertid meget usandsynlig, da ingen anden Forfatter omtaler den.

hvem de saae efter den lange Adskillelse. Karl var barfodet, en gammel sort Kilt og et Skjørt kunde næppe dække ham, og et langt rødt Skjæg naaede ham til Brystet; men han var glad og fornøjet, og muntert satte Ulykkesfællerne sig ved Ilden og stegte de mest saftige Stykker af en Ko, de havde fanget og slagtet Dagen forud. Den næste Morgen, den 26de Avgust, brøde de atter op for at opsøge Lochiel, og med Følelser af den dybeste Vemod kom de forbi hans fordums saa glimrende Stamslot Auchnacarry, der nu laa hen som en sort Dynge Ruiner.

I den vildeste Del af Bjærglandskabet Badenoch traf de endelig Lochiel i en forfalden Hytte; Gjensynet mellem den dristige Høvding og den unge Prins var højst gribende, hulkende af dyb Rørelse faldt de i Armene paa hinanden; til sent ud paa Natten sade de sammen ved et Maaltid af »hakkede Kjødstumper», som Karl erklærede for et fyrsteligt Maaltid, derpaa gik Brændevinsflasken flittig rundt, og de fortalte hinanden deres Æventyr. Faa Dage senere maatte de ombytte deres Tilflugtssted med et andet og beboede derpaa en romantisk beliggende Hule, »Buret«, som Cluny havde indrettet for dem ved en afsides Klippe i Landskabet Benalder; dette Bur var lige stort nok til at kunne rumme sex, eller højst syv, Personer og paavises endnu de rejsende som en stor Mærkværdighed.

Her modtog Karl endelig den 13de September det glædelige Budskab, at to franske Skibe, »l'Heureux« og »la princesse de Conti,« den 6te havde kastet Anker ved Loch na Nuagh paa Moidartkysten; hans Fader havde med Løfte om en Barontitel formaaet en vis Oberst Warren til at udruste dem. Ufortøvet brød Prinsen op med sine Fæller; Lochiel, der endnu var lam i Foden efter sit Saar ved Culloden, maatte ride, men Marchen gik dog rask fra Haanden, og den 16de saae Flygtningene til deres usigelige Glæde Skibene gynge paa Havet, som laa for deres Fødder. Karl tøvede endnu en hel Dag for ligeledes at give sine

Tilhængere, der endnu maatte ligge i Skjul i Nabolaget, en Lejlighed til at undfly, og gik derpaa den 20de September om Bord paa «l'Heureux« i Følge med Lochiel, Lochgarry, John Roy Stuart og Dr. Cameron. I alt indskibede 23 Mænd af højere Rang sig paa de tvende Skibe, deriblandt Clanranald, Glenaladale, Macdonald af Dalely og hans tvende Brødre m. fl.; 107 Clansmænd fulgte deres Høvdinger i Landflygtigheden, Macpherson af Cluny foretrak at blive i Skotland og tog en smertelig Afsked fra Karl.

Derpaa lettede man Anker, Sejlene svulmede for en gunstig Vind, og rask fjærnede Skibene sig fra Kysten. Ufravendte vare alles Blikke rettede mod den stejle Bred, som mere og mere tabte sig i det fjærne, og da endelig det sidste Omrids af de graa Klipper, som havde været Vidner til saa mange Heltegjerninger og saa usigelig Jammer, forsvandt i Taagen og Skyerne, — da styrtede de barske, skjæggede Mænd sig i hinandens Arme og græd som Børn; nu vare de hjemløse og forviste.

Med den Fortrøstning, som selv i den dybeste Ulykke er den menneskelige Natur egen, troede rigtig nok ingen af Flygtningene, at alt nu var forbi; tvært imod haabede de alle snart at skulle vende tilbage med en mægtig Hjælpehær under deres tilbedte Fyrste; men Aar efter Aar gik hen, de glimrende Sejrsdage fra Preston og Falkirk kom ikke mere igjen, og den opvoxende Slægt forglemte, at Højlændere og Englændere nogen Sinde havde staaet fjendtlig over for hverandre.

Efter en heldig Fart midt gjennem hele den engelske Flaade landede Karl Edvard den 29de Septbr. 1746 i Roscoff i Bretagne. Den franske Regering havde givet Befaling til, at Slottet St. Antoine ved Paris skulde indrettes til hans Modtagelse, han brød ufortøvet op til Hovedstaden,

og da han nærmede sig samme, blev han modtagen af en Skare prægtig klædte franske Adelsmænd; til sin store Glæde gjenkjendte han iblandt dem sin unge Broder Henrik, der jublende og grædende faldt ham om Halsen. Det var den sidste Glæde, Prætendenten oplevede; fra nu af fulgte den ene Skuffelse paa den anden; han tænkte sig, at man vilde berede ham, der havde besejret Frankrigs Arvefjende, en festlig og officiel Modtagelse, og i Stedet herfor lod man ham vide, at Kong Ludvig XV kun vilde se ham ganske privatim; han havde haabet at faa et fransk Troppekorps til sin Raadighed, men mærkede nu, at han kun talte for døve Øren; den Diversion, han havde foretaget i Skotland, havde fremmet Franskmændenes Erobring af Belgien og deres Fremtrængen i Nederlandene; nu dreve Ministrene paa Fred og vilde derfor undgaa enhver Handling, som maatte gjøre Bruddet med England ulægeligt. Det nyttede derfor kun lidet, at Dronningen og hendes Damer med den største Interesse lyttede til Fortællingerne om hans æventyrlige Felttog og romantiske Hændelser, eller at Kongen modtog ham med varm Sympathi og med Udtryk af det oprigtigste Venskab udbrød: »Jeg haaber, at De engang vil opnaa en Belønning for Deres overordentlige Fortjenester;« han mente det maaske ogsaa alvorlig med sine Ord; men herved blev det dog.

Kun med Hensyn til sine ulykkelige Tilhængere og Vaabenbrødre fandt Prinsen en i Sandhed højmodig Hjælp hos Frankrig. Lochiel Cameron og Lord Ogilvie fik fast Ansættelse blandt de franske Officerer; til de andre Officerer, som vare landede med ham, blev der strax uddelt en Sum af 34,000 Livres, og senere tilstod man dem en aarlig Hjælp af 29,000 Livres, ligesom Karl selv gjorde alt, hvad han formaaede, for at afhjælpe deres Nød, saaledes endog pantsatte en betydelig Del af sine Kostbarheder. Fredsunderhandlingerne kunde han derimod ikke hindre eller standse, og i Oktober 1748 undertegnedes den endelige Fred i

Aachen, som for stedse gjorde Ende paa alle hans Forventninger og lyse Drømme. Frankrig forpligtede sig endogsaa til at udvise Prætendenten paa ny. Et saa haardt Slag af Skæbnen var Prinsen ikke belavet paa, i afmægtig Trods besluttede han at blive i Paris og lejede endog en ny Bolig ved Quai Théatin. Forgjæves sendte Kong Ludvig Kardinal Tencin til ham for at formaa ham til at rejse bort, forgjæves forelagde Paris's Guvernør, Hertugen af Gesors, i Kongens Navn ham en Blanket, som han kunde udfylde med en hvilken som helst aarlig Pension, naar han blot vilde forlade Staden, forgjæves anmodede Pavens Nuntius ham om at føje sig i det uundgaaelige; paa den franske Konges Anmodning tilskrev ogsaa hans egen Fader ham et bønligt Brev; intet hjalp, han fandt særlig Fornøjelse i at vise sin Foragt og Trods over for alle disse Anmodninger og Ønsker.

Befolkningen i Paris beundrede den Dristighed, hvormed Prinsen trodsede den mest uindskrænkede Monarks Befalinger; ved sine Bedrifter og romantiske Æventyr var han bleven de fyrige Pariseres Helt, hvor han viste sig paa Gaden, blev han hilset med Jubel og Bifaldsraab, og Karl fandt en vild Tilfredsstillelse ved sin Folkelighed, der maatte yde ham Erstatning for den Kulde, han nu mødte i de højeste Kredse. Da det blev bekjendt i Hovedstaden, at den engelske Sendemand mere og mere indtrængende anmodede om hans Udvisning, og at det endelig var blevet besluttet i Statsraadet, at han med Magt skulde bringes over Landets Grænser, voxede Ophidselsen blandt Befolkningen i en betænkelig Grad. Den 11te December Kl. 3 om Eftermiddagen undertegnede Ludvig med tungt Hjærte Arrestbefalingen: »Hvor vanskeligt er det ikke for en Konge at være en sand Ven!« udbrød han.

Den samme Aften skulde det gaa for sig, Efterretningen udbredte sig med utrolig Hurtighed, og paa alle Gader og Pladser samlede sig en ophidset og larmende Folke-

mængde; men Regeringen kunde og vilde vise sin overlegne Magt og besluttede at udføre Arresteringen paa den mest aabenlyse Maade. Tolv Hundrede Soldater af den kongelige Garde besatte den indre Slotsgaard til Palais Royal, Politi og Soldater bleve fordelte i Passagen til Operahuset, Borgergarden besatte de nærliggende Gader, og Troppedelinger patrouillerede paa Vejen til Vincennes. Karl alene bevarede sin lidenskabsløse Ro midt under alle disse kraftige Foranstaltninger og kjørte som sædvanlig med sit lille Følge paa tre Herrer til Operaen. Da han steg ud af Vognen, omringedes han pludselig af otte Politisoldater og blev bragt ind i Palais Royal, hvor Soldaterne fratoge ham de Vaaben, han sædvanlig bar hos sig, bandt Hænder og Fødder paa ham med en Silkesnor, kastede ham ind i en Karret med sex Heste, og afsted gik det nu til Vincennes. Endelig, da de mørke Fængselsporte lukkede sig bag ham, da de fremmede Officerer havde forladt ham, og han var alene i sin snævre kolde Celle med sin gamle Lidelsesfælle, Niels Mackechan, var det ude med hans møjsommelig tilkæmpede Fatning, hans mørke Trods var forbi, en vild Fortvivlelse greb ham, og under en Taarestrøm udbrød han: »Ak, mine tro Højlændere! Saaledes vilde I ikke have behandlet mig; gid jeg dog var hos eder!« Og i Sandhed, bedre havde det været for Karl Edvards Eftermæle, om hans Fjender havde grebet ham, og han var endt paa Skafottet, eller om han havde endt sin romantiske Skæbne med en sidste Fortvivlelseskamp i Badenochs Bjærgpasser, saaledes som Resten af hans tapre Vaabenfæller havde ønsket; *) thi ganske vist varede denne hans Fængsling kun nogle faa Dage, da bragte man ham over den franske Grænse, og saa snart han kom paa paveligt Territorium, blev han modtagen med de største Æresbevisninger; dog den ham tilføjede Ydmygelse, al denne Modgang og

*) Se oven for S. 38.

den fuldstændige Tilintetgjørelse af alle hans Forhaabninger var mere, end Karl formaaede at bære, fra nu af maa vi tage Afsked med vor ungdommelige, stolte, ridderlige Helt, hvem vi have fulgt med vor hele Sympathi; den Karl, ved hvis Skæbne vi endnu maa dvæle en kort Stund, er en hel anden Personlighed.

Mellem ham og Broderen Henrik var der indtraadt et alvorligt Brud allerede Aaret forud, da den tre og tyveaarige Mand indtraadte i den gejstlige Stand og af Paven blev udnævnt til Kardinal, Biskop af Frascati og Kansler ved St. Peter. Karl afbrød i en lang Tid enhver Brevvexling med sin Broder, og ogsaa hans Tilhængere vare højlig bestyrtede over denne Begivenhed; de mente, og med rette, at den nedslog deres Forhaabninger i endnu større Grad end selve Slaget ved Culloden.

Uden at kunne finde Ro og Hvile strejfede Prinsen omkring i de følgende Aar; en Tid lang opholdt han sig i Lüttich under Navn af Baron Montgommery, han boede en Stund hos sin Ven Hertugen af Bouillon og gik paa Jagt efter Bjørne og Ulve i Ardennernes vilde Dale. I den selvvalgte Ensomhed rugede han mere og mere over sine mørke Tanker, han følte Længsel efter at bedøve sig, og hvem kan da undre sig over, at den ulykkelige Lidenskab, til hvilken han under sine langvarige Vandringer havde lagt Spiren, mere og mere vandt Herredømme over ham. Han vovede i al Hemmelighed gjentagne Gange at besøge England og selve London; Kong Georg II var fuldstændig bekjendt med disse Besøg og satte endog selv først sine Ministre i Kundskab derom, men han vilde hverken jage den ulykkelige Personlighed bort eller fængsle ham; »naar han er kjed af England, vil han nok selv forføje sig bort,« mente han. Et Øjenvidne, som dinerede hos Prinsen under dennes andet Besøg i London (1753 eller 54), beskriver de Ødelæggelser, den ulyksalige Drukkenskab havde forvoldt i Prinsens engang saa glimrende Personlighed, som

meget betydelige; den unge Fyrste, der kun var imellem tre eller fire og tredive Aar, forekom ham som en svag, meget bigot Mand, der ikke mere kunde skille sig fra Flasken; »det var den eneste Velgjerning, han havde vundet ved sin Skotlands-Expedition,« sagde Karl selv.

Tiden gik rastløs hen, tyve Aar vare allerede forløbne siden Toget til Skotland, da døde den gamle Prætendent den 12te Januar 1766, og Karl ilede strax til Italien, hvor han antog Titlen Karl III, Konge af England; til hans store Skuffelse vilde dog hverken Frankrig eller Spanien anerkjende ham; men at ogsaa Paven vægrede sig herved, æggede Kongen til det frygteligste Raseri, da hans Faders Trofasthed mod den romerske Stol havde kostet ham tre Kroner. Karl levede for Fremtiden i Italien, først paa sin Faders Gods i Albano, senere i Firenze; med sin Broder Henrik havde han atter udsonet sig, og Kardinalen maatte af sine rige Indtægter gjøre anseelige Tilskud til den kongelige Hofholdning.

I øvrigt gik det stadig ned ad Bakke med ham; han forfaldt mere og mere til Drik, og en vis Miss Walkenshaw, med hvem han levede sammen, var ingenlunde i Stand til at give hans Tilbøjeligheder en bedre Retning; tvært imod havde hun selv den samme ulyksalige Tilbøjelighed, og gjentagne Gange gave de Tjenerskabet og Nabolaget de mest uværdige Scener til bedste; skrækkelige Optrin med Skjænderi, ja selv Slagsmaal forefaldt, og under et saadant Anfald af Raseri bortjog den ulykkelige alle Skotter fra sine Omgivelser og fæstede kun Italienere i deres Sted.

I Aaret 1770 kom der atter en Tid, da den nye engelske Konge Georg III var højst upopulær; Landet led under store Handelsulykker, for hvilke man gjorde Regeringen ansvarlig, og den berygtede Wilkes opvakte alvorlige Uroligheder i selve Hovedstaden.*) Den dygtige franske

*) Se nærmere Hist. Archiv. 1871. II. S. 253 og flg.

Minister Choiseul tænkte derfor paa at drage Fordel af en Strid mellem den engelske og spanske Krone om Falklandsøerne, han vilde forsøge en Restauration af Stuarterne og lod hemmelig Prætendenten hente til Paris. Endnu samme Nat, Karl ankom, indbød Ministeren ham til en hemmelig Sammenkomst med sig og Marskalk Broglio; man havde aftalt, at Karl skulde komme ganske alene, forklædt og i en Droske, da den største Forsigtighed var nødvendig. Den ene Time gik imidlertid hen efter den anden, de to Franskmænd sade utaalmodig med deres Kort og Planen til Indfaldet i England for sig, først Klokken to om Morgenen hørte de en Vogn komme rullende, og faa Minutter senere traadte den ventede Gjæst ind i Værelset —, men i en saa beruset Tilstand, at der ikke kunde være Tale om nogen Raadførelse med ham. Choiseul udstedte øjeblikkelig den eneste rimelige Befaling, han lod ham bringe tilbage over Grænsen igjen.

Karl vedligeholdt endnu stadig skriftlige Forbindelser med sine Tilhængere og Venner i England og Skotland; men disse indsaa til deres største Bedrøvelse, at han sank dybere og dybere og var bleven en fuldstændig Dranker. De nærede derhos alvorlig Bekymring for, at deres Forbindelser bleve forraadte til det engelske Hof af Prætendentens Maitresse, hvis Søster var Husholderske hos Enkeprinsessen af Wales, og de afsendte en Agent til Italien for at gjøre Karl Forestillinger i saa Henseende. Dette Skridt opbragte ham imidlertid i højeste Grad; hans Begreber om Fyrstens gudommelige Magt vare voxede mere og mere, jo mindre hans Udsigter til at udøve den vare blevne, og nu vilde de eneste, som kaldte ham deres »Konge«, vove at give ham Forskrifter om hans Adfærd. Han svarede, at han ikke var tilbøjelig til at tage Hensyn til Trusler eller Løfter fra deres Side. Hvad Miss Walkenshaw angik, var hans Tilbøjelighed for hende ingenlunde saa stærk, at han jo vel kunde skilles fra hende; men han vilde aldrig

lade sine »Undersaattere« give sig Forskrifter om, hvad han havde at gjøre eller lade. »Jeg vil i Ro afvente Begivenhederne, Deres Raad foragter jeg; jeg holder det under min Værdighed at behandle Dem efter Fortjeneste;« med disse Ord afsluttede han sin Skrivelse; det er let forstaaeligt, at hans fleste Tilhængere nu trak sig tilbage, og ensom og næsten forladt af alle gik han sin Alderdom i Møde. Da besluttede han i Aaret 1772, efter sine gamle Allierede Frankrigs og Spaniens Ønske, at indgaa Ægteskab, og hans Valg faldt paa den tyveaarige Louisa Maximiliana Carolina, Prinsesse af Stolberg-Gaedern. Det var en smuk, elskværdig Pige, hun besad alle de Egenskaber, som kunde gjøre en Mand lykkelig, og nærede en romantisk Beundring for Helten fra 1745, hvilket bestemte hende til at række den langt ældre Brudgom Haanden; men snart indsaa den ulykkelige Louisa til sin Skræk, hvor vidt forskjellig Karl fra 1772 var fra den fem og tyveaarige Helt fra 1745; hans Ydre forraadte kun i alt for høj en Grad den Last, han var hengiven til; hans Ansigtstræk vare røde og opsvulmede, hans Næse viste en forræderisk Blussen, hans en Gang saa slanke Skikkelse var kroget, hvem kan derfor undre sig over, at den unge fyrige Kvinde efter kort Tids Forløb følte sig frastødt af den brutale Gemal, til hvem hun nu var lænket, og som end ikke bevarede den ægteskabelige Troskab mod hende.

Det var et elendigt Liv, de tvende førte i Firenze under Navn af Greven og Grevinden af Albano. Prinsen var en glødende, men afmægtig Beundrer af sin unge, blomstrende Hustru, han forfulgte og vaagede over hende med den frygteligste Skinsyge, snart troede han at bemærke, at de Opmærksomheder, Grev Alfieri, den senere saa berømte Digter, viste hende, gik ud over det Maal, en »Cavaliere servente« efter italiensk Skik og Brug tør tillade sig, og nu kjendte hans Raseri ingen Grænser længere; under saadanne Anfald skal han have mishandlet den ulykkelige

saaledes, at Nabolaget hørte hendes Klageskrig. Flasken var fra nu af hans eneste Trøst, han var næsten altid beruset. Endelig kunde Louisa ikke længere udholde denne Tilstand, og ved sin Elsker Alfieris Hjælp søgte hun først Tilflugt i et Kloster, derpaa hos sin Svoger Kardinalen og begav sig endelig til Paris, hvor hun senere efter sin Mands Død indgik et hemmeligt Ægteskab med Alfieri.

Efter sin troløse Hustrus Flugt følte Karl sig dobbelt ene; fra denne Tid stammer vistnok den melankolske Sætning, man fandt blandt hans efterladte Papirer: »Hvad Mændene angaar, har jeg nøje studeret dem, og selv om jeg blev firsindstyve Aar, vilde jeg næppe lære dem bedre at kjende; men hvad Kvinderne angaar, har jeg anset det for unyttigt, da de ere saa meget slettere og vanskeligere at gjennemskue.« Hans sørgelig nedbrudte Legeme trængte dog til en Kvindes kjærlige Pleje, han lod derfor sin Datter med Miss Walkenshaw hente fra et Kloster i Paris, og den unge Dame, »Hertuginden af Albano,« styrede nu Karl Edvards Hus i hans sidste Leveaar; hun skildres som et stort kraftigt Fruentimmer, af mørk Hudfarve, med haard, næsten mandlig Stemme og plumpe Manerer; for sin Fader sørgede hun imidlertid med tro Kjærlighed.

Hun kunde imidlertid ikke nære nogen Skuffelse med Hensyn til sin Faders Tilstand, der langsomt forværredes. Det var en sand Ynk at se den engang saa glimrende Karl; to Tjenere maatte støtte ham, naar han steg op eller ned ad Trapperne i Theatret, som han regelmæssig besøgte. I sin Loge laa han udstrakt paa en Kanape helt i Baggrunden, og de Englændere, som ved den Tid besøgte Firenze, fik ham derfor næsten aldrig at se.

Undertiden vaagnede dog den gamle Ild i de næsten udslukte Øjne; et mærkeligt Exempel herpaa fortæller Greathead, der besøgte ham i 1783. Denne Herre bragte nemlig efterhaanden Samtalen hen paa det skotske Felttog, og det saae næsten ud, som om Prinsen lidt efter lidt af-

rystede en Byrde, der trykkede ham; han blev livligere og livligere, hans Øjne funklede, han fortalte om sine Slag, sine Marcher, sine Sejre og sin romantiske Flugt; men da sank han pludselig sammen med et Skrig og styrtede bevidstløs til Jorden. Forfærdet styrtede hans Datter til og udbrød: »Min Herre, hvad har De dog gjort? ingen vover i min Faders Nærværelse at omtale disse Ting.«

Musik synes at have været den ulykkelige Mands eneste Underholdning i hans sidste Levetid; i sin sørgelige Ensomhed plejede han undertiden selv at aflokke en gammel skotsk Tværpibe hine skingrende og begejstrende Toner, til hvis Lyd hans tapre Højskotter engang styrtede sig i Kampen ved Preston og Falkirk. En Samling af disse Fløjter smykkede Væggene i hans Værelse og vakte vemodige Minder om længst forsvundne glimrende Dage.

Kort før sin Død vendte Karl tilbage til Rom, her gjorde gjentagne Slagtilfælde i Januar 1788 ham næsten lam, og den 30te Januar døde han i sit otte og tresindstyvende Aar, samme Dato, som hans Oldefader for 139 Aar tilbage maatte betræde Skafottet. Hans Broder Kardinalen holdt i Frascati en glimrende Sørgefest over Prætendenten og antog nu Titlen Henrik IX, Konge af England. En Medaille med Indskriften Henrik den niende, Englands Konge (Henricus Nonus Angliæ rex) og paa Reversen: af Guds Naade, men ikke efter Menneskenes Vilje (Dei gratiæ, sed non voluntate hominum) er dog den eneste Handling, som viser, at han ikke ganske havde glemt sine nedarvede Fordringer. For øvrigt levede han, den sidste af Stuarternes Stamme,*) i Ro og Fred i Kirkestaten, til han maatte flygte for de revolutionære Franskmænd; i sine sidste Dage oppebar han endog en Pension paa 2000 Pund af den engelske Konge og afgik ved Døden (Juni 1807) i en Alder af 82 Aar.

---

*) Hertuginden af Albano døde allerede Aaret efter sin Fader.

I den mægtige Peterskirke er der rejst et Mindesmærke fra Canovas Mesterhaand over den ældre Prætendent og hans tvende Sønner, og med Studsen og Medfølelse læser den rejsende her Navnet paa tre engelske Konger, om hvis Regering Historien intet véd at melde. Fire Menneskealdre ere henrundne siden de her skildrede Begivenheder, Bourbonnernes mægtige Kongeslægt har haft samme Skæbne som Stuarterne og er bleven fordreven fra de mange Troner, den en Gang besad. Saaledes er Verdens Gang; men i Skotland er Mindet om den elskede, forgudede »Prins Charlie« ikke udslukt. Rigtig nok er den Tid længst forbi, da Beboerne af Grampians afsides Dale daglig ventede at se hans glimrende Skikkelse igjen, da de haabede, at hans forbigaaende Lykke skulde smile paa ny, og længtes efter hans Gjenkomst for paa ny at ofre ham deres Liv, deres Sønner og deres Formue; men hans Navn lever endnu i Bjærgboernes Sange, Hyrderne paa Højlandenes ensomme Hedestrækninger synge endnu om ham, og den rejsende kan høre den gamle Bedstemoder fortælle om hans Bedrifter. Sagnet har allerede bemægtiget sig hans Skikkelse og hyllet den i sit mythiske Trylleslør; men selv den upartiske Forsker kan ikke nægte den unge Prins sin Medfølelse og Beundring, han kan vel fatte, at det var godt for England, at Stuarternes Restauration ikke lykkedes anden Gang, da Karl Edvards senere Historie ikke indeholder noget godt Varsel med Hensyn til den Skæbne, som de tre Riger da vilde have haft; men han kan ogsaa kun beklagende gjentage: »Bedre for Karl Edvard selv og for hans Eftermæle havde det været, om han som Helt var falden i Badenoch med sine sidste tro Vaabenfæller.«

F. C. Granzow.

General V. H. Dufour.*)

Vilhelm Henrik Dufour blev født den 15de September 1787. Han nedstammede fra en gammel Genferfamilie; men Genf var dog ikke hans Fødeby, thi paa Grund af politiske Uroligheder og en derved foranlediget Udvandring blev den tilkommende franske Ingeniørofficer og schweiziske Overgeneral født paa tysk Grund i Staden Constanz i et Hus, som senere mangfoldige Gange er blevet paavist for schweiziske rejsende. Dufours Familie vendte dog snart tilbage til Genf, og Barnet bevarede kun nogle vage Minder om sit tilfældige Fødested, der aldrig kom til at udøve nogen som helst Indflydelse paa hans aandelige Udvikling; i sin kortfattede Levnedsbeskrivelse siger han selv saaledes: »Jeg har vel nok fremstammet nogle tyske Ord, før jeg talte mit franske Modersmaal; men senere lykkedes det mig aldrig at bygge to tyske Sætninger; saa lidt bevarede jeg fra det Land, hvor jeg saae Dagens Lys.«

Dufours tidligste Barndom faldt sammen med den revolutionære Periode i Genfs Historie, som gik forud for den franske Erobring 1798. Da hans Fader, en Mand af

*) Efter G. H. Dufour: Der Sonderbunds-Krieg. Basel 1876. Mit biographischer Skizze von Ed. Sayous.

en brav Karakter og betydelig Forstand, hyldede de Friheds-ideer, som den Gang gjærede i hele Evropa, kan det ikke undre os, at Dufours tidligste Barndomsminder knytte sig til Børneprocessionen paa Rousseausfesten og navnlig til Plantningen af et Frihedstræ paa Pladsen St. Gervais (1792). »Jeg ser endnu de Mænd, som vare stegne op paa Tagene af Nabohusene og fastholdt Træet med Reb; jeg skjælvede af Angst for, at de kunde styrte ned.«

I Aaret 1797 indtraadte Dufour i Kollegiet; som Generalen senere ofte bemærkede, endte de vigtige og afgjørende Data i hans Liv med Tallet syv.*) »Tegning udøvede en ganske særlig Tiltrækningskraft paa mig; mine Stilebøger vare mere fulde af alle Slags komiske Figurer end af Konjugationer og Oversættelser. I min Begejstring for Homers Helte forfærdigede jeg store kolorerede Portraiter af dem, som bleve solgte for sex Sous Stykket. I Forening med en Ven indrettede jeg et kinesisk Skyggespil samt en lille Armbrøstbue, med hvilken jeg bag en Vold af Ordbøger beskød de flittige Meddisciple. Drager og Luftballoner beskæftigede mig ligeledes i høj Grad; en prægtig Montgolfière, som jeg havde bemalet med Ganymeds Rov og andre Scener af Ovids Metamorphoser, gik i talrige Tilskueres Overværelse op i Flammer; men en anden Montgolfière lykkedes fuldstændig; dens lille Baad styrtede ned i Søen. Man vil næppe undre sig over, at jeg under Beskæftigelser af denne Art ikke vandt nogen Præmie for mine Studier.«

De franske Troppers Indtog i Genf havde i Begyndelsen kun for saa vidt gjort et behageligt Intryk paa Dufour, at

*) Han blev født 1787, indtraadte 1797 i Kollegiet, 1807 i den polytekniske Skole og 1817 i Edsforbundets Tjeneste, 1827 blev han Oberst, 1837 Overhovedet for sin Familie ved Faderens Død, og i Aarene 1847 og 57 var han Øverstbefalende for de schweiziske Tropper; 1867 indgav han sin Afsked.

han fik Ferie i nogle Dage, da man indkvarterede en Del Soldater i Skolen; men Synet af de franske Rekrutters Exercereøvelser fik en alvorlig Indflydelse paa hans Fremtid. »Jeg var en ivrig Tilskuer ved disse Øvelser og fulgte dem med største Spænding, skjønt mine Vaabenøvelser i Hjemmet rigtig nok vare en Rædsel for vor gamle Pige. Ogsaa mine krigerske Talenter skulde snart udfolde sig. Gadedrengene i Nabolaget havde erklæret Eleverne i Kollegiet Krig, alle Klasser skulde slaa sig sammen og besvare denne Udfordring paa tilbørlig Maade, og jeg udkastede en Slagplan, som jeg tyve Aar senere ikke vilde have underkjendt.« Dog hverken denne krigerske Berømmelse, der i øvrigt blev stoppet af Politiet, eller den unge Tegners Fremgang eller hans nye voxende Lidenskab for Bueskydning kunde indgyde hans noget forarmede Familie stor Tiltro med Hensyn til hans Fremtid, han skulde slaa ind paa en alvorligere Løbebane, og nær var han bleven Kirurg. Den unge Dufour arbejdede et helt Aar i Militærhospitalet, hvor han øvede sig i at forbinde syge, overværede Operationer og begyndte at studere Anatomi; han hørte ogsaa et Kursus over Botanik og overtydede sig nu om Latinens Nytte, men rigtig nok først efter sin Udtræden af Kollegiet. Det Aar, han saaledes viede til Saarlægekunsten, var ikke tabt for ham og skulde senere komme hans Medmennesker til gode; thi Synet af de tunge og langvarige Lidelser, til hvilke de saarede ere dømte, rystede Ynglingens Sind, indgød ham en Afsky for Krigens Rædsler, der, bedre end man skulde tro, lader sig forene med Lidenskab for Krigskunsten, og forberedte ham til en Gang at staa i Spidsen for den første internationale Kongres til de saaredes Vel.

For det første var han nu bleven en Yngling paa sytten, atten Aar, af Mellemstørrelse, muskelstærk og kjærnesund, for hvem legemlige Anstrængelser vare en Nødvendighed. »Jeg bragte det saa vidt, at jeg kunde ro tværs over Genfersøen; Skibsbygningskunsten udøvede ligeledes

en stor Tillokkelse paa mig, og jeg forfærdigede selv et fuldstændigt Fartøj. Helst gik jeg ud paa Søen, naar det stormede, og jeg kunde trodse Bølgerne i mit Skib; at blive gjennemblødt af Regnen, at gjøre en natlig Tur, at sove i Klæderne paa en Planke var den Gang min Lyst; men jeg maa imidlertid indrømme, at min Smag senere har ændret sig noget,« skriver han tyve Aar senere. Snart skulde imidlertid mere varige Tilbøjeligheder gjøre sig gjældende; vi ville lade ham selv fortælle om dette lykkelige Vendepunkt i hans Liv:

»Jeg fik tilfældigvis at vide, at der i Paris fandtes en polyteknisk Skole, og at man i denne uddannede Elever til forskjellige offentlige, militære og civile, Embeder, til Ingeniører og Artillerister, til Geografer og Skibsbyggere, til Bro- og Vejbygningsmestere osv. Skolen var den Gang gratis, og Aspiranterne fri for Udskrivning. Min Beslutning om at indtræde i denne Skole var snart fattet; men min Fader udlo mig og kunde ikke forstaa, at en saadan Tanke kunde opstaa i min Hjærne, da jeg i Arithmetiken hidindtil ikke havde kunnet drive det til de fire Species, ja til min store Skam ikke engang var sikker i den lille Tabel. Dog min Fader gav efter, da han mærkede, at det var ramme Alvor, han søgte mig en Regnelærer, og ved hans Hjælp kom jeg saa hurtig ind i det rette Spor, at jeg i kort Tid tilegnede mig de Regler, som tidligere havde stirret mig i Møde som noget uovervindeligt. Ikke længe derefter kunde jeg allerede gjennemgaa det lærte for mine Kammerater, ja endog give dem nye Beviser. Jeg husker endnu, at jeg følte en sand Henrykkelse, da jeg erfarede, at en algebraisk Ligning under visse Forudsætninger efter sin Grad kan forestille en lige Linie eller en Kurve, og at en Forbindelse af flere Ligninger fører til en geometrisk Konstruktion. Af alt, hvad jeg har lært, har dette maaske begejstret mig mest.«

Uagtet al sin levende Iver var Kandidaten dog noget

forknyt ved den Adgangsprøve, han havde at bestaa i Genf for en stræng Kommission, ja han var endog belavet paa et Nederlag, og denne Frygt blev til Vished, da Skolen i November 1807 aabnede sit Kursus, uden at han fik nogen Indkaldelse. Dog hvilken uventet Lykke! I Løbet af December indtræffer et Brev fra Guvernøren for den polytekniske Skole med Befaling til Dufour om ufortøvet at begive sig til sin Post; af Befalingen fremgik, at han blev betragtet som fraværende uden Permission; det første Brev havde altsaa ikke naaet sin Adresse. Kun den, som har været i en lignende Situation, kan gjøre sig en Forestilling om den unge Elevs Glæde; men Familiens Glæde var blandet med Bekymring; thi et nyt Regeringsdekret fordrede en Pension paa 800 Francs og berøvede Eleverne den tidligere Fritagelse for Udskrivning. Før Afrejsen skulde alt være besørget, og da Skæbnen var ham imod ved Lodtrækningen, maatte man endda betale en Stillingsmand. Lykkeligvis skete dette før Hekatomberne i Spanien og Rusland, og de temmelig talrige frivillige toge til Takke med en rimelig Pris, der dog sammen med Udstyrelsessummen, Pensionen og Rejseomkostningerne blev en tung Byrde for Forældrene, og man maatte henvende sig til trofaste Venner for at opdrive den fornødne Sum.

Efter saa mange Ofre kan man gjøre sig en Forestilling om den unge Mands Fortvivlelse, da han i Paris fik Kundskab om, at hans Adgangsnummer var 140, næsten det sidste. »Hvis Jorden havde aabnet sig for mine Fødder, havde jeg ikke kunnet føle nogen større Skræk. Da jeg atter fattede mig, stampede jeg med Foden i Jorden og raabte højt: det er det samme; jeg er nu engang her og vil gaa herfra med Ære.«

Han holdt Ord. Under sine tvende Læreaar paadrog han sig aldrig den ringeste Irettesættelse; i Steden for at vægre sig ved de Tusende Smaatjenester, man paalægger de yngste Elever, paatog han sig dem med let Hjærte; saaledes

maatte han en hel Uge igjennem Kl. 5 om Morgenen tænde Lyset i den fælles Stue; dog dette var paa Grund af hans kraftige Legeme ham til saa ringe Besvær, at han den hele Vinter frivillig paatog sig denne Byrde; Stuen takkede ham naturligvis herfor i varme Ytringer, og her blev Spiren lagt til flere inderlige Venskabsforbindelser, som strakte sig gjennem mange Aar. Ogsaa Adjutanten, en Grenader fra Saint-Jean-d'Acre, satte megen Pris paa ham, da han hver Morgen, naar han kom ind i Sovesalen, fandt sit Lys tændt og sin Seng redt. Professorerne vare ikke mindre tilfredse; ved hans Indtrædelse havde Undervisningen varet i henved sex Uger, og Forelæsningen i den beskrivende Geometri var næsten forbi; men Dufour gættede saa omtrent denne Gren af Videnskaben og blev Repetent heri for Læsesalen. Paa den anden Side tog han ikke Del i de snart vittige, snart taabelige Spilopper, som visse Elever tillode sig, skjønt de mangen Gang voldte ham megen Morskab, og han senere gjærne fortalte dem, især de tvende følgende. Den berømte Fysiker Malus, Opdageren af Lysets Polarisation, fandt en Dag paa Døren til sin Forelæsningssal følgende tvetydige Indskrift: Libera nos a Malo (fri os for det onde eller for Malus). En anden Gang bemærkede Læreren i Astronomi, medens han tegnede en Figur paa Tavlen, at en Elev var i Færd med at sende ham en Papirskugle; han lod ham gjøre det, Kuglen sprang tilbage fra Tavlen og traf hans Briller; en almindelig Latter lød, men Læreren tegnede med Fingeren en Figur i Luften og fortsatte: »Vi sagde, at Indfaldsvinkelen er lig Udfaldsvinkelen; det er altsaa Hr. N. N., som har kastet Kuglen,« og saaledes fik han Latteren paa sin Side.

Dufour holdt sig dog borte fra alle disse Løjer, var arbejdsom, ivrig, altid paa Pletten og fik saaledes den Meddelelse fra Guvernøren, Grev Lacuée, at hans halve Pension var ham eftergiven. Hans Glæde herover var na-

turligvis stor ved Tanken om hans Families herved formindskede Bekymringer.

»Skolekosten,« fortæller han videre, »bekom mig vel. Der gaves tre Maaltider; til Frokost et Stykke Brød og Vand efter Behag, om Middagen Suppe, Oxekjød, Grønt og et Glas Vin, om Aftenen Ragut med en Smule Vin. Øvelserne i Skolegaarden og de militære Marcheture faldt ikke mindst i min Smag.

»En Øvelse i Skydning paa Marsmarken var ligeledes en Fest. Vi fik Besøg af den berømte Monge, Skolens Stifter; det var hans sidste Besøg. Han gik paa Taaspidserne for, som han udtrykte sig, ikke at forstyrre Helligdommens Ro; han rettede forskjellige Spørgsmaal til mig og syntes tilfreds med mine Svar. Vi havde det Uheld at miste ham samme Aar, Sorgen over ham var almindelig, thi han var en Fader for sine Elever; hele Skolen tog Del i Ligfærden.

»Efter overstaaet Examen blev jeg som Nr. 11 forflyttet til den næste Afdeling og udnævnt til Underofficer i fjerde Kompagni; dette indbragte mig femten Francs maanedlig, og nu var jeg rig; thi jeg havde hidindtil kun faaet fem Sous i Lønning om Dagen, og heraf blev der endog stadig holdt noget tilbage for ituslaaede Glas, beskadigede Møbler og Skotøj. Underofficererne havde derhos en anden Fordel, om Søndagen behøvede de først at møde to Timer senere om Aftenen; jeg benyttede dog kun to Gange denne Frihed for at se den berømte Talma spille i Théâtre Français.

»Efter Aftensmaaltidet, som var besørget paa et Par Minutter, gaves der Koncerter, Skuespil eller Bal. Nogle Musikyndere paatoge sig Ulejligheden med Koncerterne, vort Kunstens Tempel var en Sovesal, hvor man imidlertid kun fik Adgang mod Billetter, og hele Belysningen bestod af nogle Tællelys. Fire eller fem med Skuespiltalent begavede Ynglinge draperede sig i Sengetæpper og søgte at

efterligne Tidsalderens berømteste Skuespillere, medens Tilskuerne stode omkring eller sade paa Sengene, naar der var Plads. — Til et Bal hører der Damer, og man fandt dem blandt de yngste Elever, der, udklædte med et Forklæde fra det kemiske Laboratorium og pyntede med en opstadset, koket Soldaterhue, slet ikke toge sig saa ilde ud, indtil Trommens Lyd nødte Herrer og Damer til at rømme Marken og slukke Lysene.«

Disse Fornøjelser gjorde dog ikke noget Skaar i Studierne, Dufour høstede Lønnen for en toaarig uafbrudt Flid og traadte ud af Skolen med et glimrende Nummer fem. Alle hans Evner og Tilbøjeligheder førte ham til at vælge Ingeniørfaget som sin fremtidige Livsstilling, og han skulde nu besøge den praktiske Skole i Metz; fra denne Stund oppebar han ikke mere nogen som helst Understøttelse fra sin Families Side.

Før han slog ind paa sin nye Løbebane med dens Farer og Besværligheder, fik han en Permission paa nogle Uger, og man kan tænke sig, at han gjensaa Hjemmet med største Glæde. »To af os satte os med en Bunke Bøger i en Fiakre og toge et Værelse i en lille Gjæstgivergaard; vi maatte nemlig blive nogle Dage i Paris for at faa vore Uniformer syede; den første Morgen trommede jeg Reveillen paa Bordet, vi sprang ud af Sengen og dansede en Afskedsdans omkring vore Bøger.« Den glade rejsende kom, som det ved den Tid var almindeligt, over Col de la Faucille (i Jurakjæden) til Genf, og det pludselige Syn af Søen og Bjærgene fyldte ham med Rørelse og Henrykkelse.

Efter dette korte, men fornøjelige Ophold i Hjemmet begav Dufour sig vel til Mode til Metz og paabegyndte her i de sidste Maaneder af 1809 sine praktiske Studier, i hvilke han snart kom til at gjøre glimrende Fremskridt. Under Øvelserne i Terrainet beklædte samtlige Soldater vexelvis de lavere Grader, og man saae dem snart i Soldateruniform og snart med Underofficers-Snorene eller Officers-

Epauletterne. Disse Arbejder bleve imidlertid afbrudte ved den Befaling, at de fem første Numre skulde afgaa til Korfu for at forsvare Øen mod Englænderne. »Dette var en slem Streg i Regningen; thi at komme saa langt bort fra Storarmeen, hvor der gaves Befordringer og Udmærkelser, syntes os næsten en Forvisning.« Dufour kunde rigtig nok ikke forudse, at denne Forvisning skulde fri ham for Overgangen over Beresina og Slaget ved Leipzig og saaledes efter al Rimelighed forlængede hans Liv med fem og tresindstyve Aar.

Rejsen fra Metz til Neapel var en sand Tortur; de Midler, som de fem unge Mennesker havde at raade over, tillode dem netop at kjøbe en Vogn, hvor fornuftigvis kun to Mennesker kunde faa Plads; men de satte sig ufortrødent ind i Vognen, tre paa Hovedsædet og to i Forsædet, saa at deres Knæer hyppig kom i Konflikt med hverandre. Saaledes sammenstuvede rejste de Dag og Nat pr. Post og holdt kun en Dags Rast i Genf og Mailand og to Dage i Rom. Gjæstgivere og rejsende vare ikke lidet forbavsede, naar de saae tre, fire, fem Personer kravle ud af den lille Kasse, og en lærd Tilskuer sammenlignede Vognen med den trojanske Hest.

Uden Uheld naaede man Korfu; Klimaet, Garnisonen og Indbyggerne gjorde det behageligste Indtryk paa Dufour, og i sine senere Aar dvælede han gjærne ved Opholdet her. For et ungt Menneske, som kun havde set Genf, Paris og Metz, frembød Øen en interessant Blanding af Befolknings-Elementer; »der var endog nogle tyrkiske Familier, som havde søgt Tilflugt paa Korfu mod Ali Paschas Sværd; de vare komne med Kvinder og Heste, og vi fik herved Lejlighed til at anstille mange Iagttagelser; ved en Flytning blev saaledes den tyrkiske, tæt tilslørede Hustru ledsaget af fire bevæbnede, foran gik Hovedafskæreren.« Heldigvis var der ogsaa mere fornøjelige Scener. »Paa Guvernørens Baller var det os fire Officerer (Ingeniørkorpset, Artilleriet, Marinen

og Staben), der særlig vandt Berømmelse for vor Behændighed i Entrechats, saa der dannede sig en Kreds om os Dansere; andre Officerer spillede Komedie paa Byens Theater, og de spillede ikke daarlig; man anstillede Ringridt og Hestevæddeløb, under hvilke Damerne sade paa Tribuner og egenhændig bekransede Sejrherrerne. Vi vare tre om én Hest, thi vi vare ikke rige nok til hver at kunne kjøbe os et Dyr.«

Man ser, at Korfus Forsvar endnu gav rigelig Fritid; Løjtenant eller snart Kaptejn Dufour benyttede samme til at fortsætte sine theoretiske Studier og til at uddanne sit betydelige Talent som Kort- og Plantegner, hvori han senere skulde yde Edsforbundet saa store Tjenester. Han forfattede et Skrift over Perspektiven og lagde i Fremtiden særlig Vægt paa dette Værk, da han havde udarbejdet samme uden noget som helst Hjælpemiddel, hvorfor Arbejdet bar Præg af særlig Originalitet. »Den første Plan, som blev udarbejdet med horisontale Kurver, er udgaaet fra Korfu; vi arbejdede alle paa samme, og i Paris udførte man et Relief af Fæstningen efter denne Plan. Jeg tegnede i stor Maalestok en Plan af Fæstningen med alle dens Batterier, og man kunde paa samme skjelne selve Arten af Kanonerne. Krigsministeren havde den Godhed at tilstille mig en Kopi af dette store Arbejde«.

Denne Art Arbejde havde ogsaa sin Skyggeside; Dufour kunde let være bleven en Ingeniørofficer, der gik saa meget op i sit specielle Vaaben, at han blev ude af Stand til at føre en Kommando. Paa denne Fare blev han imidlertid gjort opmærksom af Oberst Baudrand, som ledede Befæstningsarbejderne paa de joniske Øer, og hvem Dufour ved Enden af sin lange Løbebane endnu mindedes med største Kjærlighed. Han sagde ofte til sin unge Kammerat: »Vær ikke blot fornøjet med at blive en god Ingeniørofficer; lær ogsaa andre Tjenestegrene at kjende, lær at kommandere Mænd«. Baudrand indskrænkede sig ikke til ufrugtbare

Raad, men gav ham Ledelsen af et stærkt Kompagni Sapører for at vænne ham til at kommandere; dertil føjede han Bestyrelsen af en Del af Ingeniørtrainet, og Dufour var desuden stadig en Slags Stabsofficer hos ham. Sonderbundets Overvinder var til sine sidste Aar Baudrand taknemmelig for denne mangesidige og sunde praktiske Uddannelse.

Englænderne indskrænkede sig til en stræng Blokade og Afspærring af Korfu. Paa en Expedition, som blev foretagen uden for Øen, kom Dufour i yderste Livsfare; dog vi ville lade ham selv fortælle denne Begivenhed, der refererer sig til Blokadens sidste Aar, 1813, og til Tilbagetoget til Frankrig.

»Da vi vendte tilbage fra Parga, hvor vi havde begivet os hen paa en Rekognoscering, havde Englænderne faaet Nys om vor Expedition, skjulte sig bag Klipperevene og ventede os ved det hvide Bjærg, Sydspidsen af Øen Korfu. De omringede os med fem, sex veludrustede Fartøjer, vi oppebiede dem i Rolighed for at afgive vor Ild paa nært Hold, og Uroligheden mellem de fjendtlige Rorfolk overtydede os om, at vore Skud havde gjort deres Virkning, da pludselig nogle Pakker Patroner paa vort Dæk fængede, i et Øjeblik stod alt i Flammer, og jeg selv brændte som en Fakkel. Til al Lykke taber jeg ikke Besindelsen, springer i Vandet, svømmer hen til et lille Fartøj, som vor Kanonbaad havde taget paa Slæb, og stiger op i den for at naa Strandbredden. Jeg svømmede i fuld Uniform med Kaarden ved Siden, og hvad der mest generede mig, var mine Støvler; jeg beholdt endogsaa min Hat paa, der nogenlunde beskyttede mig mod Brandsaar i Hovedet. Da jeg endelig kom op af Havet, følte jeg mig som forstenet i Luften; jeg kunde hverken røre eller bevæge mig, da jeg var slemt forbrændt; jeg bar imidlertid endnu min Uniform, og da Fjenden kjendte mine Epauletter, sendte han mig

endnu nogle kraftige Salver uden dog at træffe. Obersten og flere Matroser havde fulgt mit Exempel.

»Forsvaret hørte op, og Englænderne, som vare stegne om Bord, skyndte sig med at slukke Ilden. Saaledes bleve vi fangne, og Baudrand blev ført til Malta; men mig sendte man med en Parlamentær til Korfu; thi Englænderne skjøttede ikke om at have med syge og saarede at bestille. Natten var skrækkelig og syntes mig en Evighed; Kjødet laa blottet paa Laarene og Hænderne, ogsaa Ansigtet, navnlig Ørene vare temmelig stærkt forbrændte. Endelig den næste Morgen afleverede man mig paa Lasarettet, hvor jeg i ti Dage var overladt til en Underlæges Omhu og en uvidende Sygepassers Pleje; den sidste gav mig saaledes i en eneste Dosis al den Opium, som var bestemt for flere Dage . . . . jeg var forgiftet . . . . ti Dage i Træk troede jeg at være blind. Jeg kan altsaa sige, at jeg i mit Liv saa temmelig har prøvet alt; jeg har været døv og blind, forbrændt og forgiftet.

» . . . . Blokaden blev fortsat med fordoblet Strænghed; vi manglede Efterretninger fra Udlandet, vi fik ingen Lønning mere . . . . Vi havde opdyrket Haver, som vare forladte af deres Ejere; ogsaa Fjerkræ udklækkede vi.

»I Frankrig fulgte imidlertid Begivenhederne Slag i Slag, uden at endog et Rygte om samme naaede os, før pludselig en Parlamentær bringer os en Mængde Aviser og den Efterretning, at Bourbonnerne igjen ere komne tilbage. Vor Forbavselse var stor; thi ingen af os kjendte noget til dem.

»Som Tredjemand bevægede jeg ved mine alvorlige Forestillinger General Donzelot til at lade Republikens og Kejserdømmets Fane vaje endnu i fjorten Dage, da en Brig, hvis Bagstavn førte den hvide Fane, medens Forstavnen viste Trikoloren, bragte os den ventede Befaling at udlevere Forterne, Krigsmateriellet og Provianten til Englænderne . . . . En fransk Flaade under Admiral Cosmao landede

for at optage Garnisonen og føre den tilbage til Frankrig. . . . Det var for Marseilles Beboere et sjældent Syn at se saadanne skjæggede Karle paa en Tid, da hele Hæren kun bestod af Rekrutter.«

I Marseille, der helt og holdent var royalistisk sindet, bleve vi indkvarterede hos Borgerne, og mit Kompagni havde just ikke godt heraf; paa Korfu var det blevet rekruteret af de talrige illyriske Slaver, som vare deserterede fra Østerrig . . . I Aix kom nu en halv Snes Stykker af mine Folk til mig og forlangte i en fræk Tone den tilgodehavende Sold; paa min velbegrundede Vægring herved (jeg havde nemlig ingen Penge) bleve de kun endnu frækkere: »Vi ville paa Stedet have vor Sold og saa afsted«, hed det; et fornyet afslaaende Svar bragte dem i Raseri, og med dragne Sabler trængte de ind paa mig, men med Kaarden i Haanden holdt jeg dem saa længe i Skak, til mine Underofficerer kunde ile deres Kaptejn til Undsætning . . . . jeg havde stukket tre af disse Døgenigte ned.«

Ved sin Ankomst til Grenoble saae Dufour sig dog nødt til at afskedige mere end Halvdelen af sine Sapører, der ikke vare til Sinds at tjene under den nye Regering; med tungt Hjærte lod han sig dernæst med Resten af sine Sapører indlemme i tredje Ingeniør-Regiment og troede endnu i tre Maaneder at burde arbejde med paa sit nye Korps's Organisation; men efter at have fuldendt denne Opgave forlangte og erholdt han i Slutningen af Aaret 1814 en Orlov paa tre Maaneder, som han agtede at tilbringe i Genf. Permissionen var imidlertid endnu ikke udløben, før Efterretningen om Napoleons Landgang bredte sig med Lynets Hurtighed og hensatte Kaptejn Dufour som saa mange andre Officerer i den største Samvittighedskamp; en ministeriel Skrivelse fra Slutningen af Februar, altsaa før Napoleons Tilbagevenden fra Øen Elba, rev ham paa en overraskende Maade ud af denne Uro; thi han fik »trods sin Orlov« Befaling til ufortøvet at vende tilbage til Grenoble.

Senere spurgte han sig selv mangen en Gang, om det virkelig kun var et Spil af Skæbnen, at han, den for sit bonapartistiske Sindelag bekjendte Ingeniørofficer, blev sendt til en Fæstning, hvis Holdning maatte være afgjørende ved Kejserens forestaaende Marche. Hvorledes det nu end forholdt sig hermed, løste den militære Lydighed ham fra alle Betænkeligheder, i Chambéry satte han glad den trefarvede Kokarde paa sin Hue og indtraf i Grenoble Dagen efter Napoleons Afrejse.

Næsten umiddelbart derpaa fik han Befaling at begive sig til Lyon, som »de hundrede Dages« Regering tænkte at befæste mod Østerrigernes forventede Angreb; han erholdt Ledelsen af en meget betydelig Del af Arbejdet, nemlig hele Linien mellem Rhone og Saône.

»Marskalk Suchet, der kommanderede Alpehæren, hvortil vi hørte, inspicerede mine Arbejder, fandt intet Steds noget at udsætte og erklærede sig tilfreds. Ejeren af Slottet paa Øen Barbe, det yderste venstre Punkt af min Linie, var en stræng Royalist, og hans ældste Datter havde selv affyret den Kanon, som meldte Lyons Beboere Hertuginden af Angoulêmes Ankomst; men trods alt dette stod jeg paa en venlig Fod med Familien ved at skaane deres Have, saa vidt vi kunde undgaa det ved vore Batteribygninger, og skjønt jeg engang overraskede de unge Damer, medens de søndertraadte Violerne*) paa et Brystværn, respekterede jeg ikke desto mindre de skjønne Liljer, som var deres Stolthed.«

Ved Efterretningen om Slaget ved Waterloo bleve Forsvarsanstalterne forhalede eller rettere standsede, Østerrigerne kom, og der blev vexlet nogle Skud mellem deres Forposter og Lyons Besætning; men Kapitulationen, der blev hidført ved Begivenhederne i Paris, standsede dog Fortsættelsen af Fjendtlighederne. Pons de l'Hérault, Kommissæren for Lyon,

---

*) Den napoleonske Families Blomst, ligesom Liljerne ere Bourbonnernes.

havde søgt om en Bataillonskommandørs Grad for Dufour, men han vedblev at være Kaptejn, dog med Æreslegionens Kors. Han trak sig tilbage bag Loire, hvor han havde Lejlighed til at underholde sig med den tapre General Mouton-Duvernet, som snart skulde falde for franske Kugler; alt kom i Opløsning, og kun Officererne bleve paa deres Post, men afmægtige over for Soldaterne, der uden at afvente Orlov forsvandt i Hundredvis for at vende tilbage til Hjemmet. Endelig bleve ogsaa Officererne enten ganske afskedigede eller satte paa Halvsold og stillede til Disposition. Da Dufour hørte til sidste Klasse, havde han intet bedre at gjøre end at vende hjem og i Ro afvente sin videre Skæbne; paa Vejen besøgte han i Lyon sine elskværdige Royalister, der bebrejdede ham, at han ikke havde smykket sin Hat med den hvide Kokarde.

Sin vedvarende Troskab mod Napoleon i Ulykkens Dage kunde Dufour tilskrive, at han blev hensat i den fjortende og sidste Kategori af Officerer paa Halvsold og aldrig kunde faa de to eller tre Tusende Francs udbetalte, Regeringen var ham skyldig. Fuld af Uro over sin Fremtid fik han dog sin knappe Halvsold regelmæssig udbetalt; men af denne Uro blev han udløst i Begyndelsen af 1817; thi han fik Tilbud om en Kommando i Briançon, dog rigtig nok under den Betingelse, at han skulde søge fransk Indfødsret, da hans Hjemstavn Genf var falden til Schweiz. Han havde frit Valg.

Kaptejn Dufour gik i sit tredivte Aar. Tyve Aar havde han tilbragt i Genf, ti andre Aar i fransk Tjeneste; hans Hjærte var delt mellem Kjærlighed til Hjemstavnen og den inderlige Taknemmelighed, han maatte føle mod det Land, hvor han havde fundet Videnskab, Fare, Ære og Besværligheder — kort sagt alt, hvad der binder og fængsler et Menneskes Hjærte. Dog hans Genfer-Patriotisme fik Overhaand, og de politiske Skuffelser, han havde lidt, bidroge

vel ogsaa deres til hans Beslutning, skjønt hans franske Sympathier dog ikke herved bleve tilintetgjorte.

»Mit Valg er truffet,« skrev han til Oberst Baudrand; »nu er jeg kun af Hjærtet en Franskmand, men giver Afkald paa alle min Stands Fordele uden at vide, hvad jeg skal tage mig for. Jeg vil skatte mig lykkelig, hvis jeg som Schweizer-Borger kan finde den forønskede Ro i min Sjæl, lykkelig, hvis mine ringe Talenter kunne være mine Medborgere til nogen Nytte.« Senere, mod Slutningen af Aaret 1818, skrev han til sin Kammerat Charles Dupin: »For at kunne følge den Vej, min Samvittighed foreskriver mig, har jeg opgivet Grad og Sold og tænker nu kun paa at bekæmpe mine Landsmænds Overdrivelser«. Alt, hvad der muligvis kunde ægge og ophidse Lidenskaberne paa begge Sider af Grænsen, mishagede og foruroligede ham, og det kunde ikke undgaas, at der i Genf i Anledning af Indlemmelsen i Schweiz forefaldt adskillige Scener, som vare vel egnede til at fornærme den franske Nationalfølelse; men Dufour tragtede stadig efter en oprigtig, populær Fred og ikke efter en blot politisk Fred.

II.

Efter at have slaaet sig til endelig Ro i Genf ægtede Kaptejn Dufour Frøken Susanne Bonneton, der i et halvt Aarhundrede udgjorde sin Mands Lykke; endnu i samme Aar, 1817, blev han Kommandant for det genfiske Ingeniørkorps, derhos Civilingeniør i Kantonets Tjeneste, og som saadan skulde han forestaa Kantonets Opmaaling, endelig Professor i Mathematik, og ved alle disse Embeder fik hans mangesidige Evner og Virkelyst rig Anvendelse. I Genf indførte han Undervisningen i beskrivende Geometri, og da efter Freden talrige fremmede af Stand strømmede til det nye Schweizerkanton, talte han blandt sine Elever ikke blot

unge Landsmænd, der senere skulde opnaa videnskabelig Berømmelse i Evropa, men ogsaa Prinser af de stolteste suveræne Huse som Prinsen af Danmark, (ɔ: Frederik VII.) Prinsen af Holstein og Storhertugen af Mecklenburg; hans klare Aand og tydelige Foredrag gjorde ham særlig skikket til Undervisning, men denne Gren af hans Virksomhed var dog det Arbejde, som mindst interesserede ham, skjønt han ikke desto mindre i over tyve Aar viede det en stor Del af sin Tid.

Vi have oven for omtalt hans Genfer-Patriotisme; men for at dette Ord ikke skal blive misforstaaet, behøver det en nøjere Forklaring. Dufour vilde ikke blot antage den genfiske, men ogsaa den schweiziske Nationalitet; fra 1817 var han lige saa vel Schweizer som Genfer, og Edsforbundets Politik og Forsvar optog ganske hans Aand. Det er mærkeligt, hvor hurtig den gamle Skoleelev fra det uafhængige Genf og den senere napoleonske Officer, der aldrig havde tænkt paa Schweiz og næsten intet vidste om samme, sluttede sig til det nye, fælles Fædreland. Han nød den Ære i de følgende, ofte vanskelige, tresindstyve Aar at være det levende Baand, som knyttede Genf til Edsforbundet, og da han i 1827 blev udnævnt til Oberst i Edsforbundets Tjeneste, forstode hans Landsmænd at vurdere denne Værdighed, som ingen Genfer hidtil havde beklædt, og gjorde et Gilde for i hans Person at fejre den militære Enhed, som fra nu af skulde knytte det schweiziske Fædreland nøje sammen med dets to og tyvende Kanton.

Det var den nye schweiziske Officers faste Overbevisning, at Schweiz uden Ærgjerrighed maatte forblive strængt neutralt, og at der udfordredes Styrke og stadig Vaabenfærdighed, for at Landet kunde se sin Neutralitet, Integritet og Uafhængighed respekteret. Hans Erfaringer fra Paris, Metz og navnlig fra Korfu havde den største Betydning for Organisationen af Edsforbundets Hær.

»Jeg har,« siger Dufour i sine Optegnelser, »i Aaret

1819 grundet Skolen i Thun og var her til 1830 Overinstruktør for Ingeniørerne og Generalstaben, i hvilket Tidsrum jeg havde den Tilfredsstillelse at optage Prins Ludvig Napoleon Bonaparte (ɔ: Napoleon III) i samme Skole og se ham stillet under mit Opsyn. I Aaret 1827 ledede jeg i Thun den første Øvelse i alle Vaabenarter for at uddanne Eleverne i Felttjeneste; heraf fremgik de store Troppesamlinger, som senere have fundet Sted paa forskjellige Steder af Edsforbundets Omraade. Jeg har ogsaa virket kraftig for Antagelsen af Edsforbundets Fane for den fælles Hær, og efter ti Aars Anstrængelser satte jeg ogsaa dette igjennem.«

Ved et Æmne af saa stor Betydning kunne vi dog ikke nøjes med disse korte Notitser, men maa i de Breve og Udkast, Dufour rettede til de nationale Myndigheder, søge et Bevis for Dybden af hans politiske Ideer, der i hans Aand vare nøje sammenknyttede med det militære Fremskridt og Fagspørgsmaal.

»Naar man indrømmer, at en regulær Hær savner sin Hovedstyrke, saa snart den ikke har en god Generalstab, har en Militshær som vor i endnu højere Grad en saadan nødig. Vore Batailloner og Eskadroner, der ere uddannede hver for sig i Republikens forskjellige Kantoner, kunne ikke være i Besiddelse af den Sikkerhed og det Sammenhold, man kun opnaar med Tiden efter en varig Øvelse. Den schweiziske Hær vil ved Begyndelsen af et Felttog altid være af ringere Værd. Det vanskeligste er at organisere de forskjellige administrative og militære Grene godt, hertil udkræves Tid og Ro, og det er at forudsætte, at man hverken vil unde os Tid eller Ro. Den angribende Fjende, der kjender vor Svaghed, vil drive sine Forberedelser i al Hemmelighed og falde over os som et Lyn uden blot at give os Tid til Samling.

»Ve os, naar vi i en saadan Stilling lide Mangel paa gode Officerer, som kunne samle de spredte Elementer af

vor Styrke og lede de nationale Skarers Begejstring paa en indsigtsfuld Maade. Vor Modstand vilde det da briste paa Enhed, og hvor stort vore Soldaters Mod end maatte være, vilde de dog blive slaaede af mere øvede Tropper, Mistillid vilde bemægtige sig dem, og maaske vilde de endog over for deres Føreres Usikkerhed anse sig for forraadte.«

Disse Farer, der kunde føre til hele Fædrelandets Undergang, mødte Dufour med nøje og udførlige Reglementer, som de mest fremragende Mænd i Schweizerhæren have at takke for deres militære Uddannelse, fremdeles med Almenstudier, der efter Baudrands Anskuelse skulde bevare Officererne mod at henfalde til Ensidighed i deres specielle Vaaben, og endelig ved hyppige Sammenkomster mellem Officererne fra de forskjellige Kantoner. »Følelsen for det fælles Fædreland maa ved saadanne Sammenkomster udbrede sig over videre Kredse; der maa her udvikle sig Venskabsforhold eller dog nærmere Forbindelser, som i givne Tilfælde kunne være højst nyttige, med ét Ord, Fædrelandet kan herved kun høste Ære og Fordel.«

Disse Dufours skjønne Manddomsaar vare dog heller ikke tabte for Staden og Kantonet Genf; han arbejdede tværtimod ufortrødent for sit snævrere Hjem og bidrog kraftig sit til, at der begyndte et nyt Vendepunkt i dets Historie; han sørgede for Lys og Luft i de smalle Stræder, for Stadens Udvidelse og moderne Forskjønnelse. Genf havde i tre Aarhundreder nærmest været et Aandens Sæde, dens Storhed beroede paa Kjærlighed til Videnskaberne og den hellige Skrift; men derimod havde man til Trods for det attende Aarhundredes skjønne, men alvorlige Bygninger ladet den ydre Fremtræden ude af Betragtning; man havde ikke haft Tid til at tænke paa Qaier og retvinklede Gader. Andre Tider, andre Sæder: de forfaldne Bygninger langs Rhone og Søen, som dækkede Udsigten til Vandet og Bjærgene, vare gammeldags, men alt andet end interessante; Oberst Dufours Ordenssans kunde ikke udstaa dem, og da

han i 1819 blev valgt til Medlem for Byraadet, forsømte han ikke Lejligheden til at fordre betydelige offentlige Arbejder. »Naar man med Dampskibet kommer til vor By, tør man ikke tilstaa, at man er en Genfer.« Først efter et tre Gange gjentaget Stormløb og et dobbelt Nederlag fik han endelig Raadet til at gaa ind paa Bygningen af den store Quai, Arbejderne her samt ved »Pont des Bergues« bleve drevne med al Iver, og ved Siden af Sonderbund-Felttoget og sit Schweizerkort betragtede Generalen altid disse Arbejder som sin tredje Adkomst til Ære; naar man betænker det mægtige dybe Indtryk, som han derved har udøvet paa Tusender af rejsende, Digtere, Kunstnere og de mest beskedne af sine Landsmænd, kan man ikke undlade at tiltræde hans Mening.

Han byggede ogsaa to andre, mindre berømte, men praktisk vigtige Broer, nemlig Broen fra Sierne over Arve og Hængebroen over Fæstningsværkerne over for Florissant. *) Da Genf den Gang var en befæstet Stad, stod den kun gjennem de tre Porte i Forbindelse med Yderverdenen, og mellem Strand- og Nyportene, der laa i stor Afstand fra hinanden, fandt ved den Tid ingen Forbindelse Sted, før i 1823 den lette Hængebro af Jærntraad blev bygget, som senere er bleven saa ofte efterlignet; med Fæstningsværkerne forsvandt i øvrigt ogsaa denne Bro.

Uden at nære stor Tillid til Genfs Fæstningsværker maatte Dufour dog som Ingeniør sysle med deres Istandsættelse og Forbedring. Saaledes fortæller han t. Ex. i sine Notitser: »De gamle Kasematter, som tjente til Magasiner for Drikkevarer og Tælle, vare i en meget slet Tilstand, Vandet trængte ind paa alle Kanter; det hele voldte store Udgifter uden Nytte, thi Kasematterne maatte falde

---

*) Dufour byggede i øvrigt endnu tre andre Broer i Genf, fuldendte Broen i Carouge og udfandt et System for den hydrauliske Maskine, der endnu er anvendeligt.

med Værkerne. Ved andre Dele af Voldene forefaldt rigtig nok Arbejder af større Betydning, som endnu stadig komme os til Nytte. Det lykkedes mig at skaffe Befolkningen Nytten af nogle Bastioner, som jeg omdannede til offentlige Promenader. Navnlig gjaldt dette om Bastionen ved Søen, den tidligere saakaldte »Baadeø,« der blev niveleret, beplantet, bestrøet med Grus og forsynet med et Rækværk; man omdannede samme til en Slags Have, som man gav Navnet »Rousseaus Ø,« efter at den var bleven prydet med en Statue af vor store Filosof.« Det var ogsaa Dufour, som opførte Grundstykket og ledede Statuens Rejsning, ligesom han endnu i sin høje Alder skulde rejse National-Monumentet i den engelske Have.

Han stillede sit Talent som Ingeniør ikke blot til det materielle Fremskridts Raadighed, men ogsaa til Videnskabernes Fremme, og han søgte at udbrede disse blandt Folket; naar han saaledes tog Del i Indførelsen af Dampskibe og Gasbelysning, viede han ogsaa, og i en ikke ringere Grad, Genfs videnskabelige Anstalter sine Kræfter: »Efter at Træerne vare fældede paa den Plads, hvor det saa kaldte fædrelandske Lyceum stod under Revolutionen, lod jeg samme indhegne og pryde med et Springvand samt udstyre med et Orangeri og et botanisk Konservatorium for saaledes at forvandle Pladsen til en Have, der samtidig kunde være til Nytte og Fornøjelse; senere kom hertil Observatoriet med sin Drejekuppel. I Haven lod jeg anbringe en Limnimeter for paa denne Maade at kunne anskueliggjøre Forandringerne i Vandstanden for alle og enhver; i Stedet for denne Limnimeter traadte senere en anden, der endnu er til ved Dampskibenes Anlægsplads. Paa Bastionen ved Chantepoulet opstillede jeg fremdeles en Tavle, hvor Spaseregængerne paa en Messingplade kunde aflæse Navnene paa de herfra synlige Bjærge; senere er denne Plade opstillet ikke langt herfra i Alpeplads-Haven.«

Den forhenværende Elev af den polytekniske Skole

havde i lang Tid ikke gjenset Frankrig; nu fremkaldte Ønsket om at sætte sig ind i de Arbejder, der vare udførte i forkjellige Egne af Kongeriget, en flere Maaneders Rejse, hvorved han traf sammen med mange gamle Kammerater, deriblandt den fortræffelige General Baudrand. Under den strængeste Kulde i Aaret 1830 kjørte han med Hurtigposten fra Nantes til Paris; den første Del af Rejsen blev tilbagelagt om Natten, han havde glemt sin Kappe, og oven i Kjøbet var en Rude slaaet itu; hans Legemskonstitution var dog saa kraftig, at han endog slap for Snue, men senere indrømmede han dog selv, at han ved denne Lejlighed ret havde fattet Betydningen af Talemaaden: »Kulden gik gjennem Marv og Ben.« Foruden de Iagttagelser, der nærmest vedrørte ham som Ingeniør, følte han sig mest slaaet ved den Kjendsgjerning, at Alverden var belavet paa Dynastiets nære Fald. »Det hele hænger kun ved en Traad,« sagde han efter sin Hjemkomst, og da denne Traad var bristet ved Karl X's Juli-Ordonnancer, beklagede Dufour ingenlunde Bourbonnernes Fald, saa meget mere som han ikke blot selv hørte til det liberale Parti, men ogsaa havde fornyet sine gamle venskabelige Forbindelser med Bonaparterne ved at overtage Prins Louis's (ɔ: den senere Napoleon III's) militære Uddannelse.

Fra et andet Synspunkt foruroligede Julirevolutionen Dufour i høj Grad; han som saa mange andre Politikere befrygtede nemlig en almindelig evropæisk Brand, der muligvis kunde drage Schweiz med ind i Hvirvelen, ja vel endog styrte det i Fordærvelse. Han fik en overordentlig Samling af Tagsatzung (Landets Fællesforsamling) sat i Gang, han blev udnævnt til Deputeret, og Frygten for en Krænkelse af Schweiz's Omraade, saaledes som det gjentagne Gange havde fundet Sted i de sidste Krige, bidrog meget til Udførelsen af Forsvarsværkerne ved St. Maurice, Aarberg, Bellinzona og Luziensteig. Oberst Dufour, der

fra 1831 var Chef for Generalstaben, holdt særlig paa at fjærne enhver Krænkelse af Schweiz's Omraade i Rhonedalen ved de vidunderlige Forsvarsanlæg ved St. Maurice; men denne Befæstning var fuldstændig defensiv, sigtede kun til Bevarelsen af den almindelige Fred, og Louis Philippes Regering lagde sin Taknemmelighed over denne Schweiz's Holdning for Dagen ved at udnævne Dufour til Ridder af Æreslegionen.

»Intet kunde være mig mere kjærkomment«, skrev han den 25de Januar 1832 til Marskalk Soult. »Denne Udmærkelse beviser mig, at jeg endnu stadig har Venner i det Land, hvor jeg har nydt min militære Opdragelse, for hvilket jeg derfor har bevaret en inderlig Forkjærlighed, og som jeg vilde skatte mig lykkelig ved at kunne tjene paa enhver Maade, der lader sig forene med mine Pligter. De kan navnlig gjøre særlig Regning paa, at alle mine Anstrængelser og min hele Indflydelse skal være rettet paa at hævde en Neutralitet, der ligger lige saa meget i Frankrigs som i Schweiz's Interesse. Jeg har viet mit Liv til Opfyldelsen af denne Opgave.«

Den samme fredelige Mission fik han noget senere, i Aaret 1834, Lejlighed til at lægge for Dagen, da en Del polske Flygtninge foretog det saa kaldte »Savoyer-Tog«, der allerede forud maatte stemples som unyttigt og vanvittigt. I Februar 1834 trængte 400 polske, italienske og tyske, slet væbnede Friskaremænd fra Genfersøen over Savoyens Grænser, hvorfra de søgte at naa Piemont, hvor man vilde fremkalde en Rejsning mod Karl Albert. Hele Toget mislykkedes imidlertid; thi da Friskaremændene overskrede Grænsen, fandt de snart, at Landbefolkningen aldeles ikke nærede nogen Lyst til at slutte sig til dem; en af Insurgenternes Delinger opløste sig altsaa, en anden under Ramorino drog tilbage over Grænsen, og en tredje blev sprængt efter en kort Skjærmydsel. »Den Tillid, man nærede til mig og mine velbekjendte An-

skuelser«, skriver Dufour i denne Anledning, »tillod mig at afvende Stormen og bevæge de ulykkelige, for hvem man nærede en levende Interesse, til at vende om.«

Dufour havde kort forud haft en anden endnu mere mislig Opgave, som han dog ogsaa heldig bragte til Afslutning. I Kanton Basel herskede der en stærk Spænding mellem selve Byen og Landdistrikterne, hvis demokratiske Beboere følte sig tilsidesatte og kuede af den konservative Bybefolkning. Allerede i Begyndelsen af Januar 1831 havde Landboerne derfor dannet en provisorisk Regering i Liestal, men denne Gang blev Rejsningen kuet; dog Forsøget fornyedes i Avgust samme Aar, og nu med bedre Held, og Byens Tropper bleve fuldstændig slaaede under et Angreb paa Liestal; Tagsatzung søgte først at mægle; men ingen af Parterne vilde give efter, og navnlig afviste Byen enhver Anmodning i saa Henseende, sluttede et Separatforbund med enkelte venskabelige Kantoner og faldt trods den paabudte Landefred med Vaabenmagt over Landskabet Basel (3. Avgust 1833). Et Armékorps paa 10,000 Mand under Dufour rykkede nu frem, besatte Landskabet Basel og traf Foranstaltninger til at angribe Byen; men heldigvis blev det ikke nødvendigt at bringe de trufne Angrebsdispositioner til Udøvelse, og Staden blev besat uden Blodsudgydelse; alt det vundne blev imidlertid atter sat paa Spil ved et taabeligt Praleri, som blev udvist af en af de mest forhadte Førere for Baselland; han kjørte nemlig i aaben Kaleche gjennem Byens Gader, og den ulykkelige var nær bleven reven ihjel, hvis Dufour ikke havde reddet ham med Fare for sit eget Liv. Den indvortes Strid endte imidlertid, som bekjendt, med det Resultat, at Kantonet blev delt i to Halvkantoner: Basel-Stadt og Baselland, en Deling, der finder Sted den Dag i Dag.

I det samme Aar 1833 paabegyndte Dufour et Arbejde, som skulde vare to og tredive Aar, nemlig sit almindelige Kort over Schweiz, et civilisatorisk Værk, der i Nødsfald

ogsaa skulde tjene til Fædrelandets Forsvar. Dufours Patriotisme og hans videnskabelige Stilling gav ham en dobbelt Adkomst til at lede dette storslaaede Foretagende, i hvis Fuldførelse forskjellige Generationer af Ingeniører fra de forskjellige Kantoner have taget Del. Et Kort, der var udkastet i saa stor Maalestok, frembød paa Grund af Terrainets særlige Beskaffenhed Vanskeligheder af forskjellig Art. Til den nøjagtige Optagelse af de stejle Skrænter og de vidtstrakte Isbræer udkrævedes unge Mænd, der ikke led af Svimmelhed, som vare i Besiddelse af grundige mathematiske Studier, og som derhos havde Lyst til besværlige Marcher og kunde nøjes med det mer end simple Liv i Sennhytterne. I Schweiz var der dog ingen Mangel paa Ingeniører af denne Art, og heri laa heller ikke Hovedvanskeligheden; men en langt betydeligere Opgave var det over for et saadant Net af Bjærge, Dale og Floder at fyldestgjøre baade Nøjagtigheden og Tydeligheden, at undgaa de sorte, alt for overlæssede Skygger og saaledes tilvejebringe et Kort, der tillige kunde give et Billede af Landet.

Med al den fortjente Beundring, som Dufour nærede for den franske Generalstabs Kort, havde han dog den Opfattelse, at denne havde lidt Skibbrud over for den Vanskelighed at gjengive Landets bjærgfulde Egne. Han søgte at overvinde denne Vanskelighed ved at anvende det skraa Lys, et System, der med rette bekæmpes for visse Egne, men vistnok er det eneste rigtige for et Land som Schweiz, forudsat da, at man anvender det paa en forstandig Maade. Det opnaaede Resultat var glimrende og vel egnet til at overbevise de heftigste Modstandere; men først i de sidste Aar, da det fuldstændige Kort var optrukket, kunde det ret vinde Anerkjendelse t. Ex. under Verdensudstillingen i Paris 1867 og paa Væggen i Athenæumssalen i Genf.

Paa det sidst nævnte Exemplar ligger der saa meget mere Vægt, som det saa at sige var Autors Yndlingsstykke, og han bestræbte sig for at gjøre det ikke blot til et smukt

Kort, men meget mere til et levende Billede af sit Fædreneland; man kunde derfor mangen Gang se ham retouchere dette Vægexemplar med sin Blyant, se ham stille sig op i i en vis Afstand som en Maler over for sit Maleri for at bedømme den Virkning, han havde opnaaet ved sine nye Skraveringer, og saaledes lykkedes det ham hos Beskueren at fremkalde den fuldstændigste Illusion af et Relief.

Dette Mesterværk, for hvilket Dufour, hvad vi længere frem ville faa at se, blev lønnet med republikansk Simpelhed, er det mest betydelige og omfangsrige Arbejde i hans lange Liv og tillige et glimrende Bevis for hans storartede Uegennyttighed i Fædrelandets Tjeneste; han, som ved Livets dagligdags Arbejder var sparsom med sin Tid, ødslede med samme, naar der var Tale om et patriotisk eller et Velgjørenheds Værk. Da man saaledes havde overdraget ham at administrere Arven efter Baron de Grenus, der havde indsat Edsforbundet til sin Universalarving, medgik der meget af hans Tid til at gjøre en Kapital paa 1100,000 Francs, som vare bestemte til Oprettelsen af en Invalidekasse, disponibel. En anden af hans Hovedbeskæftigelser i denne Del af hans virksomme Liv var Grundlæggelsen af Militærforeningen, som han i lang Tid præsiderede.

I øvrigt forsømte han ikke de talrige Genfer-Foreninger, af hvilke han var Medlem, ligesom heller ikke Arbejderne i Studerestuen bleve afbrudte; talrige Skrifter over Krigskunsten eller over forskjellige Anvendelser af de physiske og mathematiske Videnskaber fulgte Slag i Slag; saaledes udkom Afhandlinger over »permanente Befæstninger« 1822, i andet Oplag 1850; hans Haandbog »over de praktiske Arbejder i Felten« paa Tysk 1825, senere paa Fransk i fl. Oplag, ligesom ogsaa hans Lærebog i Taktiken udkom i flere Sprog. Disse tre Arbejder ere blevne klassiske, og trods de Forandringer, som ere blevne nødvendige ved

de nye Vaaben, ere de efter kompetente Dommeres Vidnesbyrd endnu ikke forældede. Et særligt Arbejde gjaldt Beskrivelsen over Hængebroer, et andet om Genfersøens Vandstand, der til Trods for visse Paastande ikke synes at have forandret sig i fem og halvfjerdsindstyve Aar. Talrige Afhandlinger for Militærskolen og »Bibliothèque Universelle« skulle vi her kun berøre i Forbigaaende; men alle disse Værker udgjøre ikke en Fjerdedel af de Arbejder, han har efterladt i sit Bibliothek som Manuskript, men indbundne og fuldstændig ordnede.

Prins Ludvig Napoleon var den af Dufours Elever, for hvem han nærede størst Hengivenhed; han viste sig stedse som en hengiven Ven over for ham, skjønt han beklagede Prinsens Forsøg i Strassburg og fordømte hans Landgang i Boulogne. I de Aar, som ligge mellem disse tvende mislykkede Forsøg, var Napoleons Ophold paa Schweiz's Omraade gen Anledning til betydelige Forviklinger; den franske Regering sendte Edsforbundet truende Noter, som ophidsede »Tagsatzung« og syntes at forberede et nært forestaaende Sammenstød. »Det er sandsynligt,« skrev Obersten i denne Anledning til Prætendenten, »at De ikke vil blive forstyrret i Deres Asyl; men De vil dog kunne fatte en stor Beslutning; Deres Hjærte vil selv kunne indgive Dem denne, og tillad mit Venskab at tilraade Dem samme.« Dette oprigtige og taktfulde Raad blev fulgt, og Prins Ludvig forlod Schweiz. Da han senere blev fangen ved sit Landgangsforsøg i Boulogne og blev stillet for Pairskammeret, viste Dufour sig som Napoleons utrættelige Ven, der skrev til Berryer og til flere Medlemmer af Pairskammeret og vel ikke fragik den anklagedes Skyld, men undskyldte samme med Landflygtighedens Fristelser, samtidig med at han fremhævede Prinsens gode Egenskaber og forsvarede hans Sag med en Varme, der ikke blev uden Virkning.

Dufour var ikke fremmed for sit Kantons mere og

mere stormende Politik; fra 1819 var han Medlem af Borgerrepræsentationen og siden hin Tid næsten stadig Medlem af den lovgivende Forsamling, hvor han i lang Tid var en fremtrædende Repræsentant for det liberale og Fremskridtspartiet; men han saae ikke uden Bekymring den revolutionære Vending, Begivenhederne lidt efter lidt antoge, og sluttede sig senere til det konservative Partis Rækker; han nærede Afsky for enhver Blodsudgydelse og anstrængte sig stedse for at undgaa den ganske eller dog indskrænke den til det mindst mulige. Den 13de Febr. 1843 »kunde han ikke forhindre et natligt Sammenstød, som kostede nogle Borgere Livet, men ved Klogskab og Maadehold undgik man dog store Ulykker.« I Aaret 1846 vilde han heller ikke paatage sig Ansvaret for de Begivenheder, som sluttelig førte til Oprøret af 7de Oktbr., der ganske skaffede det radikale Parti Magten.

Den sidste Begivenhed blev af stor Betydning for Schweiz's indre Historie og paaskyndede Udbruddet af »Sonderbund-Krigen,« men de nærmere Omstændigheder ved samme skulle vi forbeholde til næste Afsnit i denne Afhandling; vi skulle her kun berøre, at »Tagsatzung« udnævnte Dufour til Overgeneral, en Udnævnelse, som gjorde hans Venner og nærmeste Paarørende trøsteslose, ligesom han selv var dybt rystet ved dette Valg; men i Betragtning af sit søndersplittede og uenige Fædreland og med dyb Følelse af det ansvarsfulde Kald, Fædrelandet rettede til ham, var hans Valg snart truffet. Hovederne for »Sonderbund« hørte med Glæde Efterretningen om Udnævnelsen af en lærd Overgeneral, der uden Tvivl vilde spilde sin Tid med korrekte og regelrette Marcher. Man skuffede sig paa begge Sider; en energisk Udfoldelse af Stridskræfterne, der vare langt betydeligere, end Valpladsen fordrede, delte, lammede, kvalte Modstanden og reducerede Krigen til nogle, lidet blodige Fægtninger. Og da det med saa

stor Humanitet førte Felttog saa hurtig var endt, maatte selv de, hvem det gjorde ondt, at deres Ven havde modtaget Overkommandoen, istemme den almindelige Ros, der gjenlød over hele Evropa med Undtagelse af de enkelte ved Partilidenskab forblindede Kredse.

(Sluttes.)

C. H.

Et magyarisk Plyndringstog. *)

Iblandt de statelige Klostre, der i Aarhundreder have været Midtpunkt for det sydøstlige Tysklands Kultur, er St. Gallen et af de berømmeligste. Grundlagt af den hellige Gallus Columbans Discipel, blev det efter Karl den stores Død, ved sin gode Skole, sin Klostertugt og et stort Antal talentfulde Mænd, en højt berømt Anstalt, var i de sachsiske Kejseres Aarhundrede (918—1024) vel det bedste tyske Kloster og sendte sine Disciple ned ad Rhinen og langt ind i det tyske Land. Meget, som de flittige Munke afskreve, digtede og forfattede til Undervisning, er blevet bevaret for os; til de værdifuldeste Overleveringer hører Klostrets Krønnike, der af forskjellige Forfattere er ført til ind i det 13de Aarhundrede, og som indeholder en Skat af Oplysninger om Klosterbeboernes Liv og Lære; blandt disse Klosterkrønnikens Forfattere er navnlig Ekkehard IV (omtrent 980 til 1060) af mageløst Værd, ikke fordi han hørte til sin Tids lærdeste Mænd, men fordi han er i Besiddelse af mere ægte Fremstillingstalent, end nogen af de samtidige, vi have noget Kjendskab til, og fordi han kan gjengive det oplevede udførlig, levende og med karakteristiske Enkeltheder. Brødrenes

*) Gustav Freytag: Bilder aus der deutschen Vergangenheit. I.

Karakter, Tidens Sæder, et gejstligt Broderskabs Tilskikkelser afspejle sig levende i hans behagelige og friske Fortælling.

Det er vanskeligt at gjøre et Udvalg af det rige Stof, som han har overleveret os i sin Krønnike. Det følgende indeholder noget af Klosterets Hændelser under Magyarernes (Ungarernes) ødelæggende Plyndringstog, og det kan tjene som et Exempel paa de Hærgninger, Tyskland og i det hele Mellemevropa vare udsatte for, indtil Henrik I, der bedst er kjendt under det urigtige Tilnavn Fuglefænger, og hans Søn Otto I den store, gjorde Ende herpaa ved deres store Sejre over det hedenske Nabofolk. Ekkehard fortæller paa det 10de Aarhundredes Latin, i hvilket den gode Klosterskole spores, herom, som følger: *) »Vor Abbed Engilbert havde faaet Abbediet af Kong Henrik (918—936), svoret ham Troskab og vendte med Orlov fra ham tilbage, da der brød en stor Ulykke ind over os; thi Ungarerne havde hørt om Rigets Nød og gjorde et rasende Indfald i Bayern, hvor de lagde alt øde (i Aaret 924). De laa længe foran Augsburg, men bleve fordrevne derfra ved Biskop Udalrichs Bønner, der var sin Tids allerfrommeste Mand, og trængte i Hobetal ind i Alemannien (ɔ: det nuværende Württemberg, Baden og Østschweiz), hvor ingen lagde dem nogen Hindring i Vejen. Da viste den virksomme Abbed Engilbert, hvor godt han forstod at væbne sig mod Ulykken; thi da Ødelæggelsen nærmede sig, sendte han Opbud til enhver af sine Vasaller, bød de kraftigste af Brødrene at væbne sig og satte Mod i sine undergivne. Selv iførte han sig, som en Herrens Kæmpe, Staalbrynjen, drog Kutten og Stolaen oven over og befalede Brødrene, at gjøre ligesaa. »Lader os bede Gud, mine Brødre«, sagde han, »at vi maa blive lige saa stærke til at bekæmpe Djævelen med Næven, som vi hidtil i Tillid til Gud have været

*) Ekkehardi IV. Casus S. Galli, udgiven af Ildephons de Arx i Pertz: Monum: Scriptt: II. p. 75.

det i Aanden.« Der blev forfærdiget Spær og gjort Brystplader af tykt Lærred, snittet Slynger, gjort Skjolde af haarde Brædder og Pilefletværk, tilspidset Sparrer og Stænger, som derpaa bleve hærdede i Ilden.

I Begyndelsen troede dog flere af Brødrene og Klosterets undergivne ikke Rygtet og vilde ikke flygte; men der blev dog udsøgt en Plads, der syntes som udset dertil af Gud, hvor der skulde opføres en Borgvold ved Floden »Sint-tria-unum«, som den hellige Gallus fordum skal have givet dette Navn til Ære for den hellige Treenighed, fordi tre Bække her flyde sammen til en. *) Pladsen paa den smalle Bjærgaas blev omskanset af tilhugne Pæle og Træstammer, og der rejste sig en meget fast Borg, som var den hellige Treenighed værdig. De uundværligste Fornødenheder bleve nu skyndsomst bragte derhen, et Kapel blev hurtig bygget til Oratorium, til dette bleve Korsene og Kapslerne med Fortegnelserne over Klosterets Velgjørere bragte, tillige med næsten hele Kirkens Skat med Undtagelse af de Bøger, der stode paa Reolerne. Dem havde Abbeden sendt til Reichenau, hvor de dog ikke vare ganske sikre; thi da de bleve bragte tilbage, stemte rigtig nok, efter hvad man sagde, Tallet paa dem; men det var ikke ganske de samme. De gamle sendte Abbeden tillige med Drengene under Thietos Opsigt til Wasserburg, som denne omhyggelig befæstede ved Hjælp af de lenspligtige paa hin Side Søen. Han befalede dem ogsaa at medtage Levnedsmidler, paa det at de kunde forblive længere Tid paa Skibene. Spejdere strejfede Nat og Dag om paa velbekjendte Stier og meldte Fjendens Nærmelse, paa det at man kunde fly ind i Forskansningen (Aar 925); men Brødrene stolede for fast paa Umuligheden af, at den hellige Gallus nogen

---

*) Navnet Sint-tria-unum, som paa Dansk betyder: de tre være ét, er en falsk Munke-Udlæggelse af Sintariruna eller Kvartsmumleren.

Sinde skulde blive angreben af Barbarerne; selv Engilbert var af den Formening og flyttede næsten for sent den hellige Gallus's kostelige Ejendele hen i Borgen; derfor blev ogsaa den hellige Otmars Ciborium efterladt til Fjenderne; thi Fjenden drog ikke frem med samlet Styrke, men brød i mindre Sværme ind over Byer og Landsbyer, fordi ingen gjorde Modstand, skjændte og brændte og faldt uventet over de ubekymrede, ganske som de fandt for godt. Ogsaa i Skovene laa de undertiden i Hobe paa 100 og færre for at kunne bryde frem; kun Røgen og det røde Ildskjær paa Himlen røbede, hvor Skarerne for Øjeblikket befandt sig.

Der fandtes den Gang en ret enfoldig og naragtig Broder iblandt os, hvis Gjøren og Laden ofte vakte Latter; hans Navn var Heribald, ham opfordrede Brødrene, da de forfærdede flygtede til Borgen, til ogsaa at fly; men han sagde: »Fly, hvem der vil for mig; men mig har Kæmneren i Aar ikke givet noget Læder til mine Sko; jeg vil aldrig flygte.« Og da Brødrene i den yderste Nød vilde tvinge ham til at undvige med dem, satte han sig heftig til Modværge og svor paa, at han aldrig vilde gaa det Stykke Vej, med mindre det Stykke Læder, der tilkom ham hvert Aar, blev lagt i hans Haand. Og han oppebiede uden Frygt Ungarernes Ankomst. Til sidst flyede Brødrene tillige med andre Tvivlere, da det næsten var for sent, opskræmmede af Rædselsskriget: »Fjenderne trænge frem!« Heribald stod dog uforsagt fast ved sin Mening og gik ørkesløst op og ned. Da brød de koggerbærende Ungarere ind, truende med Kastespyd og Lanser, ivrig ledte de overalt, intet Kjøn og ingen Alder havde Barmhjærtighed at vente; da fandt de Broderen, der stod ene og uden Frygt midt iblandt dem, de undrede sig over, hvad han vel vilde her, og hvorfor han ikke var flygtet. Anføreren befalede Morderne endnu at skaane ham en Stund og udspurgte ham ved Hjælp af en Tolk, og da de mærkede, han var en stor Taabe, lo de og lode ham leve. Den hellige Gallus's Sten-

alter vogtede de sig vel for at omstyrte, fordi de tidligere hyppig havde spildt Tiden med lignende Forsøg og ikke fundet andet end Knokler og Aske derunder. Til sidst spurgte de deres Nar, hvor Klosterets Skat laa, og han førte dem frejdig til den hemmelige lille Dør til Skatkammeret; de brøde den op, men fandt inden for kun Lysestager og forgyldte Lysekroner, som de bortilende havde ladet tilbage, da de flygtede, og de varmede hans Øren dygtig, fordi han havde skuffet dem. To af dem stege op i Klokketaarnet, thi de antoge, at Hanen, der sad paa Spidsen, var af Guld, fordi den Gud, efter hvilken Huset var opkaldt, kun kunde være af ædelt Metal; men da den ene af dem bøjede sig rask for over for at støde den ned med Lansen, faldt han ned i Forgaarden og slog sig ihjel. Den anden steg imidlertid til Bespottelse for det hellige Hus op paa den østlige Tinde og lavede sig til at forrette sin Nødtørft der; da faldt han baglængs ned og blev fuldstændig knust. Disse tvende brændte de, efter hvad Heribald senere fortalte, mellem Dørposterne, og skjøndt det flammende Baal tog stærkt fat i Dørbjælkerne og Loftet, og flere af dem ragede op i Ilden, formaaede de dog hverken at stikke Gallus's eller Magnus's Kirke i Brand; men der laa tvende Vinfade i Brødrenes fælles Kjælder, og de vare fulde endnu lige til Spunsen, og man havde ladet dem tilbage, fordi ingen i Forskrækkelsen havde haft Mod ttl at spænde Oxerne for eller til at kjøre dem bort. Disse Fade lukkede ingen af Fjenderne op, jeg vèd ikke hvorfor; maaske have de haft Overflod af Vin paa deres Byttevogn; thi da en af dem svingede Askespæret og slog et af Baandene over, raabte Heribald, der allerede omgikkes fortrolig med dem: »Lad det være, gode Mand; hvad mener du ellers, at vi skulle drikke, naar I ere borte!« Da Ungareren hørte dette ved Hjælp af Tolken, lo han og bød sine Stalbrødre ikke at røre hans Nars Fade.

Ungarerne udsendte Spejdere, der omhyggelig skulde

afsøge Skovene og Skjulestederne, og ventede nu paa, om disse vilde bringe nye Efterretninger. Endelig spredte de sig over Forgaarden og Engen for at holde Maaltid; deres Anførere satte sig i Klostergaarden og holdt et overdaadigt Gilde. Ogsaa Heribald blev, som han senere sagde, bedre bespist hos dem end nogen Sinde før i sit Liv, og da de, som de have for Skik, lejrede sig til Maaltidet i det grønne Græs uden at behøve Sæder, hentede han Smaastole til sig og en anden gejstlig, hvem de havde ført med som Bytte; men Ungarerne sønderreve Skulderstykkerne og de øvrige Dele af de slagtede Dyr med Tænderne, uden at bruge Kniv, og slugte dem endnu halv raa, og de afgnavede Ben kastede de for Spøg paa hinanden; Vinen blev ogsaa sat i Kredsen i fulde Kar, og enhver uden Forskjel drak saa meget, han lystede. Da de vare blevne ophedede af Vinen, paakaldte de alle paa gruelig Maade deres Guder og tvang den gejstlige og deres Nar til at gjøre ligesaa.

Den gejstlige forstod godt deres Sprog, og det var ogsaa Grunden til, at de havde skaanet hans Liv. Han raabte højt med dem, og da han i deres Sprog havde udskreget Daarskab nok til at tilfredsstille dem, istemmede han det hellige Korsets Antiphona, fordi det næste Dag var Korsets Fest, og sang med Taarer Sanctifica nos; Heribald stemmede ogsaa ivrig i med, skjønt han kun havde en raa Stemme. Alle de tilstedeværende flokkedes ved Fangernes usædvanlige Sang, de dansede i overstrømmende Glæde for deres Høvdinger, brødes, og nogle kæmpede med Vaaben, for at vise, hvor godt de forstode sig paa Krigshaandværket. Under denne Lystighed troede hin gejstlige Tiden at være gunstig til at bede om sin Frigivelse; den ulykkelige paakaldte det hellige Korsets Hjælp og kastede sig grædende for Høvdingernes Fødder; men disse udstedte i vildt Raseri en Befaling til deres Folk ved Piben og gruelig Grynten, Krigerne sprang rasende til, og før Mennesket kunde faa Tid til at se sig

om, grebe de ham og droge deres Knive for, inden de ombragte ham, paa hans kronragede Hoved at udøve den Kaadhed, som Tyskerne benævne das »Picken«, Geirsod (?).

Medens de beredte sig hertil, kom Spejderne pludselig frem fra den Skov, der ligger henimod Borgen, og gave Signal med Horn og Tilraab; de meldte, at der lige i Nærheden fandtes en Borg, besat med væbnede Skarer. Da sprang Ungarerne enkeltvis hurtig ud ad Porten, og efter Sædvane ordnede de sig til Kamp hurtigere, end nogen skulde tro det muligt; da de kom til Kundskab om Borgens Beskaffenhed, at den ikke lod sig belejre, at den alene var tilgængelig for Angriberne ad en lang, smal Højde, der kun kunde bestiges med stor Fare og sikkert Tab, og at Forsvarerne, om de vare Mænd, aldrig vilde vige for Overtallet, saa længe de vare i Besiddelse af Levnedsmidler, opgave de endelig Klosteret, fordi dets Gud Gallus havde Magt over Ilden. De stak nogle af de Huse i Landsbyen, de kunde faa Øje paa, i Brand (thi Natten faldt paa), paabøde ved Horn og Tilraab Stilhed og droge bort ad Vejen til Constanz; men Borgens Folk troede, at Klosteret brændte, og da de kom til Kundskab om, at Fjenden var dragen bort, forfulgte de ham ad Sideveje; de fik Øje paa hans Spejdere, der vare langt forud for Hoben, dræbte nogle og førte en saaret med som Fange. De øvrige frelste sig med Nød og næppe ved Flugten og tilkjendegave med Hornsignal Hoben, at den skulde vogte sig; dog Ungarerne besatte saa hurtig som muligt Marken og Sletten og beredte sig muntert til Kamp, stillede Karrerne og det øvrige Tros i en Rundkreds, inddelte Natten i Vagthold, lejrede sig i Græsset og hengave sig i Tavshed til Søvnen og Vinen. Næste Morgen brøde de ind i de nærmeste Landsbyer, søgte og røvede, hvad Flygtningene maatte have efterladt, og stak alle de Huse, de kom forbi, i Brand.

Engilbert, som anførte den Skare, der havde gjort Udfald, sendte de fleste af sine tilbage til Borgen og drog

selv med nogle lige saa behjærtede Folk forsigtig til Klosteret, for at udspejde, om nogen af Fjenderne skulde være blevne liggende der i Baghold. Han ynkedes over den taabelige Broder Heribald, der dog var af god Byrd, og de søgte efter hans Lig for at stede det til Jorden; men de fandt ham intet Steds, thi den gejstlige havde med megen Møje faaet ham overtalt til sammen med sig at bestige det nærmeste Bjærg, og der laa de nu skjulte af Skov og Krat. Da beklagede Eginhard, at Fjenderne havde bortført Taaben som Slave; han undredes ogsaa over, at Vinfadene vare blevne skaanede af den drikkelystne Fjende, og prisede Gud. Derpaa afsang de skyndsomt, og saa sagte de kunde, Sangen til det hellige Korsets Pris, studsede ved at se Dørkarmene og det gjennembrændte Loft, skyndte sig bort fra Stedet og opsøgte i Tavshed den fromme Wiboradas*) Celle, for at se, om hun endnu levede, og da de saae, at hun var bleven dræbt for sin Tros Skyld, vovede de ikke at tøve længere, stege over det nærmeste Bjærg og skyndte sig gjennem et velbekjendt Vildnis tilbage til Borgen, hvor de endelig ankom, rede til at dø som Mænd eller tappert at forsvare den med Vaaben i Haand.

Den geistlige tog nu Heribald med sig, thi de kunde se Borgen fra deres Bjærg, og de naaede lige i Dagningen hen til den. Da Vagterne allerede saae dem langt fra, antoge de i Skumringen de tvende for Spejdere og tilkaldte deres Kammerater. Og de gjorde tappert Udfald, gjenkjendte Heribald, men bleve i Begyndelsen betænkelige ved den geistliges Nærværelse, men optoge ham dog inden for Murene, og da de havde hørt hele hans Tragedie, forplejede de ham gjæstfrit for Kristi og deres Fanges Skyld, hvis

---

*) Den fromme Wiborada, en „indespærret," vilde til Trods for Abbedens Bønner ikke forlade den lille Celle, i hvilken hun højtidelig var bleven beseglet, og blev dræbt af Ungarerne.

Sprog han forstod. Lidt efter lidt kom de ved disse tvendes Hjælp til Kundskab om de ugudelige Fjenders hele Færd; Ungareren blev døbt, tog sig en Hustru og opfødte Sønner.

Da man af Erfaring vidste, at Ungarerne undertiden havde for Skik at komme igjen, fældede Borgens Beboere Skovens Træer tværs over alle Adgange til Fæstningen, opkastede en dyb Grav, gravede paa et Sted, hvor der voxede Siv, hvilket tydede paa, at der maatte findes Vand, en meget dyb Brønd og fandt særdeles klart Vand. Ogsaa den Vin, Ungarerne havde skjænket Heribald, hidslæbte de i Krukker og andre Kar, i det de baade ved Dag og Nat gjorde raske Løb frem og tilbage. Paa denne Maade færdedes de og paakaldte Herren uden Afladelse; men vor Eginhard saae, hvorledes Himlens Bue baade ved Dag og Nat rødnedes af Ildebrand, og vovede ikke oftere at udsende Spejdere, men holdt sig med sine fast i Borgen, kun engang imellem sendte han de mest behjærtede til Klosteret, for at læse Messen der, og det var kun med Anstrængelse, at han vedligeholdt sin Sindsro, til de vendte tilbage.

Delte, som de vare, mellem Frygt og Haab, styrkedes Brødrenes Mod meget ved Heribalds og den gejstliges ivrige Beretninger om Fjendernes Færd. De forstandigere af Brødrene glædede sig over, at den gode Gud havde været saa naadig mod den enfoldige, og at han ikke undlod at skjærme Daaren og den svage midt imellem Fjendens Sværd og Spyd. Naar de i Hviletiden spurgte Heribald, hvorledes den hellige Gallus's talrige Gjæster havde behaget ham, svarede denne: »Ih, særdeles godt. Tro I mig, jeg har aldrig set lystigere Folk i Klosteret; thi de ere overordentlig rundhaandede med Mad og Drikke. Hvad jeg med megen Tryglen knapt engang imellem kunde opnaa at faa af vor sejge Kjældermester, en Slurk Vin, naar jeg var tørstig, det gave mig til Overflod, saa

snart jeg bad derom.» Og den gejstlige tilføjede: »Og naar du ikke vilde drikke, tvang de dig dertil, ved at varme dine Øren.« »Det er sandt,« bekræftede han, »det var det eneste, der i høj Grad mishagede mig; de havde saadant et plumpt Væsen. Jeg forsikrer eder, at jeg aldrig har set saa plumpe Folk i den hellige Gallus's Kloster; ikke blot i Kirken og i Klosteret, men ogsaa ude paa Engen teede de sig vildt. Engang da jeg gjorde Tegn til dem med Haanden, at de skulde tænke paa Gud og opføre sig mere stilfærdig i Kirken, gave de mig nogle ordentlige Nakkedrag; men naar de havde forset sig imod mig, gjorde de det strax godt igjen og bøde mig Vin, og det er mere, end nogen af eder nogen Sinde har gjort.« Paa denne Maade underholdt vore, naar Tiden tillod det, sig ubekymret om deres Ulykke og paakaldte Gud uden Afladelse, men da et Rygte om, at Fjenden var vendt tilbage og atter skaltede i Klosteret, kom flyvende paa Rygters Vis, da bad Narren bønlig om, at man vilde lade ham slippe ud, for at han kunde komme til sine kjære Folk.

Borgens Folk og de, der vare sendte til Wasserburg, men som opholdt sig meget paa Skibene, fordi Fjenden ingen saadanne havde, ventede nogle Dage paa, at dette fjendtlige Uvejr skulde trække over. Endelig hørte de, at Forstaden til Byen Constanz var bleven afbrændt, og at selve Byen blev forsvaret med Vaabenmagt, at ogsaa Reichenau havde ladet Skibene fjærne, og at det overalt straalede af væbnede Skarer, og at de vilde Fjender ved Ild og Sværd havde ødelagt alt paa begge Rhinens Bredder og vare satte over Strømmen. Da vendte de omsider med Tryghed tilbage til Klosteret, de rensede Oratorierne, undersøgte Værkstederne, indbøde Biskoppen, bade ham bestænke alt med Vievand og bortfjærnede paa denne Maade al Djævelens Magt.

E. R.

Bourienne og Napoleon.*)

Som bekjendt modtog Napoleon Bonaparte sin første Uddannelse i Militærskolerne i Brienne og Paris; iblandt hans Kammerater var Fauvelet Bourienne; men da Bonaparte blev Officer, og Bourienne blev ansat ved Gesandtskabet i Østerrig, bleve de adskilte, og først da Bonaparte i Italien i Aaret 1796 i høj Grad trængte til en Privatsekretær, overtog Bourienne denne ansvarsfulde Post, som han udfyldte i syv Aar.

At være Privatsekretær udfordrer omfattende Kundskaber, Arbejdsomhed, Diskretion og en Bøjelighed, der ikke er let at finde forenet; men at være Privatsekretær hos Napoleon Bonaparte var en saa vanskelig Stilling, at den, der udfyldte den i syv Aar, derved vel kan gjøre Fordring paa ikke at glemmes. Bourienne var kyndig i Engelsk og Tysk, Sprog, der næsten vare Bonaparte ubekjendte, han havde rejst meget, havde faaet en militær Opdragelse, kjendte Diplomatiet og var beslægtet og vel bekjendt med Frankrigs Adel, saa at han ved Revolutionens Afslutning kunde vise Bonaparte store Tjenester. Han arbejdede fra Klokken syv om Morgenen til Klokken to om Natten med kun én Times Fritid til Middag og den halve Søndag til sin egen Raadighed; hans Diskretion blev sat paa en haard Prøve; thi han var Indehaver af Hemmeligheder, som fremmede Hoffer vilde have betalt med Millioner, han kjendte Planer, der først saae Lyset efter Aaringers Forløb, og han hørte Udtalelser, der stode i skrigende Modsætning

---

*) Efter Bourienne: Mémoire sur Napoléon, le Directoire, le Consulat, l'Empire et la Restauration.

til officielle Ord og Udsagn. Den Bøjelighed, som udfordredes, var ikke blot den, der skal rette sig efter Herrens forandrede Planer og Hensigter, men ogsaa den, der skal søge at dæmpe Vreden, gjøre sig afholdt uden at smigre, sige imod uden at tirre, forhindre Fejl uden at sætte sin Mening igjennem, tage i Forsvar uden at gjøre sig gjældende, og i det hele tjene det sande, gode og rette over for den heftigste Karakter, Historien kjender. Hvad der holdt Baurienne oprejst i hans vanskelige Stilling, var det Barndoms Venskab, der knyttede ham til Bonaparte, den uvilkaarlige Beundring, Bonaparte opvakte hos enhver ved sit Geni, sin Lykke, sin Aabenhed og Ligefremhed, og endelig den Betydning og Glans, der fulgte med at være Bonapartes daglige Omgangsven og fortrolige.

Bourienne stødte til Bonaparte i Italien, kort førend Freden i Campo Formio blev sluttet; han blev blændet af de vundne Sejres Glans, af den Overflod, der herskede, og Bonapartes mægtige Indflydelse; de svage Glimt af en grænseløs Ærgjerrighed, der viste sig, forekom ham som smukke Drømme, lidt uforsigtige Ord, som han ikke tillagde stor Vægt; han vendte med Bonaparte tilbage til Frankrig og Paris og var nu Vidne til, hvorledes Folkets Beundring nærede Bonapartes Ærgjerrighed, hvorledes hans Familie trængte sig om ham og dels generede ham, dels søgte at trænge ham frem, hvorledes den berømte Feltherre maatte bøje sig for sin Hustrus Indflydelse i enkelte Retninger, og hvorledes, kort sagt, Italiens geniale Overvinder maatte krumme og vride sig for den pinagtige daglige Modstand, han mødte i Smaating, selv om Geniet vedblev som altid at gjøre ham blændende og beundret.

Han fulgte med Napoleon til Ægypten og saae nu dette Tog med andre Øjne, end det franske Publikum, der var opsat paa at erfare vidunderlige Ting; han var Vidne til Soldaternes Savn og Lidelser paa de trøstesløse, øde Sandsletter, til den sørgelig forsømte Befolkning, der be-

boede Nildalen, til dette »prægtige Lands« virkelige Usselhed og til et Foretagende, der var vel skikket til at blænde Mængdens Øjne, men som fra første Færd bar Spiren til Undergang i sig. Fra Ægypten fulgte han tilbage til Frankrig og var Vidne til de tallose Rænker, Fiffigheder, Spionerier og Sammensværgelser, der gik forud for den 18de Brumaire og indledede Statsomvæltningen; de opfyldte ham med den dybeste Foragt for Politikens Krogveje og en stille Sorg over stedse at se Moralen blive traadt under Fødder i Statslivet.

Som Bonapartes fortrolige kunde han ikke undgaa at ytre sin Mening om mange Spørgsmaal og ofte at sige ham imod; men da han strax anerkjendte Bonapartes Storhed og ærbødig tjente ham, saarede han aldrig den opfarende Stolthed, der var dette Genis Særkjende; han søgte ogsaa strax at forstaa den storslaaede Karakter, han skulde omgaas, og udfandt snart, at man mindst af alt turde byde dens heftige Vilje halve eller taabelige Indvendinger; men at man taalmodig skulde vente, indtil Lidenskaben havde udraset, og Fornuften atter raadede; thi saaledes var jo Bonaparte, at han med Geniets Blik betragtede en Sag eller udkastede en Plan og da rolig, anstrængt, udholdende gjennemførte den, benyttende alle Kunstgreb, men ogsaa al mulig Forsynlighed for at sikre sig et gunstigt Resultat. Og naar han da var rolig, overvejende, var han tilgængelig for enhver Forestilling; derved blev Bourienne mange Gange sat i Stand til at hindre Overilelser, ligesom til at vedligeholde sig i sin Herres Gunst; men efterhaanden udviklede der sig dog en Forskjellighed, der kun blev næret ved, at Bouriennes Arbejde var alt for trættende og uoverkommeligt; Bonaparte var uhyre heftig og blev det mere og mere, især da hans lidt mangelfulde Dannelse og det raa Feltliv havde gjort ham tilbøjelig til — selv venskabelig — at bruge raa Kraftudtryk. Saadanne kunde ofte virke stødende paa den fordums Diplomat, og kommer nu hertil,

at Bonapartes italienske Rænkefuldhed, lave Intriger, systematiske Udspioneren og tøjlesløse Ærgjerrighed afslørede sig for Privatsekretæren, følte denne sig ofte trykket i sin indflydelsesrige Stilling. End videre havde det sin Betydning, at Bourienne objektivt kunde betragte alle Foretagender og ofte mere saae dem fra Folkets Standpunkt end fra Herskerens, mere med den lydendes end med den bydendes Øjne.

Den første vel begrundede Misfornøjelse følte Bourienne ved følgende Lejlighed. I December Maaned 1800 udkom en Brochure: »Parallel imellem Cæsar, Cromwell og Bonaparte.« Den vakte stor Opsigt, især da det var tydeligt, at den skulde forberede Folket paa at lægge en stor Magt i Bonapartes Hænder; denne spurgte Bourienne om hans Mening og fik til Svar, at Bogen upaatvivlelig vilde gjøre stor Skade. Da lignende Domme indløb fra det hemmelige Politi, lod Bonaparte Politimesteren Fouché kalde og bebrejdede ham, at Bogen havde set Lyset, og at Forfatteren ikke var arresteret. Fouché svarede, at han ikke turde gjøre saadant, da Forfatteren var Bonapartes egen Broder, Lucien, der var Indenrigsminister. »Lige meget, naar han saaledes stedse kompromitterer mig«, sagde Bonaparte og forlod Værelset i Vrede. Da han var gaaet, beklagede Fouché sig for Bourienne over Førstekonsulens Heftighed og Rænkespil, da han selv hos Lucien havde set Manuskriptet til Pjecen rettet med Førstekonsulens egen Haand. Nogle Dage efter blev Bourienne inviteret til Middag hos Fouché, hvor han fik Plads ved Siden af Førstekonsulens Broder Joseph, som meget behændig udspionerede hans Tanker om den stedfundne Tildragelse og strax rapporterede det til Førstekonsulen, der nu viste Bourienne sin Kulde ved at forlange selv at aabne alle Breve, der ankom; heraf blev han snart kjed, i det Bourienne lagde alle intetsigende Skrivelser øverst, saa at tilmed Forretningernes Gang led derunder. Efter tre Dages Forløb blev denne Kulde dog

uudholdelig for Bourienne, og efter et sent og ubehageligt Aftenarbejde med Bonaparte gik han om Natten ind i Sovekammeret til denne, der strax vaagnede ligesom Josephine: »Hvad nyt, Bourienne?« — »General, jeg kommer for at bede om min Afsked. Uden Deres Velvilje kan jeg ikke udfylde min Plads. De véd, hvor hengiven jeg er Dem, og jeg har intet at bebrejde mig; men det er uudholdeligt for mig at leve saaledes, som jeg nu har haft det hos Dem i de tre sidste Dage.« — »Men hvad har han gjort, Bonaparte?« faldt Josephine ind. — »Det kommer ikke dig ved! Ja vel, jeg har Grund til at være misfornøjet med Dem, Bourienne; jeg véd, at De har omtalt Dagens Begivenheder paa en Maade, som jeg ikke synes om.« — »Jeg kan forsikre Dem, General, at jeg kun har talt til Deres Broder derom, han kjendte desuden Hemmeligheden alt for godt, til at jeg kunde lære ham noget nyt. Og kunde jeg ikke paa samme Maade angive ham for at berøve mig Deres Tillid? Og hvorledes kunde jeg tillade mig at se en Spion, for hvem man skulde tage sig i Agt, i Deres Broder?« — »Ja, jeg tilstaar, at efter hvad Joseph meddelte mig, mente jeg, at jeg burde vise Dem min Misfornøjelse.« — »Men den har varet i tre Dage, og det er næsten for længe.« — »Nu vel, Bourienne, alt er glemt. Vi tale ikke mere derom; luk Brevene op som sædvanlig, der er mange uaabnede igjen; det kjedede mig alt for meget, og desuden var det meste, jeg traf paa, kun ligegyldige Ting.« — »Men Bonaparte!« udbrød Josephine, »hvordan har du kunnet mistænke Bourienne, der er dig saa hengiven, der er din eneste Ven? hvor kunde du tillade, at man lagde en saadan Snare for ham ved at arrangere en Middag i den Hensigt? Gud, hvor jeg afskyr alt dit Spioneri.« — »Naa, naa,« lo Bonaparte, »læg dig til at sove! Tænk blot paa din Pynt; Fruentimmere forstaa sig ikke paa Regeringssager. Far vel, Bourienne.«

Efter dette lille Intermezzo var Forholdet uforandret

mellem Bonaparte og Bourienne; men efterhaanden led den sidstes Sundhed saa meget ved det anstrængende Arbejde, at han efter sin Læges Raad flere Gange bad om sin Afsked, uden at denne dog blev bevilliget, og han vedblev derfor at udføre sine Forretninger, endskjønt de hyppig strede imod hans Opfattelse. Da indtraadte i Begyndelsen af 1803 det første Brud.

En Aften, Kl. 10, havde Førstekonsulen dikteret et vigtigt Brev til Udenrigsministeren, Talleyrand, og bedet ham komme næste Dag, en Søndag, til en bestemt Tid; Talleyrand kom om Søndagen som sædvanlig til Audiens ved Middagstid, og da Bonaparte bragte Talen hen paa Brevet, benægtede Talleyrand at have modtaget det; Førstekonsulen, der var i daarligt Humør, ringede saa stærkt paa den vagthavende, at han rev Haanden til Blods paa Kaminen, og lod gaa Bud efter Bourienne, som strax kom. »Hvorfor? hvorfor er mit Brev fra i Gaar Aftes ikke blevet afsendt?« — »Det véd jeg intet om; jeg har sendt det bort paa sædvanlig Maade.« — »Saa faa at vide, hvorledes det hænger sammen, og kom strax igjen.« — Bourienne gik ud og kom kort efter igjen. »Hvordan er det saa?« — »Ingen har Skyld, General! Hr. Talleyrand var hverken i Ministeriet eller i sit Hjem eller paa de Steder, hvor han almindeligvis træffes.« Bonaparte, der var meget vred, rejste sig, kaldte paa den vagthavende Officer, udspurgte ham, fik forvirrede Svar og vendte dobbelt vred tilbage for at gaa ind i sit Kabinet. Bourienne fulgte efter ham, forklarende, at det hele jo var af ringe Betydning, men Bonaparte var rasende, smækkede Døren saa heftig i, at Bourienne kun tilfældig undgik at blive ramt af den, og raabte til ham: »Saa lad mig dog i Fred. Du er et forbandet Bæst.« Blodet steg Bourienne til Hovedet, han forglemte sig selv, rev Døren heftig op og sagde: »De er selv ti Gange mere Bæst end jeg,« hvorpaa han lukkede den igjen og stormede op paa sit Værelse, hvor han skrev følgende Billet:

General!

»Da min Hēlbred ikke mere tillader mig at udfylde min Plads, beder jeg Dem om min Afsked.«

Bourienne.

Førstekonsulen modtog den og udbrød: »Ah, ha; han er muggen, — bevilliget,« hvorpaa hans Adjutant, Duroc, skrev til Bourienne:

»Førstekonsulen har paalagt mig, min kjære Bourienne, at meddele dig, at din Afsked er bevilliget, og beordrer dig at gjøre mig bekjendt med de forskjellige Papirer.«

Din hengivne

Duroc.

E. Sk.

»Vær hjemme. Jeg kommer strax til dig.«

To Dage efter havde Bourienne Afskedsaudiens; Bonaparte var venlig, beklagede hans Afgang og lovede at skaffe ham en god Plads. Bourienne ønskede at blive Tribun. »Det duer ikke,« svarede Bonaparte, »det er Frasemagere, de vrøvler, jeg jager dem fra hverandre. Alle Ulykker i Staten komme fra de Tribunsnakkere, det skal snart faa en Ende«.

Næste Dag spiste Bourienne Frokost hos Førstekonsulen, hvor han modtoges med stor Venlighed; efter en Samtale med Josephine og hendes Datter Hortense vilde han forlade Slottet, da der kom Bud fra Napoleon, som ønskede at tale med ham. Duroc var i Forværelset og sagde hurtig til ham: »Han vil have, at du skal blive; gjør det for min Skyld, jeg beder dig derom; du har ogsaa forløbet dig. Jeg har sagt ham, at jeg ikke duer til de Forretninger, jeg er ikke vant til dem. Imellem os: de kjede mig frygtelig.« Bourienne traadte ind i Kabinettet, Førstekonsulen gik ham smilende i Møde, trak ham i Øret og sagde: »Naa, vær nu ikke gnaven mer, kom nu, sæt Dem paa Deres Plads.« Bourienne kunde ikke modstaa og tog atter fat paa Arbejdet. Førstekonsulen indbød ham

til Middag; men da Bourienne havde lovet sig ud, sagde han blot: »Nu vel, det kan ikke forandres, men giv mig Deres Ord paa, at jeg finder Dem her igjen Klokken otte.« — »De har mit Ord derpaa, General.« Saaledes var Freden sluttet, og Bourienne troede, at alt var kommet i den gamle Gænge.

Dog Førstekonsulen havde kun givet efter, fordi han ikke kunde undvære Bourienne, og han var fast bestemt paa at erstatte ham med en anden og lade ham gaa, »naar Pæren var moden.« Han fik derfor sin Broder Joseph til at overlade sig hans Privatsekretær Mennevalle og sagde nogen Tid efter til Bourienne: »Min stakkels Bourienne! De kan virkelig ikke overkomme alt. Arbejdet voxer og vil vedblive at voxe. De véd, hvad Coroisart har sagt om Deres Sundhed; De skal faa en Medhjælper for ikke at slide Dem op i min Tjeneste, Joseph vil overlade mig sin Sekretær; han skal staa under Dem, tage alle Kopier og gjøre alt det Arbejde, De kan betro ham, uden at Tjenesten lider. Det vil blive en stor Lettelse for Dem.« — »Jeg ønsker intet hellere,« svarede Bourienne, »end at faa en Mand, der kan hjælpe mig, og som en Gang kan erstatte mig.« Mennevalle blev altsaa ansat, og Bourienne opdagede let, at Førstekonsulen bestræbte sig for at vænne ham til sit Arbejde og den Maade, hvorpaa han ønskede at blive betjent, saa at det var tydeligt for Bourienne, at han vilde faa Afsked, naar Lejligheden tilbød sig.

I Anledning af en Beskyldning for Bestikkelse, hvad Bonaparte hadede højest af alt, fik da Bourienne sin Afsked den 20de Oktober 1802. Bonaparte, der havde kjendt ham fra sit syttende Aar, var virkelig bedrøvet over det Offer, han bragte sin Stolthed, og udtrykte sine Tanker nogle Dage efter for Bourienne saaledes: »Jeg savner Dem; De var meget brugelig, ikke for meget Adelsmand og ikke for meget Lykkeridder, ikke for meget Aristokrat, ikke for meget Jakobiner; De er diskret, arbejdsom og forstaar mig

bedst af alle, saaledes som De har fattet, at dette skal være et Slags Hof; bedre end Duroc, Bessières, Maret forstaar det. Men — men, jeg kan ikke tage Dem til mig igjen uden at give de Mænd Ret, der sige, at jeg ikke kan undvære Dem.« Denne Forfængelighed, der voxede hos Bonaparte med hans Ærgjerrighed, forhindrede enhver Tilnærmelse, og den 8de November fik Bourienne officielt Afsked.

Kort efter begyndte de voldsomme Begivenheder, der lagde Grunden til det berømte Meteor, som kaldes Napoleons Kejserdømme, nemlig: Bruddet med England, Lejren i Boulogne, Moreaus og Pichegrus Sammensværgelse, Hertugen af Enghiens Mord og Kejserdømmets Oprettelse. Omspændt som Napoleon da var af tusende Planer, en Uendelighed af Muligheder, Tanker og Interesser, trængte han ofte til dels at give sig Luft over for en hengiven Ven, dels at høre en uinteresseret Person udtale sin Dom om Begivenhederne, og han tilsagde da Bourienne til Audiens, underholdt sig med ham i flere Timer og benyttede ham endog til at give Josephine et eller andet Raad, der maaske vilde gjøre større Indtryk, naar det kom fra en hengiven Ven end fra en herskesyg Ægtemand. Saaledes vedblev det at gaa, indtil Bourienne blev tilsagt til Audiens i Malmaison, 22de Marts 1805, hvilket han fortæller saaledes: »Næppe ankommen til Malmaison blev jeg vist ind til Kejseren. Det Pokkers Menneske — man tilgive mig dette Udtryk — var saa indsmigrende, at jeg blev fangen, skjønt jeg til Bunds kjendte alle hans Forførelseskunster. Han kom mig smilende i Møde, greb mine Hænder, trykkede dem heftig, og det var mig umuligt at se de Franskes Kejser og Italienernes Konge i ham; men jeg passede dog godt paa for ikke at tilsidesætte Ærbødigheden.« »Min kjære Bourienne,« sagde han, »troer De, at jeg er forandret over for Dem, fordi jeg er bleven Kejser? Nej! Det er ikke Guldkvasterne i Théâtre français, der give mig Værdi; men de høre til for Publikums Skyld. Jeg har Værdi nok i mig selv, som jeg er. Jeg har udset Dem til en

Plads, hvor De kan gjøre megen Nýtte. Jeg har været meget tilfreds med Dem, og jeg véd, at jeg kan stole paa Dem.« Han talte dernæst med den største Nedladenhed, Tillid og fængslende Simpelhed, ganske som Ven over for Ven, om mine Beskæftigelser, min Familie, om Italien og hans Planer med dette Land, (»Læg Mærke dertil, Bourienne, nu kommer Lysten over mig til at indvie Dem i alt dette; det har saa længe været i mine Tanker, men hos Dem taler jeg højt med mig selv«), om et Besøg i Brienne, og sagde derpaa: »Nej, Bourienne, at De følger med mig, det gaar ikke an. I to Aar have vi været adskilte; hvad vilde man sige til en saa pludselig Tilnærmelse?« Derefter slog han efter et Øjebliks Ophold om og sagde: »Hør, Bourienne, gjør mig en Tjeneste! Naar jeg nu rejser til Italien, saa besøg Kejserinden engang imellem; De er alt for gammel Ven af Huset, til at vi ville give Slip paa Dem. Faa hende til at høre op med sine vanvittige Udgifter; hver Dag opdager jeg nye, og det piner mig. Naar jeg taler til hende derom, bliver jeg vred og heftig, hun græder, jeg tilgiver hende, hun lover aldrig at gjøre det mere, jeg betaler; men næste Dag har jeg samme Historie og maa altid begynde for fra igjen; havde jeg endda et Barn med hende! Det er min Ulykke, at jeg er barnløs. Enhver kan jo se, at min Stilling ikke er fast, før jeg har en Søn. Skulde jeg gaa bort, kan ingen af mine Brødre følge efter mig, alt er begyndt, intet er fuldendt. Gud véd, hvad Enden skal blive. Besøg Josephine og husk paa alt, hvad jeg har sagt.« Kejseren var bleven meget alvorlig ved disse Tanker, men kom atter i godt Humør, og efter halvanden Times Audiens forlod Bourienne ham og søgte Kejserinden, hvor han nu paa bedste Maade søgte at udføre sin vanskelige Kommission.

I Begyndelsen af Maj afrejste Bourienne til Hamborg, hvorfra han iagttog Kejserens vidunderlige Manøvrer, der medførte Overgivelsen af Ulm, Wiens Indtagelse og Slaget ved Austerlitz; hans Stilling var ret behagelig og overmaade

indbringende baade for ham selv og for Frankrig; men da Fastlandsspærringen blev gjennemført efter Erobringen af Preussen i 1806—7, blev den i højeste Grad pinlig. Her, i Hamborg, var Bourienne Vidne til al den Ulykke, Kejserens Fremgangsmaade medførte, og til den voxende Nød og Elendighed iblandt de overvundne Folk, uden at Hæderen, der omstraalede det franske Navn, kunde give dem Erstatning derfor; han blev derfor mere end nogen Sinde Kritiker og forudsaa Kejserdømmets Fald længe i Forvejen, og da især fra Vinteren 1810—1811, imedens Folket jublede over Kongen af Roms Fødsel. Ved denne Tid blev Bourienne kaldet til Paris fra Hamborg, hvor hans Tjeneste var endt, i det Kejseren indlemmede Hansestæderne i Frankrig. Skilsmissen fra Josephine gik Bourienne haardt til Hjærte, og han besøgte hende hyppig, medens han nu levede i Paris uden Ansættelse, stedse forbitrende sig mere og mere over »Bonapartes« grænseløse Ærgjerrighed, Hjærteløshed og Falskhed, der ikke regnede Venskab, Tjenester, aarelange Opofrelser for noget, naar han ikke kunde benytte vedkommende til sine Planers Fremme.

Bourienne er et slaaende Exempel paa, hvorledes mangfoldige bleve trætte af Napoleons voldsomme Herredømme, og det især, naar de ikke vare Militære. At være stillet Magtens Kilde saa nær, som han var, og saa dog skulle være en Marionet i Herskerens Haand, føder en Utilfredshed og Lyst til Kritik, der driver vedkommende over i Oppositionens Rækker, og kommer nu hertil mægtigere Grunde til Misfornøjelse, saasom aabenbar Unaade og halsbrækkende politiske Foretagender, bliver den misfornøjede let Renegat. Bourienne viser os, at med samme Lethed som Napoleon satte sine erobrede Riger paa Spil, forskjertsede han den Hengivenhed, han i saa høj Grad forstod at indgyde sine Tjenere.

A. Wolff.

Danske Sørøvere i det sextende og syttende Aarhundrede.

(Sidste Artikel).

III.
Hans Lindenov.

Mogens Hejnesøns Fælle og Medreder, Hans Lindenov, havde en Søn, som i det smaa søgte, saa godt han evnede, at træde i denne Niddings Fodspor, skjønt han hører til de mere uskyldige Sørøvere. Ætten Lindenov er en gammel sønderjysk Æt, og Hans Christoffersen mageskiftede 1584 som Lensmand paa Bergenhus med Frederik den anden, hvorved han afstod sin Hovedgaard Drenderup (der laa s. for Kolding i Gram Herred, Ødis Sogn) imod at faa Ørslev-Kloster (n. for Viborg, i Sognet af samme Navn og Fjends Herred) i Stedet. Efter at have været Lensmand paa Bergenhus indtil 1586, udnævntes han Aaret efter til Landsdommer i Nørrejylland og 1594 til Høvedsmand paa Hammershus og Bornholm. Han var gift med Fru Elsebe Juel, Datter af Jens Juel til Alstedgaard (i Vejle-Egnen) og Fru Anne Skram. Engang i Aaret 1603 laa Hans Lindenov syg i Rønne, og hos ham vare hans Søn Hans Hansen Lindenov og Slotsskriveren Jens Bentsen, »som siden blev rettet.« Paa Gaden uden for Huset kom da om Aftenen

nogle drukne Karle og sloge paa Tromme; man bad dem være stille for ej at volde den syge Lensmand Uro; senere, da Klokken var 10, gik den unge Hans Lindenov ud fra Faderens Bolig for at vende hjem til sit Herberge hos Borgemester Esben Kofod og var ledsaget af tre andre. De hørte nu atter Trommen og krævede Stilhed, men fik det Svar af dem, der sloge paa Trommen, at denne var deres egen, og at de havde Lov til at gjøre dermed, hvad de vilde. Slotsskriveren, som var en af Hans Lindenovs Ledsagere, tog en Enestage af et Gærde, som laa paa deres Vej, og gav ham den i Haanden. De spurgte Borgervagten, hvorfor den fandt sig i slig Støj, og fik det Svar, at Urostifternes Tal var større end Vagtmandskabets; derfor kunde dette intet udrette. En Mand ved Navn Peder Danmark kom nu løbende imod Hans Lindenov, som om han vilde løbe ham paa Livet; denne slog Peder saaledes i Hovedet med Stagen, at han døde to Dage efter. I al Stilhed udredede nu Lensmanden paa Sønnens Vegne slige Bøder til den afdødes og dennes Hustrus nærmeste Frænder, at disse lode Sagen falde; men senere, da Drabsmanden havde paadraget sig en alvorlig Retssag, og dette Drab var kommet til Regeringens Kundskab, ankede denne over, at den bornholmske Sag helt var neddysset. Samtidig hermed hørtes der paa et Grænsemøde af danske og svenske Rigsraader Kæremaal over, at han Aaret i Forvejen i Kjøbenhavn havde overfaldet Bartholom. Hendsche, der i Hertug Karls Ærende var paa Vejen til Tyskland, med Hug og Slag og ærerørige Ord i dennes egen Bolig.

I nogle Aar høres der nu intet om Hans Lindenov, undtagen at han var bleven Ejer af Herregaarden Ingelsted i Skaane (i Ystad-Egnen). I Ystad levede paa denne Tid en Mand ved Navn Niels Pedersen Pott, der udmærkede sig ved sin Stridslyst og Ondskab imod Byraadet og sine Medborgere; for nogle Aar siden havde han tabt tre Retssager ved Skaanes Landsting imod Borgemestere og Raad og var

dømt af Kongen og Rigsraadet til at udrede Kost og Tæring til dem; men paa Christoffer Valkendorfs Forbøn havde de eftergivet ham denne Bøde, imod at han ikke oftere maatte føre Trætte med nogen Borger i Ystad. Senere havde han alligevel overfaldet to Borgere i Byen, hvorved Eftergivelsen var forspildt, og desuden havde han for ærerørige Ord (1609) faaet en ny Dom paa 3 Gange 40 Marks Bøder (den højeste Bøde, til Kongen, Byen og den forurettede). I Aaret 1608 var han af Borgemestere, Raad og nogle Borgere stævnet for Kongen og Rigsraadet og indsat i Blaa-Taarn paa Kjøbenhavns Slot; han havde da maattet love at holde Fred med sine Medborgere og sin Øvrighed, under Fortabelse af sin Hals, hvis han atter monne forbryde sig, og dømtes derfor Aaret efter fredløs. Hans Lindenov viste da, hvad han førte i sit Skjold, i det han tog denne Urostifter i sin Varetægt, og fra Ingelsted drillede Niels Pott i nogen Tid sine Medborgere. Ved en Landstingsdom stadfæstedes hans Fredløshed, og han førtes atter som Fange til Kjøbenhavns Slot og dømtes 1610 af Raadstueretten til at miste sin Hals, med mindre Kongen vilde lade Naade gaa for Ret. Ved at tage sig af denne Forbryder havde Hans Lindenov draget Opmærksomheden noget paa sig; men snart skulde der tales meget mere om ham.

Hans Fader var nu bleven skrøbelig og havde i Januar 1609 faaet Orlov som Lensmand for at nytte et varmt Bad i Tyskland; men da det ikke blev bedre med ham, lod Kongen ham et Aar efter vide, at han af Hensyn til Lenets Vigtighed maatte fratræde dette til næste Maj. Ikke længe efter døde han, og hans Enke Fru Elsebe Juel fik i Juli 1610 Kvittering for Afgiften af Lenet fra 1594 til Maj 1610. Sønnen arvede Ørslev-Kloster og kunde nu tilfredsstille sin Lyst til Æventyr; han ejede to Skibe, og med det ene, der kaldtes »Robben« eller »Katten«, sejlede han i Østersøen, i det han udgav sig for kongelig dansk Søkaptejn, hvilket han ikkun havde Ret til at kalde sig under

den skaanske Krig. I April 1612 var han i Danzig. En af sine Baadsmænd, der havde forladt Skibet, forfulgte han i Land og vilde hænge ham som Rømningsmand; men dette tillod Stadens Øvrighed ikke. Han stævnedes for Retten, mødte der drukken, ankede over at være hentet af »Tyvetrækkere« og krævede sin Baadsmand. Man enedes da om, at han skulde vælge sig en Fuldmægtig, der kunde varetage hans Tarv; men for at dette kunde finde Sted, maatte han fremvise Vidnesbyrd for, at han virkelig var dansk Kaptejn; dette afslog han, bandede og truede og lovede at komme igjen, men udeblev. Aaret efter lod han atter høre fra sig. Ved Paasketide kom han med sit Skib til Trælleborg (imellem Falsterbo og Ystad) og boede da to Gange omtrent en Uge hos Borgemester Christoffer Pedersen; ved Pinsen kom han igjen og boede da hos den anden Borgemester Joh. Kløcker. Paa sit Skib havde han omtr. 47 Mand og laa der i Byen 10—11 Dage. Om Bord paa Skibet giorde han Gjæstebud, drak Skaaler og skød Skud paa Skud; da kom en Blekingsfar, som vilde ind paa Reden og krydsede i Vindstille. I sin oprømte Stemning fik Hans Lindenov nu Lyst til at gjøre Løjer og bød sin »Arkelimester« (Høvedsmanden for Artilleriet) at prøve, om han kunde »finde paa ham.« Dette gjorde han, og Formasten faldt. Om Morgenen efter kom Skipperen om Bord hos ham og ankede over denne utilladelige Spøg; han gav da Manden en anden Mast og 1 Daler til. Nogle Dage efter, imedens han sad i sin Bolig, kom hans Løjteuant Didrik van Førm løbende og sagde, at der kom et stort Skib; med sit »Selskab« gik han strax ud paa sit Skib og skød efter hint. Skipperen strøg da og gik om Bord hos ham; det var en Hollænder. Ogsaa talte han stundum om, at der var en hel Del Kaptejner, som havde vedtaget at ville i Samlag »løbe paa Tyrkiet for at antaste de tyrkiske Galejer.« Skade, at dette ikkun var tomme Ord, og at han i Steden vedblev at gjøre Optøjer i Østersøen! Han

gjorde ikke lange Rejser; thi først paa Sommeren laa han med sit Skib ved Ystad. Da kom han en Midnatsstund ind i Borgemester Hans Tjellufsens Sovekammer og satte sig paa Sengen. Iblandt andet sagde han, at Borgemesteren skulde gætte, hvor mange de Kaptejner vare, som havde sammensvoret sig. Han krævede dog intet Svar, men lagde selv til, at Tallet var 72 i alt. »Saa mange ere vi; naar vi blive samlede, ville vi ikke agte Kongens Flaade.« En anden Dag laa en Hollænder ved Skibsbroen og tog sin Ladning ind; da kom Hans Lindenov paa Reden med sit Skib, og hans Løjtenant og nogle af hans Folk gik i Land og vilde kjøbe Olie. Den hollandske Kjøbmand gik hen til Løjtenanten og spurgte ham, om de vare Sørøvere, siden de skøde paa fredelige søfarende, og de grebe begge til Værget. Nu kom Hans Lindenov til og truede Hollænderen med at bore ham i Sænk, naar han drog sit Anker op. De vare derpaa for Retten; her drog Hans Lindenov sin Daggert og holdt den ved Odden, som om han vilde kaste den imod den hollandske Kjøbmand, Borgemesteren og de andre tilstedeværende, hvilket dog afværgedes. Hollænderen bad ham: »Junker, tænk dog paa, hvad I gjør, og brug ikke Vold imod mig!« Siden gik Godtfolk i Forbøn for Hollænderen, der nu bød Junkeren et Anker Vin og to Toppe Sukker, som denne dog ej vilde modtage; men han krævede, at Kjøbmanden skulde give 2 Rosenobler til de fattige og bøde til Kongen og Byen for den »Vold«, han havde gjort sig skyldig i mod Løjtenanten. Imedens han laa her, tog han en Skippers Baad til sig og nyttede den som sin egen; først da han sejlede bort, kunde Byfogeden hjælpe Skipperen til sin Ret. Naar han drog ind i Byen, havde han altid med sig sine Musketterer, der skøde, det bedste de kunde, saa at ingen fik ham i Tale, uden de, han selv vilde tale med. Da Lensmandens Foged kom med en kongelig Stævning til Voldsmanden, udbad han sig to Borgere til at sejle ud og forkynde ham den; men da ingen Borger turde gjøre

dette, fik han fire Bønder til at paatage sig Hvervet; saa snart Baaden nærmede sig, drev man dem bort, saa at den ikke kunde komme helt der hen. Da holdt Bønderne Stævningen i Vejret og viste hine den. Der sendtes dem da nogle Skud, saa at de faldt omkuld og takkede Vor Herre, at de naaede til Land igjen. Ingen fik Lov til at komme om Bord uden de, Hans Lindenov selv sendte Bud efter. To Fiskere fra Malmø, Jakob og Rasmus Olufsen, havde kjøbt en ny Baad paa Aahus Marked for at nytte den til Fiskeri, havde roet den fra Aahus til Ystad og vare komne did om Natten. Af Baadens Sejl lavede de sig et Telt, hvori de lagde sig til Hvile. Imedens de sov og ikke vidste af noget, kom nogle af Hans Lindenovs Folk, sønderhug det Fæste, hvormed Baaden var bunden, og førte den bort. Da de næste Dag vilde sejle ud til Skibet for, om muligt, at faa Baaden igjen, og vare komne lidt fra Land, hejsede Skibet Sejl og medtog deres Baad; paa samme Maade mistede de en Madæske, en Øxe og 1400 ny Torskekroge. De fattige Fiskere henvendte sig derpaa skriftlig til Kongen med Bøn om Hjælp til at faa disse Ting igjen. Endnu i nogen Tid færdedes Lindenov i Østersøen og gjorde Ustyr. I de første Dage af Avgust Maaned var han kommen ind i Farvandet ved Danzig, og da en skotsk Skipper, John Huttoun, Fører af Skibet »Gabriel«, havde forladt denne Havn, forfulgte han ham, skød efter ham med et Stykke Skyts og nødte ham derved til at stryge sin Vimpel, sætte sin Baad ud og gaa om Bord paa »Robben« for at vise sit Pas. For Skuddet afkrævedes der Manden 1 Rosenobel (4 Spec. Daler). Skipperen kjendte ikke Hans Lindenov og holdt ham for en Sørøver, da han førte nederlandsk Vimpel paa Toppen og dansk Flag agter. Af Ængstelse for det, der mulig kunde følge efter, dersom han satte sig til Modværge, udredede Skipperen Pengene; men da hans Fartøj var kommet til Helsingør, underrettede han den danske Regering derom og bad den at lade Sagen undersøge. Hans

Lindenov satte derpaa Kursen til Stokholm, hvor han væltede sig ind paa nogle Godtfolk, hvilket gik saa vidt, at han stilledes for Retten; men »af Hensyn til det Venskab, som er imellem Nordens Konger,« hedder det (dette var Aaret efter Freden i Knærød), holdtes det ham til gode, og Striden imellem Parterne udjævnedes.

Helsingør er den næste By, hvor man kan følge hans Spor. Her udmærkede han sig ved sin vanlige Stortalenhed. Med sin Løjtenant og sin Højbaadsmand var han inde hos en Mand ved Navn Børge Børgesen og kærede for Byfogeden Niels Madsen over to Baadsmænd, han havde hvervet der i Byen, og som nu ikke vilde møde paa Skibet. Byfogeden sendte da Fogedsvenden ud for at oplede dem. Hans Lindenov lod hente en Kande (4 Potter) Vin eller to, og imedens de sade sammen og drak, fortalte han, at han kom fra de gode Mænd i Sverige. Han havde været i Stokholm og haft Tømmer og Kugler inde, hvormed han havde i Sinde at gaa til Emden. Derhos udsagde han, at han der havde hørt mange spodske Ord om det danske Folk af nogle Lybekkere, hvilket harmede ham meget. Den Gang kunde han ikke give sig i Lag med dem, da de vare ham for mandstærke; men senere, da han var paa Vaxholm (ved Mälarens Udløb), kom en af de Lybske op for at udrede Tolden, og nu faldt der imellem ham og den sidst nævnte nogle Stridsord. Omsider slog han Lybekkeren under Øret, saa at denne faldt til Jorden, hvorpaa Høvedsmanden paa Vaxholm skilte dem ad. Senere, da han kom i Søen under Bornholm, mødte ham to lybske Fartøjer; deres Skippere og nogle af Folkene lod han da tage og »tribulerede dem vældelig.« Skipperne maatte nogle Gange springe fra Raaen, og paa Folkene »i Gallionen« lod han slaa Vand. Til denne Tale sagde Børge Børgesen: »Jeg har i min unge Alder set en statelig »personeret« Mand, fast efter eders Skikkelse, der var kommen fra Danzig og havde givet sig til at røve i Søen. Denne blev greben af

Kongens to Pinker (smaa Skibe) og ført her ind i Sundet; hans Folk, der vare syv og tyve i Tallet, bleve halshugne, og han selv lagt paa 4 Stejle her ved Helsingør.« Dertil svarede den overmodige Hans Lindenov: »Vidste jeg, at nogen vilde mig fjendtlig søge og angribe, om det end var et af hs. Maj. Skibe, skulde den røde Sved springe, og de skulde ej fange mig levende.« I det samme kom de to Baadsmænds Koner ind og bade med grædende Taarer om at faa deres Mænd løs. Efter nogen Snakken frem og tilbage gik Hans Lindenov ind herpaa og tog igjen de Penge, han havde givet Mændene paa Haanden. Dermed skiltes de, og Hans Lindenov tog strax om Bord.

Ligesom Mogens Hejnesøn i sin Tid havde udskrevet Mandskab paa Færøerne til sin Grønlandsfærd, udskrev Hans Lindenov ogsaa Mandskab paa Læsø, dog tog han ikkun en Mand. Hans egen Styrmand laa nemlig syg; da gik han i Land paa Øen, kom ind i en Bondegaard og sagde, at han vilde op til Strandfogeden for at faa en Styrmand »paa Kongens Vegne«, i det han lagde til, at han skulde føre til Aalborg nogle Musketter, til Uddeling iblandt Bønderne i Omegnen. Fra Bonden gik han til Fogeden og derpaa til Kapellanen, Hr. Niels Christensen, til hvem han ydermere sagde, at han skulde vester paa med Lønning til Kongens Folk. Under slige Forhold turde Strandfogeden ikke nægte ham en Styrmand, da han og de andre Mænd paa Øen ikke vidste noget, der kunde være til Skade for Hans Lindenovs gode Navn. Senere, da der krævedes Oplysninger fra Øen om denne hans Adfærd, vidnede den Karl, han havde faaet med som Styrmand, at Hans Lindenov og dennes Frue havde givet ham 3 Rdlr. (Spec.) for en Maaneds Tjeneste, og at han derpaa skiltes fra ham og kom hjem igjen; hans Adfærd imod Styrmanden havde været god. Otte Dage efter var det ude med Hans Lindenovs Sørøverfærd; thi efter kongeligt Paabud tog man ham til Fange i Aalborg i Septbr. 1613. Før han gik ud paa sit sidste Tog, lod han i Marts

optage en Liste (paa Tysk) over en Del af de Ting, han havde om Bord; heraf fremhæves følgende: Af Bøger nævnes to, en tysk Oversættelse af den oldgræske Historieskriver Herodot og et tysk Skrift om Ostindien, hvilket sidste er mærkeligt, da han nogle Aar efter kom til at vorde nærmere kjendt med disse Lande. Iblandt hans Klædningsstykker vare: 1 brandgul Atlaskes Vams, 1 sort Fløjels blommet Jakke med vide Ærmer og fodret med sort Taft, 1 Fløjels Nathue, fodret med Taft, 1 Par sorte Atlaskes Hoser med 1 Par sorte Silke-Hosebaand, 16 Skjorter m. m. Han havde 7 Lommetørklæder og 4 Haandklæder. Af Sølvtøj nævnes ikkun: 1 Sølvske. Af Vaaben fremhæves: 3 Musketter, 2 lange Bøsser, 3 Pistoler, hvoraf 1 med Perlemoder, 7 Sabler og 7 Stridshamre. Han havde 4 hele Harnisker, 7 Par Jærnhandsker, 5 Par Jærn-Benskinner, 9 Par Jærn-Armskinner, hvoriblandt nogle med Ringkrave; Kuglerne »kunde ikke tælles«, og han havde 1 Fad med Krudt og 1 med Patroner. Af Fødevarer nævnes: 2 Tønder Smør, 50 Sider Flæsk, 1 Læst Skibsbrød, 1 Læst andet Brød, Kjød, Gryn og Ærter. Om hans andet Skib haves ikke anden Underretning end et Vidnesbyrd fra Admiralitets-Raaderne i Amsterdam om en Mand fra Byen Goslar (i Hannover), der havde været »i den danske Konges Tjeneste« paa et Sørøvertog, men uden anden Fuldmagt end den, han havde faaet af en dansk Adelsmand ved Navn Hans Lindenov. Efter at dette Skib under Norges Kyst var taget af to hollandske Orlogsskibe, holdtes Mandskabet i Fængsel i nogen Tid; men da det ikke kunde godtgjøres, at det havde foretaget sig noget ulovligt, kom de alle paa fri Fod. Dette Vidnesbyrd er udstedt i Novbr. 1613. Nogle Maaneder senere paastod Hans Lindenov i et til Kansleren Christian Friis skrevet Brev, at Skibet i Forvejen havde gjort en Rejse til Frankrig med Tømmer, som var solgt for 1500 Gylden. Før han selv sattes i Fængsel, maa han have sendt sit eget Skib bort; thi han fortæller i dette Brev, at det sidste Vinter

havde ligget i Emden, hvorfra det var ladet med gullandsk Tømmer, omtr. 350 Bjælker, 18 Alen lange; det havde ét Aars Fødevarer til 60 Mand. Hvad der var om Bord, af Klæder og Vaaben, var alt sammen frataget ham af Folk, han aldrig havde kjendt, og Borgemestere og Raad i Emden havde tilstedet en Mand, som havde haft en Skude fra Riga og undladt at udrede Kongens Told, og som Brevskriveren havde ført til Kjøbenhavn, at tage en hel Del af hans Gods, nemlig Fødevarer og Bøsser. Dette timedes ham paa den Tid, da han selv var kommen i Fængsel. De, der havde gjort dette, havde ingen Fuldmagt haft dertil. Skibet var endnu ikke frigivet 1616.

Efter at være fængslet i Aalborg førtes Hans Lindenov til Kjøbenhavn og sattes i Blaa-Taarn. Nogle Dage efter, imod Enden af Septbr., skrev han et Brev til den kongelige Kansler Christian Friis til Borreby (ved Skjelskør), hvor han bad om Tilgivelse. Han har, skriver han, faaet at vide, at Kansleren skal være meget vred paa ham, hvilket vist nok maa være en Følge af onde Menneskers Bagtale. Han beder Kansleren om dennes »Venskab«, om at tænke paa det gamle »Venskab«, der har været imellem Kansleren og hans egen afdøde Fader, og ej at lægge ham til Onde, hvad han af menneskelig Naturs og Kjøds Skrøbelighed enten i Ord eller Gjerning kan have forset sig imod Kongen. Da denne ogsaa er meget vred paa ham, beder han Kansleren for Guds Skyld om atter at hjælpe ham til Naade og »Venskab« hos Kongen. Han »vil ikke tvivle om, at Kansleren jo er en god og gudfrygtig Mand, som gjærne vil tilgive et fattigt, syndigt Menneske sin Brøst og Forseelse.« En Uges Tid efter skrev Christian Friis følgende Svar herpaa. »Han vil ikke undlade at svare venlig paa denne Skrivelse og kan ej nægte, at hin jo er falden i Kongens Unaade, hvilket er Brevskriveren meget ukjært, og han vilde ønske, at Hans Lindenov ikke selv havde været Skyld i sligt. Dog skal han gjærne hos Kongen hjælpe til det gode og søge

at jævne Sagen paa det bedste. For sit eget Vedkommende vil Brevskriveren gjærne være tilfreds og overgive Sagen i Herrens Haand.«

Først i Februar 1614 henvendte H. Lindenov sig atter skriftlig til Kansleren. »Han har nu,« skriver han, »siddet næsten et helt Aar fangen, hvorved han er kommen til stor Skade til Lands og Vands, saa at han, dersom Vor Herre ej vil hjælpe ham, og Kongen og Kansleren ej ville tage sig af ham, ikke kan komme til sit igjen. Han kan ej vide, hvi Kongen er unaadig mod ham, med mindre hans Uvenner have bagtalt ham hos denne. Det er nu atter hans Bøn til Kansleren, at denne vil gjøre vel imod ham og eftergive ham den Uvilje og Mistanke, som han monne have haft, hvilket Brevskriveren har stolet paa, i Følge Kanslerens Brev, og selv vil han af yderste Evne gjøre Kansleren Gjentjeneste. Brevskr. véd vel, at Hr. Kansler ikke bærer langt Had, naar han en Gang har lovet at efterlade det; dette tror han vist. Dette er nu hans Bøn, at Kansleren ville hjælpe ham for Guds Skyld, saa at han enten maatte vorde forhørt over for dem, der have angivet ham, eller at Kongen monne ville tilgive ham det, hvori han, uden at vide noget deraf, har forset sig imod denne, og være ham en naadig Herre, saa at han kunde vorde løsladt af Fængslet, fuldende sin Rejse og derved bøde noget paa det store Tab, han har haft, saa og forhverve sig noget til at tilfredsstille sine Laangivere med og sørge for sin Hustru og sine Børn. Han attraar at faa at vide, hvad han har gjort for ondt imod Kongen, og at gjenvinde dennes Yndest. Han paastaar og djærves at kalde den Alvidende til Vidne derpaa, at han aldrig med Forsæt har gjort noget, som kunde vække Kongens Harme; men »det er muligt, at en Hest kan falde paa fire Ben.« Endelig beder han Kansleren ikke vredes paa ham, fordi »jeg saa dristige byder over eder« og paakalder atter det gamle

»Venskab« imellem Kansleren og hans Fader, hvilket sandsynligvis kun har været til i Brevskriverens egen Indbildning. Samtidig hermed bønfaldt han Kongen om Tilgivelse, i det han nu havde glemt, at han og mange andre Kaptejner aldeles ikke vilde lyde Kongen. »Det er uden Tvivl,« skriver han, »hs. Maj. vitterligt, at han nu har siddet en rum Tid fangen; men Grunden dertil maa den evige Gud og Kongen vide;« »men Gud han være min Sjæl aldrig god,« om han kan tænke eller nogen Tid huske, at han har attraaet andet end at følge de Veje, hvorpaa han kan tjene Kongen. Han paastaar, at han ikke er Skyld i de Kæremaal, der ere fremførte imod ham. Hvis dette havde været Tilfældet, vilde han tusende Gange hellere ønske sig i Jorden; men han kan nok tænke, at en eller anden af hans Uvenner har angivet ham for Kongen. Denne beder han nu ydmygelig, som en kristen Konge og Øvrighed, for Himlens Skyld værdes at forhøre Angiveren og ham selv; thi han haaber da, at Kongen skal finde, at ikke alt er saaledes, som man har fortalt denne om ham; men hvad han i Uvidenhed har gjort Hs. Maj. imod, værdes denne at tilgive ham. Aldrig skal han mere vække Kongens Harme imod sig; at han skulde gjøre sligt, forbyde Gud, og selv vilde han hellere, at hans Hals »vaare i tu« (egentl. monne være i to Stykker). Han beder om at komme ud af Fængslet og ud paa denne sin »foretagne Rejse«, for at han kunde lære noget, hvorved han vilde vorde sat i Stand til at tjene sit »fæderne Rige« og selv fortjene sig noget saa godt som andre; thi han haaber, at Lykken ej skal være mere borte fra ham end fra de andre; dog vil han ikke »løbe unden en potentatis Befalning« (eg.: løbe bort fra en Fyrstes Befaling). Han beder, at »Kongen vil lade sit Hjærte røre sig,« og han haaber, at han selv skal leve den Dag, da hs. Maj. skal være med ham i alle Maader tilfreds, og da han skal tjene sit fæderne Rige, om Kongen trænger til hans Tjeneste.«

To Maaneder efter takker han Kansleren for den Umag, denne har gjort sig for hans Skyld, og tilbyder sig at tjene ham eller hans laveste Tjener til Gjengjæld derfor. Brevskr. véd nu, at man med det første venter Kongen hid, og hans Bøn er, at Kansleren ville hjælpe ham noget til rette hos Kongen, saa at han kunde komme til Ords med sin Angiver for Kongen, og da venter han at kunne forsvare sig som en ærlig Mand. Han véd fra andre, at man skylder ham for at have fremført Ord om hs. Maj. i Helsingør og andre Steder, som han ej burde; og han kan ikke nægte, at han har talt om Kongen, men haaber, at ingen ærlig Mand med nogen Sandhed kan godtgjøre, at han har talt anderledes, end han burde. Han paakalder Herrens tunge Revselse over sig selv, dersom han skulde have sagt noget til Nedsættelse for Kongens gode Navn; men, siger han, »jeg haver tit spenderet paa hs. Majts. reputation at erholde« (d. e. vedligeholde), hvilket han paastaar at kunne fremlægge Vidnesbyrd for. Han venter nu, at Kansleren vil tage sig af ham, saaledes som denne har lovet hans Moder og hans andre Paarørende. Dette Brev er uden Underskrift. Tre Dage senere beder han meget at undskylde, at hans Hustru har overgivet Kansleren Brevet; hun havde taget det med sig, uden at han vidste det. Hvis han maa faa det tilbage, skal han hellere end gjærne underskrive det. Men derom brød Christian Friis sig ikke.

Da den Tid nærmede sig, at hans Sag skulde paadømmes, udstedtes der først i Septbr. 1614 et kongeligt aabent Brev til den daværende Høvedsmand paa Hammershus, Hans Hansen Lindenov til Gavnø (i Syd-Sæland), den fangnes Næstsøskendebarn, for at faa Oplysninger om Drabet paa Peder Danmark, og i Oktbr. et lignende til Bondefogeden og Bønderne paa Læsø, for at disse skulde afgive Vidnesbyrd om hans Adfærd der paa Øen; og der udstedtes da et Birketings-Vidne om, hvorlunde han havde gjort Krav paa at faa en Styrmand fra Øen, og om hans Opførsel

imod denne. Derpaa udstedtes til ham selv den 8de Decbr. en Stævning til næste Herredag den 13de Marts 1615. I denne Stævning omtales nogle af hans utilbørlige Gjerninger, og den ender med de Ord: »Hvorledes du dit Liv og Levned haver fremdraget, skal videre udi Rettergangen dig tilkjendegives.« Det tillades ham som Fange ved Fuldmægtig at lade indsamle Vidnesbyrd, Breve og andet, som han til sit Forsvar kan fremføre. Først i Januar 1615 vare Hovedsmanden paa Kjøbenhavns Slot Christian Friis, Erik Juel til Hundsbæk (i Vester-Jylland) og Axel Urne til Aarsmarke (nu: Knuthenborg, paa Laaland) hos ham i Fængslet for at lade ham vide, at det var ham tilladt at lade komme til sig, hvem han vilde af sine Venner, for at denne kunde hjælpe ham med Sagen. Han takkede Kongen derfor og spurgte, om det var ham tilladt at have hos sig en Tjener, der kunde skrive for ham. Da de svarede nej hertil, paastod han, at dette var stridende imod Loven og imod den Haandfæstning, Kongen havde svoret at overholde. Samtidig hermed indstævnedes Borgemesterne og Byfogeden i Ystad, Borgemesterne i Trælleborg og Tolderen i Skanør for at møde samme Dag for Retten som Hans Lindenov og aflægge Vidnesbyrd om de Sager, der vedkom denne, og i Helsingør afkrævedes der ligeledes Niels Madsen, den tidligere Byfoged, Vidnesbyrd. Derved kom alle hans før omtalte Gjerninger og Ytringer til Rettens Kundskab.

Den nys nævnte Christian Friis til Kragerup (i Slagelse-Egnen), der hørte til en helt anden Æt (med Skaktavl i Vaabenet) end Chr. Friis til Borreby (et Egern i Vaabenet), fik det Hverv at tiltale den fangne for Herredagen; han havde den 1ste Maj 1614 overtaget Embedet som Hovedsmand paa Kjøbenhavns Slot og efterfulgte 1616 sin Navne som kongelig Kansler. I sit Indlæg fremhæver han, hvorlunde den tiltalte i Aaret 1602 har overfaldet Hertug Karls (Kong Karl den niendes) Agent med Hug og Slag og ærerørige Ord i Kjøbenhavn; Aaret efter har han paa

Bornholm dræbt en Mand, uden at det var af Vaade eller Nødværge, i det denne Mand hverken havde haft Vaaben eller fremført Ukvemsord imod ham; altsaa har han i Overmod baaret sig saaledes ad imod sin fattige Jævnkristen og Næste, som det ikke sømmer sig en Adelsmand. Det Vidnesbyrd, man derom har faaet fra Borgemestere og Raad og Byfoged i Rønne, melder vel, at hans afdøde Fader har stillet den dræbtes Hustru og Paarørende til Freds; men dette kan ikke være nok; Faderen burde som Lensmand have forfulgt Sagen for Retten eller i det mindste meldt den for Kongen. I Aaret 1609 har han taget Niels Pott i sin Tjeneste og Varetægt og givet ham et aabent Brev, at hvo som vilde fremføre nogen Anke imod denne Misdæder, skulde gjøre det for Porten til Herregaarden Ingelsted, saa skulde der times ham Ret. Og da Forbryderen derpaa havde faaet sin Dom og mistet Livet, har Hans Lindenov paastaaet, at Manden burde have været tiltalt paa hans Værneting, som det rette. Deraf ses det, hvor velvillig han er imod slige Personer, og hvor meget han tager sig af dem, for at de urevsede kunne drive deres Misgjerninger.

I April 1612, da han havde faaet Kongens Brev som Kaptejn (Kaper) i Kronens Tjeneste, har han skudt tre Skud efter den hollandske Skipper Meinert fra Enkhuizen (i Nordholland) og nødt ham til at yde en Rosenobel for Skuddet; uden for Danzig har han fra en anden Hollænder taget 1 Oxehoved Bordeaux-Vin og givet ham 1 Rosenobel derfor, og derefter har han med sit Skib løbet ind til Staden og opført sig saare utilbørlig, i Følge en Udskrift af Retsprotokollen derfra. Han viste sig drukken for Borggreven (den præsiderende Borgemester) og vilde ikke fremlægge sin Udnævnelse til kongelig Kaptejn. Med sit eget Skib har han derpaa efter Freden givet sig paa Søen og der skudt paa et skotsk Fartøj. Med Magt har han ladet kaste en lybsk Skipper og en lybsk Højbaadsmand fra Raaen ud i Søen og saalunde forurettet udenlandske Folk, som svare

Told i Sundet og derpaa modtage Kongens Tolderes Vidnesbyrd for, at det er dem tilladt, uden Indsigelse at sejle igjennem Kongens Strømme. I Ystad har han brovtet af de mange Kaptejner, der ere til Sinds, ej at ville bryde sig om Kongens Flaade; der har han ogsaa taget en Ege-Baad fra to Fiskere i Malmø. Efter derpaa at have vakt Strid i Stokholm, saa at han maatte stilles for Retten, har han til sidst været paa Læsø og udskrevet en Styrmand. Da han dernæst er kommen i Fængsel, har Kongen ved tre »gode Mænd« (Adelsmænd) ladet tilbyde ham, at det skulde staa ham frit for at kalde til sig, hvem han vilde til at føre Sagen for ham. Ligeledes har Kongen ladet tilbyde hans Æt og Venner, at dersom nogen vilde gaa i Borgen for ham, at han ikke skulde drage bort, men svare til sine Gjerninger, kunde dette tilstedes; men ingen vilde gjøre det. Og hine, der gjorde ham det første Tilbud, har han svaret, at man overtraadte Loven (Recessen) og Kongens Haandfæstning. — For disse Ord og for sine utilbørlige Gjerninger dømtes han den 16de Marts 1615 til evigt Fængsel paa det Sted, Kongen dertil maatte udvælge.

Det var Kongeborgen Dragsholm, tidligere et af den sællandske Bispestols faste Slotte (ved Isefjorden), som udvalgtes til hans Fængsel, og hvor ikke faa Statsfanger have siddet i Adelsvældens Tid. I den Stue, der havde været hans Bolig paa Kjøbenhavns Slot, sad senere (1620) i nogen Tid Mathematikeren og Lægen Christoffer Dybvad som Statsfange. Da Hans Lindenov i en Tid af omtrent 3½ Aar havde bødet for sine Voldsgjerninger, bade hans Paarørende og Venner om Naade for ham, i det de paa hans Vegne tilbøde, at han skulde tjene en Tid af 7 Aar om Bord paa den Flaade, der 1618 skulde afgaa til Ostindien. Det var den Gang sædvanligt, at danske Adelsmænd, der havde gjort sig skyldige i et alvorligt Lovbrud, afsonede Brøden ved at binde sig til i en Tid af 7 Aar at tage Del i et eller andet farligt Foretagende, saasom at gaa til Ungarn

for at kæmpe imod Tyrkerne. I det skriftlige Løfte, han i den Henseende maatte udstede, hedder det, at Kongen nu paa hans Bøn har mildnet den ham overgangne Dom saaledes, at han skal tjene 7 Aar paa Øen Ceilon og i Ostindien til Lands og Vands under de Officerer, Kongen monne udnævne til dette Togt, og disse Aar skulle regnes fra den Dag, da Flaaden sejler ud af Øresund. Paa Togtet skal han i alle Maader saaledes bære sig ad imod Kongens Undersaatter og Forbundsfæller, som han vil forsvare for Kongen, naar han kommer hjem igjen. Dersom han paa nogen Maade har forbrudt sig, skal han, naar han med Guds Hjælp kommer hjem igjen, uden al Naade stande til Rette og lide den Dom, som Kongen og Rigens Raad monne tilkjende ham. Dette Aktstykke er vel forsynet med hans Underskrift, men er uden Aar og Dag.

Den lille Flaade, som udgjorde et større Krigsskib og 5 mindre Skibe, der tilhørte det ostindiske Handelsselskab, sejlede den 29de Novbr. 1618 ud af Sundet og kom den 17de Decbr. under Øen Wight ved Englands Sydkyst, hvor man paa Grund af en Læk paa et af Skibene maatte blive liggende indtil den 23de Jan. 1619. Den 18de Febr. fik Ove Gjedde, der var Admiral over Flaaden og med sit store Skib »Elefanten« og en hollandsk »Fløjte« (et lidet Skib) sejlede i Forvejen, Underretning om, at der ved det grønne Forbjærg (Afrikas vestlige Spidse) laa nogle mistænkelige Skibe; den næste Dag fik de Øje paa tre af disse og forfulgte dem strax. Det største toges af »Elefanten«, og Skipperen tilstod, at han havde drevet Sørøverfærd, de andre danske Skibe kom til og toge et mindre Røverfartøj; et tredje blev brændt af Negerne paa Kysten. Største Delen af disse Skibes Mandskab var Franskmænd; det kom om Bord paa de danske Skibe, hvorimod de to tagne Fartøjer fik nyt Mandskab og fulgte med til Ostindien. Til at føre det ene af dem valgte man Hans Lindenov, hvilket ser underligt ud, da han jo fulgte med som Fange. Det var ej

heller Admiralen selv, som fandt ham værdig dertil, men en hollandsk Æventyrer ved Navn Boshouwer, der var kommen til Danmark for at overtale Christian den fjerde til at indgaa Handelsforbindelser med Overkongen af Ceilon, i hvis Tjeneste Boshouwer var og nu vendte tilbage til Ostindien. Ove Gjedde har ogsaa i sine Optegnelser om Toget udtalt, at Boshouwer var skyldig at indestaa for den Skam og Skade, som derved monne voldes, og Hollænderen var mulig ogsaa kommen til at bøde derfor, hvis han ikke var død, før der hændedes noget uheldigt. Den 27de Juli 1619 strandede nemlig Skibet i Tafelbai ved Kaplandet, og for dette Uheld gav Hans Lindenov sin Styrmand Skyld; men om han havde Ret eller Uret heri, oplystes ikke; thi Styrmanden var syg og døde snart efter. Senere veed man intet om Hans Lindenov. I Løbet af Vinteren 1621—22 var der kommet Tidende hjem om hans Død; i April 1622 omtales hans Hustru nemlig som Enke, i det hun da ved Herreds- og Landsting havde frasagt sig Arv og Gjæld efter sin afdøde Mand, d. e. overladt alt, hvad han ejede, til hans Kreditorer.

Denne hans Hustru var Fru Elsebe (Elisabet) Thott, Datter af Anders Thott til Næs (nu: Lindenborg, ved Aalborg) og Fru Elisabet Rosenkrands. Hendes Mand havde paadraget sig en stor Gjæld, der ligefrem maatte være en Følge af, at han holdt saa mange Folk om Bord paa et lidet Skib, som hverken var et Handelsskib eller et Sørøverskib, ligesom og af, at han var gaaet i Borgen for andre, der vare gjældbundne. Da hans Hustru ellers intet havde at leve af, overtog hun en Gaard i Sælland i Forpagtning, nemlig Vellerupgaard i Horns Herred ved Frederikssund; den nedlagdes noget senere. Da Fru Elsebe Thott havde frasagt sig Arv og Gjæld efter sin Mand, maatte ogsaa den Smule Løsøre, de faa Heste og Køer m. m., hun selv ejede paa Vellerupgaard, deles imellem hendes Kreditorer. Største Delen deraf udlagdes af Ejler Urne og

Alexander Rabe v. Pappenhejm, hvém Kongen havde givet det Hverv at optegne hendes Ejendele, til Fru Dorthe Banner, der var Enke efter Christoffer Krafse til Egholm; under denne Herregaard hørte Vellerupgaard som en mindre Avlsgaard. Efter at Fru Dorthe havde faaet, hvad der tilkom hende, blev der tilbage til Kreditorerne: 1 Hest, 4 Plovstude, 1 Ko, 9 Kalve og 7 Lam, og af Løsøret: Sengeklæder osv. ikke mere, end der kunde nedlægges i en stor Kiste, som derpaa forsegledes og hensattes i Kirkens Sakristi. St. Hansdag 1621 havde Fru Elsebe overtaget Gaardens Forpagtning, og den 12te April 1622 foretoges dette Skifte. Fru Elsebe maatte altsaa yderst fattig forlade Vellerupgaard. Siden fik hun dog bedre Kaar igjen, da hun giftede sig med Korfits Mogensen Ulfeld, der var Søkriger og i Aaret 1644 som Kontreadmiral hørte til den Flaadeafdeling, der under Admiral Pros Mund kæmpede mod Svenskerne; i det Søslag, der stod mellem Laaland, Langeland og Femern i Oktbr. 1644, fandt baade han og Pros Mund Heltedøden. Med sin anden Mand havde hun ingen Børn; med den første derimod tre Sønner, af hvilke den ene, Hans Lindenov, fandt Døden ved et Vaadeskud paa Jagten.

Ørslev Kloster var ved Skiftet efter Hans Hansen Lindenov gaaet over til hans oven nævnte Frænde, Lensmanden paa Bornholm, der senere blev Rigsraad og Lensmand paa Hinsgavl og døde 1642. Ætten Lindenov uddøde paa Mandssiden i Aaret 1738 med Godske Lindenov, og dens Vaaben nedlagdes i Graven med ham.

C. E. Secher.

Chevalier D'Eon og Peter den stores Testamente.*)

Kejseren af Rusland erklærede for ikke lang Tid siden til den engelske Gesandt ved hans Hof, at alt, hvad der var blevet fortalt og skrevet om »Peter den stores Testamente« og Katarina den andens »Planer«, var Opspind, og at saadanne Dokumenter aldrig havde existeret i Virkeligheden; efter denne Erklæring, der vakte ikke liden Opsigt, fulgte Offentliggjørelsen af et Brev fra Fyrst Gortschakoff til den russiske Gesandt i London, hvori han udtalte sig med samme Bestemthed om dette Æmne: »Jeg ser med dyb Overraskelse, at Troen paa et »Testamente« efter Peter den store og Tanken om, at vi skulde tragte efter Besiddelsen af Konstantinopel, vedbliver at spøge i nogle engelske Hjærner.« — Hvor ofte have ikke de russiske Kejsere offentlig gjentaget, at det ikke ligger i deres Politik at »annektere« nogen Landsdel; at de vilde komme i stor Forlegenhed derved! — »Hvilken yderligere Borgen skulle vi stille for, at vi ikke gjøre Fordring paa exclusiv Besiddelse af Konstantinopel?« Det gjorde Kejseren ondt at se, at der endnu i England existerede en »indgroet« Mistro til den russiske Politik og en stadig Frygt for russiske Anmasselser og Erobringer; han gav højt og hellig sit

*) Gentleman's Magazine. Febr. 1877.

Æresord i Pant paa, at det ikke var hans Hensigt at erhverve Konstantinopel —, og faa Dage efter lod han en Hær paa 200,000 Mand opstille ved den tyrkiske Grænse, aabenbart i den Hensigt at erklære Krig — »for en Idé,« som Napoleon den 3dje vilde have sagt, denne Gang ikke, som man havde frygtet, for at dræbe, men for at »helbrede« den syge Mand i Byzantium.

Der gik det Rygte i velunderrettede Kredse i England, at Lord Beaconsfield (Disraeli), strax da han havde læst Lord A. Loftus's overraskende Depeche, havde til Hensigt at sende en speciel Gesandt til Livadia med en Samling Depecher fra gammel Tid angaaende de talrige Traktater om Fred og evigt Venskab mellem Rusland og Tyrkiet i den sidste Halvdel af forrige og første Halvdel af dette Aarhundrede, tillige med andre Traktater, Venskabsløfter og Korrespondancer, der refererede sig til Polens Undertvingelse og Tilintetgjørelse. Dog tør man vel næppe fæste Lid til dette Rygte; thi disse gamle støvede Dokumenter vilde fortælle om Ruslands intrigante Politik og næsten uophørlige Krige, hvis praktiske Resultater ere af en langt mere substantiel Natur end en »Idé,« og Kejser Alexander vilde næppe have betragtet det som en Artighed, hvis Englands Førsteminister havde sendt ham dem til Gjennemlæsning. Der kunde han blandt andet have læst om, hvorledes Tyrkiet i Krigene, som Katarina den anden paatvang det, tabte alle sine nordlige og østlige Kystlande ved det sorte Hav, Krim, Lille-Servien, Kuban og Øen Taman; hvorledes »i 1770 Katarina den andens Agenter opvakte en Opstand paa Kreta og Peloponnes i den uforbeholdne Hensigt at bringe dem under Kejserindens Herredømme;« *) hvorledes i 1782 Katarina gjorde sin allierede, Kejser Joseph d. 2den af Østerrig, bekjendt med sine Planer med Hensyn til Porten

---

*) Gladstone i „Contemporary Review", December 1876.

i følgende Ord: »Hvis vort Held i denne Krig skulde sætte os i Stand til at befri Evropa for Kristenhedens Fjende ved at fordrive ham fra Konstantinopel, vil Deres Majestæt ikke nægte mig Deres Hjælp til at gjenoprette det gamle græske Monarki . . . og sætte den yngste af mine Børnebørn, Storfyrst Konstantin, paa Tronen;« hvorledes hun fem Aar efter gjorde den glimrende Rejse til Cherson, som tvang Sultanen til at erklære Krig, ledsaget paa én Gang af et Hof og en Armé, med fremmede Gesandter, en Kejser og en Konge i sit Følge, i den Hensigt at erhverve for sig selv den velklingende Titel: »Orientens Herskerinde og Grækernes Befrierske;« og hvorledes hun ved samme Lejlighed blev modtagen i Kiew med Triumfbuer og, efter at have givet Murene om denne By en videre Udstrækning, skrev med græske Bogstaver over Porten, der vendte mod Konstantinopel: Gjennem denne Port gaar Vejen til Byzantium.*) Han kunde maaske ogsaa have fundet den Traktat, som Alexander den 1ste i 1808 forelagde Napoleon — men som denne nægtede at gaa ind paa —, og hvis Øjemed var at sikre Rusland Besiddelsen af Konstantinopel, i Bytte for Syrien og Ægypten (som ikke tilhørte Rusland), og Polens Uafhængighed.**)

---

*) Om Kejserinde Katarinas Rejse i Sydrusland, se Hist. Archiv 1873. II.

**) Voici les paroles de Napoléon I, écrites à St. Hélène: „A Tilsit Alexandre voulait Constantinople, je ne devais pas l'accorder: c'est une clef trop précieuse; elle vaut à elle seul un empire; celui qui la possédera peut gouverner la monde.“ — A Erfurth, 28 septembre 1808, il fut question entre l'Empereur Napoléon et l'Empereur Alexandre du partage de l'Orient. La France gagnait l'Egypte et la Syrie, la Pologne renaissait de ses cendres, Napoléon pouvait poser sur sa tête la couronne d'Occident. „Le traité fut rédigé,“ dit il, „mais au moment de signer, je ne pus m'y décider. Qui me répondait, que l'Empereur Alexandre, une fois saisi de Constantinople, ne reviendrait pas à l'alliance anglaise pour me

Det vilde være mærkværdigt, om Kejser Alexander skulde have glemt disse interessante Episoder af Ruslands Historie, og Lord Beaconsfield omtalte dem da heller ikke lige saa lidt som Lord Loftus's Depeche ved Banquetten i Guildhall kort efter.

Det er dog ikke Hensigten med disse Linier at diskutere Ruslands politiske Planer nu eller tidligere med Hensyn til den endnu kraftige Invalid, der er Dørvogter ved Indgangen til det sorte Hav, ej heller at tillægge det mærkelige og tilsyneladende fortrædigende Statsdokument, der er almindelig bekjendt som »Peter den stores Testamente,« nogen utilbørlig Betydning. Spørgsmaalet om Ægtheden af dette Dokument er mere end én Gang blevet grundig debatteret i Rusland og Frankrig, og man har betragtet det som et meget vigtigt Spørgsmaal; men i England er det grumme lidt bekjendt, og det tør siges med Sikkerhed, at det aldrig har haft nogen Indflydelse paa den offentlige Mening om Ruslands Planer. Kejserens udtrykkelige Allusion til det giver det netop nu ny Interesse, og Faktum er, at det Dokument, som man har givet Navnet »Peter den stores Testamente,« i Virkeligheden slet intet Testamente er; det er betitlet af Forfatteren, hvem saa denne end har været: »Plan til Opnaaelsen af Ruslands Overherredømme i Evropa« og angives at være skrevet af Czar Peter efter Slaget ved Poltava, da Karl den tolvte var flygtet til Tyrkiet og havde fundet et Asyl hos Sultanen der.

Det blev først offentliggjort af Napoleon den 1ste i 1811, og Moskva Gazette fra den Tid paastod, at det var en Opdigtelse, der skyldtes den franske Kejsers opfindsomme

---

reprendre la Pologne et réduire la puissance française de telle sorte que la puissance russe n'eût plus eu ni rivalité ni contrôle? Et Alexandre m'en a toujours voulu."
(L'Empereur Napoléon III et les Principautés Danubiennes. Paris 1858.)

Pen, hvilken Formodning ogsaa er bleven næret af senere Forfattere;*) men, skjønt Kejser Alexanders Erklæring nu maa antages at have slaaet endelig fast, at Peter den store aldrig har forfattet noget saadant Testamente, hviler der dog endnu det samme Slør som hidtil over dets Oprindelse; thi paa den anden Side synes et Brev fra Mons. Gaillardet, Chevalier D'Eon's Biograf, som var offentliggjort i »Figaro« for den 16de Oktober 1876, fuldstændig at omstyrte den Theori, at Dokumentet skulde skrive sig fra Napoleon d. 1ste. Man fortæller os, at det i en tidligere Biografi af D'Eon, af Lafortelle, udgiven i 1779 med den franske Regerings Sanktion, efter Optegnelser af D'Eon selv, som paa den Tid endnu levede, berettes, at D'Eon den Gang havde erklæret, at han ved sin Hjemkomst fra Rusland i 1757 havde overleveret Ludvig den 15des Udenrigsminister, Abbé Bernis, en Kopi af et Udkast af Peter den store; og han citerer ligeledes et authentisk Brev fra Grev Choiseul til D'Eon, dateret den 26de November 1770, hvori omtales Modtagelsen af et Dokument, der angik Peter den store, hvilket efter Mons. Gaillardet's Mening ikke kan have været andet end det saakaldte »Testamente.«

Og atter, i 1778, beklagede D'Eon i bitre Udtryk den ringe Betydning, som den franske Regering havde tillagt dette Dokument. Paa den Tid vare allerede mange af de deri foreskrevne Arbejder fuldførte; Polens første Deling havde fundet Sted i 1772; Katarina den anden havde fra 1768—1774 ført en blodig Krig med Tyrkiet, hvis Resultat var, at Rusland erhvervede den Kyststrækning ved det sorte Hav, hvis Hovedstad Odessa nu er (Ny-Servien), Fæstningerne Jenikaleh og Kertch paa Krim samt for første Gang fri Passage for russiske Handelsskibe gjennem Bosporus. Krigen brød atter ud i 1787, og Tyrkiet mistede hele Krim, Øen Taman og en Del af Kuban i Kavkasus. »Peter

*) Jfr. navnlig Professor A. Brückner: Russiche Revue, Januar 1877.

den stores Planer,« skriver D'Eon i 1778, »ansaa man i 1757 for saa komplet uudførlige, at de simpelthen betragtedes som en Chimære, og Ministrene i Versailles toge intet Hensyn til mine Forestillinger. Fra min Sygeseng (han havde brækket Benet paa Rejsen fra Rusland) skrev jeg indtrængende til Kongen, til Abbé Bernis, til Marquis D'Hôpital, Gesandt i St. Petersburg, og til Grev de Broglie, Gesandt i Polen, for at gjøre dem det indlysende, at Petersburg-Hoffets hemmelige Hensigt var først og fremmest at bringe Peter den stores Plan med Hensyn til Polen til Udførelse, saa snart Kongen, som den Gang laa paa sit Dødsleje, skulde dø, ved at fordele Tropper rundt om i Landet og sikre Valget af en af Rusland opstillet Kandidat til Konge, for derefter at tilegne sig en Del af Landet; men paa Grund af min Ungdom tog man intet Hensyn til mine Ord, og vi se nu (1778), hvor skadelig for Frankrigs Interesser denne Ligegyldighed har været.« »Lige over for disse authentiske Dokumenter,« udbryder Mons. Gaillardet, »hvad bliver der saa af Historien om et Bedrageri, begaaet af Napoleon i 1811? Chevalier D'Eon døde 1810, og den rimeligste Forklaring af Rygtet om, at Testamentet skulde være blevet til i 1811, er, at en Kopi af det er bleven funden mellem hans efterladte Papirer.«

Denne Chevalier D'Eons Liv er en af det attende Aarhundredes interessante Gaader, og de Omstændigheder, som formodes at have sat ham i Stand til at komme i Besiddelse af en Kopi af Peter den stores »Plan,« ere nogle af de besynderligste i hans æventyrlige Liv. Han blev i 1755, kort før Begyndelsen af Syvaarskrigen i Tyskland, af Ludvig d. 15de valgt til hemmelig Overbringer af et Forslag om en of- og defensiv Alliance til Kejserinde Elisabet, Peter den stores Datter. I flere Aar havde al diplomatisk Forbindelse mellem Frankrig og Rusland været fuldstændig afbrudt, thi den sidste franske Gesandt, Marquis Lachétardie, som i Begyndelsen af Elisabets Regering havde været hendes

Yndling og første Raadgiver, havde til sidst maattet vige Pladsen for Bestucheff, paa hvis Befaling han uden videre blev ført over Grænsen og sendt tilbage til Frankrig. En uformodet og ukaldet Mission til Rusland i 1755 var selvfølgelig en højst delikat Sag og maatte udføres med den fineste Takt; men Krigen var overhængende, og Ludvig trængte til en mægtig allieret. D'Eon var kjendt af Prins Conti, som en Gang havde set ham paa en Maskerade, udklædt som Dame, og det synes, at denne først har fattet den Plan at faa Kongens Ønsker forebragte Elisabet selv af en klog og fiffig Person under en enfoldig Kvindes umistænkelige Forklædning. Skjønt D'Eons senere Liv viste, at han var en kjæk Soldat og forstod at bruge sit Sværd, var han kun lille af Væxt, havde fine kvindelige Træk, og efter et senere Portræt at dømme har hans Ansigt været aldeles blottet for Skjæg; et Billede, tegnet af Angelica Kauffmann, efter Latour, fremstiller ham som en meget smuk Kvinde, hvis Udseende tyder paa ædel Byrd. Han var født i Tonnerre i Bourgogne 1728, havde faaet en udmærket Opdragelse og havde allerede gjort sig bemærket som Forfatter, var Medlem af Parlamentet i Paris og Generalcensor i Historie og Skjønliteratur. Prins Conti, hvis Bedstefader engang var bleven valgt til Konge af Polen, havde sine egne Planer, som han haabede at faa fremmet; thi han aspirerede til Kejserindens Haand eller i Mangel deraf til Polens Krone.

Det er bekjendt, at Elisabet i sine yngre Dage havde næret det Ønske at ægte Ludvig d. 15de, og Kongen havde aldeles intet imod, at Prinsen, som han nærede speciel Forkjærlighed for, indtog hans Plads i hendes Hjærte. Chevalier D'Eon de Beaumonts Mission blev saaledes baade af politisk og erotisk Natur, og — par ordre du Roi — iførte han sig da Damedragt og forvandlede sig til Mademoiselle Lia de Beaumont. For at undgaa enhver som helst Mistanke om den virkelige Hensigt med hans Mission, ansaa

man det for uklogt at lade ham rejse under Eskorte af en Franskmand, og en Skotte ved Navn Douglas, en politisk Flygtning fra sit Fædreland, blev udset til at ledsage ham. Rejsen blev kaldt en videnskabelig Exkursion, men begge bleve forsynede med de strængeste og nøjagtigste Instruktioner (Originalerne findes endnu i det franske Udenrigsministeriums Archiv) og fik Ordre til at indsende detailleret Beretning om Tilstanden ved Hoffet, om forskjellige politiske Partiers Virksomhed samt om Ruslands militære og financielle Tilstand. Deres Depecher skulde affattes i Chiffersprog for det Tilfælde, at de skulde blive opsnappede, og medens Douglas's Depecher skulde sendes til Udenrigsministeriet, skulde D'Eons mere fortrolige Meddelser adresseres til Kongen selv eller til Prins Conti.

Ved deres Ankomst til St. Petersburg fandt de, at den engelske Regering var kommen Ludvig i Forkjøbet, og at Elisabet mod en aarlig Godtgjørelse af 100,000 Pd. Sterl. havde sluttet en of- og defensiv Alliance med England og forpligtet sig til at sende en Armé paa 55,000 Mand til Hannover eller et andet Sted i Nordtyskland for at operere sammen med Frederik den stores Hær. Paa Grund af den Modstand, han mødte hos den engelske Gesandt, Sir William Hanbury, der paa den Tid var almægtig i Rusland, kunde Douglas ikke opnaa Adgang til Hoffet og maatte kort efter vende tilbage til Frankrig med uforrettet Sag; men Mademoiselle de Beaumont blev af Vicekansleren, Grev Woronzoff, forestillet for Kejserinden, som morede sig over den mislykkede List, da den blev hende forklaret, og antog D'Eon som sin private Forelæser. Han synes efterhaanden at have vundet stor Indflydelse hos hende og var til sidst i Stand til at vende tilbage til Frankrig med et gunstigt Svar paa Kong Ludvigs Forslag.

Krigen var imidlertid brudt ud. I Slutningen af Aaret 1755 havde England sluttet Forbund med Preussen, paa den anden Side havde Maria Theresia af Østerrig og Madame

de Pompadour udvexlet Komplimenter, og Frankrig og Østerrig vare blevne forligte ved en Traktat om of- og defensiv Alliance i Versailles den 1ste Maj 1756. Chevalier D'Eon blev desaarsag sendt tilbage til Petersburg, atter ledsaget af Douglas, som ved denne Lejlighed var bleven udnævnt til Frankrigs Chargé d'affaires, for at faa Kejserinde Elisabet til at tiltræde denne Traktat; men nu opstod der den Vanskelighed, at baade Frankrig og Østerrig ønskede at udslette Tyrkiet, deres allierede, af Listen over de Fjender, som de tre Magter skulde bekæmpe, medens Rusland tvært imod ønskede at benytte sig af den ny Alliance imod Tyrkiet, den Fjende, det oftest laa i Krig med. Minister Bestucheff udfandt da et Middel, hvorved denne Vanskelighed skulde undgaas, i det det lykkedes ham at overtale Douglas til, samtidig med Hovedtraktaten, som skulde forelægges Sultanen, og hvori Tyrkiet ikke var nævnet blandt de fjendtlige Lande, at underskrive en anden, mærket »secretissime«, som gik ud paa, at i Tilfælde af Krig mellem Rusland og Tyrkiet eller Persien skulde Frankrig yde Rusland Hjælp med Penge eller Krigsmateriale; men da dette forræderske Dokument blev sendt til Frankrig til Ratifikation, afviste Ludvig d. 15de det med Vrede, og Douglas fik en drøj Irettesættelse. »Hans Majestæt ønskede særdeles gjærne,« skrev Udenrigsministeren den 16de Februar 1757, »at Kejserinden af Rusland tiltraadte Traktaten i Versailles, men ikke mod Tabet af sin Ære, der ligesom hendes kejserlige Majestæts vilde blive i høj Grad kompromitteret ved en saadan Fremgangsmaade. Hvad enten den særskilte Traktat var hemmelig eller ej, stred den imod almindelig Æresfølelse og var uforenelig med en aaben og ærlig Politik. Det var ikke, fordi den maaske engang kunde blive bekjendt, at hans Majestæt nægtede at ratificere den; men fordi hans Ære, som ledede alle hans Handlinger, forbød ham det.«

Douglas blev kaldt tilbage; men Marquis D'Hôpital ansatte ham atter som Gesandt, og snart efter blev Elisabet

ved D'Eons Bestræbelser og trods Bestucheffs Modstand bevæget til at tilintetgjøre det hemmelige Dokument. Hun opløste samtidig sin Traktat med England, og den femdobbelte Alliance mellem Rusland, Frankrig, Østerrig, Sachsen og Sverige blev definitivt besluttet; dens Hovedhensigter var Gjenerobringen af Schlesien for Østerrig, Preussens Deling og Englands Ydmygelse i Evropa, Asien og Amerika.

D'Eon bragte triumferende denne Traktat til Paris og var saa heldig paa samme Tid at blive Overbringer af Efterretningen om, at Østerrigerne havde slaaet Preusserne og drevet dem ud af Bøhmen. Han blev kastet af Hesten undervejs og brækkede Benet, men ankom ikke desto mindre 30 Timer før Kureren, han bragte tillige Prins Conti et Tilbud fra Kejserinden om at overtage Fyrstendømmet Kurland og Overkommandoen over den russiske Armé og havde i det hele udført sit Hverv saa tilfredsstillende, at Kongen tilstod ham en Pension af 12000 Francs om Aaret, forærede ham en Snustobaksdaase med sit Portræt i Juveler og ansatte ham som Løjtenant ved Dragonerne. Kort efter gjorde Hertugen af Broglie ham til sin Adjutant; han udmærkede sig og blev flere Gange saaret i Fægtningerne ved Høxter, Ultropp og Østerwick og var ved Felttogets Slutning avanceret til Kaptejn.

Under Krigen udførte han endnu to andre Missioner til St. Petersburg og blev i 1762, da Hertugen af Nivernois blev sendt til London som fransk Gesandt for at underhandle om Fredsbetingelserne mellem England og Frankrig, ansat som Sekretær ved Gesandtskabet. Nogle af hans Breve angaaende disse Underhandlinger ere ikke uden Interesse, da de kunne tjene til at kaste et nyt Lys over en Periode i hin Tids Historie.

I 1762 havde Frederik den store, til Dels ved engelsk Hjælp, faaet Bugt med alle sine Fjender i Tyskland; ved Kejserindens Død i Januar 1762 havde Rusland trukket sig tilbage, og England havde ved flere Sejre hævdet sit Herre-

dømme til Søs; men skjønt Frankrig var udmattet, ønskede Ludvig d. 15de dog at fortsætte Krigen, hvorimod Georg d. tredje, som lige havde besteget Tronen, og hans Minister Lord Bute vilde have Fred, næsten for enhver Pris, og afslog al fremtidig Understøttelse til Preussen. Resultatet heraf blev, at de Betingelser, paa hvilke Freden blev sluttet, ikke tilfredsstillede nogen i England, og man antog, at Lord Bedford, den engelske Gesandt i Frankrig, havde ladet sig bestikke; i Frankrig derimod blev Freden modtagen med almindelig Glæde.

D'Eon lagde under Fredsunderhandlingerne en utrættelig Energi for Dagen, og imellem de omtalte Breve er der ét, som, skjønt det beviser, da han undertiden gik vel vidt i sin Iver, heldigvis frier Hertugen af Bedford for Beskyldningen om Bestikkelse. Vi ville lade ham selv fortælle Historien. »Der var et Øjeblik«, skriver han, »henimod Slutningen af Forhandlingerne, da der syntes at komme uovervindelige Hindringer i Vejen for Afsluttelsen af Fred; men heldigvis kom Under-Statssekretæren, Mr. Wood, endnu en Gang til Hertugen af Nivernois for at diskutere de omstridte Punkter inden Afsendelsen af det Ultimatum, der skulde tilstilles den engelske Gesandt i Versailles. Han havde sin Portefeuille med og var indiskret nok til at fortælle os, at den foruden det omtalte Ultimatum indeholdt Lord Egremonts sidste Instruktioner til Gesandten. Hertugen saae paa mig og derpaa med et betegnende Blik paa Portefeuillen; jeg forstod strax den tavse Pantomime, det vilde være af yderste Vigtighed for vor Regering nøjagtig at kjende Betingelserne i det afgjørende Ultimatum, og af hvad Natur de medfølgende Instruktioner vare. Mr. Wood holdt meget af et godt Glas Vin, og min Tanke faldt strax paa Fortrinligheden af min vin de Tonnerre, som jeg ikke undlod at rose; Hertugen forstod min Hentydning og indbød Mr. Wood til at dinere med os og prøve vor berømte Bur-

gunder; han bed paa Krogen, og medens de smagte paa mangen en Flaske af min gode Vin, tog jeg Portefeuillen, fik fat i Lord Egremonts Depeche og tog en nøjagtig Kopi deraf, som jeg strax med et paalideligt Bud sendte til Versailles, hvor den ankom 24 Timer før Originalen. Da derfor Hertugen af Bedford fremstillede sig for Hertugerne Choiseul og Praslin, vare disse fuldstændig forberedte paa Diskussionen, og da de kjendte »le dernier mot« i hans Instruktioner, lykkedes det dem at overtale den engelske Gesandt til at give efter i de omstridte Punkter, og Fredspreliminærerne bleve Dagen efter undertegnede. England beholdt Canada, men Frankrig fik Øerne Guadaloupe, St. Lucia, St. Vincent, Grenada, St. Domingo og andre i Vestindien, Senegal-Territoriet i Afrika og den vestlige Del af Nordamerikas Fastland til Mississippi; Spanien afstod Florida, men paa den anden Side tilbagegav England Minorca, Havana og Philippinerne.«

Ludvig d. 15de omfavnede D'Eon og dekorerede ham med St. Louis-Ordenen som Løn for hans Tjenester, og faa Maaneder efter blev han Hertugen af Nivernois's Efterfølger som befuldmægtiget Gesandt i England; men dette var Kulminationspunktet i hans Karriere; paa Grund af hans Misunderes hemmelige Rænker imod ham blev han Aaret efter afsat fra sin Post og efterfulgt af Grev Guerchy, et af Madame de Pompadours Kreaturer. Ved en Trætte mellem D'Eon og Guerchy opførte denne sidste sig saa fejgt, at han fik Ord for at have sat en Plet paa den Nations Ære, som han repræsenterede, og for at undskylde sin Fejghed fandt han paa at udsprede det Rygte, at D'Eon var et forklædt Fruentimmer, med hvem han ikke kunde duellere. Og det lykkedes til sidst Guerchys og hans Hjælperes Bestræbelser at bringe det dertil, at det ondskabsfulde Rygte blev troet ikke blot af den lunefulde franske Monark selv, men af Folk i Almindelighed, og

man indgik i London Væddemaal, ja udstedte Policer*) i Massevis, hvori der sattes umaadelige Pengesummer, angaaende D'Eons virkelige Kjøn. Skjønt D'Eon senere selv besluttede sig til at fremhjælpe dette Rygte og syntes fuldstændig at være gaaet ind paa Spøgen, skete dette dog ikke, før han var bleven kjed af at gjendrive det. Det er klart, at det i Begyndelsen maa have opbragt ham i høj Grad, og han begav sig to Gange til Børsen, hvor han i Vrede pryglede en Bankier og to Handelsagenter, som gave sig af med at befordre de omtalte Væddemaal, »paa en meget masculin Maade«, som han skrev til sin gamle Ven, Hertugen af Broglie; men selv dette var ikke nok, man vedblev at spekulere og at vædde om hans Kjøn, indtil til sidst (men ikke før flere Aar efter) dette Spørgsmaal ansaas for at være endelig afgjort ved Udfaldet af en Sag for Lord Overdommeren i London, »den forunderligste Sag,« siger et af Datidens Blade, »som maaske nogen Sinde har fundet Sted.« Den var anlagt imod en Bankier ved Navn Jacques og angik oprindelig kun Udbetalingen af 700 Guineaer, men flere langt større Summer afhang af Processens Udfald; saaledes gjorde en Hr. Panchand i Paris alene Fordring paa 75,000 Pund Sterling. Jacques havde udstedt Policer til 15 Guineaer, for hver af disse var han forpligtet til at betale hundrede, saa snart det skulde blive bevist, at Chevalier D'Eon virkelig var en Kvinde. En fransk Læge ved Navn Le Goux bekræftede med Ed, at D'Eon var en Kvinde, da han havde lært ham at kjende under en Sygdom og undersøgt hans Legeme, og et andet fransk Vidne, De Morande, aflagde ligeledes Ed paa det samme. Efter disse falske Vidnesbyrd blev D'Eon erklæret for at være en Kvinde og

---

*) Ved en saadan Police forstaas et Dokument, hvori Udstederen forpligter sig til at udbetale til Ihændehaveren en vis Sum, f. Ex. det tidobbelte af, hvad Policen er udstedt til, under en vis Forudsætning — i dette Tilfælde, saafremt det skulde stadfæste sig, at D'Eon virkelig var en Kvinde.

Jacques dømt til at betale Pengene; men denne Dom blev senere erklæret ugyldig paa Grund af Ulovligheden af de omhandlede Væddemaal.

D'Eon havde allerede før den Tid maattet give efter for det Tryk, som Kongen udøvede paa ham. »Jeg véd,« skrev Ludvig d. 15de til ham i et Brev, som citeres i Madame Campans Memoirer, »at De har tjent mig lige saa godt i en Kvindes Dragt som i den, De nu bærer. Anlæg strax igjen denne Dragt.« Hans Pension blev ham fratagen, og han blev ligefrem af Nød tvungen til at give efter; men da han endelig i 1775 af Kongens Agent var bleven overtalt til at underskrive en Kontrakt, hvori han forpligtede sig til for Fremtiden at bære Skjørter, tog han Sagen fra den gemytlige Side og erklærede, at det var fuldkommen sandt, at han virkelig var en Kvinde, og skjønt han senere overtraadte Kongens Befaling og gjentagne Gange ansøgte om atter at blive ansat i Armeen, ja endog for en Tid sad fængslet i Dijon for at have vovet at ekvipere sig til Tjeneste i den franske Marine, vedblev han dog til sin Død at paastaa, at han var — og blev ogsaa almindelig anset for at være — en Kvinde. Den efter hans Død foretagne Undersøgelse, der stadfæstede det modsatte, foregik i Overværelse af Lord Yarmouth, Sir Sidney Smith, Mr. Douglas og flere, som fordrede dette Bevis for at blive overbeviste.

Der er ingen Tvivl om, at Grunden til, at denne Historie blev troet i saa vid Udstrækning, som Tilfældet var, for en stor Del skyldtes den Lethed, hvormed Beaumarchais lod sig narre. Den begavede og vittige Forfatter af »Barberen i Sevilla« og »Figaros Bryllup« var den hemmelige Agent, hvem den franske Konge havde givet det Hverv at metamorfosere D'Eon, og det synes, som om denne pludselig er bleven greben af den Idé virkelig at ville mystificere ham. Det var lykkedes Beaumarchais at faa D'Eon til samtidig med, at han forpligtede sig til Kvindedragten, at

underskrive et Dokument, der, som D'Eon havde forstaaet det, sikrede ham ikke blot Betaling af hans Gjæld, men ogsaa en stor Sum Penge, mod at han udleverede nogle vigtige Dokumenter fra hans tidligere diplomatiske Missioner, og paa dette Dokument havde hans Ven Lord Ferrers forstrakt ham med 5000 Pd. Sterl.; men D'Eon indsaa snart, at han var bleven tagen ved Næsen, og at Kontrakten var alt for løs og ubestemt til at kunne hjemle ham nogen juridisk Ret til Pengene; heri laa Grunden til hans Nag til Beaumarchais.

Han hævnede sig ved at fordoble sine Bestræbelser for at mystificere Beaumarchais med Hensyn til sit virkelige Kjøn, hvilket tydelig ses af hans Breve til ham, der, skjønt de af og til indeholde Vredesudbrud imod Forfatteren, ere sande Mønstre paa Satire og fulde af træffende Vid. »Det er sandt,« skrev han, »at jeg for Dem afslørede Hemmeligheden med mit virkelige Kjøn, det bedste Bevis, jeg kunde give Dem paa min Tillid til Deres Løfter og Deres Tavshed; det er sandt, at jeg gav Dem mit Portræt som et Tegn paa min Taknemmelighed, og at De til Gjengjæld lovede mig Deres som et Tegn paa Deres Agtelse; men det var alt, hvad der passerede imellem os, og at tale om vort forestaaende Giftermaal, som jeg hører fra Paris, at De har gjort, er at misbruge min Tillid og kan kun være gjort for at gjøre mig til Gjenstand for Latter. O! Mændene have altid været falske; de gribe enhver Lejlighed til at drage Fordel af Kvindens Lettroenhed. Jeg tilstaar, at min Beundring for Deres Talenter maaske bragte mig til at elske Dem; men denne Følelse var saa ny for mig, at jeg langt fra forstod den, og da jeg er en Kvinde af fin Følelse og uplettet Dyd, behøver jeg saa at sige Dem, at De har saaret mit følsomme Hjærte og bragt mig til at tvivle om Deres Hæderlighed?«

Beaumarchais holdt meget af at gjøre Løjer med andre; men hans ubegrænsede Forfængelighed og det, at han var

vant til at have andre til bedste, gjorde ham blind for Muligheden af selv at blive til Nar, og dette Brev overbeviste ham mere end nogen Sinde om, at han havde gjort en stor Opdagelse, som vilde fornøje Kongen. Han skrev strax til Kongens Sekretær, De Vergennes: »Hun elsker mig, elsker mig til Raseri. Hun mener, at jeg har vist hende Ringeagt, og Kvinden tilgiver aldrig en saadan Fornærmelse. . . . Det har aldeles ikke været min Hensigt at ville behandle hende med Ringeagt; men hvem kunde tænke sig, at min Pligt i Kongens Tjeneste skulde bringe mig i den besynderlige Situation at skulle gjøre Kur til en Ex-Dragonkaptejn?«

Imidlertid døde Ludvig d. 15de, og maaske hans Efterfølger virkelig troede, at D'Eon var en Kvinde; thi da denne til Trods for Kontrakten kort efter præsenterede sig i Versailles i fuld Dragon-Officersuniform, satte Ludvig d. 16de Kronen paa Værket ved at udstede følgende højtidelige Dekret:

»De par le Roi.«

»Gives herved Befaling til, at Charles Geneviève Louis Auguste André Timothée D'Eon de Beaumont skal aflægge Dragonuniformen, som han har for Skik at bære, og atter anlægge den Dragt, der passer til hans Kjøn. Det forbydes ham for Fremtiden at vise sig i Kongeriget i noget andet Kostume end det, der sømmer sig for Kvinder.«

Louis.
Gravier de Vergennes.

Givet i Versailles d. 27de Avgust 1777.

D'Eon indvendte, at han ikke ejede en eneste Fruentimmerdragt. »Godt,« sagde Marie Antoinette, »saa paatager jeg mig hendes Udstyr«, og Dronningens egen Modehandlerinde forsynede ham med en fuldstændig Damegarderobe. Det muntre Paris bød ham velkommen med enstemmigt Bifald og forsonede ham snart med hans Forklædning ved at ære

ham og se op til ham som kvindelig Heros — som en anden Jeanne D'Arc. Et Brev fra Paris til et engelsk Blad det følgende Aar (1778) viser, hvor fuldstændig han var gaaet ind i den ham paatvungne Rolle:

»Skjønt Mademoiselle D'Eon, der sikkerlig vil blive betragtet som et historisk Fænomen, er bedre kjendt i England end i Frankrig, vil vistnok de følgende Detailler kunne interessere Deres Læsere som karakteristiske for den Virkning, Forandringen af hendes Dragt har haft paa hende.

Chevalier D'Eon, tidligere Adjutant hos Marechal Broglie, derefter Kaptejn i Dragonerne, Ridder af St. Louis-Ordenen, ansat i forskjellige Gesandtskaber, berømt for sin politiske Virksomhed etc., denne D'Eon, som ofte har fægtet med saa megen Tapperhed, og som forstod at føre Pennen lige saa godt som Sværdet, er født i Clermont-Tonnerre i Bourgogne Aar 1728. Det formodes, at hendes Forklædning og den ejendommelige Opdragelse, hun fik, skyldtes et Lune hos hendes Fader, hos hvem det var et brændende Ønske at have en Dreng, og som derfor, da hans Kone fødte en Pige, skal have udbrudt: »Lige meget, jeg vil opdrage hende som en Dreng.« Hendes Ønske om at vende tilbage til Frankrig siges at have tilskyndet hende til at tilstaa sit Kjøn; hun har nu, som bekjendt, vist sig i de parisiske Selskabskredse i Damedragt — for første Gang i sit Liv i en Alder af 49 Aar.

D'Eon tilstaar, at det forekommer hende underligt at have den nye Dragt paa, og at det vil vare længe, inden hun bliver vant til den; hun vilde med Glæde vedblevet at klæde sig som Mand, hvis hun havde kunnet; hun plejede i Begyndelsen at le ad sine Skjørter og sin Natkappe og at sige: »Det er haardt, naar man har været Kaptejn at blive degraderet til Cornet.« *) Hun har dog beholdt St. Louis-Korset paa sin Dragt.

*) Det franske Ord „cornette“ betyder baade en Fændrik og en Natkappe.

Følgende lille Tilfælde vil vise, at hun er alt andet end snærpet. I et Selskab, hvor der var flere Udlændinge tilstede, som vare hende fremmede, sagde en Dame til hende: »Chevalier, saa vidt jeg husker, havde De meget smukke Ben, da De gik klædt som Herre.« »Parbleu!«, svarede D'Eon med Liv og trak sine Skjørter op, »hvis De har Lyst til at se dem, saa ere de her.« — »Hvis nogen fornærmede Dem,« sagde en anden, »vilde De da ikke beklage Tabet af Deres tidligere Stilling og Deres Vaaben?« — »Derover har jeg allerede tænkt,« svarede D'Eon, »og jeg tilstaar, at, da jeg lagde min Hat og min Kaarde bort, var det ikke uden Bekymring; men jeg sagde til mig selv: hvad har det at sige, du kan maaske udrette lige saa meget med din Tøffel.« D'Eon har endnu saa lidt forsonet sig med sin Metamorfose, at hun, naar hun er i Selskab med Riddere af St. Louis-Ordenen, og en af dem bliver kaldt »Monsieur Chevalier«, altid svarer i den Tro, at det er hende, der er ment. Hun er endnu ikke bleven vant til de sædvanlige Ceremonier mellem Herrer og Damer, eller snarere, det er tydeligt, at hun, der altid tidligere har været særdeles opmærksom mod Damerne, nu har vanskeligt ved at vænne sig af dermed; sidder hun med dem ved Middagsbordet, er hun altid parat til at fylde deres Glas, og ved Kaffen har en Dame aldrig saa snart tømt sin Kop, før D'Eon springer op for at skille hende ved den.

Med Hensyn til vor kvindelige Heros's Ydre, da har Mademoiselle D'Eon (thi saaledes maa vi kalde hende) en smuk Hals og Barm og ser godt ud som Dame; da hun tidligere har søgt at skaffe sig Skjæg, findes der nogle faa Haar paa hendes Hage, som hun morer sig med at rykke i; hun har en lys Teint og er lidt over fem Fod høj, saa hun kan ikke have set meget stor ud i Uniform. De, som ikke have set hende som Herre, kunne ikke forstaa, at hun kunde se godt ud i den Dragt; hun bruger Fodtøj med meget lave og temmelig store Hæle; hun taler med en særegen

Accent, som klæder hende godt, og hendes Stemme er behagelig; hun nejer paa en temmelig klodset Maade ved at bøje Knæene hurtig fremad uden at bevæge Hofterne.

Da hun blev raadet til at sminke sig lidt, svarede hun, at hun havde prøvet det, men Sminken vilde ikke sidde fast; alting synes hende fremmed i hendes nye Mundering, men hun tror snart at kunne vænne sig dertil.

Efter sin Hjemkomst til Frankrig rejste hun først til Tonnerre og tilbragte nogen Tid hos sine Slægtninge; hun kom derpaa tilbage til Paris og, skjønt hun ikke kom meget ud, deltog hun dog af og til i sine gamle Venners Selskaber. En Dame, som gav hende nogle gode Raad med Hensyn til hendes Væsen, Opførsel etc., svarede hun: »Madame, jeg skal altid bære mig forstandig ad, men bly bliver jeg aldrig.«

Det behagelige Liv i Paris varede ikke længe; thi en Proces med Beaumarchais nødte snart igjen D'Eon til at vende tilbage til England, hvor han, da hans Pension atter blev ham fratagen, saae sig nødsaget til for at erhverve sit Ophold at give Lektioner i Fægtning. Han viste sig at være en fuldstændig Mester i denne Kunst og kappedes med de bedste Lærere, og ved en berømt Turnering i 1787, hvor Prinsen af Wales og Eliten af det engelske Aristokrati, baade Herrer og Damer, var tilstede, var det trods de lange Skjørter og den noget fremrykkede Alder ham, der gik af med Sejren fremfor alle Medbejlerne. Under Revolutionen blev D'Eon opført paa Emigrantlisten, og han tilbragte derfor Resten af sit Liv i England, hvor han skal være død 1795, efter andre først 1810.

Som Forelæser for Kejserinde Elisabet gaves der ofte D'Eon Lejlighed til at gjøre sig bekjendt med forskjellige Dokumenter i Peterhoff-Paladset, og det var efter hans

Sigende her, han traf paa hendes Faders »Plan til Opnaaelsen af Ruslands Overherredømme.« Hans Biograf Gaillardet betragter det som et Dokument af yderste Vigtighed, som en Basis for Ruslands senere Politik, og det kan sikkerlig endnu have sin Interesse. Vel maa vi maaske nu smile ad Overdrivelserne i Slutningsparagrafferne; men sikkert er det, at man ved at læse det bliver mindet om den Maade, hvorpaa Rusland i sin Tid annekterede Dele af Sverige, Polen, Tyrkiet, Persien og Centralasien; enkelte af disse Erobringer ere gjorte efter Napoleon d. 1stes Tid, og i Sandhed, hvad enten den omtalte »Plan« er forfattet af Peter den store eller af Napoleon, er den dog lige interessant og lærerig. Si non è vero, bene trovato.

Det Aftryk af den, der findes i »Mémoires sur la Chevalière D'Eon,« lyder saaledes:

Kopi af »Plan til Opnaaelsen af Overherredømmet i Evropa, efterladt af Peter den store til hans Efterfølgere paa den russiske Trone, saaledes som den findes i Peterhoff-Paladset ved Petersburg.«

»I den hellige og udelelige Treenigheds Navn! Vi, Peter, Kejser og Selvhersker over alle Ruslande, til alle vore Descendenter og Efterfølgere paa den russiske Trone og i den russiske Regering:

Den store Gud, som har givet Os vort Liv og vor Krone, og som har oplyst Os af sin guddommelige Visdom og hjulpet Os med sin guddommelige Magt etc.«

Her begynder Peter den store paa en lang og udførlig Udvikling, hvori han viser, at det efter hans Mening er Forsynets Vilje, at det russiske Folk skal herske over hele Evropa, ja udbrede sig over hele Jorden. Rusland, der ved hans Komme kun var en lille Bæk, vil ved hans Bortgang være som en mægtig Flod; men under hans Efterfølgere vil det, hvis de forstaa at styre det paa rette Maade, voxe til et stort Hav, oversvømme alle de tilgrænsende Lande, frugtbargjøre og forbedre det udlevede Evropa. Med dette

for Øje efterlader han disse Instruktioner til sine Descendenter med det Ønske, at de maa blive lige saa standhaftig og hellig iagttagne og efterfulgte, som det jødiske Folk har fulgt de ti Bud, som Moses efterlod det. Efter denne Indledning lyde de fjorten Bud saaledes:

I. »Lad den russiske Nation stadig blive holdt paa Krigsfod, saa at dens Soldater kunne være haardføre og altid parate til at slaas; ingen Hvile, uden hvis det er nødvendigt for Rigets Finanser eller for Armeernes Reorganisation eller i den Hensigt at afvente det bedste Øjeblik til Angreb. Lad den i Fredstid ruste sig til Krig, og før Krigen saaledes, at den kan give Udbytte i Fredstid. Hav altid Ruslands Udvidelse og Fremgang for Øje!

II. »Søg ved alle mulige Midler at erhverve fra de mest civiliserede Nationer i Evropa i Krigstid de bedste Officerer og i Fredstid de bedste Videnskabsmænd, for at den russiske Nation kan drage Fordel af andre Lande uden at risikere at miste noget af sit eget.

III. »Tag ved enhver Lejlighed Del i Forviklinger og Stridigheder i Evropa, i Særdeleshed i Tysklands, hvis Affærer, som Ruslands nærmeste Nabo, ere af mest Interesse.

IV. »Oprethold Partistridighederne i Polen og understøt Agitationer; underkjøb Adelen med Guld og bestik Rigsdagen for at opnaa Indflydelse paa Kongevalget, skaf Rusland Tilhængere, beskyt dem ved at sende russiske Tropper ind i Landet, og lad disse blive der, til det rette Tidspunkt til at tage det i Besiddelse kommer. Hvis Nabomagterne sætte sig derimod, bør de foreløbig bringes til Ro ved at dele Landet med dem, indtil det bliver muligt at tage tilbage, hvad der er blevet afstaaet til dem.

V. »Tag saa meget som muligt fra Sverige og søg at faa det til at angribe os, hvilket vil give os et Paaskud

til dets Undertvingelse. Med dette for Øje isoler det fra Danmark ved omhyggelig at opmuntre al Rivaliseren mellem disse to Lande.

VI. »Lad de russiske Prinser altid ægte Prinser fra de tyske Stater for ved saadanne Forbindelser at forene deres Interesser med vore og faa dem til at understøtte vore Planer.

VII. »Slut Handelstraktater med England som det Land, der mest har os behov for Vedligeholdelsen af sin Flaade, og som kan være os af stor Nytte for Udviklingen af vor egen; tag dets Guld i Bytte for vort Tømmer og andre Produkter og fremhjælp stadig venskabelige Forbindelser mellem dets Søfolk og Kjøbmænd og vore, hvorved vort Folk vil gaa frem i Kjendskab til Handel og Søvæsen.

VIII. »Udvid stadig Rigets Grænser, mod Nord langs Østersøen og mod Syd langs det sorte Hav.

IX. »Søg at komme saa nær Konstantinopel og Indien som mulig. Den, som hersker i Konstantinopel, vil være den egentlige Herre over Verden, og med dette for Øje søg og giv stadig Anledning til Krig med Tyrkiet og Persien; byg Dokker i det sorte Hav og stræb at komme i Besiddelse af dette Havs Kyster lige saa vel som af Østersoens, begge Dele ere nødvendige for, at vor Plan endelig skal lykkes; fremskynd Persiens Forfald, træng frem til den persiske Havbugt; annekter Syrien, gjenopret den gamle levantiske Handel, og udstræk om muligt Ruslands Magt til Indien, Vuggen for Verdens Velstand. Ere vi først der, kunne vi hjælpe os uden Englands Guld.

X. »Slut og vedligehold omhyggelig en Alliance med Østerrig, understøt tilsyneladende dets Planer med Hensyn til fremtidigt Overherredømme over hele Tyskland og opvæk samtidig hemmelig de tyske Fyrsters Skinsyge. Stræb at faa enten den ene eller den anden Part til at

paakalde Ruslands Hjælp og tag saa Landet ligesom under vor Beskyttelse, hvorved vi ville kunne forberede det paa vort eventuelle Herredømme.

XI. »Søg at faa Østerrig til at forene sig med os for at uddrive Tyrkerne af Evropa, og naar vi have erobret Konstantinopel, forebyg da Virkningerne af dets Misundelse enten ved at fremkalde en Krig mellem det og andre evropæiske Magter eller ved at overlade det en Del af vore Erobringer, som vi saa siden kunne tage tilbage.

XII. »Skaf os Forbindelser og Tilhængere blandt de misfornøjede Partier i Grækenland, Ungarn, Tyrkiet og det sydlige Polen, og bring dem til at betragte Rusland som det Centrum, hvor fra Hjælpen til dem skal udgaa, og sig selv som staaende under dets Supremati i alt Fald i gejstlig Henseende; vi sikre os derved i Fjendens Land Venner, som ville kunne være os til Nytte.

XIII. »Naar Sverige er blevet sønderlemmet, Persien overvundet, Polen undertvunget og Tyrkiet erobret, vore Armeer forenede og vore Flaader i Enebesiddelse af Østersøen og det sorte Hav, da bør der i al Hemmelighed tilstilles først Hoffet i Versailles og derpaa det i Wien, hvert for sig, et Forslag om at dele Herredømmet over Verden.

Hvis en af de to Magter gaar ind derpaa, hvilket der næppe kan være Tvivl om, da et saadant Forslag vil smigre Hoffets Ærgjerrighed, gjør da Brug af denne Magt til at knuse den anden; vi maa da senere knuse den første, hvilket ikke vil blive vanskeligt, da Rusland ved den Tid vil være i Besiddelse af hele Orienten og en stor Del af Evropa.

XIV. »I det usandsynlige Tilfælde af et Afslag fra begge Magter vil det være nødvendigt at bringe dem i Krig med hinanden, indtil de begge ere udmattede, og da, i det rette Øjeblik, skal Rusland falde ind i Tysk-

land med sine Armeer, samtidig med at to mægtige Flaader udgaa fra det asowske Hav og Archangel, medførende Horder af asiatiske Soldater, for at forene sig med Flaaderne i Østersøen og det sorte Hav og dernæst sejle gjennem Atlanterhavet og Middelhavet og landsætte Tropperne i Frankrig, som de snart ville oversvømme, medens vor Landarmé gjør det samme i Tyskland. Og ere først disse to Lande undertvungne, vil det øvrige Evropa snart komme under vort Scepter.

Saaledes kan og skal Evropa undertvinges!«

Fr. Haar.

Slaget ved Hastings.*)

I.

Kong Edvard, den sidste Konge af det gamle angelsachsiske Hus, laa paa sit Dødsleje, og med Ængstelse ventede de i Anledning af Julefesten 1065 talrig forsamlede Stormænd paa Kongens Død; thi Kong Edvard havde ingen Arvinger, og den eneste endnu levende Ætling af det gamle Kongehus, Edmund Jærnsides Sønnesøn Etgar, var et svagt Barn, som ingen turde vove at sætte paa en Trone, hvilken to saa mægtige Fjender som Jarl Toste, der understøttedes af Norges Konge, Harald Haardraade, og Hertug Vilhelm af Normandiet, Datidens mægtigste Hersker, tragtede efter at bemægtige sig, saa snart den døende Konge havde udaandet. Kun én Mand i England kunde tage Arv efter Edvard, Harald den store, Jarl Godvins Søn. Han besad alle Herskeregenskaber, var tapper og krigskyndig og havde allerede i lang Tid med kraftig Haand ledet det Rige, som hans Svoger Kong Edvards svage Hænder ikke formaaede at styre; men Harald hørte ikke til Kongehuset, i hvilket Tronen hidtil ved Folkets Valg var gaaet i Arv, mange saae heri en Fare, et svagt Punkt, som let kunde styrke Rigets

*) Efter E. A. Freemann: The Norman Conquest.

mægtige Fjender i deres Angreb, og Sindene vare derfor fyldte med en vis ubestemt, halvt overtroisk Angest.

Ikke mindre bekymrede vare de om den døende Konge forsamlede. Efter at Kongen havde henligget maalløs i to Dage, blussede Livskraften, som saa ofte hos døende, før den slukkes for stedse, endnu en Gang op den 5te Januar 1066, og Kongen vaagnede som fuldstændig Herre over sine Aands- og Taleevner. Paa hver Side af hans Leje stode Rigets to mægtigste Mænd, Jarl Harald og Ærkebiskop Stigand. Ved Fødderne sad Lady Eadgyth, Kongens Hustru, den store Jarls Søster. Kongens første Ord var en Bøn, og derpaa bleve nogle faa af hans Venner kaldte til hans Leje for at høre hans sidste Ord. De løde ikke trøstelige; klart og kraftig tolkede han et Syn, hvori det varsledes ham, at Gud havde givet hans Land i Fjendens Haand; »inden Aar og Dag efter din Død ville Fjender nedtrampe dit hele Land og hærge det fra Ende til anden med Ild, Sværd og Plyndring.«

Alle, der hørte disse Ord, stode som maalløse undtagen Ærkebiskop Stigand, en af disse vældige Prælater, hvorpaa Nordens Historie frembyder saa karakteristiske Exempler; Mænd som Stigand kjendte altfor godt det, som Mængden betragtede som Mirakler, til at være overtroiske; han lænede sig over Edvards Leje og hviskede til Jarl Harald, at den af Sygdom svækkede Konge ikke selv vidste, hvad han sagde.

Øjeblikkene vare kostbare, og det gjaldt om andet og mere end at høre paa den syges Feberfantasier. Kongens sidste Øjeblikke maatte forstyrres med et Spørgsmaal, der laa hele England paa Hjærte. Efter at Kongen havde talt om sin Begravelse og takket sine nærmeste for deres Troskab og Kjærlighed, saae Harald og Stigand Lejlighed til at spørge ham, hvem der efter ham skulde bære Englands Krone. Kongen udstrakte sin Haand mod Vestsachsernes Jarl og sagde: »Dig, min Broder Harald, betror jeg mit

Rige.« Efter endnu længe at have talt med Harald følte Kongen Døden nærme sig, modtog Nadveren af Stigands Haand og opgav Aanden.

Den døende Konges Ord vare en stor Lettelse for dem, hvem Valget af hans Efterfølger tilfaldt. Den døende Konge, der allerede den Gang betragtedes som en Helgen, havde udpeget den samme Mand til at bære Kronen, som hele Landet krævede. Valget var derfor snart truffet. Støttet til sin Stridsøxe modtog Harald Rigets Stormænd, der efter det énstemmige Valg overbragte ham Kronen. I Aar havde han kunnet forudse denne Begivenhed, og dog tøvede han i dette afgjørende Øjeblik. Paa det berømte Bayeuxtapet, der uden Tvivl er vævet kort Tid efter disse Begivenheder, ses Harald betragte Kronen med et ængsteligt Blik og halvt trække Haanden, som han allerede har udstrakt efter Kronen, tilbage. Og vel maatte han føle et tungt Ansvar, saa meget mere som der synes at have staaet en Ed mellem ham og denne Krone, som England tilbød ham. Det er ikke klart, hvorledes det forholder sig med denne Ed; men da de engelske Kilder ikke modsige de normanniske, maa det antages, at disse sidste have Ret, naar de paastaa, at Harald ved en Ed var bunden til at virke for Hertug Vilhelm af Normandiets Valg. Paa en Lysttur — naar vides ikke ret — skal Harald være bleven standset paa Kysten af Ponthieu, hvis Herre, Grev Guy, Vilhelms Lensmand, holdt det ædle Vildt fangent. Vilhelm fik imidlertid Nys herom og tvang sin Lensmand til at udlevere Harald, der blev behandlet som en højt hædret Gjæst og fulgte Hertugen paa et Tog til Bretagne; men i Virkeligheden var han Fange og fik først sin Frihed efter at have aflagt en Ed, hvorved han, der var flere Aar ældre end Vilhelm (Vilhelm var født 1027 eller 1028, Harald omtrent Aar 1021), forpligtede sig til at ægte en Datter af Vilhelm, hvis Døtre alle endnu vare Børn. I Følge nogle Kilder skal Harald imidlertid ogsaa have paataget sig vidtgaaende politiske

Forpligtelser om at sikre Vilhelm Englands Trone efter Edvards Død; det berettes ligeledes, at Harald under Felttoget i Bretagne modtog Ridderslaget af Vilhelm. Det betegnende for Datidens Tænkemaade er den Tilføjelse, en normannisk Historieskriver (Ordericus Vitalis) gjør, at Vilhelm havde samlet alle de helligste Relikvier af Normandiets Helgene og uden Haralds Vidende lagt dem i det Skrin, hvorpaa Harald svor. Da Eden var aflagt, trak Vilhelm Dækket bort og viste ham, hvilken frygtelig Ed han havde svoret. Hvad enten nu dette er Historie eller Legende, syntes Harald at føle sig trykket af en edelig Forpligtelse til Hertug Vilhelm; Eden var ham aftvungen, hans Land krævede af ham, at han skulde gribe Tøjlerne, som kun han kunde føre, og den Betragtning maa vel have trøstet ham, at Hertug Vilhelm selvfølgelig ikke vilde opgive sine Forsøg paa at sætte Englands Krone paa sit Hoved, men tvært imod kun vilde finde svagere Modstand, dersom han trak sig tilbage. Han modtog Kronen og med den altsaa Kampen med Norges Vikingekonge og Hertugen af Normandiet. Den første endte sit æventyrlige Liv ved Stamfordbridge den 25de September 1066; men allerede tre Dage efter landede den frygtede Hertug af Normandiet. Med Skræk ventedes han af hele England; thi en Komet (24de—30te April) havde bebudet den Fare, der svævede over England og dets nyvalgte Hersker.

Hertugen af Normandiet havde været heldig i alt, hvad der angik hans Tog mod England, hans Folk havde efter nogen Tøven antaget sig hans Sag med Iver, ligesom der ogsaa var strømmet Deltagere til fra de omliggende Lande, og Hertugen havde faaet den romerske Biskops Velsignelse til sit Forehavende. Havde dette Tog gjældt Anjou eller Frankrig, vilde det være blevet paabegyndt længe før; men

Havet havde indtil nu beskyttet England imod Indfald, og Normandiet var paa den Tid ikke længere nogen Sømagt; Hæren, der skulde erobre England, maatte føres over Kanalen, og dertil behøvedes en umaadelig Flaade, som altsaa først maatte skaffes til Veje. Dette udførtes i Sommeren 1066, medens Kong Harald omhyggelig lod den sydlige Kyst bevogte. Saa snart Toget var blevet endelig bestemt, blev der gjort lyst i de normanniske Skove, og Havnene gjenløde af Tømreres og Skibsbyggernes Øxer.

En stor Del af Skibene vare Gaver fra de store gejstlige og verdslige Herrer i Landet; men den Gave, der i Hertugens Øjne havde det største Værd af dem alle, skjønt den kun bestod af et enkelt Skib, medens andre havde givet indtil over hundrede, kom fra hans Hustru Hertuginde Mathilde for »at bære Vilhelm og hans Lykke.« Dette Skib bar Navnet »Mora,« et Navn, der er vanskeligt at forklare; i Stavnen var anbragt en Figur af Guld, forestillende en Dreng, blæsende i et Horn og pegende imod England.

Antallet af Skibene, der samledes, angives meget forskjelligt; efter den laveste Beregning skal der have været henved 700, det højeste nogenlunde paalidelige Tal er 3000, medens der vel er dem, som anslaa det til det tre- eller firdobbelte heraf. Grunden til disse saa meget afvigende Tal maa søges deri, at nogle regnede alle Fartøjer med, medens andre kun medtoge de store Skibe. Selv disse vare imidlertid kun store, aabne Baade med én Mast samt en tilhørende Jolle. Det fremgaar tydelig af Beretningerne, at Skibene næsten udelukkende vare bestemte til Transport og have, som det synes, ikke kunnet maale sig med de Søuhyrer, der havde baaret Svend Tveskjæg og Knud den store paa deres Erobringstog til England.

Medens Vilhelm saaledes rustede sig, var han, hvad der ikke er mindre karakteristisk, lige saa optagen af kirkelige Anliggender. Helgenernes Beskytter, den bevæbnede Missionær, der stod i Begreb med at drage afsted for at

føre de haardnakkede Øboere tilbage fra deres Vildfarelser, var mere end nogen Sinde kaldet til at vise sig som en trofast Vogter af Hjemmets Kirke. I Juni Maaned 1066 foretog Vilhelm to vigtige gejstlige Udnævnelser; der skulde indsættes to Abbeder. Den ene af dem, den berømte Prior af Bec, den senere Primas af Canterbury, blev ved denne Lejlighed forfremmet til den højeste Munkeværdighed som Abbed for det nye, næsten fuldendte St. Stephanskloster. Denne Mands store Begavelse og virksomme Aand gjorde ham vel skikket til at være Sjælen i hans Herres Foretagende.

Det politisk rigtige i saadanne Udnævnelser netop i dette Øjeblik er aabenbart; Kirkens Stridsmænd maatte, saa vidt det stod til dem, udslette Mindet om alle deres Synder. Ogsaa paa anden Maade stræbte Vilhelm for sit Vedkommende derefter. Han lod saaledes kort efter den omtalte Abbeds Udnævnelse, og samtidig med Indvielsen af det af Hertuginde Mathilde byggede Trefoldighedskloster ved Caen, sin ældste Datter Cæcilia, der endnu var et Barn, indvie til Kirkens Tjeneste; hun aflagde imidlertid først ni Aar efter det uigjenkaldelige Løfte og blev senere en berømt Abbedisse i det af hendes Moder stiftede Kloster.

Noget tilsvarende foregik i England. Paa hver Side af Kanalen bestræbte de rivaliserende Fyrster og deres Folk sig for at vinde Himlens Gunst ved særlig gudfrygtige Handlinger.

Vi vende os nu til den store Kamp imellem de to Rivaler. Den normanniske Flaade var endelig i Løbet af Avgust Maaned bleven færdig til at gaa under Sejl; Vilhelm skulde nu helt og holdent vie sine Kræfter til Krig. Han overgav Regeringens Førelse til Hertuginde Mathilde, hvem et Raad med den berømte Roger af Beaumont i Spidsen skulde staa bi; Rogers Alder gjorde ham mere skikket til Raadgivning end til Handling. Hertugen selv skyndte sig til Stedet, hvor Indskibningen skulde foregaa. Dette Sted

laa nær ved Skuepladsen for en af Vilhelms mest mindeværdige Bedrifter. Mundingen af Floden Dives, hvor den normanniske Flaade nu var samlet til det uforanledigede Indfald i England, ligger kun i kort Afstand fra Fortet Varaville, hvor den normanniske Hertug engang i Kampen for en mere retfærdig Sag havde ført et tungt Slag mod et Indfald af Franskmænd i hans Hertugdømme. Floden falder ud i Havet tæt vestlig for Mundingen af Seine i Læ af Højderne, der danne Fortsættelsen af de Bakker, hvorfra Kong Henrik havde set sin Bagtrop blive opreven. Flodens Retning er uden Tvivl bleven meget forandret, Havnen har ved at blive fyldt med Sand mistet sin Betydning som saadan, men Stedet vaagner atter til fornyet Liv i Skikkelse af et moderne Badested. En stor og ejendommelig Kirke med sine massive normanniske Buer er det eneste i den lille By, som minder om fordums Dage.

En Støtte med Indskrift af yngre Oprindelse viser, at Stedets historiske Interesse endnu ikke er glemt, og den store Hertugs Navn er endnu knyttet til det uanselige Gjæstgiversted.

I denne Havn vare altsaa Skibene samlede; Hæren laa i Lejr paa Højderne og ventede paa Søndenvinden, som skulde føre den over Kanalen.

Udsigten fra disse Høje er smuk. Imod Vest strejfer Øjet hen over hele det lave Land og Bakkerne, der begrænse det i det fjærne. Ved Foden af Højderne bugter Dives sig afsted, den Gang uden Tvivl med en større Vandmasse, end den nu kan gjøre sig til af. Hinsides den ser man Floden Orne, der strømmede forbi det sig rejsende Kloster ved Caen; den havde været en stor Støtte for Vilhelms Sag, den Dag han vandt sine Sporer ved Val des Dunes. Imod Nordost rage de Klipper frem, der bevogte Indløbet til den endnu større Strøm, og som saa ofte havde set Vilhelms nordiske Forfædre sejle op og true de store Byer ved Seinen.

Søndenvinden, som Vilhelm saa meget længtes efter, lod lige saa længe vente paa sig som Østenvinden, da en senere Vilhelm ventede paa at drage afsted til Englands Kyst i et ganske andet Ærende. *) Flaaden maatte ligge en hel Maaned ved Dives's Munding, og Vilhelms Lovprisere strømme over af Veltalenhed over den vidunderlig gode Orden og rolige Opførsel af Krigsfolkene, der uden Tvivl meget nødig fandt sig i dette ufrivillige Ophold. Hertugens Foranstaltninger roses saaledes, at man ikke noksom kan længes efter at kjende noget nærmere til dem. Efter Beretningerne modtog hele Hæren regelmæssig Lønning og Proviant hele den Maaned, den var nødt til Uvirksomhed. Al Plyndring var forbudt, og man fortæller, at Vilhelms Befalinger i denne Henseende bleve opretholdte med et næsten utroligt Held. Den omboende Befolkning lærte at færdes uden Frygt imellem Krigsfolkene, hvor iblandt der ikke alene var Landsmænd af dem, men ogsaa Æventyrere fra alle Egne af Gallien. Hjorderne græssede uforstyrrede paa Engene, og Sæden fik Lov at modnes i Fred. Om der end utvivlsomt er noget overdrevent i Beretningerne, er der dog Grund til at antage, at den store Vilhelms stærke Vilje virkelig var i Stand til at overholde en vis god Orden i denne brogede Mængde, han kommanderede.

Størrelsen af den Hær, som Vilhelm havde samlet, angives lige saa forskjellig som Antallet af de Skibe, hvorpaa den skulde drage over Kanalen. Den anslaas i Almindelighed til 60,000 Mand eller mere; men efter nogle Kilder skal der kun have været 14,000. Forskjellen fremkommer maaske ved, at nogle regne alle bevæbnede Mænd med, medens andre kun medtage de sværtbevæbnede.

Medens den normanniske Flaade endnu laa ved Mundingen af Dives, og hele den sydlige Kyst af England blev

---

*) Den hollandske Statholder Vilhelm III., som 1688 afgik til England for at forjage sin Svigerfader, den katholske Jakob II.

saa stærkt bevogtet af den aarvaagne Harald, skal der være forefaldet en Begivenhed, for hvilken der, skjønt den er bleven blandet sammen med Tildragelser fra et andet Tidspunkt, dog sandsynligvis ligger noget faktiskt til Grund. Blandt andre Foranstaltninger for at sikre sit Land glemte Harald ikke at skaffe sig Underretning om Fjendens Styrke, han sendte Spioner over Kanalen, en af dem blev greben og ført frem for Hertugen. Vi vide ikke, om Vilhelm fulgte Xerxes's Exempel at vise ham hele sin Styrke; men han sendte ham uskadt tilbage, dog ikke uden en Trusel til hans Herre. Han sagde, at Harald kunde spare sig at betale Spioner for at udforske Vilhelms Magt; han skulde nok selv komme, førend Harald ventede det, og belære ham i hans eget Land om, hvorledes det stod til med Normandiets Magt.

Der var nu gaaet en Maaned, uden at Søndenvinden havde indfundet sig; Hertugen besluttede da at skifte Stilling. Dertil havde han flere Grunde. Han begyndte at frygte for, at Provianten skulde slippe op, og han fandt det derfor raadeligere at flytte sin Lejr til en anden Egn. Hertil kom, at Haralds Observationskorps langs den sydlige Kyst, der bestod af uøvede Soldater, saa snart Levnedsmidlerne slap op for dem, opløste sig, medens den engelske Flaade, der havde ligget ved Kysten, sejlede bort; nu var England temmelig forsvarsløst paa denne Kant, og det blev derfor af Vigtighed for Vilhelm at være saa nær ved den engelske Kyst, at han i et gunstigt Øjeblik kunde slaa ned paa et ubevogtet Punkt. Vilhelm benyttede derfor en indtrædende vestlig Vind til at skynde sig fra Mundingen af Dives til et Punkt, der truede Englands sydlige Kyster paa et meget nærmere Hold; han sejlede forbi Mundingen af Seine langs op ad Normandiets Kyst og slog Lejr uden for sit eget Land paa sin nye tro Vasal Guy af Ponthieus Territorium. Nær ved Mundingen af Somme, paa en lille Høj, laa der et højt anset Kloster til Minde om Walaric,

en Helgen fra Merovingernes Tid, som havde gjort meget for at kristne det indtil da hedenske nordlige Gallien. I Nærheden havde der rejst sig en lille By af samme Navn, dog med den franske Form St. Valery; der er endnu Levninger tilbage af Klostret, og Byen har et middelalderligt Præg. Her laa altsaa nu Vilhelms Flaade og ventede paa gunstig Vind til at føre den ud af Sommebugten over til Sussex. Der omtales Tab af Skibe, dels ved Skibbrud og dels muligvis ved Angreb af Englænderne. Vilhelm maatte imidlertid endnu i nogen Tid ligge uvirksom ved Mundingen af Somme, medens Harald i denne Tid havde været optagen af sin Marche nord paa og havde vundet Slaget ved Stamfordbridge. Han holdt Modet oppe hos sine Mænd, der begyndte at ængstes ved deres Forehavende; Kirkens Bannerfører, den fromme Leder af det store Tog, hvorved det vildfarende England for anden Gang skulde omvendes, var ikke den, som sparede paa den Slags aandelige Pirringsmidler, hvis Virkning han kjendte saa godt. Bønner og alle Slags kirkelige Ceremonier bleve satte i Værk for at bevæge Himlen til at sende den længselsfuldt ventede Søndenvind. Hertugen selv var utrættelig i sine Andagtsøvelser og holdt bestandig Øje med Fløjen paa Kirketaarnet. I fjorten Dage vare alle Anstrængelser forgjæves; da blev der foretaget en særlig højtidelig Ceremoni. Efter Opfordring af Vilhelm og hans Hær droge Munkene fra St. Valery med Abbeden i Spidsen i Procession fra deres Kirke med det Helgenskrin, som indeholdt deres forherligede Beskytters undergjørende Legeme. Der blev udbredt et Tæppe, hvorpaa Helgenskrinet blev stillet til Skue, saa at alle kunde forrette deres Andagt derved og ofre. Begge Dele skete i fuldeste Maal.

Endelig bleve de bønhørte. Onsdagen den 27de September, to Dage efter Haralds Sejr ved Stamfordbridge, sprang Vinden om til Syd.

Man jublede af Glæde og Taknemmelighed. Det læng-

selsfuldt ventede Øjeblik var endelig kommet; England og dets Rigdomme syntes at ligge aaben for dem. Man saae alle Vegne Mænd række Hænderne jublende mod Himlen og glæde sig med hverandre over, at de ledige Timer nu vare forbi, og at Øjeblikket til Handling var kommet. Midt under den almindelige Glæde kom Vilhelms Befaling til Opbrud. Fyrig, som han var af Naturen, var han blandt de ivrigste for at skynde sig om Bord og hurtigst mulig naa det forjættede Land. Hans Folk trængte ikke til Opmuntring; Frygten for Søen og for det ubekjendte Land, for Englands Rigdom og dets Forsvareres Magt var fuldstændig forsvunden. De normanniske Krigere vare aabenbart under Himlens Beskyttelse; det Tegn, de nylig havde faaet, viste tydelig, at deres Sag var retfærdig. Folkene styrtede ned til Stranden, og enhver bestræbte sig for at være første Mand om Bord. De lode deres Sager blive tilbage af Frygt for, at de selv ved et eller andet Uheld skulde blive ladte tilbage. Nogle bare Vaabnene, der skulde bruges hinsides Vandet; andre spændte sig for Vogne, læssede med Vaaben eller Vintønder; dette var den eneste Slags Proviant, hvoraf nogen betydeligere Mængde var bleven anset for nødvendig. Nogle rejste Masterne, andre løsnede Sejlene. Noget, Rytterne særlig maatte sørge for, var det vanskelige Arbejde at bringe deres Heste om Bord. Musik lød fra Skibene, alle Slags Instrumenter mellem hverandre. Hertugen gik imidlertid endnu en Gang til St. Valery, forrettede sine sidste Bønner og ofrede sine sidste Gaver paa gallisk Jordbund, førend han skred til Ørigets Erobring. Førend han naaede sit Skib, var det blevet Aften, Maanen skjultes af Skyer, og Vilhelm befalede derfor at have en Lanterne tændt paa hvert af Skibene, medens han lod anbringe en stor Lanterne paa Mastetoppen af sin egen Mora, der skulde tjene som Ledestjærne for hele Flaaden. Vilhelm gik nu om Bord, Trompeten lød, og Herolden forkyndte Vilhelms sidste Befalinger, førend de gik under

Sejl. Skibene skulde holde sig saa nær til hverandre som mulig og følge tæt efter hans eget Skib. I Løbet af Natten fik Hertugens Skib et saadant Forspring fremfor de andre, at det ved Daggry var alene; man kastede Anker, Skibene samledes atter efterhaanden, man fik snart Land i Sigte, og Klokken ni om Morgenen Torsdagen den 28de September havde den normanniske Prætendent til Englands Krone allerede sat Foden paa dets Jordbund.

II.

Han landede paa et Sted, der er saa mindeværdigt i Englands tidligste Historie, at selv Vilhelms Landgang kun synes af ringere Interesse; han begyndte sit Værk paa et Punkt, hvor Saxerne i gamle Dage havde ført et af de tungeste Slag imod Romerne og Briterne; Vilhelms Undertvingelse af England begyndte paa et af de Steder, hvor der var udrettet mest for at gjøre Britannien til England. Ved en Sejlads i nordvestlig Retning fra St. Valery var Flaaden kommen til et Punkt i den østlige Del af Sussex, hvor Kysten danner det fremspringende Forbjærg Beachy Head. Dette danner den vestlige Begrænsning af en lang, flad Kyststrækning, som i Øst afbrydes af Højderne, der skyde sig ud i Søen ved Hastings. Mellem Kysten og Højderne, som danne en Del af den store Anderedes Skov, ligger der en vid Slette, hvor man kun faar Øje paa smaa Udløbere af Højderyggen ud imod Kysten. En af dem, som behersker saa vel Landet som Søen, var bleven valgt til Anlæggelsen af den romerske By Anderida, som i den sidste Tid af det romerske Herredømme blev en af Hovedfæstningerne, der dækkede denne Kyst. I hine Dage og endnu paa Vilhelms Tid var Anderida en Havn, saa at Skibe kunde ligge for Anker tæt inde under de romerske Mure; af disse er der endnu betydelige Rester tilbage, men der er ikke en menneskelig Bolig mere i Nærheden; i det sydøstlige Hjørne af den

romerske By anlagde Vilhelms Broder Robert en Fæstning Pevensey, som imidlertid atter er forfalden. De to Landsbyer Pevensey og West-Ham synes ved deres Beliggenhed at vise, at de første teutoniske Nybyggere af en eller anden Grund have undgaaet at bruge de romerske Anlæg, Anderidas Fald dannede Slutstenen paa den teutoniske Erobring af det sydøstlige Britannien.

Her var det altsaa, at Hertug Vilhelm landede; han kom tilsyneladende som Fjende, men i Virkeligheden gjenforenede han, hvad der i Tidernes Løb var blevet adskilt.

Pevensey, det gamle Anderida, hvor Hertug Vilhelm landede, var en af de Havne paa den sydlige Kyst, som Harald særlig havde forsynet med Garnison; men da Vilhelm landede, var der enten ingen Forsvarere, eller ogsaa vare de kun til Stede i en saa ringe Styrke, at de fandt det haabløst at sætte sig til Modværge; man maa snarest antage, at det har været en Slags Forpost, der blot skulde melde de fjendtlige Bevægelser. Harald havde uden Tvivl haabet, at Vilhelm skulde blive opholdt endnu længere af Modvind, saa at han selv kunde komme tilbage til Sydkysten i Spidsen for Sejrherrerne fra Stamfordbridge; men Vilhelms Lykke førte ham netop i det rette Øjeblik til den engelske Kyst. Hvad enten det var sket lidt før eller senere, vilde han have truffet paa en kraftig og efter al Rimelighed sejrrig Modstand. Hin Mikkelsaften mødte han imidlertid slet ingen Modstand; hele den normanniske Hær blev udskibet uden Sværdslag, men man synes at have ventet væbnet Modstand. Flaaden skulde holdes samlet, og Skibene ankre op saa tæt ved Siden af hverandre, som det lod sig gjøre. Saa snart man havde kastet Anker, begyndte man paa Udskibningen, og Folkene gik i Land i en saa god Slagorden som mulig. Den første bevæbnede Mand, som satte Foden paa engelsk Jord, var Hertug Vilhelm selv; da han steg ned fra sit Skib, gled han ud med Foden og faldt paa Hænderne; der opløftedes et højt Klageraab

ved dette ilde Varsel; men Vilhelms Vid svigtede ham ikke: »Ved den almægtige Gud,« raabte han, »jeg har taget et Pant paa mit Kongerige, jeg holder Englands Jord i min Haand.« Der fortælles, at en Soldat gik ind paa denne Opfattelse, løb hen, tog en Haandfuld Straa af en Hytte og gav Hertugen det i Haanden som et Pant ikke blot paa Englands Jord, men paa alt, hvad der vedkom England. »Jeg modtager det,« svarede Hertugen; »og Gud være med os.«

Hele Hæren landede nu i Orden; først kom Bueskytterne med spændte Buer. De undersøgte hele Kysten i Nærheden uden at finde nogen bevæbnet Fjende, der kunde gjøre dem Modstand; derefter kom Ridderne i Hjælm og Harnisk; de stege strax til Hest og dannede en Slagorden, som om de vilde udfordre Englands skjulte Forsvarere til Kamp. Det var alt overflødigt, Pevensey blev besat, og der blev efterladt en Garnison for at sikre Vilhelms første engelske Besiddelse, som blev sat i Forsvarsstand ved Hjælp af de romerske Ruiner. Disse Forsigtighedsregler bleve trufne for at sikre Skibene, som vare blevne trukne paa Land. Den største Del af Hæren skyndte sig til rigere Egne, som kunde skaffe bedre Kvarterer og danne et Midtpunkt for en systematisk Hærgning af Landet; allerede den næste Dag marcherede Hæren øst paa, rimeligvis ad en romersk Vej, og kom til den By, som Vilhelm valgte til Operationsbasis for sit mindeværdige Felttog, der mest passende kan knyttes til Navnet Hastings, der var Vilhelms Hovedkvarter; men naar man taler om selve det store Slag, er Navnet Hastings vildledende i geografisk Henseende, hvorfor vi ville gjengive Slaget dets gamle Navn: Slaget ved Senlac.

Byen og Havnen Hastings omtales mere end én Gang i Englands tidligere Historie. Ligesom i Pevensey havde Harald her efterladt en Garnison, og dog synes den at have overgivet sig til Vilhelm uden Sværdslag. Hastings var

ligesom de fleste andre engelske Byer efter al Sandsynlighed ikke befæstet, saa at den kunde modstaa Normannernes Krigskunst, og Sømændene, der ikke vilde have formaaet noget mod den normanniske Flaades Overmagt, kunde nu slet intet udrette, da Fjenden allerede var landet. Byen ligger paa et Sted, hvor Højderne gaa ud til Havet, hvorved det faar et helt andet Udseende end den udstrakte aabne Slette, som Normannerne nylig havde ladt bag sig ved Pevensey. Der strækker sig to Kløfter imellem Bakkerne ned til Havet; i den østlige ligger den ældre By, i den vestlige den nyere. Paa Toppen af Bakken imellem dem ligge Ruinerne af det Fort, der rimeligvis betegner Stedet for Vilhelms Hovedkvarter; Stillingen her var vigtig; den beherskede de store Veje mod Øst og Vest foruden den Vej, der imod Nord førte fra Kysten lige til London; derfor valgte Vilhelm den og gav Befaling til at bygge et af hine Træforter, som stadig opførtes af Normannerne, naar de trængte dertil, og som ofte vare Forløbere for mere varige Bygningsarbejder. Vilhelm havde kun Tid til at lade grave en Løbegrav og opkaste et Brystværn med en Forskansning af Træ; men dette midlertidige Arbejde var uden Tvivl Spiren til det anselige Fort, som senere indtog dets Plads. Det er ikke tydeligt, om det var i Pevensey eller i Hastings, at Vilhelm holdt Revue over sin Styrke og fandt, at han kun havde mistet to af Skibene paa Overfarten. En, der gav sig ud for at kunne spaa, havde forsikret Hertugen, at ikke blot hans Overfart skulde være heldig, men at han ogsaa skulde vinde England uden et Sværdslag. Halvdelen af Spaadommen var gaaet i Opfyldelse, der stod tilbage at se, hvorledes det vilde gaa med den anden. Profeten selv kom imidlertid ikke med. Han var gaaet om Bord paa et af de savnede Skibe og var enten vendt tilbage eller druknet. »Det maa have været en daarlig Spaamand,« sagde Vilhelm, »der ikke kunde forudse, hvorledes og hvor naar han selv skulde dø; og den

vilde være en Taabe, som vilde sætte Lid til Ytringer af en saadan Sandsiger som ham.«

Det vil erindres, at Vilhelm, medens han endnu var paa sit eget og sin Vasals Territorium, omhyggelig havde sørget for sine Tropper paa egen Bekostning og i alt Fald havde gjort sit bedste for at hindre al Udplyndring af det omliggende Land; men England skulde ikke, skjønt Vilhelm gjorde Fordring paa det som sin Arv, behandles saa skaansomt; Vilhelm tillod her sine Folk at plyndre, og der kan næppe være nogen Tvivl om, at disse Plyndringer ikke blot vare systematiske, men endog havde en bestemt politisk Hensigt. Det var nemlig Vilhelms Mening saa snart som muligt at lade det komme til Slag; men paa den anden Side ønskede han ikke at rykke frem i Landet for at opnaa det; herved vilde han afskære sig fra sin udmærkede Operationsbasis i Tilfælde af Nederlag. Det var Vilhelms Mening at faa Harald ned til Kysten og friste ham til et Angreb paa den normanniske Lejr eller til et Slag paa Sletten, i begge Tilfælde vilde den normanniske Krigskunst have Overvægten. Det er umuligt at tvivle om, at den systematiske Hærgning af Egnen omkring Hastings var gjort med Overlæg for at formaa den engelske Konge til at ile sine Undersaatter til Hjælp. Iværksættelsen skete med en Fuldstændighed, som viser, at det var noget mere end en blot og bar Tilfredsstillelse af Sult. Beretningerne fra den Tid skildre ikke blot levende, hvorledes alle Slags Nødvendighedsartikler bragtes til Lejren, men berette ogsaa om et Tilfælde, hvor der blev sat Ild paa et Hus; kort efter styrtede Beboerne, en Kvinde og et Barn, ud igjennem Flammerne; dette er sikkert kun ét Tilfælde blandt tusende. Folk flygtede alle Vegne med saa mange af deres Ejendele, som de kunde tage med sig, og søgte Ly i Kirker og paa Kirkegaarde. Den fromme Hertug holdt uden Tvivl sine Skarer, saa meget det lod sig gjøre, fra al Skade paa dem, som saaledes havde stillet sig under Kirkens umiddelbare Beskyttelse,

ellers var der Ødelæggelse alle Vegne. For at frelse sit Folk fra Krigens Rædsler i den mest barbariske Skikkelse, vovede Kong Harald sit Liv og sit Kongerige.

I det Øjeblik, da Vilhelm landede, og endnu da han besatte Hastings, maa han have været i Uvished om, hvorledes det var gaaet hans Rival nord paa. Det var meget muligt, at han slet ikke kom til at kæmpe med Harald; Udfaldet af Toget til Nordhumberland kunde næppe være blevet bekjendt i Sussex to Dage efter Slaget ved Stamfordbridge; det kunde godt blive Tilfældet, at Vilhelm kom til at kæmpe om Englands Krone med Tostes og Harald Haardraades sejrrige Hær. De to store Rivaler bleve imidlertid ikke længe i Uvidenhed om hinandens Bevægelser og Hensigter; Efterretningen blev bragt Vilhelm af et Bud fra en engelsk Jorddrot af normannisk Slægt, som bad Hertugen om i alle Parters Interesse at afstaa fra sit Forehavende og drage tilbage til sit eget Land: Vilhelm vilde gaa sin sikre Undergang i Møde i England, da det vilde være haabløst at kæmpe mod Harald, som nylig havde afslaaet det norske Indfald; Toste og Harald Haardraade vare faldne, og den engelske Konge kom nu syd paa med en stor Hær, man sagde paa et hundrede Tusende Mand; at det vilde være taabeligt at vove et Slag mod en saadan sejrsstolt Hær, der havde overvundet Verdens største Kriger. Naar Hertugen, som hidtil havde handlet forsigtig, ikke i det mindste vilde holde sig inden for sine Forskansninger, men rykke frem til Slag, vilde han komme til at bøde haardt for sin Ubesindighed.

Saadanne Raad vidne paa én Gang om det gode Sindelag og om Ubekjendtskab til den Mand, de vare givne til. Vilhelm svarede, at han ikke var kommen over Vandet for ingen Ting, at han, om han kun havde haft ti Tusende saadanne Mænd, som han nu havde tresindstyve Tusende af, vilde han ikke have trukket sig tilbage, og at han ikke vilde drage over Søen igjen, førend han havde hævnet sig

paa sin Fjende. Han vilde ikke holde sig inden for Forskansningerne; hvordan Styrken saa forholdt sig paa de to Sider, vilde han rykke frem og møde Harald Ansigt til Ansigt. Han takkede Raadgiveren for den varme Interesse, han nærede for hans Velfærd, men betydede ham, at han havde kunnet spare sine Ord. Han var kommen til England for at vinde sin Krone, og den vilde han under alle Omstændigheder tilkæmpe sig.

III.

Efterretningen om Vilhelms Landgang blev bragt Kong Harald ved Sejrsfesten i York for Slaget ved Stamfordbridge af en Mand, som havde været Øjenvidne dertil og derpaa strax var ilet afsted for at meddele sin Konge alt, hvad han havde set. Enhver senere Efterretning bekræftede Rygtet om Hærgningerne, og Kongen opfordredes til at ile sine betrængte Undersaatter til Hjælp.

Harald, der ikke havde kunnet være tilstede i rette Tid til at hindre Vilhelms Indfald i Landet, havde nu den meget vanskeligere Opgave atter at fordrive ham, efter at han allerede havde faaet Fodfæste; han havde nylig faaet Ende paa et Tog og stod nu atter over for et endnu vanskeligere; han tabte dog ikke Modet, men sammenkaldte strax et Krigsraad, hvilket han meddelte de nylig modtagne Efterretninger; alle lovede at staa ham bi i hans Kamp, og Kongen gav da Befaling til strax at marchere syd paa og til en almindelig Væbning. Folket flokkedes om sin Konge.

Haralds Marche fra York til London var et mindeværdigt Bevis paa hans ubetvingelige energiske Karakter; han synes at have naaet London, Samlingsstedet for hele hans Styrke, en Uge efter at Vilhelm var landet i Pevensey. Medens Haralds Folk efterhaanden samledes, søgte han Himlens Bistand til de forestaaende store Begivenheder, drog til det hellige Korses Kirke, som han selv havde bygget,

for at forrette sine Bønner og ofre sine sidste Gaver, han skulde ofre her, og han lovede at ville skjænke endnu større Gaver til Kirken, naar Gud vilde give ham Sejr i den forestaaende Kamp.

Medens Harald endnu var i London, kom der et Bud til ham fra Vilhelm, som opfordrede ham, Oprøreren, til at nedlægge sin Krone. Afsendingen udviklede Vilhelms Rettigheder og meddelte, at han var villig til at lade sine Fordringer prøve enten efter engelske eller normanniske Love; dersom da Haralds Rettigheder anerkjendtes, vilde Vilhelm lade ham have Fred; ellers skulde han strax give Slip paa, hvad han havde bemægtiget sig, for at spare den Blodsudgydelse og Elendighed, han vilde blive Skyld i, dersom han forsøgte paa at beholde det.

Det er ikke til at undres over, at Harald ved dette Bud blev bragt i en saadan Forbitrelse, at han med Vanskelighed holdt sig fra at forgribe sig paa Afsendingens Person; han sendte som Svar til Vilhelm et Bud, der rolig og klart udviklede Haralds Rettigheder. Efter nogle Beretninger skal Harald have tilbudt Vilhelm sit Venskab og rige Gaver, naar han vilde drage rolig ud af Landet, men desuden tilføjet, at, naar det skulde blive til Kamp imellem dem, vilde han møde ham den følgende Lørdag. Hertugen skal have modtaget Udfordringen og have sendt Buddet bort med den anselige Gave af en Hest og Vaaben; der tilføjes, at Harald, da han saae ham vende saaledes tilbage, bebrejdede sig sin Opførsel mod Vilhelms Afsending.

Der kan ikke være nogen Tvivl om, at det udfordrende Bud fra Vilhelm og Beretningerne om Hærgningerne, der naaede London, have gjort den tilsigtede Virkning paa Harald, at lokke ham til Angreb. Harald var nu lige saa ivrig efter at komme til Slag, som Vilhelm selv. Han længtes efter at hævde sine og sit Folks Rettigheder og hævne den begaaede Uret, og han længtes efter Slag, førend den franske Hær kunde faa Forstærkninger fra den anden

Side af Kanalen. Hans personlige Forbitrelse var vakt imod den Mand, som havde fornærmet ham ved en Udfordring, der var den mest opirrende, som nogen Sinde var bleven tilstillet nogen kronet Konge paa hans Trone. Og endelig tilsagde hans Pligtfølelse ham saa snart som mulig at sætte en Stopper for de skaanselløse Hærgninger, der lagde hans Land øde og bragte hans Folk til Tiggerstaven. Det var Kongens Hensigt strax at rykke frem og møde Voldsmanden Ansigt til Ansigt i Overensstemmelse med Udfordringen. Kongens Broder Gyrth raadede ham imidlertid til at blive i London tilsyneladende for at forsvare Byen, medens han selv vilde rykke frem til Slag med Normannerne; han fremstillede for ham, hvad der kunde tale derfor; han raadede ham fremdeles til selv at ødelægge Landet, saa at Vilhelm, hvad enten han i øvrigt var heldig eller uheldig, snart vilde finde det umuligt at holde sig i Landet og nødsages til at drage rolig bort til sit eget Land. Det var en klog, om end haard Politik. Hvorledes bleve disse Raad nu modtagne? Harald svarede, at han aldrig vilde vise sig som en Kryster, at han aldrig vilde lade sine Venner gaa Faren i Møde for hans Skyld, medens han selv, af hvad Grund det saa skete, undgik den; han tilføjede: »Jeg vil aldrig afbrænde en engelsk Landsby eller et engelsk Hus, jeg vil aldrig fortrædige en Englænders Ejendele. Hvorledes kan jeg skade det Folk, jeg er sat til at regere? Hvorledes kan jeg udplyndre og plage dem, hvem jeg gjærne vilde se lykkelige under min Styrelse?«

Der var nu hengaaet sex Dage i London. I hele denne Tid var der strømmet Krigsfolk ind, og Harald besluttede nu at drage afsted; han brød op, som det synes, om Torsdagen, netop en Uge efter hans Ankomst til den store By, saa at han kunde levere Slaget om Lørdagen i Overensstemmelse med Udfordringen. Han marcherede afsted i Spidsen for de Tropper, han allerede havde samlet, i Haab om at der skulde støde endnu flere til ham fra de sydlige

Provinser. De normanniske Beretninger nævne umaadelige Tal paa Fjendens Styrke, som der skulde en særlig Himlens Velsignelse til at besejre; de engelske Beretninger kaste Skylden for Begivenhedernes Gang paa Kongens Ubesindighed; han afslog at vente, til han havde faaet samlet en tilstrækkelig Styrke, og vovede et Slag med aldeles utilstrækkelige Kræfter; han kom til at bøde for sin Dristighed. Hvorledes det nu end har forholdt sig, maa man antage, at en Mand som Harald har grebet til det under de forhaandenværende Omstændigheder rigtigste. Han besluttede at levere et Slag, men det skulde ske paa hans eget Terrain og efter hans egen Maade. Al Sandsynlighed taler imod, at han skulde have tænkt paa at angribe den normanniske Lejr; her har man uden Tvivl nærmest ventet noget saadant; men den Stilling, han valgte, viser tydelig det modsatte, i det den var saadan, at Normannerne maatte angribe ham under Forhold, som vare dem ugunstige, men som Harald med stor Nytte kunde bruge til sit Forsvar, uden at han behøvede noget overvældende Antal Tropper dertil.

Harald havde en Styrke, han ansaa for tilstrækkelig til Iværksættelsen af sine Planer, som imidlertid ikke bleve forstaaede af hans samtidige. Da det gik ham uheldig, blev der derfor udtalt en Fordømmelsesdom over ham. Det er dog fuldstændig sikkert, at hans Nederlag ikke, i alt Fald ikke alene, skyldtes en for ringe Troppestyrke, og vi tør som sagt slutte, at den Styrke, han havde, efter hans Mening var tilstrækkelig til at udføre den Plan, han havde lagt.

Kampen ved Hastings gav saaledes i Sandhed Datidens to største Anførere Lejlighed til at vise deres Dygtighed. Vilhelm nødte Harald til Kamp; men Harald nødte paa sin Side Vilhelm til at kæmpe paa et Sted, som Harald ønskede, og som ikke kunde være bedre skikket til Forsvar og mere uheldigt, hvor der var Tale om Angreb. Der er

ingen Tvivl om, at hele Haralds Marche foregik med den Hensigt for Øje at bringe Vilhelm til at angribe i Slaget, ligesom han i det hele var Angriberen. Fra det Øjeblik, da Harald fastsatte Dagen til Slaget, havde han utvivlsomt ogsaa bestemt Stedet; thi Marchen gik lige løs paa det Sted, hvor Slaget skulde staa, ad den store Vej fra London til Sydkysten. Han ilede igjennem Kent og Sussex, hvor hans egen Slægts Vugge havde staaet, og hvor en saa stor Del af hans Godser laa; han standsede paa et Punkt, der omtrent var 7 (engelske) Mile fra Normannernes Hovedkvarter, og slog Lejr paa de mindeværdige Højder ved Senlac.

Stedet, hvor Englands Skæbne skulde afgjøres, var blevet valgt med en stor Feltherres Blik. Der er kun blevet ydet Harald ringe Retfærdighed i denne Henseende af hans samtidige Landsmænd, som syntes tilbøjelige til at kaste Skylden for Nederlaget paa ham; det er hos de normanniske Forfattere, at man maa studere det store Slags Historie. De yde i militær Henseende Englænderne og deres Konge fuld Retfærdighed; hvad Harald og hans Hær præsterede, se vi dels af de Kjendsgjerninger, de anføre, dels af de Udbrud af aftvungen, halvt ubevidst Beundring, vi finde hos dem. Hvad Harald saa end var, viser hans Fjenders Sprog i det mindste, at de i ham fandt en jævnbyrdig og frygtet Modstander i Slaget. Intet Steds føles Haralds militære Storhed mere, end naar man betragter den Valplads, han valgte, og ser, hvor godt den svarede til hans Formaal. Det var Haralds Hensigt ikke at angribe; den engelske Hærs Kampmaade paa den Tid gjorde den fuldstændig uovervindelig, saa længe den kunde holde sig samlet; hverken de tætte Rækker af de med Stridsøxer bevæbnede, eller Spydkasterne og de andre letbevæbnede, vare skikkede til at tage Offensiven lige over for Rytteriet, som udgjorde Normannernes Hovedstyrke. Han maatte derfor saa meget som mulig give Slaget Skikkelse af en Belejring; det gjorde han

ved at besætte og forskanse en af Naturen stærk Stilling, saa godt Tiden og de forhaandenværende Midler tillode det. Den laa saaledes, at Vilhelm nødvendigvis maatte angribe den, naar han vilde videre frem; men det var tillige en Stilling, som det aldeles ikke laa i Vilhelms Plan at besætte med sine Folk; ved at gjøre det havde han kunnet nøde Harald til at opgive Kampen; han havde ikke kunnet tvinge ham til Kamp paa et andet Punkt. Harald kunde derfor besætte den, som han vilde, saa at den nu ret blev et Bulværk for London og det indre af Landet. Højen ved Senlac er det yderste Punkt, der dækkedes af den store Anderedes-Skov, og den behersker fuldstændig det kuperede Terrain med Bakker og Moser, som ligger mellem den og Havet; den ligger netop paa den Vej, en Fjende maa marchere nord paa fra Hastings. Højen selv har Form som en Halvø og strækker sig i sydvestlig Retning, den er ved en smal Forbindelse knyttet til det store Højdedrag nord for; den har ikke nogen betydelig Højde sammenlignet med Bjærgene længere vest paa, men dens Skrænter, der vare stejle i meget forskjellig Grad, vilde selv paa de mest tilgængelige Steder frembyde en frygtelig Hindring for en Fjende, som væsentlig maatte stole paa sit Rytteri. Dertil kom, at Stedet var fuldstændig ubeboet og udyrket, der er intet i Beretningerne, som tyder paa Tilværelsen af nogen Landsby. En Dalsænkning, som vandes af to smaa Bække, der mødes ved Foden af Højen, afskærer den sydvestlige Ende af Valpladsen fra det øvrige. Her hæver Terrainet sig meget brat, ved den yderste sydøstlige Ende er Stigningen mere jævn. Passerer man forbi den østlige Skraaning af Højen, som har en noget gaffeldelt Form, kommer man paa den nordlige Side til meget stejle Skrænter, der næsten ligne Afgrunde. Paa Sydsiden er Højden og Stejlheden meget forskjellig paa de forskjellige Steder; Midtpartiet er det mindst tilgængelige. Noget Vest derfor er den naturlige Fæstning lettest at bestige; men her hæver

sig en isoleret Kegle op som Forpost, og vi skulle faa at se, at den spillede en meget vigtig Rolle i Slaget.

En saadan Stilling som denne, der var stærk af Naturen og laa lige paa Fjendens Vej, passede lige saa godt for Haralds Plan, som den var Vilhelm ubelejlig. Vilhelm havde syv (engelske) Mil at marchere over Bakker og Dale ad den lige Vej, men den normanniske Hær maatte sprede sig over Landet under Fremrykningen fra Hastings og utvivlsomt trænge frem gjennem Moser og Skove, for saa vidt den ikke selv havde gjort lyst i dem. Nærmest om Senlac er Terrainet særlig bølgeformigt, og lige ved Foden af Højen har der utvivlsomt i Oktober Maaned ligefrem været Hængesægge. Kun paa det Sted, hvor den nuværende Vej gaar syd paa, hævede Terrainet sig lidt og dannede en noget fastere Grund. Gjennem hele dette vanskelige Land maatte Normannerne trænge frem til Foden af den engelske Stilling, som ikke alene var stærk af Naturen, men ogsaa befæstet. Harald havde sat sig fast paa Toppen af Højen, forsynet alle de tilgængelige Punkter med en tredobbelt Palissade og ladet grave en Grav mod Syd uden om det hele. Navnet »Vagtegen« tillægges endnu et Træ paa Isthmen; her frygtede man intet Angreb, og man sørgede sandsynligvis der mindre omhyggelig for Forsvarsanstalter. Kongens Banner var plantet netop, hvor Terrainet begyndte at skraane mod Sydøst. Inden for de nævnte Forskansninger ventede den engelske Konge og hans Hær paa Angriberne. Vi ville faa at se, at Huskarlene, der vare Hærens Kjærnetropper, hævdede deres gamle Ry til det sidste, og at Fejlen end ikke hos de uøvede Folk laa i Mangel paa Mod.

Det synes ikke, at der hengik lang Tid imellem, at Harald besatte Højen, og at selve Slaget begyndte. Stedet var ikke skikket til, at en Mængde Mennesker kunde blive der i længere Tid; paa den anden Side kunde Fjenden hverken forblive helt uvirksom eller komme forbi den en-

gelske Stilling uden at angribe den, og denne kunde ikke belejres paa sædvanlig Vis. Det var paa begge Sider uundgaaelig nødvendigt snart at komme til Slag. Alt i Beretningerne tyder hen paa, at Slaget begyndte næsten umiddelbart efter Haralds Ankomst til Senlac, saa at Højen synes at være bleven besat Fredag, og Slaget, vide vi, begyndte den næste Morgen.

Spioner bleve udsendte fra begge Sider, og der er intet umuligt i den Fortælling, at en engelsk Spion, slaaet af det usædvanlige Syn af de glatragede Normanner, bragte sin Herre den Efterretning, at der var flere Præster end Soldater i den normanniske Hær; Harald skal leende have svaret, at Præsterne nok vilde vise sig at være modige Krigere.

Vilhelm skal endnu i det sidste Øjeblik have gjort et Forsøg paa at komme til Underhandling; hvis saa er, naturligvis uden Haab om nogen fredelig Overenskomst; det maa kun have været hans Mening indtil det sidste at hævde Berettigelsen af sine Fordringer. Hans Forslag skulde aabenbart give Kampen Udseende af en rent personlig Strid imellem Harald og Vilhelm, i Stedet for at det var Normannernes Hertug, som foretog et Angreb paa det engelske Rige og Folk; dog Harald lod sig ikke overrumple paa denne Maade; han svarede, at han ikke kunde skille sig fra Folket, at Folkets Sag var hans Sag, og at han ikke kunde raade over den ham af Folket skjænkede Krone, han maatte derfor afbryde Underhandlingerne og lade Gud alene dømme dem imellem.

Resten af Dagen, kunne vi være forvissede om, blev paa begge Sider benyttet til en omhyggelig Forberedelse til den næste Dags Gjerning.

(Sluttes).

H. v. Würden.

Et Brudstykke af Bedas Kirkehistorie. *)

Historien har vel bevaret os enkelte Efterretninger om, hvorledes Kristendommen lidt efter lidt trængte igjennem hos de barbariske Folkestammer af den germaniske Stamme; men desto værre savne vi omtrent ethvert Kjendskab til de Stemninger og Følelser, der maatte gjennemtrænge disse Folk, da det afgjørende Brud kom, da de maatte forkaste deres Fædrenetro og bøje sig for den nye Lære, der med uimodstaaelig indre Kraft banede sig Vejen fra Rom over hele Evropa. Derimod kjende vi en tilsvarende Beretning fra Anglernes Folk, og den er saa fuldstændig og fornøjelig, som vi vel kunne ønske det. Forfatteren til samme er ikke blot en from Mand, men en lærd af sin Tid at være og en frugtbar Forfatter, nemlig Beda den ærværdige (672—735). I de fem Bøger af hans angelsachsiske Kirkehistorie har den fromme Munk just ikke berørt mange Enkeltheder af sin Tids verdslige Historie; men naar han kommer til at tale om sin Hjemstavns, Northumberlands Omvendelse, bliver hans Hjærte varmt, og hans Fortælling mere udførlig. Det følgende Brudstykke findes i andet Bind af hans Historie og er en ordret Oversættelse af samme. **)

---

*) G. Freytag: Bilder aus der deutschen Vergangenheit, I. p. 256–68.

**) Se Monumenta historica Britannica, or Materials for the History of Britain, 1848, p. 157 og flg.

I Aaret 625 blev Folket i Northumberland, altsaa den Anglerstamme, som beboede Landet nord for Humberfloden, tillige med sin Konge Edwin omvendt af den Ordets Forkynder, Paulinus. Denne Konges jordiske Magt var ogsaa voxet, som et Forvarsel om den sande Tros og det himmelske Kongedømmes Udbredelse, saa at han vandt, hvad ingen Engelskmand før ham havde besiddet, hele Landet Britannien, hvori Anglerne og tillige Briterne bo, ja han underlagde sig ogsaa Øerne Anglesey og Man, hvoraf den første, der ligger østligst og er den største og frugtbareste, efter Anglernes Skjøn tæller 960 Familier, den anden over 300 Familier. Men Anledningen for dette Folk til at antage den sande Tro blev følgende.

Den ovennævnte Konge var beslægtet med Kongerne af Kent og tog Kong Edilberkts Datter, Edilberga med Tilnavnet Tate, til Ægte. Første Gang han ved afsendte Høvdinger bejlede hos hendes Broder Eodbald, der den Gang var Konge i Kent, blev der svaret, at det ikke var tilstedeligt at give en Hedning denne kristne Jomfru til Gemalinde, for at ikke den himmelske Konges Tro og Sakramente skulde blive vanhelliget ved hendes Samliv med en Konge, der slet intet kjendte til den sande Guds Dyrkelse. Da Afsendingene overbragte Edwin dette Svar, lovede han ikke at foretage noget som helst, der kunde stride mod Jomfruens kristne Tro, ja han vilde end ydermere tilstede, at hun og alle hendes Ledsagere, det være sig Mænd eller Kvinder, Præster eller Tjenere, dyrkede deres Gud efter kristen Vis, og han vilde heller ikke vægre sig ved at antage hendes Tro, hvis den efter hans Vismænds Prøvelse blev befunden at være hellig og ærværdig.

Saa blev Jomfruen da tilsagt Edwin og oversendt til ham, og i Følge Overenskomsten blev den Gud velbehagelige Paulinus viet til Bisp, for at drage med hende og styrke hende og hendes Følge med daglig Præken og Sakramenternes Forvaltning, paa det at de ikke skulde smittes ved

Omgangen med Hedningerne. Paulinus blev ordineret af Ærkebiskop Justus den 21de Juli i det Herrens Aar 625 og fulgte den fornævnte Jomfru til Kong Edwin, ret som deres Ægtestands Skytsengel; men selv beflittede han sig af ganske Hjærte paa at bringe det Folk, til hvilket han var kommen, til Sandheds Erkjendelse og anvendte stor Flid paa med Guds Bistand ved sin Præken at holde dem sammen, der vare fulgte med ham, saa at de ikke affaldt fra Troen, og om muligt tillige at vinde nogle Hedninger for Troens Naade. Dog i lang Tid kæmpede han efter det Ord hos Apostelen: »Gud har forhærdet Hedningernes Hjærter i vore Dage,« saa at Lyset om Budskabet fra den naaderige Kristus ikke opgik for dem. Det følgende Aar kom der imidlertid en Snigmorder ved Navn Eumer ind i Landet, udsendt af Cuichelm, Kongen af Wessex, i Haab om at skille Kong Edwin ved Rige og Liv; han bar en tveægget Kniv, der var forgiftet, for at Giften kunde dræbe, hvis Jærnet ikke kunde naa at fuldbringe Kongens Mord; men han kom til Kongen første Paaskedag ved Floden Derwent, hvor Kongesædet den Gang var. Han traadte ind, som om han havde et Ærende at udrette for sin Herre, og medens han med sleben Tunge fremførte det falske Budskab, sprang han pludselig frëmad, drog Kniven, som han bar under Kjortelen, ud af Skeden og styrtede ind paa Kongen. Dette saae Lilla, Kongens mest betroede Tjener; han havde intet Skjold ved Haanden, hvormed han kunde beskjærme Kongens Liv, og optog derfor Stødet med sit eget Legeme. Uhyret stødte Jærnet med en saadan Kraft, at Mandens Legeme blev helt gjennemboret, og Kongen, der stod bag ved, endog blev saaret. Morderen blev strax fra alle Sider anfalden med Sværd; men i Forvirringen dræbte han endnu en anden af Kongens Mænd, Frodheri, med den skrækkelige Kniv.

Samme Paaskenat fødte Dronningen en Datter, som fik Navnet Eanfled. Og da Kongen i Biskop Paulinus's Nær-

værelse sagde sine Guder Tak for Datterens Fødsel, begyndte Bispen derimod at takke den Herre Kristus og belærte Kongen om, at han med sine Bønner til Herren havde udvirket, at Dronningen lykkelig var bleven forløst, uden store Veer. Derover blev Kongen glad og lovede, at han vilde afsværge sine Guder og tjene Kristus, hvis denne vilde skjænke ham Liv og Sejr i Kamp mod den Konge, der havde udsendt Snigmorderen. Til Pant paa dette Løfte overgav han denne sin Datter til Biskop Paulinus, paa det at han kunde indvi hende til sin Herre Kristus. Og hun blev døbt Pinsedag som Førstegrøde af Folket i Northumberland, og med hende elleve af hendes Tyende. Ved denne Tid var Kongens Saar helbredet, han samlede en Hær og drog imod Folket i Wessex; Krigen brød ud, og Kongen dræbte eller undertvang alle, som havde forenet sig til hans Undergang. Da han som Sejrherre vendte tilbage til Hjemmet, vilde han dog ikke strax og uden Betænkning modtage den kristne Tros Sakramenter; men han tjente heller ikke længere Afguderne, efter at han havde lovet at tjene Kristus; han vilde først sindig lære Troens Grund af den ærværdige Paulinus og tillige samtale med de viseste blandt sine Høvdinger om, hvad de mente. Selv var han af Naturen en meget dybsindig Herre og sad ofte alene og grublede i Tavshed, medens han i sit Hjærte overvejede, hvad han skulde gjøre, og til hvilken Tro han skulde holde sig.

Ved denne Tid sendte Pave Bonifacius et manende Brev til ham og et andet til hans Gemalinde, Edilberga. Til hende skrev han saalunde: »Biskop Bonifacius, Guds Tjeneres Tjener, sender dette til sin Datter, den glorrige Herskerinde, Dronning Edilberga. Frelserens Kjærlighed har udfriet Menneskeslægten af Djævelens Trældomsaag, ved at udgyde sit hellige Blod for os. Den guddommelige Naade har fyldt vort Hjærte med stor Glæde over, at Herren miskundelig har antændt den sande Tros Gnist ved eders Omvendelse, thi derved skal ikke alene eders glorrige

Gemals Hjærte, men ogsaa hele det Folks Hjærte, som er eder underlagt, lettere antændes af hans Kjærligheds Ild. Vi have af den Afsending, der berettede os om vor ophøjede Søn, Kong Audubals Omvendelse, bragt i Erfaring, at ogsaa eders Højhed lyser ved fromme, Gud velbehagelige Gjerninger, i det I har modtaget den kristne Tros underfulde Sakramenter. Gid eders Højhed maa afholde eder fra at tjene Afguderne, fra at forlokkes ved Billederne i Lunden, eller ved Spaadomme; hold med urokkelig Trofasthed fast ved Frelserens Kjærlighed, og vær Dag og Nat betænkt paa af yderste Evne at udbrede den kristne Tro. Og da vi af faderlig Kjærlighed i øvrigt have erkyndiget os om eders ophøjede Gemal, have vi erfaret, at han endnu tjener de fordømte Afguder, og at han tøver med at lytte i Underkastelse til Præsternes Formaninger. Dette volder os en ikke ringe Sorg, fordi en Del af eders Legeme er bleven fremmed for Kjendskab til den højeste Treenighed. Derfor tage vi ikke i Betænkning at henvende vor faderlige Formaning til eders fyrstelige Kristelighed, og vi minde eder om, at I under Guds Vejledning i Tide og Utide arbejder paa, at ogsaa han ved vor Frelsers, den Herres Jesu Kristi Hjælp maa blive optagen i de Kristnes Tal, paa det at eders ægteskabelige Samliv ikke skal blive en vanhellig Pagt; thi der staar skrevet: »De skulle blive ét Kjød.« Hvorledes kan der herske Enighed i eders Samliv, saa længe en afskylig Vildfarelses Mørke skiller ham fra eders Tros Lys? Vær derfor standhaftig, ophøjede Datter, og anvend den yderste Flid paa at smelte hans haarde Hjærte ved de guddommelige Lærdomme. Indaand i hans Sjæl Overbevisningen om, hvor glorværdigt det Mysterium er, som du har antaget ved Troen, og hvilken underfuld Skat du vandt, da du blev gjenfødt.

Men eder sende vi vor faderlige Hilsen og Formaning, at I snarest med første Lejlighed sender os gode Tidender om, hvad underfuldt det har behaget Herren at udrette ved

eder til Frelse for eders Gemal og det Folk, som tjener eder, paa det at vor Bekymring maa stilles, der med Længsel forventer, hvad der vil tjene til eders egen og de eder anbetroede Sjæles Vel, og paa det vi i Erkjendelse af, at Guds Naades Glans er rigelig udgydt over eder, med glad Fortrøstning maa sige alt det godes Giver, den Herre Jesus Kristus og den hellige Petrus, Fyrsten blandt Apostlene, Tak for alle Ting.

End videre sende vi eder Hilsen fra vor Skytspatron, den hellige Petrus, Apostelfyrsten, nemlig et Sølvspænde og en forgyldt Elfenbens Kam, og vi bede eders Højhed modtage dem lige saa venlig, som de ere sendte af os.«

Saaledes sørgede Bonifacius skriftlig for Kong Edwins og hans Folks Frelse; men en himmelsk Aabenbaring, som Kongen engang havde haft, da han levede som landflygtig hos Anglernes Konge Redwald, og som det behagede den guddommelige Naade nu at udtyde for ham, hjalp tillige hans Aand kraftig til at modtage og forstaa den saliggjørende Læres Formaning. Denne Aabenbaring var følgende: Engang blev han forfulgt af Kong Edilfred, der regerede før ham, han søgte Skjul i forskjellige Lande og Riger og strejfede mange Aar om som landflygtig. Endelig kom han til Redwald og besvor denne at redde ham og skjærme hans Liv imod hans mægtige Forfølgers Efterstræbelser. Denne modtog ham gjærne og lovede at gjøre, som han bad. Da nu Kong Edilfrid erfarede, at han var bleven set i denne Landsdel og levede i Venskab med Kongen og hans Mænd, skikkede han en Afsending til Redwald, der skulde byde denne mange Penge for at myrde Edwin; men Budet udrettede intet, han sendte da anden og tredje Gang Bud, bød større Pengesummer og truede endog med Krig, hvis de bleve afviste. Kongen blev enten bange for Truselen eller lod sig bestikke ved Pengene, han gav efter og lovede enten at dræbe Edwin eller udlevere ham til Afsendingen. Dette erfarede Edwins troeste Ven; han

traadte ind i det Kammer, hvori Edwin plejede at sove, thi det var i Nattens første Timer, kaldte ham uden for Døren og meddelte, hvad Kongen havde lovet ham angaaende, og tilføjede: »Vil du, saa fører jeg dig strax ud af dette Land hen til et Sted, hvor hverken Redwald eller Edilfrid skulle finde dig.« Edwin svarede: »Jeg siger dig Tak for din Godhed, men ikke er jeg til Sinds at gjøre, som du raader mig, saa at jeg først skulde bryde det Forbund, jeg har sluttet med saa mægtig en Fyrste; thi intet ondt har han gjort mig og indtil nu ikke vist mig noget Fjendskab. Og hvis jeg skal dø, saa maa det hellere være ham, end en anden af mindre ædel Byrd, der overgiver mig til Døden, thi hvorfor skulde jeg nu fly? I ethvert af Britanniens Riger har jeg i flere Aar vanket om for at undfly mine Fjenders Efterstræbelser.«

Da forlod Vennen ham, og Edwin blev alene uden for Døren, han sad sorgfuld foran Paladset, tunge Tanker ængstede ham, og ikke vidste han, hvad han skulde gjøre, eller hvor hen han skulde vende sin Fod. Længe sad han saaledes, plaget af Sjælens stille Tanker og nagende Bekymring, da saae han pludselig i Nattens uhyggelige Tavshed et Menneske komme til Syne, ubekjendt af Ansigt og Gang. Ved Synet af den ukjendte og uventede blev han ikke lidet forskrækket; men den anden traadte hen til ham, hilste og spurgte, hvorfor han, medens alle andre hvilede og laa dybt i Søvnens Arme, sad ensomt og bedrøvet paa Stentrappen. Edwin spurgte, hvad det vedkom ham, hvad enten han tilbragte Natten inde eller ude. Den fremmede svarede og sagde: »Tro ikke, at jeg ikke kjender Grunden til din Sorg og Nattevagt og din ensomme Dvælen foran Porten. Meget godt veed jeg, hvem du er, og hvorfor du sørger, og veed, hvilken Nød du frygter i den nærmeste Fremtid; men sig mig, hvis nogen udfrir dig af denne Sorg og overtaler Redwald til selv intet ondt at tilføje dig, og heller ikke at overgive dig i dine Fjenders Hænder til

Død og Grav, hvad vilde du saa give ham til Gjengjæld?« Men Edwin svarede, at den Mand vilde han give alt, hvad han ejede, til Løn for saa stor en Velgjerning, og den anden føjede til: »Og naar han tillige sandfærdig forjætter dig, at du skal nedlægge dine Fjender og blive en Konge, der i Magt skal overgaa ikke blot dine Forfædre, men alle, der før dig have hersket over det angelsachsiske Folk?« Og Edwin, der var bleven modigere ved Samtalen, tog ikke i Betænkning at love, at han vilde lønne den, der skjænkede ham saa stor en Lykke, med værdig Gjentjeneste. Da talte den ubekjendte for tredje Gang: »Men naar nu den, der med Sandhed forjætter dig saa store Gaver, nu giver dig et Raad, dig til Held og Liv, bedre og gavnligere, end det nogen Sinde er givet nogen af dine Forfædre eller Ligemænd, lover du da at adlyde ham og lytte til hans heldbringende Formaning?« Og Edwin tøvede ikke med at love, at han i alle Maader vilde følge dens Lære, der rev ham ud af stor Elendighed og hævede ham til Kongeværdigheden. Da Edwin havde givet dette Svar, lagde den, som talte med ham, øjeblikkelig sin Haand paa hans Hoved og sagde: »Naar du modtager dette Tegn, saa kom denne Time og vor Samtale i Hu og tøv ikke med at gjøre, hvad du har lovet!« Med disse Ord forsvandt han pludselig, efter hvad man har berettet, saa at Edwin forstod, at det var en Aand og ikke noget Menneske, der havde vist sig for ham.

Endnu sad Kongesønnen paa det samme Sted, glad ved den Trøst, der var bleven ham ydet, men grundede meget dybt og ivrig paa, hvem og hvor fra han kunde være, som havde talt saaledes til ham; da kom hans foran nævnte Ven og hilsede ham med et fornøjet Ansigt. »Stat op!« raabte han, »kom ind og riv dig løs fra dine søvnløse Tanker, lad Hvile falde paa dine Lemmer og din Aand. Kongens Hjærte har vendt sig, og han har besluttet ikke at tilføje dig noget ondt, men holde sit Troskabsløfte til dig. Han har betroet Dronningen, hvad jeg før meddelte dig, at

han havde i Sinde imod dig, og hun har bragt ham til at afstaa fra sit Forsæt ved at forestille ham, at det ingenlunde sømmede sig for en stor Konge at sælge sin bedste Ven for Penge, naar denne var i Nød, og af Kjærlighed til Guld bryde et givet Ord, der bør være kosteligere end alle Skatte.«

Kortelig at berette: Kongen handlede derefter, udleverede ikke Flygtningen til de fjendtlige Sendebud, men hjalp ham endog til at vinde Kongeriget; da Sendebudene kort efter vare dragne bort, samlede han en stor Hær for at paaføre Edilfrid Krig, og da denne mødte ham med en langt ringere Styrke, — Redwald havde ikke givet ham Tid til at samle hele sin Hær, — saa fældede han ham i Mercia, Østen for den Flod, der kaldes Idla. I dette Slag faldt ogsaa Redwalds Søn, Regenheri kaldet. Saaledes undgik Edwin ikke alene den fjendtlige Konges Efterstræbelser, saaledes som det var ham forkyndt, men han blev ogsaa hans Efterfølger i Herskerværdigheden.

Da Paulinus nu saae, at Kongens stolte Sind havde ondt ved i Ydmyghed at bøje sig ind under det livsalige Korsets Mysterium og modtage det saliggjørende Liv, arbejdede han for hans og hans Folks Vel ved Ordets Forkyndelse iblandt Menneskene og ved Bønnens Ord til den guddommelige Naade. Til sidst kom han — sandsynligvis ved Aandens Hjælp — til Kundskab om, hvorledes den Forjættelse lød, som engang var givet Kongen fra Himlen, og han tøvede ikke med at minde Kongen om, at opfylde sit Løfte.

Da denne lang Tid ad Gangen tilbragte stille Timer i Ensomhed og flittig overlagde med sig selv, hvad han skulde gjøre, og hvilken Tro han skulde følge, traadte den Guds Mand en Dag ind til ham, lagde sin højre Haand paa hans Hoved og spurgte ham, om han forstod dette Tegn. Kongen vilde skjælvende kaste sig for hans Fod, men Paulinus løftede ham op, tiltalte ham med hjærtelig

Røst og sagde: »Se, Herren har føjet det saa, at du først er undsluppen dine Fjenders Hænder, som du frygtede; se, han har fremdeles været dig naadig, og du har vundet det Kongerige, du attraaede. Kom det i Hu, paa det at du ikke tøver med for det tredje, at holde dit Løfte og antage hans Tro og følge hans Love, som har udfriet dig fra dine jordiske Fjender og skjænket dig et jordisk Kongerige, og som ogsaa vil udfri dig fra den Ondes evige Pine og gjøre dig til Medarving i sit evige og himmelske Rige, naar du vil adlyde hans Bud, som han kundgjorde dig ved mig.«

Da Kongen hørte dette, svarede han, at han vilde og maatte antage den Tro, som Paulinus forkyndte; men han maatte endnu raadslaa med sine Venner iblandt Høvdingene og med sine Raadgivere, paa det at de alle tilsammen, hvis de vilde som han, kunde blive døbte i Kristi Livs Kilde. Paulinus bifaldt dette, og Kongen gjorde, som han havde sagt, holdt Raad med sine Vismænd og udforskede, hvad hver især mente om den nye Lære og om den nye Tro paa en guddommelig Magt, som nu forkyndtes.

Herpaa svarede hans Ypperstepræst Coifi ham strax: »Se selv til, Konge, af hvilken Art det er, som nu bliver os forkyndt; men jeg siger dig for sandt, hvad jeg véd med Vished, at vi ingen Styrke og ingen Nytte have af den Tro, vi hidtil have haft. Ingen af dine Tjenere har Gudernes Tjeneste ligget saa meget paa Sinde som mig, og dog er der mange andre, der have modtaget rigere Gaver og større Ære af dig end jeg, og som have større Lykke i al deres Handel og Vandel. Havde Guderne nogen Magt, vilde de ogsaa snarere begunstige mig, der har tjent dem med Flid baade Nat og Dag. Derfor maa du prøve det nye, som bliver os forkyndt, og hvis du erkjender, at det er bedre og kraftigere, ville vi uden Tøven antage det.«

Dette Raad og denne kloge Tale gav en anden af Kongens Høvdinger sit Bifald og tilføjede: »Naar jeg, o Konge, overtænker Menneskenes Kaar her paa Jorden og det, der

ligger skjult i Fremtiden, forekommer det mig saaledes: Du sidder ved Vintertide til Bords i Hallen med dine Høvdinger og Mænd; paa Arnen blusser Baalet, og lunt er der i Hallen; men uden for raser Stormen med Kulde, Regn og Sne. Da kommer en Spurv ind og flyver hastig gjennem Hallen; ad en Aabning kommer den ind, ad en anden forsvinder den strax efter. Saa længe den er her inde, træffes den ikke af Vinterens Uvejr; men dette lune Rum gjennemflyver den paa et Øjeblik, hurtig vender den fra Vinteren tilbage til Vinteren og forsvinder for dine Øjne. Saaledes synes Livet her nede taaleligt for Menneskene; men hvad der følger efter, eller hvad der er gaaet forud, det kjende vi slet ikke. Bringer derfor denne nye Lære sikker Kundskab derom, saa mener jeg, man gjør Ret i at følge den.«

Paa lignende Maade talte ogsaa de øvrige af de ældste og af Kongens Raad efter Guds Paavirkning. Coifi føjede til, at han flittig vilde høre Paulinus, naar han talte om den Gud, hvis Lære han forkyndte. Dette gjorde han paa Kongens Bud, og efter at han havde hørt Biskoppens Forkyndelse, udbrød han i disse Ord: »Allerede i lang Tid har jeg indset, at det, vi tilbade, var intet; thi jo flittigere jeg søgte Sandheden i denne Gudsdyrkelse, desto mindre fandt jeg den; men nu bekjender jeg frit, at i den kristne Lære lyser Sandheden, der kan give os Liv, Lykke og evig Salighed; og derfor, o Konge! stemmer jeg for, at vi som snarest overgive de Altre og Helligdomme, vi til ingen Nytte have indviet, til Ild og Fordærvelse.«

Kortelig at berette: Kongen gav offentlig den salige Paulinus, Evangeliets Forkynder, sit Bifald til Kjende, og han afsvor Afgudsdyrkelsen og bekjendte sig til Kristi Tro. Og da han adspurgte sin fornævnte Offerpræst om, hvem der først skulde vanhellige Afgudernes Alter, Lunde og Indfredningen, der omgav dem, svarede han: »Jeg; thi hvem kan bedre til Vidnesbyrd for alle nedrive det, jeg i daarlig Uforstand har æret, end jeg selv, paa Grund af den Vis-

dom, der nu er skjænket mig af den sande Gud.« Og strax viste han sin Foragt for den tomme Overtro og udbad sig af Kongen Vaaben og en Hingst, hvilken han kunde bestige, for at omstyrte Afgudsbillederne; thi det var ikke tilladt en Offerpræst hverken at bære Vaaben eller at bestige nogen anden Ganger end en Hoppe. Omgjordet med Sværdet tog han Lansen i Haanden, besteg Kongens Hingst og red imod Afguderne. Folket saae det og troede, at han var vanvittig; men da han var naaet til Helligdommen, tøvede han ikke med at vanhellige den og slyngede Lansen derind. Og fuld af Glæde over at være kommen til den sande Guds Erkjendelse befalede han de andre Præster at ødelægge og antænde Helligdommen og alle dens Indfredninger. Det Sted, der engang var indviet til Afguderne, bliver forevist ikke langt Østen for York, hinsides Floden Derwent, og kaldes nu Godmunddingham, hvor Præsten, paavirket dertil af den sande Gud, vanhelligede og nedbrød de af ham selv indviede Altre.

Saaledes tog Kong Edwin tillige med alle de højbaarne i hans Stamme og meget Folk ved Troen, og de bleve døbte i det hellige Gjenfødelsens Bad i hans Regerings 11te Aar, i det Herrens Aar 627, omtrent 180 Aar efter at Anglerne havde bosat sig i Britannien.

E. R.

Religiøse Tilstande under den franske Revolution.*)

I.

De pludselige og voldsomme Omvæltninger, der i Aarene fra 1791 til 1799 fandt Sted paa det religiøse Omraade i Frankrig, mangle ethvert som helst Sidestykke i Historien. Det sextende Aarhundredes Reformation, som dog ellers var en ret anselig Bevægelse, kan i saa Henseende slet ikke sammenlignes hermed; thi medens denne opførte sin Bygning paa det gamle Grundlag, vilde Revolutionsperiodens religiøse Omvæltninger tilintetgjøre alt det gamle lige til dets mindste Dele, og Resultatet blev: intet nyt, men kun det gamle igjen. Og dog kunde maaske netop denne Tidsperiode have indledet en gjennemgribende og gavnlig Reform paa den katholske Kirkes Omraade, dersom den ikke med sin vilde og ubændige Lyst til at omstyrte alt nedarvet havde berøvet sig selv Muligheden derfor. Som Ordsproget siger, man kastede det skidne Vand bort, førend man havde det rene, og Følgen blev: en fortvivlet Modstand og en afgjørende Reaktion. Derved fremkom den mærkelige Kjendsgjerning, at under alle Revolutionens Om-

*) Efter Ad. Schmidt: Pariser Zustände während der Revolutionszeit von 1789–1800. Dritter Theil. Jena 1876.

vexlinger og trods alle de tilintetgjørende Slag, som Oplysningen var betænkt paa at føre imod den overleverede Religion, stod Folkets Masse dog fast paa ikke at ville lade sig frarøve sin Fædrenetro og holdt fast ved de gamle Kultusskikke med en langt større Sejhed, end selve Gejstligheden gjorde det.

Voltaires, Holbachs og Rousseaus Lærdomme, som bragte Foragt for alle positive Religioner ind i de dannede Kredse, havde i de lavere Samfundslag kun modnet en vaklende Indifferentisme, som vel var stærk nok til at bane Vejen for en forsigtig Reform, men ikke kunde bære en voldsom Omvæltning. Paa samme Maade havde ogsaa de talrige Præsters og Munkes Usædelighed, som en af Samtidens Forfattere (Manuel) skaanselsløst blottede, fremkaldt en stærk Uvilje hos Befolkningens Masse, der vel kunde holde sig, saa længe Gejstligheden endnu stod i sin Magtfylde, men som forvandlede sig til Medlidenhed og Deltagelse, da den kastedes i Støvet og blev et afmægtigt Offer for Voldsmagten.

Den nye Tingenes Orden i Revolutionens første Aar, fra 1789 til Midten af 1792, var nok endnu i det hele i Stand til at virkeliggjøre en lempelig Udvikling. Vi hentyde her til: Inddragelsen af de gejstlige Godser, imod at Staten overtog Omkostningerne for den hele Kultus; Ophævelsen af de religiøse Selskaber, Ordener og Klostre, Frihed og Ligeberettigelse for alle Religionsbekjendelser, den saa kaldte Civilkonstitution for Klerus; alle Præsters og Biskoppers Valg af Menighederne; Fordringen om Gejstlighedens ubetingede Lydighed mod Statens Love og deres edelige Forpligtelse over for disse, ligesom Pensioneringen af de Præster, som nægtede at aflægge Eden; endelig den almindelige Gjennemførelse af borgerligt Ægteskab. Alle disse Akter fandt en langt overvejende Tilslutning i alle Befolkningens Lag, ja selv en Ophævelse af mange kirkelige Skikke, som Faste, Skriftemaal, offentlige Processioner,

selv Messen og det præstelige Cølibat, vilde, saafremt den var gaaet for sig ad en ordnet Lovgivnings Vej, efter sikre og talrige Vidnesbyrd utvivlsomt have haft Folkets Flertal med sig; men da man i Stedet for at fare med Lempe brugte Vold; da den vel overvejede Reform gik over til en blind Ødelæggelse; da man bestandig voldsommere forfulgte de edsnægtende Præster, ja endog dem, der havde aflagt den forlangte Ed; da Staten unddrog sig for at lønne Gejstligheden; da Oplysningens Mænd med voxende Raahed spottede Kristendommen og stedse heftigere forulempede den kristelige Kultus; da man skred ind imod alle den katholske Kirkes Skikke og forbød alle kristelige Søn- og Festdage, saa det hele blev et tilintetgjørende Stormløb mod den tilsagte Religionsfrihed og Folkets ældgamle Sæder og Vaner, — da begyndte Antallet af det nyes Tilhængere mere og mere at svinde ind, medens Modstands-Aanden i Massen bestandig voxede. Ganske vist var denne mindre, saa længe Magten endnu var i Hænderne paa det dumdristige Mindretal af revolutionære Voldsmænd; men den brød dog stadig frem, om end kun paa enkelte Punkter og uden Sammenhæng.

I de første Aar havde man, som sagt, ikke ganske brudt med det gamle og nedarvede. Den konstituerende Nationalforsamling, som under 13de April 1790 havde nægtet at anerkjende den katholske Religion som National-religion, fattede ikke desto mindre den 29de Maj Beslutning om in corpore at deltage i Processionen ved Kristi-Legemsfest. Senere søgte kirkefjendske Agitatorer, som Mairen Petion og Prokurator Manuel, at opbyde alt for at bringe denne Fest i Miskredit; men endnu to Aar efter blev den først nævnte, der havde erhvervet sig Tilnavnet »Folkets Afgud,« paa den omtalte Fest modtagen med Stenkast af nogle Sansculotter, fordi han i en Forordning havde erklæret, at det paa denne Dag »stod enhver frit for, om han vilde arbejde eller ikke.« Selv den lovgivende For-

21*

samling havde besluttet paa denne Dag ikke at holde noget Møde.

Kongedømmets Fald, Septemberdagenes Rædsler med deres Præstemord en masse og Republikkens Proklamering danner et skarpt Vendepunkt. Allerede den 25de Decbr. 1792 dekreterede Konventet den officielle Afskaffelse af alle kristelige Søn- og Festdage, og med Januar 1793, efter Kongens Henrettelse, satte disse republikanske Ledere alle Drivfjedre i Bevægelse for med Vold at undertrykke Folketroen og fuldstændig omstyrte den kristelige Kultus. Bestandig raaere lød Spotten over Religionen, stedse voldsommere bleve Forfølgelserne mod Præsterne, og den frække Vanhelligelse af Kirkerne greb mere og mere om sig; men alligevel var det dog, afset fra den fuldstændig tøjlesløse Pøbel, altid kun en mindre Brøkdel af Folket, som deltog i disse Voldsomheder; Befolkningens store Masse fejrede kun desto ivrigere alle Søn- og Festdage og holdt med Sejhed fast paa Kirkens Skikke og dens Tjenere. Under 9de Maj 1793 skrev Dutard til Minister Garat: »Religionen bevarer endnu sit Herredømme over Folket i Paris. I Morges bar en Præst Sakramentet til en syg forbi mit Hus, og De vilde med Forbavselse have set, hvorledes Mænd og Kvinder, unge og gamle, fra alle Sider løb til og kastede sig paa Knæ i Tilbedelse.« Iblandt Vendéerne herskede en fuldstændig Fanatisme, hvorfor Jakobinerne paastode, at hine vare blevne gjorte kloge paa, at de ligesom Jesus Kristus vilde gjenopstaa tre Dage efter deres Død.

Den 19de Maj var det Pinse. Herom skriver Dutard: »Det er fornøjeligt at se, hvorledes det samme Folk, som forfølger Præster, vanhelliger Kirker og spotter Religionen, alligevel betragter Pinsedag som en Festdag . . . . Sansculotternes Koner i mit Hus have i tre Dage pyntet sig med deres bedste Klæder og med deres Mænd aflagt Besøg hos Slægt og Venner. Alle Butikker i Paris have været

lukkede i tre Dage; jeg har ikke hørt et eneste Hammerslag.« . . . Disse gamle, kirkelige Vaner hos Folket aabenbarede sig ogsaa ved den snart paafølgende store og lille Kristi Legemsfest, 30te Maj og 6te Juni, altsaa midt under den voldsomme Storm, da Girondinerne bleve styrtede, og med dem den maadeholdne Republik. Dutard havde tidligere raadet Minister Garat, at Konventet paa denne Festdag in corpore eller ved en Deputation skulde deltage i Processionen for derved at forsone Konventet med Folket; men hans Raad var blevet upaaagtet. Selv fortæller han, hvorledes han denne Dag i flere Kirker saae mange af de simpleste Folk, ja endog Sansculotters Hustruer. Han beretter om en Procession paa et Dusin Præster, anførte af en ærværdig Olding, som under en Bærehimmel bar den indviede Hostie; en Schweizer førte Toget, og bag ved gik en bevæbnet Styrke af tolv frivillige. Hele Gaden igjennem knælede enhver, der var ikke en eneste Mand, som ikke tog sin Hue af. Han havde ikke hørt en eneste misbilligende Stemme imod Ceremonien. Mange af Folket følte sig pinlig berørte ved at blive sig berøvet en Festlighed, der tidligere havde været Kirkens skjønneste, og dertil kom ogsaa mere materielle Interesser, i det Tusender af næringsdrivende bleve betænkelige over Tabet af de Indtægter, som denne og andre Fester tidligere havde givet dem. Saaledes fortæller den samme Dutard, hvorledes han paa den lille Kristi Legemsfest (6te Juni) i Hallerne saae en Blomstersælgerske græde over, at begge de nævnte Fester vare undertrykkede, da disse hvert Aar havde bragt hende smaa Indtægter; »tredive Koner,« sagde hun, »som arbejde sammen med mig, tjente derved ligesom jeg deres Brød i fjorten Dage.« En lignende Stemning herskede der imellem andre handlende. Om Tilstanden i Provinserne, særlig Auvergne, siger den radikale Perriere: »Jeg kjender Auvergne, som jeg tidligere har beboet og under Revolutionen gjennemvandret. Vistnok har denne ingen bedre Støtter

end Auvergnaterne, der vel føle, for hvilke Byrder den har befriet dem; men om de ogsaa hade deres Herremænd, saa have de dog elsket og elske endnu den Dag i Dag deres Præster . . . Republikken har ingen bedre Forsvarere mod Spanien og Aristokraterne end denne Befolkning; men man vil ikke kunne stole paa den, dersom man forlanger, at den skal opofre sine Præster.« I Almindelighed vare Processionerne nu indskrænkede til at foregaa inden for Kirkens Mure, uden at dog derfor Gadeprocessioner ganske lode sig forhindre; det kunde hænde, at Befolkningen selv forlangte dem af Præsterne. At Folkeovertroen kunde komme den gamle Kirke til Hjælp, beviser en samtidig Begivenhed i Orleans. Her havde Folket højt udtalt sig for en offentlig Procession; men Municipalraadet havde nægtet sit Samtykke og forhindrede den med væbnet Magt. Næste Dag fandt man alle Vinstokke frosne og sorte, Folket kom i voldsom Bevægelse og antog en meget truende Holdning over for Religionens Modstandere. »Det er en stor Daarskab,« siger derfor Dutard, »at træde Folket for nær i dets dybt indgroede Vaner.« Han fortæller om en gammel Jakobiner, der samme Aften prækede »kristelig Moral« og udviklede, at der dog i en vis Alder var noget behageligt for Mennesket i at kunne hengive sig til en Indbildning og klynge sig ved Udsigten til et tilkommende Liv. »Filosofen«, sluttede Jakobineren, »formaar at holde sig oppe, han nærer og underholder sin Sjæl indtil Graven; men vi andre stakkels Folk . . .!« Og dermed tav han stille.

Hvorledes de forskjellige Forestillinger rørte sig blandt de laveste Klasser, viser følgende lille Hændelse. Tre Præster vendte tilbage fra en Begravelse. Den forreste stødte med Sølvkorset til en belæsset Drager, som kom gaaende tillige med en Kammerat. »Naa, du der!« raabte den, der var bleven stødt, »pak dig med dit Kors!« — »Stille!« sagde hans Ledsager, »det er jo den gode Gud!« — »Aa, hvad, den gode Gud!« Manden, som sagde dette, var imid-

lertid beruset. Selv Jakobinerklubben vovede ikke ganske at krænke den religiøse Folkebevidsthed. Trods alle Deklamationer imod den kristelige Kirke havde man dog klogelig ladet et Trækors, som var opstillet i Forsamlingssalen, uantastet. Ogsaa kunde man endnu finde Udsalgssteder, hvor der falbødes aandelige Sange, digtede til Helgeners Ære. Dutard saae den 16de Juni i en lille Tværgade en Præst, som bragte Sakramentet til en syg. Sex bevæbnede Mænd, ægte Sansculotter af de laveste Klasser, dannede en Æresvagt for ham baade paa Hen- og Tilbagevejen. Oprørerne i Vendée kaldte sig ikke blot en »kongelig,« men ogsaa en kristelig Hær, og hos dem blev der i det mindste hver Søn- og Festdag læst Messer. Den gamle Kultus's fanatiske Forfølgere maatte til deres Forfærdelse opleve, at Folket ikke blot i Departementerne, men ogsaa i selve Hovedstaden lejlighedsvis fanatisk forsvarede den gamle Tro. I Sektionen Croix rouge kasserede man en Adjutant, alene fordi han havde vovet at udtale sig imod en Procession; og fra en Landsby uden for Paris meldtes i Juli, at Overtroen der var saa stærk, at man havde overøst den hellige Jomfru med Gaver for at indvirke paa en hurtig Tilendebringelse af Krigen; hun var bleven behængt med trefarvede Baand for over 1200 Livres.

Det er let forstaaeligt, naar opmærksomme Iagttagere, fremmede saa vel som hjemmehørende, forudsagde, at de nye Skikke ikke vilde være af lang Varighed. Til disse Profeter hører navnlig i Paris en sjælden begavet Neger, der boede i Sektionen fra 1792. Det var nærmest nogle Forholdsregler, Fasten angaaende, som foranledigede hans Udtalelser. Allerede fra gammel Tid havde Fasten været den kirkelige Skik, som var mindst velset og blev mest overtraadt, fordi »Pariserne i Almindelighed ere stærke Kjødspisere;« at Revolutionen undertrykte den havde derfor ikke vakt videre Anstød; men nu indtraf der i Juni 1793 en betænkelig Mangel paa Kjød og deraf følgende Dyrtid i

Paris, hvorfor Konventet kom paa den Tanke at anordne »politiske« eller »borgerlige« Faster. Den omtalte Neger, der kun saae hen til selve Kjendsgjerningen, at Revolutionens Mænd selv atter forkyndte Fasten, erklærede offentlig: »I skal se, om kort Tid ville de ogsaa blive nødte til at bede Folket om igjen at gaa til Messe.« Med denne »korte Tid« havde det nu ganske vist noget lange Udsigter; thi først skulde baade den religiøse og den politiske Revolution føres til sine yderste Konsekvenser.

II.

Allerede for længere Tid tilbage var Chaumette, den fordums Skolemester fra Nevers, siden Prokurator i Pariser-Kommunen, traadt offentlig frem med sine Ideer om en Fornuftdyrkelse. Han kjendte Folket godt nok til ikke uden videre at ville fratage det dets gamle Vaner; derfor var det hans Tanke, ligesom umærkelig, at skyde et nyt Indhold ind under det gamle. De paa kirkelig Grund bestaaende Festdage skulde derfor efter hans Mening bibeholdes, dog skulde alle Kirkens Fester forvandles til Fester for Fornuften, Friheden, Ligheden, Enigheden osv. Tillige vilde han, at der overalt i Frankrig, ja paa hele Jorden, skulde gives Skuespil, til bedste for Folket og paa de riges Bekostning, hvorved hine Fester kunde faa et højtideligere Præg og gjøres tiltrækkende for Mængden. Paa denne Maade haabede han at blive en ny Religionsstifter og blive æret som en anden Muhamed. Det synes, som om Chaumette først af sine medforbundne, Hebert og Anacharsis Clootz, blev trukken med ind i langt radikalere Planer. Den sidst nævnte, den fordums tyske Baron, prækede overalt, ogsaa i Konventet: »Religionen er den største Hindring for Lyksaligheden. Der gives ingen anden Gud end Naturen, ingen anden Herre end Menneskeslægten, Gud-Folket

Fornuften maa forene alle Mennesker.« Disse radikale Religionsstormere, som Chaumette blev Hoved for, understøttede af et larmende og truende Tilhæng, frygtede af Hovedstadens ængstelige Gejstlighed, navnlig af den karakterløse Gobel, Paris's konstitutionelle Biskop, rykkede under den almindelige Bevægelse bestandig nærmere mod Maalet for deres Omvæltninger. De fik en kraftig Hjælp i Indførelsen af den Kirken fjendtlige nye republikanske Kalender.

Paa alle Omraader tragtede Republikken efter at skabe sig splinternye Former for sit Liv og sin Virksomhed. Derfor ønskede den sig ogsaa en ny ejendommelig Tidsregning, med en ny Inddeling af alle Tidsafsnit, hvor Decimalsystemet om muligt skulde finde sin Anvendelse i Lighed med, hvad der allerede var sket med de republikanske Mønter, Maal og Vægt. Saa kom da den nye Kalender lovlig i Stand 1793 paa Aarsdagen for Republikkens Proklamering, den 5te Oktober. Kalenderen begyndte med den 22de Septbr, der blev den første Dag i det republikanske Aars første Maaned. Hver af Aarets 12 Maaneder*) kom til at bestaa af 30 Dage, som atter faldt i 3 Dekader paa 10 Dage hver. De 5 Dage ved Aarets Slutning bleve benævnede Sansculottiderne og skulde være Festdage: for Dyden, Geniet, Arbejdet, Meningen og Belønningen. De enkelte Dage fik, i Stedet for de tidligere Helgennavne, Navne efter Dyr, Planter og Naturprodukter, som »Gulerod,« »Æsel,« »Oxe,« »Æble,« »Blomkaal« osv.

Kommunen i Paris havde med særlig Iver drevet paa Antagelsen af den nye Kalender, og allerede den 20de Oktbr. fattede den Beslutning om, at ingen Kjøbmænd paa de saa kaldte Søn- og Festdage maatte lukke deres Boder,

---

*) Maanedernes Navne vare, som bekjendt: Vendemiaire, Brumaire, Frimaire, Nivose, Ventose, Pluviose, Germinal, Floreal, Prairial, Messidor, Thermidor og Fructidor.

hvis de ikke vilde betragtes som »mistænkelige« og blive forfulgte som saadanne. Derimod stod man endnu ikke fast paa en Fest hver Dekadedag; meget mere blev det henstillet til Kjøbmændene, om de vilde holde aabent eller lukke denne Dag.

Kort efter, i November Maaned, vandt Chaumette og hans Tilhængere ved et Stormløb en saa glimrende og fuldstændig Sejr for deres religiøse Omvæltnings Planer, at selv Robespierre, trods sin Uvilje mod den nye Religion og dens Stiftere, maatte give efter; thi medens Chaumette og hans Parti, med Holbachs Materialisme som Grundlag, tænkte at virkeliggjøre en Natur- og Fornuftdyrkelse, holdt Robespierre, trods alt Fjendskab mod Kristendommen, ligesom Rousseau fast ved Troen paa et »højeste Væsen« og »Sjælens Udødelighed.«

Ængstet og truet af Omvæltningsmændene afsvor Biskop Gobel tillige med en lille Skare af sin Gejstlighed den katholske Kultus og Kristendommen; dette skete i Konventet den 7de Novbr., og de præstelige Medlemmer af dette skyndte sig med at følge hans Exempel. *) Undervisningskommissionen fik det Hverv at fremkomme med Forslag til Indførelse af en med Fornuften stemmende borgerlig Kultus i Stedet for den katholske; men allerede den 10de Novbr. indviede Kommunens utaalmodige Nyhedsvenner den besynderlige Fornuftdyrkelse i Kirken Notre-Dame. Hvem véd ikke, hvorledes Fornuften her blev Kjød? hvorledes Bogtrykker Mormoros unge og smukke Hustru i græsk Kostume spillede Fornuften? hvorledes siden i selve Konventet Præsidenten omfavnede den kjødblevne Fornuft og

*) Det bør dog erindres, at ved denne Lejlighed var der én Mand, Biskop Henri Gregoire, som modig i den larmende og vilde Forsamling erklærede, at han ikke vilde afsværge sin Tro og ikke nedlægge sit Embede, men at han indskød sig under Religionsfriheden. Han undgik mærkelig nok Guillotinen. Jvfr. Noten Side 336.

gav den Broderkysset? og hvorledes endelig Konventet selv en masse valfartede til Notre-Dame for at synge Fornuftens Gudinde en Hymne, efter først at have besluttet, at denne Kirke for Fremtiden skulde kaldes »Fornuftens Tempel.« Saaledes blev i Afsindets Tummel Religionen gjort til Skuespil og Skuespillet til Religion. De handlende vare et forsvindende lille Mindretal, som Mængden kun nysgjerrig gabede paa; men Skridtet var gjort, og i sin videre Udvikling i og uden for Hovedstaden blev den abstrakte Fornuft stemplet som en sanselig Gudinde, og Gudinden degraderet til et Kvindemenneske. Vistnok har Religionen aldrig været ufornuftigere, end da man forgudede Fornuften; denne yderliggaaende Bevægelse staar som et advarende Exempel i Historien.

Det viljeløse Konvent, behersket og terroriseret af det lille, men rasende Fornuftparti, kom med det ene Dekret efter det andet, for at lokke eller tvinge Kirkens Tjenere til Frafald; man sparede hverken paa Belønninger eller Trusler. Den 22de Novbr. lovede man alle de Biskopper, Præster og Vikarer en Pension, som vilde tage deres Afsked og give Afkald paa deres præstelige Titel, og Kommunen i Paris skyndte sig paa sin Side med at gjennemføre den kirkelige Omvæltning. Den 23de Novbr. befalede man Lukningen af alle »under Navnet Kirker bekjendte Bygninger;« snart blev dette Exempel fulgt i alle Landets Dele enten af Fanatisme eller Skræk; men herved blev man ikke staaende; snart efter fulgte et Billedstormeri, hvis Mage vanskelig kan opvises. I Paris og utallige andre Stæder bleve Kirkernes Indre paa den mest barbariske Maade ødelagte af Skarer af Sansculotter, Kvinder og Børn. Med Hammere, Øxer og andre Instrumenter ødelagde man Altere, Vievandskar, malede Vinduer, alle Billedhugger- og Malerkunstens Værker, Statuer og Billeder af Helgene og Engle. Guld- og Sølvkar slæbte man bort; for saa vidt de ikke bleve røvede, fik dels Kommunen, dels Staten dem. Siden

tjente de fleste Kirker i Paris som offentlige Magasiner, hvor alle Slags Varer ophobedes. Under saadanne Omstændigheder var det kun et tomt Skin, naar man alligevel i Konventet og i Pariserkommunen førte et Ord som »Religionsfrihed« i Munden og gav sig Mine af ikke at ville øve eller taale nogen Voldshandling imod denne Frihed. Alligevel forbød man den 8de Decbr. under Straf alle religiøse og theologiske Stridigheder og 12te Marts næste Aar Brugen af enhver gejstlig Titel og Benævnelse. Sin ejendommeligste Skikkelse antog Religionsforfølgelsen over for de tidligere Begravelsesmaader. I Chaumettes Øjne var Pieteten imod afdøde en fordærvelig Følge af den religiøse Tænkemaade og da navnlig Troen paa Udødelighed, og den vilde han ganske udrydde. Paa hans Tilskyndelse var det derfor blevet besluttet, at enhver Festlighed skulde ophøre ved Begravelser, og de afdødes Legemer simpelthen afhentes, følges og jordes af en Kommissær med rød Hue. Saaledes var ethvert Tegn paa Sorg, af Følgen til Graven og Højtideligheden ved denne forbudt; Liget blev slæbt alene igjennem Gaderne og kastet i Graven »som det simpleste Dyr.« Hvor megen Forbitrelse der end kunde være imod en saadan Fremfærd, saa vænnede man sig dog efterhaanden til denne »skandaløse«, men tillige billige Begravelsesmaade, og den kom til at overleve Rædselsperioden. Først henimod Slutningen af Aaret 1796 kom der en stærkere Reaktion, som nu fremkaldte det besynderlige Forslag af Daubermenil, hvorefter Begravelsen skulde være en Privatsag, og hver enkelt have Frihed til at lade sine Slægtninges Lig brænde eller jorde, hvor han fandt for godt, med de Indskrænkninger som Politi og Sundhedshensyn maatte stille. Dette blev dog ikke til noget, og siden kom man igjen tilbage til den gamle Begravelsesmaade.

Chaumette havde strax fundet en Støtte for sine Planer i Jakobinerklubben, hvor Robespierre endnu ikke vovede at træde op imod ham. Hans Ide om at erstatte Religionen

ved Skuespil havde slaaet Rod der og affødte en Skrivelse til Undervisningskommissionen, hvori man androg paa: »at der i alle Republikkens store Kommuner skulde foranstaltes Skuespil efter græsk Mønster. I enhver By med over 4000 Indbyggere skulde der indrettes en Skuespilsal, hvor de offentlige Skolers Disciple og andre Personer kunde forsøge paa Stykker, skrevne i Revolutionens Aand; da man overalt havde tomme Kirker, vilde der ikke kræves nye Bygninger; intet vilde bedre egne sig til at undervise Folket, bringe det til at forglemme Præsternes Abekattestreger og sluttelig forbedre Sæderne.«

Hvor meget end Overraskelsen og Frygten for Terrorismen holdt Oppositionen fra den kristelige Del af Folket nede, maatte den dog nu og da give sig Luft. I det annekterede Genf vovede man den 11te Marts 1794 med en betydelig Stemmeflerhed at udtale sig for Bibeholdelsen af den kristelige Kultus. Det viste sig ogsaa snart tydelig overalt, at det første Tilløb til Fornuftens Tempel kun skyldtes Mængdens Nysgjerrighed, deres Lyst til Skuespil og Underholdning. Da den første Rus havde sat sig, stode Templerne tomme, eller deres Fester sank ned til at blive Tidsfordriv for Kvinder, medens Mændene kun mødte i ringe Antal.

Den 14de Marts havde Robespierre endelig faaet sat igjennem, at Hebert og hans nærmeste Venner skulde sættes fast. Dette Slag bedøvede den lille Skare ultrarevolutionære Fornuftdespoter paa samme Tid, som de undertrykte atter aandede friere. Allerede Dagen efter erklærede den protestantiske Gejstlige Brége: »det er umuligt at blive i den nærværende Stilling; Folket maa have en Religion.« Hvorledes Stemningen hos Folket var, viste sig faa Dage efter, da Budskabet om Chaumettes, Gobels og Konsorters Fængsling kom ud i Byen: »i alle Kafeer herskede den største Jubel.« Man var kjed af saadanne Menneskers Uvæsen og ultrarevolutionære Forholdsregler; selv Sanscu-

lotter betegnede dem som »Skraalhalse, der ved deres underfundige Forslag kun havde tænkt paa egen Fordel.« Biskop Gobels Optræden i Konventet for at degradere sig og sin Gejstlighed fra den præstelige Værdighed, omtaltes med den største Forbitrelse. Disse Mænd havde nu ganske den offentlige Mening imod sig, og den 14de April dømtes de til Døden. Alle, som trængte til Religionen, aandede igjen.

III.

Det er alt omtalt, hvor ilde Chaumette og hans Fornuftdyrkelse var anset hos Robespierre. Denne hadede baade den nye og den gamle Kultus, fordi begge i hans Øjne fremstillede Extremerne; derfor tragtede han efter at indtage en formidlende Stilling, hvoraf fremgik Dyrkelsen af det højeste Væsen.

Den 7de Maj 1794 holdt han den mindeværdige Tale, hvormed han indledede Dekretet om Dekadefesten og Religionsfriheden. I dette Dekrets første Artikel erklærer Konventet: at det franske Folk anerkjender Tilværelsen af det højeste Væsen og Sjælens Udødelighed. I Overensstemmelse hermed skulde der indføres en værdig Kultus for det højeste Væsen og en Række Fester, »for at føre Mennesket tilbage til Tanken om Guddommen og hans Tilværelses Værdighed.« I Stedet for den kristelige Søndag skulde, efter Dekretets 7de Artikel, alle Dekadedage fejres som Festdage og helliges: det højeste Væsen og Naturen, Menneskeslægten, det franske Folk, Menneskeslægtens Velgjørere, Frihedens Martyrere, Frihed og Lighed, Republikken, Verdens-Friheden, Fædrelandskjærligheden, Hadet mod Tyranner og Forrædere, Sandheden, Retfærdigheden, Blufærdigheden, Berømmelsen og Udødeligheden, Venskabet, Maadeholdenheden, Modet, Ærligheden, Heroismen, Uegen-

nyttigheden, Stoicismen, Kjærligheden, ægteskabelig og Fader-Kjærlighed, den moderlige Omhyggelighed, den barnlige Pietet, Barndommen, Ungdommen, Mandsalderen og Oldingealderen, Ulykken, Agerbruget, Industrien, Forældrene, Efterkommerne, Lykken. Tallet paa disse Fester svarede til det republikanske Aars 36 Dekadedage; deres nærmere Organisation blev overdragen Velfærdskomiteen og Undervisningskommissionen. Festen for det højeste Væsen skulde første Gang fejres den 20de Prairial (8de Juni). Det var en indholdsløs Frase, naar det atter i dette Dekret hed, at Religionsfriheden skulde opretholdes; kort efter forbød man alle »fanatiske Prækener« og kontrarevolutionære Insinuationer,« samt alle »aristokratiske og andre mod offentlig Orden fjendtlige Forsamlinger.« Saaledes forlangte atter et ubetydeligt Mindretal og dets Behersker en ny religiøs Metamorphose af Folket. Paris's Befolkning, der for ikke længe siden havde tiljublet Chaumettes Fornuftdyrkelse, saae sig nu nødt til den 14de Maj at lykønske Konventet til Anerkjendelsen af det højeste Væsen. Den religiøse Forvirring var paa sit højeste Punkt. Chaumettes Religion, Atheismen, og Robespierres Religion, Deismen, laa i Kamp med hinanden, og begge stredes de med de gamle Forestillinger. Agenterne for den ene Retning handlede og berettede derfor endnu fra Fornuftdyrkelsens Standpunkt, medens Modpartiet plagede denne og begyndte at operere i »det højeste Væsens Interesse.« Fra den ene Side lyder det i en Indberetning til Velfærdskomiteen: »Jeg kan forsikre eder, at man i denne Kommune (Paris) staar paa Revolutionens Højdepunkt; Fanatismen er for bestandig udslukket; man tænker ikke mere paa Præsterne, end om man aldrig havde set dem; vi have for bestandig opgivet Gudstjenesten.« Derimod hedder det fra Distriktet om Cherbourg, at »Atheismens Indgreb paa en energisk Maade er vist tilbage,« og at »man med Virkning har udviklet de Grundsætninger, som bevise et højeste Væsen.« Medens Robespierre med

Iver forberedte den forunderlige fantastiske Fest for det højeste Væsen, gjorde Agenterne alt, for at deres Beretninger skulde være efter Mesterens Ønske. Den 8de Juni gik da i Virkeligheden ogsaa den groteske Fest for sig (i det mindste i Paris) med megen Pomp. Alt tre Dage i Forvejen havde Konventet omhyggelig fastsat, i hvilket Kostume dets Medlemmer skulde give Møde. Robespierre selv viste sig theatralsk udpyntet i den løjerligste Dragt, som den nye Religions Stifter og Profet, som den cæsareo-papistiske Bærer af den højeste verdslige og gejstlige Magt. Det var den største Triumf i hans Liv; dermed havde han naaet Toppunktet af sin Løbebane, fra nu af førtes han nedad med rivende Hast. Den 27de Juli blev han styrtet, og snart faldt hans Hoved under den samme Øxe, som paa hans Vink havde nedmejet saa mange Tusender.

Ved Robespierres Fald kom der naturligvis en Standsning i den republikanske Dekadefest, som Majdekretet havde anordnet den, og dermed ogsaa i Dyrkningen af det højeste Væsen. I Stedet for Dekadedagene fejrede man bestandig hyppigere og ivrigere igjen Søndagene. Vel anstrængte Konventets Organer sig overalt for at hævde Dekadefestens Anseelse; mange raadede til at gjøre den mere glimrende ved Medvirkning af Musikere, Malere og Dekoratører og strængt at straffe Tilhængere af Søndagen; men alle Anstrængelser bleve uden Virkning. Selv Konventet gik ind paa at indskrænke Festdagene og tillod, at kun den femte Sansculottide vedblev at være Nationalfest, medens de fire andre afskaffedes. Saaledes var der Grund for Tilhængerne af den kristelige Kirke til at haabe paa bedre Tider, og i December kunde Gregoire *) allerede vove i Konventet at

---

*) Henri Gregoire, Biskop af Blois, hører til Revolutionens ædleste Mænd, som igjennem denne haabede paa virkelige og varige Resultater for Menneskehedens ydre og indre Vel. Hans hele Liv var en modig og uforsagt Kamp for hans Overbevisning. Jvfr. Noten Side 330.

andrage paa Gjenindførelsen af den gamle Kultus. Imidlertid herskede der den Gang en forfærdelig Mangel paa Levnedsmidler, som hos alle skød Interessen for andre Spørgsmaal til Side. Andragendet lagdes derfor ad acta; men i Begyndelsen af Aaret 1795 kom Sagen atter frem, og den 21de Febr. udgik et Dekret om den gamle Kultus, der virkelig tillod og taalte denne; kun erklærede det, at Republikken ikke vilde afholde nogen Udgift derved og ikke indrømme nogle Steder dertil. Politiet skulde have Øje med Kultus, og Dotationer til at bestride Omkostningerne derved forbødes. Hvor snæverhjærtet og knap end denne Beslutning var formuleret, gik Efterretningen derom dog som en Løbeild igjennem Folket og vakte stor Glæde. Man begyndte strax i Privathuse at holde Messer, og Borgerne sluttede sig sammen i religiøse Selskaber, med hvilke dog Politiet stadig havde Tilsyn. Hurtig, ja endog dristig, skred den kirkelige Bevægelse fremad; bestandig stærkere forlangte man, at Højtideligheden paa de gamle Søn- og Festdage helt og fuldt skulde gjenindføres, at Arbejdet skulde hvile, og Butikkerne holdes lukkede. Med Søndagen den 12te April trængte Oppositionen igjennem, og dermed indtraadte paa ethvert Hold en Vending til Gunst for Højtideligholdelsen af Søndagen. I en Beretning fra den følgende Dag hedder det: »I Gaar er den katholske Gudstjeneste paa forskjellige Steder fejret med al ønskelig Ro; mange Personer have overværet den; Flertallet af Butikker vare lukkede.« Snart brød ogsaa Uviljen frem over, at man vedvarende holdt de gamle Kirker lukkede, og at man maatte lade sig nøje med private Lejligheder. Præsterne pustede paa enhver Maade til Ilden. Det er næppe tvivlsomt, at Stormløbet mod Konventet (den 20de Maj) havde lige saa vel religiøse som økonomiske og politiske Grunde. En halv Snes Dage efter kom der ogsaa en Lov, som tillod Gudstjeneste i »de Bygninger, der oprindelig vare bestemte herfor.« I Paris indrømmedes 12 Kirker, iblandt hvilke vare

Notre Dame, St. Sulpice og St. Gervais. Nu kom ogsaa Kristi Legemsfest igjen til Ære; Torsdagen den 4de Juni hvilede Arbejdet, mange Butikker holdtes lukkede, dog turde der ingen offentlig Procession finde Sted.

Den kirkelige Bevægelse blev bestandig stærkere. Om endskjønt de nævnte Kirker endnu ikke vare aabnede, syntes dog Tallet paa dem at være saa utilstrækkeligt, at Konventet i Juni saae sig nødt til yderligere at tilstaa Paris's Kommune 3 Kirker til Gudstjenestens Udøvelse. Med Søndagen den 21de Juni, da Kirken St. Gervais første Gang aabnedes, kan man regne, at Gudstjenesten var gjenindført. Baade Formiddag og Eftermiddag blev der holdt Tjeneste af Biskop Royer, »hvis Prækener«, efter en officiel Beretning, »bevægede sig i de bedste Grundsætninger og aandede en mild og veltalende Philosophi, vel skikket til at trøste for den sørgelige Forgængelighed og føre Aanderne til den Orden og Ro, som er det eneste Grundlag for Staternes Lykke.« Alterens Sakramente blev ogsaa uddelt, og der fremkom nogen Bevægelse, da Nadvergjæsterne, paa Grund af den herskende Brødmangel, vilde tage mere end et Stykke hver.

Fra Regeringens Side gik det meget langsomt med at indrømme Folket de nævnte Kirker, og dette afstedkom mange Besværinger. Den 21de Juni var der endnu kun aabnet en eneste Kirke, nemlig St. Gervais; de følgende Søndage kom der vel flere til; men en Mængde af dem holdtes selv en Maaned efter lukkede. Grunden var, at man kun med Mistro gav Plads for en Gjenindførelse af den kristelige Kultus; som Paaskud tjente, at »disse Bygninger endnu vare fyldte med Levnedsmidler og Varer,« og Dispositionen derover afhang af de dertil indsatte Kommissioner. Som Følge deraf vare Kirker som Notre Dame og St. Sulpice stadig endnu lukkede, og rimeligvis bleve de først tagne i Brug i Avgust Maaned. Regeringens Uvilje i denne Retning forøgede Hadet imod Konventet og for-

stærkede Ønskerne om en royalistisk Restauration. Denne Stemning fandt et Udtryk paa et Gadeopslag, hvis Kjærne var følgende Ord: »Franske Folk! Antag igjen din Religion og din lovmæssige Konge. Du vil da faa baade Brød og Fred.« Dette Opslag bredte sig over mange Departementer. Paa Gaderne i Paris legede Drengene: Patrioter og Vendéer; det ene Parti forestillede den republikanske Armé, det andet de kongeligsindede Vendéers Hær, som vis paa Sejren bar et Krucifix mod Patrioterne. En Grund til Konventets Uvilje maa utvivlsomt søges i Frygten for, at Religionen skulde blive Skjærmbræt for politisk Røre; man forbød derfor bestemt at afholde hemmelige Forsamlinger under Paaskud af der at udøve en eller anden Kultus. Snart slog Konventets sidste Time, men der fremkom dog forinden Bestemmelser, som antydede et religiøst Fremskridt, saaledes: »Ingen maa tvinges til at bidrage til Omkostningerne ved en Kultus,« og fremfor alt Friheds-Grundsætningen: »Ingen kan forhindres i at udøve den af ham valgte Gudstjeneste.« Dog, man gav med den ene Haand og tog med den anden; i senere Bestemmelser strammede man atter Baandene. Ingen Menighed maatte erhverve Lokaler til Brug for Gudstjeneste; alle Kultushøjtideligheder uden for de bestemte Bygninger forbødes, i Privathuse skulde de kun være tilladte, naar foruden Husbeboerne blot ti Personer deltoge i dem. Ingen maatte offentlig vise sig i Dragter og Prydelser, som havde Hensyn til religiøse Højtideligheder. Konventets Svanesang var Stiftelsen af syv Nationalfester: for Republikkens Grundlæggelse, Ungdommen, Ægtefolkene, Taknemmeligheden, Agerbruget, Friheden og Oldingene.

IV.

Imod al Forventning gik det herskende Parti under Direktoriet paa ny ud paa fuldkommen at undertrykke den

kristelige Religion trods det i Forfatningen givne Tilsagn om Religionsfrihed. Undertrykkelses-Midlerne vare: En ligefrem Forfølgelse af den katholske Kultus, dens Præster og Forsvarere; Forfølgelse mod de private Undervisningsanstalter som Arnesteder for Katholicismen og det skarpeste Tilsyn med de offentlige Skoler, hvor man ved alle Midler søgte at gjøre Eleverne saa antireligiøse som mulig; end videre grundede og begunstigede man en ny Kultus, Theophilanthropismen, der som ren Moralkultus rivaliserede med den gamle Lære og søgte at fortrænge den; endelig udviklede man Dekadefesten til en egen republikansk Kultus, der skulde optage alle andre og sluttelig blive eneherskende. Det kan ikke nægtes, at de katholske Præster paa deres Side af al Magt arbejdede paa atter at naa deres gamle Indflydelse; strax med Direktorialregeringens Begyndelse hævede de Hovedet. I Provinserne fik de med Befolkningens fulde Deltagelse den gamle Kultus gjenoprettet. En rejsende Republikaner meddeler med øjensynlig Ærgrelse, »at i Departementet Vienne høres overalt Klokkeklang, alle Kirker staa aabne, Messer, Aftensang og alt det andet Narreværk er der ingen Ende paa.« Ogsaa i Nærheden af Paris traadte Præsterne dristigere frem og blandede sig ivrig i alle politiske Spørgsmaal. Regeringen og dens Agenter nærede en ofte uretfærdig Mistro til Gejstligheden og troede gjærne, at den stod bag ved enhver Opposition i Folket. Selv naar næringsdrivende holdt Søndagen hellig, blev dette mistænkt som Hykleri og Komplot med Præsterne. Det herskende Parti blev bestandig ængsteligere for, at den katholske Kultus var livsfarlig for det og kunde blive Udgangspunktet for dets Fald. Natten til Julefesten vakte i Særdeleshed Bekymring i Regeringskredsene, man frygtede for Oprør, nægtede Gudstjenesten ved Midnat og holdt talrige Patrouiller paa Benene. Ingen Kirker vare aabnede, og kun et enkelt Sted havde man ytret sin Utilfredshed over at blive forhindret i at udøve sin Kirkegang. Selve

Julefesten gik af uden nogen som helst Forstyrrelse. Alligevel voxede den gjensidige Mistillid bestandig, og Katholikerne stode meget slet anskrevne hos Regeringen. I en Politiberetning fra Decbr. hedder det: »Præstedømmets Tilhængere ere rasende over de Forholdsregler, man har grebet til for at gjennemføre Loven mod de opsætsige Præster, og udbrede de latterligste Fabler for at fordærve den offentlige Mening. De sige, at Regeringen har sammenkaldt en hemmelig Generalkomité for at fastslaa det virksomste Middel til at lukke Templerne og forhindre Sjælemesserne.«

Den samme Spænding ytrede sig ikke mindre uden for Paris; ogsaa i Departementerne tog Befolkningens store Masse Parti for Religionen og Præsterne. Overalt indtraadte der ligesom en Slags Krigstilstand imellem Tilhængerne af den gamle Kultus og dens Modstandere, som ikke sjældent førte til de største Voldsomheder. »I næsten alle Departementer blive Plyndringer, Tyverier, Mord og Brandstiftelse øvede i Kongens Navn og til Religionens Ære; navnlig i det sydlige have Excesserne naaet deres højeste Punkt,« saaledes hedder det i en Beretning fra Decbr. I Begyndelsen af Aaret 1796 lod Regeringen nogle Præster fængsle, som i sin Tid havde nægtet eller tilbagekaldt Eden. Nu hed det fra den ene Side, at det var en vís Forholdsregel, egnet til at slaa Fanatismen ned, fra den anden Side erklærede man, at enhver maatte have Ret til at holde sig til saadanne Præster, som han vilde, og at en slig Forfølgelse mindede stærkt om Terrorismen. Misfornøjelsen ytrede sig flere Steder stærkt. De republikanske Fester fandt den Gang ingen videre Tilslutning, hverken i Paris eller andre Steder i Frankrig, mindst vel paa Landet, hvor Befolkningen ikke kunde blive fortrolig med dem trods de patriotiske Taler og Sange, Gilder og Lege, hvormed man udstyrede dem. Derimod højtideligholdtes med voxende Iver Kirkens Festdage, Nyaarsdag og Hellig tre Kongers Fest. Trods Regeringens Modforanstaltninger, blev Folkets

Hang til den gamle Tingenes Tilstand stedse stærkere, og Beretningerne i Marts og April tale stadig om, at Kirkerne vare fulde af Tilhørere, og at Søndagene fuldstændig havde Præg af Hviledage. Man kunde finde Præster, som vovede at udtale: »uden Religion, ingen Regering,« eller »uden for Kirken ingen Frelse,« ja selv Ord som disse: »den Eviges Arm vil tynge svært paa dem, som have vanhelliget de hellige Templer.« Hvad nyttede det, at der under saadanne Forhold udkom en Lov, som forbød Brugen af Klokker, saa vel som enhver anden offentlig Maade at sammenkalde Folk paa til Gudstjeneste? Sligt forøgede kun Forbitrelsen, afstedkom Demonstrationer og Lovovertrædelser. I Regeringens Øjne vare Præsterne lige saa farlige som de Ultrarevolutionære, fordi de med deres Stridspnækener ophidsede Gemytterne. Dog vare alle gejstlige ikke lige ivrige for at gjenvinde det tabte Terrain; mange, selv højtstillede, trak sig tilbage til et afsides Sted eller gik ind i en beskeden verdslig Stilling. Den tidligere Biskop af Vienne var i 1796 Bibliotheks-Tjener ved Arsenalet, og Biskoppen af Orleans, som tidligere havde en aarlig Indtægt af 2 til 300,000 Livres, søgte samtidig en Plads som Underbibliothekar ved National-Institutet.

Politiets kraftige Indskriden mod den katholske Kultus virkede til sidst saa afskrækkende, at Gudstjenesten i private Huse ikke mere overskred de snævre Grænser, som vare den tilladte, og det uagtet Antallet af de indrømmede Kirker var aldeles utilstrækkeligt. I Politiberetningerne for Juni og Juli hedder det stadig: »I Bedehuse og Templer foregaar intet, som strider mod Lov, Sikkerhed og Orden.« Saaledes syntes det foreløbige Maal, Indskrænkningen af den katholske Kultus og Præsternes ydre Virksomhed, paa det nærmeste at være naaet. Ogsaa i Skolerne arbejdede man paa at gjøre den opvoxende Slægt fremmed for de kirkelige Forestillinger og forhindre enhver Indvirkning af Religionen paa Undervisningen, fordi man »ved Uvidenheden

havde prisgivet tidligere Slægter for Fanatisme og Fordomme.« Det fjerde Middel mod den gamle Læres Indflydelse, at opstille en Konkurrent over for den, maa vi betragte lidt nøjere.

Den Foragt, som Revolutionen kastede paa den kristelige Kirke, og den Kjendsgjerning, at hverken Dyrkelsen af Fornuften eller af det højeste Væsen havde kunnet skaffe sig Plads over for den, fremkaldte Ideen om at stifte en ren Moralkultus. Theophilanthropismen, Guds- og Menneskekjærlighedens Religion, skulde virkeliggjøre denne Tanke. Et Medlem af Direktoriet, Lareveillère-Lepeaux, en lille, noget forvoxet Mand med rundklippet Haar, var Stifteren og Hovedet for den nye Sekt. I April 1797 traadte den frem; ved Navnet »Theophilanthroper« vilde dens Forkyndere bekjende sig som »Guds Tilbedere og Menneskenes Venner.« Mercier, som var meget indtagen i den nye Sekt, haabede, at den skulde fjærne alle gamle »mysteriøse og uforstaaelige Dogmer«, og spaaede den en rask Udbredelse. Den ærede et højeste Væsen, som belønnede Dyder og straffede Forbrydelser, og til hvis Pris man sang Hymner; der blev holdt moralske Foredrag, som indskærpede Borgeren og Mennesket hans Pligter; endelig drev man ogsaa paa Undervisning, afvexlende med Musik. Theophilanthropernes første Møder, der naturligvis trak de nysgjerrige til, afholdtes offentlig i et Blindeinstitut, hvor snart en, snart en anden forestod Højtideligheden, blandt andre en velbekjendt Abbé Danjou (»sex Fods-Abbéen« var hans Øgenavn), den »nye Kirkes« egentlige Leder. Højtidelighederne bestode i en Præken og Sange i det franske Sprog. Præsterne eller de, der besørgede deres Embede, som vexlede iblandt alle, fremtraadte i en hvid Talar, der nærmest lignede en Messeskjorte. Royalister og maadeholdne saae skjævt til disse Religionsmagere, men Regeringen holdt stift paa, at den nye Religion skulde støttes, for at ødelægge den katholske.

Moniteuren for 8de Juni indeholder følgende Lovtale

over Theophilanthroperne: »Personer af alle Anskuelser deltage med Iver i disse religiøse og moralske Fester. Man maa med Fornøjelse hilse en saa vís Institution, som bekjender alle Folkeslags Trossætninger og Moral, som anstrænger sig for ved Religionen at befæste alle Mennesker i deres huslige og Samfundspligter og at knytte Enighedens og Taalmodighedens Baand fastere imellem dem.« Man priste denne Kultus's Simpelhed, dens rene Moral, som var anvendelig paa alle Lande, alle Sekter og alle Regeringer, og som gav Menneskene det sande Broderskab. Tillige bekjendtgjordes, at der 1ste Juli vilde blive aabnet en Skole i »den milde og almene Morals« Aand. De theophilanthropiske Foreninger begunstigedes fra oven og bleve i Modsætning til de katholske ikke paa nogen Maade generede af Politiet, og det uagtet de ikke afholdtes i Kirker og naturligvis besøgtes af langt flere end 10 Personer. Moniteuren af 11te Avgust indeholder nye Lovprisninger: der fremhæves den Fred, hvormed den nye Kultus indvies, dens Frihed for Overtro og Fanatisme. Den vækker ikke Begejstring; men Hjærte og Fornuft befinder sig ved den i skjøn Harmoni; Troen paa Guds Tilværelse og Sjælens Udødelighed danner dens Grundlag. Den forlanger med rette, at se sine Møder anerkjendte og besøgte, men frasiger sig alt Proselytmageri. Hvad det sidste angaar, forholdt det sig dog næppe saa ganske rigtig dermed; Lareveillère-Lepeaux blev siden offentlig anklaget for Fanatisme, og for øvrigt er det klart, at den nye Sekt uden Skaansel var betænkt paa at fortrænge den gamle Kultus. I den Henseende kom Direktoriet den godt til Hjælp ved Loven af 5te Septbr. 1797, som af de katholske Præster krævede den berygtede Ed om »Had imod Kongedømmet,« og samtidig truedes de urolige Præster med Deportation. Ved en ny Forordning skred man ind imod Gudstjenesten i Privathuse og søgte paa forskjellig Maade at komme den specifik katholske Presse til Livs.

Af særlig Interesse er det at bemærke, hvorledes Katholikerne bleve tvungne til at dele Afbenyttelsen af Kirkerne med Theophilanthroperne, til afgjort Fordel for de sidste. Loven af 30te Maj 1797 havde nemlig bestemt, at alle Kirker indrømmedes til Kultushøjtideligheder overhovedet; den erkjendte ingen udelukkende Ejendomsret af de fordums katholske Kirker for den gamle Tro. Hidindtil havde imidlertid intet ukatholsk Religionsparti gjort Fordring paa ogsaa at benytte dem; men nu fremtraadte paa én Gang Theophilanthroperne under Lareveillères Beskyttelse med Forlangende derom. Det er begribeligt nok, at Katholikerne satte sig imod et saadant Arrangement, og at de ikke vilde indrømme hin Sekts Sammenkomster Karakter af en »Kultus«; det hjalp imidlertid ikke, Modstanderne gik af med Sejren, og Kirkerne bleve dem indrømmede fra Kl. 11 om Formiddagen til Kl. 3 Eftermiddag. Herved blev Katholikernes Gudstjeneste dog kun væsentlig indskrænket, naar deres Søndag faldt sammen med en Dekadedag; men Konflikten truede med at blive alvorligere, eftersom man allerede da satte alle Hjul i Bevægelse for at nøde Katholikerne til at forlægge deres Hovedgudstjeneste fra Søndagene til Dekadedagene. I Slutningen af September 1798 havde den nye Kultus indrettet sig i alle Paris's Kirker, og Konkurrencen var altsaa nu fuldstændig organiseret. Det var dog egentlig kun i Hovedstaden, at Partiet vandt noget Terrain; men ogsaa her begyndte man snart at blive kjed af det, og mærkelig nok, i det Øjeblik dets Organisation er færdig, begynder den første officielle Tvivl at dukke op, om hvor vidt den nye Kultus virkelig kunde og vilde naa sit Maal. Dette fremgaar af en Beretning fra Direktorial-Kommissairen Dupin til Ministeren, hvori det først hedder: »Nu er der ikke en eneste Kirke i Paris mere, hvor ikke Theophilanthropernes Kultus er bleven indviet;« men derpaa tilføjes: »Deres Forsamlinger blive imidlertid mindre besøgte; deres Kultus lover ikke nogen varig Bestaaen. Man hører

vel med Fornøjelse Theophilanthropernes Taler, hvis Gjenstand bestandig er Moralen, og i hvilke de aldrig inddrage et politisk Spørgsmaal; men vi maa tale til Folket igjennem Billeder, igjennem Malerier, vi maa vinde dets Tilbøjeligheder igjennem Anskuelsen og Følelsen; faa Ord og meget Skuespil — det er Fordringen for at kunne fængsle Folket. Haandværkeren, Arbejderen vil nyde uden Forklaring, uden dyb Eftertanke, den faste og vedvarende Aandsanspændelse trætter ham, han vil blive adspredt, og ensformige Taler dysse ham i Søvn. Dette vide Theophilanthroperne; men de have intet Raad derfor.«

At man nu saaledes officielt begynder at dvæle ved Manglerne i den Moralkultus, som Regeringen før havde begunstiget, finder kun sin Forklaring deri, at den alene var bestemt til at bane Vejen for en ny officiel Omdannelse af Kultusforholdene. I Virkeligheden greb Direktorialregeringen ogsaa netop nu til det oven for omtalte femte Middel til den gamle Religions Undertrykkelse, nemlig Stiftelsen af en fjerde revolutionær Kultus. Dermed brød Ulykken paa én Gang ind baade over Theophilanthroper og Katholiker.

V.

Af den Dekadefest, som Robespierres Majdekret*) tragtede efter at indføre, var omtrent kun den lovbestemte Kjendsgjerning levnet, at Dekadedagene vare Hviledage for de offentlige Embedsmænd; men i Aaret 1797 fattede Direktorialregeringen Beslutning om, at den i Forfald geraadede Dekadefest atter skulde komme til Ære, hvorved igjen den republikanske Kalender kunde blive almindelig gjældende; henimod Aarets Slutning udstedte Indenrigsministeren et Cirkulære, som paa ny indskærpede at højtideligholde Dekadedagene. En Politiforordning forbød paa disse

*) Se oven for S. 334.

Dage at sælge andet end Spisevarer, og Regeringskommissærerne vare i travl Virksomhed med at indskærpe deres Underordnede paa det omhyggeligste at vaage over, at alle Bestemmelser skete Fyldest. Nu skulde der slaas et Hovedslag mod den fordærvelige, frihedsfjendske Fanatisme og de opsætsige Præsters mangeartede Listigheder; over for flere af disse »Løgnens Tjenere« havde man anvendt Deportation, et Middel, der gjorde de øvrige om just ikke til bedre Borgere, saa dog i det mindste til mere maadeholdne. Hvor meget man end søgte at reducere Katholicismens Magt til det mindst mulige, skulde Regeringen dog nok komme til at føle, at Kampen med den ikke var saa ganske ubetydelig. I Marts 1798 kunde saaledes en Forsamling af Præster fra Paris og Omegn samle sig til et Bispevalg, uden at det lod sig forhindre, ja Katholicismen var end ikke bange for at gribe til Propaganda. Der udkom i Maj en Broschure: »Religionens Annaler«, som gjorde Politiet megen Sorg, fordi »den kastede de uvidende Mennesker tilbage i Fanatismen, igjen bragte dem under Præstedespotiets Aag og udbredte Overtro og Fanatisme i alle Egne af Republikken.« Saa greb Regeringen atter til skarpere Forholdsregler; den gik endogsaa saa vidt, at den forlangte Edsaflæggelse af de gejstlige, som tidligere paa Grund af deres Alder og Svagelighed havde faaet Tilladelse til at blive paa Republikkens Territorium uden Edsaflæggelse; i Vægringstilfælde truede man med de haardeste Forholdsregler. Hovedslaget fra Regeringens Side var imidlertid Forordningen af 3dje April 1798, som foreskrev den nøjeste Iagttagelse af den republikanske Kalender i enhver Henseende. Alt skulde ubetinget rettes efter Dekadeinddelingen, den gamle Kalenders Søn- og Festdage være banlyste, ja endog Theatrene truede man med at lukke, naar de ikke vilde anordne deres Forestillinger efter den nye Kalender; dog blev der ikke truet med nogen formelig Straf for ikke at højtideligholde Dekadedagen.

Naturligvis stødte denne Forordning paa talløse Vanskeligheder, navnlig hos Landbefolkningen. For at skaffe den Gyldighed skyede man intet Middel. En Regeringskommissær betjente sig af en List. Det traf sig netop saaledes, at den 8de April var Paaskedag og den følgende Dag en Dekadedag, hvis Højtideligholdelse efter Forordningen han lod bekjendtgjøre den nævnte katholske Festdag, i det Haab, at Virkningen deraf vilde vise sig i det mindste Dagen efter, og saa, mente han, hvad der var sket én Gang, kunde ogsaa gjentage sig, og saaledes vilde ved Vanen Dekadefesten let indsmugles. Beregningen slog dog fejl. Ganske vist fejrede man Dekadedagen; men kun fordi man havde misforstaaet Forordningen, som om den ligefrem under Straf forbød Arbejde den nævnte Dag; men da man ti Dage efter var kommen paa det rene med Fejltagelsen, vare de opsætsige Borgere og Bønder ingenlunde tilbøjelige til at holde nogen Hviledag og erklærede uden videre Gendarmerne, at de vilde arbejde, man kunde saa komme og sætte dem fast. I lang Tid efter var der ingen Dekadefest i det Distrikt. Denne Hændelse indberettedes til Indenrigsministeren, og følgende Betragtning blev knyttet dertil: »Folket i sin Helhed giver nødig Slip paa sine Sædvaner, selv naar de ere slette. Det har imidlertid saa megen Respekt for Loven, at dersom denne havde udtalt en Straf for Overtrædelse af den republikanske Kalender, vilde den gamle ganske forsvinde. Der udfordres derfor en særlig Lov, som kunde bringe de republikanske Indretninger til at gjælde.« Samtidig skreves til selve Direktoriet: »Det er des værre en kun alt for sikker Kjendsgjerning, at Folkets Masse ikke vil vide noget af vore Indretninger. Dets haardnakkede Modstand udspringer vel ikke fra dets Had imod Republikken (dens Velgjerninger erkjendes villig); men Modstanden har ene sin Grund i indgroet Vedhængen ved gamle Vaner. Jeg tør ikke lade eder uvidende om, at det hører til god Tone, selv blandt vore Landfolk, aabenlyst at foragte

alt, hvad der hænger sammen med republikansk Brug. Vore rige Bønder, som have vundet mest ved Revolutionen, vise sig som erklærede Fjender mod dens Former; en Borger, der er blot lidt afhængig af dem, og som vilde komme og titulere dem »Borger«, vilde strax blive jagen ud af deres Huse. De vægre sig endog ved at give offentlige Embedsmænd denne ærefulde Titel, af Frygt for at disse skulle give dem samme Tiltale.« Mærkelig nok udtales ogsaa samme Steds, at Modstanden mod den nye Tingenes Orden ikke skriver sig saa meget fra Præsterne, hvoraf Flertallet alt har indvilliget i at henlægge deres Kultushøjtideligheder til Dekadedagene; men at det netop er Folket, som synes at modsætte sig denne Henlæggelse. Og der kommer en endnu mærkeligere Tilstaaelse, at langt farligere end Præsterne var Embedsstanden. Folkets Modstand, hedder det, bestyrkes ved Holdningen hos dets umiddelbare foresatte, som ofte dadle, ja selv latterliggjøre alt, hvad der angaar Republikken. Embedsmændenes Indflydelse paa Folket er saa stor, at dersom de vilde gaa i Spidsen med Hensyn til Kalenderen, vilde man ogsaa kunne faa den almindelig antagen; men hertil maatte fordres en almindelig Koalition af alle Republikkens Agenter og andre Embedsmænd; thi enkelte lysende Exempler udrette intet.« Til disse Oplysninger knytter Indberetningen to Fordringer: en Tvangslov med Hensyn til Dekadefesten og Afsættelsen af alle uvillige Embedsmænd; dette sidste Middel anses som særlig virksomt, som langt kraftigere end en vanærende Straf.

Det viste sig snart, at denne Indberetning var tagen til Følge paa højere Stæder. Regeringskommissæren Dupin forelagde i Midten af Juni en dybt indgribende Forordning for Departements-Bestyrelsen, som strax blev vedtagen. I Følge den forpligtedes alle Medlemmer af Municipalregeringen til under Straf efter Forfatningens Art. 194 at erlægge deres Afgifter til den i Loven foreskrevne Tid, punktlig at være til Stede ved de nationale Fester tillige med deres

Hustruer og Børn, nøje iagttage og overholde de republikanske Hviledage, kun at bruge de nye Maal, og ikke at modtage eller give nogen anden Titel end det hæderværdige Navn »Borger«. Ikke længe efter kom der en Lov, som bestemte, at paa enhver Dekadedag skulde Municipalstyrelsen, Direktoriets Kommissær og Amtets Sekretær være til Stede i det dertil bestemte Festlokale og lede Festen (Loven af 30te Avg. 1798). Ved Festen skulde forelæses Forordninger, Bulletiner over Republikkens almindelige Anliggender, hvori fremhævedes Træk af Tapperhed og Borgerdyd, samt en belærende Artikel over Agerbrug og mekaniske Kunster. End videre skulde her de borgerlige Ægteskaber fuldbyrdes, og de maatte ikke foregaa noget andet Sted; endelig skulde der gives Meddelelse om fødte og døde, Beretninger over uægte Børns Anerkjendelse, Adoptioner og Skilsmisser. Lærere og Lærerinder for offentlige og private Skoler fik Tilhold om at møde med deres Elever ved enhver Dekadefest, hvor der desuden skulde foranstaltes Lege og gymnastiske Øvelser. Med denne Ordning har man paa det nærmeste en Indførelse af den »borgerlige Kultus«, som Regeringen tænkte sig som Afløser af al anden Kultus. Man lægge Mærke til, at det borgerlige Ægteskab, hvilket tidligere var gaaet for sig i al Stilhed og Simpelhed, nu forvandles til en offentlig og højtidelig Festhandling; man mente hermed ganske at kunne stille den kirkelige Vielse i Skyggen. Et mere knusende Slag skulde dog føres mod det gamle ved Bestemmelsen af Festlokalet, i det der forordnedes, at Dekadedagene baade i By og paa Land skulde holdes i Kirkerne. »I disse Bygninger«, hedder det ordret, »skal paa Dekadedagene Udøvelsen af enhver Gudstjeneste ophøre præcis Kl. 8½ om Morgenen og maa ikke igjen optages, før efter at Municipalstyrelsen har fuldført alt det, som er foreskrevet efter Loven af 13de Fructidor (d. 30te Avg.), dog forudsat, at det ikke er senere end Kl. 6 om Vinteren og Kl. 8 om Sommeren.« I disse Tilfælde var

altsaa heller ikke engang en Aftengudstjeneste tilladt. Værst vare Theophilanthroperne stillede, fordi deres Kultus udelukkende fejredes paa Dekadedagene; men ogsaa Katholikerne lede følelig derunder, da deres Søn- og Festdage ofte faldt sammen med disse. I ethvert Fald maatte denne Forordning give Anledning til en Række af Kollisioner, hvad der vel ogsaa var Meningen, for at den nye borgerlige Kultus til Slutning kunde staa som eneherskende. Hvor meget Regeringen havde tilovers for Theophilanthroperne, som den dog selv for kort Tid siden havde støttet og begunstiget paa Katholicismens Bekostning, bliver klart nok af den Omstændighed, at Notre-Dame Kirken, hvori hine vare vante til at holde deres Kultus, udelukkende toges i Brug til Dekadefesterne.

Ulempen ved den nye Kultus og Misfornøjelse med den skulde ikke lade vente længe paa sig. Embedsstanden følte sig særlig besværet af den; Dekadefesten lagde nemlig Beslag paa adskillige Timer, ja ofte paa hele Dagen, og Embedsmændene, som vare forpligtede til at være til Stede ved den, mistede derved næsten ganske den Frihed, som Hviledagen ellers skulde give dem; det er derfor let forstaaeligt, at de ikke vare synderlig glade ved den nye Ordning. Dennes Tilhængere triumferede imidlertid foreløbig, Indberetningerne til Regeringen tale i høje Toner om Dekadefesternes Fremgang og Sejr; men snart begynder der dog at blande sig betænkelige Tilstaaelser ind i de sangvinske Betragtninger. Dupin skriver i Slutningen af Oktbr. 1798 til Ministeren: »Nogle Municipalembedsmænd have under forskjellige Paaskud undladt at deltage i Dekadefesterne; men efter at der er tildelt dem en faderlig Formaning, have de atter givet Møde. Det viser sig, at man har gjort rigtig i udelukkende at henlægge Bryllupperne til Dekadedagene; thi naar der intet Giftermaal finder Sted, staar Templet tomt. Folket maa nødvendigvis have Tidsfordriv. Forelæsning af Love og Bulletiner er ikke tilstrækkelig

hertil. Artiklen om Landvæsen interesserer kun Landfolk, men meget lidt Bybeboere; nogle fysiske Experimenter vilde gjøre bedre Virkning. I øvrigt ere Festerne forløbne uden Forstyrrelser; thi med dette Navn kan ikke betegnes en vis ironisk Mumlen, som foranledigedes ved et Ægteskab, hvor en gammel, med Jomfrukrans smykket Pige forenedes med en pukkelrygget ung Mand.« Om Theophilanthroperne skriver han: »Disse ere særdeles ivrige efter at opretholde deres Kultus og udbrede deres Grundsætninger; men deres Tilhængeres Antal tager snarere af end til; thi Folket vil have noget for Øjet, og dertil ere de ikke rige nok. Ogsaa Katholikerne fattes Penge for at gjøre deres Gudstjeneste glimrende.« Dupin uddrager til sidst af Sagernes Stilling den Slutning, at den borgerlige Religion om kort Tid maa ødelægge alle andre, og han kan vel sættes som Repræsentant for det herskende Partis Mening, hvorefter Dekadefesten til sidst alene skulde beholde Marken.

For ydermere at hæve denne begyndte man nogle Steder paa at lade Skoleungdommen medvirke ved den; de flittigste maatte foredrage udvalgte moralske Stykker for Publikum, der uddeltes Ros og Gaver; paa denne Maade haabede man at vinde Elevernes Forældre for Dekadefesten. Undertiden blev der ogsaa til Tidsfordriv musiceret lidt paa et Orgel eller paa andre Instrumenter; men de udførende vare de første de bedste Musikantere, Landsbyspillemænd eller Skolebørn; de sidste foredrog undertiden ogsaa Sange. Ved den Tid var man ogsaa naaet til, at de tidligere kristelige Navne paa Kirkerne havde maattet vige Pladsen for abstrakte republikanske, borgerlige eller sociale Benævnelser. For blot at nævne nogle Exempler hed saaledes Notre-Dame stadig »Fornuftens Tempel« eller »det højeste Væsens Tempel,« St. Sulpice »Sejrs-Templet,« St. Medard »Arbejds-Templet.« Saaledes skulde ethvert Spor af den kristelige Tid udviskes; men man havde triumferet for

tidlig. Folket var ikke, som Dupin og andre forblindede mente, »sløvet over for al Religion«.

VI.

Regeringen kunde ikke blive blind for, at den Dag for Dag tabte mere Terrain, og at den i Støvet kastede Katholicisme arbejdede kraftig for igjen at rejse sig. En tidligere Konventsdeputeret Royer, forhen Biskop i Departementet Ain, var i Maj 1798 bleven udvalgt til Biskop i Seinedepartementet, og han tog sig med en saadan Iver af sit nye gejstlige Embede, at man i Regeringskredsene begyndte at blive bekymret derover. Dog mener den oftnævnte Dupin i sine Indberetninger, at man endnu maa have Midler til at standse Katholicismens Uvæsen, og anbefaler at stille Filosofiens Lys imod Overtroen, og, ligesom Fanatismen har saa mange Sendebud, ogsaa at skikke Menneskevenner ud, som kunde virke paa Folket ved deres Formaninger. Han forsikrer stadig, at det staar sig ilde med den katholske Kultus, skjønt han dog ved Siden af maa tilstaa, at der imellem dens Tjenere endnu findes ivrige Fanatikere, som vove alt for igjen at bringe deres Parti paa Fode, og som foregive, at Religionen aldrig har triumferet saaledes som netop nu, da den er under Forfølgelse. Ogsaa med Hensyn til den republikanske Kalender maa Dupin indrømme, at Præsterne ikke ville respektere den, men have den Frækhed at bekjendtgjøre Messer og Ministerialforretninger efter den gamle Kalenderberegning, og det endogsaa paa Dekadefesterne.

I November 1798 anordnede Indenrigsministeren, François de Neufchateau, en extraordinær almindelig Inspektion af Dekadefesterne i Paris's tolv Distrikter. Foranledningen hertil vare de Klager, som vare indløbne over de mange baade ydre og indre Mangler ved disse Højtideligheder, der hverken gjorde noget Indtryk eller Nytte, ej heller vakte nogen Deltagelse. Som Hovedpunkt blev angivet, at man

havde begyndt derpaa uden nogen fast Plan, at man forsamlede sig uden at vide, hvad man skulde gjøre og sige, ja end ikke, hvor man skulde tage Plads. Til at besørge alt saadant behøvede man »Korførere.« Resultaterne af Undersøgelserne bleve samlede i en Fællesberetning, som behandler den i Dekadeforsamlingerne herskende offentlige Aand, Stedet, hvor de afholdes, det indre Politi og endelig Festen selv.

Med Hensyn til den offentlige Aand hedder det: Der hersker mere Ligegyldighed end Modstand. Man bør ikke skjule, at en stor Del Borgere lider under en stor Revolutions uundgaaelige Onder, og at de derfor ikke ret have nogen Tiltro til Fremtiden. Det bør derfor være Dekadefesternes Opgave at fremhæve Revolutionens Velgjerninger og forjætte en lykkelig Fremtid, noget, hvortil ogsaa de officielle Aviser virksomt kunde bidrage. Ligeledes maatte man kraftig imødegaa Fanatismen og Overtroen og tale Fornuftens Sprog til Folket, men heller ikke glemme ogsaa at virke paa dets Indbildningskraft, hvorfor det var nødvendigt at udstyre Dekadefesterne med større Pragt. Hvad angaar Stedet for disses Afholdelse, da bemærker Beretningen, at »Frihedens Kultus« stiller andre Krav, end tidligere den katholske, og at derfor Kirkernes nærværende Indretning ikke passer; det maatte blive en Opgave for Bygmestrene at udfinde de bedste Midler, hvorved Kirkernes indre Rum kunde gjøres brugbare for den republikanske Fest. Udbedringen maa imidlertid ogsaa omfatte en Udsmykning; thi Kirkernes nærværende Forhold og Nøgenhed maa nødvendigvis gjøre et uhyggeligt Indtryk. I saa Henseende maa man følge Præsteskabets Exempel, der saa vel havde forstaaet, hvilken Indflydelse Kunsten har paa Indbildningskraften; men i Stedet for hines »hellige Slagterier« og Martyrer maatte Øjet for Eftertiden møde alene sædelige og følelsesfulde Scener. Om Sommeren kunde Templet smykkes med Løv og om Vinteren med kunstige Guirlander. Man foreslog

ogsaa at opstille Buster af berømte Mænd baade fra tidligere og senere Tider, og paa Væggene at lade indgrave Tankesprog af deres Værker.

Med Hensyn til den Orden, hvormed Dekadefesterne foregik, siger Beretningen: »Misbrugene ere talrige. Gamle Sager fra den katholske Kultus staa endnu aabenlyst til Skue. Børn og Hunde fare om fra det ene Sted til det andet; Kredsen af Tilskuere vexler bestandig, og til denne Larm slutter sig ogsaa den, som afstedkommes ved Underholdningen. Den Vagt, som ledsager Municipalstyrelsen, fuldender ved sit ynkelige Udseende og sin slette Holdning det hele sørgelige Skuespil. Uordenen vil ikke kunne undgaas, saa længe der ingen er til at paase og ordne Festen; alt vilde kunne afhjælpes ved at indsætte frivillige og ulønnede Korførere.« Man foreslaar at give Øvrigheden en passende Embedsklædning, og at lade dens Tjenere gaa i Forvejen med hvide Stave, smykkede med Egeløv eller Blomster.

Hvad endelig angaar Ceremonierne ved Dekadefesten, hedder det derom: »Man ser intet, man hører intet. Dette er ikke blot Følgen af Lokalets Indretning, men ogsaa af de handlendes Forsømmelighed; de ligne deri vore Skuespillere, hvis Spil er mat, naar Salen ikke er fuld. Man sjusker med Oplæsning og Ceremonier. Bryllupper gaa for sig uden Pomp og Deltagelse, ja en eller anden fræk Musikus undser sig ikke for paa Orgelet at spille uanstændige eller lystige Melodier ved saadanne Lejligheder.« For at indføre en bedre Tingenes Orden foreslaar man nu at uddanne offentlige Forelæsere, som kunde foredrage moralske Fortællinger; mulig kunde dette Hverv ogsaa betros ærværdige gamle Mænd, hvis Skikkelser kunde gjøre et smukt Indtryk. Øvrighedspersonerne skulde forelæse Lovene, medens unge Mænd kunde fremsige moralske Vers af de bedste Digtere. Ogsaa kunde man forsøge sig i moralske Dramaer eller mindre Scener med nogle faa handlende Personer.

Musikken betragtede man som det vigtigste Moment i Højtideligheden, hvorfor Festen burde begyndes og endes med en almindelig Korsang. End videre skulde der i alle Dekadetempler opstilles et Orgel, og i de store Kredse vilde det være bedst at danne Orkestre, ligesom ogsaa Musikdyrkere ved Festerne kunde aflægge Prøver paa deres Dygtighed.

Uagtet Indberetningen havde indskærpet Nødvendigheden af hurtige Forbedringer, var man dog ved Enden af Aaret 1798 praktisk ikke kommen nogen videre Vej. Dupin klager over, at Dekadefesterne lide svært under den strænge Aarstid, i det ingen møder paa Grund af Kulden; men han trøster sig med, at naar Vejret bliver mildere og Festen pragtfuldere, vil det nok hjælpe. Hvad angaar den tvungne Indførelse af den republikanske Kalender, da er han meget tilfreds med, at baade dens private og offentlige Brug mere og mere trænger igjennem. Denne Forsikring turde dog ikke være saa ganske at stole paa, thi det kristelige Nyaar 1799 blev fejret af ikke saa faa, og det uagtet Republikkens Nyaarsdag (22de eller 23de Septbr.) ikke skulde taale nogen Rival ved Siden af sig. Med Theophilanthroperne syntes det efter Dupins Beretninger stadig at gaa ned ad Bakke. De, som tidligere af Borgersind havde overværet deres Forsamlinger, foretrak nu Dekadefesterne, det nysgjerrige Publikum kom der ikke mere, og ikke faa af deres Tilhængere havde faaet Fordomme imod Foreningerne paa Grund af nogle slette Talere.

Imidlertid havde Departementsstyrelsen under 7de Januar vedtaget en Række Forholdsregler, for at gjøre Dekadefesten mere tillokkende. Det synes, som om man herved atter havde draget en Del Tilskuere til, og navnlig lader det, som om Ideen med Foredrag af belærende Indhold ved Børn har slaaet an, særlig i Landdistrikterne; men alle disse kunstige Forsøg paa at fremtvinge en ny »borgerlig Religion« bleve i Grunden saa godt som virkningsløse. Deres Taabelighed synes jo egentlig ogsaa indlysende nok

og vare det vel for den besindigere Del af det franske Folk, hvem Hadet til det gamle og den vanvittige Lyst til at gjøre alt om ikke havde gjort blinde. Den ny opførte Bygning var af en saa skrøbelig Natur, at den maatte styrte sammen, saa snart de, som holdt paa den, begyndte at tabe Fodfæstet. Direktorialregeringen sad kun meget løst i Sadlen, dens Medlemmer vare indbyrdes uenige, Partierne begyndte at røre sig, Penge havde man ingen af, og Massen stod skarpt imod det vilkaarlige i de republikanske Forandringer, — under saadanne Forhold kunde det ikke blive til noget med den forønskede glimrende Udvikling af Dekadefesten. Den »borgerlige Religions« afgjørende Triumf over alle andre udeblev. Man kan af de officielle Beretninger tydelig se, hvorledes lidt efter lidt de sidste Forhaabninger slukkes hos Tilhængerne af det nye. I Slutningen af Maj 1799 holder Dupin det for sin Pligt at erklære, at Direktoriets Venner kun udgjøre et ringe Antal, at man drømmer om Republikkens Ende og en Fornyelse af Kongedømmet, og at Præsterne benytte dette for at gjøre sig vigtige og igjen at vise sig i de Menigheder, som de for Aar siden havde forladt. Skyerne trak mere og mere sammen; Religion, Politik og internationale Forhold spillede mellem hverandre og frembragte en Omvæltning i de bestaaende Forhold. Højt og offentlig udtalte man Ønskerne om Fredens Gjenoprettelse og den katholske Kultus's Gjenindførelse og Eneherredømme. Saa kom Revolutionen af 30 Prairial (den 18de Juni), *) som atter banede Vejen for Bonapartes Diktatur, hvormed fulgte den første grundige Reaktion; men i Direktoriets Omdannelse laa allerede Forjættelsen om en ny Tid, thi med Lareveillères Fjærnelse

---

*) Den Bevægelse, hvorved Sieyes og Barras, understøttede af Lucian Bonaparte, fortrængte to Direktører, Indenrigsministeren og mange andre fra deres Stillinger og optoge deres egne Tilhængere i Regeringen.

fra Regeringen maatte hans Værk, Theophilanthropismen, gaa til Grunde, medens den Omstændighed, at Sieyes, den forhenværende Abbed, var kommen blandt de ledende, mægtig maatte støtte Katholicismens Haab om Sejr. Kommissæren i Seinedepartementet, Dupin, hvis Indberetninger saa ofte ere nævnede, maatte nu ligeledes vige Pladsen.

Naturligvis kunde den omdannede Regering ikke strax bryde med de republikanske Indretninger og vilde det vel ikke heller; navnlig havde den ingen Grund til at ønske den republikanske Tidsregning afskaffet. Derimod er det ikke rimeligt, at den har nogen Del i de Skridt, man samtidig foretog for at udsmykke Dekadetemplerne i Paris med Statuer; dette er rimeligvis Eftervirkninger fra den styrtede Regering. Imidlertid var det klart, at naar den kristelige Kultus igjen kom sejrrig i Vejret, vilde hverken Dekadefesten eller Dekadetidsregningen have nogen Udsigt til at holde sig ved Siden af den. Katholicismen var allerede beredt paa Kamp til det yderste; men denne blev ikke saa stræng. I Stedet for at vinde i Højtidelighed tabte Dekadefesterne mere og mere i Anseelse; Publikum foragtede og spottede dem. Man læser f. Ex. følgende Beretning: »I Gaar (ɔ: den 28de Juli) opførte Publikum sig med den største Uanstændighed i Fredens Tempel, tilmed under nogle Brudevielser. Der herskede en forvirret Larm, som umuliggjorde enhver Forelæsning og Tale til Folket. Orkestret i Særdeleshed bidrog ved Valget af lattervækkende Melodier til Uordenen. En sort giftede sig med en hvid, man spillede dertil Melodien: »Elfenben og Ibenholt gi'er det bedste Smykke.« Strax gjenlød Templet ligesom en Komediesal af Dacapo- og Bravoraab. En gammel Kone giftede sig med en ung Mand, og Musikken spillede Arien: »Gamle Koner og unge Mænd skabe altid et daarligt Hus.« De larmende Bifaldsytringer fordobledes ligesom de nye Ægtefolks Forvirring.« Det er let forstaaeligt, naar der siges, at unge Piger forsikrede, de vilde hellere hele deres Levetid for-

blive ugifte end tjene til Skuespil for Publikum med Fare for at blive udpebne af dette. Lige over for Katholicismens stærke Agitationer, hvorunder de højeste Magthavere med Flid holdt sig neutrale, geraadede de, som skulde sørge for den borgerlige Kultus, mere og mere i den største Forlegenhed. For at forlene Dekadefesterne med den mest mulige Pomp plagede man Theaterdirektørerne om at faa en Del af deres Musikere til Laans, men uden Held, og Magt vilde Centralbureauet ikke anvende i denne Sag. Fra Provinserne lyde Beretningerne ikke heller meget opmuntrende. Kommissæren fra Departementet Haut-Saone melder: »Dristigheden hos Tronens og Altrets Tilhængere voxer; de forkynde højt, at en Opløsning af den republikanske Regering staar for Døren, ligesom en russisk Invasion i Frankrig og en Massakre paa alle Patrioter; Domstolene gjøre intet over for denne Dumstrighed, thi ogsaa de give Beviser paa Tilslutning til Kongedømmet og Overtroen; at skjule edsnægtende Præster medfører ikke længere Straf, men Frifindelse, og disse opsætsige Præster udøve en farlig Indflydelse; paa mange Steder høres Klokkeringning, og den republikanske Kalender bliver ikke almindelig fulgt.« Med Kongedømmets Gjenoprettelse og Russernes Ankomst havde det nu ganske vist gode Veje; men derimod indtraadte med Omvæltningen af 18de Brumaire (9de Novbr.) Bonapartes Ophøjelse og Konsulatets Æra.

Som Konsul var Napoleon ikke i den Stilling, at han med Republikkens Væsen ogsaa kunde tilintetgjøre dens Former. Naar disse til en Tid bleve staaende, maatte selvfølgelig ogsaa Republikkens Tidsregning og Kalender bibeholdes, og beholdt man Dekadeinddelingen, var man ogsaa nødsaget til at holde paa Dekadefesterne, selv om man ansaa det for politisk klogt at give den atter opadstræbende katholske Kultus friere Hænder for at forberede fremtidige Omsvingninger. Hvad Regeringen vilde, viste den tilstrækkelig ved en Række Forordninger, som udkom i

Slutningen af 1799. Man ophævede alle hidtilværende Nationalfester, undtagen dem paa 14de Juli og 10de Avgust, og i umiddelbar Interesse for Katholicismen gjorde man en Ende paa Forfølgelsen mod Gudstjenesten i Privathuse og de Præster, som ledede den, ligesom man tilbagegav Menighederne fri Afbenyttelse af Kirkerne. En Forordning i Januar 1800 skærpede Opretholdelsen af Kultusfriheden og ophævede alle Bestemmelser, der kun lode Kirkerne aabne paa Dekadedagene. Hermed syntes den katholske Kultus's Sejr over den borgerlige saa godt som afgjort, og dens Gejstlighed begyndte strax at gjøre den sidste Medafbenyttelsen af Kirkerne stridig. Her over for var man vel nødt til at tage sig af Dekadefesten og ved en Forordning haandhæve, at Kirkerne ogsaa maatte benyttes til denne Fest; men det var kun en kort og kummerlig Frist for den. Reaktionens Gang lod sig ikke standse. Bonaparte troede, at han for at bane Vejen for sin politiske Magts Forøgelse maatte gjøre sig den gejstlige Magt forbunden, og i April 1802 afsluttede han Konkordatet med Paven, der gjenindsatte Katholicismen i dens gamle Plads og Herredømme. Nu blev Søndagen igjen gjort til Hviledag med den udtrykkelige Anordning, at ingen anden Fest maatte foranstaltes uden Regeringens Tilladelse. Saaledes forsvandt de sidste Spor af Dekadefesten, og dermed gik den borgerlige Religion til Grunde. Samme Skæbne ramte Theophilanthroperne, som udelukkedes fra alle offentlige Bygninger. Endnu stod den republikanske Kalender ved Magt; men da Napoleon blev Kejser, var det ogsaa forbi med den; i Aaret 1805 indførtes atter den gregorianske Tidsregning.

Den religiøse Reaktion var i alt væsentligt fuldbragt. Dog maa bemærkes, at borgerligt Ægteskab, Forbud mod Processioner uden for Kirkerne og andet mere bleve staaende; heller ikke gjenvandt Klerus sin gamle borgerlige og politiske Stilling. End ikke Restaurationen bragte en absolut Tilbagevenden til de gamle Tilstande; selv Ludvig XVIII.'s

Charte opretholdt Kultusfriheden, ihvorvel det foretrak den katholske Kirke ved at lønne dens Gejstlighed af Staten. Man skulde have troet, at Katholicismen i Ulykkens Tider havde lært Maadehold og Tolerance; men den havde intet lært og intet glemt. Jo dybere dens Fald havde været, desto overmodigere strakte den sit Hoved i Vejret og forlangte, at alt og alle skulde være dens Tjenere. Næppe var Pius VII. vendt tilbage til Rom 1814, førend han gjenoprettede Jesuiterordenen, et Slag i Ansigtet paa alle dem, der havde haabet, at den katholske Kirke i det mindste vilde vise nogen Besindighed og Imødekommen over for anderledes troende. Paa det kirkelige Omraade havde Revolutionen ikke bragt Frankrig eller Evropa noget nyt og bedre.

Viggo H. Petersen.

Slaget ved Hastings.

(Slutning).

IV.

Natten, der gik forud for den mindeværdige Dag, brød efterhaanden frem. Efter de normanniske Beretninger tilbragtes den paa en meget forskjellig Maade i de to Lejre, hos Englænderne med at drikke og synge, hos Normannerne med Bønner og Syndsbekjendelse. Saadanne Beretninger ser man gjentage sig atter og atter; og skjønt der vel her gjør sig nogen Overdrivelse gjældende, er det nok muligt, at der ligger noget sandt til Grund. Englænderne kæmpede ikke under Paavirkning af den Indbildning, at et ugrundet Angreb paa en fredelig Nation i Sandhed var en hellig Krig; det kan derfor nok være, at der foranstaltedes flere kirkelige Ceremonier i Vilhelms end i Haralds Lejr, og dog fortæller en normannisk Beretning, at Kong Harald laa i Bøn foran Herrens Billede. Vi maa ikke glemme, at Beretningerne om Vilhelms og hans Hærs Andagtsøvelser ere skrevne af hans Præst og Smigrer, medens der ikke findes nogen saadan af en engelsk Munk; man kan ikke fordømme Englænderne, om de ogsaa mere have holdt sig til deres Krigssange, medens Normannerne under Hertug Vilhelms Halvbroder, Biskop Odo af Bayeux's Ledelse sattes i en vis

Extase ved religiøse Ceremonier og Afsyngelsen af Hymner; de første havde i alt Fald en lige saa god Forberedelse til Slaget som de sidste.

Den afgjørende Dags Morgen kom endelig; Hertugen af Normandiet hørte Messen, modtog Sakramentet i begge Skikkelser og marcherede derpaa mod den engelske Stilling med sin Hær. Som sædvanlig gik der forud for den militære Bevægelse en Henvendelse til Armeen. Hovedpunkterne i Vilhelms Tale vare de almindelige: han kom for at hævde sin Ret til Englands Krone, kom for at straffe den menederske Harald og for at hævne den ældre Forbrydelse af Godvin imod hans Slægtning Alfred; hans Soldaters Sikkerhed og deres Fædrelands Ære hvilede paa dem selv; naar de bleve slaaede, var der intet Haab for dem om at kunne trække sig tilbage; naar de sejrede, tilfaldt Sejrens Hæder og Byttet dem; der kunde ikke være Tvivl om, at de sejrede; Gud vilde staa dem bi, som kæmpede for den retfærdige Sag; hvilket Folk kunde i Krig modstaa Normannerne? De vare Efterkommere af de Mænd, der havde vundet Neustrien fra Frankerne og bragt Frankernes Konge til at finde sig i den mest ydmygende Fred. Han, deres Hertug, og de selv havde sejret ved Mortimer og Varaville. Skulde de bøje sig for de Krystere af Englændere, som aldrig havde gjort sig bekjendte i Krig, og hvis Land atter og atter var blevet hærget og undertvunget af de danske? Lad dem rejse deres Bannere og rykke frem uden at skaane nogen Mand i de fjendtlige Rækker; de marcherede frem til den visse Sejr, og Rygtet om deres Bedrift vilde gjenlyde over hele Jorden.

Nu red Vilhelm, Fitz-Osbern, Hertugens kjæreste og ældste Ven, som altid havde været den første til at opmuntre sin Herre til det store Forehavende og til at opfordre Normandiets Adel til at følge deres Herre over Havet, hen til det Sted, hvor Hertugen stod, og mindede ham om, at der ikke var nogen Tid at spilde. Hæren brød

derpaa op, opflammet af deres Førers Ord. De gik vist ikke med nogen god Orden, indtil de fik den engelske Lejr paa Senlachøjen i Sigte. Ridderne, som havde redet fra Hastings i en lettere Dragt og rimeligvis paa lettere Heste, iførte sig nu den fulde Rustning og bestege deres Krigsheste. Hertugen forlangte sit Harnisk; da han skulde iføre sig sin Ringbrynje, vendte han ved et Tilfælde for og bag paa den; mangen en vilde være bleven betænkelig ved det daarlige Varsel, og mange af hans Folk begyndte virkelig at tabe Modet; men han selv udtydede det til sin Fordel og sagde, at ligesom Brynjen var bleven byttet om, vilde han, der bar den, blive byttet om fra Hertug til Konge. Da han var færdig, blev hans Stridshest ført frem; han sprang op paa dens Ryg og holdt nu færdig til Slag et Øjeblik i Spidsen for sin Hær. Hans ridderlige Udstyring og Holdning vakte alles Beundring, og Grev Hamon af Thouars i Poitou udtalte vist alles Tanke, i det han sagde, at man aldrig havde set en saadan Ridder, og at den ædle Hertug vilde blive en endnu ædlere Konge.

Hertugen saae over mod den engelske Lejr; da red Vital, en af Biskop Odos Følge, hen til Hertugen; han havde nemlig været en af dem, der vare blevne udsendte for at udspionere den engelske Stilling. Vilhelm spurgte ham, hvad han havde set, og hvor man kunde finde den engelske Oprører. Vital sagde, at han antog, Harald befandt sig i de tætte Skarer paa Toppen af Højen, thi der havde han set det kongelige Banner. Da gav Hertugen det Løfte, at han, dersom Gud gav ham Sejr over sin menederske Fjende, paa det Sted, hvor hans Banner vajede, vilde rejse et vældigt Kloster til hans Ære. Iblandt dem, som hørte det, var der en Munk, Vilhelm fra Marmoutiers ved Bredden af Loire; man kaldte ham Faber, Haandværkeren, fordi han, før han var bleven Munk, havde vist sin Dygtighed i at smedde Pile; han traadte nu frem og bad om, at det hellige Hus, som Hertugen om ikke lang Tid

vilde rejse paa den Høj hist ovre, maatte blive indviet til den hellige Martin, Gallernes store Apostel. Vilhelm sagde, at det skulde blive, som hans Navnebroder Munken ønskede det. I de følgende Tider laa paa Toppen af Senlachøjen Abbediet St. Martin.

Efter at Løftet var blevet givet, marcherede Vilhelm og hans Hær fremad i fuld Slagorden; Hæren var delt i tre Afdelinger, der, hvad enten det nu var ved et Tilfælde eller med Forsæt, svarede til ethvert Lands geografiske Beliggenhed. Paa venstre Fløj stod Bretagnerne og Mændene fra Maine og Poitou, under Befaling af Alan af Bretagne; han kunde, i det han sluttede sig til Vilhelm, hævne en Uret, der var bleven begaaet af de teutoniske Erobrere imod hans Forfædre, som af dem vare blevne fordrevne til deres nuværende Lands Kyster. Paa højre Fløj red Roger af Montgommery, han kom til at grundlægge et mægtigt Hus paa den erobrede Ø og blev hædret med et engelsk Jarledømme; med ham marcherede de franske Lejetropper, Mændene fra Boulogne og Poix og alle de fra den Egn, som fulgte Vilhelm enten for Sold eller i Haab om Bytte. Roger delte Kommandoen med en Mand, hvis Navn snart skulde blive lige saa berømt i England og Flandern, som det allerede var det i Normandiet; det var Vilhelm Fitz-Osbern, Hertug Vilhelms Ven, hvis Fader havde reddet Hertugens Liv i hans Barndom. I Centrum mellem Bretagnerne og Picarderne marcherede Hærens Kjærne, de egentlige Normanner, ligesom Normandiet ligger imellem Bretagne og Picardiet. Yderst til venstre marcherede Folk, som bare Nag til Englænderne, de eneste Mænd i Vilhelms Hær, som kom for at tage Hævn for Ødelæggelsen af deres eget Land af engelske Hænder; det var Mændene fra Halvøen Cotantin, Efterkommerne af Harald Blaatands Folk; nærmest ved disse gik Folk, som Beboerne af Vessex og Østangeln næsten kunde kalde Landsmænd, nemlig Sakserne og de danske fra Bayeux, mellem hvem der vel den Gang

endnu har været Spor af det gamle Sprog og Hedenskabet tilbage. De kom til Nærkamp med Englænderne, medens Mændene fra Louviers og Evreux kom med deres sikre Buer; de vare alle til Fods; de fleste af dem havde intet Harnisk, men kun Trøje og en Hætte paa Hovedet; nogle enkelte havde den samme Udrustning, som det øvrige Fodfolk og Rytteri i begge Hærene. Den bestod af en tæt sluttende Ringbrynje, der naaede til Knæene og Albuerne, og en kegleformet Hjælm uden Hjælmbusk eller anden Prydelse og uden anden Beskyttelse for Ansigtet end et Næsestykke. Hestene havde i Modsætning til en senere Tid slet intet Harnisk. Rytterne havde, foruden deres Ringbrynje og Hjælm, et aflangt Skjold og en lang Lanse, der ikke som senere holdtes støttet under Armen, men løftet højt i Vejret. Til Kamp paa nært Hold havde de deres tunge Slagsværd; Stridsøxen brugtes ikke blandt Normannerne; kun to Mænd skildres som svingende den frygtelige Stridskølle; disse to Mænd vare i Centrum af hele den fremrykkende Hær. Der vajede Ledestjærnen for hele Armeen, det indviede Banner, ved hvis Tilstedeværelse Uret skulde gjøres til Ret. Tæt ved det red de to Ophavsmænd til det hele Foretagende, den ene Føreren for Centrum, den mægtige Hertug selv. Vi kunne være overbeviste om, at det ikke er tom Smiger, men Sandhed, naar det siges, at han blandt alle Riddere i Evropa havde det største Mod og den stærkeste Arm, ingen Mand kunde spænde hans Bue. Den Dag bar han et Vaaben, der kun kunde anvendes i den mest dødbringende Kamp, sin Stridskølle. Den mest troværdige Beretning om den Dags Kamp lader ham hverken have Sværd eller Spyd, men kun det eneste Vaaben, hvormed han kunde møde Haralds Stridsøxe, nemlig Stridskøllen; der fortælles, at han om sin Hals havde en indviet Talisman. Tæt ved Siden af ham og bevæbnet med det samme frygtelige Vaaben red en Mand, hvis Navn snart skulde lyde sammen med hans fra Englændernes Mund, og som

skulde overøses med et endnu langt større Had end selve den mægtige Erobrer; den krigerske Biskop af Bayeux, Odo, red i fuld Rustning ved sin Broders og Herres Side, lige saa ivrig efter at styrte sig ind i Kampen, hvor Faren var størst. At udgyde Blod med Sværd og Spyd var efter Kirkens Love en Synd, men at knuse Hjælm og Hjærneskal med en Stridskølle var i Odos Øjne intet Brud paa en Fredsforkynders Pligter. De to mægtige Brødre dannede Centrum, ved Siden af dem red en tredje Broder Robert, der snart skulde faa en større Del af det engelske Bytte end nogen anden Mand, i det han til sine tidligere Besiddelser i Bretagne føjede Jarledømmet Cornwall. Om disse tre red Normandiets Ridderskab; den senere engelske Adel, Efterkommerne af Fjenderne fra Pevensey og Senlac, var med ved Udstedelsen af Magna Charta.

Erobrerens Hær var altsaa delt i tre Afdelinger efter deres Hjemsted; hver Afdeling var atter ordnet i en tredobbelt Række efter Vaabenarterne. Forrest i hver Afdeling gik Bueskytterne, Slyngekasterne og Armbrøstmændene; derpaa kom det sværere Fodfolk og endelig Rytterriet. Grunden til denne Ordning er iøjnefaldende; de letbevæbnede skulde gjøre, hvad de formaaede, med deres Kastevaaben for at skade Englænderne og om muligt bringe Uorden i deres tætte Rækker. Efter dem fulgte det svære Fodfolk, der skulde stræbe at nedbryde Palissaderne og saaledes berede Vejen for Rytteriets Angreb; for Vilhelms Riddere var det i alle Tilfælde besværligt at komme op ad Skrænterne paa Senlachøjen, men at ride op ad dem med Haralds sværtbevæbnede Fodfolk foran sig, og uden at den tredobbelte Række af Palissader var bleven brudt, vilde have været den visse Afsindighed. De to store Anførere, som nu skulde maale sig med hinanden, forstode begge deres Kunst. Haralds Omsigt havde gjort Vilhelms bedste Tropper ganske unyttige indtil efter en Kamp, der ikke kunde andet end medføre betydelige Tab blandt de øvrige Tropper, som Vilhelm var

nødt til at udsætte disse for, saa at Beskyldning for raa Ligegyldighed ikke kan ramme ham.

Englænderne kunde nu sè den fremrykkende Fjende. Ligesom Normannerne havde de været tidlig oppe; de vare nu fuldt rustede og stode, opfyldte af Kamplyst, rede til Slag. Kongen red rundt imellem Rækkerne og henvendte før Kampen nogle opmuntrende Ord til sine Mænd. Det væsentlige var, at Englænderne blot skulde holde sig tæt sammen for at være uovervindelige; dersom deres Rækker brødes, vare de fortabte. De kæmpede for deres Land, det var en Forsvarskrig, de førte, medens Hertug Vilhelm var kommen fra et fremmed Land for at erobre; derfor maatte han angribe, Harald blot forsvare. Han havde derfor valgt en Stilling, det kun gjaldt om at forsvare. Normannerne vare dygtige Ryttere, og naar de først havde gjennembrudt Forskansningerne, vilde det være vanskeligt atter at drive dem bort, men dersom Englænderne holdt sig i tæt sluttede Rækker, vilde Normannerne ikke udrette noget; deres lange Lanser vilde kun nytte lidet paa et saadant Terrain som det, han havde valgt til Kampen. De engelske Kastespyd vilde bringe Uorden i deres Rækker, medens de rykkede frem, og Øxerne vilde knuse dem, naar de vovede sig til Nærkamp ved Barrikaderne.

Lige som Vital havde bragt Vilhelm Efterretninger, bragte en engelsk Spion Harald de sidste Tidender om Fjendens Ordning og Fremrykning. Kongen var endnu til Hest med sit Kastespyd i Haanden, da Spionen kom. Da Harald havde hørt paa Beretningen og endnu en Gang mønstret og opmuntret sin Hær, red han hen til sin Plads, steg af og bad Gud om Hjælp. Hele Højen vrimlede af Krigere, Skrænterne, der i og for sig dannede et godt Værn, vare yderligere forsynede med Barrikader af Tømmer; over disse maatte Fjenden bane sig Vej i Fronten af en tæt sluttet Række Mænd, der dannede et Skjoldtag, saa at de, naar de

blot bleve staaende, vilde gjøre al videre Fremtrængen umulig.

Hver Mand fra Kongen nedad var til Fods, da Kampen begyndte. Den Skik, at den engelske Konge ikke udsatte sine Undersaatter for en Fare, som han selv veg tilbage for, og at hvor Kongen kæmpede, kunde ingen Mand tænke paa Flugt, var i dette Tilfælde en Nødvendighed. Dagens Gjerning var at forsvare en Fæstning, at staa fast og strax at slaa hver Mand ned, som forsøgte paa at bane sig Vej ind over dens Træmure. Paa den sydvestlige Del af Højen synes den mindst paalidelige Del af Hæren at have været opstillet; det var de hurtig samlede Folk fra de sydlige Landskaber; de havde ligesom de normanniske Bueskytter ingen beskyttende Rustning, deres Vaaben vare af forskjellig Art, Buer havde de færreste, kun faa vare bevæbnede med Sværd eller Øxe; de fleste havde Kastespyd eller Køller, nogle kun saadanne Bondevaaben som Høtyve og spidse Stager; andre synes endnu at have brugt ældre Tiders mest primitive Vaaben, saa at de ere gaaede i Slaget med Stenøxer og Stenhamre. Selv saadanne plumpe Vaaben kunde være til Nytte imod den svagere Del af Fjendens Styrke, naar den forsøgte at klavre op ad Højen og gjennembryde Barrikaderne. Det var imidlertid ikke til saadanne Tropper, at Harald satte sin Lid. Kjærnen af den engelske Armé dannedes af Kongens eget Følge, hans udvalgte Mænd, der havde været hans Ledsagere i alle hans Krige; de bare Hjælme og Ringbrynjer, der næppe vare forskjellige fra Fjendens; deres Skjolde vare ligeledes for det meste aflange, nogle vare runde med en fremspringende Skjoldbukkel, de bare ligesom Romerne Kastespyd, som bleve kastede paa Fjenden i Begyndelsen af Kampen, og sværere Vaaben til Brug, naar de vare rykkede ind paa Livet af ham; nogle havde brede Slagsværd, andre den frygtelige Øxe, der førtes med to Hænder; dette Vaaben var først blevet indført halvtredsindstyve Aar tidligere, uden Tvivl af Knud, men først

af Harald selv bragt mere i Brug og gjort til et nationalt engelsk Vaaben. De normanniske Forfattere synes næsten at gyse ved Mindet om dette frygtelige Vaaben, der i Haralds Haand slog baade Mand og Hest til Jorden med ét Slag. Det var i Sandhed et Vaaben, hvorved den fysiske Styrke kunde gjøre sig gjældende; intet kunde virke saa ødelæggende som dette, hvor det traf; men da det maatte svinges med begge Hænder, var Manden, som førte det, særlig udsat for Kastevaabnene.

Omkring Kongens Banner, hvor Højen begyndte at skraane mod Sydøst, vare Englands mest udvalgte Krigere samlede, hvis Øxer havde brudt Harald Haardraades Skjoldborg. Midt iblandt dem stod Harald, Englændernes Konge, som delte Anstrængelserne og Faren med sine simpleste Soldater, med sin kongelige Hjælm paa Hovedet og sin Stridsøxe paa Skuldren.

Den franske Hær rykkede nu frem over det lavere, men ikke flade Terrain imellem Telhamhøjen, hvor den først var kommen Englænderne i Sigte, og Senlachøjen, hvor disse sidste stode; det er ikke nogen Slette i snævrere Forstand, men et bølgeformigt Jordsmon. At gaa derover, sumpet som det er endnu den Dag i Dag, og det i fuld Rustning, maa have forøget Besværlighederne ved Marchen fra Hastings en Del; ikke desto mindre nærmede alle tre Afdelinger sig rask Foden af Højen. Alan havde med sine Bretagnere, der vare den mindst ansete Afdeling af Vilhelms Hær, at gjøre Angreb paa den mindst paalidelige Del af de engelske Tropper. De skulde bane sig Vej vest for det Sted, hvor senere Abbediet kom til at ligge. Der er selve Opstigningen let, men her ligger den lille isolerede Høj, vi allerede have omtalt, og som utvivlsomt var besat af en engelsk Forpost. Yderst paa højre Fløi skulde Roger af Montgommery med sine Franskmænd angribe de østlige og nordlige Punkter af Højen; Vilhelm selv og hans indfødte Normanner paatoge sig det vanskelige Hverv at bane sig

Vej lige op ad Højen med Harald og hans udvalgte Mænd som Modstandere.

Nu begyndte Kampen; Klokken var ni om Morgenen, da det første Angreb skete. Normannerne vare komne over den ydre Grav og stode nu lige ved Højens Fod med Palissaderne og Forsvarerne lige foran sig; der lød et Trompetskrald, der var Tegnet til at lade en Regn af Pile dale fra Bueskytterne i alle tre Afdelinger af Vilhelms Hær som Forløber for de sværtbevæbnedes Fremstormen; men førend Hærene endnu vare komne i Kamp, red en Minnesanger ved Navn Taillefer frem af Normannernes Række, som for alene at byde hele den engelske Hær Trods. Han bad om og fik Hertugens Tilladelse til at slaa det første Slag; han red frem under Afsyngelse af Sange om Roland og Karl den store, kastede sit Sværd op i Luften, greb det igjen, men viste kort efter, at han ogsaa kunde bruge sine Vaaben til andet end at gjøre Kunster dermed; thi han gjennemborede en Englænder med sin Lanse, huggede en anden ned med sit Sværd og faldt derpaa for deres Kammeraters Sværd. En Gjerning som denne kunde tjene til at opflamme Modet paa begge Sider, men Vilhelm var dog en alt for prøvet Anfører til at bryde sig stort om den Slags Ridderlighed.

Efter den første Afskydning af Pile gik det svære Fodfolk frem til Angreb; den egentlige Kamp var begyndt. Det franske Fodfolk maatte arbejde sig op ad Højen og nedbryde Palissader, medens en Regn af Stene og Kastespyd vanskeliggjorde dets Fremrykning, og Køller, Sværd og Øxer modtoge alle dem, som kom inden for deres Rækkeevne. De egentlige Normanner maatte gjøre dette lige over for den tapreste Modstand, medens deres egne Kastevaaben, som maatte slynges opad, gjorde forholdsvis ringe Skade. Paa begge Sider kæmpedes der med stor Udholdenhed; Krigsraabet lød bestandig; Normannerne raabte: »Gud staa os bi!« Englænderne raabte til hver Fjende, som kom op paa eller stræbte efter at naa op paa Barrikaderne: »Ud, ud!«

men paakaldte ogsaa hellig Bistand. Fodfolket havde nu gjort sit bedste, men forgjæves. Da beredte Evropas bedste Rytteri sig til Angreb og forsøgte ved sin Masse at gjennemtrænge den Mur, som dannedes af Tømmer, Skjolde og levende Mænd; men det for Englænderne gunstige Terrain, deres større legemlige Styrke og deres frygtelige Vaaben, alt forenede sig om at forspilde enhver Anstrængelse af Bretagnerne, Normannerne og Picarderne med deres mægtige Hertug i Spidsen. Kastespyd og Pile vare forgjæves blevne forsøgte; de opløftede Lanser havde svigtet, og de brede Sværd havde til ingen Nytte klirret mod de store Øxer. Hertugens og Biskoppens Stridskøller havde gjort deres bedste; det var kun faa, der kom inden for den aldrig svigtende engelske Øxes Rækkeevne, som levede, saa at han kunde føre endnu et Slag. Række efter Række af Frankrigs og Normandiets bedste Ryttere stormede frem til den frugtesløse Gjerning. Alt forgjæves; den engelske Krigskunst viste paa denne Dag sin Overlegenhed over den normanniske, ikke en Mand havde svigtet, ikke en Tomme Land havde de tabt. Skjoldborgen var endnu ubrudt, endnu vajede Wessex's Drage, uerobret paa Toppen af Senlac.

V.

Englænderne havde altsaa staaet for sig saa vidt. Ikke blot var ethvert Angreb blevet slaaet tilbage, men den største Del af den normanniske Hær havde ogsaa tabt Modet; Bretagnerne og de andre Hjælpetropper paa venstre Fløj vare de første, som gave tabt; baade Rytteri og Fodfolk flygtede her. Nogle af de engelske Tropper vare nu ubesindige nok til imod Kongens Befaling at forfølge dem; det har maaske, efter hvad man tør slutte af Slagets senere Gang, været den Afdeling, som holdt den lille Høj besat, eller dem, der vare lige bag ved den, hvor Skrænten var mindst stejl, og Bretagnernes Hovedangreb efter al Sand-

synlighed blev foretaget. De havde været heldige nok til at slaa Angrebet tilbage, og Fristelsen til at forfølge den flygtende Fjende maa have været uimodstaaelig. Resultatet var imidlertid, at Vilhelms venstre Fløj blev bragt i den største Uorden; det bragte ogsaa Forstyrrelse andre Steder, saa at man snart veg tilbage over hele Linien, ja endog selve Normannerne bleve, som deres Historieskriver nødes til at indrømme, grebne af Smitten. I det Øjeblik syntes Slaget tabt, men Vilhelms Mod svigtede ham ikke, og ved sin egen Tapperhed og Aandsnærværelse standsede han sine flygtende Tropper. Han rev Hjælmen af Hovedet, og med Blikket og Stemmen kaldte han sine Mænd tilbage til Angreb. »I afsindige! Hvorfor flygte I? Døden venter eder der, medens Sejren vinker os fremad. Jeg lever og vil sejre ved Guds Naade.« Med et Spyd, som han maaske rev fra en af de omstaaende, drev han de flygtende tilbage mod Fjenden. Hertugens kjække Ord og Holdning satte atter Mod i hans Mænd, og Ridderne stormede atter frem med dragne Sværd. Hertugens Broder, Biskoppen, red imidlertid med Stridskøllen i Haanden et andet Sted hen og kaldte andre Flygtninge tilbage til deres Pligt. Opmuntrede ved denne Kampens Vending gjorde endog Bretagnerne omkring og nedhuggede deres dumdristige Forfølgere; Ordenen var snart gjenoprettet over hele Linien, og Vilhelm og Odo skrede med hele deres Styrke til et andet og frygteligere Angreb.

En ny Akt i denne Dags forfærdelige Drama var begyndt. Hertugen selv trængte i Spidsen for sine egne Normanner frem imod Banneret. Nu opstod maaske den voldsomste Nærkamp under hele Slaget; det kom til at staa mellem tre Brødre fra hver Hær, Hertug Vilhelm og hans to Brødre Odo og Robert paa den ene Side, og Kong Harald og hans to Brødre Gyrth og Leofwine paa den anden. Hertugen selv trængte med sin Relikvie om Halsen lige løs paa den engelske Konge; faa Øjeblikke efter vilde

de to mægtige Rivaler have staaet Ansigt til Ansigt, saa at Vilhelms Stridskølle var kommen til at prøve Styrke med Haralds Øxe; at Harald veg tilbage for et saadant Møde, kunne vi ikke et Øjeblik tro, men der var en Mand, hvis Hjærte bankede af Længsel efter at værne om ham, ja endog vilde vove sit Liv for ham. Med det samme Sindelag, der havde bevæget ham til at foreslaa Kongen at blive i London, medens han selv vilde føre Hæren syd paa, ilede nu Jarlen af Østangel, Gyrth, sin Konge og Broder til Hjælp. Førend Vilhelm kunde naa Harald, maaske endog før han naaede Barrikaden, standsede et Spyd, der var blevet kastet af Gyrth, ham i hans Fremrykken. Det fejlede for saa vidt, som Vilhelm selv forblev uskadt, men hans ædle andalusiske Hest, en Gave fra den spanske Kong Alfons, sank til Jorden; det var den første af tre Heste, der bleve dræbte under ham paa den Dag. Hertugen kæmpede imidlertid lige saa godt til Fods som til Hest, ja han havde endog nu visse Fordele; han kunde komme nærmere til Barrikaden og uddele Slagene sikrere og paa nærmere Hold; det gjorde han. Han ilede frem for at opsøge den Mand, som nær havde dræbt ham. Hertugen og Jarlen mødtes, og den engelske Helt sank død om for hans Fødder. Dagens Lykke kunde synes at vende sig imod England, da en Søn af Godvin var falden. Tæt ved Siden af ham og næsten i samme Øjeblik faldt hans Broder Leofwine, maaske for en af Hertugens Brødre. Nu var Harald alene tilbage; han havde selv set de to, der stode ham nærmest og vare ham kjærest, falde. Nu hvilede Englands Skæbne alene paa dets Konges Arm.

Dagens Lykke var dog endnu langt fra afgjort. De to Jarler vare faldne, men Kampen ved Barrikaderne fortsattes tappert. Hertugen viste sig som en lige saa farlig Modstander til Fods som til Hest, men Normanneren kunde ikke længe være sit Dyr foruden; han opfordrede da en Ridder til at overlade ham sin Hest. Var det Fejghed eller Opsætsighed, der bevægede denne til at afslaa det? Et Slag af

Vilhelms Haand slog imidlertid Rytteren til Jorden, og Vilhelm uddelte snart atter til Hest Død og Saar til Englands Forsvarere. Snart maatte en anden Englænder dele Gyrths Skæbne, fordi han ligesom hin havde dræbt Vilhelms Hest. En anden Ridder tilbød da frivillig sin Hest og fik i Stedet for den sin Væbners. Man stormede atter løs paa de engelske Rækker, Kampen var haard, men Fordelen var endnu paa Englændernes Side. Ved dette andet Angreb var der dog udrettet noget. Ikke blot Englænderne havde lidt det næststørste personlige Tab, de kunde lide, men deres Palissader vare nu paa nogle Steder nedbrudte; ved dette Arbejde havde særlig Franskmændene paa den højre Fløj været heldige, og da navnlig en Deling under Anførsel af en ung normannisk Kriger Robert, en Søn af Roger af Beaumont. De havde maaske truffet paa en mindre kraftig Modstand, medens Englændernes Opmærksomhed væsentlig var rettet paa den store Kamp, som førtes under Banneret; og dog var det kun lykkedes selv de heldigste at faa Bugt med Palissaderne, men ikke med den levende Mur. Hver en, der havde forsøgt at gjennembryde den, havde maattet bøde derfor med Livet. De engelske Rækker stode endnu urokkede, og skjønt det andet Angreb havde været mindre uheldigt end det første, var det dog endnu aabenbart, at et ligefremt Angreb med det normanniske Rytteri vilde være en haabløs Gjerning.

Vilhelms Dygtighed, hans hurtige Øje, klare Tanke og urokkelige Mod svigtede ham dog heller ikke her. Normannernes Karakter forbandt Rævens og Løvens Natur; Styrke og Mod havde ikke været tilstrækkeligt; man kunde da maaske naa Maalet ved List. Vilhelm havde med Glæde bemærket, at hans Troppers Flugt havde forledet nogle af Englænderne til at forlade deres stærke Stilling. Han havde ligeledes bemærket, at Englændernes Forskansninger havde lidt noget. Dersom man paa nogen Maade kunde faa en betydeligere Del af den engelske Hær lokket ned af Højen,

kunde man bane sig Vej paa de Punkter, hvor Barrikaderne allerede vare svækkede. Han vovede derfor en dristig List. Naar han lod sin Hær eller en Del af den gribe en forstilt Flugt, vilde Englænderne blive fristede til at forfølge. De flygtende Normanner skulde da vende sig imod deres Forfølgere, og imidlertid skulde en anden Afdeling søge at naa Højen gjennem den Aabning, der nylig var bleven dannet. Han gav sine Ordrer i den Henseende; de bleve nøjagtig og dygtig udførte. En Del af Hæren, sandsynligvis den venstre Fløj, som nylig var flygtet for Alvor, vendte sig nu atter til Flugt. Uden at være blevne belærte af deres Kammeraters Skæbne, da de før brød deres Række, styrtede Englænderne paa den højre Fløj, væsentlig de irregulære Tropper, efter og forfulgte dem med Glædesskrig. Mændene fra Bretagne, Poitou og Maine opførte sig nu bedre end forrige Gang; de vendte sig imod Englænderne, som nu for Alvor greb Flugten. De maa, hvor udisciplinerede og dumdristige de end havde vist sig, dog have haft nogle forstandige Førere imellem sig; thi de fandt Lejlighed til at tage Hævn over det Puds, der var blevet spillet dem. Nu kom Betydningen af den lille isolerede Høj til at vise sig; enten havde dens Forsvarere slet ikke forladt den, eller ogsaa var det lykkedes nogle af Flygtningene at samle sig og besætte den; den var under alle Omstændigheder nu besat og blev tappert forsvaret af en Afdeling letbevæbnede Englændere, der overvældede en Skare Franskmænd, som angreb dem, med en saadan Regn af Kastespyd og Stene, at ikke en Mand kom levende derfra. En anden Afdeling Englændere, aabenbart Folk fra Omegnen, benyttede deres Terrainkundskab til deres Fordel; de trak sig hen til den vanskelig tilgængelige vestlige Del af Højen, hvor de satte sig fast paa den lille Flods stejle, skovbevoxede Bredder. De franske Ryttere, som forfulgte dem, styrtede hovedkulds ned i Kløften, hvor de bleve nedsablede i en saadan Mængde, at deres Lig skulle have fyldt

Sænkningerne i Terrainet. De Mænd, der havde begaaet den store Fejl at forfølge, havde saaledes, saa vidt det stod til dem, gjort deres Fejl god igjen ved deres Dygtighed og Mod.

Fejlen var ikke desto mindre skæbnesvanger for England. Hertugens store Maal var naaet, Hovedmomentet i Haralds dygtige Taktik var blevet gjort virkningsløst ved den ubetænksomme Iver hos den mindst værdifulde Del af hans Tropper. Ved den overilede Nedstigning af de letbevæbnede paa den højre Fløj mistede hele den engelske Hær Fordelen ved sin Stilling. De forfølgende Englændere havde ladet den lettest tilgængelige Del af Højen aaben for Fjenden; medens Franskmænd og Englændere kæmpede spredte over det lavere Land uden nogen bestemt Orden og med vexlende Lykke, trængte Normannernes Hovedstyrke op ad Højen sandsynligvis ad den jævne Skraaning vest for det Sted, hvor Abbediet senere kom til at ligge.

Den store Fordel ved Stillingen var nu tabt. Normannerne vare endelig komne op paa Højen. I Stedet for at maatte bane sig Vej op ad Skrænterne og over Palissaderne kunde de nu rette deres Angreb i østlig Retning mod Forsvarerne af Banneret, i det de endog bleve begunstigede ved en ringe Hældning af Grunden. Slaget var dog endnu langt fra forbi; Englænderne havde endnu nogle Fordele paa deres Side. Paa Højen var der kun daarlig Plads til Rytteriets Bevægelser, og skjønt Palissaderne nu ikke længere vare til nogen Nytte, var der dog endnu en frygtelig Hindring for Angriberne at overvinde, Skjoldborgen. Stillingen, som Haralds skarpe Blik havde valgt, gjorde ham god Nytte lige til det sidste. De normanniske Beretninger tale med Beundring om Englændernes faste Stilling. Det var en ejendommelig Krigsførelse, hvor den ene Part var i idel Bevægelse, medens den anden stod som fastvoxen til Jorden. Englændernes Opstilling var saa tæt, at Mændene, naar de dræbtes, maatte blive liggende paa det samme Sted, og de

lettere saarede kunde ikke slippe ud, men bleve knuste af deres Kammerater. Skjoldtaget blev dog endnu bevaret, men Dagens Lykke havde afgjort vendt sig til Angribernes Fordel, om Kampen end langt fra var forbi. Det kunde paa ingen Maade siges, at Lykken ikke endnu en Gang kunde vende sig.

Det er vanskeligt at angive det nøjagtige Tidspunkt, da Normannerne vandt den store Fordel; men det er rimeligt, at det var Klokken tre om Eftermiddagen; dersom det er Tilfældet, havde Kampen altsaa allerede raset i sex Timer, og dens Udfald var dog endnu usikkert. Nu rykkede imidlertid det sidste Afsnit af Kampen nærmere. Skjønt Englænderne ikke længere støttedes af deres Forskansninger, dannede dog deres Skjolde endnu et Værn for dem; men efterhaanden løsnedes Rækkerne, og Slaget synes snart at være blevet forvandlet til en Kamp Mand mod Mand. Det er rimeligvis fra dette Tidspunkt, at vi have de fleste Beretninger om forskjellige Krigeres Heltegjerninger paa begge Sider. Normannernes Navne ere blevne bevarede, medens Englænderne, skjønt der ydes deres Mod Retfærdighed, ikke nævnes. Om Harald selv findes der forunderlig nok intet andet end de højeste Lovtaler over hans Mod. Hans Øxe var den vægtigste, hans Slag de frygteligste af alle; Hest og Rytter sank paa én Gang for et eneste Slag af ham. Han var samtidig Anfører og simpel Soldat. Dette maa være en Ros, der tilkommer enhver Anfører i de Tider, men det fremhæves særlig baade om Harald og Vilhelm. De to Rivaler mødtes ikke. Vilhelm anstrængte sig derfor, men det lykkedes ham ikke. Han fandt imidlertid Modstandere, der næppe have været mindre frygtelige. En Englænder, for hvem Modstandere vare segnede til alle Sider, mødte nu Hertugen i Kampen. Vilhelm sporede sin Hest og sigtede efter ham med sin Kølle; Englænderen undgik Slaget og rettede nu selv et Slag mod Hertugen; Vilhelm bukkede sig; Øxen ramte hans Hjælm og havde

nær slaaet ham af Hesten. Han rejste sig da atter i Sædet og rettede endnu et Slag mod Englænderen, som nu flygtede ind imellem sine Kammerater. Da satte nogle Normanner efter ham og gjennemborede ham med deres Lanser. En anden Englænder førte sit Spyd mod Hertugen, men Vilhelm kom ham i Forkjøbet og slog ham til Jorden med sin Kølle. Saadanne Sammenstød skete der mange af rundt om paa Højen. En kæmpemæssig Englænder, der skal have været Anfører for et Hundrede Mand, skal især have gjort lyst imellem Fjenderne. Ligesom for Kongens, sank Hest og Rytter til Jorden for hans Slag. Normannerne vare ganske forfærdede over ham, indtil et Spydkast af Roger af Montgommery strakte ham til Jorden. To engelske Fostbrødre kæmpede ved hinandens Side, og mangen en Hest Mand var falden for deres Øxer. En fransk Ridder mødte dem; da svigtede Modet ham, og han tænkte et Øjeblik paa Flugt, men han tog sig sammen, løftede sit Skjold for at beskytte Hovedet mod deres Øxer og gjennemborede den ene Englænder med sin Lanse; den brødes itu, da han faldt; Franskmanden greb da en Stridskølle, som hang paa hans Sadelknap og knuste Hovedet paa den faldne Mands Kammerat med et eneste Slag. En modig Norman faldt under den største Bedrift af alle; han galoperede med Sværdet i Haanden lige løs paa Kongens Banner. Han stræbte efter at slaa det stolte Mærke ned, som endnu knejste paa sin Plads. Flere end én Englænder faldt for hans Sværd, men han blev snart omringet og faldt for deres Kammeraters Øxer; den næste Dag laa hans Lig ved Foden af Banneret.

Af saadanne Fortællinger findes der mange hos de normanniske Digtere, de ere karakteristiske, hvad enten de bogstavelig tagne ere sande eller ikke. Banneret vajede endnu saa stolt som nogen Sinde; Kongen kæmpede endnu under det. Saa længe Harald levede, og Hest og Rytter segnede under hans Øxe, svigtede Englands Hjærte ikke,

var Englands Haab endnu ikke ganske svundet. Hvor han var, rasede Kampen endnu, og her hen var hele den normanniske Hærs Opmærksomhed rettet. Slaget havde varet fra Klokken ni om Morgenen, og nu var det snart Aften. Nye Anstrængelser vare nødvendige for at besejre Englændernes Modstand, hvor formindsket end deres Antal var, og saa trætte de end vare af den forfærdelige Dags Anstrængelser. Hertugen befalede sine Bueskyttere at skyde op i Luften, saa at Pilene kunde falde ned paa Hovedet af Fjenden. Virkningen viste sig strax og var forfærdelig. Intet andet Kunstgreb af den snu Hertug havde vist sig saa nyttigt. Hjælme bleve gjennemborede, Øjne skudte ud, Fjenderne stræbte at dække Hovedet med Skjoldet; de bleve derved mindre i Stand til at svinge Øxerne. Nu nærmede det afgjørende Øjeblik sig. Der var et Punkt paa Højen, som de normanniske Bueskytter havde faaet Befaling til særlig at rette deres Skud imod. Da Mørket faldt paa, styrtede der en mægtig Regn af Pile ned over Bannerets Forsvarere, blandt hvilke Harald endnu kæmpede. Hans Skjold var tæt besat med de normanniske Pile, men han var endnu usaaret og usvækket. Endelig faldt der en Pil, som var afskudt bedre end de andre. Den gjennemborede Kongens højre Øje; han greb krampagtig efter den, brød Skaftet af, tabte sin Øxe og sank i Dødskamp om ved Foden af Banneret. Kongen var afvæbnet. Dagens Skæbne var ikke længere tvivlsom. Tyve Riddere forpligtede sig nu til enten at falde eller frelse Banneret, som endnu vajede stolt over deres Hoved, medens Harald laa døende ved deres Fødder. De fleste af de tyve maatte lade deres Liv, men for de øvrige lykkedes Forsøget. Om end Kongen ikke længere kunde kæmpe, aandede han dog endnu. Fire Riddere styrtede da frem og dræbte ham ved flere Saar.

En gjennemborede den døende Konges Bryst, en anden afhuggede hans Hoved med Sværdet; men selv dette var

ikke nok; en tredje gjennemborede det døde Legeme og spredte Indvoldene til alle Sider; en fjerde, som man skulde synes kom for silde til Deltagelse i Handlingen, afhuggede Kongens Ben. Saaledes behandlede de stolte normanniske Riddere en falden Fjende, en Fyrste, som selv aldrig havde behandlet nogen Fjende haardt eller grusomt; men vi maa tilføje til Erobrerens Fordel, at han betegnede denne sidste Handling som lav og ussel og udviste Misdæderen af sin Armé.

Det var et haardt Slag, at Harald var falden, ligesom hans tapre Brødre før ham; men endnu var ikke alt forbi: Begivenheden viste imidlertid, at Sagen var tabt ved Godvins Sønners Fald, at alt som bestandig i disse Tider beroede paa en enkelt Mand, og at denne ene Mand, som havde kunnet værne om og frelse England, nu var borte.

Mændene, som kæmpede paa Højen, have vel været alt for optagne i Øjeblikket til at overveje deres Fædrelands Fremtid; men de vidste i det mindste, at Slaget var tabt ved deres Konges Død. Ikke desto mindre hørte Modstanden ikke strax op, da Harald var falden. Saa længe det endnu var en Smule lyst, og saa længe en engelsk Arm endnu havde Styrke til at løfte en Øxe eller svinge et Kastespyd, fortsatte Kongens personlige Følge den ulige Kamp. Medens de angribende Normanners Kræfter syntes at voxe under Kampen, blev denne Englands højeste Adel og bedste Soldater udmattede af den lange Modstand og nedhuggede til sidste Mand. Der blev hverken givet eller taget mod Pardon; ikke en Mand flygtede, og ingen blev tagen til Fange. Alene de overlevede, der saarede om Morgenen vare blevne kastede til Side som døde, men som endnu aandede og tids nok fik Kræfter til at søge hjem for endnu at tjene deres Land. Det kunde kun være faa, der vare undslupne paa denne Maade. Blomsten af saa godt som hele det sydlige og østlige Englands Adel laa dræbt paa denne Dag. Natten brød nu frem, og ved Hjælp af

den flygtede de letbevæbnede, nogle til Fods, andre paa de Heste, som havde baaret Førerne til Slaget. Normannerne forfulgte, og ligesom tidligere paa Dagen fik Englænderne Lejlighed til at hævne sig paa Sejrherrerne. Paa den nordlige Side falder Højen brat af, er ujævn og sumpet; intet Sted kunde selv om Dagen være mere uheldigt for Ryttere, der ikke kjendte Egnen, til at forfølge let Fodfolk, hvoriblandt mange kjendte hver Plet. I Mørke eller ved den usikre Aftenbelysning var det endnu mere haabløst; i deres Iver faldt Rytter og Hest hovedkulds ned ad Skrænten, hvor de enten knustes i Faldet, druknede i Mudderet eller dræbtes med Sværd og Køller af Englænderne, som da de saae, i hvad Stilling Forfølgerne befandt sig, samledes og huggede dem ned uden Barmhjærtighed. Da troede en af Forfølgerne, at det var engelske Forstærkninger, vendte om og raadede Vilhelm til at give Signal til Tilbagetog. Han hviskede Hertugen i Øret, at det vilde være den visse Død, dersom han trængte længere frem. Ordene vare næppe ude af hans Mund, før et Slag i Mørket traf ham i Ryggen, og han blev baaren bort, med Blodet løbende ud af Næse og Mund. Vilhelm trængte frem; han var saa lykkelig at undgaa sine mindre heldige Soldaters Skæbne, og han vendte ikke tilbage til Højen, førend al Fare var forbi. Det var den sidste Scene i Slaget, og ingen indprægede sig saaledes i Sejrherrernes Sind som denne; Navnet »Ulykkesgrav,« som det Sted bar i flere Slægtled, hvor de flygtende Englændere vendte om og toge den sidste Hævn, viste, hvor stor en Skade der tilføjedes Sejrherrerne her i selve Sejrens Øjeblik.

Jeg har nu, saa vidt jeg har kunnet forene de forskjellige og modstridende Beretninger, beskrevet de væsentligste Omskiftelser og Begivenheder i dette mindeværdige og blodige Slag. Hvad dets historiske Betydning angaar, da var langt fra alt dermed opnaaet; England var endnu ikke erobret. Vilhelm havde endnu svære Kampe at bestaa,

førend han kom i fuldstændig Besiddelse af hele Landet. Naar enten Harald havde levet, eller en anden som han var traadt i hans Sted, havde man kunnet tvivle meget, om England overhovedet var blevet erobret. Saaledes som Sagerne nu stode, var Erobringen derimod blot et Tidsspørgsmaal. Vilhelm maatte paa mange Punkter bekæmpe Modstand imod sit Herredømme og undertrykke mange Oprør, naar han var bleven Herre; men han stødte aldrig senere sammen med Englænderne i regelmæssigt Slag, kom aldrig til at kæmpe for sin Krone med en Rival i Spidsen for en national Hær.

Naar man betragter Senlackampen blot som et Slag, er det et af de mest mindeværdige i hele den militære Historie. To hinanden aldeles modsatte Systemer stødte her sammen under to Anførere, der i enhver Henseende vare hinanden jævnbyrdige. Vi læse med lige saa stor Beundring om den overlegne Dygtighed, hvormed Harald valgte sin Stilling og lagde sin Plan, som om den vidunderlige Raadsnarhed, hvormed Vilhelm fattede og vexlede sine Planer, alt efter som det i Øjeblikket var tjenligt; hvorledes han greb enhver heldig Omstændighed, ja endog drog Nytte af Uheld til Opnaaelsen af sit Formaal. Hver af Anførerne støttedes paa en værdig Maade i det mindste af en Del af Hæren. Fra et militært Standpunkt véd man ikke, hvad Side man skal beundre mest. Begge Nationer udfoldede i dette det første Slag, hvori de mødtes som Fjender, Egenskaber, som indtil den Dag i Dag ere forblevne karakteristiske for de to Nationer. Franskmændene — thi Rosen kan ikke indskrænkes til de egentlige Normanner — lagde paa én Gang en fremfusende og udholdende Tapperhed for Dagen og adlød hurtig og forstandig vanskelig udførlige Befalinger. De skrede atter og atter til Angreb uden at bryde sig om de gjentagne Uheld, og de forstode heldig at sætte den sindrige Krigslist med den forstilte Flugt i Værk. Denne maa have været meget vanskelig, fordi den ikke

synes at have været overlagt i Forvejen, men at være bleven udført efter Vilhelms Indskydelse, fremkaldt ved Øjeblikkets Fordringer. Næsten mere beundringsværdig er den lange, haardnakkede Modstand af Englænderne, der i ni Timer stadig holdt deres Forsvarsstilling uden at vige, indtil Døden eller yderlig Udmattelse tvang dem dertil. Naar hele den engelske Hær havde været som Haralds nærmeste Omgivelser, vilde det utvivlsomt være blevet til Sejr i Stedet for til Nederlag for den. Selv normanniske Skribenter indrømme, at Mandefaldet var saa betydeligt, og Flugten blandt Normannerne til en Tid saa stor, at intet uden Guds Bistand og Vilhelms retfærdige Sag havde kunnet give ham Sejr. Slaget blev tabt ved den Fejl af de engelske letbevæbnede paa højre Fløj trods Kongens Befaling at bryde deres Rækker for at forfølge. Deres Fejl var sørgelig og skæbnesvanger; men det var en naturlig Fejl hos modige og uprøvede Mænd, der vare ivrige efter at udmærke sig i Kampen og uden Tvivl vare fortrydelige over den noget kjedelige Tvang, som Haralds Forsvarsplan paalagde dem. Man maa desuden regne dem den Dygtighed og Aandsnærværelse til gode, hvormed de gjorde deres bedste for at bøde paa deres Fejl.

Vi ville nu vende os til Betragtning af Vilhelm i hans Sejrstime og følge Englands Helt til Graven.

VI.

Kampen var forbi, Mørket var faldet paa, og de Englændere, som ikke vare faldne om deres Konge, havde forladt Valpladsen. Vilhelm vendte nu tilbage til Højen, hvor al Modstand var ophørt for længe siden. Han skal have set paa de Tusender af døde og døende, der laa rundt omkring, med en Følelse af Smerte over, at saa mange Mænd vare faldne som Offer for hans Fordringer. Her, hvor de engelske Øxer og Kastespyd og Normannernes

Lanser og Buer havde udført deres dødbringende Gjerning paa de to mægtige Anføreres Befaling, laa døde og døende Mænd, men intet Steds laa de dog saaledes opdyngede som om det engelske Banner. Her knælede Erobreren i Tak til Gud og lod sit eget Banner rejse som Tegn paa Sejren. Han lod de døde bringe bort og sit Telt rejse paa dette Sted og lod sig bringe sit Maaltid midt imellem disse gyselige Vidnesbyrd om hans Tapperhed. Han blev advaret imod det ubesindige i en saadan Handling; mange af Englænderne, som laa rundt omkring, vare ikke døde, mange blot let saarede; de kunde enten staa op og flygte eller søge Hævn og være glade ved at ofre Livet, naar tillige en Norman maatte lade det; men Vilhelm nærede ingen Frygt, Gud havde beskyttet ham indtil da, og han stolede paa, at han vilde gjøre det fremdeles. Derpaa tog han sin Rustning af, hans Skjold og Hjælm vare mærkede af mange tunge Slag, men han selv var usaaret; han blev hilset med høj Jubel af sine Tropper; atter takkede han Gud og sin tro Hær og satte sig derpaa til at spise og drikke imellem de døde.

Normannerne holdt Vagt hele Natten; Morgenen til den næste Dag, der skulde være helliget til kristelig Andagt, spredte sit Lys over en Scene, hvis Rædsler først da viste sig i deres fulde Udstrækning. Den første Pligt var at begrave de døde. Hertugen gik selv over Valpladsen og ledede Begravelsen af sine egne døde; han var ikke, hvad enten det nu var hans Følelse, der indgav ham det, eller af politiske Hensyn, til Sinds at behandle de overvundne eller deres Slægtninge grusomt eller fornærmelig uden Grund. Kvinderne fra Omegnen kom til Lejren for at bede om deres Mænds, Sønners og Brødres Lig, og de fik efter en udtrykkelig Befaling af Vilhelm Tilladelse til at bringe dem bort for at begrave dem i Nabobyerne. Hustruer og Søstre havde baaret Soldaternes Legemer bort; men der var hverken Hustru eller Søster til at spørge efter

det mishandlede Legeme af Englands Konge. Vi vide, at hans Hustru i det Øjeblik var langt borte, maaske allerede paa Vejen for at søge Beskyttelse bag det fjærne Klosters Mure; men der var andre, som elskede den faldne Helt; der var dem, som hang ved ham i levende Live, og som ikke vilde svigte ham i Døden. Der var hans Moder, Enken, som havde mistet saa mange tapre Sønner, der var Folk, som havde nydt godt af hans Gavmildhed, og den Kvinde, som havde elsket ham med en sand, om end ulovlig Kjærlighed. Det var fra Haralds Kloster, at der kom Mænd for at øve den sidste Pligt mod den døde. To Munke havde fulgt den engelske Hærs Marche; de kom enten af blot og bar Kjærlighed eller, som Legenden beretter, ængstelige for tilstødende Ulykker ved det hemmelighedsfulde Varsel, som det hellige Kors havde givet Kongen, da han laa i Bøn foran det i sin Klosterkirke, før han drog til Mødet med Vilhelm. Hovedet paa Frelserens Billede, der før havde siddet oprejst, skal den Gang have sænket sig mod Jorden, som om det sagde: »Det er fuldbragt,« ret som om alt Haab var ude for ham, der havde knælet foran det. Munkene fulgte efter lige til Valpladsen, men deltoge ikke selv i Kampen; de stode i Afstand derfra for at se, hvorledes det gik. Med dem var muligvis den nu bedagede danske Prinsesse Gyda, *) Godvins Enke, kommen, Moderen til de tre Helte, som vare faldne under Banneret. Hun kom til Hertugen og bad om sin kongelige Søns Legeme. Tre Sønner af hende vare faldne for hans eller hans Folks Haand; Erobreren kunde da indrømme i det mindste den ene af de tre en kongelig Begravelse. Haralds Legeme skulde blive opvejet med Guld, naar det maatte komme til at hvile inden for hans eget Klosters Mure; men hvor der var Tale om hans store Modstander, var Vilhelm ubønhørlig. Hans Sjæl var alt for ædel til, at han skulde nære smaaligt Nag

---

*) En Søster til Ulf Jarl, altsaa Faster til Svend Estridsen.

til en Fjende, som ikke længere kunde skade ham; men hans Politik bød ham at brændemærke Menederen, Oprøreren, den banlyste, ved en højtidelig Dom af Udøveren af den retfærdige Straf. Han, som ved sin umættelige Ærgjerrighed var Skyld i saa mange Mænds Fald, skulde ikke selv modtage Hædersbevisningen ved en højtidelig Begravelse; han skulde ikke lades som Fugleføde, men han, der bevogtede Kysten, medens han levede, skulde ogsaa gjøre det efter sin Død. En Stendysse paa Kysten af Sussex, rejst paa Højderne ved Hastings, skulde være det eneste Minde om Oprøreren.

Det kongelige Legeme var endnu ukjendt; det var blevet kastet til Siden mellem de andre Lig, som laa omkring Banneret, da der blev gjort i Stand til Vilhelms Midnatsmaaltid. Hvem kunde paatage sig at finde et enkelt Lig i en saadan Dynge? Hvem var i Stand til at gjenkjende en Skikkelse, der var bleven mishandlet ved uværdige Fjenders lave Ondskab? Man kunde ikke opfordre Gyda til at gjøre det; de to trofaste Munke gjorde deres bedste, men Forsøget lykkedes ikke. Der var kun én, man kunde betroe den pinlige Gjerning; én, som kjendte ham alt for godt; én, som havde elsket Manden, ikke Kongen, og hvis Kjærlighed var bleven ofret for Herskerens Pligt eller Politik. Hans Enke havde overladt ham til hans Skæbne. Det var en Kvinde af lavere Rang, der med Kjærlighed ikke havde bragt ham Magt og Anseelse, men som havde været hans Hustru, før han indtog sin høje Stilling, som nu blev opfordret til at udføre den sidste Kjærligheds-gjerning paa Jorden imod ham. Hendes Øje gjenkjendte endelig det mishandlede Legeme paa Mærker, som maaske end ikke hans Moder kjendte. Det saaledes fundne Legeme ventede nu paa Sejrherrens Befaling. Vilhelm vilde ikke krænke, han vilde kun gjøre, hvad hans Politik bød ham. Kristelig Begravelse blev nægtet ham, men Vilhelm kunde

dog vise Haralds Legeme Hædersbevisninger. Det sønderlemmede Legeme blev hyllet i Purpur og baaret til Vilhelms Lejr ved Kysten. Hertugen overdrog en af sine Høvdinger, som i det mindste ikke var nogen personlig Fjende af Harald og England, den hædrende Begravelse, der rigtig nok skete uden kirkelige Ceremonier; blandt Sussex's Klipper blev Harald Godvins Søns Legeme jordet under en Stendynge.

Saa vidt gaa de samtidige Forfatteres paalidelige Beretninger; men der existerer endnu to Fortællinger, vi skulle berøre. Den ene er helt og holdent en Digtning og har kun Interesse, for saa vidt vi se noget lignende gjentaget atter og atter i Menneskehedens Historie. Det er Fortællingen om, at Harald ikke faldt i det store Slag, men undkom og levede kortere eller længere Tid, og efter nogle skal have helliget Resten af sine Dage til Bod for sine Synder. Han skal være bleven funden halv død af Kvinderne, som kom for at hjælpe de saarede, og blev derpaa af nogle Mænd bragt til Winchester. Her blev han plejet i to Aar af en Kvinde, der forstod sig paa Saarlægekunst; derpaa skal han være dragen til Saxerne og Danmark for at bede om Hjælp mod Normannerne. Da han ikke fik nogen, forsagede han, efter at have gjennemgaaet meget, Verden og gik i Kloster; her skal han være død i en høj Alder og først i sit sidste Øjeblik have aabenbaret for sine Omgivelser, at den ringe Eneboer ikke var nogen anden end det besejrede Englands retmæssige Konge.

Den anden Fortælling siger, at Haralds Legeme, der først blev begravet under Stendyssen ved Hastings, senere blev ført til hans eget Kloster Waltham. At det altid angav sig som Haralds Begravelsessted, at der blev víst en Grav med Haralds Navn paa som hans lige indtil Abbediets Ophævelse, og at der fandtes Rester deraf i Midten af det 17de Aarhundrede, er hævet over enhver Tvivl; men denne lokale Tradition vilde ikke i og for sig være tilstrækkelig

til at faa os til at anerkjende denne Paastands Berettigelse, da den jo synes at staa i Strid med de samtidige Forfatteres Vidnesbyrd. Naar vi imidlertid se lidt nøjere til, vil det vise sig, at Historierne om Begravelsen under Stendyssen og om Begravelsen i Klostret nok lade sig forene. Der er meget, der taler for, at Haralds Ben til sidst kom til at hvile paa det sidste Sted. Det vilde stride imod Datidens religiøse Følelser, at han hvilede paa et uindviet Sted; fremdeles var det ikke urimeligt, at Vilhelm senere vilde tillade, at den Hæder vistes hans faldne Rivals Minde. Den første strænge Befaling var en politisk Handling i Sejrens Øjeblik; men allerede før Udløbet af det mindeværdige Aar kom der en Tid, da Vilhelm nok kunde være tilbøjelig til at lytte til mildere Raad. Da han var bleven den kaarne og salvede Konge, stræbte han en Tid efter at gjøre sit Herredømme saa taaleligt som muligt for Englænderne; han kan da have opfyldt enten Gydas eller Klosterbrødrene i Walthams Bøn om at faa Haralds Legeme flyttet fra Højen ved Hastings til Klosterkirken Waltham, hvor det kom til at hvile ved Højaltret. Nu søger man forgjæves hans Grav.

H. v. Würden.

Luthers Tilbagevenden fra Wartburg.

De Begivenheder, der gik for sig i Wittenberg i Slutningen af 1521 og Begyndelsen af det følgende Aar og igjen kaldte Luther frem til det offentlige Liv, ere vel de fleste af vore Læsere bekjendte nok, og vi behøve derfor kun at berøre dem i al Korthed som en Indledning til den følgende, lille Fortælling, der ganske vist har været kjendt for den lærde Verden snart i hundrede Aar, men for en dansk Læsekreds vistnok alligevel i det hele har Nyhedens Interesse. *)

Dr. Karlstadt havde i Wittenberg stillet sig i Spidsen for den reformatoriske Bevægelse og gjort sig til Fører for samme; men hans alt for store Iver efter at fjærne kirkelige Misbrug og den Voldsomhed og Hensynsløshed, hvormed han søgte at gjennemføre sine Hensigter og Tanker, havde foraarsaget store Uroligheder, der bleve afgjort misbilligede selv blandt de mest trofaste Tilhængere af den lutherske Bevægelse og truede med at tage en afgjort uheldig Retning. Den almindelige Bekymring og Ophidselse i Wittenberg tiltog yderligere, da Karlstadt, for at kunne gjennem-

---

*) Denne Fortælling i dens hele gammeldags og trohjærtige Sprog er meddelt i Füsslins Schweizermuseum 1784, i „der helvetische Almanach vom J. 1808“ og i „Johann Kessler, genannt Athenarius.“ St. Gallen 1826, af Bernet.

føre sine Reformer i det kirkelige Liv, forbandt sig med nogle andre religiøse Sværmere, de saa kaldte Zwickauer-Profeter, og Avgustinerpræsten Gabriel Didymus.*) Luther indsaa, hvilken Fare der truede hans Reformationsværk fra disse Sværmeres Side, og man kan derfor gjøre sig et Begreb om hans pinlige Stilling i det lille Værelse paa Wartburgerslottet. Han syntes alt at se Luften rødne af den brændende Wittenberger-Kirke, som han med saa stor Kjærlighed og sin Sjæls hele Kraft havde søgt at gjenoprette i dens oprindelige Renhed; han syntes at høre Stormklokken, der raabte om Hjælp og Redning, og sine Venners Nødraab. Hvad skulde han gjøre? Han besluttede at gaa til Wittenberg og selv dæmpe Oprørets Flamme med sin alvorsfulde Tale. Allerede imod Slutningen af Februar 1522 meldte han sin Landsherre og Beskytter denne sin Beslutning: »Jeg skal snart, om Gud vil, være der; eders fyrstelige Naade maa ikke tage mig det ilde op.« Gjennem sin Amtmand Oswald i Eisenach fraraadede Kurfyrst Frederik den vise endnu Luther at vende tilbage til Wittenberg; men hans Landsherres Betænkelighed kunde ikke gjøre Luther vaklende i hans Forsæt, og den 3dje Marts 1522 brød Junker Jørgen, i ridderlig Klædning med langt Skjæg og langt Haar, alene op fra Wartburg og red til Wittenberg, hvor han indtraf den 6te samme Maaned, efter at han Dagen forud i Borna ved Leipzig havde gjort Kurfyrsten bekjendt med sit Skridt i en Skrivelse, der helt igjennem bærer Præg af hans urokkelige Mod, faste Tro og Fortrøstning til Gud.

Det var visselig et alvorligt Skridt og Ridt, som Luther den Gang vovede, i det han saaledes uden sin høje Herres og Beskytters Tilladelse, ja endog mod hans Bud, forlod Wartburg for igjen at indtræde i det offentlige Liv og i

---

*) Se nærmere Afhandlingen „Gjendøberne og deres Rige i Münster“, Historisk Archiv. 1869 II, 156 og flg.

rette Tid vende tilbage til Wittenberg for at værne sin Kirkeforbedring mod truende Fare og Overlast. Hvorledes han imidlertid selv under et saa truende Livsvendepunkt forstod at bevare sin glade Fortrøstning, sin muntre Stemning og rolige Holdning, fremgaar klart af hans Møde under denne Rejse med to Schweizer Studenter i Gjæstgivergaarden den sorte Bjørn i Jena. Johann Kessler fra St. Gallen, den senere Reformator i sin Hjemstavn, var i Følge med sin jævnaldrende Ven, Johannes Reutiner, for Studiernes Skyld dragen fra Schweiz til Wittenberg. Efter rejsende Skolarers Skik maatte de tilbagelægge Vejen til Fods, og en Aften i Fastetiden vare de udmattede og ganske gjennemblødte af Regn ankomne til Jena. Her bleve de imidlertid afviste paa alle Gjæstgivergaarde og vilde allerede igjen forlade Staden og søge Nattely i en Landsby, da de mødte en Mand, som venlig spørger dem, hvorhen de endnu skulde saa sent, og da de fortalte ham deres Forlegenhed, nævner og anviser han dem en Gjæstgivergaard, som laa uden for Porten og hed den sorte Bjørn. Her finde de da ogsaa Modtagelse. I Gjæstestuen sidder en Mand alene i et Hjørne ved et Bord, og foran ham ligger en Bog opslaaet, hvori han netop læser. Dog snart hilser han dem venlig, opfordrer dem til at sætte sig hen til ham ved Bordet — thi paa Grund af deres tilsølede Klæder havde de holdt sig afsides og taget Plads paa en Bænk nær Døren, — og byder dem at drikke, saaledes at de ikke vel kunde afslaa det. Efter at de saaledes havde fornummet hans Venlighed, satte de sig hen til ham, bestilte selv et Krus Vin, bød ham ogsaa en Drik og mente, at han var en Riddersmand, da han sad der i en rød Læderkappe og iført Benklæder og Vams, dog uden Rustning, og med Sværd ved Siden, den højre Haand støttet paa Sværdknappen og omfattende Hæftet med den venstre. Han spurgte om deres Hjemstavn; men uden at afvente deres Svar sagde han til

dem: »I ere Schweizere, fra hvilken Kant af Schweizerlandet ere I?« De svarede »fra St. Gallen,« og han fortsatte: »Naar I, som jeg forstaar det, ville til Wittenberg, finde I der gode Landsmænd, Hieronymus Schurf og hans Broder, Doktor Avgustin.« »Til dem have vi Breve,« sagde Studenterne og spurgte, om Luther for Tiden ikke var i Wittenberg. »Jeg har sikker Kundskab om, at Luther for Tiden ikke er i Wittenberg,« var den fremmedes Svar, »dog skal han snart komme der hen; men Philippus Melanchthon er der og læser over det græske Sprog.« Derhos formanede han de unge Folk til ret at lægge sig efter det græske og hebraiske Sprog, hvortil der var god Lejlighed i Wittenberg. De erklærede ikke at ville hvile, før de havde set og hørt den Mand, som havde angrebet Messen og Præsteskabet; ogsaa os, tilføjede de, have vore Forældre bestemt for den gejstlige Stand, og vi ønskede gjærne at vide, hvorledes det forholder sig med disse Ting. »Hvor have I da tidligere studeret?« spurgte Riddersmanden. Svar: »I Basel.« »Nu, hvorledes staar det da til i Basel?« spurgte han videre, »er Erasmus endnu der, hvad tager han sig for?« »Saa vidt vi vide, staar det godt til i Basel. Ogsaa opholder Erasmus sig der; men hvad han tager sig for, er enhver uvidende om og ubekjendt med; thi han holder sig meget stille og for sig selv.« »Men hvad mener man i Schweizerlandet om Luther?« sagde Riddersmanden videre. »Der hersker hist som alle Vegne mange Slags Meninger om ham. Nogle kunne ikke noksom rose ham og takke Gud for, at han har aabenbaret sin Sandhed og blottet Vildfarelserne ved denne Mand, men andre fordømme ham som en utaalelig Kjætter, fremfor alle da de gejstlige.« »Det kunde jeg vel tænke mig,« svarede han, »det er disse Præster.« Under disse Samtaler var den fremmede Riddersmand bleven meget fortrolig med de tvende Studenter; men hans lærde Taler særlig hans Bekjendtskab med Schurf,

Melauchthon og Erasmus fra Rotterdam var dem dog underlig og paafaldende, og deres Forundring blev endnu større, da den ene af Rejsefællerne tog den Bog, som laa paa Bordet, i sin Haand og slog den op; thi det var en hebraisk Salmebog. Han lagde den igjen paa sin Plads, og Ridderen stak den til sig. »Jeg vilde give en Finger af min Haand,« begyndte Studenten igjen, »naar jeg forstod dette Sprog.« »I maatte vel kunne opnaa det,« sagde den fremmede, »naar I ellers vil anvende den rette Flid derpaa; ogsaa jeg ønsker at komme videre deri og øver mig derfor daglig.«

Dagen var gaaet til Ende, og det var alt blevet meget mørkt, da traadte Værten ind i Værelset og hen til Studenterne ved Bordet. Da han havde mærket og hørt deres Ønske om at se Luther, sagde han: »Kjære Svende, det vilde være lykkedes eder, hvis I havde været her for to Dage siden; thi her har han siddet ved Bordet,« og han viste dem Stedet med Fingeren.

Det vare vi meget fortrydelige over — saaledes fortsætter Kessler sin Fortælling, som vi her følge — og lod vor Vrede gaa ud over den slette og ikke færdige Vej, som havde hindret vor Vandring, men tilføjede: »Det glæder os dog, at vi ere i samme Hus og sidde ved samme Bord, hvor han har siddet.« Værten lo og gik bort; men en kort Stund efter kaldte han mig ud af Stuedøren. Jeg kom hen til ham, i det jeg blev bange og tænkte efter, hvad upassende jeg maaske havde gjort, og hvad jeg, skjønt uskyldig, kunde være bleven mistænkt for. Da sagde Værten til mig: »Da jeg antager det for fuldstændig rigtigt, at I ønsker at høre og se Luther, saa er det ham, der sidder hos eder.« Jeg mente, at Værten vilde have mig til bedste. »I vil nok gjærne drive Spas med mig,« sagde jeg til ham, »og tilfredsstille min Lyst efter at se Luther;« dog han bekræftede endnu engang sit Udsagn, men bad mig lade, som om jeg ikke vidste noget derom. Jeg gik

igjen ind i Stuen, men kunde ikke afholde mig fra hemmelig at hviske min Kammerat i Øret: »Værten har sagt mig, at det er Luther;« men han vilde heller ikke strax tro det og sagde: »Han har maaske sagt, at det er Hutten, og du har ikke rigtig forstaaet ham.« Da nu Klædningen ogsaa mere mindede mig om Hutten end om Luther, der dog var en Munk, lod jeg mig overtyde om, at Værten havde sagt: »Det er Hutten,« thi Begyndelsen af begge Navne klinger saa temmelig ens.

Imidlertid kom to Kjøbmænd ind i Herberget, og efter at de havde aftaget deres Overtøj og løsnet deres Sporer, lagde den ene en uindbundet Bog paa Bordet. Den ubekjendte Riddersmand spurgte dem, hvad det var for en Bog. »Det er Doktor Luthers Udlægning af Evangelierne og Epistlerne, først nylig trykt og udkommen; har I endnu ikke set dem?« »Jeg skal ogsaa snart faa det Værk anskaffet,« gav han til Svar. *) Nu kom Værten og sagde:

---

*) Paa Wartburg udfoldede Luther en uafbrudt, mangesidig Virksomhed; men langt over hans mangfoldige Stridsskrifter og mindre Opbyggelsesskrifter, og næsten jævnsides med hans Hovedværk: Oversættelsen af det nye Testamente, bør der stilles et andet Værk, som Luther havde paabegyndt strax efter sin Ankomst til Wartburg, atter og atter optog trods alle Afbrydelser og Forstyrrelser og fortsatte til Midten af November med samme Lyst og Kjærlighed. Vi sigte til Udarbejdelsen af hans tydske Kirkepostil, den Bog, som vi oven for saae de to brave Kjøbmænd føre med sig. Denne Forklaring af Fest- og Søndagsevangelierne og Epistlerne er den første evangeliske Prædikensamling paa det tyske Sprog, og Luther selv kaldte den senere hen den allerbedste Bog, han nogen Sinde havde skrevet, og, tilføjer han, selv Papisterne sætte Pris paa den. Vi skulle ikke her gaa nærmere ind paa Gangen i Værkets Udarbejdelse, men blot tilføje, at indtil den 17de Septbr. 1521 var han færdig med de tvende første Afdelinger, Epistlerne og Evangelierne fra første Søndag i Advent til Epiphaniasfesten, som det

»Sæt eder nu til Bords, vi ville spise;« men vi bad Værten give os nogen Mad for os selv. »Kjære Svende,« svarede Manden, »sæt eder kun til Bords, jeg skal nok være rimelig mod eder,« og da den fremmede hørte dette, sagde han: »Kom kun her hen, jeg skal nok klare Fortæringen med Værten.«

Under Maaltidet førte han megen gudfrygtig og venlig Tale, saa at Kjøbmændene og vi gave mere Agt paa hans Ord end paa alle Retterne. Han talte ogsaa om den forestaaende Rigsdag i Nürnberg og mente, at der ikke vilde komme meget ud deraf, da Herrerne hellere vilde tilbringe Tiden med Turneringer, Slædefarter, Utugt og Hoffærdighed end antage sig Guds Ord; »men jeg,« vedblev han, »har det Haab, at den rene Sandhed og Guds Ord vil bringe vore Børn og Efterkommere mere Frugt, end det har bragt deres Forældre, hos hvem Vildfarelsen er saa indgroet, at den ikke let lader sig udrydde.« Kjøbmændene gave deres Bifald hertil, og den ældste af dem sagde: »Jeg er en jævn, enfoldig Lægmand og forstaar mig ikke synderlig paa disse Tvistigheder; men saa vidt jeg kan blive klog paa den Ting, maa Luther enten være en Engel fra Himlen eller en Djævel fra Helvede. Jeg vilde gjærne spandere ti Gylden her endnu paa Luther, naar jeg kunde skrifte for ham, thi han maatte og kunde undervise min Samvittighed paa rette Maade.«

Imidlertid traadte Værten nærmere hen til os; »vær ikke bekymret for Fortæringen,« sagde han hemmelig, »Mar-

---

fremgaar af Dedikationsskriftet til Oversættelsen og Forklaringen af Evangeliet om de ti spedalske. Til den anden Afdeling er endnu føjet: En lille Undervisning, hvad man skal søge og vente i Evangelierne, med en Dedikation til Grev Albrecht af Mansfeld, dateret „i Ørkenen paa Sankt Elisabets Dag (ɔ: 19de Novbr.) 1521“. Det afbrudte Arbejde er næppe blevet fortsat før mod Slutningen af Aaret 1523, maaske endog først fra Begyndelsen af 1524.

tinus har betalt Aftensmaden for eder.«. Det glædede os meget, ikke for Pengenes og Madens Skyld, men særlig fordi denne Mand havde víst Gjæstfrihed mod os. Efter Aftensmaden stode Kjøbmændene op og gik ud i Stalden for at passe deres Heste. Imidlertid var den ubekjendte alene med os i Stuen, vi takkede ham da for den Pengesum, han havde lagt ud for os, og lode os mærke med, at vi holdt ham for Ulrich von Hutten. »Ham er jeg ikke,« gav han til Svar; men til Værten, som netop igjen traadte ind, sagde han: »Jeg er i Aften bleven til en Adelsmand; thi disse Schweizere holde mig for Ulrich von Hutten.« Saa sagde Værten: »Ham er I ikke, men Martinus Luther.« Da lo han og spøgede: »De to holde mig for Hutten, I holder mig for Luther, jeg skulde vel egentlig hedde Martinus Marcolfus.« Efter saadan Tale tog han et højt Ølglas, sigende: »Schweizer, drik mig endnu en Gang en venlig Tak og Velsignelse til.« Og da jeg vilde tage Glasset, bød han mig et andet med Vin og sagde: »Øllet er ubehageligt og uvant for eder: drik Vinen!«

Nu stod han op, kastede Kappen over Skuldrene, tog Afsked og bød os Haanden med de Ord: »Naar I komme til Wittenberg, hils saa Doktor Hieronymus Schurf fra mig.« »Det skulle vi gjøre villig og gjærne, sagde vi; men hvad skulle vi kalde eder, saa han forstaar eders Hilsen.« »Sig ham ikke andet end: Den, som skal komme, lader eder hilse; saa forstaar han nok de Ord.« Med disse Ord skiltes han fra os og gik til Ro.

Derpaa kom Kjøbmændene igjen ind i Stuen, lod Værten endnu give dem en Drik og underholdt sig meget indbyrdes om, hvem den Gjæst, der havde siddet hos dem, vel kunde være. Værten holdt ham for Luther, og Kjøbmændene lode sig snart overtyde derom, men vare mest bekymrede over, at de havde talt saa upassende om ham; de vilde staa tidligere op den næste Morgen og bede ham

om Forladelse for, at de ikke havde kjendt ham personlig. Det skete ogsaa. De fandt ham om Morgenen i Stalden, og Martinus har svaret paa deres Tale: »I have jo under Aftensmaden sagt, at I vilde give ti Gylden ud endnu for Luther og skrifte for ham; naar I altsaa skrifte for ham, ville I jo se og erfare, om jeg er Martinus Luther.« Uden derpaa at give sig yderligere til Kjende er han siddet op og reden ad Wittenberg til.

Efter vor Ankomst til Wittenberg gaa vi strax til Doktor Hieron ymus Schurf for at overbringe ham vore Breve. Da vi vare traadte ind i Stuen, finde vi Martinus ligervis som i Jena og nu sammen med Philippus Melanchthon, Justus Jonas, Nicolaus Amsdorf, Doktor Avgustin Schurf, som fortælle ham, hvad der er gaaet for sig under hans Fraværelse fra Wittenberg. Han hilste os og smilte, viste med Fingeren og sagde: »Det er Philippus Melanchthon, om hvem jeg har fortalt eder.« Da vendte Philippus sig til os og spurgte efter mange Ting, hvorom vi maatte give ham Besked, saa godt vi kunde. Og saaledes vare vi den samme Dag sammen med disse Mænd til vor store Glæde.

Saa vidt Kesslers endnu forhaandenværende Beretning om hans og hans Vens Møde med Luther i Gjæstgivergaarden den sorte Bjørn i Jena, saaledes som han selv har nedskrevet samme i sin Hjemstavns Dialekt. Om den brave Schweizer skulle vi blot endnu tilføje, at han i Wittenberg sluttede sig til de reformatoriske Grundsætninger og senere vendte tilbage til sin Fødestavn, hvor han i al Beskedenhed søgte sit Underhold som Sadelmager. Dog vidste den berømte Vadianus at drage Kessler frem fra hans ydmyge Stilling, 1535 blev han Præst i St. Margareth i Rhindalen, 1537 Lærer i St. Gallen, 1542 Præst samme Steds, senere Medlem af Skoleraadet og endelig 1571 Overhoved for hele Kantonets Gejstlighed, men

allerede tre Aar senere døde han, to og halvfjerdsindstyve Aar gammel. *)

Luthers Ankomst til Wittenberg faldt i det mest belejlige Øjeblik. Zwickauer-Profeterne, som vare fordrevne af Øvrigheden i deres egen By, havde allerede begyndt at ivre mod Barnedaaben, de talte om at stifte et kommunistisk og socialistisk Guds Rige her paa Jorden, og deres Indvendinger mod Barnedaaben havde selv hos Melanchthon vakt indre Uro. Næppe var Luther indtruffen, før han lod bekjendtgjøre, at han vilde prædike mod de under hans Fraværelse udbrudte Vildfarelser, den følgende Søndag besteg han derpaa Prædiskestolen og talte hele Ugen igjennem mod Messen og Billedstormerne. Han anførte Paulus's Tale i Athen og udviklede, hvor klogt Apostlen havde stillet sig til den Sag. Han hævdede fremdeles Kunstens Betydning. »Fordi de fejle, som tilbede Sol og Maane og Stjærner, skulle vi derfor strax rive Stjærnerne ned fra Himlen?« Naar man læser de Prædikener, som Luther holdt ved denne Lejlighed, kan man fatte, at en Karlstadts eller Thomas Münzers mystiske Taage snarlig maatte spredes ved det Lys og den Varme, som udgik fra disse hans faderlige Straffetaler. De urolige Hoveder bleve snart nødte til at fortrække, Karlstadt gik til Basel, Münzer blev optagen som Profet i Flækken Altstedt, men da han ogsaa her lod udgaa heftige Skandskrifter mod Luther og hans Lære, maatte han atter gribe Flugten. Af lignende Aarsager blev han ogsaa udvist af Nürnberg; men han havde endnu mange Tilhængere, og hvilken skæbnesvanger Rolle han kort efter spillede under Bondekrigen, er bekjendt nok.

Men i Luthers og Reformationens Historie blev Op-

---

*) Af Kesslers Skrifter fortjener en Slags Søndagskrønnike (Sabbatha) at fremhæves, da han her i Modersmaalet og med Naivitet og undertiden selv med Finhed fortæller de samtidige Begivenheder i Schweiz og Udlandet.

holdet paa Wartburg, »hans Eremitbolig«, »hans Patmos«, som han kalder Slottet, af uendelig Betydning, og naar man læser Overskrifterne til hans Breve: »paa Bjærget«, »i Fuglenes Bo« eller »blandt Fuglene, som synge liflig paa Grenene og af alle Kræfter prise Gud ved Nat og Dag«, da fatter man, at disse Underskrifter ikke blot ere fremgaaede af den Hensigt at dølge hans Opholdssted, og man aner og føler den Stemning, som ved den Tid opfyldte Luthers Sjæl og Sind og giver sig Luft gjennem disse Angivelser.

C. H.

Fra Krigstiden 1864.

(Erindringer i nogle Breve fra Sydslesvig.)

Treja ved Slesvig, den 19de Novbr. 1863.

Hvad man dog kan opleve i otte Dage! Da jeg sidst tilskrev dig — ja endnu for otte Dage siden — anede ingen af os, at saa megen Sorg saa snart skulde times vort stakkels Fædreland. Aldrig glemmer jeg Søndagen den 15de November, og dog vidste jeg paa den endnu ikke, hvilken Ulykkesdag den skulde blive for os. Det var her nede ret en uhyggelig Dag, den Søndag, saa mørk og trist, som en Novemberdag vel kan være. Vi vidste vel, at Kongen laa syg paa Lyksborg, men ingen af os i det mindste her anede, at hans Sygdom skulde blive en Sygdom til Døden. Søndag Aften vare nogle danske Venner samlede hos os, men Kongens Sygdom blev kun ganske løselig omtalt, og dog foer netop i de samme Timer Budskabet om hans Død ved Telegrafen ud over hele Landet og Udlandet med. Inden man her vidste, at Kongen var død, havde Godtfolk i Kiel pr. Telegraf tilmeldt Prins Friederich i Dolzig: »der König-Herzog ist todt, das Land erwartet seinen Herzog Friederich!« Mandag Morgen bragte først Sørgebudskabet til os; det er umuligt at beskrive dig, hvorledes jeg derved blev til Mode, men jeg antager, at de samme Følelser have grebet dig. Selv vore plattysktalende Bønder her nede, som igjennem

mange Aar ere blevne gjorte fremmede for Danmark og alt, hvad der er dansk, ere blevne grebne af dyb Alvor og en ubetvingelig Gru ved at erfare Efterretningen om Kongens Død. »Nun kriegen wir schlechte Zeiten!« hørte jeg dem sige forleden, da de holdt Grande for at ordne den befalede Ringning for Kongen, og mangen en udtaler ved en Samtale under fire Øjne sin Sorg og sin Frygt.

I Gaar var jeg inde i Slesvig. Hvilken Hurlumhej var dog ikke der, og jeg hørte da ogsaa snart Dagens store Nyhed, at Hertugen af Avgustenborgs ældste Søn gjør Fordring paa de meget omtvistede Rettigheder, som Faderen har faaet betalt i dyre Domme, og saaledes har proklameret sin Tronbestigelse i »Schleswigholstein.« Paa Gaderne i Slesvig, hvor, som du véd, ellers alt er saa dødt og stille, var der i Gaar et ualmindeligt Røre, saa at man snart kunde se, at der var noget ualmindeligt paa Færde. Ude paa Hesterberg, hvor min Gjæstgiver bor, stod et Regiment opstillet til Udrykning, og Obersten, som i stor Iver ilede frem og tilbage foran Fronten, holdt en Tale til Folkene. Man sagde mig, at Regimentet just nu havde faaet Marcheordre og med Jærnbanen skulde sendes til Kiel, hvor Hertugen var bleven proklameret. Dette er dog ikke sandt, hvilket jeg fik at høre, da jeg kom op i Madam Esselbachs Hotel. Der vare Værelserne opfyldte med Officerer, og man var netop i Færd med af en nysankommen tysk Avis at oplæse Prætendentens Proklamation og Hertugen af Koburgs Anerkjendelse af ham. »Det er jo Oprør,« raabte en; »nu bliver det da til Krig,« sagde en anden. Ja, Uvejret trækker sammen over vort stakkels Fædreland, men glædeligt er det, at Kongen vil støtte sig til sit Folk, saa hjælper Vorherre. Der var stor Spænding i Slesvig, inden man erfarede, at den ny Forfatning var bleven underskreven af Kongen; da saa Efterretningen kom, at det var sket, blev der Glæde iblandt de dansksindede. At Bønderne her ikke følge meget med Tiden, har jeg saa ofte erfaret, og

det er saa naturligt, eftersom Aviserne blive gamle, inden de komme rundt iblandt de mange, der enes om et Blad. Dog den Efterretning om Prætendenten have de faaet fat paa i god Tid, det erfarede jeg allerede i Dag. Der kom en Mand til mig for at afgjøre en Forretning, og skjønt du véd, at jeg aldrig har givet mig af med at politisere med Bønderne, kunde det i Dag ikke undgaas, tilmed da Bonden selv bragte Tidsbegivenhederne paa Bane. Jeg fik derved en Udtalelse, som du endelig maa vide; thi den er saa karakteristisk for de Midler, med hvilke Agitationen fra tysk Side er bleven holdt i Aande. Efter at have omtalt Kongens Død og den Nyhed, som Telegrafen havde bragt fra Dolzig, sagde nemlig Manden med den største Troskyldighed, at det var maaske ikke saa galt at faa en »Herzog«, der vel ikke blev saa dyr, »denn er schol wohl nich so fiin lewen as en König!« Er det ikke mageløst!! Lad os bede Gud bevare vort stakkels Fædreland og slaa en Skanse om det mod Løgnens og Forræderiets Rænker. Du skal nok i denne bevægede Tid oftere end ellers faa Brev fra mig! Gud befalet!

Din

Treja ved Slesvig, den 20de December 1863.

Der er dog hengaaet længere Tid, end jeg egentlig havde tænkt, at der skulde hengaa, siden du sidst fik Brev fra mig; men disse Tider give os alle saa meget at tænke paa, at man let glemmer det mindre vigtige. Nu rustes der for Alvor til Krig; vi se det her fra første Haand. Ude i Skanserne er der travl Virksomhed, og Jærnbanetogene bringe næsten daglig her forbi Krigsmateriel og Soldater. Det er da ogsaa fornødent, at Danmark gjør sig beredt; thi Agitationen i Tyskland for den »verlassene Bruderstamm« antager hver Dag større og større Dimensioner. Hvad mon det bliver til med den svensk-norske

Alliance? Selvfølgelig længes vi begjærlig efter at faa sikker Stadfæstelse paa, at det bliver til Alvor. Mon England mener det alvorlig med alle de Trusler og Forbandelser, som navnlig i Times hagle ned over Preussen, og hvormed man vil skræmme det? Hvorledes Hjemmetyskernes Koryfæer betragte den avgustenborgske Prætendent, derom fik jeg forleden et lige saa morsomt som talende Vidnesbyrd. Du véd, at jeg her i Nabolaget har en Proprietær, som har været Stændersuppleant og deltog i den sidste slesvigske Stænderforsamlings ulovlige og næsten oprørske Adfærd. Han er som saadan Fuldblodsschleswigholsteiner, endskjønt han er barnefødt tæt nord for Flensborg, og Faderen har tjent Familiens Formue som Skibsfører under Danebrog. For et Par Dage siden kom han til mig i et Ærende og bragte strax de politiske Tidsbegivenheder paa Tale. Jeg gjorde gjældende, at det var Preussen, der stod bag ved den hele Bevægelse og havde holdt den i Aande lige siden forrige Krig, fordi Preussen vilde have Slesvig og Holstein, og det var jeg overbevist om, at der aldrig kom nogen Avgustenborger paa Tronen i Hertugdømmerne. Manden vilde dog ingenlunde indrømme dette, men var fuldt og fast overbevist om, at det var af ren og bar Uegennyttighed, at Preussen havde gjort sig til Talsmand for Schleswig-Holsteinernes Ønsker og taget sig af deres krænkede Rettigheder, som han udtrykte sig. Da jeg ikke kunde komme nogen Vej med ham, gjorde jeg lidt Løjer med den avgustenborgske Prætendent, som efter min Mening er en sølle Fyr og nok ogsaa er bekjendt for i aandelig Henseende at være en Stakkel! »Jeg kan ikke forstaa«, sagde jeg, »hvad stort og godt man venter sig af ham.« Hvad tror du saa, at han svarede? »Ja, allerdings,« sagde han, »ein dummer Kerl ist er, und wir erwarten von ihm Nichts; wir hoffen aber mit ihm leichter fertig zu werden als mit den Dänen.« Er det den almindelige Mening blandt Hjemmetyskerne, saa kan Dolzigeren være glad ved Forvent-

ningen om Hertugkronen!! Men, Gud bevare os! hvilke Tider! o, tempora! o, mores! man maa rigtignok sige: En vil have »Hertugen,« fordi han forhaabentlig bliver billigere end en Konge, en anden vil have ham, for desto snarere at blive af med den »angestammter Landesherre.« Ingen taler om Tro og Love, om Troskab og Ed, alt gaar efter Beregning af, hvad man tror bedst svarer til egen Fordel! — Ja, Aviserne læser du jo selv, saa vi vil ikke tygge Drøv paa deres Efterretninger hist og her fra. Det er ikke sandsynligt, at du hører fra mig paa denne Side Jul, derfor en glædelig Fest trods alle Tidernes Bekymringer og Pinagtigheder.

Din

Treja ved Slesvig, den 5te Januar 1864.

Et glædeligt Nyaar ønskes dig, og give Gud, at Aaret maa bringe Held og Lykke for vort kjære Fædreland og dets retfærdige Sag! Nu ere Krigstilberedelserne rykkede os nær paa Livet; thi den næstsidste Dag i det gamle Aar fik vi Indkvartering. Det er de fynske Dragoner, som efter en meget besværlig Marche ere naaede her til, og her hos os er en Løjtenant og 6 Mand med tilhørende Heste indkvarterede. Vi ere meget tilfredse med vore Folk, og det samme ere Bønderne, der alle rose Soldaterne for deres gode Opførsel. Kongen har siden Nyaarsdag været inde i Slesvig og der fra beset Skanserne. Jeg var i Gaar i Byen, hvis Gader vrimlede af Soldater af alle Vaabenarter; jeg saae Kronprinsen færdes iblandt dem og snart tiltale en, snart en anden. Kongen kjørte ud til Louisenlund for at sige Farvel til Broderen, Hertug Karl, inden Afrejsen, som nok fandt Sted hen paa Eftermiddagen i Gaar. Hvorledes mon de to mødes under disse truende Tidsforhold? Det er bedrøveligt, at Vinteren truer med at komme; thi dels er det jo drøjt for vore stakkels Soldater at døje al den Kulde;

men dels — og det er vel det værste — svækkes Stillingen ved Danevirke meget, hvis der virkelig kommer vedholdende Frost. Min Løjtenant ser i Dag helt betænkelig ud. Det er i det hele en meget flink Mand, denne samme Løjtenant, og vi kunne godt tale sammen om den politiske Tilstand; men alle Officerer ere ingenlunde af samme Tænkemaade som han. Jeg kan saaledes ikke sige dig, hvor forfærdet og bedrøvet jeg blev, da jeg forleden Aften var sammen med en Ritmester, som ligger i Kvarter hos en dansk Familie her i Nærheden. I min Uvidenhed om Stemningen talte jeg om de kommende Begivenheder ud af den Erindring, jeg endnu havde fra 1848 om Begejstringen i Hæren, den Gang den drog afsted; men jeg maatte rigtig nok sige: Ak! hvor forandret! Ritmesteren udtalte sig i stærke Udtryk om det lumpne, at man skulde slaas for et Stykke Papir, og da jeg modsagde denne Opfattelse af Aarsagen til Krigen og søgte at bevise, at den ikke vilde kunne undgaas, hvorledes saa end Danmark bærer sig ad, udbrød han i en meget irriteret Tone: »Ja, De hylder vel ogsaa den Studenterpolitik: slaas til »sidste Mand!« Jeg mente, at naar man ikke vil lade os i Fred i vort eget Land, er der ikke andet at gjøre end at værge sig saa godt som mulig, men fik det Svar: »Aa, vi ere dog de smaa, lad dem hellere tage det hele, i alt Fald vil jeg ønske, at de, som hylde Krigspolitikken, vilde gaa i Spidsen.« Jeg tog da nu Bladet fra Munden og tillod mig at mene, at der maaske kunde komme den Tid, da jeg var lige saa udsat for Krigens Onder, som de, der nu skulde staa for Fjendens Kugler, fordi dette nu engang var deres Kald, og udtalte min store Sorg over at høre en dansk Officer tale saaledes. Han gav mig et bittert og afvisende Svar. Aldeles betuttet ilede jeg hjem til min Løjtenant og fortalte ham, hvad jeg havde oplevet. Han sagde mig — hvad jeg aldrig har vidst eller anet — at denne Opfattelse af Sagerne ingenlunde er enestaaende, navnlig blandt højere Officerer, men

han hyldede ingenlunde denne Politik. Jeg har faaet bange Anelser, siden jeg er bleven reven ud af min lykkelige Uvidenhed. Folkene er der intet i Vejen med; de tale med stor Begejstring om at slaas paa Danevirke og klage kun over en mangelfuld Forplejning fra Intendanturens Side. Det træffer sig, naar der sendes en Kommando efter Proviant, at den kommer tilbage uden at have faaet noget. Værterne hjælpe saa naturligvis paa Mangelen, men sligt burde dog ikke kunne ske. Gud véd, hvad der er sket, naar du igjen hører fra mig. Prætendenten har jo nu holdt sit Indtog i Kiel, efter at vore Tropper vare dragne bort, og Knuden strammes haardere og haardere. Dog jeg behøver ikke at fortælle dig, hvad du kan læse og har læst i Aviserne. Lev vel!

Din

Treja ved Slesvig, den 2den Februar 1864.

Krigen er erklæret! Ja du véd det naturligvis allerede, at nu skal der atter kæmpes i den tusendaarige Strid mellem Danmark og Tyskland om Sønderjylland. Jeg fik Efterretningen i Gaar, da jeg var ude i Slesvig, hvor man fortalte mig, at der i Forgaars havde været tyske Officerer i det danske Hovedkvarter med et Ultimatum til General de Meza, hvilket denne havde afvist, og Fjendtlighederne vare derfor begyndte i Gaar Morges. Alle vare i den yderste Spænding; men Gaderne vare næsten tomme, thi Militæret var rykket ud. Mange Soldater saae jeg i travlt Arbejde med at save og hugge en Rende i Isen paa Slien; de andre vare nok ude i Skanserne for endnu at lægge en sidste Haand paa deres Fuldførelse. Man nævnte Ritmester Sommer som den, der ved Forposterne havde optaget Kampen, og der skal allerede være flydt Blod. Overalt saas alvorlige Ansigter, og blandt de i Byen boende danske Familier hersker den største Uro og Bekymring; jeg hørte stor Tvivl

blive udtalt, om Danevirke kan holdes under de nuværende Temperaturforhold. Mange have allerede begyndt at pakke deres Sager sammen, og Hustruer og Børn tænker man paa at sende bort. Det ser helt anderledes ud, end jeg havde tænkt mig det. Ved Middagstid saae jeg i Gaar tre Wienervogne kjøre ind paa Gottorp Slot. I den første Vogn gjenkjendte jeg Kongen med Monrad ved hans Side. Jeg talte med Kammerherre H—, som i fuld Uniform kom fra Slottet, hvor han havde hilst paa Kongen; han stadfæstede Efterretningen om, at Krigen virkelig var begyndt, men tilføjede: »Det er vist, at Svenskerne komme — jeg har selv hørt det paa Slottet — men hvorfor have vi dem ikke allerede nu?« Da jeg i Gaar Aftes kjørte hjem fra Slesvig, passerede jeg Armeens Vognpark, hvor der tillige var en uoverskuelig Mængde Militær af alle Vaabenarter opstillede. Gud maa vide, hvad de nærmeste Dage skulle bringe! Vor Indkvartering forlod os i Gaar Formiddags; om Natten var der kommen Ordre til Udrykning, saa at Soldaterne hele Natten havde haft travlt med at pudse og gjøre sig rede til Afmarche; her er nu dødt og stille, og alle ere grebne af en urolig Følelse med Hensyn til de nærmeste Begivenheder. Ildevarslende Rygter er der nok af; de komme formodentlig fra Hjemmetyskerne, der sagtens have Forbundsfæller syd fra. Jærnbaneforbindelsen er standset, og dette Brev maa derfor sendes med Lejlighed til Husum, hvorfra jeg haaber, at det vil komme til dig. I de nærmeste Dage skal du igjen høre fra mig, da jeg nok kan tænke, at du er urolig for os, der her nede skulle møde den første Tørn. I Dag talte jeg med den tyske Doktor her i Byen; han mente, at »die Sache kommt hoffentlich wohl noch zu rechte,« og talte med tilsyneladende Beklagelse om Tingenes Tilstand; men naar Krokodillen ynksomst græder, den allersnarest Folk opæder! Nu kom Sognefogden for at rekvirere min Vogn til Krigskjørsel; han rystede paa Hovedet, den Ræv! — Ja, mange Hjærters Tanker skulle nu aaben-

bares; thi nu kommer en Afgjørelsens-Time! Gud monne raade, om vi fange Sejr igjen! — Lev vel og vær med os alle Gud befalet!

Din

Treja ved Slesvig, den 5te Februar 1864, Aften.

Om du har modtaget mit Brev fra i Tirsdags, véd jeg ikke, da den regelmæssige Postforbindelse er afbrudt, og jeg har derfor i de sidste Dage ej heller faaet Aviser. Imidlertid skriver jeg allerede nu igjen, for at du kan se, hvorledes vi have det; thi i Morgen kan jeg faa Brev igjen sendt til Husum. C. kom i Forgaars Aftes uventet her ud fra Slesvig, hvor alle Forretninger ere standsede, og fortalte om Kampen ved Mysund, hvorom du nu sagtens véd bedre Besked end jeg, der ingen Aviser har. Han bragte ogsaa Depechen fra Stockholm, at nu kommer »han selv og 22000.« Blot de ikke komme for silde til det store Møde paa Danevirke! Vi have i de sidste Dage hørt flere Kanonskud fra det fjærne, men vide ingen rigtig Besked — alt er kun Rygter. Jeg tog i Gaar til Hollingsted og var ude ved de der liggende Skanser. Da jeg havde været i Byen en halv Times Tid, lød der Signaler til Udrykning, og Soldaterne ilede til deres Alarmpladser, saa der blev en forfærdelig Hurlumhej, og vi kjørte strax tilbage igjen. C. vil absolut gaa frivillig med og har i den Anledning i Eftermiddag været i Hollingsted for at melde sig til Tjenesten ved 6te Regiment; men for et Øjeblik siden kom han hjem med den Besked, at Obersten ikke kunde modtage ham, da han hverken havde Uniform eller Armatur til ham. Jeg er ganske glad over dette Udfald; thi vil han med, og ingen er jo for god dertil, synes mig, at han først burde gjennemgaa en ordentlig Uddannelse; han kom for Resten hjem med den Efterretning, at man ventede et stort Angreb af Fjenden. Baade i Gaar og i Dag har der paa

en Mark her i Nærheden holdt adskillige militære Bagagevogne, som ere komne syd fra, men igjen efter nogle Timers Ophold ere kjørte bort. Man havde i Hollingsted fortalt om en heldig Affære for os paa Kongshøj; men, som sagt, vi vide intet uden Rygter, og det er næsten ikke til at udholde i en Tid som denne at skulle nøjes med dem.

Kongen skal i Onsdags have forladt Slesvig, og Byens Politimester, som paa Grund af sin energiske Optræden mod Hjemmetyskerne der er meget ilde set af dem, skal være tagen bort med Kongen. Dette, synes mig, tyder ikke paa noget godt, og maaske skulle vore store Forventninger til Danevirke ikke gaa i Opfyldelse. Gud véd det!

Lørdag Middag den 6te Februar:

Brevet skulde først bort i Dag og blev derfor ikke sluttet i Aftes, men hvilken gyselig Nat have vi ikke oplevet, siden jeg i Gaar Aftes skrev til dig! Nu er Leddet brudt, og som en giftig Flod vælte Tyskerne sig frem over Danmark dejligst Vang og Vænge! Du véd sagtens, hvad der er sket, Danevirke er rømmet uden Sværdslag!! I Haab om, at du faar dette Brev, skjønt Postforbindelsen fra Husum nord paa maaske ogsaa nu er afbrudt, vil jeg — saa godt jeg kan det under den forfærdelige Angest og Spænding, som gjør sig gjældende — forsøge at optage Traaden fra i Gaar. Ved Sengetid i Gaar Aftes hørtes en ustandselig Vognrummel paa den frosne Landevej, og jeg ilede ud for at indhente Efterretninger. Der saae jeg da en uoverskuelig Række Vogne bevæge sig hen ad Landevejen vester paa, og omsider lykkedes det mig at komme til at tale med en Underofficer paa en af Vognene. Han sagde mig, at det var Bagagen, som skulde bringes i Sikerhed, da man — saa vidt han vidste — ventede et Angreb om Natten. Kort efter traf jeg en Bonde, der havde været i Ægtkjørsel og just var kommen fra Slesvig. Jeg tiltalte ham paa Tysk, men da han hørte, hvem jeg var,

svarede han mig paa godt bredt Dansk, og dog var han, som han sagde, fra Syderstapel. Han havde i Slesvig hørt, at der var sket en Overgang af Fjenden ved Mysund, men vidste ikke, om det var sandt. Med disse Efterretninger gik jeg hjem og forsøgte paa at komme til Ro; men Søvnen udeblev paa Grund af den ængstelige Spænding. Da blev der i Nat Klokken to banket paa Vinduerne, og nu fik jeg den Efterretning, at Danevirke var rømmet, den Del af Armeen, som havde staaet ved Hollingsted, var gaaet igjennem Byen, og den store Kvaderstens Bro, som du véd, Landevejen gaaer over, blev undermineret af Ingenieurer. Den sprang Klokken fem i Morges med et bedøvende Rabalder, og skjønt, som du véd, vi bo flere Hundrede Alen fra den, sprang der nogle Vinduesruder hos os; men du skulde blot se Ødelæggelsen paa de nærliggende Huse og Kirken! Ved Daggry ilede jeg ned til Broen, hvor allerede en Del af Beboerne vare samlede. Egnens tyske Agitatorer, deriblandt navnlig den tyske Doktor, vare ogsaa der, og deres Ansigter straalede af Sejrsfryd; nu var der ikke mere Tale om, at »die Sache kommt wohl noch zurecht.« Man var allerede i Færd med at gjøre Broen passabel, hvilket snart lykkedes, da Sprængningen kun har ødelagt den ene af Broens tre Buer. Efter Forløbet af en Times Tid kunde allerede Doktoren igjen kjøre over den. Saaledes hjælper man Fjenden ind i Landet! Herre, hvad skal Enden blive! Buddet er nu her, som skal have Brevet med, og jeg ønsker det Lykke paa Rejsen. Gid du maa faa det, for at du ikke skal være alt for ængstelig for os. Naar jeg igjen kan skrive, véd ingen, og kun Gud véd, hvad jeg da kan have at meddele dig her fra. Gud være lovet, at der er en Gud, som raader for os alle og vort stakkels Fædreland! Ham ville vi befale vor Sag!

Din

Flensborg, den 9de Februar 1864.

Du studser sagtens ved at se dette Brev dateret her fra; men Krigsbegivenhederne have ført det med sig, at jeg nu er her, og det bliver sagtens et langt Brev, inden jeg bliver færdig med at fortælle dig alt, hvad jeg har oplevet siden i Lørdags. Det har været strænge Dage, og jeg har oplevet og set Ting, som jeg aldrig har drømt om. Jeg vil haabe, at du har faaet mit sidste Brev trods den uregelmæssige Postgang og Snevejret. Dette begyndte allerede hos os i Lørdags, og Natten til Søndag faldt der en stor Mængde Sne, saa at jeg af Hjærtet har beklaget vore stakkels Soldater. Vi hørte i Lørdags hele Eftermiddagen Kanondrøn nord fra, nu véd jeg, at de kom fra Kampen ved Oversø og Sankelmark. Af fjendtlige Soldater saae jeg hjemme kun fire preussiske Husarer, der henimod Lørdag Aften rede over den restaurerede Bro, men strax igjen vendte om. Da jeg var i Uvished om Tilstanden inde i Slesvig, sendte jeg Søndag Morgen en tro og paalidelig Mand der ind for at faa Kundskab om Forholdene der og navnlig, om den lovlige Øvrighed endnu var i Funktion. Han kom tilbage med et Brev fra min Herredsfogeds Kone, som meddelte mig, at alle Embedsmænd Lørdag Eftermiddag vare udviste af Byen af de ildesindede Borgere, uden at Militæret havde villet yde dem Beskyttelse. Agitatorerne ude hos os begyndte nu ogsaa aabenlyst deres Virksomhed og søgte at skræmme ved alle Haande Trusler, samt ved at traktere Tjenestekarle med stærke Drikke for at faa dem til at gjøre Spektakler. Det blev en højst urolig Nat imellem Søndag og Mandag under idelige Forstyrrelser af Urostifterne, som erklærede, at de vare kjøbte til at gjøre Optøjer. »Der Sache, die Sie vertreten, wollen wir Gewalt anthun,« sagde en af Agitationens Hovedmænd, som i Søndags Aftes kom til mig; »in Schleswig sind die Beamten vertrieben, und in Angeln, wo der persönliche Hass so gross ist, sind sie — soviel ich weiss (!) — auch

schon gestern fort, denn da wird die Sache weit mehr par force getrieben.« Det var den samme Herre, om hvem jeg tidligere har fortalt, at han vilde have Prætendenten, fordi han haaber, at man med ham kan »leichter fertig werden, als mit den Dänen.« Jeg bad ham betænke, hvilket stort Ansvar de paadroge sig, som ere Ophavsmænd til saadanne Demonstrationer, og forestillede ham, at der med Guds Hjælp vilde komme en Regnskabsdag, thi han vilde dog vist ikke antage, at den nuværende Tilstand var den endelige Afgjørelse. Han sagde nogle pæne Ord om, at der her slet ikke laa noget personligt Had til Grund for Demonstrationen; men da man havde Magten nu, vilde man bruge den, om man end vel vidste, at Foretagendet var ulovligt, »und die Verantwortung« — sagde han — »kann für den Einzelnen nicht gross werden, denn dasselbe Vorfahren soll über den ganzen gemischten Distrikt bis nach Flensburg losgehen.« Det er altsaa altsammen aftalt og forberedt Spil! Da ingen Assistance imod Urostifterne i Hjemmet var at faa fra Slesvig, haabede jeg, at saadan kunde faas her, og kjørte derfor i Gaar Eftermiddags nord paa. Henad Klokken syv naaede jeg Oversø i Snevejr. Det Syn, jeg der saae, glemmes aldrig; det maatte minde en om »Wallensteins Lager!« En Skildvagt sagde, at ingen maatte passere Vejen nord paa efter Klokken 7 og forbød os dermed at kjøre videre. Hvilket Syn mødte os, da vi kom ind i Landsbyen! hvert Hus, det være nok saa lille, var stærkt oplyst, og igjennem de oplyste Vinduer saas østerrigske Soldater, som havde optaget enhver ledig Plads; andre sade uden for i større eller mindre Grupper og vare i deres hvide Uniformer næsten ikke til at skjelne fra Snedækket, som laa udbredt over alt. Jeg søgte først til Præstegaarden. Da jeg omsider i Mørket fandt en Dør og kom inden for, traadte jeg i noget Halm, hvorunder der laa noget haardt; jeg standsedes ved et Udraab, og det viste sig, at det var Soldater, jeg havde traadt paa — ethvert

Rum, ogsaa Forstuen, var optaget. Præsten kunde jeg ikke komme til at tale med; han var hos Generalen, som der var indkvarteret, og da jeg hørte, at Gaarden desuden var belagt med 400 Mand, kunde jeg indse, at der var ikke Plads for mig og mine medrejsende. Nu opsøgte jeg Skolen; jeg kom ind i Køkkenet, og mit Øje faldt først paa en østerrigsk Oberløjtenant, som stod ved Ildstedet og lavede Beufsteg. Skolelæreren var meget villig til at give Ophold for Natten, men han havde i Indkvartering 5 Officerer og 300 Mand, saa man havde kun levnet han og Familie Sovekammeret. Der kunde vi faa Lov til at sidde paa en Stol eller ligge paa Gulvet. Da den østerrigske Løjtenant var bleven opmærksom paa mig, spurgte han, hvem jeg var, og hvor jeg vilde hen. Jeg sagde ham det, foreviste et Legitimationsbevis (en ministeriel Skrivelse paa Dansk), og dermed var han tilfreds. Saa kunde jeg gaa ind i Sovekammeret med mine tre Rejsefæller. Imidlertid forefaldt en ret pudsig Scene. En Underofficer kom trækkende ind i Køkkenet med Skolelærerens Søn, et ungt Menneske paa en 14—15 Aar, og vilde have, at han skulde sige, hvor »Hausnummer 11« var. Drengen vidste det ikke og fik strax en paa Øret. Faderen hentede da den omtalte Løjtenant fra et andet Værelse, fortalte ham det passerede og forklarede, at det var umuligt at sige, hvor dette Nummer var, da paa Landet ingen kjendte Husnummeret. Underofficeren blev højrøstet og skjældte det unge Menneske ud; men nu tog Løjtenanten Kommandoen. »Halt's Maul, Kerl! rechts um! Marsch! sonst lass ich Sie arretiren!« var hans fyndige Ord, og Underofficeren maatte tøfle af. Da vi vare komne lidt til Ro i Sovekammerets noget indskrænkede Rum, fik vi en Beskrivelse af Affæren om Lørdagen. Hele Byens Befolkning havde under Slaget været inde i Kirken; da henad Klokken 7—8 Kampen var hørt op, ilede enhver til Hjemmet, og der stode allerede de fjendtlige Soldater og vilde i Kvarter.

Enhver gik ind, hvor han vilde, og alle forlangte Mad, thi Marchen var bleven saaledes forceret, at Provianten ikke var kommen med. Alt spiseligt blev gjort til Bytte; nogle spiste bart Brød, andre Flæsk, andre tog Mel og Gryn og lavede noget sammen, — det var en fuldstændig Udplyndring. Da Skolelærerens Forraad var udtømt, erklærede Konen, at de nu ikke selv havde det allermindste til Aftensmad. Man vidste, at Ejeren af en enligt liggende Gaard uden for Byen havde bagt den Dag, og Skolelæreren gik da der hen, for om muligt at faa Brød, i det han haabede, at Fjenderne ikke, i det mindste ikke i saa stort Antal, havde fundet der hen. Han fik to Brød og ilede med et under hver Arm til Hjemmet; paa Vejen mødte han en østerrigsk Soldat. »Ah, schön danke, Brod!« sagde han og snappede uden videre det ene Brød. Det andet gjemte han saa omhyggelig under Frakken for dog ikke at komme tomhændet hjem. Om Søndagen kom Proviantvognene, og nu solgte Soldaterne, hvad de fik uddelt, til deres Værter. Jeg havde ikke været længe under Skolelærerens gjæstfrie Tag, inden den omtalte Løjtenant kom ind til os og sagde: »Wollen die reisenden Herren unsere Gäste beim Abendessen sein, sind Sie willkommen!« »Sig endelig Tak,« hviskede Læreren til mig, »thi vi have ikke andet at give Dem end tørt Brød.« Indbydelsen blev altsaa modtagen, og Løjtenanten førte os ind i et Værelse, hvor der tandtes 4 andre Officerer; blandt dem en, som var saaret. Efter en Præsentation fik vi Plads iblandt dem, og jeg skulde absolut sidde i Sofaen hos »Hauptmanden.« Østerrigerne indledte strax en Samtale om Krigen. Man spurgte mig, om jeg vidste, hvorledes den danske Armé blev rekruteret, og hvorfra de Soldater vare, med hvilke man her havde kæmpet. Da man havde fortalt, at det var 1ste og 11te Regiment, sagde jeg dem, at de vare Kjøbenhavnere og Vendelboer. Jeg spurgte, hvorledes de havde kæmpet. »Ausgezeichnet gut, wir haben hier schrecklich viele Leute verloren,« var

Svaret. Man roste de danske Soldaters gode Beklædning, ogsaa Østerrigerne vare godt beklædte, sagde man, men Preussernes den var »schlecht.« Hauptmanden spurgte, om der var Gravhøje og Oldsager her i Egnen, jeg gav ham den Besked, jeg vidste, og tilføjede, at det var en Kjendsgjerning, at Runestene ikke fandtes syd for Danevirke. »Ah«, sagde han, »ein Beweis, dass die alten Skandinaven nicht weiter gekommen sind;« »daher,« føjede den saarede Officer til, »müszte daunten die Grenze sein, da sprechen auch alle Leute Deutsch, hier sprechen sie Dänisch.« Jeg støttede denne Udtalelse; men nu afbrød Hauptmanden denne Diskussion med den peremptoriske Ytring: »Nein, bei Rippen muss die Grenze sein; aber hier kommen wir auf das Gebiet der Politik hinein, und damit hat der Soldat nichts zu thun.« Min Kusk kom nu ind og klagede over, at det var umuligt at faa Hestene i Hus, da alt var optaget, endog Vaabenhuset ved Kirken var fuldt; da Hauptmanden hørte om denne Forlegenhed, spurgte han Kusken, om han gjærne vilde hjem. Ja, det vilde han helst, men han kunde ikke passere Landevejen uden Passerseddel. Hauptmanden spurgte mig, om Kusken maatte kjøre hjem, og da jeg gav Tilladelse dertil, i det jeg mente, at vi, hvis det ikke kunde være anderledes, næste Dag kunde gaa til Flensborg, sagde strax den meget imødekommende Hauptmann: »Ich gebe ihm eine Passierzettel; bringe Feder, Papir und Dinte. Was soll ich schreiben?« »Ich schreibe«, svarede han selv, »N. N. aus N. hat dem kaiserlich-königlichen Infanterieregiment Kurfürst v. Hessen gebracht Brod und dergleichen.« Som sagt, saa gjort, og dermed var den Sag til en Side. Nu kom Oberløjtenanten med Beufstegen; den blev delt omkring, sejg var den, men sultne vare vi efter Rejsen, og den skylledes ned med koldt Vand, som blev budet omkring i en Blikspand, hvoraf alle drak. Det var et enestaaende Traktement. Da det var fortæret, bød man os Cigarer, og vi samtalede saa en Times Tid navnlig

om østerrigske Garnisonsforhold; Grätz var det behageligste Garnisonssted i Østerrig, mente Officererne. Da Klokken var ti, bøde vi god Nat og gik ind i Sovekammeret, hvor fjorten Mennesker skulde tilbringe Natten; der var kun to Senge, saa at de fleste maatte sidde paa Stole eller ligge paa det bare, fugtige Gulv; den Nat syntes aldrig at ville faa Ende. Ved Daggry ilede jeg, efter at have drukket Kaffe uden Fløde og Sukker og spist tørt Soldaterbrød uden Smør, ned i Præstegaarden for om muligt der at faa en Vogn til Flensborg. Hvor her dog saae ud! Hvert Rum var optaget af Soldater, saa at ogsaa Præsten kun havde Sovekammeret. Han var strax villig til at laane mig sin Vogn, men da vi kom ud for at faa spændt for, havde Soldaterne taget Vognstangen og brændt den. Der maatte altsaa opsøges en almindelig Arbejdsvogn, som da blev gjort rede; Præstens Kone og Børn vare inden Affæren om Lørdagen bragte ind til Flensborg, og da Vognen holdt for Døren, kastede han en fyldt Sæk op i den, for at jeg, som han sagde til Soldaterne, der stode omkring, kunde sidde paa den. »Det er,« hviskede han mig i Øret, »noget Dækketøj og Linned, som jeg har frelst, alt andet er borte, bring det til min Kone«, og med det samme stak han mig et Par Sølvskeer i Lommen, sigende: »Hvor det andet Sølvtøj er, véd jeg ikke.« Nu gik det omsider ad Flensborg til. Foran os kjørte en østerrigsk Militærvogn, der saae ud som en Fragtvogn med Sejl over. Vi saae snart Krigens Spor, bortkastede Vaaben, Chakoter, Tornistre osv., som bleve opsamlede i Vognen. Nu saae vi den første faldne Soldat, en Østerriger, saa nok en, lidt efter en falden dansk og snart flere, som laa ved Siden af Vejen. Paa Markerne laa døde Heste, hvilke man var i Begreb med at tage Huden af, Vaaben og mange andre Rekvisitter. Vi saae fjendtlige Soldater grave Kuler til at jorde Ligene i, det var et hjærtegribende, sørgeligt Skue! Kusken, som kjørte for os, fortalte, at Østerrigerne i Søndags havde skudt en Gaardmands Søn fra Oversø, fordi han

ikke strax holdt, da de tilraabte ham, — det var en forfærdelig uhyggelig Kjørsel. Omsider saae vi Kirketaarnene i Flensborg; den trefarvede Oprørsfane vajede fra dem, og da vi kom ind i Byen, stod en stor slesvigholstensk Fane med Vaabenet i plantet paa Søndertorv. Det loyale Flensborg har faaet et helt fremmed Udseende. Imidlertid er jeg nu iblandt danske Venner, der trøste hverandre, saa godt vi kunne. Jeg mente nok, at Brevet i Dag blev langt, men jeg har ej heller haft Hverdagsbegivenheder at fortælle. Nu skal jeg i Borgerforeningen, hvor de dansksindede samles. Snart skal du høre igjen, om hvad der her hændes mig. En Herr von Zedlitz, der kalder sig »Civil-Kommissarius,« har opslaaet en Bekjendtgjørelse paa Gadehjørnerne og lover, at Embedsmændene have »auf Schutz und Unterstützung in ihrer Amtsführung durchaus zu rechnen,« ham skal jeg sagtens tale med, og vi faa da at se, om han mener, hvad han lover. Lev vel!

Din

Flensborg, den 20de Februar 1864.

Hvad har jeg dog ikke oplevet i de ti Dage, siden jeg sidst tilskrev dig! Ustandselig gaar Gjennemmarchen igjennem Byen af fjendtlige Soldater i alle Vaabenarter, og spørger man, hvorhen? faar man altid Svaret: »Nach Düppel!« Forleden kom et stort østerrigsk Brotrain, og to Dage efter min Ankomst hertil saae jeg »mine Venner fra Oversø« marchere til Dyppel. Meningen var, efter deres Udsagn, at de skulde have været i Flensborg Lørdag Aften den 6te, men de fik saa mange Prygl ved Oversø, at de først kunde marchere videre den 11te. Medens jeg en Dag gik ned ad Gaden i Byens nordre Del og just saae paa Forbimarchen af et Regiment Jægere fra Tyrol, kom en lille vigtig preussisk Underofficer hen til mig og spurgte: »Sagen Sie mir, warum sieht man hier keine Fahnen an den Häusern wie weiter unten in der Stadt?“ Jeg svarede

ham, at i den nordre Del af Flensborg vare Beboerne dansksindede, og derfor havde de ingen Faner hængt ud. »Ah, so!« sagde han med haanende Grin, »der König von Dänemark kriegt aber das Land nie wieder, wir Brandenburger sind, Gott verd— — mich! von den Aechten«! Mon han skulde have truffet den rette Mening af den »Okkupation,« hvorom de officielle Proklamationer tale? Med Guds Hjælp blive vel Brandenburgerens Ord gjorte til Løgn! Et urimelig storsnudet Folkefærd er dog disse Preussere lige fra den øverste til den nederste. Dette har jeg til Gavns erfaret i de Samtaler, jeg har haft med Hr. v. Zedlitz. Altid talte han i en brøsig Tone, om end stundom med paatagen Nedladenhed. Da jeg første Gang talte med ham, talte han, ligesom i sin Proklamation, meget misbilligende om den ildesindede Befolknings Udskejelser, der strængt skulde straffes, »denn Ruhe und Ordnung soll hier sein im Lande.« Ved den næste Samtale vare hans Ord desangaaende langt mindre bestemte, og man kunde tydelig mærke, at der havde fundet Bearbejdelse Sted, saa at han nu saae paa den dansksindede Slesviger med »schleswigholsteinske« Øjne. Han anmodede mig om at forhandle med den nye Amtmand i Slesvig, Jacobsen, Oprørets Krigsminister!! Og da jeg gjorde ham opmærksom paa, at denne Person var uden Amnesti og altsaa »nach den bestehenden Landesgesetzen,« hvor efter Civilkommissærerne have lovet at regere, ikke maatte være her i Landet, blev Zedlitz rasende og sagde ligefrem, at jeg gjorde bedst i at rejse til Danmark; men Jacobsen var dog i Forgaars, da jeg var hos ham i Slesvig, endnu grovere i sin Opførsel; thi her havde jeg den ægte, vel kjendte schleswigholsteinske Brutalitet lige over for alt Dansk for mig. Da han hørte, hvem jeg var, lod han mig staa ude i Forstuen, hvor jeg mødte ham, og løb ind i sit Værelse, hvorfra han kom ud med en Spanskrørsstok, som han under gruelige Eder og Forbandelser svingede over mit Hoved, og saaledes jog han mig ligefrem paa Porten

Da jeg bag efter fortalte v. Zedlitz, hvorledes jeg var bleven behandlet af Jacobsen, lod han i det mindste, som om han ikke vilde tro det, og forsikrede, at han nærmere vilde paatale den Sag. Vistnok lutter Affektation!

I Borgerforeningen er der livligt Besøg i denne Tid, og navnlig er Lokalet stærkt optaget om Aftenen, og Selskabet der bestaar af lutter gode danske Patrioter; her hører man da tusende forskjellige Rygter, snart om Svenskernes, snart om Englændernes Ankomst, — ja forleden hed det endog, at Russerne vare undervejs, og dog varer det nok en god Stund, inden Nevaens Is bryder op. Det er det trofaste danske Hjærtes Røster om, hvorledes det burde være, som udtale sig gjennem disse Rygter. Man kan ikke forstaa, at Evropas Stormagter kunne sidde stille og se paa et saa brutalt Overfald, som denne Krig e Hjemmetyskernes Frygt beskæftiger sig mest med »Rolf Krake,« den spøger i deres Hoveder om Dagen og forstyrrer bestemt deres Søvn om Natten, i det de vente en skjøn Dag at se den dampe op ad Fjorden til Flensborg og anrette Ødelæggelse til alle Sider. I Gaar hed det sig: »Nu kommer den,“ og strax strøges en Mængde oprørske Faner i private Huse, og fra Lazaretterne hejstes Kjendingsflag. Det var naturligvis blind Alarm, men »Rolf Krake« skal dog nok have været ude i Fjorden i Nærheden af Holdnæs. Den loyale »Flensburger Zeitung« omtaler i Dag Danmark under »Ausland« og fortæller, at Preusserne ere rykkede ind i Jylland!! Ville Evropas Stormagter ogsaa se derpaa med Hænderne i Skjødet?! Nu burde »han selv og de 22000« komme, og den tavse Mand tage Bladet fra Munden, hvis der ellers er Mod og Mands Hjærte med Retfærdighedsfølelse i ham. Vi holde her gjensidig Modet oppe hos hinanden med den Fortrøstning, at Magterne maa komme til at indse, at de gjøre Ris til dem selv, hvis de ikke standse Preussen i Farten efter at tiltage sig Magten i Evropa, og saa kommer den gode Tid; thi vi kunne jo nok have godt

af den Tugtelse, der i Tiden rammer os. Forhaabentlig styrker den Enigheden og Kjærligheden hos alle danske til det gamle, fælles Fædreland. Om et Par Dage, naar Jærnbanefærdselen syd paa igjen i fuld Udstrækning aabnes for Publikum, hidtil har man fornemmelig transporteret Tropper og Krigsmaterial, rejser jeg hjem; thi jeg mærker nok, at den Assistance, som jeg ventede at faa her, ikke er at finde, og saa lad der nu komme, hvad der vil, Vorherre raader for alt! Næste Gang hører du derfor forhaabentlig fra mig fra mit Hjem. Lev vel!

Din

Treja ved Slesvig, den 29de Februar 1864.

Som du ser, er jeg atter i Hjemmet; Civilkommissærernes Proklamation har i det mindste tilvejebragt en ydre Ro, og de egentlige Agitatorer ere desuden kun et forsvindende Mindretal. Disse have forleden Nat beredet mig den Overraskelse at plante en schleswigholsteinsk Fane i min Gaardsplads. Jeg lod den rolig staa, fordi jeg vilde have, at Ophavsmændene selv skulde tage den bort. Dette skete da ogsaa i Dag paa en ret pudsig Maade. Her kom en Mand, der sagde, at han var bleven udsendt til at undersøge Tilstanden i Kirke og Skole, og holdt et langt Forhør over mig, efter at han havde forevist et Kommissorium fra Civilkommissærerne, hvori han kaldtes »Probst«, og hans Navn var Hansen. Saa vidt jeg véd, var han før Oprøret Præst paa Sild, blev der afsat af den lovlige Øvrighed efter Istedslaget paa Grund af oprørsk Sindelag, fik derefter Ansættelse i Athen som Hofpræst hos Dronningen, men da jo Kong Otto er jagen bort, fandtes han ledig paa Torvet nu, da man her trænger til Folk, som ville gjøre alt for Penge. Det var et kuriøst Forhør, han holdt over mig, og han kunde intet finde, hvorpaa han kunde hænge sin Hat; en Dødssynd var det imidlertid, at jeg slet ikke havde

studeret i Kiel. Han var yderst forbitret paa Sprogreskriptet; men da jeg foreslog ham at anstille en Prøve mellem Skoleungdommen her og i det rent tyske Nabosogn mod Syd, vilde han dog ikke indlade sig paa et saadant Forsøg. Da han var færdig og med mange Undskyldninger lavede sig til at gaa, forlangte jeg af ham, at han skulde sørge for, at Fanen ude i Gaarden kom bort. Han lovede dette bestemt, og en halv Time derefter blev den hentet af en lige saa usynlig Haand som den, der havde sat den der. Jeg har senere i Dag hørt, at man maatte give en Arbejdsmand en preussisk Daler for at hente den. Det er dog godt, at man af og til kan faa lidt at le af i disse triste Tider; dette har jeg gjort over denne Fanehistorie og over en anden Historie, som i Gaar blev mig fortalt. Der har da ogsaa her fra Egnen været en Hyldingsdeputation i Kiel hos Prætendenten. Da den blev præsenteret, og Stedet nævnt, hvorfra den var, studsede Prætendenten og vilde ligesom huske sig om. Omsider spurgte han i en meget barsk Tone, om det var sandt, at de havde behandlet deres Præst og Skolelærer saaledes, som Bladene have berettet, thi de maatte da skamme sig. Man forsikrede, at det ikke var Tilfældet (hvad det virkelig heller ikke er), men Durchlauchtigheden svarede dog noget unaadig: »Dann macht Euch aber rein!« og gik saa fra dem. Saaledes bliver der almindelig fortalt, og den stakkels Deputation skal være kommen meget slukøret hjem. Lidt Anstændighedsfølelse maa der altsaa alligevel være i den samme Herre, som dog ikke undser sig ved at gjøre Forretning med det af hans Fader gjorte Afkald. Lev vel!

Din

Hamburg, den 20de Marts 1864.

Nu gaar Rejsen over Lübeck til Kjøbenhavn, og Gud alene véd, under hvilke Forhold jeg igjen skal vende til-

bage. At Sagerne igjen komme saa omtrent i det gamle Spor, derom ere saa godt som alle der hjemme overbeviste. Den største Forandring, man venter, er, at vi maaske kunne faa en anden »Verfassung,« men ingen tror, at Hertugdømmerne blive skilte fra Danmark. Jeg vil da ogsaa haabe, at det kun bliver en Ferierejse, jeg nu er i Begreb med at gjøre. Paa Rejsen i Dag igjennem Holsten saae jeg ret Beviser paa Befolkningens Raahed og Fanatisme. Der var des værre mange danske Fanger med i Toget og flere danske Familier, som rejste bort. Paa en Station steg en Familie ud, og i det Fruen, som var den sidste, der kom ud af Vaggonen, sagde paa Dansk: »Men, hvor ere dog Børnene?« raabte en Stemme paa gebrokken Dansk: »De er rejst ad Helvede til!« Det er »das gesittete deutsche Volk,« hvis »Bildung« skal lyksaliggjøre alle andre Jordens Folk, enten de saa ville have den eller ej. I Morgen gaar Rejsen over Lübeck videre; give Gud, at jeg snart maatte vende Vejen hjem igjen og atter se »Leddet hængt i Lave, saa lukket var vor Have!«

J. P. Bekker.

Hugo Grotius paa Loevenstein. *)

I.

Den 14de Maj 1619 havde den ædle Johan van Barneveld, den egentlige Grundlægger af den nederlandske Fristat, som et Offer for sine bitre politiske og kirkelige Fjenders Had og Misundelse maattet lade sit Liv under Bøddeløxen. To Dage derefter fældedes der Dom over den lige saa uskyldige Sekretær Gilles van Ledenberg. Det vilde have været saare vanskeligt at forhøre ham og af ham at fremtvinge en Vedkjendelse af Højforræderi paa Pinebænken eller nogen anden Maade, efterdi denne Mand havde været død i mere end syv Maaneder.

Sjælden har en Ret udtalt den Dom, at en Mand, som man aldeles ikke har forhørt, er skyldig til Døden; men dette var Ledenbergs Skæbne, i det man dømte ham til Galgen og inddrog al hans Ejendom. Hans Legeme, der hele den Tid havde ligget oven Jorde, hentedes nu frem af sit Skjulested, kastedes i en Kiste og slæbtes paa en Karre til Retterstedet uden for Haag, paa Vejen til Ryswyk; og der hængte man det i en Galge ved Siden af almindelige Misdædere, som dinglede i Lænker.

---

*) Efter Motley: Life and death of Barneveld, vol. 2.

Hans snilde Plan at tage sig selv af Dage i Fængslet, for at hans Børn derved skulde kunne arve hans efterladte Ejendom, havde disse nu ingen Nytte af.

Oplæsningen af Ledenbergs Dom, ligesom tidligere af Barnevelds, var bleven hørt af Hugo Grotius igjennem det aabne Fængselsvindue, imedens han laa i Sengen.

Det Skafot, paa hvilket Hollands Advokat (Barneveld) havde udaandet, stod endnu, tre Bødler vare endnu i Staden, og der var Grund nok til, at baade Grotius og Pensionær Rombout Hoogerbeets, der begge ligesom Advokaten havde siddet fængslede siden den 29de Avgust 1618, kunde vente deres Dødsdom. Man gjorde sig megen Umage for at faa disse udmærkede Fangers Venner til at gaa i Forbøn for dem, men uden Nytte, ligesom Tilfældet havde været med Barnevelds Familie. Den barske Stoicisme baade hos de med saa himmelraabende Uretfærdighed domfældte og deres nærmeste Paarørende vækker vor Undren.

Tre af Dommerne gik ind i Fængselskammeret til Hoogerbeets, der ligesom Barneveld og Grotius havde været Medlem af Generalstaterne, og trængte ind paa ham, at han skulde udbede sig Tilgivelse eller dog i det mindste tillade, at hans Venner bade derom.

»Dersom,« svarede han, »min Hustru og mine Børn gaa i Forbøn for mig, vil jeg nedlægge en alvorlig Indsigelse derimod. Jeg trænger aldeles ikke til eders Tilgivelse. Lad kun Retfærdigheden have sin Gang. Tror ikke, at jeg, ved at bede om Naade, vil retfærdiggjøre eders Fremfærd.« Han afslog med Stolthed baade det ene og det andet. Dommerne, som undrede sig i høj Grad derover, gik bort, i det de sagde:

»Da vil I gaa samme Vej, som Barneveld. Skafottet staar endnu.«

Som Følge heraf kunde han ikke vente andet end Døden, og mange Aar senere udtalte Hoogerbeets, at han, efter det

han selv havde oplevet, vidste, hvorledes den Mand er stedt, som gaar ud af sit Fængsel for at miste Livet.

Grotius's Hustru fik fra èn meget højtstaaende Mand det indtrængende Raad at bede om Naade for sin Ægtefælle; men hun svarede med dyb Alvor: »Jeg vil ikke gjøre det. Har han fortjent det, saa lad dem hugge hans Hoved af.«

Alligevel kunde ingen Kvinde elske sin Mand inderligere, end Maria van Reigersbergen elskede Hugo de Groot, hvilket Tiden meget snart skulde vise. Prins Morits af Nassau sagde hende til sidst under fire Øjne, at den ene af de to Veje maatte man vælge, enten Lovens eller Naadens.

Snart efter Fængslingen havde det Rygte udbredt sig, at Grotius var villig til at aabenbare vigtige Løndomme, dersom han først kunde faa Vished om, at Prinsen vilde indestaa ham for, at der ikke skulde times ham noget ondt.

Denne Udtalelse vakte hans Venners Harme, hans Hustru nægtede strax Sandheden deraf, men for at vorde vis i sin Sag skrev hun sin Mand til derom:

»En Ting undrer mig højlig;« vare hendes Ord, »nogle Mennesker foregive her, at du under fire Øjne har sagt til en Mand, at du har noget at meddele af stor Vigtighed for Fædrelandet, men at du i Forvejen ønsker at tages under hans Exell.'s Vinger. Jeg har valgt ikke at tro det, ej heller tror jeg det; thi jeg holder det for vist, som du allerede har fortalt mig, nemlig at du aldeles intet véd. Derfor kan jeg ikke se, hvad for Hjælp du kan trænge til af noget Menneske. Ej heller bør man tro det; men jeg tænkte dog, det var det bedste at skrive dig til. Lad mig, for at jeg des bedre kan gjendrive denne Historie, høre med Buddet et simpelt Ja eller Nej. Studer du kun i Ro, sørg godt for din Helbred og hav nogle Dages Taalmod; thi Advokaten (Barneveld) er endnu ikke bleven forhørt.«

Svaret haves ikke; men der er en Hentydning til denne

Sag i en utrykt Optegnelse af Grotius, imedens han sad i Fængsel.

Man maa tilstaa, at den store Theolog og lovkyndige, efter at være kommen i Fængsel, har været ikke lidet modløs, og endskjønt han umulig kunde gjøre sig skyldig i Forræderi — selv om han ogsaa havde kjendt lønlige Sager, hvilket netop ikke var Tilfældet —, víste han ingenlunde den samme Fasthed som hans Hustru, og han var meget langt fra at have Barnevelds heltemodige Sindsro. Han havde stor Lyst til at udfri sig af sin meget vanskelige og uheldige Stilling ved at nedlade sig til ydmyg, om ikke lav Underdanighed imod Prins Morits af Nassau, og han var meget uenig med sin Hustru med Hensyn til Spørgsmaalet, om han trængte til Prinsens Hjælp. »Jeg bad Kammerherren, Matthæus de Cors,« sagde han nogle Dage efter Fængslingen, »om at faa Tilladelse til at tale med hans Excell. om visse Ting, som jeg ikke gjærne vilde føre i Pennen. Min Tanke var at give Afkald paa ethvert Embede i Statens Tjeneste og derimod at tilbyde Prinsen min Tjeneste i hans private Sager. Derved ventede jeg, at man ikke længer vilde have nogen Anledning til at holde mig i Fængsel. Dette har man senere forvansket, som om jeg havde underlige Ting at aabenbare.«

Imod Enden af Retssagen viste Hugo Grotius dog endnu større Ængstelighed. Efter flere Gange at have faaet Afslag, havde han til sidst opnaaet Dommernes Tilladelse til at optegne Hovedpunkterne i sit Forsvar; men dertil gav man ham ikke mere end et Ark Papir og fire Timer; Retssagen havde den Gang medtaget adskillige Maaneder. Og i dette Aktstykke víste han ikke al den Troskab, han burde have víst, med Hensyn til sin store Velynders og Vens Uskyld og lod det uden nogen som helst Grund gjælde, at der mulig kunde være nogen Sandhed i de skammelige Bagtalelser, som uden Navns Nævnelse vare fremkomne imod denne.

»Altid har jeg,« skrev han, »sat Pris paa det Venskab, Hollands Advokat har víst mig, i det jeg ventede at lære meget godt ved Omgangen med en saa vís og forfaren Mand.... Jeg havde den faste Tro, at hs. Excell., uden Hensyn til adskillig Uenighed, naar der var Spørgsmaal om Ledelsen af Statens Sager, dog altid saae i ham en tro og ærlig Statens Tjener. Derfor har det undret mig meget, imedens jeg har siddet i Fængslet, at de Herrer Dommere have haft Vidnesbyrd i Hænderne om hans Brevvexling med Fjenden, og om at han har modtaget Penge af denne.

»Da han saaledes er bleven anklaget, har jeg først mundtlig og senere skriftlig fremsat alle de Ting, der, som jeg vidste, stode i Forbindelse hermed, for at godtgjøre, at for mig var intet saa kjært som at opretholde Fædrelandets Frihed, og Hensynet til Venskabet maatte staa tilbage derfor. Jeg ønsker, at han til Dommernes Tilfredshed maa kunne forklare alt, og at derfor hans Adfærd ogsaa vedkommende hans Brevvexling maa kunne tages i en anden Mening.«

Ak! kunde Advokaten have læst disse stygge Ord, skrevne af den, der var ham selv saa kjær, hvor vilde hans Hjærte ikke være blevet gjennemboret deraf. De første Ord, der kom fra Advokatens Læber, da han havde hørt sin egen Dødsdom, vare disse: »Og skal min Grotius ogsaa dø?« og han lagde til med et Suk, »det skulde gjøre mig saare ondt; han er jo saa ung og kunde leve og gjøre Fædrelandet stor Tjeneste.«

Grotius fik snart at vide, at der aldeles ikke var noget Vidnesbyrd imod Advokaten, at Dommerne end ikke djærvedes at hentyde til sligt i Dommen, og mange Aar efter gav han en slig Fremstilling af den myrdede Fædrelandsvens Levned, som man kunde have ventet den fra hans Pen; men hine Tvivlens Ord maa vist nok stundom have naget Grotius, saa længe han levede.

Den 18de Maj 1619 — netop den 41de Aarsdag, som

Grotius har optegnet, efter Domfældelsen af Greverne Egmont og Hoorn ved Hertug Albas Blodret — indkaldtes de to endnu levende Offere for deres Fjenders Ondskab i Retten for at høre den over dem fældede Dom. Fiskalen Sylla, der tidlig om Morgenen traadte ind i Grotius's Kammer for at føre ham ind i Retssalen, lod ham vide, at han ikke havde noget Paalæg om i Forvejen at meddele den fangne, hvad denne kunde vente; »men,« sagde han ondskabsfuldt, »I véd jo nok, hvorledes det gik med Advokaten.«

»Med mine egne Øren har jeg,« var Svaret, »hørt den Dom, der fældedes over Barneveld og Ledenberg. Hvilken som helst min Skæbne end vorder, har jeg Taalmodighed til at bære den.«

Dommen, der oplæstes paa samme Sted, hvor Barneveld havde hørt sin Dødsdom, dømte baade Hoogerbeets og Grotius til livsvarigt Fængsel.

I selve Retssalen fremførte Grotius intet Ord; men da han var kommen tilbage til sit Kammer, udtalte han, at hans Vidnesbyrd med Hensyn til Kjendsgjerninger var forvansket, saa at det saae ud som Tilstaaelse af Brøde, at Retsforelsen og Dommen strede imod alle Rets-Grundsætninger og Lovformer, og at man havde ladet ham savne det, som den usleste Forbryder har Ret til at kræve, nemlig et virkeligt Forsvar og Afhørelse af Vidner. Med Hensyn til den over ham fældede Dom sagde han, at der ikkun i Helvede kunde være Tale om noget sligt som Indespærring for Livstid. Med Hensyn til Hovedgrunden til alle disse Uroligheder udtalte han, at Prins Morits og Barneveld havde staaet i samme Stilling til hinanden, som fordum Cæsar og Pompejus efter den yngre Catos Ytring. Den store Ulykke havde ikke haft sit Udspring deraf, at de vare Fjender, men deraf, at de en Gang havde været Venner.

Om Natten den 5te Juni førte man Fangerne bort fra

Fængselet i Haag til Borgen Loevenstein. Denne Fæstning, der for Fremtiden skulde vorde navnkundig i Historien og — paa Grund af at den siden ofte har været nyttet som Statsfængsel til Mænd af lignende politiske Anskuelser som dem, Barneveld og Grotius hyldede — skulde give sit Navn til et politisk Parti, var et Sted af overordentlig Styrke. Baade Naturen og Kunsten havde efter den Tids militære Anskuelser gjort den næsten uindtagelig; som et Fængsel syntes den at skulle være en Fortvivlelsens Borg. »Opgiv alt Haab, du, som træder ind her,« syntes indskrevet over Fæstningsporten.

Liggende i den meget snævre, spidse Vinkel, hvor den brede, dybe og mudrede Waal, — den største af de tre Grene, hvori Rhinen deler sig, i det den træder ind i Nederlandene, — blander sine Vande med den sølvklare Maasflod, hvis Navn den optager, imedens de to Floder løbe sammen ad Havet til, værnedes denne Fæstning paa mange Sider ved disse dybe og farefulde Strømme. Paa Landsiden var den omgiven af høje Mure og en dobbelt Grav, der forsvarede den imod et fjendligt Indfald fra Braband. Da den for tolv Aar (indtil 1621) gjældende Vaabenstilstand nærmede sig sin Ende, var det vist, at man vilde gjøre sig Umage for at gjøre Murene stærkere og Gravene dybere, saa at Stedet kunde staa sig imod alle Røvere og Efternølere, der ventelig vilde sværme omkring i Egnen fra Ærkehertugernes Omraade. Paa den nordre Side af Waal laa Byen Gorcum, imedens Worcum laa paa Sydsiden af Kastellet i en Mils Afstand, men skilt der fra ved Maasfloden.

Efter at man havde ført Fangerne over Vindebroen, lod man dem gaa igjennem tretten særskilte Døre, der hver især var forsynet med Jærnbolte og tunge Laase, indtil de kom til de for dem udsete Værelser.

Med hinanden maatte de ikke have det mindste Samkvem; dog havde Generalstaterne tilladt, at de to Mænds Hustruer maatte have Adgang til deres Fængsel, koge for

dem i Kastellets Køkken, og dersom de desuden selv ønskede at bo i Fæstningen, kunde de fra Tid til anden gaa over til den nærliggende By Gorcum for at indkjøbe Fødevarer og ligeledes en Gang imellem drage til selve Haag. Til Underhold for hver af Fangerne og hans Familie fastsatte Generalstaterne 24 Styvere (henimod 2 Kroner i vore Penge) daglig. Da Grotius's Familie-Ejendom foreløbig var tagen under Statens Varetægt, i det Øjemed at den helt skulde inddrages, var det tydeligt, at ikke alene Fængsel for Livstid, men ogsaa trykkende Armod vilde vorde denne navnkundige Mands Lod. Hidtil havde han levet i jævn Velstand, imedens han indtog en fremragende Plads i Samfundet.

Fæstningens Kommandant havde fra den første Dag den allerstørste Lyst til at gjøre Fangens Stilling saa uhyggelig, som det var ham muligt. Og visselig var han i Stand til at gjøre meget ondt. Han var opsat paa, at Familien i Virkeligheden skulde leve af de 24 Styvere; men dette opnaaede han ikke. Fru de Groot havde nemlig, før Inddragelsen af hendes og hendes Mands Godser kunde finde Sted, sat sig i Stand til at optage store Laan, baade for at gjennemføre Retssagen imod Regeringen med Hensyn til selve Godsernes Inddragelse, der efter Fangernes Anskuelse var aldeles uretfærdig, og for at kunne føre Husholdningen paa en Maade, der sømmede sig for deres Stilling og for hendes Mands Helbred. Som Følge heraf havde Maria de Groot den ene Dag efter den anden en trættende og harmelig Strid med Kommandanten. Man skulde have troet, at det kunde have været Pinsel nok for denne dydige og dannede, ikkun 29 Aar gamle Kvinde, der hørte til en af de ypperste Ætter i Landet, at se sin Mand, der paa Grund af sin Aand og sin Lærdom nød saa stor Anseelse i hele Evropa, saaledes midt i sin blomstrende Alder dømt til en levende Grav. Alligevel maatte hun stadig lade efterse sin Torvekurv, som hun ikke skammede sig ved,

tillige med sin Tjenestepige, at bære frem og tilbage fra Gorcum, ja endog finde sig i det mest smaalige Kjævl om den Køkkenild, ved hvilken hun selv havde Tilsyn med den tarvelige Mad, hun lod koge til sin Husbond, sig selv, deres fem Børn og Tyende.

Der var nogen Grund til den militære Fangevogters Nag. Løjtenant Prouninx, med Tilnavn Deventer, var Søn af den nogle Aar tidligere meget omtalte Gerard Prouninx, Borgemester i Utrecht og en af Formændene for det engelske Parti paa den Tid, da Jarlen af Leicester som Dronning Elisabets General gjorde Forsøg paa at opkaste sig til Herre over fire af Hollands Stæder og iblandt disse Utrecht. Han havde svoret Hævn over dem, der lode hans Fader bøde for dette Forræderi ved at fratage ham Embedet som Borgemester, og derfor var det en stor Nydelse for ham at kunne gjøre ondt imod en Mand, der senere havde opnaaet et saa stort Navn som Medlem af det Parti, der havde afsat Faderen, endskjønt Hugo Grotius mulig paa hin Tid endog laa i Vuggen.

Saaledes maatte de to Fruer arbejde i Køkkenet, fra Tid til anden gaa til Torvet og udføre disse Tyendesysler under særligt Opsyn af den uhæderlige Krigsmand, som kommanderede i Fortet, men som uden Nytte gjorde sig Umage for at tvinge Maria van Reigersbergen til at skjælve for sin Vrede.

Da Hugo de Groot blev indespærret, efter i Forvejen at have siddet ni Maaneder i Fængsel, var han netop 36 Aar gammel. Endskjønt han saalunde endnu var en ung Mand, havde man længe i hele Evropa set op til ham som til et af dets store Lys med Hensyn til Lærdom og Geni. Han var af en gammel Ridderæt, og hans nærmeste Forfædre havde været lige saa navnkundige for lærde Kundskaber og Dygtighed i kommunale Embeder, som deres fjærnere Forfædre for Manddom under de Lenskrige, der havde hørt hjemme i Holland i gamle Dage.

Hans Fader og Farfader havde været lige udmærkede ved lærde Kundskaber i Hebraisk, Græsk og Latin, og begge havde indtaget høje Stillinger ved Leijdens Universitet lige fra dets Oprettelse. Hugo, der var født og opfostret under deres vækkende Indflydelse, havde været Videnskabsdyrker og Poet saa godt som fra selve Vuggen. I en Alder af syv Aar skrev han taalelige latinske Vers, og han var ikke mere end elleve Aar, da man indskrev ham som Student ved Leijdens Universitet, og til denne Højskole, der grundlagdes under en forfærdelig Krigs Storme, var Adgangen ingenlunde let. Den udmærkede sig ved en sjælden Samling af skinnende Lys i Videnskabens Verden, der udsendte Straaler over hele Kristenheden. Hans Lærere vare Josephus Scaliger, Franciscus Junius, Paulus Merula og mange andre, og iblandt hans Medstuderende vare Mænd som Scriverius, Vossius, Baudius og Daniel Heinsius. Den navnkundige Kriger og Poet Douza, der havde været Fører for Leijdens Forsvarere under denne Stads mindeværdige Belejring (Maj—Oktbr. 1574), modtog ham ved hans Indtrædelse paa Højskolen med veltalende latinske Vers, hvori han kaldtes »Magne puer magni dignissime cura parentis« (Dreng med udmærkede Kundskaber, værdig til sin Faders Omhu).

Da han var 14 Aar gammel, tog han Graden som Baccalaureus, efter en meget stræng Prøve ej alene i de klassiske Sprog, men ogsaa i Astronomi, Mathematik, Lovkyndighed og Theologi, i en Alder, da de fleste Ungersvende vilde have været regnede for udmærket flinke, dersom de havde været dygtige nok til med Ære at vorde optagne paa Højskolen.

Paa den Tid, da han havde forladt Universitetet, fulgte han med Barneveld og Justinus van Nassau, der gik i diplomatisk Ærende til Henrik den fjerdes Hof. Her lagde Kongen særlig Mærke til ham, udpegede ham for sine Hoffolk som »Hollands Vidunder,« gav ham en Guldkjæde med

sit Miniatur-Portræt hængende derved og tilbød sig at give ham Ridderslaget, hvilket Ungersvenden af Ætstolthed synes at have afslaaet. Imedens han var i Frankrig, modtog han fra Universitetet i Orleans, i en Alder af ikkun femten Aar, Hædersgraden som Doktor i Lovkyndigheden i et Diplom, der strømmede over af Ros. Hjemkommen til Holland udgav han Poeten Johannes Capella med værdifulde Anmærkninger og skrev selv lærde og klassiske Værker og adskillige Sørgespil af større eller mindre Værd. I en Alder af sytten Aar var han allerede Advokat i stor Virksomhed ved de øverste Domstole i Haag, og tre og tyve Aar gammel var han, da Prins Morits valgte ham, som den ene af tre Kandidater, til Generalfiskal for Holland. Andre borgerlige Hverv og Embeder af mange Slags havde han haft, det ene efter det andet, og dem alle havde han víst sig særdeles voxen. Han var sex og tyve Aar gammel, da han udgav sit Skrift til Forsvar for Friheden paa Havet, det navnkundige »Mare liberum«, og noget senere udkom hans Værk om den bataviske (hollandske) Republiks Ælde, for hvilket han i Spanien opnaaede Hæderstitlen: »Hugo Grotius, auctor damnatus« (fordømt Skribent). Tre Aar derefter havde han fuldendt sin paa Latin skrevne Nederlandenes Historie fra 1550 til 1609, et Værk, der stadig, siden det efter hans Død var udkommet, har været regnet iblandt de klassiske Skrifter. Som Medlem af Magistraten i Rotterdam, Hollands Stænderforsamling og Generalstaterne, som Lovkyndig, Advokat, Generalfiskal, Poet, Historieskriver, Udgiver af græske og romerske Klassikere og Forfattere, af juridiske og theologiske Skrifter, stod han forrest i Rækken af udmærkede samtidige. Hans Geni, Veltalenhed og Lærdom agtedes overordentlig højt ej alene i hans eget Fædreland, men i hele Evropa. Fra sin tidligste Manddom havde han grebet ind i sit Fædrelands Skæbne, og skjønt et Barn i Aar, naar man sammenligner ham med Barneveld, var det dog ham, denne store Statsmand især havde haft

Tillid til, siden han som Yngling havde taget Del med i Statens Sager. Da han var meget modtagelig for Indtryk og Sindsrørelse, havde man fra Tid til anden, og ej heller uden Grund, skyldt ham for ikke altid at være fast i sine Grundsætninger eller i sine Anskuelser; men hans værste Fjender havde aldrig angrebet hans Hjærtes Renhed eller hans Karakters fuldkomne Hæderlighed. Endnu havde han ikke skrevet sit store Værk om Folkeretten i Krig og Fred, der skulde gjøre Epoke i Civilisationens Historie og grundlægge en helt ny Videnskab; men i sin Hukommelse og sin Hjærne havde han allerede store Samlinger liggende dertil.

Af Ydre var han en ualmindelig fager Mand, hvilket man den Dag i Dag endnu kan se af Mierevelds ypperlige Portrætter af ham, høj, brunhaaret, med regelrette Ansigtstræk, en fin Ørnenæse og gjennemtrængende blaa Øjne, han var tillige kæmpestærk af Legemsbygning og en Mester i Legemsøvelser. Det var denne Statsmand og lærde, om hvem det er vanskeligt at tale uden at holde Lovtaler over ham, og for ham kunde den nederlandske Republik ikke finde nogen bedre Sysselsættelse end Indespærring i det uhyggelige Fort Loevenstein hele hans øvrige Levetid. En slig Republik maa have tænkt sig saare rig paa udmærkede Mænd, naar den, efter at have hugget Hovedet af Barneveld, kunde faa Lyst til at jordfæste Hugo Grotius levende.

Hans Adfærd i Fængslet var en ypperlig moralsk Undervisning. Siddende i et Slags Bur, der udgjorde et lidet Sovekammer og et Studereværelse, var han udelukket fra den legemlige Bevægelse, der var uundværlig for hans sjælelige og legemlige Helbred. Da han paa ingen Maade vilde glæde Løjtenant Deventer med sine Kæremaal, fik han sig en vældig Top, som han lod løbe rundt ved Hjælp af en Pisk adskillige Timer om Dagen, imedens han for at sysselsætte sin Aand atter fordybede sig i de klassiske,

juridiske og theologiske Studier, der lige fra Barndommen af havde været hans kjæreste Syssel.

Generalstaterne havde forbudt Salget af hans Portrætter i Bogladerne, og de Kobberplader, hvor paa de havde været stukne, vare saa meget som mulig ødelagte. Regeringens og især hans Dommeres Ønske var, at hans Navn og Minde skulde uddø paa én Gang og for alle Dage. Dette lykkedes ikke; thi det vil være vanskeligt at finde en dannet Mand i Kristenheden, som ikke kjender Hugo Grotius's Navn, eller som kjender en eneste af hans Dommeres.

Hans Venner havde heller ikke glemt ham, imedens han der laa levende i sin Grav. Den lærde Scriverius, Vossius og andre Professorer havde Lov til at skrive til ham engang imellem om videnskabelige Sager, naar deres Breve først vare blevne gjennemlæste. Scriverius sendte ham mange Bøger fra sin vel forsynede Bogsamling, da Grotius's egne Bøger og Papirer vare ham fratagne af hans Dødsfjender. Noget senere sendte den lærde Dyrker af de østerlandske Tungemaal Erpenius ham af og til en stor Kasse Bøger, i det den kostbare Ladning fornyedes engang imellem og over Gorcum gik frem og tilbage fra Loevenstein. I Gorcum boede paa den Tid en Søster af Erpenius og var gift med en Kjøbmand Daatselaer, der drev en stor Handel med Traad og Baand, som han udskibede til England. I Daatselaers Hus kom jævnlig Fru de Groot og Fru Hoogerbeets, da begge Kvinder med faa Dages Mellemrum sejlede fra Fortet ad Waalfloden til Gorcum for at gjøre Indkjøb til deres stakkels Husholdninger i Fængslet. Daatselaers Hustru modtog derfor og afsendte til andre hollandske Byer mange Pakker og Æsker og sørgede ligeledes for Afsendelsen af den vældige Bogkasse.

Professor Vossius havde da under Hænder en ny Udgave af den latinske Skribent Senecas Tragedier, og efter hans Ønske sendte Grotius ham fra sit Fangebur mange

værdifulde Anmærkninger til dette Værk. Selv syslede han med at oversætte de moralske Tankesprog, Stobaeus havde uddraget af de græske Tragedier, og fandt saaledes Trøst i de gamle Dramatikeres Moral og Filosofi; de havde altid været ham meget kjære, især Euripides's Tragedier; han dannede en fuldstændig moralsk Anthologi af denne Digters og af Sophokles's, Menanders og andres Værker, som han oversatte i flydende hollandske Vers. Da han fik større og større Kjærlighed til dette Arbejde, skrev han en mesterlig rimet Oversættelse af Euripides's thebanske Brødre, i det han paa denne Maade søgte Adspredelse fra Tanken om sin egen tragiske Skæbne ved at fremstille en heroisk Sorg, der havde hjemme i Oldtiden.

Derpaa vendte han sig til Lovkyndigheden og fuldførte sin Indledning til den hollandske Lovkyndighed, et Skrift, der, saa snart det var udkommet, nyttedes som Grundrids og Vejleder ved Landets Domstole og Højskoler. Heller ikke glemte han Theologien, men skrev til Gavn for de lavere Klasser, især for Søfolk, i hvis Skæbne, da de altid ere udsatte for Fristelser, han tog megen Del, et Værk om Vidnesbyrdene for Kristendommens Sandhed i lette og jævne Vers, en gylden Bog, som man snart kaldte den, og som, inden lang Tid var gaaet, blev en Folkebog for dem, han havde tænkt paa, da han skrev den.

Paa en lidt senere Tid bad Professor Erpenius, der arbejdede paa en ny Udgave af det nye Testamente paa Græsk, med Oversættelse paa Arabisk, Syrisk og Æthiopisk, sin Ven om Hjælp baade med Oversættelse og med Hensyn til de latinske Kommentarer og Forklaringer, hvormed han vilde ledsage sit Værk. Fangen kom først med en Undskyldning, i det han fuldt og fast paastod, at der var lidet for ham at opsanke efter de store Arbejder af Erasmus og Beza, Maldonatus og Jansenius; men da han havde givet sig til at granske over Sagen, fuldførte han en mesterlig Kommentar til de fire Evangelister, et Værk, for hvilket

den lærde og kristelige Verden altid har følt en dyb Taknemmelighed til Fortet Loevenstein, og i ham har den hilst Grundlæggeren af en Skole for mandig bibelsk Kritik.

Paa den Maade vare næsten to Aar ledne. Imedens han som Legemsøvelse drev sin store Top, tilfredsstillede sin frugtbare Hjærnes Trang med græske Tragedier, hollandske Vers, Lovkyndighed, Historie og Theologi og gavnede sine Medmennesker inde fra sin Stengravs Dybder, hævede han sig højt over sin Dom og tog Fængslet fanget. Det Menneske, der ikke røres ved et saa herligt Exempel paa stor Ulykke, baaren med mandigt Mod, skal man ikke misunde.

Hoogerbeets's Hustru, der allerede var meget gammel, blev syg i Fængslet, døde af en tærende Sygdom og efterlod sin ulykkelige Mand Omsorgen for deres sex Børn. Fængselsstyrelsen havde ikke villet give Fru de Groot Lov til at tage sig af hende under hendes Sygdom, ej heller af Børnene efter hendes Død.

Tidlig i Aaret 1621 udnævnte Regeringen Frans Aerssens, der nu var bleven Herre til Sommelsdyk, Barnevelds og Grotius's Ærkefjende, til Ambassadeur i Paris i et særligt Ærende. Denne Underretning — der dog næppe kom uventet, eftersom alle Aerssens's Kunstgreb havde haft den bedste Fremgang — var en haard Prøvelse for Fangen. Han følte, at denne Dødsfjende, der ikke var mættet med Hævn ved Barnevelds Henrettelse og Grotius's Fængsel for Livstid, vilde gjøre sit bedste ved det franske Hof for at bagtale og sværte ham; for at imødegaa denne ny Fare skrev han indtrængende Breve til Venner, paa hvem han kunde stole.

Omtrent paa denne Tid underrettede Muijs van Holy, en af de fire og tyve Kommissærer, der havde domfældt Barneveld og hans Venner, endnu ikke tilfreds med den Nød og Elendighed, han havde hjulpet til at udbrede, Generalstaterne om, at Fru de Groot havde kjøbt Reb i

Gorcum. Efter hans Forslag sendte man et Udvalg til Loevenstein, da man troede, at hun der havde skjult Rebene for at kunne gjøre det muligt for Grotius at undfly fra Fængslet.

Om denne Historie havde Løjtenant Deventer intet hørt; men ved Rygtet derom blev han meget fornøjet og førte med stor Lyst Udvalget omkring i Borgen, i det han lod anstille den nøjeste Granskning i Grotius's Værelse efter disse Reb, der, saaledes som han og hans Kone lode dem høre, aldrig havde været til uden i Dommer Muijs's Indbildning; men den Tilfredsstillelse havde de i det mindste, at de voldte deres Ofre megen overflødig Ærgrelse og selv bleve visse paa, at det vilde vorde lige saa let for Fangen at flyve ud af Fortet, som det vilde være at undfly ved Hjælp af Reb, om han havde haft noget.

Snart efter skrev Grotius et Brev til Generalstaterne, hvori han stemplede hin Underretning af Muijs som en Fabel og disse gjentagne Forsøg paa at skade ham som usle og ugudelige.

Nogle faa Maaneder senere hændtes det, at Fru de Groot var i Daatselaers Hus, saaledes som det stadig var Tilfældet, naar hun med Mellemrum var i Gorcum. Samtalen faldt paa disse Rygter om Forsøg paa at flygte, og hun spurgte Kjøbmandens Hustru, om denne ikke vilde vorde helt mod i Hu, dersom Grotius med ét skulde vise sig hos hende.

»Aa nej,« sagde den gode Kone leende; »lad ham kun komme. Vi skulle saamænd nok sørge udmærket for ham.«

En anden Gang, det var Lørdagen den 20de Marts, spurgte Fru de Groot sin Veninde, hvorfor alle Klokkerne i Gorcum ringede.

»Fordi det i Morgen er vor første aarlige Markedsdag,« svarede Kjøbmandens Kone.

»Godt, jeg venter da, at alle landflygtige og fredløse

kunne komme til Gorcum ved denne Lejlighed,« sagde Fru de Groot.

»Saaledes lyder Loven,« var Svaret.

»Og min Mand kunde altsaa ogsaa komme?«

»Visselig,« svarede Kjøbmandens Hustru med en lystig Latter, glad ved at høre, at Fru Grotius var i Stand til at tale muntert om sin Ægtefælle i dennes vedvarende haabløse Fangenskab; »send ham kun hid. Han skal finde en venlig Modtagelse!«

»Hvor I dog er en god Kvinde,« sagde Fru de Groot med et dybt Suk, da hun stod op for at sige Farvel; »men I véd jo meget godt, at han, om han var en Fugl, aldrig vilde kunne komme ud af Borgen, saa tæt er han indelukket der.«

II.

Næste Morgen tudede en vild Jævndøgns-Storm omkring Borgens Tinder. Med ét sagde Cornelia, Datter af de Groot og hans Hustru og ni Aar gammel, uden nogen som helst ydre Anledning til sin Moder:

»I Morgen maa Fader være ovre i Gorcum, hvordant saa end Vejret monne være.«

De Groot, og ikke mindre hans Hustru, undrede sig saare over Barnets Ord og saae deri et tydeligt Vink fra Himlen. Imedens nemlig Daatselaers Hustru havde taget sin Gjæsts nylige Udtalelser for Spøg og intet andet, og mulig undret sig over, at Fruen kunde tale saa letfærdig og tilsyneladende med et saa let Hjærte om en saa alvorlig Sag, havde der virkelig ligget en skjult Tanke i hendes Ord.

I adskillige Uger havde Fangen ruget over den Tanke, at finde paa Udvej til Flugt. Hans Hustru, der havde alle sine Tanker henvendte paa ham, havde ofte kastet sine

Øjne paa den store Kiste, hvori Erpenius lod sine Bøger gaa imellem Loevenstein og Gorcum til Gavn for Fangen.

I nogle Uger havde denne nu staaet i Fangens Læsestue. Hans Hustru tænkte, at det nok kunde lade sig gjøre at faa ham ned i den, skjønt den kun var to Fingerbred mindre end fire Fod i Længden og ikke meget bred eller dyb i Forhold dertil. Han var ikke lidet over Mellemhøjde, men fandt, at han, ved at sno sig meget tæt sammen, nok kunde nogenlunde ligge i den med Laaget paa. I al Stilhed havde de mange Gange drøftet den Plan, som nu havde sat sig helt fast i deres Sind, men ikke ymtet et Ord derom til nogen anden. Han havde ligget i Kisten med Laaget helt lukket til, og med sin Hustru siddende oven paa, to Timer i Rad efter Timeglasset. Til sidst vare de blevne enige om, at Planen, skjønt meget farlig, dog ikke var aldeles umulig, og nu ventede de ikkun paa en heldig Lejlighed. Efter Cornelias tilfældige Ytring fastsattes Tiden, da man vilde sætte den æventyrlige Plan i Værk. Ved en højere Styrelse var Løjtenant Deventer netop den Gang bleven forfremmet til Kaptejn og maatte tage til Heusden for at overtage Kompagniet. For at være nogle faa Dage borte forlod han Borgen denne Søndag Eftermiddag. Nogle Dage i Forvejen havde Kisten været sendt til Gorcum fuld af Bøger og var igjen kommen tilbage.

Nu indviede Mand og Hustru deres Tjenestepige Else van Houvening, en Ungmø paa tyve Aar, livlig, kløgtig, trofast og modig, i Planen, som de tydelig fremlagde for hende, og spurgte, om hun vilde være med at tage Kisten i sin Varetægt med hendes Herre i den, i Steden for den sædvanlige Ladning Bøger, og ledsage den til Gorcum.

Helt naturlig spurgte hun om, hvilken hendes Straf vilde blive, dersom Planen opdagedes.

»Ingen lovlig Straf kan blive din Lod,« svarede hendes Herre, »men ogsaa jeg er uskyldig i enhver Forbrydelse, og du ser, hvilke Pinsler man har fordømt mig til.«

»Hvad der saa end kommer ud deraf,« svarede Else modig, »vil jeg paatage mig dette Hverv og ledsage min Herre.«

Søndag Aften gik derfor Fru de Groot til Kommandantens Kone, med hvem hun altid havde staaet paa en bedre Fod end med hendes ondskabsfulde Mand; tillige havde hun nylig gjort hende endnu venligere end ellers ved Hjælp af Vildt og andre gode Ting, som hun havdeført med sig fra Gorcum. Hun udtalte nu det Ønske, at man vilde tillade hende at sende Kisten fuld af Bøger næste Dag bort fra Borgen. »Min Mand slider sig op,« siger hun, »med sine vedvarende Studier. Jeg vilde være meget glad, dersom jeg for en stakket Tid kunde blive af med de store Folianter.«

Til disse jævne Ord havde Kommandantens Kone intet at indvende.

Om Mandag Morgen piskede Stormen med samme Voldsomhed paa Fortets smaa Taarne som den foregaaende Dag, og den mudrede Waal, opsvulmet ved Stormen, rullede mørk og faretruende langs med Borgmuren.

Men Tærningen var kastet. Grotius stod op, knælede og bad inderlig en hel Time. Derpaa kom han ved sin Hustrus Hjælp ned i Kisten, klædt ikkun i Linned-Underklæder og med Silkestrømper paa; Erpenius's store Testamente tillige med nogle Dukker Traad tjente ham som Hovedpude. Nogle faa Bøger og Papirer lagdes ned i Mellemrummene, der fremkom ved hans Legemes Krumninger, og man gjorde sig saa megen Umage som mulig for at forebygge, at han skulde komme alvorlig til Skade eller støde sig under den farefulde Rejse, der nu forestod. Hans Hustru sagde højtidelig Farvel til ham, lagde Laaget paa, kyssede dette og gav Nøglen til Else.

De Klæder, Fangen sædvanlig bar, bleve slængte hen paa en Stol ved Sengen, og ved Siden af den satte man

hans Tøfler. Fru de Groot gik da igjen i sin Seng, drog Gardinet tæt for og ringede paa Klokken.

Den Tjener, som sædvanlig gik Fangen til Haande, traadte ind og fik nu den Underretning af Fruen, at denne først havde haft i Sinde selv at gaa til Gorcum for at sørge for Bøgerne, da disse vare meget værdifulde; men efterdi Vejret var saa stygt, og hun desuden selv var syg, maatte Else gaa i hendes Sted.

Hun bad nu om, at der som sædvanlig maatte komme nogle Soldater for at bære Kisten ned til Fartøjet. To eller tre Mand af Garnisonen kom derfor, og da de saae Fangens Klæder og Tøfler liggende i Nærheden og Gardinerne for Sengen, nærede de ingen Mistanke.

I det de løftede Kisten, sagde dog den ene af Bærerne, halvt i Spøg:

»Arminianeren maa selv være i den; den synes saa tung.«

»Ikke Arminianeren,« svarede Fru de Groot i en ligegyldig Tone fra sin Seng, »ikkun tunge armenianske Bøger.«

Dels bærende, dels dragende den tunge Kasse, fik Soldaterne den endelig ned ad Trapperne og igjennem de tretten Døre med Laase og Slaaer. Fire enkelte Gange udtalte den ene eller den anden af Soldaterne, at Grotius maatte være indelukket i den; men dette var dog ingen Sinde deres fulde Alvor, og stadig var Else rede til at afvende yderligere Drøftelse af Spørgsmaalet ved en Spøg. En Soldats Kone fortalte, netop da Kisten var kommen til Ladepladsen, en Historie om en Misdæder, som man en Gang havde baaret ud af Borgen i en Kasse.

»Og dersom man kunde bære en Misdæder, hvorfor da ikke en lovkyndig?« lagde hun til. En Soldat sagde, at han vilde hente et Vridbor og bore et Hul i Laaget for at kige ind til Arminianeren, hvortil Else sagde: »Da maa I hente et Vridbor, som kan naa op til Toppen af Borgen, hvor Arminianeren ligger i Sengen og sover.«

Denne ligegyldige Snak lagdes der ikke meget Mærke til, da Soldaterne, førend de forlode Grotius's Værelse, havde overtydet sig om, at der ingen anden Aabning var i Kassen end Nøglehullet, og at det der igjennem alene vilde være umuligt for et Menneske at undgaa at kvæles paa Grund af Mangel paa Luft.

Man spurgte strax Kommandantens Hustru, om hun havde Lyst til at undersøge, hvad Kisten indeholdt, og hun spurgte, om hendes Mand var vant til at gjøre dette. Da hun nu fik at vide, at han i lang Tid aldrig havde foretaget slig Undersøgelse, da der i Kisten aldrig var fundet andet end Bøger, ytrede hun, at der ingen Grund kunde være til, at hun skulde føre et strængere Opsyn end hendes Mand, og paalagde Soldaterne at tage deres tunge Byrde ned til Fartøjet.

Else paastod, at Søfolkene skulde lægge en dobbelt saa tyk Planke som ellers til at lade Kisten glide om Bord paa Fartøjet, da det jo kunde være sandsynligt, sagde hun, at den Planke, der ellers nyttedes dertil, kunde gaa i Stykker, og saa vilde Professor Erpenius's værdifulde Bøger blive ødelagte. Denne Sag voldte megen Brummen; men til sidst gave de efter, og Kisten kom godt om Bord og blev sat paa Dækket. Vinden blæste stadig med stor Voldsomhed, og saa snart Sejlene vare gjorte fast, krængede Fartøjet saa meget, at Else bønfaldt Skipperen om at surre Kassen stærkt, da den syntes at være i stor Fare for at glide ned i Søen ved den første Overhaling, Fartøjet vilde faa.

Da man nu var kommen saa vidt, satte Else sig rolig ned, kastede sit hvide Tørklæde over Hovedet og lod det flagre i Vinden. En af Mandskabet spurgte, hvorfor hun gjorde dette, og fik til Svar, at Tjenestepigen i Fortet havde drillet hende med, at hun i et saa stormfuldt Vejr aldrig vilde vove at sejle over til Gorcum, og nu gav hun hende

Underretning om, at hun dog havde holdt sit Ord. Derpaa lod hun atter sit Tørklæde vaje.

Men hendes Øjemed dermed var et helt andet. Hun vidste, at hendes Frue sad ved det Gittervindue, som vendte ud imod Waal, og anspændte sine Øjne for at se efter dette Tørklæde. Det var nemlig Aftalen, at hun, dersom alt var gaaet vel, skulde bære sig ad paa denne Maade. I modsat Tilfælde skulde hun sidde med Hovedet i sine Hænder.

Undervejs kastede en Officer af Garnisonen, der hændelsesvis var med, sig hen over Kisten som et passende Sæde og gav sig til at tromme og sparke paa den. Den altid aarvaagne Else, der følte, hvor pinligt alt dette maatte være for Fangen, som mulig allerede var nær ved at kvæles og vilde være nødt til at kæmpe for en Smule Luft, dersom hun ikke hjalp ham, bad meget høflig Manden være saa god at flytte sig hen et andet Sted, i det hun fortalte ham, at Kisten foruden Bøgerne ogsaa indeholdt noget kostbart Porcelæn, der let kunde gaa i Stykker.

Sejladsen medførte ellers intet Uheld. Vinden var vist nok voldsom, men tillige meget god, og man naaede Gorcum i rette Tid. Else trængte stærkt paa, at hun vilde have sin kostbare Byrde allerførst baaren i Land, imedens Skipperen var lige saa opsat paa at lade den staa til sidst; alle de andre Varer maatte og skulde først i Land.

Endelig da hun lovede at udrede ti Styvere, hvilket man den Gang regnede for en meget stor Sum, enedes Skipperen og hans Søn med hende om at bære Kisten paa en Bærebør. Imedens de nu traskede afsted med den ind i Byen, sagde Sønnen til Faderen, at der var noget levende deri; thi Fangen havde ikke kunnet lade være at røre sig lidt under al den Kval, det trange Fængsel voldte ham.

»Hører I, hvad min Søn siger?« raabte Skipperen til Else. »Han paastaar, at I har faaet noget levende ned i Kassen.«

»Ja, det er sandt,« svarede den lystige Pige. »Arminianske Bøger ere altid levende, fulde af Liv og Aand.«

De kom endelig til Daatselaers Hus, i det de kun med Vanskelighed kunde trænge sig frem imellem Mængden, der, uden at bryde sig om det voldsomme Vejr, havde samlet sig til det aarlige Marked. Mange Folk stode uden for Huset, som indeholdt en stor Mængde Varer, imedens den nærmeste Dør førte ind til en Boglade, hvori der flokkedes Professorer, Præster og andre Videnskabsmænd. Bærerne gik derfor ind bag om Huset, og Else, som skyndte sig at give dem ti Styvere for at faa dem bort saa snart som mulig, lod Kisten staa i en Bagstue og løb ind i Boden i Forhuset.

Her fandt hun Kjøbmanden og hans Hustru travlt sysselsatte med at tilfredsstille deres Kunder, i det de aabnede den ene Pakke efter den anden og fremviste Varerne. Paa Øjeblikket hviskede hun Husmoderen i Øret: »Jeg har faaet min Herre ind i eders Bagstue.«

Den skikkelige Kone blev bleg som et Lig og var paa Nippet til strax at falde i Afmagt. Det var den første Uagtsomhed, den flinke Pige havde gjort sig skyldig i. Ved en stærk Anstrængelse kom Kjøbmandens Hustru dog snart igjen til Kræfter og skyndte sig med Else ind i Baghuset.

»Herre, Herre!« raabte Else og bankede paa Kisten; men der kom intet Svar.

»Min Gud, min Gud!« skreg den trofaste Pige. »Min stakkels Herre er død.«

»Ak,« sagde Daatselaers Hustru, »eders Frue er kommen galt afsted dermed. I Gaar havde hun en levende Ægtefælle, i Dag kun en død Mand.«

Dog strax efter hørte man et dygtigt Slag inde fra paa Laaget, og en Røst lød:

»Luk Kisten op! Jeg er ikke død; men først kunde jeg ikke gjenkjende din Røst.«

Else lukkede øjeblikkelig Laasen op, Laaget kastedes

til Side, og Grotius stod op i sine Linklæder, ligesom en død Mand af sin Kiste.

Husmoderen førte dem strax op ad en Trappe til et højere liggende Værelse. Her spurgte Grotius hende, om hun altid var saa bleg.

»Nej,« svarede hun; »men jeg er forfærdet ved at se eder her. Min Ægtefælle er ikke nogen simpel Mand, Alverden taler om eder. Og jeg ængster mig for, at dette vil volde os Tabet af hele vor Formue og mulig føre min Mand i Fængslet i eders Sted.«

Grotius svarede: »Jeg opsendte mine Bønner til Vor Herre, før jeg kom saa vidt, som jeg nu er, og jeg har netop nu af Hjærtet takket ham, fordi jeg nu er udfriet af Fængslet; men dersom Følgen skulde vorde den, I ængster eder for, da er jeg rede til atter at gaa i Kisten og lade dem føre mig tilbage til Fængslet.«

Men hun svarede: »Nej, paa ingen Maade; hvad som helst der end kan komme deraf, have vi eder her nu og ville gjøre, hvad vi kunne, for at hjælpe eder videre.«

Da Grotius var udmattet af alt, hvad han havde gjennemgaaet, hentede Kjøbmandens Hustru et Glas spansk Vin til ham; men hun var ikke i Stand til at tænke paa et Shawl eller en Kaabe til at indhylle ham i. Hun lod ham sidde i Stuen i sin meget tynde Paaklædning og gik hen til Varemagasinet for at hente sin Mand; men denne var klog nok til aldeles at afslaa at have noget at gjøre med denne Sag og vilde derfor heller ikke gaa til sin uventede Gjæst. Det vilde være det bedste, sagde han, med Hensyn til den Undersøgelse, som visselig vilde komme, naar han med Sandhed kunde sige, at han hverken havde set den paagjældende eller vidst noget om hans Undvigelse fra først til sidst.

Grotius fandt, da han hørte Svaret, at Manden bar sig saa godt ad, som denne kunde. I Mellemtiden havde Kjøbmandens Hustru været hos sin Søsters Mand, van der

Veen, en Klædehandler, som hun fandt i sin Bod, hvor han netop stod og kjøbslog med en Officer af Garnisonen i Loevenstein. Hun hviskede nogle Ord til Kjøbmanden, og denne fulgte hende paa Øjeblikket, i det han bad Officeren undskylde, at han selv maatte gaa. De fandt Grotius siddende, hvor hun havde forladt ham. Van der Veen bød ham Haanden, sigende:

»Min Herre, er I den Mand, om hvem hele Landet taler nu for Tiden?«

»Ja, her er jeg,« var Svaret, »og jeg overgiver mig i eders Hænder.«

»Der kan ikke spildes et Øjeblik,« svarede Klædehandleren. »Vi maa hjælpe eder bort lige paa Timen.«

Strax efter gik han ud for at opsøge en Mand ved Navn Johan Lambertsen, hvis Redelighed han kjendte. Manden var Lutheraner med Hensyn til Troen og Murmester af Haandværk. Han fandt ham i fuldt Arbejde paa et Stillads op imod Gavlenden af et Hus.

Van der Veen fortalte Manden, at der var en god Gjerning for ham at udføre, og den kunde han gjøre bedre end nogen anden; hans Samvittighed vilde aldrig gaa i Rette med ham for den, og paa samme Tid kunde han vente en rigelig Godtgjørelse. Han bad nu Mureren hente en hel Klædning til en Daglejer og følge med ham hen til Daatselaers Hus.

Lambertsen kom nogle Øjeblikke derefter med Vest, vide Benklæder og Sko til en Murer tillige med Murske og Maalestok. Han fik nu at vide, hvo der skulde være hans Svend, og Grotius klædte sig strax paa.

Vesten naaede ikke ned til Linningen paa Benklæderne, imedens disse næppe gik ned til hans Knæ; den hele Klædning passede til en Mand af mindre Legemsbygning end den landflygtige Statsmand. Hans fine hvide Hænder, som stak meget frem, fordi Ærmerne paa Vesten vare for korte, lignede aldeles ikke en Arbejders, og den ny Murer havde

i det hele et løjerligt og ynkeligt Udseende. Grotius ængstede sig for, at mulig en eller anden af Præsterne og Professorerne, der viste sig i Bogladen ved Siden af, kunde gjenkjende ham trods Forklædningen; den omhyggelige Kjøbmandskone oversmurte hans Ansigt og Hænder med Kalk og hviskede til ham, at han nu maatte være ved godt Mod, og med en Filthat trykket ned over Forhovedet og et Alenmaal i Haanden gik han rolig ind i den Trængsel, der herskede paa Markedspladsen, og igjennem Byen, ledsaget af den venlige Lambertsen. Man var bleven enig med van der Veen om, at denne skulde forlade Huset i en anden Retning og møde dem ved Landingsstedet.

Da de havde naaet Færgen, fandt de Vejret lige saa strængt som tidligere paa Dagen, og Baadfolkene afsloge paa det bestemteste at foretage denne farlige Sejlads over Merwede til Landskabet Altona og derpaa ind i de spanske Nederlande, hvorhen deres Vej førte dem, for to saa tarvelige Fyre som denne Murer og dette Fugleskræmsel af en Daglejer. Lambertsen paastod, at det var en Velfærdssag for ham strax at komme over; han havde paataget sig at indkjøbe Sten i Altona til en Bygning, han for Statens Regning skulde opføre. Nu kom van der Veen til og sagde, at ogsaa for ham var dette Indkjøb en meget vigtig Sag, og ved derpaa at love en større Godtgjørelse, end de andre to første havde turdet, vare de endelig saa heldige at komme afsted.

Efter at de vare komne i Land, gik Lambertsen med Grotius til Waalwyk, imedens van der Veen endnu samme Aften vendte hjem til Gorcum. Klokken var fire om Eftermiddagen, da de naaede Waalwyk, hvor en Vogn blev lejet til at kjøre Flygtningen til Antwerpen, og den venlige Murer sagde her Farvel til sin navnkundige Daglejer, efter først at have fortalt Kjøresvenden, at hans Ledsager var en Mand, som havde gjort Opbud i Holland og derfor i denne Forklædning vilde flygte til et fremmed Land for at undgaa

sine Laangivere. Dette var en Forklaring med Hensyn til den Omhu, Manden viste for at skjule sit Ansigt, naar han kom igjennem en Flok Mennesker i en Landsby.

Grotius viste en saa tyk Uvidenhed med Hensyn til de enkelte Møntsorters Værdi, naar han vilde gjøre smaa Indkjøb paa Vejen, at den skikkelige Fragtmand, da man jævnlig spurgte ham om, hvo den løjerlige fremmede var, svarede, at det var en Kjøbmand, der havde gjort Opbud og flygtede for sine Laangivere, og at det ikke var underligt, at han havde haft en slig Skæbne, da han ikke kunde kjende den ene Møntsort fra den anden. Selv ansaa han ham for ikke at være stort andet end en gal Mand.

Saa maadelige Tanker havde denne Waalwyker-Fragtmand om »Verdens opgaaende Sollys« og »Hollands Underværk.« De færdedes hele Natten, og da de om Morgenen den 21de kun vare faa Mile fra Antwerpen, mødte de en Patrouille Soldater, der spurgte Grotius om hans Pas. Han spurgte dem, i hvis Tjeneste de vare; de svarede, at de tjente den røde »Stav«, et Navn, man gav den øverste Byfoged i Antwerpen, og da denne Embedsmand var i Nærheden, nærmede den vejfarende sig ham, sagde ham sit Navn og sin sidste Skæbne.

Byfogden viste ham strax en udsøgt Høflighed, tilbød ham en Hest tillige med et Følge til Hest og hjalp ham saaledes til strax at komme ind i Staden, hvor Grotius øjeblikkelig red hen til en af sine landflygtige Venner, Præsten Grevinkhove. Dennes Datter underrettede ham om, at Faderen var i den øvre Etage, hvor han sad ved sin Hustrus Sygeseng; men næppe havde den vejfarende ladet nævne sit Navn for Præsten, før baade denne og Patienten kom løbende ned ad Trappen for at falde den om Halsen, der saa at sige var staaet op fra de døde.

Nyheden udbredte sig, og Episcopius og andre landflygtige Venner skyndte sig snart hen til Grevinkhoves Hus, hvor de alle i stor Glæde nøde deres Middagsmad,

Grotius endnu stadig i sin Daglejerklædning, fortællende dem Enkelthederne ved sin underfulde Flugt.

Det var ikke hans Tanke at dvæle længer, end det var aldeles uundgaaeligt, i Antwerpen. Man gjorde ligefremme Hentydninger til, at en glimrende Stilling skulde staa ham aaben, hvis han vilde indtræde i Ærkehertug Albrechts Tjeneste; ej heller skortede det paa Rygter, som naturligvis udspredtes af hans mange Fjender, at han stod paa Nippet til at fornægte sin Tro og sit Fædreland. Heri var der ikke større Sandhed end i alle de andre Løgne og Bagtalelser, hvis Offer han havde været, saa længe han havde tjent sit Fædreland.

Et Vidnesbyrd om hans trofaste Hengivenhed imod dette har man i de Breve, han skrev fra Antwerpen inden en Uge efter, at han var kommen did, og mere end én Gang viste han senere i Gjerning sin redelige Vilje.

Hans følgende Historie, hans Komme til og hans lange Ophold i Paris (i alt to og tyve Aar) først som Videnskabsmand og siden som svensk Minister, og hans mindeværdige historiske, juridiske, theologiske, diplomatiske og poetiske Skrifter skulle ikke her nærmere omtales. Efter at være fordreven fra sit Fædreland, iblandt hvis udmærkede Mænd han altid vil tælles som en af de største, vedblev han at være en Velgjører ej alene imod det, men imod hele Verden. Dersom man vil gjendrive den Paastand, at Republikker vise sig utaknemmelige, kan man sandelig ikke hente sine Vidnesbyrd fra Johan van Barneveld's eller Hugo de Groots Historie.

Det er ej heller nødvendigt med mange Ord at omtale Kaptejn Deventers rasende Vrede, da han efter nogle Dages Fraværelse kom til Loevenstein.

»Her er Buret; men eders Fugl er fløjen,« sagde den trivelige Maria Grotius med et mildt Smil. Kommandanten søgte en for ham saare værdig Trøst i at fremføre Forbandelser imod Fruen, hendes Ægtefælle og Else van

Houwening; men disse Forbandelser kunde ikke hente den navnkundige Flygtning tilbage. Kaptejnen fløj til Gorcum for at sætte et barskt Ansigt op imod Daatselaer og hans Hustru og for at søge efter den mærkværdige Kiste. I den fandt han det store Ny Testamente og nogle Dukker Traad tillige med et eller to Bind i Oktav, indeholdende Theologi og græske Tragedier; men Arminianeren var ikke deri, han havde for stedse unddraget sig den drabelige Deventers Opsyn.

Efter at have siddet en stakket Tid i Fængslet kom Fru de Groot i Frihed og var snart gjenforenet med sin Ægtemage. Else van Houwening, Æventyrets virkelige Heltinde, giftede sig senere med en Mand, der havde været Grotius's tro Tjener under Fangenskabet, og som denne i de to Aar havde vejledet i Latin og i Lovkyndighedens Grundlag, saaledes at han senere hævede sig til en god Stilling som en dygtig Advokat ved Hollands Domstole.

Hollands Statholder, Prins Morits af Nassau, fremførte en ikke meget sømmelig Ytring, da han hørte, at Fangen var undkommen: »Jeg har altid ventet, at den sorte So vilde tage mig ved Næsen,« i det han hentydede til Fruens Ansigtsfarve og Førhed; men man siger ogsaa, at han har ladet følgende Ord falde: »Det er intet Under, at de ikke kunde holde Grotius i Fængsel, eftersom han havde mere Vid, end alle hans Dommere tilsammen.«

C. E. Secher.

General V. H. Dufour.

(Slutning).

III.

Schweiz, saaledes som dette Land var blevet ordnet efter den hellige Alliances Grundsætninger, udgjorde en Forbundsstat af to og tyve souveraine Kantoner; Fællesforsamlingens (Tagsatzungs) Kompetence indskrænkede sig til de udenrigske og de almindelige Anliggender, hvorimod det enkelte Kanton var souveraint med Hensyn til det Indre, og herved var Døren aabnet for Forviklinger, saa meget mere som de enkelte Kantoners Forfatninger ingenlunde hvilede paa samme Grundlag; men tvært imod havde i nogle de gamle aristokratiske Partier Magten i Hænde, medens anden Steds rent demokratiske Grundsætninger kom til Anvendelse. Allerede før Julirevolutionen havde disse Modsætninger givet Anledning til Stridigheder, som fik et yderligere bittert Præg ved de herskende religiøse Forskjelligheder. Julirevolutionen bragte nu det liberale Parti til Magten i en Mængde af Kantonerne, enkelte Steder dog kun efter heftige Kampe, f. Ex. mellem Basel-Stadt og Basel-Land *), og som Følge heraf fik de liberale Overvægten i

*) Se oven for S. 214.

Tagsatzung, hvad der foranledigede de konservative til at slutte sig nøjere sammen i særlige Forbund, f. Ex. Sarnerforbundet. Saaledes fremstode de to Partier, det gamle og det unge Schweiz, der gjensidig bekæmpede hinanden med stigende Forbitrelse. Det første Parti ophidsedes navnlig ved en Beslutning af Kanton Argau om at ophæve Klostrene (13de Febr. 1841), hvad der betragtedes som et Indgreb i den religiøse Frihed; det unge Schweizs Harme blev særlig vakt ved Jesuiternes Indkaldelse, først til Wallis, derpaa til Schwüz og Luzern; thi denne frihedsfjendske Orden havde ved sit Rænkespil gjort alt for at forøge den indbyrdes Modsætning og havde navnlig været Sjælen i en Rejsning af det katholske og tyske Øvre-Wallis mod det franske og liberale Nedre-Wallis, ved hvilken Lejlighed det unge Schweiz i dette Kanton var blevet knust med frygtelig Strænghed. Det radikale Parti i Luzern søgte først at tilrive sig Magten ved et Oprør (8de December 1844); men da dette mislykkedes, og ikke mindre end 1500 Borgere fra Luzern maatte søge Frelse i Flugten og bleve dømte in contumaciam, tog man sin Tilflugt til Tagsatzung og fik denne til at træde sammen i et overordentligt Møde (Febr. 1845). Man vilde udvirke Jesuiternes Udvisning af hele Schweiz, men kunde ikke tilvejebringe det nødvendige Antal af tolv Kantoner til at stemme for denne yderliggaaende Forholdsregel, i det Kantonerne Schwüz, Uri, Unterwalden, Luzern, Zug, Freiburg, Wallis og Neuchâtel samt de tvende Halvkantoner Appenzell Inner-Rhoden og Basel-Stadt stemte imod, og Kantonerne St. Gallen og Genf afholdt sig fra at stemme. Fællesforsamlingen gik saaledes fra hinanden uden Resultat, og det unge Schweiz søgte paa ny at lade Vaabenmagten løse Spørgsmaalet. De femten Hundrede Luzerner-Flygtninge i Forening med fem Tusende frivillige foretog altsaa den 30te og 31te Marts et stort Friskarertog mod Luzern, men lede et fuldstændigt Nederlag, og Luzerns

konservative Regering behandlede selvfølgelig de fangne »Freischärler« med liden Lempe.

Partiernes Forbitrelse blev naturligvis ikke dæmpet herved, men forøgedes tvært imod i en stedse højere Grad og førte endelig i nogle af de Kantoner, som havde holdt sig neutrale i Jesuiter-Spørgsmaalet, til en Regerings-Vexling i radikal Aand, saaledes navnlig i Genf ved den allerede oven for *) berørte Rejsning i Oktbr. 1846. Da Tagsatzung nu sammentraadte i Bern 1847, havde det unge Schweiz en saa decideret Overvægt i denne Forsamling, at de egentlig ultramontane Kantoner besluttede at foregribe Begivenhedernes Gang og indgik et saa kaldet Sonderbund eller Separatforbund mellem de syv Kantoner: Schwüz, Uri, Unterwalden, Luzern, Zug, Freiburg og Wallis i den aabenbart udtalte Hensigt ikke at ville bøje sig for en Majoritets Beslutning. Man anlagde Befæstninger paa flere Punkter i de omhandlede Kantoner, indsatte et Krigsraad, udnævnte en General, Salis-Soglio, for deres Tropper, gjorde deres Bataillоner fuldstændige og organiserede deres Landeværn, medens samtidig Krigsmateriellet blev forøget, Vaaben og Munition anskaffet osv. Hvad der gjorde den indre Splid endnu betænkeligere, var den nærliggende Fare, at fremmede Magter, særlig Østerige og det af Louis-Philippe og Guizot styrede Frankrig, skulde gribe Lejligheden til at blande sig i Sagen og tage Parti for Sonderbundet.

Under disse truende Forhold troede Flertallet i Tagsatzung at maatte udnævne en Overgeneral for saaledes at være beredt paa de Muligheder, som kunde blive til Virkelighed, hvad Øjeblik det skulde være. Til denne høje Stilling kaldte man Forbundets General-Kvartermester Dufour, som var en af Hærens ældste Officerer og bedst kjendt med dets Personel og Hjælpemidler; til Stabschef fik han Oberst Frey-Herosée fra Aarau, en intelligent, daadskraftig, mege

*) Se Side 218.

energisk Mand af ualmindelig militær Begavelse. Dufour havde saa lidet ventet denne sin Udnævnelse, at han nogle Dage forud paa en Spaseretur med Artilleriets Inspektør havde sagt til denne: »Vi kunne prise os lykkelige over, at vore Funktioner holde os langt borte fra alle disse sørgelige Eventualiteter; vi ville kun være Tilskuere; jeg beklager hjærtelig den Mand, som bliver udnævnt til Overgeneral.« Sagen var, at Dufour, der oprindelig hørte til Fremskridtspartiet, mente, at hans Meningsfæller gik alt for hensynsløst frem, han gyste tilbage for Borgerkrigen, og saaledes var han, som vi allerede have gjort opmærksom paa, efterhaanden bleven trængt over paa den konservative Side. *)

»Jeg var« — saaledes hedder det i Tillæget til hans Sonderbunds-Krieg — »i al Mag beskæftiget med at løse et mathematisk Problem, hvormed jeg i Reglen tilbragte mine Aftener, da en Deputation fra Tagsatzung's Flertal, der havde samlet sig ad hoc, bragte mig den Efterretning, at man udpegede mig til Overgeneral (Torsdag den 21de Oktbr.). Jeg blev som lamslaaet af Rædsel og gjorde alt muligt for at vise denne Kalk fra mig; men da Tagsatzung til Trods for et Brev, som jeg havde afsendt for at udvikle Grundene til min Vægring, fastholdt sin Beslutning, maatte jeg nødtvungent føje mig.« Med fuld Bevidsthed om det tunge Ansvar, der saaledes kom til at hvile paa hans Skuldre, fremsatte Dufour den følgende Dag skriftlig de Grundsætninger, han agtede at følge: »Jeg vil gjøre alt, hvad Pligten fordrer; men skal det komme til det yderste, vil jeg dog aldrig glemme Maadeholdets og Humanitetens Grænser, jeg vil aldrig lade ude af Øje, at det er en Strid mellem Edsforbundets Medlemmer, jeg vil holde mig fjærnt fra den politiske Partikamp. I det jeg udelukkende indskrænker mig til min militære Opgave, skal jeg bestræbe mig for at

*) Se oven for S. 218.

opretholde Ordenen og Disciplinen mellem Edsforbundets Tropper, jeg vil paase, at offentlig saa vel som privat Ejendom skaanes, at den katholske Gudstjeneste beskyttes i sine Kirker, religiose Anstalter og sine Gejstliges Personer, og at der overhovedet gjøres alt, for at mildne de med enhver Krig forbundne Lidelser. Gid min Virksomhed maa blive til Held for det fælles Fædreland! Gid, hvad der er endnu bedre, Forsynet maa beskytte det mod de Onder, hvoraf det ser sig truet!«

Imidlertid vare Generalens Instruktioner ham ikke ret klare med Hensyn til et væsentligt Punkt, han begav sig derfor til Forsamlingen og fordrede nøjere Forklaringer, og da disse ikke bleve ham givne i tilstrækkelig Grad, stod han fast paa sin Fordring. Fra Salens Baggrund lod da en Røst sig høre: »Naar han gjør saa mange Vanskeligheder, kunne vi vel nok finde en anden.« — »Hjærtens gjærne!« udbrød Dufour, tog sin Udnævnelse frem, lagde den paa Præsidentens Pult og erklærede, at han ikke modtog Udnævnelsen, hvorpaa han trak sig tilbage. Om Aftenen modtog han imidlertid et nyt Udvalg, det kom til nærmere Forklaringer, og efter at enhver Grund til Betænkelighed var hævet, modtog han paa ny Udnævnelsen og aflagde i Tagsatzungs Overværelse Eden som Overgeneral.

»Nogle roste, andre dadlede mig herfor, som om jeg havde kunnet handle anderledes; man maa i Sandhed have en besynderlig Opfattelse af den militære Pligt, hvis man anser det for muligt i vanskelige Tilfælde at vælge mellem, om man vil eller ikke vil udføre et paalagt Hverv. Saa tung min Pligt end var, vilde jeg dog, hvad der end maatte hændes, opfylde den i sit hele Omfang, naar blot min Samvittighed frikjendte min Handlemaade. Jeg var belavet paa grusomme Bagvaskelser, men Forsynet vilde, at Begivenhederne skulde tage en anden Vending, det lønnede mine Anstrængelser for at forebygge et større Onde.

»Naturligvis var der nu ingen Mangel paa gode Raad

og Vink; nogle sendte mig mer eller mindre uudførlige Felttogsplaner, andre tilskyndede mig til at handle paa en nærmere foreskreven Maade; »hvis De ikke handler saaledes, ere vi fortabte;« atter andre raadede mig lige det modsatte, men, som det forstaar sig af sig selv, jeg fulgte kun mit eget Hoved.

»Medens man organiserede de forskjellige Tjenestegrene, kunde jeg ikke forstaa, hvorfor man ikke udnævnte en vis Officer, hvis Duelighed var mig vel bekjendt. Paa indtrængende Forespørgsler fik jeg endelig til Svar: »Paa Grund af hans politiske Anskuelser.« — »Det kan jeg ikke lade gjælde,« var mit Svar; »udnævn De ham blot, jeg tager Ansvaret paa mig; hvor der er Tale om Tjenesten, hænger man sig ikke i politiske Meninger.« Otte Dage senere var man henrykt over denne Officer; lignende gjentog sig forskjellige Gange, og inden kort Frist var der i Armeen ikke mere Tale om Politik.«

Endnu var der ikke indtraadt et fuldstændigt Brud, endnu toge Udsendingene fra Sonderbunds-Kantonerne Del i Tagsatsungs Møder, og endnu gjorde svage Forventninger om Fredens Opretholdelse sig gjældende. Da man derfor den 24de Oktober befalede Indkaldelsen af 50,000 Mand, skete dette kun under den Motivering, at man vilde opretholde den indre Orden, gjenoprette den, hvor den maatte være forstyrret, og værne om Edsforbundets Rettigheder. Dufour fik det Paalæg at gribe alle Forholdsregler, som maatte være nødvendige til Opnaaelsen af dette Maal, og fordele Tropperne med dette for Øje. I nogle Kantoner sporede man i Begyndelsen nogen Ubestemhed, men de fleste besvarede Tagsatzungs Appel med overordentlig Iver, ja flere stillede ikke blot det fordrede Troppekontingent, men rustede frivillige Batailloner, saa Edsforbundets Hær allerede fra første Færd var langt større, end Tagsatzungs Dekret fordrede. Hvor glædelig denne Iver naturligvis end var, medførte den dog paa den anden Side alle Haande

Vanskeligheder, komplicerede Stillingen og vanskeliggjorde Dufours Opgave, at fordele Tropperne i Overensstemmelse med Tagsatzungs Befaling og Schweiz's topografiske Forhold. Hvad der mest laa Generalen paa Hjærtet, var at skaffe de nødvendige Transportmidler, Ambulancer og Hospitaler til Veje, og fremfor alt maatte der sørges for rigelig Proviantering; thi man skulde jo operere med Militstropper, der ere lidet vante til at bære Savn og taale Anstrængelse; hvad Kantonernes Materiel og Troppernes Bevæbning og Udrustning derimod angik, gjorde Dufour sig ingen videre Bekymring; thi her vidste han, at man i det hele var beredt.

Imidlertid gik Sagerne nu rask frem til en afgjørende Krisis, Kantonerne Neuchâtel og Appenzell Inner-Rhoden vægrede sig ved at deltage i Kampen, et sidste Forsøg paa Forsoning, som Tagsatzung gjorde lige over for Sonderbund, blev resultatløst, og Udsendingene fra bemeldte Kantoner forlode Samlingen. Dette var en Krigserklæring, og den 4de November dekreteredes Sonderbundets Opløsning ved Vaabenmagt; allerede den 29de i foregaaende Maaned var Dufour ogsaa bleven udnævnt til Overgeneral for samtlige Kantoners Reserver, som bleve organiserede i Brigader og under de kantonale Føreres Befalinger indlemmede i Divisionerne. Hermed var Hærens Antal næsten fordoblet, og dens effektive Styrke bragt op til omtrent 100,000 Mand.

Det kan ikke her være vor Opgave at skrive denne Krigs Historie, som da heller ikke udmærkede sig ved haardnakkede Kampe eller store Slag, men nærmest kun ved den Hurtighed og overlegne Dygtighed, hvormed alle militære Dispositioner bleve trufne, saa at Kampen var endt i Løbet af tre Uger og inden, at Udlandet kunde faa Tid til Indblanding. *) Sonderbundets Hær var ganske vist i numerisk

*) De enkelte Læsere, som ville gjøre et indtrængende Studium af denne Krig, skulle vi særlig henvise til Dufours tidligere anførte Værk: Der Sonderbunds-Krieg.

Henseende Edsforbundets Armé underlegen, men Forbundets centrale Beliggenhed tillod det at bryde frem med stærke Stridskræfter mod hvilket som helst Punkt i den Kreds, der omringede dem. Til alt Held manglede det Hæren paa Enhed; General Salis-Soglio havde kun Skovkantonernes Tropper under sin direkte Befaling, hvorimod General Maillardaz stod i Spidsen for de freiburgske Tropper, og Walliserne kommanderedes af General Kalbermatten, og det var vanskeligt for disse tre, paa forskjellige Punkter opererende Førere, at komme overens om en fælles Krigsplan.

Hertil kom endnu, at Landstormen, der ganske vist bragte Sonderbundshæren op til et betydeligt Antal, paa den anden Side ogsaa gjorde samme til en Masse, der var aldeles uanvendelig til en offensiv Bevægelse og kun var af noget Værd med Hensyn til Defensiven Med denne korrekte Opfattelse af Modstandernes Hærstyrke for Øje kunde Dufour indrette sin Angrebsplan.

Et Blik paa Kortet vil vise, at de syv Sonderbunds-Kantoner faldt i tre forskjellige Dele, af hvilke kun Skovkantonerne med Zug dannede en kompakt Masse, medens Freiburg var fuldstændig isoleret fra sine Forbundsfæller, og Wallis, der indesluttes af høje, ved Vintertid næsten utilgængelige Bjærge, kun stod i Forbindelse med Skovkantonerne over det høje Furkapas. Dufour vendte sig først mod Freiburg, dels fordi dette Kanton lettest vilde kunne overvældes paa Grund af sin isolerede Beliggenhed, dels fordi han ved at besætte dette Kanton friede Bern, som var Tagsatzungs Sæde, for enhver Fare, og dels endelig fordi han med samme Slag lammede Wallis. Freiburg havde omtrent 12—15000 Tropper til sin Raadighed samt et Artilleri paa 40 Stykker, og ved talrige Batterier og Braader havde man søgt at værne Staden; dog Dufours overlegne Dygtighed slog næsten uden Kamp al Modstand til Jorden. Medens han disponerede over sine øvrige Tropper saaledes, at de foreløbig kunde holde Stand mod et eventuelt Angreb fra

Skovkantonernes Side, rykkede Generalen med tre Divisioner hurtig mod Freiburg; medens man ventede hans Angreb paa den østlige Side, hvor han ogsaa lod foretage nogle Diversioner, kastede han to hele Divisioner mod Byens Vestfront og truede med et overlegent Angreb fra denne Kant. Dog Freiburg afventede ikke dette Angreb, men foretrak at kapitulere i rette Tid (14de Novbr.), og saaledes var i Løbet af fire Dage og saa godt som uden Blodsudgydelse Kampen endt paa dette Punkt. Freiburgs Kapitulation var et Tordenslag for Sonderbund, men fremkaldte stor Glæde i det øvrige Schweiz; de Spor til Uvilje og Lunkenhed, man havde kunnet mærke hist og her, forsvandt aldeles, og alle kappedes om at opfylde de Pligter, Edsforbundet paalagde de tro Borgere. Ogsaa Evropa forbavsedes, man havde ventet mere Sejghed, mere Udholdenhed fra Forsvarernes Side; talrige Tilbud indløb fra fremmede Officerer, men de bleve afviste med Tak; thi man vilde bevare Armeens nationale Karakter, der udgjorde et væsentligt Moment af dens Styrke.

Uden at spilde et Øjeblik begyndte Dufour sine Operationer mod Skovkantonerne, som til deres Forsvar raadede over 20,000 Mand organiserede Tropper og en Landstorm af omtrent samme Styrke, medens Edsforbundets Hær udgjorde fem Divisioner eller 70,000 Mand. Generalens Plan, der gik ud paa at lade sin venstre Fløj trænge frem mellem Reussfloden og Zugersøen og saaledes afskære Kanton Luzern fra de øvrige Skovkantoner, kronedes med det fuldstændigste Held. Allerede den 21de November kapitulerede det lille Kanton Zug, og to Dage senere stod den eneste mere blodige Kamp i hele Felttoget; det afgjørende Punkt var Erobringen af Broen ved Gislikon, og da denne faldt i Hænderne paa Edsforbundets Hær, medens samtidig de schweiziske Tropper bleve drevne ned mod Küsnacht og Immensee, var det fastsatte Maal naaet, Luzern maatte overgive sig, og den følgende Dags Middag den 24de No-

vember kunde Dufour holde sit Indtog i Sonderbundets Hovedstad. Hermed var Kampen til Ende; thi de tre øvrige Skovkantoner vovede ikke at forlænge Kampen, men kapitulerede i Løbet af de følgende Dage, og lidt efter lidt brøde de Tropper op, som skulde besætte de paagjældende Strækninger. Saaledes skete Opbrudet til Uri den 30te November paa en solklar Dag; tre Dampere, smykkede med Edsforbundets Fane og med nogle Barker paa Slæbetov, optoge Besætningen og afsejlede under lystig Musik og Jubelraab fra den paa Quaierne sammenstrømmende Mængde; efter de foregaaende, alvorlige Dage afgav det hele et smukt, oplivende Skue.

Fire og tyve Dage efter Beslutningen om Forbundsexekutionen vare altsaa de militære Operationer afsluttede. Tagsatzung tog den endelige Beslutning den 4de November, Freiburgs Kapitulation fandt Sted den 14de, Luzerns den 24de, og fem Dage senere blev den sidste Konvention afsluttet mellem Anføreren for den første Division og Wallis's Sendemænd. Denne Nyhed udbredte Glæde over hele Edsforbundet, og saaledes endte denne Krig, under hvilken Schweiz til Evropas store Forundring paa den ene Side havde udrustet hundrede Tusende Mand, paa den anden mellem tredive og fyrretyve Tusende, Landstormen ikke medregnet. Schweizerne i begge Lejre havde paa ny lagt for Dagen, at enhver hos dem er Soldat. De havde kæmpet tappert paa Valpladsen, de havde med Taalmodighed fundet sig i alle Slags Savn, uden Klager bivuakeret de lange Novemberdage i Taage og paa den fugtige Jord, slaaet Broer, passeret Bjærge og Hulveje. I de første Dage af Felttoget havde Førerne ganske vist betydelige Vanskeligheder at overvinde paa Grund af de underordnedes Mangel paa Erfaring; men snart bleve de Vidner til, hvorledes fremragende militære Dyder, Iver og god Vilje traadte frem for Dagen, og dette holdt dem skadesløse for mangen Fejl. Førernes Exempel fulgtes af Sulbaltern-Officererne og videre

nedad til de simpleste Soldater, saa at Armeen inden kort Tid dannede et sluttet Hele og ikke gjorde Schweizertroppernes gamle Berømmelse til Skamme. Forhaabentlig vil dette altid være Tilfældet, naar Edsforbundet ser sig nødsaget til at kalde sine Børn under Vaaben, og naar man betænker, at denne Hær paa mere end hundrede Tusende Mand har at forsvare det vanskeligste Terrain i Evropa, og at den understøttes af Skarer udmærkede Skytter, som, skjønt de ikke længere staa i dens Rækker, dog vedblive at øve sig, tør man haabe, at Schweiz trods sin ringe Størrelse dog endnu længe vil blive forskaanet for Fjender; thi disse ville ved et Angreb have lidet at vinde, men sætte meget paa Spil.

Edsforbundshæren blev lidt efter lidt sendt hjem paa Besætningstropperne nær, og selv disses Tal blev hurtig formindsket, eftersom Sonderbunds-Kantonerne skyndte sig med at udrede de dem paalagte Krigsomkostninger; allerede midt i Februar det følgende Aar havde de alle stillet tilstrækkelig Borgen for Gjældens Betaling til nærmere bestemte Terminer, og de sidste Batailloner droge tilbage til deres Hjem fire Maaneder efter deres Udrykning. I de forskjellige Træfninger havde Hæren i alt kun lidt et Tab af 78 døde og 260 saarede, et Tab, som stiller sig endnu mindre, naar man sammenligner dette Felttog med de tidligere Borgerkrige i Schweiz; *) men i hine Tider kæmpede man mest, i 1847 manøvrerede man mere, end man kæmpede; alt blev afgjort ved strategiske Bevægelser.

De Krigsomkostninger, Sonderbunds-Kantonerne havde at udrede, bleve i Begyndelsen anslaaede til 5 Millioner Schweizerfrancs, men de senere indleverede specificerede Regninger fra Krigskommissariet bragte Beløbet op til over 6 Millioner Francs (omtr. 6½ Million Kroner). Dette var

*) I Vilmerger-Krigen 1712, som blev udfægtet omtrent paa samme Terrain, bleve over to Tusende paa Valpladsen, og dog talte begge Hære tilsammen næppe 30,000.

ikke den eneste Byrde, de havde at udrede; de maatte ogsaa bære Omkostningerne ved deres egne Rustninger og de Tab, som vare voldede Befolkningen ved Fægtninger og Indkvarteringer, den paadragne Gjæld hvilede trykkende paa dem, og der hengik lang Tid, før de forvandt det lidte Nederlag. *) Dog ogsaa de tro Kantoner havde betydelige Omkostninger og Udlæg, bortset fra dem, de fik godtgjorte af Edsforbundet, f. Ex. Standsninger i Industri og Agerbrug, de udskrevne Soldaters Tidstab, Slidet paa Materiel, Vaaben, Munderingssager osv. Naar man regner alt dette med, gik rimeligvis det Tab, som paafortes hele Schweiz ved Sonderbundskrigen, op til mere end det dobbelte af den anførte Sum, eller til mellem 12—14 Millioner Kroner. Krigen, under hvilken Form den end raser, er altid en grusom Svøbe og særlig for en Nation, som ikke har nogen staaende Hær og maa kalde sin fredelige Befolkning under Fanerne.

IV.

Dufours Navn blev efter Aaret 1847 aldrig nævnet i Schweiz uden med en Kjærlighed og en begejstret Højagtelse, som vel er den skjønneste Belønning, en Borger i en Fristat tør gjøre sig Forhaabninger om. Særlig gjorde Kanton Bern sig bemærket ved sine Beviser paa Taknemmelighed; det kunde dog ikke formaa Dufour til at modtage en betydelig Aarsrente, men gjærne modtog han

*) Til Ære for Schweiz bør fremhæves, at der efter et Forslag fra Genf senere hen blev foranstaltet en Indsamling til Understøttelse for de forhenværende Sonderbunds-Kantoner. Et stort Antal af de Soldater, som havde deltaget i Felttoget 1847, bidroge til denne Indsamling, som indbragte en temmelig betydelig Sum og gav Stødet til, at Forbundsforsamlingen eftergav den resterende Del af Krigsomkostningerne og saaledes udslettede det sidste Spor af Borgerkrigen. Denne Forsoningsakt forefaldt i Løbet af 1852, og den eftergivne Sum beløb sig til omtrent 2½ Mill. Kroner.

Tilbuddet om Borgerret i Bern, et Exempel, som blev fulgt af andre Kantoner; endelig kappedes tre Berner-Valgkredse om den Ære at sende ham som deres Repræsentant til Nationalraadet. Ogsaa Tagsatzung vilde lægge sin Taknemmelighed for Dagen paa en højtidelig Maade, og i de sidste Dage af April 1848 saae Generalen en Firspandsvogn med Topper af Edsforbundets Farver holde uden for sin Port; to høje Officerer og en af Forbundets øverste Embedsmænd overleverede ham en af Forbundspræsidenten i Tagsatzungs Navn udstedt Skrivelse, som i de varmeste Udtryk bevidnede ham Landets Tak, samt overrakte ham en Æressabel og en Æresgave paa 40,000 Schweizerfrancs.

»Fyrretyve Tusende Schweizerfrancs udgjør omtrent tresindstyve Tusende Francs,« noterer Generalen i sine Erindringer; »en Tiendedel af dette Beløb har jeg afsendt til Edsforbundskassen for de saarede af begge Partier . . . Regeringen i Genf skjænkede mig ligeledes som Nationalbelønning et Grundstykke, der, rent fraset det Sindelag imod mig, som derved lagdes for Dagen, var mig højst kjærkomment, da min lille Ejendom derved blev beskyttet mod et ubelejligt Naboskab . . . Regeringen i Ticino bestilte hos sin Landsmand, Billedhugger Vela, min Buste, som var bestemt for det store Raads Sal, og Vela udarbejdede en god Kopi af samme, som han sendte mig.«

Som man ser af disse hans Antegnelser, satte Generalen stor Pris paa de Anerkjendelses-Beviser, han ogsaa i saa rigt Maal havde fortjent. Hvad der imidlertid mest glædede ham, var den virkelige Kjærlighed, man snart fattede til ham i selve de besejrede Kantoner. »Borgerne i Urkantonerne have næsten kuns Pibehoveder med mit Billede; de sige »vor Dufourli« . . . I 1866 gjorde jeg med mine to Døtre en Rundrejse i Skovkantonerne og modtog talrige Beviser paa Agtelse fra Befolkningens Side saa godt som fra selve Førerne for Sonderbund, Besøg, Serenader osv.«

Den sidste Vending var nu indtraadt i Dufours lange,

rigt bevægede Liv; han havde erhvervet sig et virkelig evropæisk Navn, som var nøje knyttet til den hele Række store Begivenheder fra 1848—49; »mere end én Overkommando er bleven mig tilbudt; men jeg har bestandig afslaaet dem, da jeg troede, at mit Fædreland helt og holdent kunde gjøre Krav paa mig.«

Der er rimeligvis her Tale om Kong Karl Albert af Sardinien og om det tyske Frankfurter-Parlament. Samtidig udnævnte Tagsatzung ham imidlertid anden Gang til Overgeneral, og med sin sædvanlige Raskhed lod han udskrive en talrig Troppestyrke. »I Aaret 1849 havde jeg den Tilfredsstillelse under min Befaling at have Batailloner, der for ikke fuldt to Aar siden havde staaet fjendtlige over for hverandre, og som nu kappedes om at udvise Pligttroskab. Der var Tale om at hindre Insurgenterne fra Baden i at krænke vor Neutralitet og gaa over paa Schweizer-Grund, og dette Maal blev naaet med Lethed.«

Andre Flygtninge vakte andre Bekymringer. Schweiz's Gjæstevenskab har skaffet Landet den farlige Ære at huse de besejrede og Ofrene for de forskjellige franske Revolutioner. Da Louis Napoleon under sit Præsidentskab og senere som Kejser troede at maatte beklage sig over sine Modstandere, der nu paa deres Side havde søgt Tilflugt paa det schweiziske Territorium, var ingen bedre end Dufour egnet til at bilægge denne Misstemning. Lejlighedsvis blev han af Forbundsraadet spurgt til Raads med Hensyn til en barsk Note fra den franske Minister og skrev derfor den 13de Februar 1852 til den franske Republiks Præsident: »Schweiz vil ærlig og fuldstændig opfylde alt, hvad de internationale Pligter og Ønsket om et godt Naboskab særlig paalægger et neutralt Land; de Flygtninge, som ved hemmelige Rænker eller i øvrigt ved deres Opførsel maatte misbruge det dem indrømmede Asyl, ville hjemfalde til Udvisning af Landet . . . Kan man fordre mere af et Land, der er saaledes situeret som Schweiz? Er det muligt, at dets øverste

Myndigheder forud skulde kunne forpligte sig til at udvise alle nærmere betegnede Franskmænd, uden at de selv først maatte have at prøve, hvad Motiv der var til en saadan Handling, og om hine Flygtninge ved deres Opførsel paa schweizisk Grund virkelig maatte have givet Anledning til en saa stræng Behandling? Nej, sikkert ikke! det vilde være det samme som at give Afkald paa sin Uafhængighed, og selv om Forbundsraadet skulde udvise en saadan Svaghed, vilde det sikkert blive fornægtet af hele Nationen. Heller ikke kan De selv misbillige en saa hæderlig Pirrelighed; det er for Frankrig den sikreste Borgen for, at Schweiz under ingen Omstændigheder vil findes villig til at indlade sig paa Planer, som med Krænkelse af Landets Neutralitet maatte have et Angreb paa deres Lands Grænser for Øje.« Ved dette ædle Brev lykkedes det virkelig Dufour at berolige Præsidenten og fjærne enhver Trusel om et Brud.

Dufour vedblev stadig at nære en dyb Hengivenhed for sin kejserlige Elev, og hans Brevvexling med Napoleon III. fortsattes baade i dennes Velmagtsdage og senere under Fangenskabet paa Wilhelmshöhe. Omvendt vedblev Kejseren stadig at vise ham den oprigtigste Ærbødighed, under Verdensudstillingen 1855 indbød han ham f. Ex. til at tilbringe fjorten Dage paa St. Cloud. Generalen foretog ogsaa andre Rejser til Paris, snart i Anledning af Banelinien Genf-Lyon, som han viste sig meget virksom for, snart paa Grund af alvorlige politiske Forviklinger. Det sidste fandt navnlig Sted med Hensyn til Striden om Neuchâtel.

Neuchâtel (Neuenburg) hørte, som bekjendt, vel til det schweiziske Edsforbund, men var samtidig et suverænt Fyrstendømme, der tilhørte den preussiske Konge, en Tilstand, der maatte føre til uløselige Forviklinger, og allerede i 1834 havde Kantonet derfor fordret Tilladelse til at udtræde af Forbundet mod at bevare sin Delagtighed i Schweiz's Neutralitet, men Tagsatzung forkastede denne Anmodning,

og fra nu af stillede Neuchâtel sig i stadig Opposition til de større Kantoners Politik. Vi have jo saaledes oven for set, *) at Neuchâtel vægrede sig ved at tiltræde Tagsatzungs Beslutninger af 1847 om Jesuiternes Udvisning og Sonderbundets Opløsning, og da Tagsatzung stod fast paa sin Fordring, at Neuchâtel skulde opfylde sine Forbundspligter og stille sit Kontingent, nedlagde Kantonet en formelig Protest herimod hos Kongen. Striden blev denne Gang udjævnet ved en Bøde paa 300,000 Schweizerfrancs, som Kantonet maatte udrede til Tagsatzung; men Begivenhederne i 1848 medførte snart et fuldstændigt Omslag. Den 1ste Marts 1848 droge fjorten Hundrede Republikanere under Folkets Jubel ind i Neuchâtel, tvang Regeringen til at takke af og indsatte en provisorisk Styrelse, som fik en demokratisk Forfatning vedtagen. Berliner-Kabinettet nøjedes med at protestere mod det forefaldne, og en i Aaret 1852 i London af Stormagterne undertegnet Protokol anerkjendte endnu Kongens Fordringer paa Fyrstendømmet; dog, det havde sit Forblivende ved den bestaaende faktiske Tilstand, og de mere besindige Royalister føjede sig efter Omstændighedernes Magt; kun en lille Fraktion, de saa kaldte Abstentionister, holdt sig borte fra alle Statens Anliggender og søgte vedvarende at udvirke Neuchâtels Løsrivelse fra Schweiz. I Spidsen for dette Parti stod navnlig Oberst v. Pourtalès-Steiger, som efter et Besøg i Berlin 1856 foranstaltede en Revolte, der brød løs i »Kongens Navn« Natten mellem den anden og tredje September samme Aar. Slottet blev besat, og den sort-hvide Fane hejset, men allerede den følgende Dags Morgen trængte bevæbnede Republikanere ind i Slottet og fangede efter en kort Modstand fra Royalisternes Side Oprørets Førere. Denne Bevægelse gav Anledning til vidtløftige diplomatiske Forviklinger, der truede med at føre til Krig; thi Preussen for-

---

*) Se Side 459.

drede først og fremmest Fangernes Løsladelse, hvad Tagsatzung troede at maatte afslaa, i det man fastholdt, at de skulde stilles for deres lovlige Dommere, hvorpaa der vel efter Dommen kunde være Tale om Frigivelse ved Benaadning. Under disse truende Omstændigheder greb Napoleon III. ind af egen Drift, i det han ved en Skrivelse (Compiègne d. 24de Oktbr. 1856) til Dufour tilbød Schweiz sin gode Tjeneste og Mægling, saafremt man paa hans formelle Bøn vilde sætte Fangerne i Frihed og saaledes paa en vis Maade overlade Neuchâtels Skæbne i hans Hænder. Forbundsraadet besluttede at gjøre Brug af Kejserens velvillige Tilbud, Dufour blev udnævnt til extraordinær Gesandt ved det franske Hof, for at han nærmere kunde sondere Terrainet, og modtoges af Napoleon paa det hjærteligste. Hans Sendelse førte alligevel ikke strax til noget gunstigt Resultat; thi Kejseren erklærede, at han i det mindste delvis maatte anerkjende Preussens Ret til Neuchâtel og følgelig venskabelig tilraade Schweiz at vise sig mindre ubøjelig og give efter med Hensyn til Fordringen om Fangernes Frigivelse; i saa Fald vilde han ogsaa lægge sin hele Indflydelse i Vægtskaalen, for af den preussiske Konge at opnaa Opgivelsen af hans Suverænitets-Rettigheder over Neuchâtel. Skjønt nu ogsaa den franske Udenrigsminister Grev Walewski erklærede, at den franske Regering højst sandsynlig vilde opnaa denne Renunciation, og at han ikke vilde udtale sig saaledes, hvis han ikke havde moralsk Vished med Hensyn til dette Punkt, troede Forbundsraadet at maatte afslaa Kejserens Fordring om Fangernes Løsladelse, da man ikke havde nogen officiel Forpligtelse fra hans Side om Hjælp, saafremt den preussiske Konge alligevel fastholdt sine Fordringer paa Neuchâtel. Dufours Sendelse var altsaa strandet, og Stillingen i det hele saa alvorlig, at Forbundet opstillede en Hær paa over hundrede Tusende Mand langs Rhinen for at kunne møde et eventuelt preussisk Angreb med al mulig Kraft.

En almindelig Begejstring gjorde sig nu gjældende over hele Landet, al Partistrid forstummede, talrige frivillige meldte sig, saa at Hærens Størrelse forøgedes næsten til det dobbelte, og imod Slutningen af December 1856 udnævnte Forbundsraadet Dufour for tredje Gang til Landets Overgeneral; som Stabschef fik han Frey-Herosée, den samme Mand, der havde staaet ved hans Side 1847; det var i Sandhed en gribende Ceremoni, da Dufour i Raadets store Forsamlingssal aflagde sin Embedsed, medens Gallerierne vare trykkende fulde af Tilskuere, som i Forening med Landets Repræsentanter begejstret hilste den elskede Fører og berømte General. Knuden syntes nu strammet saa stærkt, at man skulde tro en Katastrofe nær; dog samtidig havde Dufour i Forening med en anden af Kejserens gamle Venner, Dr. Kern, selvfølgelig med Forbundsraadets Samtykke, paa ny henvendt sig til Napoleon III, der modtog den nye extraordinære Gesandt meget godt, men endnu fastholdt den oprindelige Betingelse: »Tiden iler, og naar Bestemmelsen om de neuchâtelske Fangers Løsladelse ikke træffes inden den 13de Januar, indestaar jeg ikke mere for noget;« denne Dato var i Virkeligheden den yderste Termin, som den preussiske Konge paa den franske Regerings indstændige Anmodning var gaaet ind paa. Dufour havde ogsaa truffet alle Foranstaltninger til ved et offensivt Stød at forsvare Schaffhausen, da der indløb en Telegrafdepeche, som meldte, at Forbundsraadet den 16de Januar havde vedtaget at standse Proceduren mod Fangerne og saaledes opfylde Preussens Fordring dog med det Forbehold, at de skulde være hjemfaldne til Landsforvisning, indtil Kongen officielt opgav sine Rettigheder til Neuchâtel. Saaledes kunde Spørgsmaalet allerede være bleven løst to Maaneder tidligere, men Tiden havde gjort sit til, at man nu lyttede til Klogskabens Stemme, og muligvis har ogsaa Dr. Kern kunnet give yderligere Oplysninger om den franske Regerings Stilling, nok sagt, det endelige Resultat blev, at

Kongen af Preussen mod Betaling af en Million Francs, som han oven i Kjøbet eftergav, gav endeligt Afkald paa de omtvistede Suverænitets-Rettigheder. Før den store Schweizerhær gik fra hinanden. vilde Dufour endnu engang inspicere Tropperne i deres Kvarterer; Rejsen gik fra Zürich til St. Gallen, Schaffhausen og Basel, og overalt modtog han Beviser paa den inderligste Hengivenhed; »hele Befolkningen var overalt paa Benene, Husene vare smykkede om Dagen og illuminerede om Natten, Fakkeltog, Banketter, Koncerter, Taler fulgte Slag paa Slag alle Vegne, hvor han standsede, og Gaderne vare saa opfyldte af Mennesker, at Følget næppe kunde komme frem til Vogns. Overgeneralen var ligesom en Legemliggjorelse af det Sindelag, der besjælede hele Nationen, et Sindelag, som lagde sig for Dagen med saa stor Begejstring, at det sikkert vil afgive et smukt Blad i Schweiz's Historie. *)«

Den italienske Krig 1859 nødte igjen Schweiz til at stille en Armé paa Benene for at opretholde sin Neutralitet, og Dufour blev for fjerde Gang udnævnt til Overgeneral, denne Gang dog uden at træde aktivt op. Han var meget optagen ved Tanken om Schweiz's »skammelig udstykkede« Sydgrænse, han betragtede Simplonvejen som »en permanent Fare for Neutraliteten« og klagede ofte over Diplomaterne fra 1815, der »have indrettet det saaledes, at de altid have den ene Fod inden for vore Grænser . . . Naar man virkelig vilde sætte os i Stand til at forsvare vor Neutralitet, skulde man hverken have berøvet os Chiavenna eller Val Livino;« i Virkeligheden onskede Generalen mere en saadan Grænseregulering, end han egentlig gjorde sig Forhaabninger derom. Til Trods for disse Vanskeligheder holdt han stadig paa en stræng Iagttagelse af Neutraliteten, og hvor meget han end i Handelens og den politiske Enheds Interesse ønskede Anlæggelsen af nye Veje — saaledes den af ham til Schweizer-

*) Dufours egne Ord.

Regeringen stærkt anbefalede Axenbergvej, — var han dog lige saa bange for »en Modtagelse af fremmed Understøttelse til Gjennemboringen af vore Alper.« Hvad der imidlertid mest opbragte ham, var den Tvivl, som gjentagne Gange kom til Orde i Turin og i Paris, om Schweiz vilde, eller om der var Rimelighed for, at det kunde opretholde sin Neutralitet; denne Generalens Harme gav sig ti Aar senere paa ny Luft i hans berømte Brev til Marskalk Leboeuf.

Frankrigs Erhvervelse af Savoyen fremkaldte en almindelig Bevægelse og Bekymring i Edsforbundet; i Følge Traktaterne betragtede man de tvende Distrikter Chablais og Faucigny som nydende godt af Schweiz's evige Neutralitet, og navnlig med Hensyn til Genf nærede man stærk Bekymring i Anledning af Frankrigs saa stærkt voxende militære Magt. General Dufour foretog derfor en ny, denne Gang frugtesløs, Rejse til Paris, og efter hans Hjemkomst foranstaltedes en storartet Demonstration mod de formodede franske Annexions-Lyster. Genf blev udset til Forsamlingssted for Officerer fra alle to og tyve Kantoner, i Avgust 1860 efterkom næsten tusende Officerer den udstedte Indbydelse, og Generalen var Præsident for denne lige saa smukke som patriotiske Forsamling, til hvis Ære der blev foranstaltet prægtige Fester.

Et andet Kanton, Ticino, syntes ogsaa truet ved det grasserende Annexions-Raseri, og i 1861 drog en Deputation af Officerer under Dufours Ledelse over St. Gotthard og plantede Forbundets Fane i Lugano, en Demonstration, som blev hilset med Begejstring af Kantonets Befolkning.

Hermed var Dufours egentlige, officielle Løbebane afsluttet, og han overtog fra nu af ikke mere hverken nogen militær Kommando eller nogen politisk Sendelse. Imidlertid besluttede han sig i 1863 dog til at modtage et Sæde i Stænderraadet.

»Her var jeg Formand for flere Kommissioner og Ordfører for den Kommission, som foreslog at ratificere Overenskomsten med Hensyn til Dappedalen og saaledes endelig ordnede et Spørgsmaal, der havde været svævende i et halvt Aarhundrede. Et ejendommeligt Træf vilde, at det første Arbejde, jeg havde udført i Edsforbundets Tjeneste, netop var en Rekognoscering af samme Dappedal.« *)

Ved denne Tid naaede han ogsaa at fuldende sit berømte Værk, det almindelige Kort over Schweiz. Vi have oven for **) nærmere omtalt dette Arbejde og skulle derfor her kun tilføje, at Forbundsraadet greb Lejligheden til at udtale sin varmeste Tak for den Udholdenhed, Energi og fremtrædende Talent, han derved havde lagt for Dagen, en Ros, som ogsaa Fremtiden med Stolthed vilde gjøre til sin; denne officielle Tak og den Ære, at en Bjærgtind i Mont-Rosa fik Navnet: Pic Dufour, var ham en tilstrækkelig Belønning for hans Arbejder.

Samtidig med sin Virksomhed i Stænderraadet var Dufour endnu tillige Medlem af Genfs store Raad, men i Begyndelsen af Aaret 1867 begjærede han sin Afsked af Generalstaben, i det han beskedent bad om Fritagelse for sine Pligter; »thi det var paa Tide, at han gjorde Plads for andre.«

I det Generalen saaledes paa Grund af sin højt fremrykkede Alder trak sig tilbage fra alle offentlige Embeder

---

*) Dappedalen er omtrent en dansk Mil lang og ligger i Jurabjærgene paa Grænsen mellem Frankrig og Kanton Waadt. Gjennem denne ensomme Bjærgegn fører Bjærgvejen fra det franske Grænsefort Les Rousses til Bex og Genf, og som en strategisk Nøgle var Dalen derfor længe Gjenstand for Tvist mellem de to Lande indtil 1802, da den kom til Frankrig for atter at falde tilbage til Waadt 1814. I Aaret 1848 gjorde Frankrig paa ny Fordring herpaa, og Striden optoges atter 1861, men bilagdes ved Forliget i Bern af 7de Decbr. 1862, som hidførte en endelig Grænseregulering.

**) Se Side 214—16.

og Tillidshverv, opgav han dog ikke de talrige Kommissioner og videnskabelige Foreninger, hvoraf han var Medlem, og ved hvis Møder han ofte præsiderede lige til sine sidste Aar, og endnu mindre forsømte han de Opgaver, som tilsigtede at lindre den menneskelige Elendighed. Saaledes havde t. Ex. de ved Oversvømmelserne i Wallis (1860) vandlidte og de i Glarus brandlidte (1861) ham meget at takke for paa Grund af den Kraft og Udholdenhed, hvormed han ledede og styrede Understøttelses-Komiteerne.

»I Slutningen af Oktober 1863« — hedder det videre i hans Erindringer — »blev der under mit Forsæde afholdt en international Kongres, som havde sat sig til Maal at staa de paa Valpladsen saarede Krigere bi uafhængig af den regelmæssige Hjælp, de kunde finde i Militær-Ambulancerne. Denne Kongres havde vakt en almindelig Deltagelse, og næsten alle Evropas Nationer vare repræsenterede ved Personligheder, der havde et anerkjendt Navn med Hensyn til Sygeplejen under Krigsforhold. Der blev imidlertid ikke fattet nogen bindende Beslutning, da det snarere var en simpel Konference end en egentlig Kongres, derimod blev der den 8de Avgust 1864 aabnet en virkelig Kongres i Genf, til hvilken samtlige af Forbundsraadet indbudte evropæiske Stater havde sendt Afsendinge med behørige Fuldmagter i det Formaal at afslutte en international Overenskomst angaaende Ambulancernes, Sanitetspersonalets og de saaredes Neutralisation. Ogsaa denne Forsamling viste mig den Ære at udnævne mig til Præsident, og Overenskomsten blev afsluttet den 22de Avgust 1864.« Dette heldige Resultat voldte Generalen den største Glæde.

Krigen 1870 medførte derimod store Skuffelser for Dufour, og der tilfaldt ham den smertelige Opgave at lede de Komiteer, som dannede sig for at hjælpe Ofrene for denne frygtelige Kamp. Yderligere havde han den Sorg, at man rejste den Beskyldning mod Komiteen, at den drev protestantisk Propaganda. »Man spørger ikke en saaret, som man

tager op fra Slagmarken, om han er Katholik eller Protestant,« skrev den ædle Olding i sin retfærdige Harme, »vi have kun ét Formaal, at udstrække, saa vidt som muligt, Virkeomraadet for den humane Forening, vi have grundet, og hvis Midtpunkt vi ere.«

Det tilbagetrukne Liv, Dufour førte i sine sidste Dage, søgte han at udfylde med nyttig Virksomhed; nu som tidligere beskæftigede han sig med at løse mathematiske Problemer og med at give sine Døtres Veninder Undervisning i Astronomi. Han fulgte med Opmærksomhed de militære Begivenheder i Evropa som i Amerika, studerede de gamle Slagmarker og forfattede talrige smaa Afhandlinger desangaaende til Brug for sig og sine Venner, samt anstillede Undersøgelser vedrørende Cæsars Historie, særlig med Hensyn til Alesia, hvis Beliggenhed han henlagde til Burgund. Hans tilbagetrukne Liv hindrede ham heller ikke i at aflægge Besøg, foretage lange Spaseredture eller at modtage glimrende Beviser paa fremmede Suveræners Højagtelse; saaledes modtog han som Gjæster i sit Hus baade Storhertugen af Baden og Kejseren af Brasilien.

Man maatte dog helst se Dufour i hans Hus og Have ved Contamines, omgiven af hans Familie-Kreds, mellem hans Børn og Børnebørn, Slægtninge og talrige Venner. Hans Levemaade var uforanderlig den samme. Hans Soveværelse var udstyret med en Simpelhed, der hørte hjemme i en Lejr; han stod tidlig op og gik til Sengs Klokken ti, hver Søndag ved samme Tid gik han til Kirken i Eaux-Vives, hvor han regelmæssig indtog den samme Plads. Den største Del af Dagen tilbragte han i sit Studereværelse, hvor to, tre Tusende Bind, opstillede i militærisk Orden, smykkede en bred Væg. Over for dem hang mærkværdige Vaaben og nogle Billeder, Minder fra tidligere Dage. I Skolen havde han kun víst ringe Smag for den klassiske Literatur, nu paa sine gamle Dage følte han en voxende Lidenskab for samme; Ciceros Skrift om Alderdommen var ham saaledes

en sand Nydelse. Blandt de franske Digtere vare Molière, Corneille og Racine hans Yndlingsforfattere, dernæst satte han Pris paa Jouy's, Ducis's og Delavignes Tragedier samt enkelte samtidiges Komedier; den romantiske Skole fandt derimod ingen Naade for hans Øjne; sluttelig havde han ogsaa fundet Smag i det gammel-franske Sprog og analyserede med Forkjærlighed »Chanson de Roland.«

Hans Selskabssal var smykket med Malerier, som i sig selv allerede vare kostbare og derhos havde særlig Affektionsværdi, deriblandt tvende Portraiter af Generalen, det ene af Hornung, det andet af Ary Scheffer. Her tilbragte han sine Aftener, siddende i en Lænestol, som St. Gallens Damer havde broderet til ham efter Sonderbundskrigen, og læste gjærne højt for sin Familie og sine Venner. Hans svækkede Syn berøvede ham i de to sidste Aar af hans Liv denne Fornøjelse, ogsaa hans tidligere saa smukke Skrift vidnede om, at hans Haand nu rystede. Tabet af hans ene Datter var et Slag, han ikke forvandt, og i Foraaret 1875, kort efter at han havde modtaget Titlen af Ærespræsident for den geografiske Kongres, blev han syg.

Hans den 14de Juli paafølgende lette Død var en Nationalsorg for Genf og hele Schweiz, en dybt bevæget Folkemængde samlede sig til Dufours Ligfærd, og efter nogle Ord, som gjaldt hans Ros som Kristen, anbefalede Forbundsraadets Afsending denne Patriot til alle Borgeres Efterlignelse, og dybt bevæget skiltes man fra den Grav, der bærer den simple Indskrift:

G. H. DVFOVR.
HELVET. DVX.
1787—1875.

C. H.

